Muzeum Chorzów
BIBLIOTEKA
3987.3
Chorzów

CHORZOWSKI
SŁOWNIK BIOGRAFICZNY

Tom 3

Edycja nowa

Muzeum w Chorzowie

CHORZOWSKI
SŁOWNIK BIOGRAFICZNY

EDYCJA NOWA

Tom 3

MUZEUM BIBLIOTEKA w Chorzowie

Pod redakcją Zbigniewa Kapały

CHORZÓW 2011

Książka sfinansowana
ze środków
Samorządu Miasta Chorzów

Muzeum w Chorzowie

CHORZOWSKI
SŁOWNIK BIOGRAFICZNY

EDYCJA NOWA

Tom 3

Pod redakcją Zbigniewa Kapały

CHORZÓW 2011

Recenzent
prof. zw. dr hab. Michał Lis

Redakcja
Magdalena Kubista-Wróbel

Projekt okładki
Joanna Mikusz – M-Studio, Zabrze

Scenariusz, wybór i opis zdjęć
Zbigniew Kapała

Zdjęcia ze zbiorów *ks. prof. zw. dra hab. Jerzego Myszora* oraz *inż. Jerzego Jurzykowskiego* i *doc. dr. inż. Leonarda Pluty*

Reprodukowanie i skanowanie pozostałych zdjęć
Dział Ochrony, Konserwacji i Archiwizacji Zbiorów Biblioteki Śląskiej w Katowicach, Muzeum w Chorzowie (*Magdalena Sontag, Arkadiusz Troszka*)

Opracowanie zdjęć
Ireneusz Olsza

Na okładce tego i poprzednich tomów zdjęcie obecnej ul. Katowickiej z widokiem na hutę „Kościuszko".
Własność Muzeum w Chorzowie

MUZEUM BIBLIOTEKA Chorzowie 4436

© Copyright by Muzeum w Chorzowie

ISBN 978-83-926587-0-2
ISBN 978-83-926587-7-1 (tom 3)

Wydawca
Muzeum w Chorzowie
41-500 Chorzów, ul. Powstańców 25
tel.: 32 241-31-04, fax.: 32 241-39-26
e-mail: dyrekcja@muzeum.chorzow.pl
http://www.muzeum.chorzow.pl

Wyd. I.

Skład i łamanie
STUDIO NOA Ireneusz Olsza
e-mail: poczta@studio-noa.pl
http://www.studio-noa.pl
Druk i oprawa
STUDIO NOA

5919 Mosw

Nota redakcyjna

Oddajemy do rąk Czytelników tom 3. *Chorzowskiego słownika biograficznego. Edycji nowej*. W tomie tym prezentujemy przede wszystkim sylwetki osób zasłużonych dla miasta, w jego obecnym kształcie terytorialnym, po roku 1945 aż do niemal końca XX wieku, a więc w znacznym stopniu działających w okresie PRL. Przed laty przyjęto zasadę, że od śmierci osoby umieszczonej w *Słowniku* upłynąć musi co najmniej 20 lat. W prezentowanym tomie odeszliśmy od tej zasady wobec osób reprezentujących instytucje (WP, miejscowe huty), które w mieście przestały już istnieć i ze względu na ich likwidację nie będzie można do nich wrócić w przyszłości (właśnie wśród nich znajdują się osoby zasłużone dla okresu PRL, które zmarły stosunkowo niedawno – np. w latach 2001–2005). Drugi wyjątek zaś stanowiły biogramy kilkunastu artystów plastyków, których prace znajdują się w zbiorach Muzeum w Chorzowie, placówki, której zbiory po wojennych zniszczeniach zostały po roku 1945 w znacznym stopniu odtworzone i później rozbudowane.

Ponadto w prezentowanym tomie staraliśmy się zamieścić biogramy wszystkich tych, którzy bez względu na własne zapatrywania polityczne zaznaczyli się, poprzez swoją działalność, w historii Chorzowa po roku 1945. Nie zawsze to było możliwe, głównie ze względu na brak bądź ograniczony dostęp do materiałów archiwalnych, a także ich rozproszenie. Pracy nie ułatwiały nam też obowiązująca w Polsce ustawa o ochronie danych osobowych oraz wynikająca stąd obawa przed naruszeniem przepisów tej ustawy ze strony administracji poszczególnych instytucji i zakładów pracy. Mimo owych utrudnień powstała, zapewne jeszcze niepełna, lista osób, które w różnych sferach odgrywały w interesującym nas okresie ważną i odpowiedzialną rolę w życiu miasta, przyczyniając się do jego funkcjonowania i rozwoju. Obok pracowników administracji miejskiej, pracowników służby zdrowia, oświaty, kultury oraz duszpasterzy różnych wyznań, są to głównie ludzie związani z górnictwem i hutnictwem, które do lat dziewięćdziesiątych XX wieku stanowiły o obliczu miasta.

Wszystkie biogramy zostały opracowane według zasad przyjętych w dwóch poprzednich tomach.

Hasłom starano się nadać podobny układ. Ich zakres był jednak zależny od możliwych do wykorzystania informacji. W nagłówku, po nazwisku i imieniu, umieszczono daty urodzin i śmierci, ewentualny pseudonim, wymieniono zawód oraz określono funkcję pełnioną w mieście. W kolejnych akapitach znalazły się informacje na temat wykształcenia, aktywności zawodowej, politycznej i społecznej, rodziny i posiadanych odznaczeń.

Pod hasłem umieszczono bibliografię. Wiele biogramów uzupełniono fotografiami.

Niewątpliwie wydawnictwo to nie powstałoby, gdyby nie współpraca Redakcji z wieloma osobami, nie tylko autorami prezentowanych sylwetek. Szczególne wyrazy podziękowania i wdzięczności kieruję do pracowników Archiwum Państwowego w Katowicach, Biblioteki Śląskiej w Katowicach, Urzędu Stanu Cywilnego w Chorzowie oraz Koleżanek i Kolegów z Muzeum w Chorzowie. Słowa podzięki przekazuję również Paniom: mgr Antoninie Pietrowskiej z Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach i mgr Joannie Świerczyńskiej

z Muzeum w Chorzowie – za pomoc w powstawaniu maszynopisu tego wydawnictwa. Panu Profesorowi Michałowi Lisowi pragnę wyrazić głęboką wdzięczność za uwagi zawarte w recenzji.

Zbigniew Kapała

Siedziba Urzędu Miasta Chorzowa

Wykaz współpracowników 3. tomu

Bednarski Damian, ks., dr, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
Białkiewicz Zbigniew, dr inż., Katowice
Bias Iwona, mgr, Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego w Katowicach
Bojdoł Marcin, mgr, Szkoła Podstawowa nr 29 im. Ignacego Mościckiego w Chorzowie
Brożek Krzysztof, dr, em. prac. Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach
Cimała Bogdan, dr hab., profesor Uniwersytetu Opolskiego
Czembor Henryk, ks., dr, Parafia Ewangelicko-Augsburska w Ustroniu
Czyż Jacek, mgr, Biblioteka Śląska w Katowicach
Dziadek-Wilk Józefa, mgr, Zespół Szkół Ekonomicznych w Chorzowie
Fertacz Sylwester, dr hab., profesor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
Fic Maciej, dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach
Frużyński Adam, mgr, Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu
Gałuszka Marian, mgr, Archiwum Państwowe w Katowicach
Górecki Dariusz, mgr, Archiwum Państwowe w Katowicach
Greiner Piotr, dr, Archiwum Państwowe w Katowicach, Uniwersytet Śląski w Katowicach
Gruszka Barbara, mgr, Biblioteka Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach
Hanke Rajmund, mgr, Polski Związek Chórów i Orkiestr Oddział Śląski w Katowicach
Herrmann Roman, mgr, IV Liceum Ogólnokształcące im. Marii Skłodowskiej-Curie w Chorzowie
Hojka Zbigniew, dr hab., Uniwersytet Śląski w Katowicach
Janeczek Zdzisław, dr hab., Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Januszewska-Jurkiewicz Joanna, dr hab., Uniwersytet Śląski w Katowicach
Jedynak Zdzisław, dr, em. prac. Archiwum Państwowego w Katowicach
Jurzykowski Jerzy, mgr inż., em. prac. huty „Batory" w Chorzowie
Kapała Zbigniew, dr, em. prac. Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu i Muzeum w Chorzowie
Kasperek Gertruda, s., Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza
Kazimierczuk Krystian, mgr, I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego w Chorzowie
Kozina Irma, dr hab., Uniwersytet Śląski w Katowicach
Krawecki Tadeusz, lekarz, Chorzów
Krzyżanowski Lech, dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach
Kurek Jacek, dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach
Lapski Adam, mgr, Stowarzyszenie Miłośników Chorzowa im. Juliusza Ligonia
Lewandowski Jan F., dr, Katowice
Liczba Roman, mgr, Stowarzyszenie Miłośników Chorzowa im. Juliusza Ligonia
Linert Andrzej, dr hab., profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
Łysik Maria, mgr, Muzeum w Chorzowie
Matuszek Elżbieta, mgr, Archiwum Państwowe w Katowicach

Mazur Grzegorz, prof. dr hab., Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
Meschnik Marek, mgr, Muzeum Górnośląskie w Bytomiu
Merska Danuta, mgr, Warszawa
Miciński Marian, inż., wieloletni technolog w hucie „Bankowej" w Dąbrowie Górniczej, współpracownik Instytutu Metalurgii Żelaza w Gliwicach
Mulewicz Jolanta, mgr, Biblioteka Śląska w Katowicach
Myszor Jerzy, ks., prof. zw. dr hab., Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
Nitsche Irena, mgr, em. prac. Biblioteki Śląskiej w Katowicach
Noga Krzysztof, dr, Biblioteka Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Zabrzu
Olszar Henryk, ks., dr, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
Orzyszek Henryk, mgr, Chorzów
Parysz Janina, mgr, Śląska Wyższa Szkoła Informatyczno-Medyczna w Chorzowie
Pawliczek Józef, ks., prałat, wikariusz generalny Archidiecezji Lwowskiej
Piłatowicz Józef, dr hab., profesor Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach
Pluta Leonard, doc. dr inż., em. prac. Głównego Instytutu Górnictwa w Katowicach
Puchalska Krystyna,
Romański Jerzy, ks., mgr, były proboszcz Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Chorzowie
Ryńca Mariusz, mgr, Redakcja Polskiego Słownika Biograficznego w Krakowie
Schmidt Jacek, dr, Gliwice
Senft Stanisław, prof. dr hab., Uniwersytet Opolski
Sieradzka Danuta, prof. dr hab., Uniwersytet Śląski w Katowicach
Skrzypek Miłosz, dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach
Sroka Stanisław Tadeusz, prof. dr hab., Redakcja Polskiego Słownika Biograficznego w Krakowie, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatium" w Krakowie
Starczewski Mieczysław, płk dr, em. prac. Akademii Obrony Narodowej w Warszawie
Steuer Antoni, dr, Muzeum Historii Katowic
Szczypka-Gwiazda Barbara, dr hab., Uniwersytet Śląski w Katowicach
Szmidtke Zenon, dr, Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu
Tomczyk Jacek, mgr, Politechnika Częstochowska
Walancik Marek, płk, dr hab., Uniwersytet Śląski w Katowicach
Walancik-Ryba Karolina, mgr, Będzin
Walczak Jan, prof. zw. dr hab., Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
Widuch Brunon, mgr inż., em. prac. huty „Batory" w Chorzowie
Wilgusiewicz Władysław, mgr inż., Zabrze
Wójcik Agata, mgr, Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wykaz haseł

Bandura Jerzy
Bańka Gerard Paweł
Bazarnik Wawrzyniec
Bekier Antoni Henryk
Berger Janina
Białek Emanuel
Blaska Ludwik
Błasiak Eugeniusz Stanisław
Bossowski Władysław
Braszka Zbigniew
Brock Rudolf
Brykalski Albin
Buchner Witold Władysław
Bujakowska Helena
Bukowy Kazimierz
Bunsch Adam
Buzek Paweł

Chrostowska-Piotrowicz Halina
Chwastek Leopold
Czechowicz Tadeusz Karol
Czopnik Józef Antoni

Ćwik Franciszek

Dłuchosz (Długosz, Dłuhosz) Ryszard
Domin Rajnhold Tomasz
Drabant Czesław
Drabik Maksymilian
Droździok Edward
Dubiel Henryk
Dubiel Józef
Dudek Józef
Dudkiewicz Jan
Dunikowski Xawery
Dyakowski Stanisław
Dyllus Ryszard
Dziewit Jan Tadeusz

Fabris Karol
Faska Marceli Jan
Fik Henryk Franciszek
Fiszkal Robert
Friedländer Günther
Fritz Kazimierz Rudolf
Frycz Andrzej
Furmanik Henryk Michał
Furmanowa Joanna Celestyna

Gabrylewicz Aleksander
Gadomski Janusz Zbigniew
Gajda (Gajdzianka) Janina Matylda
Gałeczka Paweł
Głowacki Ludwik
Gołąb Zbigniew
Goszyk Oskar
Górka Władysław
Górski Andrzej
Gregorczyk Karol Franciszek
Grzeszczukowa Maria
Grzyśka Izydor

Hałas Stanisław
Hanak Zenon
Hanke Eugeniusz Tomasz
Hanke Wit (Wilhelm)
Hanslik Julian Anzelm
Hornig Alfred Franciszek
Horoszko Eugeniusz Jan
Hurysz Jan Kazimierz

Inglot Jan

Jackowski Stanisław
Janicki Franciszek
Janicki Leopold
Janiszewski Eugeniusz

Jankowicz Piotr Roman
Jańczak Wawrzyniec
Jarczyk Franciszek
Jaros Jerzy
Jasiewicz Zygmunt
Jazowy Józef
Jerzy Władysław
Jezierski Karol
Jopek Franciszek
Jóźwiak Stanisław
Jurzykowski Zbigniew Jan

Kapusta Bolesław
Kempiński Józef
Kempka Paweł
Klejnot Antoni Bartłomiej
Klose Alfred
Kołomyjski Bohdan
Koprowski Stanisław
Kotulla Theodor Bernard
Kowalewicz Paweł Piotr
Kowalewski Mikołaj
Krogulski Henryk
Krygiel Teodor
Kryszczukajtis Bronisław
Krzak Jan Kazimierz
Krząkała Teodor
Kuc Franciszek

Latusek Paweł
Loch Alojzy
Lorych Alfons Józef
Lubos Konrad
Lubos Roman

Łoś Józef
Łuczyński Jerzy

Majętny Bronisław
Malina Marian
Malkiewicz Tadeusz Marian
Marchacz Władysław Stanisław
Marcinów Stanisław
Markiefka Bolesław
Maroń Józef
Mazanek Eugeniusz
Mazanek Tadeusz
Maziarski Kazimierz Stanisław Wincenty
Milnikiel-Dobrowolska Irena
Misiaczkowa-Pater Zofia
Misz (Misch) Paweł Walenty
Murgot Józef Leopold
Murski Cezary
Musioł Ludwik Stefan

Naramowski Mieczysław
Nęcka Marianna
Nicer Aleksander
Niemirski Władysław (Niemiec)
Niepokojczycka Kamila
Nita Jan
Nocoń Rudolf
Nowak Roman
Nowoczek Robert
Nowotny Adolf Stanisław

Oberfeld Charlotte
Ochman Wilhelm
Oczkowski Zygmunt
Olkusz Zygmunt
Olszewski Krystyn
Osiecki Zygmunt Teodor

Palmrich Adam
Palmrich Tadeusz
Pańczyk Jerzy
Paprotny Antoni
Paulus Stanisław
Piecha Henryk
Pirszel Ludwik Karol
Pirszel Witold
Polczyk Bernard Jacenty
Polednia Józef Augustyn
Pomorski Rafał
Przybyła Alfons Edward
Pustówka Eugeniusz Tadeusz Zygmunt

Rachniowski Tadeusz Stanisław
Radwański Henryk
Rak (Rakk) Aleksander
Ratzko Teodora
Riedel Ryszard
Rogoziński Józef Władysław
Ryłko Józef

Rymarski Witold Zbyszko
Ryszko Mieczysław Czesław
Ryszowiecki Leon

Sadłowski Marian
Sałabun Józef
Sąda Kazimierz
Schillak Aleksander
Schneider Wilhelm Józef
Schroeder Jerzy Stanisław
Sikora Bogdan
Sklarek Norbert
Skowronek Jerzy
Stanoszek Konrad
Stebelski Zygmunt
Stefański Jan Gerwazy
Steiner Janos
Steller Paweł
Suszczyk Czesław Gerard
Szafrański Stanisław
Szewczyk Ernest
Szmatloch Augustyn
Szmyd Franciszek
Sznuk Witold
Szweda Konrad
Szymkowiak Bronisława
Szymkowiak Edward

Ślęczkowski Adam
Ślimakowski Tadeusz
Śmietanko Zbigniew

Til Jerzy Karol
Trenarowski Józef
Truchan Władysław
Tuleja Janusz Julian
Tymowski Janusz Ernest

Uherek Antoni Józef
Uliczka Wilhelm

Vičan Michal

Wadas Euzebiusz
Węgrzyk Zygmunt Stanisław
Wichary Zygmunt
Wicik Jan
Wilczek Aleksander Włodzimierz
Wilczewski Mieczysław Stefan
Wojda Antoni
Wojtyczek Franciszek Józef
Wójcik Andrzej
Wójcik Witold
Wróbel Henryk Franciszek
Wrzesień Kazimierz
Wrześniowski Romuald
Wygrzywalski Feliks Michał

Zachorowski Stefan
Zagała Józef
Zaniewski Kazimierz
Ziętek Jerzy Jan Antoni

Żemaitis Kiejstut Gabriel
Żmudziński Tadeusz
Żółkowski Witold

Wykaz skrótów bibliograficznych

Arch.	– Archiwum
AAKat.	– Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach
APKat.	– Archiwum Państwowe w Katowicach
APOp.	– Archiwum Państwowe w Opolu
ACz	– Armia Czerwona
AE	– Akademia Ekonomiczna
AG	– Akademia Górnicza
AGH	– Akademia Górniczo-Hutnicza
AH	– Akademia Handlowa
AK	– Armia Krajowa
AKS	– Amatorski Klub Sportowy
AON	– Akademia Obrony Narodowej
ap.	– akta personalne
ASG	– Akademia Sztabu Generalnego
ASP	– Akademia Sztuk Pięknych
ATK	– Akademia Teologii Katolickiej
AWF	– Akademia Wychowania Fizycznego
B.	– Biblioteka
baon	– batalion
b.m.r.w.	– bez miejsca i roku wydania
b.m.w.	– bez miejsca wydania
b.p.	– brak paginacji
b.r.w.	– bez roku wydania
BIPROHUT	– Biuro Projektów Przemysłu Hutniczego
BIPROMET	– Biuro Projektów Przemysłu Metali Nieżelaznych
BKZ	– Brązowy Krzyż Zasługi
BŚ	– Biblioteka Śląska w Katowicach
CAW	– Centralne Archiwum Wojskowe
ChZPW	– Chorzowskie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego
CRZZ	– Centralna Rada Związków Zawodowych
CWKS	– Centralny Wojskowy Klub Sportowy
CWSan	– Centrum Wyszkolenia Sanitarnego
CZPH	– Centralny Zarząd Przemysłu Hutniczego
CZPSS	– Centralny Zarząd Przemysłu Stali Specjalnej
CZPW	– Centralny Zarząd Przemysłu Węglowego
CZZM	– Centralny Związek Zawodowy Metalowców
dn.	– dnia, dniem, dniu

DOKP – Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych
DP – Dywizja Piechoty
ds. – do spraw
dypl. – dyplomowany
DZPW – Dąbrowskie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego
FJN – Front Jedności Narodu
fot. – fotografia
FZA – Fabryka Związków Azotowych
GG – Generalne Gubernatorstwo
GIG – Główny Instytut Górnictwa
GL – Gwardia Ludowa
GŚl. – Górny Śląsk
GZH – Gliwickie Zakłady Hutnicze
IMŻ – Instytut Metalurgii Żelaza
k. – koło (z nazwą miejscowości)
KERM – Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów
KK OOP – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
KKom OOP – Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski
KKomG OOP – Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski
KO OOP – Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski
KPD – Kommunistische Partei Deutschland
KPGŚl. – Komunistyczna Partia Górnego Śląska
KPP – Komunistyczna Partia Polski
KS – Koło Sportowe, Klub Sportowy
KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski
KWK – Kopalnia Węgla Kamiennego
KZMP – Komunistyczny Związek Młodzieży Polski
KZPW – Katowickie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego
l. – lata
LKA – Lwowski Komitet Akademicki
LM – Liga Morska
LWP – Ludowe Wojsko Polskie
mjr – major (przy nazwisku)
MKPG – Miejska Komisja Planowania Gospodarczego
MPO – Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania
mps – maszynopis
MRN – Miejska Rada Narodowa
NChZP – Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy
NOT – Naczelna Organizacja Techniczna
NOW – Narodowa Organizacja Wojskowa
NPR – Narodowa Partia Robotnicza
NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbiter Partei (Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotników)
NSZZ – Niezależny Samorządny Związek Zawodowy
NZW – Narodowe Zjednoczenie Wojskowe
ODN – Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
OMP – Oddziały Młodzieży Powstańczej

OMTUR	– Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPL	– Obrona Przeciwlotnicza
OZN	– Obóz Zjednoczenia Narodowego
PAM	– Pomorska Akademia Medyczna
PAN	– Polska Akademia Nauk
pchor.	– podchorąży
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PFZA	– Państwowa Fabryka Związków Azotowych
PKP	– Polskie Koleje Państwowe
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
płk	– pułkownik (przy nazwisku)
pow.	– powiat
POWGŚl.	– Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska
pp	– pułk piechoty
ppłk	– podpułkownik (przy nazwisku)
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
PPS-Lewica	– Polska Partia Socjalistyczna-Lewica
pseud.	– pseudonim
PTE	– Polskie Towarzystwo Ekonomiczne
PTG	– Polskie Towarzystwo Geograficzne
PTH	– Polskie Towarzystwo Historyczne
PTL	– Polskie Towarzystwo Lekarskie
PW	– Przysposobienie Wojskowe
pw.	– pod wezwaniem
PWSM	– Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna
PWU	– Państwowa Wytwórnia Uzbrojenia
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
PZZ	– Polski Związek Zachodni
r.szk.	– rok szkolny
r.ż.	– rok życia
rkps	– rękopis
RKS	– Robotniczy Klub Sportowy
RTPD	– Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
SEP	– Stowarzyszenie Elektryków Polskich
SGGW	– Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
SITG	– Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Górnictwa
SITPH	– Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego
SKZ	– Srebrny Krzyż Zasługi
SL	– Stronnictwo Ludowe
ŚIN	– Śląski Instytut Naukowy
ŚlAM	– Śląska Akademia Medyczna
ŚKP	– Śląski Krzyż Powstańczy
ŚSD	– Śląskie Seminarium Duchowne

t.r.	– tegoż roku
TCL	– Towarzystwo Czytelni Ludowych
TG „Sokół”	– Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”
TPD	– Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
TPPR	– Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TRZZ	– Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich
TSŚ	– Towarzystwo Szkoły Świeckiej
TWP	– Towarzystwo Wiedzy Powszechnej
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
UJ	– Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
UJK	– Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie
USC	– Urząd Stanu Cywilnego
UŚ	– Uniwersytet Śląski
UW	– Uniwersytet Warszawski
UWr.	– Uniwersytet Wrocławski
VM	– Virtuti Militari
WKU	– Wojskowa Komenda Uzupełnień
WP	– Wojsko Polskie
woj.	– województwo
WOSPR	– Wielka Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia
WOSPRiT	– Wielka Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia i Telewizji
WPKiW	– Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Chorzowie
WRN	– Wojewódzka Rada Narodowa
WRN-PPS	– Wolność, Równość, Niepodległość-PPS
WSE	– Wyższa Szkoła Ekonomiczna
WSH	– Wyższa Szkoła Handlowa
WSK	– Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego
WSP	– Wyższa Szkoła Pedagogiczna
z d.	– z domu
ZA	– Zakłady Azotowe w Chorzowie
ZAiKS	– Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZEOPd.	– Zakłady Energetyczne Okręgu Południowego
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZHŻiS	– Zjednoczenie Hutnictwa Żelaza i Stali
ZKS	– Zakładowy Klub Sportowy
ZKZ	– Złoty Krzyż Zasługi
ZMP	– Związek Młodzieży Polskiej
ZNP	– Związek Nauczycielstwa Polskiego
ZNPMA	– Związek Narodowy Polskiej Młodzieży Akademickiej
ZPAP	– Związek Polskich Artystów Plastyków
ZPW	– Zjednoczenie Przemysłu Węglowego
ZSL	– Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZWZ	– Związek Walki Zbrojnej
ZZG	– Związek Zawodowy Górników
ZZPW	– Zabrzańskie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego

Ch.	– Chorzów
Kat.	– Katowice
Kr.	– Kraków
Król. Huta	– Królewska Huta
Op.	– Opole
P.	– Poznań
W.	– Warszawa
Wr.	– Wrocław

Chorzowianie w II wojnie światowej... – *Chorzowianie w II wojnie światowe*, red. Z. Kapała, Ch. 1996.

Chorzów. Zarys rozwoju miasta... – *Chorzów. Zarys rozwoju miasta*, red. J. Kantyka, Kat. 1977.

Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000...* – Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000*, Ch. 2007.

Hanke R., *Polska droga Chorzowa...* – Hanke R., *Polska droga Chorzowa. Opowieści z dziejów Chorzowa*, Ch. 1988.

Hanke R., *Słownik demokratów śląskich...* – Hanke R., *Słownik demokratów śląskich. Biogramy działaczy Klubów Demokratycznych i Stronnictwa Demokratycznego na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim*, Kat. 1988.

PSB – *Polski słownik biograficzny,* t. 1, Kr. 1935; t. 2, Kr. 1936; t. 3, Kr. 1937; t. 4, Kr. 1938; t. 5, Kr. 1939–1946; t. 6, Kr. 1948; t. 7, Kr. 1948–1958; t. 8, Kr. 1959–1960; t. 9, Kr. 1960–1961; t. 10, Kr. 1962–1964; t. 11, Kr. 1964–1965; t. 12, Kr. 1966– 1967; t. 13, Kr. 1967–1968; t. 14, Kr. 1968–1969; t. 15, Kr. 1970; t. 16, Kr. 1971; t. 17, Kr. 1972; t. 18, Kr. 1973; t. 19, Kr. 1974; t. 20, Kr. 1975; t. 21, Kr. 1976; t. 22, Kr. 1977; t. 23, Kr. 1978; t. 24, Kr. 1979; t. 25, Kr. 1980; t.26, Kr. 1981; t. 27, Kr. 1982–1983; t. 28, Kr. 1984–1985; t. 29, Kr. 1986; t. 30, Kr. 1987; t. 31, Kr. 1988; t. 32, Kr. 1989–1991; t. 33, Kr. 1991–1992; t. 34, Kr. 1992 –1993; t. 35, Kr. 1994, t. 36, Kr. 1995–1996; t. 37, Kr. 1996–1997; t. 38, Kr. 1997–1998; t. 39, Kr. 1999–2000; t. 40, Kr. 2000–2001; *Uzupełnienia i sprostowania do tomów I–XL,* Kr.2001; t. 41, Kr. 2002; t. 42, Kr. 2003–2004; t. 43, Kr. 2004–2005.

Sieradzka D., *Królewska Huta – Chorzów...* – Sieradzka D., *Królewska Huta – Chorzów w latach 1868–1945. Szkice do portretu miasta,* Ch. 2001.

Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce... – *Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej. Ofiary wojny, żołnierze, działacze konspiracyjni, nauczyciele w jawnym i tajnym szkolnictwie.* Wstęp, oprac., red. J. Chrobaczyński, Kr. 1995.

Słownik medycyny i farmacji... – *Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska*, red. A. Puzio, t. 1: *biograficzny (A–Z),* Kat. 1993; t. 2, Kat. 1995.

Snoch B., *Górnośląski leksykon...* – Snoch B., *Górnośląski leksykon biograficzny,* Kat. 1997.

Steuer A., *Sport na Górnym Śląsku...* – Steuer A., *Sport na Górnym Śląsku1896–1996,* Kat. 1997.

ŚSB – *Śląski słownik biograficzny*, red. J. Kantyka, W. Zieliński, t. 1, Kat. 1977; t. 2, Kat. 1979; t. 3, Kat. 1981.

ŚSB SN – *Śląski słownik biograficzny. Seria nowa,* red. M. Fazan, F. Serafin, Kat. 1999.

B

Bandura Jerzy (1915–1987), artysta rzeźbiarz i grafik, pedagog, od 1946 r. zatrudniony w krakowskiej ASP, profesor zwyczajny od 1976 r., autor pomnika Mikołaja Kopernika w Wojewódzkim Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie.

Ur. 14 XI 1915 w Chabówce k. Zakopanego. W l. 1934–1939 studiował rzeźbę w pracowni Xawerego Dunikowskiego w Krakowie. Jako student zaprojektował medal z okazji budowy kopca Piłsudskiego (Medal „Sowiniec" 1936 r.). Jednym z pierwszych jego monumentalnych pomników była postać kobieca z orłem u stóp (z 1946 r.), upamiętniająca tragedię zamordowanych przez Niemców w 1944 r. partyzantów ze Skalbmierza.

Od r. 1947 należał do grupy Dziewięciu Grafików, kontynuujących tradycje warsztatowe ugrupowania Ryt. W t.r. otrzymał też nagrodę w międzynarodowym konkursie na plakat ONZ. Zasłynął również jako twórca odznaczającej się archaiczną ekspresją rzeźby *Crawl*, nagrodzonej Srebrnym Medalem na Wystawie Olimpijskiej w Londynie w 1948 r. W tym samym roku wykonał także płaskorzeźbę zatytułowaną *Braterstwo broni*, umieszczoną przed wejściem do Pawilonu Czterech Kopuł na Wystawie Ziem Odzyskanych we Wrocławiu. Wraz z Witoldem Cęckiewiczem zrealizował w l. 1958–1960 pomnik na Polach Grunwaldzkich, odsłonięty w 550. rocznicę bitwy. Początkowo planował wzniesienie kurhanu, jednakże za namową W. Cęckiewicza zdecydował się na wyrzeźbienie sumarycznie potraktowanych dwóch głów rycerzy, reliefowo zarysowanych w granitowym obelisku o wysokości 8 m, obok którego umieszczono wykonane przez „Mostostal" maszty z proporcami wojskowymi Polski i Litwy, o wysokości 30 m. Szczyt jego działań twórczych przypadł na l. 60. XX w., kiedy wykonał m.in. pomnik Adama Mickiewicza w Nowym Sączu (1962 r.), ołtarze w kościele Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Jaśle, rzeźbę Chrystusa w kościele pw. św. św. Mateusza i Wawrzyńca w Pabianicach (1966 r.), ołtarz soborowy w kościele klasztornym w Tyńcu (1969 r.). Pierwotny pomnik Mikołaja Kopernika, ustawiony przed Planetarium chorzowskim, uhonorowany Nagrodą Artystyczną Miasta Krakowa w 1955 r., przedstawiał toruńskiego astronoma z głową zwróconą ku niebu, z kulą w lewej ręce i z prawą ręką luźno opuszczoną wzdłuż ciała. W wersji zrealizowanej w 1964 r. kulę zastąpiło sferyczne astrolabium, a lewą rękę, z nadmiernie wyolbrzymioną dłonią, poprowadzono poprzecznie do syntetycznie zarysowanego korpusu, kierując ją także w stronę astronomicznego przyrządu. Monumentalną postać Kopernika wystylizowano jako wskazówkę solarnego zegara, sytuując ją na kolistym podeście.

Zarówno twórczość graficzna B. (np. drzeworyt do poematu Baudelaire'a: *Fleurs du mal*), jak też jego rzeźby odznaczają się geometrycznym uproszczeniem formy, inspirowanej zarówno działaniami formistów, jak też sztuką ludową. Syntetyczna forma jego dzieł odznacza się prymitywizmem drzeworytniczo-linearnym, stanowiącym spuściznę stylistyczną ugrupowań inspirowanych działaniami Władysława Skoczylasa. B. należał do Związku Polskich Artystów Plastyków.

Zm. 19 X 1987 w Krakowie.

Chrzanowska-Pieńkos J., Pieńkos A., *Leksykon sztuki polskiej XX wieku*, P. 1996, s. 17–18; *Indeks artystów plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plastycznych oraz członków ZPAP działających 1939–1996*, Gdańsk 1997, s. 4; *Kto jest kim w Polsce 1984. Informator biograficzny*, W. 1984, s. 33; Ostrowski J.K. (słowo wstępne), [w:] *Encyklopedia sztuki polskiej*, Kr. 2003, s. 37; Sobańska B., *Jak powstał pomnik na Polach Grunwaldzkich*, „Gazeta Krakowska" z 16 VII 2010; Stanton R., *The forgotten Olympic art. competitions: the story of the Olympic art. Competitions of the 20th century*, Victoria 2000, s. 354.

Irma Kozina

Bańka Gerard Paweł (1908–1992), ks., duchowny katolicki archidiecezji katowickiej, proboszcz parafii św. Jadwigi w Chorzowie i dziekan dekanatu chorzowskiego, zaangażowany w budowę chorzowskich kościołów pw. św. Floriana oraz pw. Ducha Świętego.

Ur. 18 VIII 1908 w Gliwicach, w rodzinie robotnika warsztatów kolejowych Pawła i Franciszki ze Skrzypczyków. Jego brat, ks. Józef Bańka, był znanym historykiem Kościoła na Śląsku. W l. 1915–1918 Gerard uczęszczał do miejscowej szkoły ludowej. Naukę gimnazjalną rozpoczął w Gliwicach, a następnie – po przeprowadzce rodziny do Katowic – przeniósł się w 1922 r. do gimnazjum im. Adama Mickiewicza w tym mieście, które ukończył w 1927 r. otrzymując świadectwo dojrzałości. Po maturze zgłosił się na Wydział Teologiczny UJ i do ŚSD w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął, za dyspensą od wieku, 26 VI 1932. Był kolegą rocznikowym bp. Herberta Bednorza.

Pierwszą, tymczasową, placówką duszpasterską B. były Mysłowice (parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa – od 9 VII 1932). Następnie powierzono mu obowiązki kontraktowego katechety przy Miejskim Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym Męskim (ul. Jagiellońska) i Państwowym Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Katowicach. Zastępował urlopowanego ks. dr. Bolesława Rosińskiego. Magistrat m. Katowice rozwiązał z nim umowę 30 VI 1933. Z nowym rokiem szkolnym otrzymał stanowisko etatowego katechety przy Miejskim Gimnazjum Żeńskim w Katowicach (ul. 3 Maja 42). W październiku 1935 r. bp Stanisław Adamski mianował go kapelanem harcerskim hufca żeńskiego w Katowicach. Był prawdziwym przyjacielem i przewodnikiem młodzieży, moderatorem szkolnej Sodalicji Mariańskiej, znanym również z zainteresowań sportowych i turystycznych. B. wyjeżdżał dwukrotnie do Niemiec (w l. 1937–1938) jako uczestnik wycieczek organizowanych przez Instytut Pedagogiczny w Katowicach.

Na początku II wojny światowej otrzymał polecenie udania się do parafii Matki Bożej Królowej Różańca Świętego w Łaziskach Górnych. Pełnił tu obowiązki wikariusza substytuta (od 7 IX 1939). Z jego inicjatywy l. 1939–1942 odbudowano kościół spalony w czasie działań wojennych. Boleśnie przeżył wkroczenie żołnierzy Armii Czerwonej do Łazisk Górnych 27 I 1945 – zniszczyli wieżę kościoła oraz aresztowali i wywieźli w głąb ZSRR wielu parafian. W marcu 1945 bp S. Adamski zlecił mu ponownie prowadzenie katechezy w Miejskim Gimnazjum Żeńskim w Katowicach. Stanowisko administratora w Łaziskach Górnych i katechety w Katowicach łączył „z powodu braku księży". Z dn. 30 VIII 1947 został przeniesiony do parafii św. Jadwigi w Chorzowie. Był tu początkowo administratorem, a następnie proboszczem. W 1948 r. zorganizował po raz trzeci w dziejach Chorzowa pielgrzymkę młodzieży ze wszystkich szkół średnich do Piekar Śląskich. W 1952 r. zaprosił krakowskiego malarza Adama Bunscha do wykonania polichromii w kościele parafialnym. Był szykanowany przez władze oświatowe za przygotowanie pomieszczeń do nauki religii przy kościele. Przesłuchiwano go również jako podejrzanego o współpracę z hitlerowskim okupantem, co było czczym wymysłem władz. Gdy ten zarzut okazał się nie do utrzymania, oskarżono proboszcza B. o zły wpływ na młodzież. W 1953 r. wikariusz kapitulny, ks. Filip Bednorz, bezprawnie usunął go ze stanowiska proboszczowskiego na rzecz „księdza patrioty" Piotra Kowolika. Monitowany, a później suspendowany, bronił się

przed tą niesprawiedliwą decyzją przez odwołanie się do przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, bp. Michała Klepacza. W listach do Kurii Diecezjalnej pisał zdecydowanie, że nie opuści parafii oraz że jest nieusuwalnym proboszczem parafii św. Jadwigi. Wysłane pocztą dekrety, kierujące go do Jedłownika i Woszczyc, zwrócił Kurii Diecezjalnej tą samą drogą. Próbował też „dyplomatycznie" chorować, wyjeżdżając na kuracje sanatoryjne do Ciechocinka i Międzyzdrojów.

Sprawa B. ciągnęła się od 2 IX 1953 do 14 XI 1954, kiedy uległ presji kolejnego wikariusza kapitulnego ks. Jana Piskorza, który groził mu wysiedleniem poza granice ówczesnego woj. stalinogrodzkiego. Został w końcu administratorem parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Woszczycach. Na wygnaniu przeprowadził remont plebanii i centralnego ogrzewania w kościele. Ks. J. Piskorz, pomimo wcześniejszych szykan, próbował wciągnąć B. w prace I Synodu Diecezjalnego. Ten jednak odmówił przyjęcia nominacji. Powrócił do parafii św. Jadwigi w Chorzowie 22 XII 1956, gdzie również wyremontował kościół i salki katechetyczne. Udało mu się umieścić w kościele – za sprawą A. Bunscha – mozaikową Drogę Krzyżową (1963–1965) i mozaiki nad bocznymi ołtarzami (1967–1968). Był zaangażowany w budowę dwóch chorzowskich świątyń: pw. św. Floriana (1948–1950) i pw. Ducha Świętego (1956–1960). Stale też był inwigilowany przez SB.

29 I 1968 na plebanii parafii św. Jadwigi w Chorzowie B. przyjmował członków Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej, którzy – w obecności ordynariusza katowickiego, bp. Herberta Bednorza – dyskutowali o problemach z przyjmowaniem się nowej, posoborowej liturgii. 4 V 1969 wprowadził mszę św. „dla wycieczkowiczów", celebrowaną odtąd w chorzowskiej świątyni w porze letniej, o godz. 21.00. W dn. 19–20 X 1974 świętował z wiernymi 800-lecie urodzin św. Jadwigi i 100-lecie poświęcenia kościoła, połączone z konsekracją trzech ołtarzy. Od 1975 r. sędziwy już proboszcz inwestycji nie podejmował, czuł się zmęczony. W końcu, 20 VI 1977, po 30 latach proboszczowania, zdał parafię na ręce następcy, → ks. Ryszarda Dyllusa. Od 1 IX 1977 zamieszkał w Katowicach-Brynowie.

B. pełnił różne funkcje kościelne: był sędzią posynodalnym (1949), wieloletnim dziekanem dekanatu chorzowskiego (1956–1976), członkiem Rady Kapłańskiej (1969–1975) i kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej w Katowicach (1977–1992). Należał do Unii Apostolskiej Kleru Diecezjalnego (Unio Apostolica), której celem była troska o zjednoczenie duchownych z Chrystusem, oddanie się dla Kościoła i życie w jedności z biskupem diecezji oraz między prezbiterami diecezji katowickiej. Od 1948 r. był przez 10 lat kapelanem wojskowym w stopniu majora. W koszarach na terenie garnizonów: w Katowicach, Gliwicach i Tarnowskich Górach sprawował niedzielne msze św. i był spowiednikiem żołnierzy. Przez dwie kadencje (wybrany w 1960 i 1974 r.) należał do Komisji Rewizyjnej Domu Wypoczynkowego dla Kapłanów „Księżówka" w Zakopanem.

Zm. 26 XII 1992 w Katowicach-Brynowie w 85. r.ż. i 61. r. kapłaństwa; pochowany na cmentarzu parafii św. Jadwigi w Chorzowie 30 XII 1992.

AAKat., Akta personalne ks. Gerarda Bańki, sygn. AP 17 (b. p., rkps, mps); AIPN – Oddział w Katowicach, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Katowicach, Projekt anonimu na proboszcza – ks. Gerarda Bańkę z 16 V 1962 r., sygn. 056/67 (b. p., mps); Arch. Parafii MB Królowej Różańca Świętego w Łaziskach Górnych, Jendrysko W., *Dzieje parafii Matki Bożej Królowej Różańca Świętego w Łaziskach Górnych (1893–1993)* (mps); Arch. Parafii św. Jadwigi w Chorzowie, *Kronika parafii św. Jadwigi w Chorzowie*, t. 1: *1947–2004*, s. 1–82 (rkps); Arch. Wyższego ŚSD w Katowicach, Księga alumnów ŚSD, t. 1: 1923–1967, nr 111 (b. p., rkps). – *Diecezja Katowicka*, Kat. 1958, s. 23, 36; *Dzieje Orzesza po 1945 roku*, R. Ratajczak, Orzesze 2003, s. 269; Grajewski A., *Wygnanie. Diecezja katowicka w czasach stalinowskich*, Kat. 2002, s. 173, 182, 195; *Kapelani wrześniowi. Służba duszpasterska w Wojsku Polskim w 1939 r. Dokumenty, relacje, opracowania*, pr. zbior. pod red. W.J. Wysockiego, W. 2001, s. 226, 566; *Katalog Diecezji Katowickiej*, Kat. 1977, s. 78; 1981, s. 13; 1986, s. 40, 230, 618; s. 27, 90; Kiedos J., *Ci którzy pracowali przed nami. O niektórych ka-*

płanach archidiecezji katowickiej, Bielsko-Biała 2002, s. 121; Kurek J., *Z dziejów Kościoła i parafii św. Jadwigi w Chorzowie*, Ch. 1999, s. 11–18; Myszor J., *Historia diecezji katowickiej*, Kat. 1999, s. 498, 501; Myszor J., *Stosunki Kościół – państwo okupacyjne w diecezji katowickiej 1939–1945*, Kat. 1992, s. 166; Olszar H., *Ks. Gerard Paweł Bańka (1908–1992)*, „Wiadomości Archidiecezjalne" R. 60: 1992, nr 12, s. 532–534; *Opowieść o szkole przy Placu Wolności. Ćwierćwiecze Gimnazjum Żeńskiego w Katowicach (1922–1948)*, red. M. Mitera-Dobrowolska, Kat. 1992, s. 90, 166, 203, 224, 226, 243 (fot.); *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939–1956 w dokumentach*, oprac. K. Banaś i A. Dziurok, Kat. 2003, s. 239. – *Schematyzm archidiecezji katowickiej*, Kat. 1993, s. 659; *[Siedemdziesiąt] 70 lat III Liceum Ogólnokształcącego imienia Adama Mickiewicza w Katowicach 1922–1992*, Kat. 1992, s. 64; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. J. Myszor, Kat. 2009, s. 10–11 (fot.); *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Kat. 2004, s. 530; Zgoł E., *Woszczyce*, Orzesze 2000, s. 39; *Zmarł ks. Gerard Bańka*, „Gość Niedzielny" R. 70: 1993, nr 2 (10 I), s. 6; Żurek J., *Ruch „księży patriotów" w województwie katowickim w latach 1949–1956*, W.–Kat. 2009, s. 47. – „Rocznik Diecezjalny", Stalinogród 1953, s. 24; 1955, s. 136; „Rocznik Diecezji Katowickiej". Kat. 1970, s. 18, 40, 58, 62; „Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)", Kat. 1934, s. 48; 1936, s. 134, 232; 1938, s. 54, 119; 1947, s. 45, 64, 125.

ks. Henryk Olszar

Bazarnik Wawrzyniec (1927–1974), bokser, olimpijczyk.

Ur. 13 VII 1927 w Wielkich Hajdukach (obecnie Chorzów), jako syn Wawrzyńca i Elżbiety z d. Kubaty. Dzieciństwo spędził zapewne w rodzinnej miejscowości. Legitymował się wykształceniem zawodowym. Istnieją jednak pewne kontrowersje dotyczące rodzaju tego wykształcenia. Na otwartej przed XXVII Letnimi Igrzyskami Olimpijskimi w Atenach (w lipcu 2004 r.) stronie internetowej Polskiego Komitetu Olimpijskiego podano w jego biogramie zawód technik górnik uzyskany w Zasadniczej Szkole Zawodowej. Data urodzin B. wskazuje, że nastąpiło to w okresie okupacji hitlerowskiej.

Obie informacje wyraźnie kłócą się z historią jego pracy zawodowej związanej z hutą „Batory", zapoczątkowanej od 20 VIII 1945 r. Był tam wówczas pomocnikiem ślusarza. Tam też został wypatrzony przez znanego przed wybuchem II wojny światowej pięściarza Alojzego Maneckiego i od 29 VIII 1945 r. został członkiem RKS „Batory" w Chorzowie, który w 1949 r. przemianowano na KS „Stal". Jego członkiem pozostał do 1953 r. Wówczas odgórnymi decyzjami podjętymi przez resort hutnictwa został wraz z 5 innymi bokserami przeniesiony do KS „Stal" w Łabędach. W 1954 r. zakończył działalność zawodniczą. W czasie jej trwania stoczył 264 walki, wygrywając 226, remisując w 11 i przegrywając 25 pojedynków.

B. był pięściarzem kilku najlżejszych kategorii wagowych. Występował w wagach: muszej, koguciej i piórkowej. Stosunkowo szybko stał się znanym sportowcem. Do notatnika Feliksa Stamma został wpisany po tym, jak w meczu o drużynowe mistrzostwo Polski pomiędzy RKS „Batory" a ŁKS „Łódź" w 1945 r. znokautował w II rundzie T. Stasiaka, pięściarza drużyny gości, który w l. 1946–1947 zdobył mistrzostwo Polski w wadze muszej.

Debiut w Mistrzostwach Polski nastąpił w 1946 r. Medalu wprawdzie nie zdobył, ale Polski Związek Bokserski umieścił go na pierwszym miejscu w dorocznym rankingu związkowym. Na tej pozycji pozostawał do 1951 r.

W barwach chorzowskiego klubu wywalczył tytuł mistrzowski podczas I Ogólnopolskiej Spartakiady w 1951 r. w Łodzi, gdzie w finale turnieju wygrał z E. Izydorczykiem z KS „Spójnia" w Szczecinie, zaś brązowy

medal mistrza Polski w 1952 r. na turnieju w Warszawie.

Czynione szybko postępy zaowocowały zdobyciem tytułu mistrza Śląska w 1947 r. Wówczas też został powołany do kadry narodowej. W barwach Polski miał wystąpić po raz pierwszy przeciwko reprezentacji Węgier w zawodach, które miały się odbyć w 1947 r. w Katowicach. Zostały one jednak odwołane, gdyż Węgrom nie udzielono wiz wjazdowych. Jego międzynarodowy debiut nastąpił jednak jeszcze w t.r. w rozegranym w Warszawie zwycięskim meczu z Czechosłowacją. Wzbudził wtedy ogromną sensację, zwyciężając Jana Zacharę, przyszłego mistrza olimpijskiego z 1952 r.

Do atutów chorzowskiego pięściarza należały szybkość oraz silne ciosy podbródkowe, tzw. haki; imponował też warunkami fizycznymi, zwłaszcza zasięgiem ramion. Jego talent nie mógł być jednak do końca wykorzystany. Mankamentem był fakt częstej zapadalności B. na choroby górnych dróg oddechowych, spotęgowanej częstymi walkami w źle ogrzewanych salach bokserskich, zjawiska dość charakterystycznego dla czasów odbudowy sportu polskiego w pierwszych latach Rzeczypospolitej Polskiej. M.in. zapalenie oskrzeli nie pozwoliło mu stanąć do rywalizacji w Mistrzostwach Polski, które w 1947 r. odbyły się w Katowicach. To również pozbawiło go szansy na występy w Mistrzostwach Europy, które w t.r. odbywały się w Dublinie.

Jednak młody wiek oraz wspomniane walory fizyczne zdecydowały o jego wyjeździe na XIV Igrzyska Olimpijskie w Londynie w 1948 r. Kontrkandydatem był Maksymilian Grzywacz, pięściarz z Zabrza, ówczesny mistrz Polski. Słabą stroną B. była kondycja. Ten mankament zdecydował o jego porażce w pierwszej turze walk turnieju olimpijskiego z reprezentującym Chile Celestine Gonzalesem Henriquesem, gdzie po dwóch wyrównanych rundach w trzeciej nie wytrzymał tempa narzuconego przez rywala i ostatecznie po niejednogłośnym werdykcie, stosunkiem 1:4, został uznany za pokonanego.

W sumie barw narodowych Polski bronił 8-krotnie. Na ringu w Łodzi zwyciężył przez nokaut Persona w meczu ze Szwecją (28 III 1947) i w ten sam sposób Awdiejewa w zawodach ze Związkiem Radzieckim w Warszawie (12 X 1947), Horvatha z Węgier na ringu w Poznaniu (28 XII 1947). Po dłuższej przerwie po raz drugi pokonał Jana Zacharę w meczu z Czechosłowacją na ringu w Łodzi (10 XII 1950), w Helsinkach zwyciężył pięściarza fińskiego Ninivuori (10 XII 1952). Przegrał 2 pojedynki z Janem Zacharą i Stehlikiem w meczach Polska–Czechosłowacja na ringu w Pradze (18 XI 1947 i 21 X 1951).

W t.r. powtórzył sukces z mistrzostw Śląska z 1947 r., zwyciężając po raz drugi w kategorii koguciej. Wraz z zespołem przyczynił się do zdobycia przez klub Brązowego Medalu Drużynowych Mistrzostw Polski na rok 1948/1949.

Po zakończeniu działalności sportowej został trenerem. W l. 1957–1958 szkolił bokserów KS „Ruch" Chorzów. Później jego nazwisko zniknęło ze szpalt gazet, a po 1968 r. z dostępnych akt.

Zm. 5 II 1974 w Chorzowie; pochowany tamże na cmentarzu parafii Ducha Świętego. Pojawiająca się w niektórych opracowaniach encyklopedycznych data 19 XII 1974 oznacza dzień zgonu ojca B., który nosił to samo imię.

Arch. Zakładowe huty „Batory", akta osobowe Wawrzyńca Bazarnika; Arch. parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chorzowie Batorym – księga pogrzebowa. – W. Gołębiowski, J. Stroynowski, *Olimpijskie fanfary*, W. 1957; L. Olszewski, *Bokserzy walczą o tytuły*, W. 1978; tenże, *Olimpijska encyklopedia boksu*, „Boks" 1975, nr 2; *Gwiazda chorzowskiego boksu. W. Bazarnik nie może się doczekać następcy*, „Życie Chorzowa" 1959, nr 20 (125) (15–21 V) (zdj.); P. Osmólski, *Leksykon boksu*, W. 1989; Stamm F., *Pamiętnik*, t. 2, W. 1955; H. Rechowicz, *Dzieje sportu w województwie śląsko-dąbrowskim (1945–1950)*, Kat. 1999; A. Steuer, *Dzieje pięściarstwa w Chorzowie w latach 1921–1963* „Zeszyty Chorzowskie", t. 2, Ch. 1998; tenże, *Sport na Górnym Śląsku 1896–1996*, Kat. 1997; – „Goniec Górnośląski" 1957, nr 47; „Naprzód Hutnicy" 1953, nr 37; „Sport" 1948, nr 30; – Zasoby polskiego portalu olimpijskiego, strona internetowa Polskiego Komitetu Olimpijskiego.

Antoni Steuer

Bekier Antoni Henryk (1903–1978), lekarz chirurg, były dyrektor Szpitala Miejskiego nr 2 im. dr. Józefa Rostka w Chorzowie.

Ur. 4 V 1903 w Sompolnie, pow. kolski, syn Juliana i Heleny z d. Gromczewska. Szkołę średnią ukończył w Kole w 1922 r., a następnie podjął studia medyczne na UW, gdzie 20 XI 1928 otrzymał dyplom lekarza. Od listopada 1928 r. pracował w uniwersyteckiej Klinice Ginekologiczno-Położniczej w Warszawie. W styczniu 1929 r. przeprowadził się do Królewskiej Huty (obecnie Chorzów) i rozpoczął pracę w Szpitalu Spółki Brackiej jako asystent na Oddziale Chirurgicznym. W grudniu 1934 r. przeniósł się do Szpitala św. Jadwigi (później Szpital Miejski nr 2 im. dr. J. Rostka), gdzie został ordynatorem Oddziału Chirurgicznego, a w grudniu 1935 r. – także dyrektorem szpitala. W okresie od września do połowy listopada 1939 r. ewakuował się z Chorzowa. Po powrocie kontynuował pracę w szpitalu w charakterze asystenta, by z końcem stycznia 1945 r. ponownie objąć stanowiska dyrektora i ordynatora. Na tych stanowiskach pracował do przejścia na emeryturę. Jednocześnie był kierownikiem Przyszpitalnej Poradni Chirurgicznej, w której pracował już wcześniej jako członek komisji lekarskiej. W 1953 r. uzyskał II stopień specjalizacji z chirurgii. Był członkiem MRN w Chorzowie, wchodził w skład Komisji Planowania przy Prezydium MRN. We wrześniu 1973 r. przeszedł na emeryturę i przeniósł się do Bielska-Białej, gdzie do 1975 r. pracował jako chirurg w Przychodni Zakładowej Fabryki Samochodów Małolitrażowych. Odznaczony m.in.: KK OOP i SKZ. W l. 1929–1939 był członkiem Związku Zawodowego Lekarzy i PCK w Chorzowie.

W maju 1939 r. zawarł związek małżeński z Bronisławą Talarczyk; mieli 3 dzieci: Andrzeja (lekarz radiolog), Jana (lekarz chirurg) i Barbarę, zamężną Szkrabko (lekarz dermatolog).

Zm. 14 III 1978 w Bielsku-Białej; pochowany w Chorzowie na cmentarzu przy kościele św. Barbary. W dn. 15 V 1990 za wybitne zasługi B., wieloletniego dyrektora Szpitala Miejskiego nr 2 w Chorzowie, pawilon chirurgiczny nazwano jego imieniem, upamiętniając to wydarzenie tablicą, umiejscowioną przy wejściu do budynku.

Zbiory Centrum Dokumentacji Dziejów Medycyny i Farmacji Górnego Śląska, Dział Dokumentacji Naukowej i Publikacji, Biblioteka Główna Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, fot.; Miejska Służba Zdrowia w Chorzowie, Dział Kadr: Akta osobowe; Relacja ustna córki, Barbary Szkrabko zamieszkałej w Bielsku-Białej. – Noga K., *Bekier Antoni Henryk*, [w:] *Słownik medycyny i farmacji...*, t. 1, Kat. 1993, s. 52–53. – Nekrolog: „Dziennik Zachodni" 1978, nr 61.

Krzysztof Noga

Berger Janina, dane osobowe nieznane, autorka publikacji *Chorzów miasto niespokojne*, wydanej w 1955 r. przez Miejski Komitet FJN w Chorzowie, w której w sposób typowy dla lat stalinowskich przedstawiono dzieje miasta, ze szczególnym uwzględnieniem walki klasowej miejscowej klasy robotniczej.

Zbigniew Kapała

Białek Emanuel (1905–?), prezydent miasta Chorzowa od 11 VIII–9 IX 1945 r.

Ur. 26 III 1905 w Chorzowie, syn górnika Józefa i Marii z d. Piela. Po ukończeniu 8-klasowej szkoły powszechnej w Chorzowie uczył się od 15 X 1918 do 15 IV 1922 w Poznaniu zawodu kominiarskiego; dn. 11 IV 1922 zdał egzamin czeladniczy. Z powodu trudności w znalezieniu pracy i niskiego zarobku w tym zawodzie zatrudnił się

w PFZA w Chorzowie, gdzie pracował do 1 IX 1939. Przed wojną należał do Związku Robotników Przemysłu Metalowego w Polsce, Ligi Morskiej, Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, OMTUR, RKS „Naprzód" Chorzów. Przez ostatnie 2 lata był członkiem zarządu oddziału lokalnego Związku Robotników Przemysłu Metalowego w Polsce. Z ramienia tego związku wybrany został w 1936 r. do Rady Zakładowej i do czasu wojny pełnił funkcję jej przewodniczącego. Po wybuchu wojny został zwolniony z pracy w PFZA w Chorzowie. Od 1 X 1939 do 10 XII 1939 pracował jako robotnik budowlany w Bytomiu. Dn. 12 XII 1939 został wysłany do Wittenbergi, gdzie pracował w Zellwollenfabrik jako ślusarz. Z powodu choroby w lipcu 1940 r. wrócił do domu i znalazł zatrudnienie jako czeladnik kominiarski. Pracował u różnych mistrzów kominiarskich w Zabrzu, Katowicach, Brzezinach Śląskich, Bytomiu i Tarnowskich Górach. Podczas okupacji do żadnej organizacji niemieckiej nie należał. Działał w tajnej organizacji WRN-PPS. Podczas wpisu na niemiecką listę narodowościową otrzymał III grupę. Był żonaty z Klarą Wolny. Mieli 5 dzieci (Urszulę, ur. 4 VIII 1934; Karola, ur. 23 I 1936; Józefa, ur. 19 I 1939; Helmuta, ur. 30 VI 1940; Wandę, ur. 24 III 1945), w wieku od 5 mies. do 11 lat. Po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej pracował znów w PFZA i należał tam do PPR, pełniąc funkcję II sekretarza. Przed desygnowaniem go przez MRN w dn. 11 VIII 1945 na prezydenta miasta zatrudniony był w Komitecie Miejskim PPR. Funkcję prezydenta miasta sprawował zaledwie kilka tygodni (11 VIII–9 IX 1945). Potem, dn. 8 IX 1945, został zwolniony z niej na własną prośbę. Nieznane są dalsze jego losy. Zapewne na początku l. 50. XX w. pracował w przemyśle roszarniczym, bo stamtąd pochodzi zapytanie do ówczesnych władz w jego sprawie.

Akta UM Chorzów (dane z życiorysu z dn. 22 VIII 1945 i kwestionariusza osobowego).

Zbigniew Kapała

Blaska Ludwik (1919–1986), technik hutnik, dyrektor huty „Kościuszko" od 1 VIII 1963 do 8 X 1970.

Ur. w Gliwicach w 1919 r. jako syn kolejarza. Po podziale Górnego Śląska w 1922 r. zamieszkał w polskiej jego części. W l. 1935–1938 pracował jako kreślarz w hucie „Florian".

W l. 1939–1944 – w Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft Gleiwitz (Gliwice), na budowach w Zabrzu, Blachowni i Kędzierzynie. W l. 1944–1945 pełnił służbę w armii niemieckiej. Po wojnie był zatrudniony jako elektryk w hucie „Zygmunt" (kolejno jako kierownik oddziału elektrycznego, oddziału energetycznego, szef Działu Technicznego Ruchu, główny mechanik). W l. 1951–1953 został zatrudniony w CZPH w Katowicach jako główny mechanik. W l. 1953–1961 był dyrektorem huty „Łabędy", a w l. 1961–1963 – dyrektorem huty „Bobrek". W tym też okresie, tj. VI–XI 1962, sprawował funkcję dyrektora komisarycznego huty „Łabędy", a potem – od 1 VIII 1963 do 8 X 1970 r. – huty „Kościuszko". Został przeniesiony z huty „Bobrek" do huty „Kościuszko" w celu wyprowadzenia tej drugiej z trudności, w jakich się znalazła. Główne zadanie, jakie mu przypadło, dotyczyło modernizacji technologii produkcji szyn kolejowych. Było to konieczne po katastrofie pociągu „Chopin" pod Piotrkowem. Od 9 X 1970 do 31 XII 1975 pozostawał na stanowisku dyrektora huty „Florian". Od 1 XI 1975 do 1979 r. pracował w Biurze Projektów Przemysłu Hutniczego „Biprohut" Gliwice jako zastępca dyrektora ds. administracyjno-socjalnych. Był zwolennikiem tzw. żelaznej dyscypliny. Jak

wspominał dr Henryk Kunik – „Bezwzględnie wymagał od każdego podwładnego pełnej odpowiedzialności za powierzony odcinek pracy. Nie znosił żadnych sprzeciwów, toteż w krótkim czasie poprawił efekty pracy huty [«Kościuszko»]. Odchodził po różnych kolejach losu na emeryturę z «Biprohutu», ale to my w «Kościuszce» zorganizowaliśmy prawdziwe pożegnanie z orkiestrą. Ten twardy człowiek – takim go pamiętaliśmy – wzruszył się do łez i zupełnie rozkleił".

Był współautorem 4 patentów.

Odznaczony został: Medalem 10-lecia PL (1955), SKZ (1955), ZKZ (1959), KK OOP (1962), Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1963), KO OOP (1968), Srebrnym i Brązowym Medalem „Za zasługi dla Obronności Kraju", Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego, Odznaką Zasłużony Pracownik Handlu Zagranicznego, Odznaką Zasłużonego dla Śląskiego Okręgu Wojskowego. Był laureatem Nagrody Państwowej I stopnia oraz Nagrody Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1972).

Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku (3)*, Kat. 2002, s. 56–57 [Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa]; *Najlepsi synowie hutniczej* rodziny, „Goniec Górnośląski" 1968, nr 22 (597); Słomczyński M., Wawrzyniak H., *Jednej to kuźni ludzie*, Ruda Śląska 1994, s. 122, 125, 151, 157, 195, 242, 252.

Marian Miciński

Błasiak Eugeniusz Stanisław (1901–1981), chemik, prof. elektrochemii technicznej Politechniki Śląskiej w Gliwicach.

Ur. 25 X 1901 w Żywcu, w rodzinie inteligenckiej; syn Stanisława i Marii z d. Then. Tamże ukończył szkołę powszechną i średnią. Studiował na Wydziale Chemicznym Politechniki Lwowskiej (1919–1923). 28 VI 1923 uzyskał z wyróżnieniem stopień inżyniera chemii. W 1951 r. na Wydziale Chemicznym Politechniki Śląskiej w Gliwicach zdobył doktorat na podstawie pracy „Badania nad syntezą mocznika". Tamże w 1954 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w r. 1966 uzyskał tytuł profesora zwyczajnego.

Po studiach podjął pracę w cukrowni Chybie (1924), a następnie, od stycznia 1925 r., w PFZA w Chorzowie. Od r. 1935 do września 1939 r. pełnił tam funkcję kierownika Laboratorium Badawczego. W okresie 1933–1939 opracował katalizatory do konwersji tlenku węgla i syntezy amoniaku.

Lata II wojny światowej spędził na terenie GG (Lwów, Kraków), podejmując różnorodne prace. W tym czasie był projektantem w Towarzystwie Eksploatacji Soli Potasowych (Lwów), pracownikiem na kontrakcie na Uniwersytecie Lwowskim, a także nauczycielem w Szkole Mechanicznej w Ropczycach.

Po zakończeniu działań wojennych, w r. 1945, osiadł na stałe w Chorzowie. Już w marcu t.r. objął stanowisko kierownika Laboratorium Badawczego w chorzowskiej PFZA. Jednostka ta z czasem zaczęła nosić nazwę Oddział Syntezy Chemicznej, a od 1959 r. – Laboratorium Chorzowskiego Instytutu Nawozów Sztucznych w Tarnowie. Poza tą działalnością, od 1947 r. pracował na Politechnice Śląskiej w Gliwicach najpierw jako wykładowca technologii chemicznej, a następnie profesor w Katedrze Technologii Wielkiego Przemysłu Nieorganicznego (1954–1962). Do 1970 r. kierował Katedrą Elektrochemii Technicznej i Elektrometalurgii. Później został zastępcą dyrektora Instytutu Chemii i Technologii Nieorganicznej (do 1972 r.). Na uczelni B. zajmował się technologią nawozów azotowych i fosforowych, prowadząc zajęcia z dziedziny katalizy, kinetyki oraz elektrochemii technicznej i elektrotermii. Na Wydziale Elektrycznym prowadził wykłady i ćwiczenia z automatyzacji w przemyśle chemicznym.

Jest autorem ok. 70 publikacji z zakresu syntezy amoniaku, technologii kwasu azotowego, technologii mocznika, w tym 14 pozycji stanowią rozdziały w wydawnictwach książkowych oraz artykuły opublikowane w czasopismach krajowych zagranicznych. Na szczególną uwagę zasługują m.in. takie prace jak: *Kataliza i katalizatory*, W. 1952; *Technologia związków azotowych*, t. 1: *Amo-*

niak syntetyczny, W. 1955; *Technologia związków azotowych*, t. 2: *Kwas azotowy, azotany i azotyny, sole amonowe, związki cyjanowe i inne*, W. 1956. W swoim dorobku ma 24 patenty z metod otrzymywania związków azotowych. B. wypromował 13 doktorantów i był opiekunem naukowym 4 prac habilitacyjnych. W l. 1970–1974 współpracował z GIG w Katowicach jako konsultant ds. karbochemii.

Był członkiem wielu organizacji, stowarzyszeń naukowych i technicznych, m.in. Komitetu Nauk Chemicznych PAN, Instytutu Chemii Nieorganicznej GIG, Komisji Głównej Chemii w Komitecie Nauki i Techniki oraz innych instytucji o podobnym profilu.

Za działalność naukową i przemysłową otrzymał Nagrodę Państwową I stopnia (1953), a także Nagrodę Państwową zespołową II stopnia (1971) oraz odznaczony został ZKZ i KK OOP.

Żonaty był z Marią Rongusz. Miał syna Jerzego (?) ur. w 1943 r. w Żywcu.

Zm. w Chorzowie 17 I 1981.

USC w Ch.,Akta zgonu Eugeniusza Błasiaka.– *Kto jest kim w Polsce 1984. Informator biograficzny. Edycja 1*, W. 1984, s. 44–45 – Internet: Stowarzyszenie Przyjaciół Wydziału Chemicznego Politechniki Śląskiej w Gliwicach. http://www.chemia.polsl.pl/stowarzyzenie/indeks.php?optiomn=com-content&view=ar... (dostęp: 21.01.2011); http://www.bj.edu.pl/uj (dostęp: 25.01.2011).

Danuta Sieradzka

Bossowski Władysław (1911–?), pracownik umysłowy, po wojnie przez 11 miesięcy do 4 VI 1946, I wiceprezydent miasta Chorzowa.

Ur. 12 X 1911 w Krakowie, syn Jakuba i Honoraty z d. Siepierska. Przed wojną mieszkał w Chorzowie przy ul. 3 Maja 32. Tutaj 12 VI 1937 r. zawarł związek małżeński z Elżbietą Marią Emą z d. Kopyciok. Pochodził ze środowiska krakowskiego. Tam przebywał w latach okupacji (1939–1945). Bezpośrednio po II wojnie światowej działał w Chorzowie, najpierw w ruchu związkowym, a potem w organach samorządowych jako wiceprezydent z ramienia miejscowej organizacji PPS. Należał do grona aktywnych działaczy tej partii, będącej w tych latach w mieście liczącą się siłą polityczną.

Na plenarnym posiedzeniu Wojewódzkiego Komitetu PPS w Katowicach w dn. 5 IV 1946 r. B. powierzono funkcję I sekretarza. Reprezentował w organizacji antyjednolitofrontowy i antypeperowski odłam. Na III Wojewódzkim Zjeździe PPS Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, który obradował w Katowicach w dn. 28–29 IX 1946 r., B. wygłosił referat sprawozdawczy, poddając ostrej krytyce działalność PPR w województwie. Został on na tym Zjeździe jeszcze wybrany na I sekretarza organizacji wojewódzkiej, ale w kilka tygodni później, w połowie listopada t.r., na wniosek CKW PPS odwołano go z tej funkcji. Dalsze jego losy są nieznane.

USC w Ch., nr akt ślubu 241/1937/II. – Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000*, Chorzów 2007, s. 300; *Chorzów. Zarys rozwoju miasta*, pod red. J. Kantyki, Kat. 1977, s. 211; Kantyka J., *Burzliwe lata. Z dziejów ruchu socjalistycznego na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim*, W.–Kr. 1977, s. 323, 344, 350–352, 357, 361–384.

Zbigniew Kapała

Braszka Zbigniew (1925–1972), inż. elektryk, w l. 1969–1972 dyrektor naczelny Elektrowni Chorzów.

Ur. 28 I 1925 w Koroszczatynie, pow. Buczacz, na ówczesnych Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej (obecnie Ukraina). W latach międzywojennych i w okresie okupacji niemieckiej uczęszczał do szkół w Buczaczu. Wraz z rodziną przybył w 1945 r. do Zabrza, gdzie w rok później uzyskał maturę i rozpoczął studia na Wydziale Elektrycznym Politech-

niki Śląskiej w Gliwicach. Studia ukończył w 1952 r., uzyskując tytuł mgr. inż. elektryka.

Karierę zawodową związał na długi czas z Elektrownią Zabrze. W okresie 1952–1966 pracował w Pionie Eksploatacji, dochodząc do stanowiska jego kierownika. W tym czasie zdobył bogate doświadczenie zawodowe, m.in. zajmując się wstępnie adaptacją urządzeń do celów ciepłowniczych.

Zadania związane z przekształceniem elektrowni w elektrociepłownię kontynuował podczas swej pracy na stanowisku głównego inżyniera, a następnie dyrektora naczelnego Elektrowni Chorzów, na które został powołany 1 I 1969 r. Szeroko zakrojone prace inwestycyjne i modernizacyjne, podjęte z jego inicjatywy, doprowadziły do przekształcenia Elektrowni Chorzów w jedno z centralnych źródeł ciepła na Górnym Śląsku. Kontynuowane w następnych latach uczyniły z Elektrociepłowni Chorzów głównego dostawcę energii cieplnej dla mieszkańców Chorzowa i dużej części Katowic.

Życie i praca zawodowa B. zostały przerwane jego nagłą, przedwczesną śmiercią. Zm. 28 XI 1972; pochowany na cmentarzu w Zabrzu, gdzie mieszkał wraz z rodziną.

Mielnicki E., *Ludzie energetyki polskiej*, W. 2004; Wilgusiewicz W., *50 lat moich wspomnień o energetyce*, Kat. 1996; tenże, *Energetycy kresowiacy na Śląsku*, Kat. 1999; tenże, *Słownik biograficzny śląskich energetyków*, Kat. 2000.

Władysław Wilgusiewicz

Brock Rudolf (1916–1982), pisarz, autor książek dla dzieci i młodzieży, utworów dramaturgicznych, opowiadań, scenariuszy filmowych i słuchowisk radiowych, a także lektor radiowy.

Ur. 6 VIII 1916 w Bismarckhütte (obecnie Chorzów Batory), syn Jana (*Johannesa*), który był rzeźnikiem (*Fleischermeister*) i Luizy (*Luise*) z d. Schenk. Studiował w Wyższej Szkole Teatralnej (*Hochschule für Theater*) w Mannheim. Podczas II wojny światowej został wzięty do wojska, ale brak bliższych danych na ten temat. Po 1945 r. przebywał w Niemczech Wschodnich (w strefie radzieckiej i późniejszym NRD). Najpierw pracował w rozgłośni radiowej w Halle jako kierownik artystyczny (*künstlerischer Leiter*), a od 1949 r. jako lektor (*Verlagslektor*). W l. 1955–1960 studiował w Instytucie Literatury (*Institut für Literatur*) w Lipsku. Od 1960 r. mieszkał w Teltow k. Berlina jako niezależny literat. Był autorem wielu prac własnych, które sam wydawał. Wydał książkę *ABC des Sprechens* (Halle 1953). Spośród jego późniejszych książek należy wymienić *Küßchen und der General* (wyd. 1, Berlin 1962; wyd. 2, Berlin 1965; *Der Kleine Kuno* (wyd. 1, Berlin 1963; wyd. 2, Berlin 1973); *Die Wunderbrille* (wyd. 1, Berlin 1964; wyd. 2, Berlin 1974); *Spiel doch Klavier, Jeanette!* (wyd. 1, Berlin 1966; wyd. 2, Berlin 1972). Napisał też wiele opowiadań dla dzieci i młodzieży. Na uwagę zasługuje wydany przez niego i jego żonę Rut zbiór wierszy, pieśni i opowiadań związanych z Bożym Narodzeniem pt. *Wunderweisse Nacht: Gedichte, Lieder und Erzählungen für das Weihnachtsfest* (Leipzig 1955).

Zm. 28 IX 1982 w Poczdamie.

USC w Ch., akt urodzenia, nr 546/1916. – Heiduk F., *Oberschlesisches Literatur-Lexikon*, Th. 1: *(A–H)*, Berlin 1990, s. 46.

Zdzisław Jedynak

Brykalski Albin (1904–1988), inż. metalurg, od 1952 do 1957 r. dyrektor huty „Batory" w Chorzowie.

Ur. 14 I 1904 w Słomnikach (pow. Miechów, woj. krakowskie), syn Jana. Ukończył I Szkołę Realną w Krakowie. Od 1924 r. studiował na Wydziale Hutniczym AG w Krakowie. Pracę dyplomową wykonał pod kierunkiem prof. Karola Łowińskiego w 1929 r. (nr dypl. 185). Po studiach rozpoczął od 15 VI 1929 pracę zawodową w hucie „Baildon" w Katowicach, najpierw jako asystent, później, w okresie 15 IX 1929–1 X 1934, szef kuźni. W 1937 r. został szefem produkcji w hucie „Baildon", na którym to stanowisku był zatrudniony do wybuchu wojny. Przez cały okres okupacji pracował w sklepie.

W 1945 r. wrócił do huty „Baildon", zostając jej dyrektorem naczelnym. Od końca 1946 do 1952 r. pracował w CZPH w Katowicach na stanowisku dyrektora kontroli technicznej. Od 1952 do 1957 r. był dyrektorem huty „Batory" w Chorzowie, następnie, od 1958 do 1959 r. – dyrektorem Fabryki Samochodów Ciężarowych w Lublinie, potem, od 1959 do 1961 r. – głównym technologiem huty „Florian" w Świętochłowicach i w l. 1961–1964 – dyrektorem „Biprohutu" w Gliwicach. Z końcem 1964 r. został odwołany ze stanowiska dyrektora „Biprohutu" i od 1965 r. pracował w hucie „Florian" na stanowisku zastępcy dyrektora ds. inwestycji aż do przejścia z dn. 31 XII 1969 na emeryturę.

Wykazywał zdolności kierownicze, był wymagający zarówno w stosunku do siebie, jak i podległego mu personelu. W 1953 r. otrzymał zespołową Nagrodę Państwową II stopnia za opanowanie w hucie „Batory" produkcji wysokokwalifikowanych wyrobów hutniczych. Za osiągnięcia zawodowe odznaczony został m.in. KO OOP.

Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949), oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 21; Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku*. Cz. 1: *Metalurgia żelaza i stali*, Kat. 2002, s. 10–11 [Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa]; Słomczyński M., Wawrzyniak H., *Jednej to kuźni ludzie*, Ruda Śląska 1994, s. 171; *Udzielny władca huty [„Batory"]. Szczegóły działalności dyr. Albina Brykalskiego*, „Życie Chorzowa" 1957, nr 37; *Inż. A. Brykalski odwołany ze stanowiska dyrektora huty „Batory"*, „Życie Chorzowa" 1957, nr 38.

Marian Miciński

Buchner Witold Władysław (1911–1989), inż. górnik, w l. 1945–1950 zastępca kierownika działu mierniczego w ChZPW.

Ur. 16 IX 1911 w Katowicach; syn Aleksego. Był uczniem Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Katowicach, w którym w 1929 r. złożył egzamin dojrzałości, następnie pracował w Dyrekcji Policji w Katowicach, w referacie przemysłowo-gospodarczym (1929–1930), potem studiował w l. 1930/1931 na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJ oraz w l. 1931–1938 na Wydziale Górniczym AG w Krakowie. Studia ukończył w 1938 r., przygotowując pracę dyplomową na seminarium prowadzonym przez pochodzącego z Zaolzia prof. Oskara Nowotnego. Już w trakcie studiów zaczął pracować zawodowo jako mierniczy we Wspólnocie Interesów Górniczo-Hutniczych. Pracował tam do wybuchu II wojny światowej. Podczas okupacji przeniósł się do Rzeszowa. Zatrudnił się przy pomiarach komasacyjnych, jednocześnie uczestnicząc w tajnym nauczaniu. Po wyzwoleniu powrócił na Górny Śląsk, podejmując pracę w ChZPW na stanowisku zastępcy głównego inżyniera miernictwa. Pracował tam od lipca 1945 do października 1950 r. Później awansował na stanowisko głównego inżyniera mierniczego w ChZPW oraz w KZPW. Pracę tę wykonywał w okresie od listopada 1950 do lipca 1969 r. W 1965 r. uzyskał uprawnienie II kategorii do wykonywania prac określonych w ustawie *Prawo geologiczne i górnicze*. Objął następnie stanowisko inspektora kopalń, które zajmował aż do przejścia na emeryturę.

Zm. 24 II 1989 w Katowicach.

Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum w Katowicach za rok 1927/1928.[Kat.] [b.m..r.w.]. – *Dzieje górniczego ruchu stowarzyszeniowego (1892–2002)*, mat. zebr. i oprac. J. Malara, E. Ragus, T. Zegadłowicz, Kat. 2002; Jaros J., *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1989, nr 11–12, s. 25; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979.

Lech Krzyżanowski

Bujakowska Helena (1906–1981), nauczycielka, w l. 1960–1969 dyrektor Lice-

um Pedagogicznego w Chorzowie, ceniona wychowawczyni młodych kadr pedagogicznych.

Ur. 27 II 1906 r. w Proszowicach (woj. krakowskie), córka Franciszka i Stanisławy. Ukończyła Wydział Filozoficzno-Historyczny UJ. Przed wojną, od 1 X 1925 do 3 VII 1930 r., pracowała w Mniszowie (pow. Miechów), od 1930 do 1936 r. w Gołaczu (pow. Miechów), od 1936 do 1940 r. w Małoszycach (pow. Olkusz), a w okresie niemieckiej okupacji (1940–1942) w Proszowicach. Tam też w l. 1942–1945 brała udział w tajnym nauczaniu. Po wojnie od 1945 do 1946 r. uczyła nadal w Proszowicach, potem od 1946 do 1951 r., po zmianie miejsca zamieszkania, zatrudniła się w Chorzowie, zaś od 1951 do 1952 r. w Katowicach (w Kuratorium Okręgu Szkolnego m.in. jako wizytator szkół średnich ogólnokształcących) i od 1 II 1952 do 31 VIII 1969 ponownie w Chorzowie. Przez kilka lat (1960–1969) była dyrektorem i nauczycielem historii w Liceum Pedagogicznym w Chorzowie. Była też zatrudniona w charakterze nauczycielki kontraktowej w Szkole Podstawowej nr 40 – Szkole Ćwiczeń Liceum Pedagogicznego w Chorzowie przy ul. Piotra 1.

W okresie swej pracy zawodowej pełniła sporo funkcji społeczno-politycznych; działała m.in. aktywnie w szkolnej, miejskiej i wojewódzkiej organizacji PZPR. W 1957 r. była współorganizatorką TSŚ w Katowicach; pracowała w tym Towarzystwie przez wiele lat. Również po przejściu na emeryturę nie zaprzestała pracy społecznej. Pełniła m.in. funkcję przewodniczącej sekcji emerytów przy miejskiej organizacji ZNP w Chorzowie.

Pod koniec życia pracowała jeszcze w Szkole Podstawowej nr 13 im. Tadeusza Kościuszki w Chorzowie. Mieszkała nieopodal, przy ul. Władysława Reymonta.

Zm. w Chorzowie 24 V 1981.

Liceum Pedagogiczne w Chorzowie 1945–70. Zjazd absolwentów, [Ch. 2009], s. 14, 44 (zdj.), 52–53; *Liceum Pedagogiczne w Chorzowie 1945–70. Pozjazdowe refleksji*, [Ch. 2009], s. 22; Roman Lubos, Józef Łoś, Stanisław Szafrański, Helena Bujakowska, *Nowe władze partyjne Chorzowa*, „Życie Chorzowa" 1959, nr 4.

Zbigniew Kapała

Bukowy Kazimierz (1920–1982), oficer służby stałej, płk WP, w l. 1950–1951 dowódca 37. pp w Chorzowie, komendant Garnizonu Chorzów, od 1971 r. szef Miejskiego Sztabu Wojskowego w Chorzowie, a od 1 VII 1975 komendant WKU w Chorzowie.

Ur. 15 VIII 1920 jako syn Michała i Anny z domu Choma, w Pełkini (pow. Jarosław). W Jarosławiu ukończył szkołę powszechną. Służbę wojskową rozpoczął jako ochotnik 16 VIII 1935, wstępując do Szkoły dla Podoficerów Małoletnich Nr 2 w Śremie. Stanowisko dowódcy drużyny w 79. pp w Słonimiu objął po ukończeniu szkoły 2 IX 1938. W sierpniu 1939 r. został przeniesiony do 39. pp do Jarosławia. Jako dowódca drużyny wraz z pułkiem w czasie II wojny światowej uczestniczył w kampanii wrześniowej. W dn. 17 IX 1939 dostał się do niewoli niemieckiej i przebywał w obozie dla jeńców wojennych w Kobierzynie pod Krakowem, skąd zbiegł 29 XI 1939. Po powrocie do rodzinnego domu pracował w gospodarstwie domowym. Aresztowany przez Niemców w 1940 r., po zwolnieniu powrócił do rodzinnej miejscowości.

Do WP zgłosił się 1 XII 1944 i w 8. pułku zapasowym w Jarosławiu objął stanowisko dowódcy plutonu ckm. W trakcie trwania wojny, 9 I 1945, skierowany został do Centralnej Szkoły Oficerów Politycznych w Lublinie, którą ukończył i został mianowany na stopień chorążego. Tam też

objął kolejno stanowiska dowódcy plutonu, a następnie dowódcy kampanii szkolnej, zaś od 16 X 1945 został wykładowcą taktyki w szkole. W kwietniu 1948 r. wraz ze szkołą przeniesiony został do Łodzi, następnie, po rozwiązaniu szkoły, skierowany do Szkoły Piechoty Nr 2 w Jeleniej Górze na stanowisko wykładowcy taktyki. Po ukończeniu rocznego kursu specjalistycznego szefów sztabów w Wyższej Szkole Piechoty w Rembertowie, z dn. 17 IX 1950 został wyznaczony na stanowisko dowódcy 37. pp w Chorzowie 7. Łużyckiej DP, obejmując jednocześnie obowiązki komendanta Garnizonu Chorzów. W okresie tym nadzorował przeniesienie pułku z Chorzowa do Gliwic, przekazując Garnizon Chorzowski dowódcy nowo tworzonej jednostki 25. Batalionu Obserwacyjno-Meldunkowego (bat. osmeld), por. Józefowi Rogozińskiemu. Pułkiem dowodził do 1 XI 1954, a następnie został skierowany na studia do ASG w Warszawie. Po ukończeniu Akademii 14 IX 1956 otrzymał tytuł oficera dyplomowanego (dypl.) i został wyznaczony na stanowisko dowódcy 17. pp 5. Saskiej DP w Międzyrzeczu. Z dn. 2 XII 1958 został kierownikiem cyklu taktyki w Oficerskiej Szkole Piechoty Nr 1 we Wrocławiu, a 11 VI 1960 – zastępcą komendanta ds. ogólnych w Centrum Szkolenia Lotniczego. Od 28 II 1961 objął obowiązki kierownika Sekcji Przysposobienia Wojskowego w Studium Nauczycielskim w Przemyślu.

Ostatni okres służby związał z działalnością w administracji wojskowej na Górnym Śląsku. Z dn. 9 II 1965 objął stanowisko szefa Miejskiego Sztabu Wojskowego w Świętochłowicach, a po jego likwidacji, 9 I 1971 został szefem Miejskiego Sztabu Wojskowego w Chorzowie, a od 1 VII 1975 – komendantem WKU w Chorzowie. Przeniesiony do rezerwy z dn. 12 II 1981.

Był żonaty z Janiną z d. Kalemba. Miał 2 córki – Katarzynę i Teresę.

Odznaczony był m.in.: KO OOP, KK OOP, SKZ, Brązowym, Srebrnym, Złotym Medalem „Za zasługi dla Obronności Kraju", Brązowym, Srebrnym, Złotym Medalem Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny, Medalem 10- i 30-lecia PL.

Zmarł 29 XII 1982. Pochowany został na cmentarzu w Świętochłowicach.

CAW, sygn. TAP 1662/82. – *Encyklopedia II wojny światowej 1975*, s. 40; Walancik M, *Dowódcy Jednostek Wojskowych w Chorzowie (1982–1998) Zarys biografii*. Ch. 2004, s. 34–35.

Karolina Walancik-Ryba

Bunsch Adam (1896–1969), malarz, grafik, dramatopisarz. W l. 1963–1965 wykonywał różne prace plastyczne w kościele pw. św. Jadwigi w Chorzowie.

Ur. 20 XII 1896 w Krakowie, w rodzinie artysty – prof. rzeźby i rysunku Alojzego Bunscha i Marii Aleksandry z Sadłowskich. Egzamin dojrzałości złożył w 1914 r., w cesarsko-królewskim Gimnazjum św. Anny w Krakowie. Na początku I wojny światowej wyjechał z rodziną do Brna, a następnie do Wiednia, gdzie 15 I 1915 rozpoczął studia na Uniwersytecie Wiedeńskimoraz na wiedeńskiej ASP. Powołany do wojska rozpoczął służbę w armii austro-węgierskiej w stopniu ochotnika kanoniera w Sopron (obecnie Węgry), którą kontynuował w l. 1916–1918 w Krakowie jako pomocnik malarski w szpitalu garnizonowym. Jeszcze jako żołnierz cesarsko-królewskiej armii rozpoczął w 1917 r. studia na ASP w Krakowie, w pracowni Józefa Mehoffera. W tym samym roku, 10 XII, został słuchaczem Wydziału Filozoficznego UJ. 17 XI 1918 wstąpił w szeregi WP. W sierpniu 1920 r. otrzymał stopień porucznika w korpusie oficerów artylerii i jednocześnie został zdemobilizowany, by mógł ukończyć studia uniwersyteckie. 9 III 1921 złożył egzamin nauczycielski przed Komisją Egzaminacyjną w Krakowie dla kandydatów na nauczycieli rysunków wolnoręcznych w szkołach średnich; 24 X t.r. uzyskał dyplom ukończenia ASP w Krakowie, zaś 28 X zdał egzamin absolutoryjny na UJ. Już w maju 1921 r. osiadł w Bielsku, gdzie spędził okres międzywojnia. Objął stanowisko nauczyciela w Państwowej Szkole Przemysłowej. Jednocześnie włączył

się czynnie w organizowanie życia kulturalnego Bielska i Białej.

Adam Bunsch był artystą wszechstronnym. Obok sztuk plastycznych uprawiał także dramatopisarstwo. W jego dorobku znalazło się 30 sztuk teatralnych, z których 6 ogłoszono drukiem. W okresie pobytu na Śląsku nie zerwał więzi ze środowiskiem krakowskim. Współpracował z „Gazetą Literacką". Projektował kostiumy i dekoracje dla krakowskich teatrów. Wspólnie z Tadeuszem Kudlińskim i Wojciechem Góreckim zrealizował własną inscenizację sztuki *Studium o Hamlecie* Stanisława Wyspiańskiego. Był współzałożycielem krakowskiej „Konfraterni teatralnej". Czynnie uczestniczył w życiu wystawienniczym kraju (w corocznych, zbiorowych pokazach Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie; od 1929 r. w corocznych zimowych i letnich salonach Zachęty w Warszawie). Reprezentował także Polskę na ekspozycjach międzynarodowych. W l. 1933–1939 związał się z „Grupą dziesięciu".

Po krótkim udziale w kampanii wrześniowej 1939 r. został internowany na Węgrzech. Wojnę spędził w szeregach WP we Francji, Szkocji i Anglii. W 1945 r. powrócił do kraju. Osiadł w Krakowie, gdzie objął posadę nauczyciela w Państwowej Szkole Przemysłowej. Związał się z konserwatywnym ugrupowaniem „Zachęta", skupiającym plastyków starszego pokolenia, którzy propagowali hasło sztuki realistycznej. Nadal starał się uczestniczyć w życiu wystawienniczym kraju, a także brał udział w zbiorowych pokazach zagranicznych. Wbrew uwarunkowaniom politycznym tego czasu współpracował z Kościołem. Na przełomie l. 1950/1951 uczestniczył w Światowej Wystawie Sztuki Sakralnej w Rzymie. Nadal utrzymywał artystyczne kontakty ze Śląskiem, gdzie pracował głównie na potrzeby Diecezji katowickiej.

Międzywojenna twórczość plastyczna B. nie poddaje się jednoznacznej klasyfikacji. Tworzył obrazy olejne, pastele, drzeworyty barwne. Z końcem l. 30. XX w. zajął się sakralnym malarstwem ściennym i witrażownictwem. W okresie 1936–1939 zaprojektował zespół witraży dla kościoła Najświętszej Maryi Panny w Katowicach oraz wystrój malarski przykościelnej Kaplicy Serca Jezusowego. Zależnie od stosowanej techniki używał różnych środków wypowiedzi. Inspirował się malarstwem prerafaelitów, symbolistów, ekspresjonistów, postimpresjonistów, sztuką Japonii. W malarstwie monumentalnym swobodnie zapożyczał układy kompozycyjne postaci i formy stylowe od mistrzów włoskiego renesansu i manieryzmu, a także twórców polskich przełomu XIX i XX wieku. W l. 20. XX stulecia powstała seria ekspresjonistycznych obrazów o tematyce wojennej, dla których inspiracją stały się osobiste przeżycia malarza. Ta swoistego rodzaju wizja artystyczna była protestem przeciwko absurdowi umierania na polach bitew I wojny światowej. Dużą grupę stanowią obrazy o symboliczno-poetyckich treściach, ewokujące pełną niepokoju, posępną atmosferę wydobywającą drzemiący w człowieczej jaźni świat niepokoju i marzeń. Jego obrazy religijne, wywodzące się z tradycji Młodej Polski, charakteryzują się nowatorstwem ujęcia. Cechuje je pewna permutacja stylowa i tematyczna. Malarz łączy neogotycką stylizację z groteskowo-ekspresyjną deformacją i realistyczną formą. Jednocześnie w obrazach przenikają się wątki religijne z rzeczywistymi. Artysta świadomie aktualizuje wątki biblijne. Wykonane w różnych technikach (olej, pastel, akwarela) portrety oraz pejzaże wykazują wyraźne inspiracje twórczością młodopolską, postimpresjonistycznym koloryzmem i ekspresjonizmem. Odrębną stylistycznie i tematycznie grupę dzieł stanowią grafiki – drzeworyty barwne – powstałe pod wpływem sztuki japońskiej.

Po 1945 r. najbardziej twórczo wypowiadał się w realizacjach wystroju wnętrz świątyń śląskich. Do najważniejszych należą: powstały w l. 1953–1954 wystrój malarski kościoła Opatrzności Bożej w Katowicach-Zawodziu, witraże neogotyckiego kościoła św. Augustyna w Lipinach, mozaiki kościoła św. Jadwigi

w Chorzowie. Dla świątyni chorzowskiej artysta stworzył w okresie 1963–1965 stacje Drogi Krzyżowej, które formalnie powtarzają schematy rzymskie – światłocieniowo zarysowana forma, śmiałe operowanie barwną plamą i kreską, pastelowe półtony, ciemniejsze motywy figuralne na jasnym tle. W l. 1967–1968 powstały mozaiki ołtarzy zamykających nawy boczne – Matki Boskiej i Krzyża Świętego. W r. 1969 B. prowadził prace nad modernizacją powstałego po 1908 r. marmurowego, architektonicznego ołtarza głównego, który uzupełniony został elementami wystroju mozaikowego (elementy dekoracyjne mensy; Duch św. nad tabernakulum). W trakcie prac nad mozaiką przedstawiającą Chrystusa Króla w absydzie nad głównym ołtarzem artysta zmarł. W zakresie nowej techniki, malarz nawiązał do iluzjonistycznej tradycji antycznego malarstwa monumentalnego – mozaik wczesnochrześcijańskich i renesansowych.

Adam Bunsch 1896–1969, red. J. Polak, Bielsko-Biała 1992 [tam bibliografia]; Kurek J., *Z dziejów kościoła i parafii św. Jadwigi w Chorzowie*, Ch. 1999; Szczypka-Gwiazda B., *Nieznane oblicze sztuki polskiej. W kręgu sztuki województwa śląskiego w dobie II Rzeczypospolitej*, Kat. 1996; taż, *Śląski rozdział twórczości Adama Bunscha*, [w:] *Przestrzeń – architektura – malarstwo. Wybrane zagadnienia sztuki górnośląskiej*, red. E. Chojecka, Kat. 1995, s. 77–102.

Barbara Szczypka-Gwiazda

Buzek Paweł (1909–1953), inż., wieloletni kurator parafii ewangelicko-augsburskiej w Chorzowie.

Ur. 17 V 1909 w Końskiej na Zaolziu. Szkołę średnią ukończył w Cieszynie, gdzie w 1927 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. Studia wyższe odbył na Politechnice Gdańskiej, zdobywając dyplom inżyniera w 1935 r. na Wydziale Elektrycznym. Jako student brał czynny udział w życiu młodzieży na terenie b. Wolnego Miasta Gdańska. Po ukończeniu studiów przybył do Chorzowa, gdzie do wybuchu II wojny światowej pracował w Śląskich Zakładach Elektrycznych, w Dziale Sieci. Z chwilą wkroczenia Niemców na Śląsk w 1939 r. musiał jako Polak opuścić zajmowane stanowisko i wyjechać na Zaolzie, gdzie urodził mu się syn Jerzy (premier Rzeczypospolitej Polskiej w l. 1997–2001, od 14 VII 2009 przewodniczący Parlamentu Europejskiego). Po wojnie, w 1945 r., wrócił z rodziną na Górny Śląsk, do Chorzowa i tu wraz z innymi stanął do odbudowy przemysłu energetycznego. Pracował kolejno w Zjednoczeniu Energetycznym w Katowicach, potem jako dyrektor techniczny Zakładu Sieci Elektrycznych w Gliwicach, a później jako kierownik Działu Wykonawstwa Sieci w Ministerstwie Górnictwa i Energetyki Okręgu Południowego w Katowicach do chwili, gdy śmierć przerwała pasmo jego pracowitego życia. W pracy zawodowej odznaczał się wybitnymi zdolnościami, dużą znajomością swego fachu, co kwalifikowało go do zajmowania odpowiedzialnych stanowisk w przemyśle energetycznym i zjednywało mu uznanie przełożonych. Za zasługi na polu pracy zawodowej odznaczony został SKZ i Nagrodą Państwową. Był także autorem wielu cennych artykułów, zamieszczanych w fachowych czasopismach. Jako człowiek odznaczał się niezwykłymi zaletami charakteru i prawością w postępowaniu, zyskując serca swoich współpracowników i kolegów.

Brał czynny udział w życiu religijnym parafii ewangelicko-augsburskiej w Chorzowie, początkowo jako członek Rady Parafialnej, a później, przez ostatnie 6 lat jako kurator parafii. Był wzorem życia chrześcijańskiego, a na stanowisku kuratora dał się poznać jako zdecydowany ewangelik, szczery chrześcijanin i prawy człowiek. Był przyjacielem młodzieży, a w kontaktach z ludźmi cechowały go życzliwość i bezpośredniość.

Zm. nagle 12 XI 1953, a jego pogrzeb odbył się 15 XI 1953 z kościoła parafialnego na cmentarz ewangelicki w Chorzowie z licznym udziałem parafian oraz pracowników zakładów, z którymi w swym życiu zawodowym był związany.

[Romański J., Skoczek-Kulpa R.], *Ewangelicy w Chorzowie 1844–2004*, s. 30. – Fiszkal R., *Śp. inż. Paweł Buzek*, „Strażnica Ewangeliczna" 1953, nr 23–24, s. 32–325.

ks. Jerzy Romański

Chrostowska-Piotrowicz Halina (1929–1990), grafik, rysownik, pedagog; jedna z najważniejszych postaci w historii powojennej polskiej grafiki artystycznej. Jej prace graficzne znajdują się w zbiorach Muzeum w Chorzowie.

Ur. 25 VII 1929 w Warszawie; córka Stanisława Ostoji-Chrostowskiego (1900–1947), przedstawiciela polskiej szkoły drzeworytu okresu międzywojennego, i Anny z d. Matusewicz (1897–1978). Studia odbyła w ASP w Warszawie (1946–1950), w pracowni grafiki Tadeusza Kulisiewicza i pracowni malarstwa Jana Cybisa, uzyskując dyplom na Wydziale Grafiki (1952). Od 1950 r. zajmowała się pracą dydaktyczną tamże, będąc jednym z najbardziej cenionych pedagogów. W l. 1962–1989 prowadziła własną pracownię grafiki warsztatowej. Była prodziekanem Wydziału Grafiki (1968–1973), a od 1987 r. – kierownikiem Katedry Grafiki Artystycznej. Zajmując się pracą pedagogiczną w warszawskiej ASP (od 1981 r. na stanowisku profesora), wychowała kilka pokoleń grafików. Równolegle działała w ZPAP, w którym pełniła wiele funkcji społecznych; od 1964 r. była przewodniczącą Sekcji Grafiki Zarządu Głównego ZPAP, a następnie, w l. 1977–1980 – członkiem Rady Artystycznej Zarządu Głównego ZPAP.

Aktywnie uczestniczyła w życiu artystycznym; była m.in. organizatorem i komisarzem wielu wystaw grafiki polskiej za granicą.

W drugiej połowie l. 50. XX w. indywidualność Ch. na tle poszukiwań i osiągnięć innych ówczesnych grafików polskich uwidoczniła się z całą wyrazistością; w okresie mody na abstrakcję pozostała wierna sztuce przedmiotowej. Ch. była promotorem ideału nowoczesnej grafiki polskiej, równoznacznej rangą z innymi dziedzinami twórczości, zachowującej odrębność i czystość warsztatową. Dominującym motywem jej prac była zdeformowana i traktowana metaforycznie postać ludzka (m.in. cykle *Komedianci*, 1961–1963, *Spotkania* i *Cienie*, 1963–1964). W 1968 r. wprowadziła do swoich prac kolor (serie *Portrety* oraz *Figury*, 1968–1972). Tworzyła także fantastyczne pejzaże (cykl *Astralny*, 1950–1959). Uprawiała grafikę artystyczną (klasyczne i eksperymentalne techniki metalowe; łączyła grafikę z malarstwem i kolażem). Problemy zdrowotne, związane ze stosowaniem kwasów akwafortowych, stały się powodem do eksperymentów ze szczególnym rodzajem monotypii (cykl *Ręce*, 1973–1975).

Ch. prezentowała swoje prace na ponad 40 wystawach indywidualnych, m.in. w: Galerii Zachęta w Warszawie (1957, 1972, 2000), Galerie in der Biberstrasse w Wiedniu (1958), Galerii Kordegarda w Warszawie (1962), Galerie Lambert w Paryżu (1963), Miejskiej Galerii Sztuki w Łodzi (2000) i Galerii Prezydenckiej w Warszawie (2003). Uczestniczyła w wystawach ogólnopolskich („Pięć wieków grafiki polskiej" w Muzeum Narodowym w Warszawie, 1997) i prezentacjach polskiej sztuki za granicą oraz wielokrotnie reprezentowała Polskę na imprezach międzynarodowych, m.in. na: I Biennale Młodych w Pa-

ryżu (1959), Wystawie współczesnej grafiki polskiej w Arts Council Gallery w Londynie (1960), VI Biennale São Paulo (1961), Premio Internazionale Biella per L'incisione (1965), I Biennale Grafiki Europejskiej w Heildelbergu (1979), Grafik aus Warschau w Museum Junge Kunst we Frankfurcie (1994).

Chrostowska-Piotrowicz H., *Górnicy*, 1951 r.

Była laureatką ważniejszych konkursów graficznych na świecie: 1995 – Międzynarodowy konkurs i wystawa, towarzyszące V Światowemu Festiwalowi Młodzieży i Studentów w Warszawie (II nagroda i Srebrny Medal); 1960 – II Międzynarodowe Biennale Grafiki w Tokio (Prix du Musée Ohara); 1962 – II Biennale Grafiki w Krakowie (II nagroda); 1970 – II Międzynarodowe Biennale Grafiki we Florencji (Złoty Medal); 1972 – I Międzynarodowe Norweskie Biennale Grafiki we Fredrikstad (III nagroda).

28 VI 1948 zawarła związek małżeński z malarzem i grafikiem Edmundem Piotrowiczem (1915–1991).

Odznaczona została m.in.: Nagrodą Ministra Kultury i Sztuki za całokształt pracy artystycznej (II stopnia 1965, 1970 i I stopnia 1982, 1989); ZKZ (1955); KKom OOP (1979). W 1973 r. otrzymała tytuł Członka Honorowego Accademia Nazionale di Belle Arti di Parma.

Zm. 22 IV 1990 w Warszawie, gdzie została pochowana w grobie rodzinnym na cmentarzu Powązkowskim.

Białostocki J., *Halina Chrostowska*, W. 1962; Bogucki J., *Sztuka Polski Ludowej*, W. 1983, s. 9, 84, 158–159, 263–264; Chrzanowska-Pieńkos J., Pieńkos A., *Leksykon sztuki polskiej XX wieku*, P. 1996, s. 39–40; *Encyklopedia sztuki polskiej*, wstęp J.K. Ostrowski, Kr. 2001, s. 96; *Halina Chrostowska*, red. M. Sitkowska, M. Chipczyńska, W. 2000, (fot.); *Halina Chrostowska*, [w:] *Raport roczny Muzeum Narodowego w Warszawie*, W. 1993, s. 11; *Halina Chrostowska. Grafika*, wstęp A. Osęka, W. 1972; *Halina Chrostowska. Grafika z lat 1957–1966*, wstęp I. Jakimowicz, P. – Łódź 1966; Jabłoński M., *Triumfalny powrót na salony sztuki*, „Życie Warszawy" 2000, nr 213; Jakimowicz I., *Pięć wieków grafiki polskiej*, W. 1997, zwł. s. 218, 224–225, 375; taż, *Współczesna grafika polska*, W. 1975, zwł. s. 19, 208; Kowalska B., *Halina Chrostowska (1929–1990)*, „Sztuka.pl" 2009, nr 11–12, s. 6–10; taż, *Nowe prace Haliny Chrostowskiej*, „Projekt" 1985, nr 161, s. 14–20; *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 1: *A–C*, W. 1997, s. 741; Olszewski A.K., *Dzieje sztuki polskiej 1890–1980*, W. 1988, s. 85–101; *Polskie życie artystyczne w latach 1945–1960*, red. A. Wojciechowski, Wr.–W.–Kr. 1992, zwł. s. 154; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 5: *Buhen– Chuci*, W. 2001, s. 545 (fot.); Wierzchowska W., *Współczesny rysunek polski*, W. 1982, s. 19, 198.

Marek Meschnik

Chwastek Leopold (1907–1986), pracownik umysłowy, współzałożyciel administracji miejskiej w Chorzowie w r. 1945 (w pierwszych tygodniach po wyzwoleniu) i przewodniczący MRN w Chorzowie w l. 1945–1950.

MUZEUM - BIBLIOTEKA - w Chorzowie

Ur. 9 II 1907 w Niemcach, pow. Będzin (obecnie Sosnowiec). Do Chorzowa przybył 6 II 1945, z polecenia ówczesnego pełnomocnika rządu na województwo śląskie i Śląsk Opolski, od 25 II wojewody śląsko-dąbrowskiego, Aleksandra Zawadzkiego, z zadaniem zorganizowania administracji miejskiej. Ówczesne jego stanowisko nosiło nazwę: dyrektor administracji miejscowej. W okresie tym wykazał się dużymi zdolnościami organizacyjnymi. Jednym z pierwszych jego poczynań było powołanie wydziału aprowizacyjnego, a następnie mieszkaniowego. Na czele tych wydziałów stanęli → Konrad Stanoszek oraz Franciszek Karolewicz. Z zaopatrzeniem ludności w żywność miano wielkie trudności. Trwała jeszcze wojna, transport kolejowy nie był jeszcze unormowany. W zamian za wywożony na wieś węgiel przywożono najpotrzebniejsze artykuły żywnościowe. Problemów do rozwiązania było wtedy mnóstwo. Obok sprawy uruchomienia przemysłu, w czym walnie dopomogły nowej władzy same załogi hut, kopalń i fabryk, a z czasem też fachowcy i kadra inżyniersko-techniczna, o wiele trudniejsze okazały się zagadnienia związane z oświatą, gdyż odczuwano wielki brak nauczycieli. Ogromne znaczenie miały wtedy również akcja rehabilitacji volkslist i deportacja Niemców, co nastąpiło już po zakończeniu działań wojennych. Sztab ludzi – organizatorów administracji miejskiej powiększał się z dnia na dzień. Z obozów jenieckich, obozów koncentracyjnych i wojennej tułaczki powracały różne osoby. 1 VI 1945 odbyło się w Chorzowie pierwsze posiedzenie MRN, którego uczestnicy wybrali Ch. na wiceprzewodniczącego, a w 3 miesiące później, 26 X 1945 – po śmierci Zygmunta Walacińskiego – na przewodniczącego MRN. Rada Narodowa i jej ówczesny organ wykonawczy, Zarząd Miejski, energicznie podjęły trud ugruntowywania miejscowej władzy.

Funkcję przewodniczącego MRN w Chorzowie Ch. sprawował do 5 VI 1950, tj. do zniesienia samorządu terytorialnego i ustanowienia organów jednolitej władzy państwowej w terenie.

Równolegle z pracą zawodową Ch. bardzo mocno był zaangażowany w działalność społeczno-polityczną. Był m.in. organizatorem Miejskiego Komitetu PPS w Chorzowie, a także organizatorem i przewodniczącym Miejskiego Komitetu Obrońców Pokoju.

Po zjednoczeniu PPR i PPS należał do grona czołowych aktywistów PZPR w mieście.

Z chwilą ustanowienia organów jednolitej władzy państwowej jego kadencja jako przewodniczącego MRN wygasła, w związku z czym powołany został na stanowisko dyrektora Zarządu Zieleni Miejskiej, które zajmował do czasu przejścia na emeryturę.

18 VII 1974, w czasie uroczystej sesji MRN, dokonano wpisu m.in. Leopolda Ch. do „Księgi ludzi zasłużonych dla miasta Chorzowa".

Za całokształt działalności zawodowej, politycznej i społecznej Ch. uhonorowany został KK OOP, ZKZ, Medalem Zwycięstwa i Wolności (1945), Śląskim Krzyżem Powstańczym oraz innymi odznaczeniami

Zm. 18 IV 1986 w Katowicach.

USC w Kat., nr aktu zgonu 1642/1986; Kancelaria Rady Miasta Chorzów, Księga ludzi zasłużonych (za udostępnienie danych, dotyczących Ch., serdecznie dziękuję Panu Naczelnikowi Feliksowi Biskupowi). – Baston K., *Czas przeszły i teraźniejszy*, „Goniec Górnośląski" 1965, nr 4, il.; tamże 1974, nr 30.

Zbigniew Kapała

Czechowicz Tadeusz Karol (1898–1960), referendarz Okręgowego Urzędu

Górniczego w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów), wykładowca AGH w Krakowie.

Ur. 12 X 1898 r. Tarnobrzegu. Był synem Karola, inżyniera, oraz Marii Kazimiery z Szaneckich. Cz. Uczył się w Stanisławowie – do 1910 r. w szkole powszechnej, następnie w szkole realnej. Naukę przerwało powołanie go w 1915 r. do armii austro-węgierskiej. Początkowo służył w wojskach transportowych, potem w służbie kolejowej jako telegrafista na stacjach w Stanisławowie i Krakowie-Płaszowie. W 1918 r. zdał eksternistycznie maturę w gimnazjum realnym w Krakowie. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości służył w 1. pułku wojsk kolejowych WP. Jeszcze podczas służby wojskowej, w 1919 r., zapisał się na Wydział Górniczy AG w Krakowie; naukę rozpoczął po demobilizacji w 1920 r. Od 1921 r. pracował jako rysownik, a od 1922 r. jako młodszy asystent w Katedrze Maszynoznawstwa AG. Praktyki studenckie odbył w kopalni węgla „Sobieski" w Jaworznie (w 1922 r.) i w kopalni węgla „Król" w Królewskiej Hucie (w l. 1923–1924). Dn. 3 VI 1924 obronił pracę dyplomową, napisaną pod kier. Henryka Czeczotta. Dn. 1 IX 1924 został zatrudniony jako sztygar w kopalni „Błogosławieństwo Boże" w Nowej Wsi (obecnie część miasta Ruda Śląska). W l. 1925–1930 był referendarzem w Okręgowym Urzędzie Górniczym w Królewskiej Hucie. W okresie tym Cz. Należał do Związku Urzędników Państwowych. Od 1930 r. pracował w kopalni „Karol" w Orzegowie – najpierw jako kierownik zakładu, a niebawem został dyrektorem kopalni. W l. 1934–1935 kierował kopalnią „Wanda" w Nowej Wsi, zaś w l. 1935–1939 kopalnią „Paweł" w Chebziu. Należał wtedy do Związku Urzędników Pracujących w Przedsiębiorstwach Prywatnych. Po wybuchu II wojny światowej przeniósł się do gospodarstwa rodziny żony w Kryspinowie k. Krakowa, a w lipcu 1941 r. do Krakowa, gdzie był kierownikiem technicznym Łaźni Rzymskiej przy ul. Sebastiana.

Po wyzwoleniu Górnego Śląska Cz. pracował jako inspektor w Gliwickim ZPW (luty–czerwiec 1945 r.), przyczyniając się do odbudowy przemysłu górniczego na tych terenach. Wrócił jednak do Krakowa i objął funkcję nauczyciela w Technikum Górniczym (w r. szk. 1950/1951 Liceum Przemysłu Węglowego), którą pełnił do 1957 r. W l. 1945–1952 należał do Sekcji Tąpań GIG w Katowicach. Z dn. 1 XI 1946 został asystentem w Katedrze Górnictwa AG (od 1949 r. AGH), a od 1 III 1950 – adiunktem. Od 1 IX 1954 kierował Zakładem Organizacji i Planowania w Górnictwie Katedry Ekonomiki i Organizacji Wydziału Górniczego AGH. Dn. 26 III 1955 otrzymał stopień kandydata nauk technicznych (później uznany za doktorat nauk technicznych) na podstawie rozprawy *Metoda synchronizacji obliczania taborów wozów kopalnianych zabezpieczająca pewność ruchu transportu dołowego*. Dn. 28 VI 1956 został mianowany docentem. W l. 1956–1958 był prodziekanem Wydziału Górniczego AGH. Dn. 27 XI 1958 otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. Cz. zajmował się organizacją robót górniczych i transportu; z tego zakresu publikował artykuły m.in. w „Przeglądzie Górniczym". Należał do Zarządu Krakowskiego Towarzystwa Naukowej Organizacji i Kierownictwa, SIT, NOT.

W 1926 r. ożenił się z Marią z Suskich; miał córki: Zofię (ur. w 1928 r.), Janinę (ur. w 1933 r.) i Annę (ur. w 1935 r.).

Zm. 25 IV 1960 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Bibliografia publikacji pracowników Akademii Górniczo-Hutniczej z lat 1919–1956, Kr. 1960; *Bibliografia publikacji pracowników Akademii Górniczo-Hutniczej z lat 1959–1967*, Kr. 1969; *Dzieje górniczego ruchu stowarzyszeniowego (1892–2002)*, mat. zebr. i oprac. J. Malara, E. Ragus, T. Zygadłowicz, Kat. 2002, s. 197; Jaros J., *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1986, nr 11–13, s. 201; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 30; *Słownik biograficzny techników polskich*, W. 2002, z. 13 (D. Bijok); *Życiorysy profesorów i asystentów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (1919–1964)*, red. nacz. M. Odlanicki-Poczobutt, Kr.

1965 (J. Samujłło, fot.). – Nekrologi: „Dziennik Polski" R. 16: 1960, nr 98, 111; „Dziennik Zachodni" R. 16: 1960, nr 99. – Wspomnienie pośmiertne: „Rudy Żelaza" R. 5: 1960, nr 5/6.

Mariusz Ryńca

Czopnik Józef Antoni (1919–1979), aktor lalkarz, więzień obozu koncentracyjnego w Auschwitz.

Ur. 5 XII 1919 w Chorzowie. Był synem górnika, Teofila Czopnika i Katarzyny z d. Anioł. W 15 r.ż., po ukończeniu II kl. Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Chorzowie, przerwał naukę z powodu trudnych warunków finansowych rodziny. W 1935 r. ukończył kurs stenografii i maszynopisania i do chwili wybuchu II wojny światowej pracował jako pomocnik biurowy w Okręgowym Związku Towarzystw Ogródków Działkowych w Katowicach. Jednocześnie w 1939 r. zdążył ukończyć Roczny Koedukacyjny Kurs Handlowy Izby Przemysłowo-Handlowej w Katowicach.

W okresie okupacji niemieckiej początkowo (od grudnia 1939 do kwietnia 1940 r.) pracował jako robotnik. Należał wówczas, jak wspomniał w swoim życiorysie, do „działającej na terenie Chorzowa Polskiej Organizacji Partyzanckiej". Po zdekonspirowaniu organizacji, w kwietniu 1940 r., zmuszony był wyjechać z Chorzowa. Kiedy po roku zdecydował się odwiedzić rodziców, został aresztowany przez gestapo i osadzony w więzieniu w Mysłowicach, a następnie z dn. 1 VI 1941 – w obozie koncentracyjnym w Auschwitz-Birkenau. Przebywał w nim do 12 V 1943.

Po wyjściu pracownik fizyczny w Fabryce Obuwia w Chełmku. W maju 1944 r. został ponownie aresztowany za niezarejestrowanie się w niemieckiej wojskowej rejonowej komendzie uzupełnień, mimo posiadania polskiej karty rozpoznawczej. Osadzony w więzieniu, przebywał w nim do 18 XI 1944.

Po wojnie, w l. 1945–1950, był zatrudniony jako pracownik umysłowy w różnych instytucjach w Chorzowie i Katowicach, w tym m.in. w Zarządzie Miejskim w Chorzowie. Jednocześnie w l. 1947–1950 uczęszczał na kurs teatralny, zorganizowany przez Wojewódzki Dom Kultury w Katowicach. Wykładowcami byli tam m.in. Władysław Krasnowiecki i Wanda Wróblewska. Początkowo w 1949 r. dorywczo występował w tamtejszym teatrze lalkowym. Z dn. 1 X 1950 przeszedł do katowickiego objazdowego zespołu Teatru Lalki i Aktora „Ateneum" Juliusza Glatty'ego.

Zaangażowanie się Cz. do teatru Glatty'ego przypadło na czas reorganizacji zespołu i przeprowadzki z siedziby w Domu Hutnika w Chorzowie do porestauracyjnych pomieszczeń na parterze budynku przy ul. 15 Grudnia (obecnie św. Jana) w Katowicach. W zespole tym występował do 31 XI 1958, a więc do odejścia Glatty'ego ze stanowiska dyrektora teatru. Zdobyte w tym czasie doświadczenia i umiejętności sprawiły, że 9 IX zdał w Krakowie eksternistycznie egzamin aktorski i uzyskał uprawnienia aktora lalkarza.

Pierwsze doświadczenia artystyczne Cz. zdobywał w trudnych warunkach prywatnej sceny lalkowej Glatty'ego. Ten ostatni nigdy nie zabiegał o budowę własnej siedziby teatralnej. Dzięki składanej i przenośnej scence kilkuosobowy zespół regularnie odwiedzał niemal wszystkie miasta woj. katowickiego, wyjeżdżał także do znacznie oddalonych miejscowości, takich jak: Polanica-Zdrój, Wisła, Istebna. Swoje widowiska teatrzyk adresował do widza dziecięcego i opracowywał je tradycyjnie, w sposób realistyczny.

Zdobyte uprawnienia aktorskie i doświadczenie zawodowe pozwoliły Cz. w grudniu 1958 r. na krótko objąć stanowisko kierownika zespołu lalkarskiego, działającego przy Klubie Garnizonowym w Gliwicach, a następnie (od stycznia 1959 r.) zaangażować się do zespołu Teatru Dzieci Zagłębia Jana Dormana w Będzinie. W zespole tym występował do czerwca 1967 r., z roczną przerwą na pracę w chorzowskiej gastronomii (od IX 1959 do 30 VI 1960).

Jego pobyt w zespole będzińskim przypadł na czas narodzin i formowania się nowego stylu Dormana, którego wyznacznikiem było całkowite zerwanie z teatrem iluzjonistycznym, odwołującym się do dramaturgii dziecięcej, parawanu i prezentowanej ponad nim lalki. Dorman, zrywając z tą praktyką, dowolnie zestawiał teksty i wykorzystywał poetykę zabawy dziecięcej. Te nowatorskie na owe czasy zabiegi inscenizacyjne wymagały od występujących w nim aktorów sporej inwencji wiary w słuszność poczynań Dormana. W tym czasie Cz. zagrał w Będzinie m.in. w następujących głośnych przedstawieniach: *Zając Chwalipięta* Sergiusza Michałkowa (premiera 28 XI 1960); *Koziołek Matołek* wg Kornela Makuszyńskiego (premiera 27 III 1963); *Młynek do kawy* Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego (premiera 27 III 1963); *Która godzina* Zbigniewa Wojciechowskiego (premiera 21 IX 1964); *Dyl Sowizdrzał* Charlesa de Costera (premiera 13 XI 1965) oraz w *Szczęśliwym księciu* wg Oskara Wilde'a (premiera 23 IV 1967), wszystkie w reżyserii Jana Dormana. Z tego okresu do najciekawszych należały takie jego role jak: Generała w *Która godzina* Z. Wojciechowskiego, I Osoby z teatru Bertolta Brechta, w *Szczęśliwym księciu* wg Oskara Wilde'a, a także Cara w *Czarodziejskim bębnie* wg Lwa Tołstoja w reż. Janiny Dorman i Zenona Chojnowskiego (premiera 23 IX 1965) i Odmikufla w sztuce pt. *Igrce w gród walą* Adama Polewki, w reż. Władysława Jaremy i Jana Dormana (premiera 20 VI 1966).

Z sezonem 1967/1968 Cz. powrócił do zespołu Teatru Lalki i Aktora „Ateneum" w Katowicach na zaproszenie Zygmunta Smandzika i pozostał w nim do przejścia na emeryturę 31 III 1975. Na wstępie zagrał Szarego Wilczura i Myśliwego w *Szaraczku Zorro* Siergieja Michałkowa w reż. Z. Smandzika (premiera 26 XII 1967), następnie tytułową rolę basisty Józefa Tułacza w sztuce Marii Kubatowej *Jak basetla poszła do nieba* w reż i scenogr. J. Smandzika (premiera 10 V 1968) oraz Sędziego w *Przygodach Guignola* Jana Ośnicy (Leona Moszczyńskiego) i Jana Wilkowskiego, w reż. Edwarda Doszli (premiera 14 XII 1968). Z kolei w jedynej premierze sezonu 1970/1971 w sztuce Hanny Januszewskiej *Tygrysek Pietrek* w reż. E. Doszli, występował w rolach: Krokodyla, Starego Tygrysa, Kowboja i Indianina (premiera 30 I 1971), a w sezonie następnym zagrał postaci Don Cristobala w *Tragikomedii o Don Cristobalu i Rosicie* Federico Garcii Lorki (premiera 18 XII 1971) i Wujka Cezarego w *Przygodach Pifa* J. Żukowskiej (premiera 26 II 1971), obie w reż. i scenogr. Z. Smandzika. W liczącym wtedy zaledwie 7 osób zespole Śląskiego Teatru Lalki i Aktora „Ateneum" Cz. zajmował pozycję przodującą. W *Balladzie o Szewczyku* Marii Kownackiej, zrealizowanej w reż. Jana Potiszila (premiera 29 VII 1972), występował jednocześnie w rolach Króla i Smoka. Dodajmy, że w l. 1967–1975 wystąpił w 11 widowiskach.

Ostatni okres jego pracy zawodowej (1972–1975) przypadł w Teatrze Lalki i Aktora „Ateneum" w Katowicach na czas dyrekcji Leszka Śmigielskiego. Po raz ostatni grał w sztuce Władysława Jaremy *Konik Garbusek* wg Piotra Jerszowa, w reż. L. Śmigielskiego (premiera 7 IV 1974). W sezonie 1974/1975 był nadal w zespole katowickim, ale prawdopodobnie już nie obsadzano go w nowych rolach.

Zm. 24 XII 1979 r. w Chorzowie.

Akta ZASP w W.; Akta Teatru Lalki i Aktora „Ateneum" w Kat.; – Akta osobowe ZASP w zbiorach Instytutu Teatralnego im. Zbigniewa Raszewskiego w W. – *Almanach sceny polskiej 1979/80*, red. K.A. Wysiński, W. 1982, s. 230; *25 lat teatru „Ateneum" w Katowicach*, red. A. Widera, Kat. 1970; Jurkowski H., *Teatr Dzieci Zagłębia 1945/1974*, „Pamiętnik Teatralny" 1976, z. 3, s. 226–248; Linert A., *Juliusz Glatty*, Kat. 1988, ss. 11; tenże, *Teatry lalkowe w województwie katowickim*, Kat. 1986, ss. 16; Miłobędzka K., *Teatr Jana Dormana*, P. 1990; *Słownik biograficzny teatru polskiego 1900–1980*, t. 2, red. Z. Wilski, W. 1994; *Teatr Dzieci Zagłębia 1945–1975*, red. S. Wilczek, Będzin 1975.

Andrzej Linert

Ć

Ćwik Franciszek (1918–1984), lekarz medycyny, dr, długoletni ordynator oddziału położniczo-ginekologicznego Szpitala Miejskiego nr 2 w Chorzowie.

Ur. 26 I 1918 w Chocianowie (pow. polkowicki, woj. dolnośląskie); syn Karola i Cecylii z d. Urbanek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Chorzowie uczęszczał do Państwowego Gimnazjum w Tarnowskich Górach, a następnie podjął studia na Wydziale Lekarskim UJ, które przerwał wybuch II wojny światowej. Zdołał zaliczyć tylko 2 pierwsze lata – 1937 i 1938. Od października 1939 do września 1940 r. pracował w późniejszym Szpitalu Miejskim nr 2 w Chorzowie. Potem został przymusowo wcielony do wojska niemieckiego. Pełnił w nim służbę jako sanitariusz. Rozpoczęte w Krakowie studia medyczne kontynuował w Niemczech na uniwersytetach w Düsseldorfie, obecnym Wrocławiu, Heidelbergu i Frankfurcie n. Menem. 25 IV 1947 właśnie na Uniwersytecie Johanna Wolfganga Goethego we Frankfurcie n. Menem Ć. otrzymał dyplom doktora medycyny. Od 15 X 1947 pracował jako asystent na oddziałach: wewnętrznym, chirurgicznym i ginekologicznym. Ze specjalizacji medycznych wybrał ginekologię i położnictwo. Pozostając ciągle pracownikiem oddziału położniczo-ginekologicznego Szpitala Miejskiego nr 2 w Chorzowie, praktykował również w Izbach Porodowych w Świerklańcu, Strzybnicy i Zbrosławicach. Bogate obserwacje, przemyślenia i systematyczne zgłębianie tajników sztuki zawodowej ukoronował I i II stopniem specjalizacji położniczo-ginekologicznej.

15 XII 1954 Ć. został mianowany ordynatorem oddziału położniczo-ginekologicznego Szpitala Miejskiego nr 2 w Chorzowie. Zyskał sobie opinię troskliwego i życzliwego profesjonalisty.

Ć. systematycznie udzielał się społecznie jako członek Głównej Komisji Rewizyjnej PCK oraz Wojewódzkiego Zarządu PCK w Katowicach.

Był żonaty od 14 VIII 1943 z Heleną Franciszką Nowacką (ślub odbył się podczas okupacji w Chorzowie), która – podobnie jak mąż – była lekarzem ginekologiem. Mieli 2 córki: Barbarę (lekarz laryngolog) i Urszulę.

Został uhonorowany: SKZ, ZKZ, Odznaką „Za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia" oraz Honorową Odznaką PCK.

Zm. 28 V 1984 w Wilkowicach; spoczął na cmentarzu parafii św. Jadwigi w Chorzowie.

Arch. Zespołu Szpitali w Ch.; USC w Ch., akt ślubu nr 555/1943; USC w Wilkowicach, akt zgonu nr 158/1984.

Tadeusz Krawecki

D

Dluchosz (Długosz, Dłuhosz) Ryszard (1892–1979).

Ur. 4 IX 1892 w Szczepankowicach, w Raciborskiem; absolwent gimnazjum humanistycznego w Głubczycach. W 1912 r. podjął studia medyczne we Wrocławiu; w 1915 r. powołano go do służby wojskowej w armii Wilhelma II i wziął udział w I wojnie światowej na froncie zachodnim. W kwietniu 1917 r. otrzymał przydział do szpitala polowego w Damain we Francji, a następnie do 263. pułku artylerii w charakterze lekarza pomocniczego; uczestnik bitwy pod Verdun. Zwolniony z niemieckiego wojska w 1919 r. podjął przerwane studia na UWr. Od 1 VI 1920 był lekarzem asystentem w szpitalu gminnym w Roździeniu. W II i III powstaniach śląskich D. przejął kierownictwo szpitala w Roździeniu; później pracował w Dębie. (obecnie dzielnica Katowic). W 1922 r. objął stanowisko lekarza Spółki Brackiej PFZA w Chorzowie i Kas Chorych w Michałkowicach. Dzieląc czas, nie zaniedbywał ani

mieszkańców Chorzowa, ani Michałkowic; wszyscy oni w równym stopniu korzystali z jego wiedzy medycznej.

Władając biegle językami francuskim i niemieckim, uczestniczył w kursach organizowanych w Berlinie i Karlsbadzie. Długoletni prezes michałkowickiego oddziału PCK. Z okazji 15-lecia istnienia PCK przygotował w tejże gminie 2 IX 1934 uroczyste obchody, w których uczestniczyli m.in.: ks. prałat Paweł Brandys, naczelny dyrektor Marian Wojciechowski i dyrektor Bolesław Krajewski, urzędnicy kopalni „Maks", urzędnicy gminy, nauczyciele i sympatycy PCK.

W 1930 r. D. poślubił Magdalenę Potempę (zm. w 1994 r.) z Katowic. W 1939 r., podczas krwawych walk wrześniowych z hitlerowską bojówką Willy Pisarskiego o kopalnię „Michał", kierował punktem opatrunkowym, pracując ofiarnie i ratując ludzkie życie.

Zm. W 1979 r. w Michałkowicach. Cieszył się dużym autorytetem wśród mieszkańców gminy.

Biogram opracowany na podstawie dokumentów udostępnionych przez Marię Sokołowską.

Zdzisław Janeczek

Domin Rajnhold Tomasz (1913–1964), artysta rzeźbiarz.

Ur. 14 XII 1913 w Pawłowicach; syn Tomasza i Katarzyny z Barciańskich. Wyuczył się snycerstwa u swego ojca. Ukończył z wyróżnieniem ASP w Krakowie. We Włoszech i Francji przebywał jako stypendysta, gdzie nawiązał kontakty z wybitnymi artystami rzeźbiarzami. Mieszkał stale w Chorzowie; tu przy ul. Henryka Sienkiewicza 5 prowadził swoją pracownię. Po II wojnie światowej, od 1948 r., wykładał anatomię w katowickim oddziale Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych we Wrocławiu i na Wydziale Grafiki Filii ASP w Katowicach. Uczył rysunku w Liceum Ekonomicznym w Chorzowie, a następnie prowadził wykłady z anatomii w Liceum Plastycznym w Katowicach. Również po wojnie odbywał liczne podróże do Włoch.

Dorobek plastyczny D. jest pokaźny. W Chorzowie wykonał pomniki, w których utrwalił dostojeństwo postaci: Adama Mickiewicza na pl. Mickiewicza – pomnik odsłonięty z okazji 100. rocznicy śmierci poety (18 V 1958); Juliusza Ligonia – popiersie postawiono przy kościele św. Barbary, gdzie mieści się mauzoleum kowala-poety (24 IV 1949); Fryderyka Chopina – w 100. rocznicę śmierci genialnego kompozytora popiersie stanęło na nowo urządzonym skwerze, otoczonym kilkoma placówkami oświatowymi przy ul. Henryka Dąbrowskiego (16 X 1949 uroczystość odsłonięcia zwieńczona została w Sali Miejskiego Domu Kultury koncertem WOSPR pod dyr. Witolda Rowickiego z udziałem pianisty światowej sławy, chorzowianina, Tadeusza Żmudzińskiego, laureata IV Międzynarodowego Konkursu Chopinowskiego). Autorstwa D. są również: popiersie Juliusza Słowackiego w holu I Liceum Ogólnokształcącego; tablica na obelisku ku pamięci dr. Andrzeja Mielęckiego na terenie szpitala jego imienia przy ul. Strzelców Bytomskich (17 VIII 1967, już po śmierci artysty). D. był twórcą monumentalnego pomnika Przyjaźni i Braterstwa Broni w Strzelcach Opolskich. Rzeźbił również dla kościołów; m.in. wykonał płaskorzeźby stacji Drogi Krzyżowej (wg projektu Mieczysława Sobierskiego) dla parafii św. Antoniego w Chorzowie. Był doradcą artystycznym w Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Kilka jego prac rzeźbiarskich znajduje się w Muzeum w Chorzowie.

Zm. 23 XII 1964; pochowany w Chorzowie na cmentarzu parafii św. Jadwigi. Jego

grób nie zachował się, lecz z inicjatywy Stowarzyszenia Miłośników Chorzowa im. Juliusza Ligonia, którego był członkiem-założycielem, na kaplicy cmentarnej tejże parafii umieszczono tablicę pamiątkową z napisem: „Na tym cmentarzu spoczął artysta-rzeźbiarz Rajnhold Tomasz Domin 14.12.1913–23.12.1964 twórca wielu chorzowskich pomników". Ulica w rejonie Parku Róż (boczna ul. Józefa Ryszki) nosi jego imię.

Dziadek-Wilk J., *Z dziejów kościoła i parafii św. Antoniego w Chorzowie 1934–2004*, Ch. 2005, s. 7; *Encyklopedia Chorzowa*, red. G. Grzegorek, Kat. 2009, s. 70, 81, 97; M. Gałuszka, *Jubileusz pomnika Chopina*, „Wspólny Chorzów" 1999, nr 10, s. 9; R. Hanke, *Domin Rajnhold Tomasz (1913–1964)* [biogram], [w:] *Chorzowski słownik biograficzny*, red. J. Modrzyński, Ch. 1997, s. 44; tenże, *Polska droga Chorzowa...*, s. 304; *Księga pamiątkowa Liceum Ekonomicznego im. Oskara Langego w Chorzowie 1922–1972*, oprac. i red. R.H. Nocoń, Ch. 1973, s. 82; R. Liczba, *Artysta rzeźbiarz i krawiec-mistrz*, „Wiadomości parafialne kościoła św. Jadwigi w Chorzowie" 2003, nr 7–8, s. 6; *Pamięci artysty-rzeźbiarza*, „Chorzowianin" 1999, nr 11, s. 9; *Z wizytą u chorzowskiego rzeźbiarza prof. Rajnholda Domina*, „Życie Chorzowa" 1960, nr 11.

Rajmund Hanke

Drabant Czesław (1924–1987), oficer służby stałej, płk WP. W l. 1953–1955 dowódca 89. Pułku Artylerii Obrony Przeciwlotniczej w Chorzowie – komendant Garnizonu Chorzów. Przez znaczny okres swojej służby przygotowywał kolejne jednostki artylerii rakietowej do strzelań bojowych w ZSRR oraz angażował się w formowanie jednostek przy przezbrojeniu na nowy sprzęt.

Po ukończeniu Szkoły Powszechnej w Ostrowie Wielkopolskim w 1936 r. uczęszczał do gimnazjum ogólnokształcącego, lecz dalszą naukę przerwał wybuch wojny. W czasie wojny pracował w Ostrowie Wielkopolskim na kolei. Tuż po wyzwoleniu wstąpił do policji kolejowej i zaczął uczęszczać do 4. klasy Gimnazjum.

Do WP powołany został z dn. 1 VI 1945 do 6. Zapasowego pp w Chełmie, a już 30 VI t.r. skierowano go do 3 Oficerskiej Szkoły Piechoty w Inowrocławiu. Po jej rozwiązaniu 30 X 1945 został podchorążym w Oficerskiej Szkole Artylerii w Toruniu.

Zawodową służbę wojskową rozpoczął na stanowisku dowódcy plutonu ogniowego w 88. Samodzielnym Pułku Artylerii Przeciwlotniczej w Koszalinie po ukończeniu szkoły oficerskiej w październiku 1947 r. Następnie w pułku tym zajmował stanowiska dowódcy plutonu szkolnego, dowódcy baterii szkolnej, awansując w 1950 r. na stopień porucznika. Jako oficer wybitnie zdolny i zdyscyplinowany szybko awansował. W sierpniu 1951 r. został dowódcą 28. Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej w Nowym Sączu. Od kwietnia 1953 r. do listopada t.r. był zastępcą dowódcy 96. Pułku Art. P-lot ds. liniowych. W październiku 1953 r. został kapitanem, a już 23 IV 1954 awansował na stopień majora.

W okresie od 18 XI 1953 do 11 V 1954 pełnił obowiązki dowódcy 89. Pułku Art. OPL w Chorzowie, a następnie, do 3 III 1955, był jego dowódcą, pełniąc jednocześnie funkcję komendanta Garnizonu Chorzów.

Od marca 1955 do stycznia 1956 r., po ukończeniu kursu doskonalenia oficerów szefów sztabów, przebywał w ZSRR. W l. 1955–1956 zajmował stanowiska w dowództwie wojsk lądowych i obrony przeciwlotniczej kraju, a także dowództwie artylerii obrony przeciwlotniczej kraju. Na stopień podpułkownika został awansowany 11 VII 1958, obejmując w grudniu 1959 r. stanowisko zastępcy szefa Inspektoratu Art. OPL.

Po ukończeniu w l. 1960–1961 kursu w Akademii Wojskowej P/lot. w ZSRR został zastępcą szefa artylerii OPL w dowództwie OPK. W sierpniu 1963 r. został dowódcą 60.

Brygady Artylerii, a we wrześniu t.r. awansował na stopień pułkownika. W l. 1967–1968 dowodził 4. Brygadą Artylerii OPK im. Obrońców Wybrzeża.

Ostatni okres służby związany był z 3. Korpusem Obrony Powietrznej Kraju we Wrocławiu, gdzie mieszkał wraz z rodziną. W maju 1968 r. został Szefem Artylerii OPK w tym Korpusie, a od 1 VII 1969 był szefem Oddziału Wojsk Rakietowych i Art. OPK w 3. KOPK. Zawodową służbę zakończył 2 VII 1980.

Z małżeństwa z Wandą Mirosławą z d. Dąbrowska pozostawił syna Krzysztofa i córkę Małgorzatę.

Odznaczony został: KO OOP, KK OOP, SKZ, Brązowym, Srebrnym, Złotym Medalem Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny, Medalem 30-lecia PL, Medalem 60 lat Sił Zbrojnych w ZSRR, Srebrnym, Złotym Medalem „Za zasługi dla Obronności Kraju".

CAW, sygn. TAP 1662/82. – Mirowski T., *[Osiemdziesiąt pięć] 85 lat polskiej broni przeciwlotniczej*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 2004, nr 8, s. 16–20, Walancik M., *Dowódcy Jednostek Wojskowych w Chorzowie (1982–1998). Zarys biografii*, Ch. 2004, s. 40–41.

Karolina Walancik-Ryba

Drabik Maksymilian (1905–1992), nauczyciel, podinspektor szkolny w Chorzowie.

Ur. 18 XII 1905 w Tychach; syn Jana i Franciszki z d. Bednarek. W 1912 r. wstąpił do 8-klasowej szkoły ludowej w Tychach, którą ukończył w 1920 r. W t.r. złożył w Bytomiu egzamin wstępny do seminarium nauczycielskiego po którym, Polski Komisariat Plebiscytowy – Wydział Szkolny w Bytomiu wydelegował go do polskiego Państwowego Seminarium Nauczycielskiego w Wągrowcu k. Poznania. Tam ukończył kurs i przerwał dalszą naukę. W 1922 r., po otwarciu polskiego Seminarium Nauczycielskiego w Pszczynie, wstąpił na II kurs. Egzamin dojrzałości zdał w 1926 w Pszczynie. W październiku t.r. złożył ślubowanie na nauczyciela, a w listopadzie otrzymał posadę tymczasowego nauczyciela w Szkole Powszechnej nr 8 w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). Należał do grupy pierwszych nauczycieli śląskich z okresu powstań śląskich i plebiscytu. W maju 1931 r. zdał II egzamin nauczycielski i jako nauczyciel stały pracował w Szkole Powszechnej nr 8 do lipca 1934 r. W t.r. ukończył Wyższy Kurs Nauczycielski w Wągrowcu k. Poznania (wychowanie fizyczne i śpiew). Po ukończeniu tego kursu w l. 1934–1939 pełnił obowiązki kierownika Publicznej Szkoły Powszechnej nr 22 w Chorzowie przy ul. Piotra 15.

D. brał udział w 3 powstaniach śląskich. Był członkiem POWGŚl. w Tychach od lutego 1919 do października 1921 r. W lipcu 1928 r. wstąpił do WP i służył w nim do 20 IX 1929. W l. 1928–1929 ukończył Szkołę Podchorążych Piechoty Rezerwy nr 5 w Krakowie, uzyskując w 1931 r. stopień sierżanta podchorążego, a następnie, w styczniu 1932 r., mianowany został na podporucznika rezerwy.

W sierpniu 1939 r. powołano go do 9. kompanii III batalionu 75. pp w Chorzowie. Od 1 IX do 21 IX 1939 brał czynny udział w działaniach II wojny światowej. Uczestniczył m.in. w walkach o kopalnię „Michał" w Michałkowicach. Jego szlak bojowy prowadził przez Mikołów – Tychy – Oświęcim – Kraków – Pacanów – Nowy Korczyn – Rozwadów – Biłgoraj – Janów Lubelski – Chmielów – Podklasztorze do Tomaszowa Lubelskiego. Tam po krwawej bitwie o Tomaszów Lubelski pod Łowczą k. Tomaszowa Lubelskiego dostał się do niemieckiej niewoli. Od 21 IX 1939 do 31 I 1945 przebywał w obozach jeńców wojennych – najpierw w obozach przejściowych (Przeworsk, Łańcut, Bośnia), zaś od października 1939 r. – w obozie oficerskim XIB w Braunschweig, a następnie w obozie oficerskim IIC. w Woldenberg. W styczniu 1945 r., po oswobodzeniu obozu, D. powrócił do Chorzowa.

W czasie pobytu w obozie, w l. 1940–1945, z rozkazu dowódcy 3. kompanii jenieckiej mjr. Garbarczyka i oficera oświatowego kpt. Miecznikowskiego, prowadził tajne nauczanie. Kursy przeznaczone były dla

jeńców wojennych przebywających w obozie i obejmowały m.in. naukę języków obcych oraz kursy nauczania ogólnego.

Już w lutym 1945 r., po zgłoszeniu się do pracy, powierzono D. obowiązki kierownika Publicznej Szkoły Powszechnej nr 22 w Chorzowie, które pełnił do października 1947 r., kiedy to mianowany został na podinspektora szkolnego na chorzowski obwód szkolny. Od 1952 r. objął obowiązki kierownika Oddziału Szkolnictwa Podstawowego i Specjalnego w Wydziale Oświaty. Jako podinspektor szkolny nadzorował pracę szkół podstawowych, specjalnych, bibliotek szkolnych, Miejskiej Biblioteki Pedagogicznej, Ośrodka Selekcyjnego do badań dzieci niedorozwiniętych umysłowo, oraz świetlic szkolnych.

W marcu 1970 r. przeszedł na emeryturę.

W okresie międzywojennym D. podejmował działalność społeczno-oświatową. W l. 1919–1921 należał do POWGŚl. Był wiceprezesem Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów) (1927–1939), członkiem Towarzystwa Czytelni Ludowych, członkiem Chóru „Harmonia", sekcji muzycznej i teatralnej, skarbnikiem Miejskiego Zarządu LOPP, dowódcą 4. kompanii Związku Oficerów Rezerwy, członkiem Związku Obrony Kresów Zachodnich. W 1937 r. współorganizował Miejską Wystawę Międzyszkolną z okazji 15-lecia szkoły polskiej w Chorzowie i wygaśnięcia Konwencji Genewskiej na Górnym Śląsku. Był członkiem chóru nauczycielskiego ZNP – Oddział w Chorzowie, a także prowadził kursy dla analfabetów.

Po II wojnie światowej aż do l. 70. był m.in. sekretarzem Rady Opiekuńczej Związku Byłych Więźniów Politycznych, członkiem Związku Weteranów Powstań Śląskich, wiceprzewodniczącym zarządu Koła Miejskiego PCK w Chorzowie, członkiem Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza, członkiem Zarządu Koła nr VI ZBoWiD w Chorzowie Batorym. Aktywnie działał w strukturach związkowych Oddziału ZNP w Chorzowie. Był m.in. przewodniczącym Wydziału Organizacyjnego, Wydziału Pedagogicznego Rady Nadzorczej Samopomocy Nauczycielskiej (sekcji kierowników szkół), prezesem nauczycielskiego Koła PCK przy ZNP w Chorzowie, delegatem na miejskie i wojewódzkie konferencje PCK, ZNP i Spółdzielni Uczniowskich, członkiem Miejskiego Komitetu Budowy i Odsłonięcia Pomnika Adama Mickiewicza.

Za swoją pracę wielokrotnie był nagradzany. W l. 50. XX stulecia otrzymał Honorową Odznakę PCK, ZKZ, zaś w l. 60. – Złoty Krzyż PCK II stopnia, Złotą Odznakę ZNP, Złotą Odznakę „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego, KK OOP, Medal Pamiątkowy 50-lecia III Powstania Śląskiego (1971).

Był żonaty z Martą Jadwigą z d. Röhrich (ślub w 1933 r.). Mieli 2 dzieci – córkę Danielę i syna Janusza.

Zm. w Chorzowie 7 VIII 1992.

Akta osobowe nauczycieli, UM Chorzów, Kadry, sygn. B50/93, 135; Akt zgonu nr 1137/92; Kroniki ZNP – Oddział w Chorzowie; sekcja emerytów. – *Chorzowianie w II wojnie światowej...*, s. 38; Dziwoki J., *Z dziejów organizacji zawodowych nauczycieli górnośląskich na przykładzie Królewskiej Huty (Chorzowa) w latach 1922–1939*, „Zeszyty Chorzowskie" 2008, t. 9: s. 140; Prażmowski J., *Szkolnictwo w województwie śląskim*, Kat. 1936, S. 43; *Regulamin Koła Akademickiego przy TCL w Chorzowie*, „Biuletyn Stowarzyszenia Młodzieży Akademickiej w Chorzowie" 1937, nr 2.

Janina Parysz

Droździok Edward (1912–1968), ks., duchowny katolicki archidiecezji katowi-

ckiej, proboszcz parafii św. Marii Magdaleny w Chorzowie.

Ur. 14 IX 1912 w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów), w parafii św. Barbary. Był synem hutnika Franciszka i Marii z d. Staniczek. Do szkoły powszechnej i Państwowego Gimnazjum Klasycznego (1924–1932) uczęszczał w Królewskiej Hucie. Po maturze wstąpił do ŚSD w Krakowie (przyjęty 27 IX 1933) i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. W drodze do kapłaństwa był wspierany przez księży proboszczów: Ludwika Wojciecha, Józefa Gawlinę i Jana Brandysa. Święcenia kapłańskie otrzymał z rąk bpa Stanisława Adamskiego 26 VI 1938 w katedrze Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach. Posiadał dyplom magistra teologii na podstawie obronionej rozprawy pt. „Etyczna wartość pracy". Interesował się socjologią i teologią moralną.

Jako wikariusz pracował w parafiach św.: Barbary w Chorzowie (tymczasowo), św. Jadwigi w Szopienicach, Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Świętochłowicach, św. Józefa w Chorzowie i św. Pawła w Nowym Bytomiu (od 3 V 1945). Pomagał w pracy duszpasterskiej księżom proboszczom: Janowi Brandysowi, Józefowi Thielemu, Wiktorowi Otrębie i jego zastępcy – Edmundowi Łukaszkowi, Pawłowi Czaji i Janowi Szymale I. W sierpniu 1949 r. został skierowany w charakterze wikariusza do parafii św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym, kierowanej przez proboszcza, ks. Augustyna Koźlika. W 4 lata później, 31 I 1953, otrzymał nominację na jej administratora, a w listopadzie 1955 r. – na proboszcza. Borykał się on z licznymi procesami sądowymi o odszkodowania z kopalni „Prezydent". Jego starania okazały się jednak bezowocne. Dalsza eksploatacja górnicza niszczyła świątynię, która odstraszała wieloma rusztowaniami i zabezpieczeniami.

D. od dłuższego czasu chorował na serce. Zm. nagle w drugim dniu wizytacji biskupiej – w sobotę 20 IV 1968 o godz. 19.30, „przy ołtarzu w czasie nabożeństwa wieczornego". Został pochowany 24 IV t.r. na cmentarzu parafialnym w Chorzowie Starym. W pogrzebie wzięli udział biskupi Herbert Bednorz i Józef Kurpas.

AAKat., Akta personalne ks. Edwarda Drożdzioka, sygn. 142 (b. p., rkps, mps); Arch. Parafii św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym, Ogłoszenia parafialne z lat 1958–1968 [zapis z 14, 21 i 28 IV 1968 r.] (mps); Arch. Wyższego ŚSD w Katowicach, Księga alumnów ŚSD, t. 1: 1923–1967, nr 340 (b. p., rkps). – *Diecezja Katowicka*, Kat. 1958, s. 38; Drabina J., *Historia Chorzowa od 1968 do 1945 roku*, Ch. 1999, s. 186–188; Górecki J., *Nowy Bytom i jego mieszkańcy sprzed lat*, Ruda Śląska–Nowy Bytom 2001, s. 410; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. J. Myszor, Kat. 2009, s. 72 (zdj.); *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Kat. 2004, s. 534. – *Zmarł ks. Edward Drożdziok*, „Gość Niedzielny" 1968, nr 21, s. 128. – „Rocznik Diecezjalny", Stalinogród 1953, s. 25; 1955, s. 23; „Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)", Kat. 1947, s. 90.

ks. Henryk Olszar

Dubiel Henryk (1902–1971), hutnik, powstaniec śląski, działacz ruchu robotniczego, urzędnik pocztowy.

Ur. 28 IV 1902 w Kolonii Strzebińskiej, pow. lubliniecki; syn Krzysztofa i Agnieszki. W wieku 15 lat rozpoczął pracę w Zakładach Celulozowo-Papierniczych w Kaletach, a następnie zatrudnił się w walcowni rur w hucie „Królewskiej". Jeszcze przed I wojną światową związał się z polskim obozem narodowym. W 1919 r. wstąpił do POWGŚl. Uczestniczył we wszystkich powstaniach śląskich: w I na terenie Koszęcina, w II – Koszęcina i Lublińca, w III kierował oddziałem kompanii A. Opiełki w tym samym rejonie. W 1921 r. przeniósł się do Wielkich Hajduk (obecnie Chorzów), podejmując pracę w hucie. Działał głównie w szeregach Związku b. Powstańców. Od 1924 r. osiedlił się na stałe w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). Służbę wojskową odbył w 75. pp.

W czasie mobilizacji w 1939 r. przydzielony został do oddziału ewakuacyjnego Urzędu Pocztowo-Telegraficznego w Chorzowie. Pocztowy transport ewakuacyjny został zbombardowany i doszczętnie rozbity w Kraśniku pod Lublinem. D. ocalał.

Powrócił na Śląsk i wiosną 1940 r. otrzymał z miejscowego Arbeitsamtu nakaz wyjazdu na przymusowe roboty do Niemiec. W Gelsenkirchen pracował w przedsiębiorstwie budowlanym aż do jego likwidacji w 1941 r. Wtedy otrzymał pracę robotnika na teren rejencji katowickiej i został zatrudniony w urzędzie pocztowym w Zawierciu.

Po wyzwoleniu skierowany został do Kluczborka, gdzie uruchomił urząd pocztowy. Tam osiadł na stałe. Pełnił stanowisko zastępcy dyrektora Urzędu Poczt i Telegrafów.

Członek PPR. Radny MRN w Kluczborku

Odznaczony został m.in.: Krzyżem Walecznych, Medalem za Wojnę, Medalem Niepodległości, Śląskim Krzyżem Powstańczym, KK OOP. W 1971 r. otrzymał nominację na porucznika rezerwy WP.

Hanke R., *Polska droga Chorzowa...*, s. 304.

Rajmund Hanke

Dubiel Józef (1914–1994), działacz ruchu komunistycznego, sekretarz generalny PZZ, prezydent miasta Chorzowa od 2 II do 11 VIII 1945, wiceminister Ziem Odzyskanych, dziennikarz.

Ur. 23 IX 1914 w Zabrzu, syn Pawła i Marii z Lubojańskich. Ojciec Paweł (1879–1940) był wybitnym działaczem związkowym, plebiscytowym i społecznym, burmistrzem Królewskiej Huty (obecnie Chorzów), a równie zasłużony dla Śląska Paweł Mikołaj (1902–1980) był bratem Józefa.

Zdał maturę humanistyczną w gimnazjum chorzowskim. Był drużynowym harcerskim. Studiując prawo na UJ, przewodniczył akademickiemu Związkowi Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej. Związek Młodzieży Pracującej „Jedność", działający w Polsce pod politycznym patronatem NPR, skierował wraz z grupą akademików śląskich na drogę współpracy z działaczami nielegalnej KPP i KZMP. Z tej inspiracji w lutym 1935 r. na łamach „Demokraty" wyeksponowano pierwszą „Deklarację Akademickich Kół Narodowo-Społecznego Ruchu Młodych". Związek podjął współpracę z lewicową młodzieżą z Legionów Młodych – Frakcja. W Katowicach studenci przejęli kierownictwo w ZMP „Jedność", w tym D. przyjął funkcję zastępcy sekretarza, a po IV Kongresie tego Związku w Ostrowie Wielkopolskim (w sierpniu 1936 r.) podpisano „Porozumienie Demokratycznych Organizacji Młodzieżowych na Śląsku" (4 I 1937) o współpracy na płaszczyźnie antyfaszystowskiej i antysanackiej.

Po studiach D. był aplikantem sądu w Katowicach. Publikował w pismach demokratycznych i lewicowych, m.in. lwowskich „Sygnałach" Karola Kuryluka (pod pseud. Józef Lubojański).

W czasie wojny, w kwietniu 1940 r., został aresztowany. Więziony był w obozach koncentracyjnych w Dachau i Mauthausen-Gusen. Po zwolnieniu, w Krakowie zaangażował się w komunistycznej przedpepeerowskiej organizacji „Polska Ludowa" (do PPR wstąpił na początku 1942 r.) Pełnił funkcję dowódcy okręgu GL na Kraków (pseud. „Powróz"). Po wpadce został postrzelony w czasie aresztowania (23 X 1942), a po ucieczce z więzienia ukrywał się pod Warszawą. Przybywszy do Lublina, nawiązał kontakt z KC PPR. Pracował w resorcie sprawiedliwości PKWN. Był posłem do KRN, współorganizatorem PZZ, w którym objął stanowisko sekretarza generalnego. Niewymierny jest wkład D. w modelowanie opinii narodowościowych o mieszkańcach ziem na zachód od GG, gdyż należał do nielicznego grona polityków przekonanych, że na Górnym Śląsku (w tym na Opolszczyźnie), podobnie jak na Warmii i Mazurach, mieszka liczna ludność polska lub z polskim rodowodem, której nie wolno utracić. Takie stanowisko motywowało wielu działaczy PZZ do kreowania polityki mającej uchronić rodzimą ludność Kresów Zachodnich od niezawinionych krzywdzących oskarżeń i być może przed znacznie gorszym losem.

D. wrócił na Śląsk z grupą operacyjną gen. Aleksandra Zawadzkiego, który darzył go wielkim zaufaniem. Przez kilka dni sprawował urząd prezydenta m. Katowice, jednak

faktycznie objął to stanowisko w Chorzowie i dobrze nim zarządzał. Do współpracy przyciągnął liczne grono znanych osobistości o różnych rodowodach politycznych, wśród nich założycieli SD: inż. Romana Grabianowskiego, notariusza → Pawła Kempkę, adwokata → Antoniego Klejnota, → Konrada Stanoszka i in. Z ich inicjatywy chorzowianie zapisali swój udział w odbudowie leżącej w gruzach stolicy. Już w maju 1945 r. do Warszawy wyruszył pociąg z darami zebranymi w spontanicznej zbiórce, składający się z 47 wagonów załadowanych cementem, żelazem, stalą, materiałami budowlanymi i przemysłowymi, drewnem i węglem, ubraniami, bielizną i meblami. Wtedy też zrodziła się myśl wybudowania – w miejsce drewnianego mostu przez Wisłę – mostu Poniatowskiego.

D. piastował stanowisko prezydenta Chorzowa od 2 II do 11 VIII 1945. Powołany został do Ministerstwa Ziem Odzyskanych; od 1947 r. był wiceministrem. Piastował mandat posła do Sejmu Ustawodawczego.

W październiku 1949 r. został aresztowany. Po 5 latach śledztwa osądzono go na podstawie nieuprawnionego wyroku za zdradę w okresie okupacji (w procesie jedynym świadkiem oskarżenia był gestapowiec Heinemeier). We wspomnieniach rodziny Dubielów odnotowano też, iż „mimo strasznych przeżyć, nie zatracił nigdy swych lewicowych poglądów. Brzydził się natomiast do cna firmowaną przez swych byłych towarzyszy antyżydowską nagonką w 1976–1978" (Paweł Dubiel III).

Po przerwie wymuszonej odsiadywaniem kary – zwolniony jesienią 1956 r., podjął pracę dziennikarską w Zachodniej Agencji Prasowej, a następnie w Prasowej Agencji Interpress, której przez wiele lat był korespondentem w Berlinie. W 1982 r. przeszedł na emeryturę, lecz nie zrezygnował z publicystyki i działalności społecznej. Był działaczem Stowarzyszenia Wisła–Odra.

Autor licznych artykułów i rozpraw, w tym wielu cennych publikacji niemcoznawczych. Wydał m.in. broszury *Perspektywa Odry* i *Rok pracy* (Katowice 1946). Odznaczony m.in. KKom OOP.

Zm. 12/13 I 1994 w Warszawie; tam został pochowany. Jego starszy syn Maciej ma 2 córki, młodszy, Jacek – synów.

Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000*, Ch. 2007, s. 300. Dubiel P.III, *Dubielowie z Królewskiej Huty. Opowieść rodzinna*, red. Kom. Wydaw. pod kier. prof. J. Malickiego, Kat. 2007, s. 35–38, 47, 49, 57, 59; Hanke R., *Kartki z chorzowskiej organizacji Stronnictwa Demokratycznego*, War. 1974, s. 18, 21, 28, 30, 79; tenże; *Polska droga Chorzowa...*, s. 218, 250, 278, 280–281, 283, 292–293, 296–297, 305, 330, 332; tenże, *Paweł Dubiel – człowiek, publicysta, polityk*, W. 1987, s. 50–51, 54–55, 103–104.

Rajmund Hanke

Dudek Józef (1911–1980), inż., w l. 1950–1967 sekretarz generalny SITG, organizator Pawilonu Górniczego w Ośrodku Postępu Technicznego w Chorzowie.

Ur. 4 VII 1911 w Wieliczce. Ukończył tam 6 klas gimnazjum. W 1930 r. zaczął uczęszczać do Państwowej Szkoły Górniczej w Wieliczce, przeniesionej następnie do Katowic, którą ukończył w 1934 r. Od 1935 r. pracował jako robotnik w kopalni „Prezydent" w Chorzowie, a następnie w późniejszej kopalni „Barbara-Wyzwolenie", awansując do 1939 r. na sztygara zmianowego. Podczas wojny przedostał się do Francji, wstępując do polskiego wojska. Służył w 1. Dywizji Polskiej, dowodzonej przez gen. Bronisława Ducha. W czerwcu 1940 r. dostał się do niewoli niemieckiej. W maju 1945 r. wrócił do Polski, podejmując pracę jako sztygar w kopalni „Barbara-Wyzwolenie", a po ukończeniu

kursu dla wyższego dozoru technicznego od 1948 r. był zatrudniony w CZPW w Katowicach jako główny technik strzelniczy, a potem w Ministerstwie Górnictwa i Energetyki jako naczelnik wydziału. Dyplom inżyniera uzyskał na podstawie ustawy z 28 I 1948.

Od czerwca 1950 do 1967 r. pełnił funkcję sekretarza generalnego SITG. Rezultatem jego prac na tym stanowisku był wszechstronny rozwój Stowarzyszenia, który wyraził się m.in. w organizowaniu wielu odczytów i konferencji naukowo-technicznych, wzmożonej działalności wydawniczej, zakładaniu nowych czasopism górniczych, realizowaniu filmów o tematyce górniczej, urządzaniu krajowych zjazdów górniczych i wystaw, zakładaniu klubów SITG, otwarciu Pawilonu Górniczego w Ośrodku Postępu Technicznego w Chorzowie oraz nawiązaniu nowych kontaktów z górnictwem zagranicznym. Następnie, do końca stycznia 1975 r., był głównym inspektorem bhp w Ministerstwie Górnictwa i Energetyki.

Opublikował kilka broszur oraz liczne artykuły w czasopismach fachowych na temat techniki strzelniczej. Jest autorem książki *Technika strzelnicza w kopalniach węgla kamiennego*, wydanej w 1973 r. przez Wydawnictwo „Śląsk" w Katowicach.

Uhonorowany był Orderem Sztandaru Pracy II klasy, KO OOP i KK OOP, SKZ oraz innymi odznaczeniami państwowymi i zawodowymi.

Na emeryturę przeszedł 1 II 1975. Zm. 11 II 1980 w Katowicach.

Akta personalne D. w Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa. – Jaros J., *Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie (1136–1976)*, W.–Kr. 1978, s. 251, 255, 274–275; tenże, *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1986, nr 12, s. 391–392. – Wspomnienie doc. dr. inż. Leonarda Pluty z 30 III 2005.

Leonard Pluta

Dudkiewicz Jan (1911–1983), malarz, grafik, scenograf, pedagog, autor obrazów i grafik znajdujących się w zbiorach Muzeum w Chorzowie.

Ur. W 1911 r. w Starej Soli na ziemi lwowskiej. W l. 1931–1939 ukończył Wydział Malarstwa ASP w Krakowie. Studiował malarstwo w pracowniach Fryderyka Pautscha i Stanisława Kamockiego, rysunek – u Kazimierza Sichulskiego, a scenografię – w pracowni Karola Frycza. Jako scenograf zadebiutował jeszcze przed wybuchem II wojny światowej w Lwowskim Państwowym Teatrze Polskim. Okres okupacji spędził we Lwowie; brał udział w pracach teatru konspiracyjnego. Po wojnie wraz z lwowskim teatrem przybył w 1945 r. do Katowic, gdzie osiadł na stałe. Kontynuował twórczość scenograficzną w Teatrze Śląskim w Katowicach oraz w Teatrze Zagłębia w Sosnowcu. Od 1950 r. aż do przejścia na emeryturę w 1978 r. nauczał w katowickim Oddziale Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych we Wrocławiu, następnie zaś na II Wydziale Grafiki krakowskiej ASP w Katowicach.

W pierwszych powojennych latach dał się poznać jako jeden z czołowych animatorów życia artystycznego w regionie górnośląskim. Już w 1946 r. był współorganizatorem I Wystawy Plastyków Śląskich, która z braku pomieszczeń odbyła się w Bielsku. W latach następnych brał udział we wszystkich wystawach okręgu katowickiego ZPAP. Wielokrotnie wystawiał swoje prace na krajowych ekspozycjach indywidualnych (w Katowicach, Bielsku-Białej, Gliwicach, Bytomiu, Sopocie, Radomiu, Kielcach, Białymstoku, Koszalinie, Lublinie, Opolu); uczestniczył w zbiorowych krajowych i zagranicznych popisach (m.in. we Lwowie, w Warszawie, Szczecinie, Wrocławiu, Sopocie, Radomiu, Tiranie, Ostrawie, Paryżu, Sofii, Wiedniu).

Oprócz malarstwa olejnego i akwarelowego uprawiał malarstwo ścienne, rysunek, grafikę. Projektował wnętrza. Sztuka D. była wolna od politycznych treści. Podejmował głównie tematykę pejzażu, martwej natury, portretu. Artysta ten, utożsamiający się z panującym systemem władzy, potrafił stworzyć własny, indywidualny kod wypowiedzi twórczej, oparty wyłącznie na wartościach

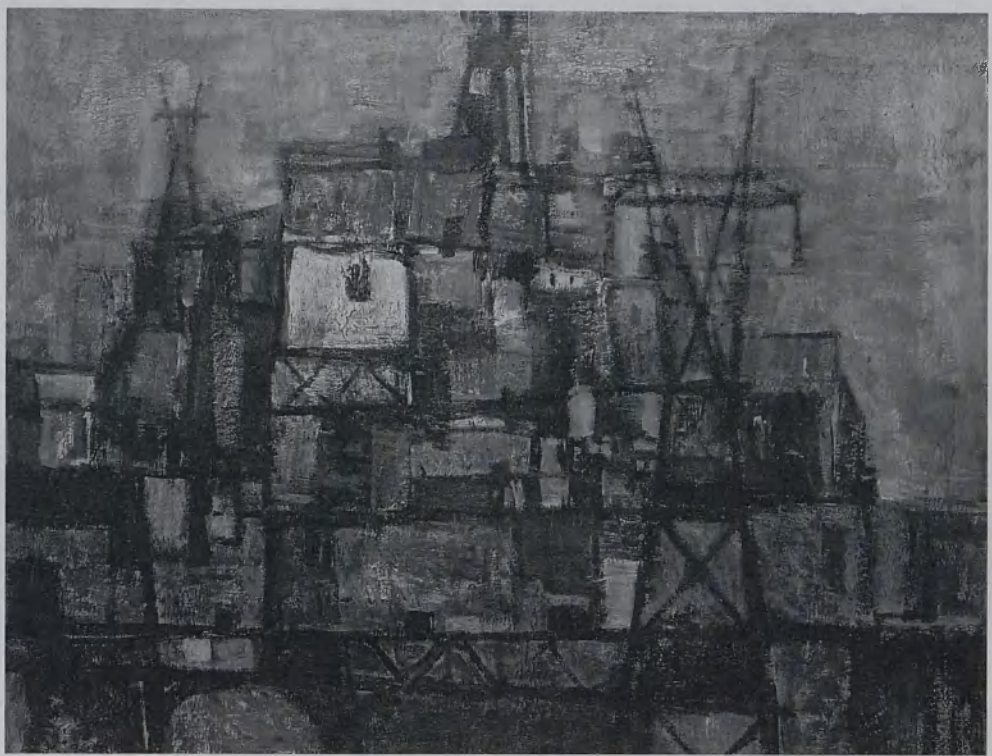

Jan Dudkiewicz, *Pejzaż przemysłowy II*, 1960 r.

estetycznych, nawiązujący do tendencji sztuki nowoczesnej, wyrosłej z tradycji postimpresjonistycznego koloryzmu. Doskonałe warsztatowo dzieła stanowiły rozwiązania czysto malarskie. Głównym środkiem jego wypowiedzi artystycznej była wyrazista, soczysta, agresywna plama barwna organizująca płaszczyznę obrazu oraz tworząca nastrojowość dzieła. Kolor był środkiem ekspresji oraz nośnikiem osobistych emocji malarza. Nawet w dobie socrealizmu jego obrazy charakteryzowały się świeżością czysto malarskiej wypowiedzi. W okresie „odwilży gomułkowskiej" ukształtował się indywidualny styl malarza. Artysta wyraźnie odszedł od zasady odtwarzania natury na rzecz budowania autonomicznego dzieła sztuki, współtworzonego kontrastowo grubo kładzioną, płaską plamą barwną oraz dynamiczną, ekspresyjną formą. Specyficzne było także podejście artysty do przemysłowego pejzażu śląskiego, w którym przedkładał on wartości czysto estetyczne nad warstwę semantyczną, ideową. Z czasem sposób operowania fakturą i materią malarską zmienił się. „Mięsista", mieniąca się struktura obrazów olejnych ustąpiła miejsca płasko kładzionym pasmom i smugom o stłumionym kolorze, przypominającym raczej gwasz niż olej. Formy zostały określone za pomocą energicznych kontrastów walorowych oraz grubych konturów tworzących rytmiczną, linearną konstrukcję.

Odmienny charakter mają akwarele D. Tworzone różnorodnymi środkami formalnymi, są lirycznym, nastrojowym zapisem doznań i fascynacji artysty w zetknięciu z pięknem natury (widzialnego świata?). Jedne traktowane są na sposób techniki olejnej z ciężką, nasyconą plamą barwną. Inne tworzą rozmyte struktury koloru, niejednokrotnie podkreślone rysunkiem. Jeszcze inne osiągają efekt fowistycznego, kontrastowego zestawienia, intensywnych barw.

W zbiorach Muzeum w Chorzowie znajduje się 8 prac D. 5 obrazów olejnych i 3 grafiki wykonane techniką gwaszu. Wszystkie są osobistym, artystycznym przekazem socjalistycznych treści. Podejmują tematykę pejzażu przemysłowego oraz obrazują typy śląskie.

Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie. 50-lecie Wydziału Grafiki Filii w Katowicach 1947–1997, Kat. 1997; *Dąbrówki 9. Wokół malarstwa w Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach*, Kat. 2006/2007; *Kultura Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Studia i szkice*, red. M. Fazan, A. Linert, Kat. 1982; Ligocki A., *Plastycy Śląska i Zagłębia*, Kat. 1977.

Barbara Szczypka-Gwiazda

Dunikowski Xawery (1875–1964), rzeźbiarz, malarz i rysownik, jeden z najwybitniejszych artystów polskich XX w., prawdopodobnie autor koncepcji artystycznej pomnika Ofiar Hitlerowskich przy kościele św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym.

Ur. 24 XI 1875 w Krakowie; syn zubożałego szlachcica Mieczysława, konduktora kolei warszawsko-wiedeńskiej. Karierę rozpoczął podczas nauki w technikum w Warszawie, rzeźbiąc nagrobki. Od 1896 r. studiował rzeźbę w krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych, najpierw u Alfreda Dauna, a potem u Konstantego Laszczki. Lekcje malarstwa pobierał u Jana Stanisławskiego. Sławę przyniosła mu praca dyplomowa: portret Henryka Szczygliśnkiego z 1903 r. W 1905 r. w sprzeczce zastrzelił malarza Wacława Pawliszaka. We wczesnym okresie twórczym reprezentował nurt symboliczny, inspirowany twórczością Augusta Rodina. Z tego czasu pochodzą rzeźby: *Macierzyństwo*, *Fatum*, *Kobiety brzemienne*. W 1914 r. wyjechał na stypendium do Londynu, następnie – po kilkumiesięcznej służbie w Legii Cudzoziemskiej – zamieszkał w Paryżu, gdzie tworzył m.in. dzieła wykazujące cechy kubizmu: *Autoportret (Idę ku Słońcu)* i projekt grobowca Bolesława Śmiałego. Od 1921 r. związał się ponownie z Krakowem, należąc do środowiska skupionego wokół „Zielonego Balonika". Do wybitnych jego rzeźb z okresu 20-lecia międzywojennego należą *Czterej Ewangeliści* na gmachu Seminarium Śląskiego w Krakowie, głowy wawelskie i portret Józefa Dietla. W 1937 r. otrzymał Grand Prix na wystawie Sztuka i Technika w Paryżu. W 1940 r., uwięziony w obozie w Auschwitz (z numerem 774), brał udział w ruchu oporu organizowanym przez Witolda Pileckiego. Tworzył tam głównie rysunki. Po wojnie wykładał na uczelniach artystycznych w Krakowie, Warszawie i Wrocławiu. Wykonywał też projekty pomników: Czynu Powstańczego na Górze Św. Anny (1946–1955), Wyzwolenia w Olsztynie (1949–1953), Żołnierza Polskiego na Muranowie w Warszawie (1963).

Zm. w Warszawie 26 I 1964.

Chorzowski pomnik to grób zbiorowy z prochami więźniów zamordowanych w hitlerowskich obozach koncentracyjnych. Powstał w 1947 r. z inicjatywy członków Polskiego Związku Byłych Więźniów Politycznych z Chorzowa, być może na podstawie koncepcji artystycznej Dunikowskiego, który wraz z Józefem Krokierem, powojennym dyrektorem Szkoły Podstawowej nr 24, był więźniem w bloku 24 obozu w Auschwitz.

Chrzanowska-Pieńkos J., Pieńkos A., *Leksykon sztuki polskiej XX wieku*, P. 1996, s. 54–55; Koderowa A., *Xawery Dunikowski i polscy artyści w obozie koncentracyjnym w Auschwitz w latach 1940–1945: rysunki, obrazy, rzeźby; wystawa styczeń–kwiecień 1984. Muzeum im. Xawerego Dunikowskiego*, W. 1985; Ligenza M., Szopa R., *Chorzów – miejsca pamięci narodowej*, Ch. 2006, s. 12; Ostrowski J.K., [Słowo wstępne], [w:] *Encyklopedia sztuki polskiej*, Kr. 2001, s. 126–127.

Irma Kozina

Dyakowski Stanisław (1909–1970), inż. metalurg; w l. 1945–1947 zastępca szefa wielkich pieców w hucie „Kościuszko".

Ur. 29 IV 1909 w Młodziejowicach. Absolwent IV Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza w Krakowie. W 1928/1929 r. odbył służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu, po której ukończeniu wstąpił na Wydział Hutniczy AG w Krakowie. Dyplom wykonał pod kierunkiem prof. Adama Ludkiewicza (14 XII 1935, nr dypl. 534). W l. 1936–1937 pracował w hucie „Bankowej" w Dąbrowie Górniczej jako inżynier ruchu wielkich pieców, w l. 1937–1938 był szefem wielkich pieców w hucie „Hulczyński" w Zawierciu, zaś w l. 1938–1939 zastępcą szefa wielkich pieców w hucie „Trzyniec". W okresie okupacji najprawdopodobniej przebywał za granicą. Po wojnie, w l. 1945–1947, pracował w hucie „Kościuszko", najpierw jako zastępca szefa, a następnie szef wielkich pieców. W tych latach za pośrednictwem UNRR-y zwiedzał huty w USA i Anglii. W 1947 r. został przeniesiony do „Biprohutu" na stanowisko kierownika Działu Wielkich Pieców, na którym pracował do końca życia.

Był wybitnym fachowcem w zakresie wielkopiecownictwa. Pod jego kierownictwem opracowano projekty wydziałów wielkopiecowych w hutach: „Bobrek", „Kościuszko" i „Częstochowa". Był autorem licznych ekspertyz wielkich pieców i urządzeń wielkopiecowych, realizowanych na zlecenie praktycznie wszystkich hut posiadających wydziały wielkopiecowe.

Za twórcze osiągnięcia w pracy zawodowej otrzymał liczne wyróżnienia i odznaczenia, z których wymienić należy: ZKZ (1951), Order Sztandaru Pracy II klasy, KK OOP (1953) oraz Nagrodę Państwową II stopnia za projekty wielkich pieców huty „Kościuszko".

Zm. 6 IV 1970 w Gliwicach.

USC w Gliwicach. – *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 40; Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku*. cz. 1: *Metalurgia żelaza i stali*, Kat. 2002, s. 10–11 [Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa].

Marian Miciński

Dyllus Ryszard (1937–1987), ks., proboszcz parafii św. Jadwigi w Chorzowie.

Ur. 24 VIII 1937 w Zabrzu. Był synem kościelnego Jana i Gertrudy z d. Krawiec. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Zabrzu. Następnie uczył się w Niższym Seminarium Duchownym w Opolu. Po zlikwidowaniu tej szkoły przez polskie władze komunistyczne od 1953 r. pracował w Państwowej Kolumnie Transportu Sanitarnego w Zabrzu. Jednocześnie uczył się tam w Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących. Egzamin dojrzałości zdał w 1955 r. Po maturze wstąpił do ŚSD w Krakowie i rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne. W roku akademickim 1955/1956 odbył kurs wstępny w Konwikcie Teologicznym w Tarnowskich Górach. Święcenia kapłańskie przyjął 25 VI 1961. Po święceniach był w zastępstwie wakacyjnym w parafiach: św. Józefa w Sadowie i Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Chorzowie Batorym. Następnie jako wikary duszpasterzował w parafiach: św. Antoniego w Chorzowie i katedralnej Chrystusa Króla w Katowicach. 22 IX 1967 został mianowany prefektem w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. W 5 lat później bp Herbert Bednorz mianował go tam prokuratorem. W Seminarium Duchownym był ponadto wykładowcą liturgii i śpiewu kościelnego. W czasie I Synodu Diecezji Katowickiej był członkiem Komisji Liturgicznej – Podko-

misji Muzyki i Śpiewu Sakralnego. W maju 1977 r. otrzymał nominację na wikariusza – ekonoma, a w kilka miesięcy później – na proboszcza parafii św. Jadwigi w Chorzowie (1 VII 1977). W 1983 r. brał udział w pracach Komisji Duszpastersko-Liturgicznej Diecezjalnego Komitetu ds. Duszpasterskiego i Organizacyjnego przygotowania pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Katowic. Za swe zasługi został mianowany kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej w Katowicach oraz kapelanem Jego Świętobliwości. Pełnił także wiele funkcji ogólnodiecezjalnych. Wchodził w skład Rady Duszpasterskiej Diecezji Katowickiej, Diecezjalnej Komisji ds. Muzyki Kościelnej, Diecezjalnej Rady Administracyjnej, Rady Kapłańskiej Diecezji Katowickiej, Kolegium Konsultorów. Był również Diecezjalnym Moderatorem Powołań i dziekanem dekanatu chorzowskiego.

Zm. 9 II 1987; pochowany w Chorzowie.

AAKat., AP152; Schematyzm (1970–1993). – Kurek J., *Z dziejów kościoła i parafii św. Jadwigi w Chorzowie*, Ch. 1995, s. 18–19, 22; Myszor J., *Historia diecezji katowickiej*, Kat. 2009, s. 441, 472, 488, 543.

ks. Jan Pawliczek

Dziewit Jan Tadeusz (1929–1995), lekarz chorób zakaźnych, pracownik Szpitala Miejskiego im. dr. Ludwika Urbanowicza w Chorzowie.

Ur. 23 I 1929 w Policznej, pow. Kozienice w Kieleckiem. Był synem Konstantego i Anny z Wysockich. Jego brat, Zygmunt, aresztowany przez Niemców w 1941 r., zginął w t.r. w niemieckim obozie koncentracyjnym Auschwitz.

Podczas II wojny światowej uczęszczał na komplety tajnego nauczania; od 1943 r. pracował w warsztatach kolejowych w Radomiu jako uczeń ślusarski. Po wojnie uczył się w gimnazjum w Zwoleniu; liceum ukończył w 1948 r. w Radomiu. Przez rok był pracownikiem umysłowym w Spółdzielni Budownictwa Wiejskiego „Samopomoc Chłopska" w Szczecinie. W 1949 r. rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Szczecinie, ale w t.r. jako stypendysta Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej został skierowany na studia do Czechosłowacji, początkowo do Hradec Králové, a później do Ołomuńca. Od 1952 r. kontynuował studia w Akademii Medycznej w Łodzi, gdzie uzyskał dyplom lekarza w 1954 r. W t.r. rozpoczął pracę jako asystent na Oddziale Zakaźnym w Szpitalu Miejskim im. dr. Ludwika Urbanowicza w Chorzowie. W 1959 r. uzyskał specjalizację I stopnia, a w 1964 r. – II stopnia w zakresie chorób zakaźnych. W 1959 r. został ordynatorem Oddziału Wirusowego Zapalenia Wątroby.

Równolegle z zatrudnieniem w Szpitalu pracował od 1954 r. jako lekarz ogólny w Przychodni Rejonowej nr 1 w Chorzowie; w l. 1962–1969 był kierownikiem tej Przychodni. W okresie 1973–1981 kierował Działem Lecznictwa Specjalistycznego Zespołu Opieki Zdrowotnej w Chorzowie. W 1977 r. został specjalistą I stopnia w zakresie medycyny społecznej. W t.r. ukończył Studium Zaoczne Prawa, zorganizowane dla lekarzy przez Zrzeszenia Prawników Polskich w Warszawie.

Był działaczem Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia od 1954 do 1955 r. – członkiem Rady Zakładowej przy Szpitalu, następnie jej wiceprzewodniczącym i od 1956 r. przez 3 kadencje jej przewodniczącym; był również członkiem Sekcji Lekarskiej przy Zarządzie Okręgu ZZPSZ w Katowicach.

W czasie tzw. pierwszej odwilży politycznej w Polsce Ludowej, związanej z Paź-

dziennikiem 1956 r. brał udział w pracach zespołu powołanego na Nadzwyczajnym Zjeździe Wojewódzkiego Oddziału PTL w Katowicach dn. 20 XII 1956, którego celem było reaktywowanie samorządu lekarskiego, zlikwidowanego w 1950 r. Jednakże na reaktywowanie Okręgowej Izby Lekarskiej w Katowicach trzeba było czekać aż do powstania III Rzeczypospolitej w 1989 r. W 1958 r. należał do członków założycieli Polskiego Towarzystwa Epidemiologów i Lekarzy Chorób Zakaźnych – Oddziału Śląskiego z siedzibą w Bytomiu. Od 1960 r. był wieloletnim członkiem Okręgowej Komisji Kontroli Zawodowej przy Wydziale Zdrowia w Prezydium WRN w Katowicach. W Kole PTL-u w Chorzowie w l. 1973–1978 był członkiem Zarządu, a w l. 1978–1990 pełnił funkcję przewodniczącego Zarządu Koła. Od 1978 r. był członkiem Prezydium Zarządu Oddziału w Katowicach. Od 1989 r. do stycznia 1995 r. sprawował funkcję wiceprzewodniczącego Zarządu Oddziału w Katowicach, a od 1991 r. został członkiem Zarządu Głównego PTL w Warszawie, przy którym był przewodniczącym Sądu Koleżeńskiego.

Uchonorowany został m.in.: Odznaką „Za wzorową pracę w służbie zdrowia", ZKZ (1972), KK OOP (1979). Na emeryturę przeszedł 1 I 1995.

W małżeństwie zawartym w 1955 r. z Anną Podstawską, lekarzem ginekologiem położnikiem, mieli synów: Piotra (dziennikarza) i Tomasza (lekarza).

Zm. 18 VIII 1995 w Katowicach. Pochowany na cmentarzu przy al. Józefa A. Mireckiego w Sosnowcu.

Arch. Śląskiej Izby Lekarskiej w Katowicach, teczka personalna J. Dziewita, fot.; Relacja pisemna syna Tomasza Dziewita, zam. W Sosnowcu, z 2000 r.; Relacje ustne: dr. Jana Dziewita, zam. W Chorzowie, z 1977 r. i z lat następnych; dr Anny Podstawskiej-Dziewit, zam. W Sosnowcu, z 2010 r.; dr. Tadeusza Kraweckiego, zam. w Chorzowie, z 2010 r. – Brożek K., *Dziewit Jan Tadeusz*, [w:] *Leksykon regionalnej historii medycyny* (odcinek 49), „Pro Medico". Biuletyn Okręgowej Izby Lekarskiej w Katowicach 2000, nr 63, s. 18; tenże, *Polscy lekarze na Górnym Śląsku i Śląsku Cieszyńskim od końca XIX do połowy XX wieku*, Kat. 2009, s. 208; Brzeziński T., *Polskie Towarzystwo Lekarskie 1951–2001*, W. 2001, s. 104; *Działacze Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia. Dane biograficzne*, W. 1977, s. 58; Gruszka B., *Dziewit Jan Tadeusz*, [w:] *Słownik medycyny i farmacji...*, t. 4, s. 95–96, fot.; *Polski almanach medyczny na rok 1956*, oprac. Z. Woźniewski, W. 1957, s. 66; *Spis fachowych pracowników służby zdrowia*, W. 1964, s. 73. – Nekrolog, „Dziennik Zachodni" nr 165 z 28 VIII 1995, s. 4.

Krzysztof Brożek

F

Fabris Karol (1902–1982), inż. górnik, wiceminister górnictwa.

Ur. 2 IV 1902 w Köszeg na Węgrzech; syn Antoniego. Szkołę realną ukończył w Bielsku, a następnie, od 1920 r. studiował na Wydziale Górniczym AG w Krakowie. Studia ukończył w 1925 r. na podstawie pracy dyplomowej przygotowanej na seminarium prowadzonym przez prof. Stanisława Skoczylasa, późniejszego rektora AG (w l. 1928–1930). W okresie studiów należał do założycieli Korporacji Studentów AG „Gnomia". Tuż po zakończeniu nauki podjął pracę zawodową w kopalni „Seget" w Tarnowskich Górach. Pracował tam jako inżynier ruchu w okresie 1925–1927. Następnie na podobnym stanowisku został zatrudniony w kopalni „Grodziec" w Będzinie. Był tam inżynierem w l. 1927–1929. W tym czasie, oprócz pracy zawodowej, wykazywał duże zainteresowanie sportem. Uprawiał tenis w klubie tenisowym działającym przy Grodzieckim Towarzystwie Kopalń Węgla i Zakładów Przemysłowych w Będzinie. Dzięki pomocy Fundacji Kościuszkowskiej w 1929 r. otrzymał propozycję wyjazdu na praktykę do Stanów Zjednoczonych. Do 1930 r. zdobywał doświadczenie w kopalni miedzi „Butte Montana". Po powrocie do kraju został zastępcą kierownika robót górniczych w kopalni „Giesche" w Janowie. Pracował tam do wybuchu II wojny światowej.

Okres okupacji spędził na Kielecczyźnie, gdzie został zatrudniony jako pracownik

umysłowy w firmie „Centrochemia". Po wyzwoleniu powrócił na Górny Śląsk. Początkowo, przez krótki okres, był dyrektorem kopalni „Kleofas" w Katowicach, ale już w 1945 r. został dyrektorem technicznym w ChZPW. W następnym roku przeszedł do ZZPW na stanowisko dyrektora naczelnego. Po kilku miesiącach pracy na tym stanowisku objął w 1947 r. posadę naczelnego dyrektora w CZPW w Katowicach. Także na tym stanowisku pracował dość krótko, ponieważ już w 1948 r. przejął obowiązki dyrektora technicznego Jaworznicko-Mikołowskiego ZPW z siedzibą w Mysłowicach. Urząd ten piastował do r. 1954, po czym w Jaworznicko-Mikołowskim ZPW objął funkcję dyrektora naczelnego. W 1957 r. mianowany został wiceministrem, podsekretarzem stanu w Ministerstwie Górnictwa i Energetyki. Funkcję tę sprawował aż do przejścia na emeryturę, co nastąpiło 1 I 1971. Obowiązki urzędowe łączył nadal ze sportową pasją; m.in. był członkiem zawiązanego 28 XI 1963 komitetu założycielskiego GKS „Katowice". Jako wiceminister, ale również po przejściu w stan spoczynku dzierżył urząd przewodniczącego Rady Techniczno-Ekonomicznej przy Ministrze Górnictwa i Energetyki.

Zm. w Katowicach 21 II 1982.

Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949), oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979. – „Przegląd Górniczy" 1986, nr 11–12. – www.gieksa.pl

Lech Krzyżanowski

Faska Marceli Jan (1928–2005), działacz społeczno-polityczny, parlamentarzysta, ekspert z zakresu ochrony środowiska naturalnego.

Ur. 16 X 1928 w Kurytybie, w stanie Parana, w Brazylii. Ojciec jego, Jan, był powstańcem śląskim, komendantem samoobrony Katowic we wrześniu 1939 r., działaczem ruchu antyfaszystowskiego. Był też zaangażowany w organizowaniu życia kulturalnego Polonii brazylijskiej. Matka, Maria, była nauczycielką na emigracji w Brazylii w polskich szkołach polonijnych, następnie w Chorzowie. Faskowie wrócili z emigracji do Polski w 1939 r. Lata okupacji hitlerowskie przetrwali jako uchodźcy z Górnego Śląska w ZSRR (do 1941 r.); później przebywali w Krakowskiem i Rzeszowskiem. Tam, w l. 1942–1945 F. działał w ruchu oporu – Polskiej Armii Ludowej. Po zakończeniu wojny ukończył Liceum Ogólnokształcące im. Odrowążów w Chorzowie. Studiował na Wydziale Leśnym UJ, uzyskując tytuł magistra inżyniera nauk leśnych. Pracował jako asystent projektanta oraz projektant terenów zielonych w Biurze Planu Przestrzennego, Biurze Planów Regionalnych Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, Zakładzie Planów Przestrzennych Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego, Prezydium WRN w Katowicach. W l. 1958–1961 był zatrudniony w Komitecie Budowy Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie, kierując pracami projektowymi i wykonawczymi w zakresie rekultywacji nieużytków przemysłowych na Górnym Śląsku. Wykonał samodzielnie bądź współpracował przy sporządzaniu dokumentacji technicznej na parki wypoczynkowe w Brzozowicach-Kamieniu, Suchej Górze i Czeladzi na tzw. Grabku, na małą architekturę i zieleń stadionów sportowych w Wojkowicach Komornych oraz w Kamieniu k. Rybnika, na tereny wypoczynkowe typu leśnego: „Dolina Górnika" w Chorzowie, Góra Doroty w Grodźcu, na piaskownię w Małej Dąbrówce, na rekonstrukcję lub rozbudowę dużych istniejących założeń zieleni parkowej w Świerklańcu, w Reptach Śląskich, „Zielona" w Dąbrowie

Górniczej, park miejski w Sosnowcu i wiele innych.

26 IV 1961 uzyskał mandat radnego, był zastępcą przewodniczącego MRN w Chorzowie; na tym stanowisku pozostał do 1969 r. Radnym WRN w Katowicach był w l. 1976–1980 i pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Handlu i Drobnej Wytwórczości; był członkiem Prezydium WRN; od 1969 do 1974 r. piastował stanowisko zastępcy przewodniczącego WRN. Następnie, aż do przejścia na rentę inwalidzką w 1984 r., kierował Zakładem Naukowo-Badawczym Ochrony Środowiska Naturalnego „Poltegor", działającym na potrzeby górnictwa w sferze likwidacji nieużytków przemysłowych i ich zagospodarowania. Uzyskał tytuł dyrektora górniczego II stopnia. Był członkiem Komisji Ochrony Człowieka, Regionów Przemysłowych PAN w Katowicach, członkiem Komitetu Naukowego Geologii i Technologii Górniczej przy Radzie Naukowej Centralnego Ośrodka Badawczo-Projektowego Górnictwa Odkrywkowego „Poltegor" we Wrocławiu.

W SD działał od 1959 r. W Chorzowie był wiceprzewodniczącym Miejskiego Komitetu SD w l. 1969–1973 i 1980–1984, a w okresie 1973–1980 pełnił funkcję przewodniczącego. Jednocześnie działał w wojewódzkiej organizacji SD w Katowicach oraz na szczeblu centralnym w Warszawie. Wszędzie w sposób szczególny wykorzystywano jego wiedzę z zakresu ochrony środowiska naturalnego. W Sejmie PRL VII i VIII kadencji był zastępcą przewodniczącego Komisji Administracji, Gospodarki Przestrzennej i Ochrony Środowiska, przewodniczącym Podkomisji Ochrony Środowiska, członkiem Komisji Górnictwa i Energetyki. W tymże okresie Sejm PRL przyjął m.in. ustawę o ochronie i kształtowaniu środowiska; w ślad za tym utworzono samodzielny organ administracji państwowej ds. ochrony środowiska, a następnie powołano Urząd Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Uczestniczył w 2-tygodniowej Sesji Unii Międzyparlamentarnej w Madrycie (1977), gdzie w imieniu Sejmu PRL przedstawił jego stanowisko w sprawie sytuacji w Rodezji i Republice Południowej Afryki. Był członkiem reprezentacji sejmowej, która uczestniczyła w I Konferencji Rozbrojenia i Współpracy w Brukseli (1980) oraz delegacji poselskiej inicjującej współpracę z parlamentarzystami Zambii, Zimbabwe oraz Mozambiku (1985). W ramach prac Klubu Poselskiego SD występował w jego imieniu m.in. w sprawach polskiej energetyki do roku 2000. W 1981 r. wygłosił tamże apel o porozumienie narodowe na tle historyczno-społecznych refleksji i Konstytucji 3 Maja. Uczestniczył w pracach Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej, przed którą Sejm postawił zadanie przedstawienia Trybunałowi Stanu zarzutów i udokumentowania winy za stan kryzysu w gospodarce polskiej byłemu sekretarzowi KC PZPR Edwardowi Gierkowi, byłemu prezesowi rządu Piotrowi Jaroszewiczowi oraz byłym wicepremierom: Mieczysławowi Jagielskiemu, Janowi Szydlakowi i Tadeuszowi Pyce.

F. wchodził w skład Zarządu KS „Ruch" Chorzów, Prezydium Śląskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej, był prezesem Śląskiego Okręgowego Związku Bokserskiego. Aktywnie działał w różnych gremiach: był przewodniczącym Wojewódzkiego Komitetu do Walki z Gruźlicą, w Radzie Programowej miesięcznika „Aura", publikował artykuły poświęcone ochronie środowiska. Był zaprzysiężonym tłumaczem języka portugalskiego. Po 1988 r. przebywał w Wiśle na emeryturze; napisał wspomnienia pod roboczym tytułem *Z lasów Parany po lasy Beskidu Żywieckiego*, które pozostały w maszynopisie.

Był żonaty z Władysławą z d. Koźma (ur. 1926), która, mając wykształcenie prawnicze, pełniła funkcję sędziego; córka Marcela, ur. w Chorzowie (w 1959 r.), również zdobyła wykształcenie w dziedzinie prawa i jest sędzią w Sądzie Okręgowym w Katowicach.

F. wyróżniony został KKom OOP, KO OOP oraz KK OOP, a także wieloma medalami, odznakami i tytułami honorowymi, wśród

nich godnością Zasłużonego Członka SD oraz Zasłużonego Pracownika Rady Narodowej.

Zm. 26 X 2005; pochowany w Katowicach na cmentarzu przy ul. Henryka Sienkiewicza.

Hanke R., *Kartki z historii chorzowskiej organizacji Stronnictwa Demokratycznego*, W. 1980, s. 40, 60, 111–112, 114; tenże, *Polska droga Chorzowa...*, s. 309; tenże, *Słownik demokratów śląskich...*, Kat. 1988, s. 58–60; Murek M., *Z kart Stronnictwa Demokratycznego w regionie węgla i stali 1937–1939*, W. 1977, s. 131, 166, 195; Ochocki L., *Ochrona środowiska – problemy, refleksje, dokumenty*. W. 1958, s. 57; *Posłowie Stronnictwa Demokratycznego V, VI, VII kadencji Sejmu PRL*, W. 1980, s. 251; ŚSB, t. 3, s. 91. – Rozmowa z córką M. Faski – Marcelą.

Rajmund Hanke

Fik Henryk Franciszek (1918–1982), pracownik naukowy AGH w Krakowie.

Ur. 2 XII 1918 w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów); syn Józefa i Franciszki. Wykształcenie elementarne i średnie pobierał w Królewskiej Hucie, w Gimnazjum św. Stanisława Kostki. Następnie rozpoczął studia na Wydziale Hutniczym AG w Krakowie. W okresie studiów (w 1938 r.) należał do Korporacji Studentów AG „Gnomia".

Wybuch II wojny światowej wymusił przerwę w nauce. F. przeniósł się wówczas na teren GG. Najpierw, od października 1940 do sierpnia 1942 r., zatrudniony był jako robotnik magazynowy w fabryce „Bata" w Radomiu, następnie zaś, aż do końca wojny, jako pracownik administracyjny w firmie budowlanej G. Sommera w Krakowie.

Po wyzwoleniu ponownie podjął studia wyższe, łącząc naukę z pracą zawodową. Początkowo, wiosną 1945 r., pełnił funkcję kierownika ewidencji ruchu ludności w magistracie miasta Chorzowa, a w 1946 r. przeniósł się do Zjednoczenia Przemysłu Metali Nieżelaznych w Katowicach, podejmując obowiązki asystenta technicznego. Pracował tam do maja 1947 r. Zmiana zatrudnienia zbiegła się w czasie z ukończeniem studiów. Dyplom inżynierski uzyskał na podstawie pracy napisanej na seminarium prowadzonym przez prof. Aleksandra Krupkowskiego. Po zakończeniu nauki podjął pracę w charakterze asystenta technicznego w hucie „Kunegunda" w Katowicach, a w 1948 r., na takim samym stanowisku, w hucie cynku „Wełnowiec". W przedsiębiorstwie tym sukcesywnie awansował; już w 1949 r. został kierownikiem wydziału, w kolejnym roku – dyrektorem technicznym, a w 1953 r. objął obowiązki kierownika wydziału badawczo-doświadczalnego. Na tym stanowisku pracował aż do 1959 r. Od 1 I 1960 F. przeszedł do pracy w Biurze Projektów Przemysłu Metali Nieżelaznych „Bipromet", obejmując stanowisko starszego projektanta. Pracował tam do czerwca 1967 r.

W 1960 r. opatentował sposób opalania kolumn rektyfikacyjnych cynku oraz urządzenie do przeprowadzania tego procesu. Obowiązki projektanta, od 1 X 1963, łączył z pracą w charakterze nauczyciela akademickiego w AGH w Krakowie. 15 V 1963 obronił rozprawę doktorską napisaną pod kierunkiem prof. Aleksandra Krupkowskiego, a następnie został starszym wykładowcą na tejże uczelni. Od 1 XII 1964 zajął stanowisko docenta; jednocześnie też pełnił obowiązki kierownika Katedry Pieców i Gospodarki Cieplnej. Od 1 XI 1967 został kierownikiem Katedry Pieców i Urządzeń Hutniczych, a od 1 X 1969 – kierownikiem Zakładu Pieców i Gospodarki Cieplnej. W kwietniu 1974 r. uzyskał tytuł naukowy profesora nauk technicznych. Powierzono mu wówczas funkcję kierownika Katedry Pieców i Urządzeń Metalurgii Metali Nieżelaznych na utworzonym w 1962 r. Wydziale Metali Nieżelaznych AGH. Do 1979 r. wypromował 5 doktorów. Od r. 1977 był pierwszym prezesem koła Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego w Polsce (do 1979 r.).

Był żonaty z Aleksandrą Marią z d. Śliwinska.

Zm. 11 VI 1982 w Krakowie.

USC w Ch., nr aktu urodzenia 584/1918/I; USC w Kr., akt zgonu nr 1270/1982/K. – *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło. Kr. 1979. – „Dziennik Polski" 1974, nr 98. – www.wmn.agh.edu.pl

Lech Krzyżanowski

Fiszkal Robert (1908–1980), ks., duchowny ewangelicki, proboszcz parafii ewangelicko-augsburskiej w Chorzowie w l. 1945–1956.

Ur. 27 VI 1908 w Komornikach, pow. wieluński. Był synem Augusta i Berty z d. Gol, utrzymujących się z pracy na roli we własnym gospodarstwie. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnej wiosce, zaś do gimnazjum uczęszczał w Wieluniu. Po zdaniu matury w 1929 r. rozpoczął studia na Wydziale Teologii Ewangelickiej na UW, które ukończył w czerwcu 1933 r.

Następnie złożył podanie o przyjęcie do pracy w Kościele Ewangelicko-Augsburskim. Po przedłożeniu wymaganych prac i zdaniu I egzaminu konsystorskiego *pro venio concionaudi* w październiku 1933 r. został dopuszczony do ordynacji. Jego ordynacja (wyświęcenie na duchownego) odbyła się w kościele św. Jana w Łodzi 29 X 1933, a dokonał jej generalny superintendent Kościoła, ks. dr Juliusz Bursche.

Z dniem ordynacji F. został mianowany wikariuszem parafii ewangelickiej w Osówce k. Lipna. Rozpoczął pracę w Kościele pod kierunkiem doświadczonego proboszcza, ks. dr. Lucjana Lewandowskiego (ur. w 1869 r. – najpierw duchownego katolickiego, a po konwersji i studiach na Wydziale Teologii Ewangelickiej w Dorpacie ordynowanego w 1913 r. na księdza ewangelickiego). W Osówce pracował zaledwie kilka miesięcy, bo tylko do 20 IV 1934. Jeszcze krócej był wikariuszem senioralnym w Cieszynie, bo od 1 V do 14 IX 1934.

Jego zwierzchnikiem w Cieszynie był ks. senior Karol Kulisz, znany ze swej wszechstronnej pracy nie tylko kościelnej, ale i narodowej. Ks. senior K. Kulisz angażował się bardzo w sprawę budzenia polskiej świadomości narodowej ewangelików na Górnym Śląsku, należących do Ewangelickiego Kościoła Unijnego. Był też inicjatorem i ideologiem Towarzystwa Polaków Ewangelików na Górnym Śląsku. W l. 30. władze wojewódzkie prowadziły akcję wymiany duchownych unijnych na polskich duchownych z Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, na stanowiskach nauczycieli religii ewangelickiej na Górnym Śląsku. Zapewne też pod wpływem ks. seniora K. Kulisza jego wikariusz zgłosił gotowość do podjęcia pracy na Górnym Śląsku. Z dn. 14 IX 1934 rozpoczął pracę jako nauczyciel religii ewangelickiej w szkołach średnich w Pszczynie i Rybniku, którą wykonywał do wybuchu II wojny światowej.

Po zmianach, które nastąpiły w Ewangelickim Kościele Unijnym na polskim Górnym Śląsku po upływie ważności Konwencji Genewskiej i uchwaleniu przez Sejm Śląski 16 VII 1937 *Ustawy o tymczasowej organizacji Ewangelickiego Kościoła Unijnego na Górnym Śląsku*, powołana na jej podstawie Tymczasowa Rada Kościelna mianowała polskich księży z Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego proboszczami parafii Kościoła Ewangelicko-Unijnego. Wśród tych duchownych znalazł się też F., który 27 XI 1937 został mianowany proboszczem parafii w Rybniku.

Przez cały czas pracy na Górnym Śląsku współpracował ściśle z Towarzystwem Polaków Ewangelików na Górnym Śląsku, a także związanymi z tym Towarzystwem Stowarzyszeniem Niewiast Ewangelickich i Związkiem Młodzieży Ewangelickiej. Jego działalność miała nie tylko charakter duszpasterski, ale także społeczny i narodowy. Chodziło o to, aby ewangelicy na Górnym Śląsku nie tylko mówili po polsku, ale także czuli się w pełni Polakami.

W pracy parafialnej i w stowarzyszeniach wspierała go jego żona Helena z d. Żarłok (ur. 31 V 1916 w Łazach na Zaolziu). Ich ślub odbył się w Cieszynie 26 I 1937. Jeszcze przed wojną – 28 XI 1938 przyszła na świat ich pierwsza córka – Aleksandra, a w wiele lat później, 21 VI 1954 urodziła się ich druga córka – Bożena.

Prowadzona z pełnym oddaniem i zaangażowaniem praca duszpasterska młodego księdza na Górnym Śląsku została przerwana wybuchem II wojny światowej. Władzę w Ewangelickim Kościele Unijnym na Gór-

nym Śląsku przejęły z powrotem władze urzędujące przed 1937 r. Uznały one za nieważne wszystkie decyzje podjęte przez urzędującą w l. 1937–1939 Tymczasową Radę Kościelną. Wszyscy więc księża z Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego utracili swoje stanowiska w parafiach na Górnym Śląsku. F. opuścił Górny Śląsk. Najpierw zamieszkał w Cieszynie u rodziców żony, a w styczniu 1940 r. przeniósł się do swoich rodziców, do Komornik w pow. wieluńskim. Pomagał rodzicom w pracy na roli, a potem podjął pracę jako księgowy w Spółdzielni Rolniczej w Złoczewie (pow. Sieradz). W obawie jednak przed aresztowaniem z powodu swej narodowej działalności przed wojną, wrócił do Cieszyna, a następnie zamieszkał i pracował w Kętach. W styczniu 1945 r. powrócił do Cieszyna i podczas ostatnich tygodni przed wyzwoleniem pracował jako robotnik w tartaku w Trzyńcu.

Po wojnie podjął pracę w parafiach w Rybniku oraz Czerwionce. Po krótkim pobycie w Rybniku przeniósł się do Chorzowa, gdzie przejął administrację tamtejszej parafii po odejściu ks. Józefa Szerudy, z dn. 27 VII 1945. Jednocześnie był też administratorem parafii w Siemianowicach i Miechowicach.

Parafia w Chorzowie była przed wojną, obok Katowic, największą parafią Ewangelickiego Kościoła Unijnego na polskim Górnym Śląsku. W 1936 r. liczyła 5 tys. wiernych. W Chorzowie też istniał bardzo aktywny oddział Towarzystwa Polaków Ewangelików. Była więc szansa na to, że nadal istnieć tam będzie liczna parafia ewangelicka, tym bardziej, że zaraz po wojnie udało się parafii odzyskać obydwa kościoły. Zagrożeniem dla przyszłości parafii było traktowanie przez władze państwowe na Górnym Śląsku ewangelików jako Niemców. W podobnej sytuacji, a więc przy przyznawaniu w okresie okupacji przez władze niemieckie tej samej kategorii narodowościowej, katolikom pozwalano często pozostać na Górnym Śląsku, zaś ewangelików zmuszano do opuszczenia Polski.

F. starał się przeciwdziałać temu. Starał się o to, aby jego parafianie mogli pozostać w ojczyźnie. Organizował także pomoc materialną dla cierpiących biedę ewangelików. Okazał się gorliwym duszpasterzem, wspaniałym kaznodzieją i znakomitym organizatorem. Chorzowscy ewangelicy docenili swojego duszpasterza i 18 VI 1951 wybrali go jednogłośnie na proboszcza parafii w Chorzowie. W ten urząd został wprowadzony 30 XI 1951 przez ks. bpa Karola Kotulę. Proboszczem parafii w Chorzowie był przez 5 lat, do 30 XI 1956. Od 1952 r. pomagał mu w pracy parafialnej wikariusz, ks. Wiktor Zeller.

Mimo usilnych starań nie udało się powstrzymać procesu zmniejszania się liczby członków parafii. W 1950 r. liczyła ona jeszcze 3 tys. Wiernych, ale wyjazdy trwały nadal i w 1960 r. pozostało ich już tylko 1580. Zapewne było to bardzo trudne przeżycie dla gorliwego duszpasterza. Być może świadomość, że mimo intensywnej pracy duszpasterskiej i administracyjnej wciąż, i to raptownie, spadała liczba członków parafii, spowodowała rezygnację F. z pracy w Chorzowie i przeniesienie się do parafii w Wiśle, gdzie nie było problemu z wyjazdami wiernych i zmniejszaniem się liczby członków parafii.

Ewangelicy z Chorzowa zapamiętali go jako gorliwego duszpasterza dla wszystkich; dla dzieci i młodzieży, dorosłych i starców. Byli mu też wdzięczni za przeprowadzenie remontu obydwu kościołów i plebanii.

Przy tym F. nie ograniczał się tylko do działalności parafialnej. W lutym 1946 r. Konsystorz Kościoła zlecił mu organizację parafii na Górnym Śląsku, a więc funkcję p. o. seniora diecezji katowickiej. Zorganizowanie tej diecezji, reaktywowanie parafii ewangelickich w trudnych czasach powojennych i otoczenie ewangelików na Górnym Śląsku opieką duszpasterską było jego niewątpliwą zasługą. Wykazał się przy tym dużymi talentami organizacyjnymi, umiejętnością rozwiązywania trudnych proble-

mów i załatwiania skomplikowanych spraw. Funkcję p. o. seniora pełnił do 1950 r., kiedy wybrane zostały władze diecezji katowickiej. Był uważany za najlepszego kandydata na seniora diecezji, ale mimo nalegań i namów ze strony ks. bpa Jana Szerudy oraz księży pracujących w diecezji, nie zgodził się na kandydowanie na to stanowisko.

Został wybrany do Synodu Kościoła, a potem do Konsystorza i Naczelnej Rady Kościoła. Od czerwca 1950 r. był radcą Konsystorza, a od 18 XI 1951 do stycznia 1958 r. – wiceprezesem Konsystorza i sekretarzem Naczelnej Rady Kościoła. Należał więc do najwyższych władz Kościoła i to w okresie bardzo trudnym. Powierzano mu nieraz zadania szczególnie trudne. I tak w l. 1952–1954 Konsystorz udzielał mu specjalnych pełnomocnictw w celu zorganizowania pracy kościelnej na Mazurach. Zakres tych pełnomocnictw obejmował opracowanie organizacji sieci parafialnej, przygotowanie nominacji duszpasterzy poszczególnych parafii, jak również rozwiązywanie trudnych problemów dotyczących funkcjonowania tam Kościoła. Za pracę tę władze kościelne przyznały mu specjalny kościelny Krzyż Zasługi.

F. uważał, że najważniejszym zadaniem duchownego jest praca duszpasterska w parafii. Chciał się jej całkowicie poświęcić. Zgłosił się więc na wakujące, po odejściu ks. prof. Andrzeja Wantuły (późniejszego biskupa Kościoła) do Warszawy, stanowisko proboszcza w Wiśle. Zgromadzenie Parafialne Parafii w Wiśle w dn. 18 XI 1956 wybrało F. na proboszcza. Swoje obowiązki przejął 1 XII 1956, choć oficjalne wprowadzenie go w urząd proboszcza w Wiśle przez ks. bpa Karola Kotulę nastąpiło 3 III 1957.

Parafia wiślańska była wtedy drugą, co do liczebności, po parafii w Cieszynie, parafią ewangelicką w Polsce. Liczyła 6–7 tys. wiernych. Położona w górzystym terenie Beskidu Śląskiego, wymagała wielkiej troski i wysiłku w pracy duszpasterskiej, tym bardziej, że nowy proboszcz starał się dotrzeć nie tylko do ewangelików mieszkających w centrum, ale także w odległych dolinach. Praca parafialna pochłonęła go całkowicie. Dlatego też ciążyły mu obowiązki i odpowiedzialność wynikające z jego przynależności do zwierzchnich władz kościelnych i po upływie kadencji w 1958 r. zrezygnował z kandydowania do tych władz. Pozostał tylko, aż do emerytury, wybieranym regularnie na kolejne kadencje, członkiem Synodu Kościoła. Działał w komisjach synodalnych; zasłużył się szczególnie jako przewodniczący Komisji Wychowania Chrześcijańskiego, doprowadzając do opracowania przez nią nowego programu nauczania kościelnego i szkółek niedzielnych. Przysłużył się też Kościołowi jako autor i inspirator wielu inicjatyw wydawniczych.

Pracę duszpasterską i administracyjną wykonywał w Wiśle przez 22 lata aż do przejścia na emeryturę 30 XI 1978. Pod jego kierownictwem parafia przeżywała okres bujnego rozwoju. Nie tylko kontynuował działalność swoich poprzedników, ale znacznie ją poszerzał. Rozwijał różne dziedziny życia parafialnego; oprócz niedzielnych i świątecznych nabożeństw organizował liczne ewangelizacje i godziny biblijne, starał się o zintensyfikowanie pracy wśród dzieci, młodzieży i różnych grup parafialnych. Dbał o należyty stan budynków parafialnych, wyremontował kościół, dom parafialny i kaplicę cmentarną, doprowadził do wybudowania domu katechetycznego, który później zmieniono na kaplicę w Wiśle Czarnem. Szczególnie popierał działalność chórów kościelnych, przyczyniając się do powstania zespołów chóralnych w poszczególnych częściach parafii. Chór z Wisły Centrum stał się w tym czasie reprezentacyjnym chórem Kościoła Ewangelickiego w Polsce, torując innym chórom kościelnym drogę do wyjazdów zagranicznych swoimi wyjazdami do Szwecji i RFN.

Po przejściu na emeryturę F. zamieszkał w Cieszynie i pełnił nadal obowiązki przewodniczącego komitetu budowy Domu Opieki „Emaus" w Dzięgielowie. Nie doczekał dokończenia jego budowy; Dom Opieki poświęcony został 28 IX 1980.

Zm. 5 IV 1980. Uważany był za jednego z najwybitniejszych duchownych ewangelickich, a jego zasługi dla Kościoła doceniły nie tylko władze kościelne, ale także państwowe, odznaczając go w 1970 r. KK OOP. Jego pogrzeb odbył się w Cieszynie 9 IV 1980.

Czembor H., *Ewangelicki Kościół Unijny na polskim Górnym Śląsku*, Kat. 1993; Fiszkal R., *Dzieje parafii w Chorzowie*, „Strażnica Ewangeliczna" 1948, nr 19/20; *Ewangelicy w Chorzowie 1844–2004*, oprac. J. Romański, B. Skoczek-Kulpa, Ch. 2004.

ks. Henryk Czembor

Friedländer Günther (1902–1975), przedsiębiorca przemysłu farmaceutycznego w Palestynie i w późniejszym Izraelu.

Ur. 8 IV 1902 w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów); syn Arona, który był kupcem (*Kaufmann*), i Pauli z d. Kober. W 1904 r. rodzice wraz z nim przenieśli się do Raciborza. Ojciec został tam szefem filii fabryki butów *Tack & Co.*, której siedziba mieściła się w Magdeburgu. Uczęszczał potem do Królewskiego Gimnazjum Ewangelickiego (*Königliche Evangelische Gymnasium*) w Raciborzu, które ukończył w 1921 r. Następnie studiował farmację i filozofię na UWr. W dn. 26 IV 1926 zdał egzamin państwowy. W l. 1926–1927 naukę kontynuował na Uniwersytecie w Berlinie. Uzyskał stopień doktora w dn. 15 VII 1927 na podstawie pracy pisanej pod kierunkiem prof. dr. Tirschapta: „Entwicklungsgeschichtliche Untersuchungen im Gebiete der Pharmaanatomie und Pharmachemie" (Badania rozwoju historycznego w dziedzinie anatomii i chemii farmakologicznej). 5 XI 1929 został mianowany dyplomowanym aptekarzem. W okresie 1928–1929 był asystentem na UWr.

We wrześniu 1929 r. przejął po swoim wuju aptekę „Pod Koroną" (*Kronen-Apotheke*) w Görlitz (Zgorzelec). Musiał ją sprzedać poniżej wartości w grudniu 1933 r. w wyniku odebrania mu, jako Żydowi, koncesji przez władze hitlerowskie. Upokorzony i pozbawiony środków do życia wyjechał do ówczesnej Palestyny w kwietniu 1934 r. Najpierw pracował na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie jako asystent. Z dn. 1 V 1935 założył tam fabrykę farmaceutyczną o nazwie Teva – Middle East Pharmaceutical & Chemical Works Ltd. Utrzymywał kontakty z Uniwersytetem w Jerozolimie oraz innymi placówkami naukowymi. Podczas II wojny światowej firma ta dostarczała leki dla armii brytyjskiej, a w tym zapewne także dla wojsk sprzymierzonych, jak np. armii polskiej pod dowództwem gen. Władysława Andersa. Wysyłano leki także za granicę, zwłaszcza do Egiptu i Iranu. Przy fabryce istniało laboratorium badawcze, gdzie prowadzono badania szczególnie w zakresie leczenia ziołami. Był współtwórcą Wydziału Farmaceutycznego na Uniwersytecie jerozolimskim. Kiedy w 1968 r. F. zachorował, firma Teva przestała istnieć.

Miał 3 dzieci z żoną Joanną (Johanna). Syn Dawid (ur. 1934) był znanym architektem w Londynie. Córka Ruth (ur. 1937) ukończyła studia w zakresie chemii. Druga córka, Nemi (ur. 1946), ukończyła studia w dziedzinie farmacji. Obydwie wyszły za mąż za wykładowców wyższych uczelni.

Zm. 25 V 1975; pochowany w Jerozolimie.

APKat. Zespół nr 2598: Urząd Stanu Cywilnego w Królewskiej Hucie, sygn. 132: akt urodzenia nr 365/1902. – Gross H., *Bedeutende Oberschlesier*, Dülmen 1995; Leimkugel F., *Weg und Schicksal jüdischer Apotheker deutscher Muttersprache*, Heidelberg 1990.

Zdzisław Jedynak

Fritz Kazimierz Rudolf (1896–1979), lekarz dermatolog, wenerolog i wojskowy,

w l. 1955–1966 ordynator Oddziału Dermatologicznego Szpitala Miejskiego w Chorzowie.

Ur. 11 III 1896 w Drohobyczu (obecnie w granicach Ukrainy). Był synem Ludwika, przemysłowca naftowego i Antoniny z Czemeresów. Do szkoły uczęszczał w Drohobyczu, gdzie w 1914 r. uzyskał maturę w Gimnazjum im. Kazimierza Wielkiego.

Był członkiem organizacji niepodległościowych, m.in. TG „Sokół". W 1914 r. wstąpił do Legionów Polskich. Po odmowie złożenia przysięgi Niemcom został wcielony do armii austro-węgierskiej. W wojnie polsko-sowieckiej był zastępcą szefa sanitarnego wojsk, gen. Franciszka Latinika. W 1917 r. oddelegowany został do Lwowa na studia lekarskie, które kontynuował z przerwami, jako stypendysta wojskowy. W 1918 r. brał udział w obronie Lwowa. Dyplom doktora wszechnauk lekarskich uzyskał na UJK w 1925 r. W czasie studiów w l. 1923–1925 pracował na oddziale skórno-wenerologicznym Szpitala Okręgowego we Lwowie. W l. 1926–1939 był lekarzem w jednostkach wojskowych i ordynatorem wojskowym oddziałów skórno-wenerologicznych, kolejno: w Prużanach, Stanisławowie, Rawie Ruskiej, Lwowie, Brześciu n. Bugiem i Poznaniu.

W kampanii wrześniowej 1939 r. był komendantem Szpitala Polowego 14. DP. W walkach n. Bzurą dn. 19 IX dostał się do niewoli niemieckiej, gdzie przebywał do 23 XII 1939 jako lekarz szpitala jenieckiego w Łowiczu. Następnie do 1944 r. był ordynatorem oddziału dermatologicznego Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie. Należał do AK. Uczestniczył w powstaniu warszawskim. Po powstaniu, od października 1944 do lutego 1945 r., pracował w Szpitalu św. Łazarza w Krakowie na Oddziale dla Uchodźców z Warszawy. Po wojnie ochotniczo wstąpił do WP.

Przeniesiony został do rezerwy w stopniu majora w celu odbudowy służby zdrowia w Chorzowie. Od 14 III 1945 był zastępcą lekarza naczelnego Ubezpieczalni Społecznej w tym mieście. W 1946 r. zorganizował dużą przychodnię skórno-wenerologiczną w Chorzowie z pracowniami: analityczną, fizykoterapii i rentgenoterapii, zatrudniającą 6 lekarzy. Dzięki tej przychodni przeprowadzono akcję „W", zwalczającą choroby weneryczne. Był lekarzem orzekającym ZUS. Od 1955 r. do przejścia na emeryturę w 1966 r. był ordynatorem Oddziału Dermatologicznego Szpitala Miejskiego w Chorzowie. Oddział, liczący 58 łóżek, zorganizował w starym budynku po hotelu robotniczym i czynił starania o budowę nowego oddziału, który został wykończony w 1970 r.

Należał do PTL; został jego członkiem honorowym, a także do Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego.

W 1976 r. był wykonawcą testamentu przyjaciela dr. Stanisława Trznadla (1899–1970), dypl. 1925 w UJK, lekarza z Czeladzi, ofiarując Zarządowi Głównemu PTL 960 tys. zł na ustanowienie nagrody corocznego Stypendium PTL im. Małżeństwa Marii i Stanisława Trznadlów, funkcjonującego od 1978 r. dla młodych lekarzy, autorów prac mających aspekt praktyczny.

Był inicjatorem budowy Domu Lekarza Seniora w Warszawie; na ten cel w 1978 r. ofiarował Zarządowi Głównemu PTL 1 mln zł, a w testamencie zapisał dodatkowo 800 tys. zł. Został honorowym przewodniczącym Komitetu Budowy Domu Lekarza Seniora. W 2002 r., z okazji 10-lecia Domu Lekarza Seniora w Warszawie, nadano temu obiektowi imię Dr. Kazimierza Fritza.

Od 1939 r. był żonaty z Antoniną Purtal, sportsmenką, nauczycielką, m.in. w Chorzowie. Dzieci nie mieli. Jedno z siedmiorga rodzeństwa, brat Józef (1887–1945), był lekarzem pediatrą we Lwowie, doktorem filozofii, historykiem medycyny; zginął w niemieckim obozie koncentracyjnym w Gross-Rosen.

Odznaczony został m.in.: 2-krotnie Krzyżem Walecznych, ZKZ, KK OOP.

Zm. 9 XI 1979 w Warszawie, gdzie mieszkał od 1969 r. Pochowany został tamże na cmentarzu Stare Powązki (cmentarz cywilny).

Główna Biblioteka Lekarska, Zbiory Specjalne, zespół: Izba Warszawsko-Białostocka, teczki personalne; Śląska Izba Lekarska w Katowicach, teczki personalne. – Bayer St., *Służba zdrowia Warszawy w walce z okupantem. 1939–1945*, W. 1985, s. 149, 266; Brożek K., *Fritz Kazimierz Rudolf*, [w:] *Słownik medycyny i farmacji...*, t. 1, Kat. 1993, s. 99; tenże, *Polskie Towarzystwo Lekarskie w Katowicach. 35 lat działalności*, „Roczniki Katowicki" 1989, t. 14, s. 41; Brzeziński T., *Polskie Towarzystwo Lekarskie. 1951–2001*, W. 2001, s. 162–173; Felchner A., *Służba zdrowia Wojska Polskiego (od jesieni 1918 do mobilizacji w 1939 r.)*, cz. 2, Łódź 1990, s. 423; Gliński J.B., *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, t. 3, W. 2003, s. 69–70 (dot. Józefa Fritza); Hornowski J., *Dr med. Kazimierz Fritz (1896–1979). Patron Domu Lekarza Seniora w Warszawie*, „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego" 2003, t. 139, nr 7, s. 146–147 (fot.); tenże, *10-lecie Domu Lekarza Seniora w Warszawie*, tamże, s. 143–145; Kmietowicz F., Szulisławski L., *Zarys działalności profesorów, docentów, doktorów i uczniów Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w czasie walk lwowskich*, [w:] *Księga pamiątkowa wydana w dwudziestopiątą rocznicę istnienia Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza. 1894–1919*, Lwów 1920, s. 55; *Polski almanach medyczny na rok 1956*, W. 1957, s. 77; *Rocznik lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na 1936 rok*, W. 1936, rubr. 75, 77; *Spis fachowych pracowników służby zdrowia*, W. 1964, s. 83; Wankiewicz R., *Służba zdrowia Wojska Polskiego w bitwie nad Bzurą*, „Przegląd Lekarski" 1984, t. 41, nr 1, s. 76, 78. – Relacja pisemna N. Mąkowskiej, zam. w Warszawie.

Krzysztof Brożek

Frycz Andrzej (1925–1998), prof. zw., inż. górnik, specjalista ds. wentylacji i klimatyzacji kopalń oraz zwalczania pożarów podziemnych.

Ur. 18 VII 1925 w Klimontowie, w pow. będzińskim. Po ukończeniu w 1937 r. szkoły podstawowej kształcił się do 1939 r. w Państwowym Gimnazjum im. Stanisława Staszica w Sosnowcu. Podczas okupacji (od lipca 1940 do września 1941 r.) podjął zatrudnienie w kopalniach węgla kamiennego „Klimontów" i „Mortimer". W l. 1941–1943 uczestniczył w tajnych kursach przygotowawczych do matury, które zakończył złożeniem egzaminu dojrzałości w Miechowie, w czerwcu 1943 r., przed krakowską komisją tajnego nauczania. Od września 1943 do czerwca 1944 r. kontynuował naukę, uczęszczając do Szkoły Sztygarów Górniczych oraz studiując matematykę na tajnych kursach, organizowanych w Krakowie przez Uniwersytet Ziem Zachodnich. Od lipca do grudnia 1944 r. brał udział w walkach oddziałów partyzanckich AK ziemi krakowskiej.

Po zakończeniu działań wojennych powrócił do pracy w przemyśle górniczym. W marcu 1945 r. podjął pracę w kopalni „Prezydent" w Chorzowie, skąd w czerwcu t.r. został oddelegowany na AG do Krakowa w celu ukończenia studiów. Dyplom magistra inżyniera górnika uzyskał w 5 lat później, po obronie pracy dyplomowej nt. depresji cieplnej kopalni (napisanej pod kierunkiem prof. dr. inż. Witolda Budryka). Od lipca 1949 do grudnia 1954 r. F. pracował w kopalniach „Polska" i „Śląsk" w Świętochłowicach, gdzie pełnił funkcje kierownika kopalnianej stacji ratownictwa górniczego, inżyniera wentylacji oraz kierownika robót górniczych. W tym okresie brał czynny udział w wielu pożarowych akcjach ratowniczych. Zdobyte doświadczenie zawodowe inżyniera górnika zaowocowało podjęciem decyzji o kierunku dalszej pracy badawczej i dydaktycznej. Od 1953 r. związał się z Politechniką Śląską w Gliwicach (Wydziałem Górniczym). Początkowo (od listopada t.r.) prowadził zajęcia dydaktyczne jako prace zlecone, a w styczniu 1955 r. otrzymał etat adiunkta w utworzonej przez doc. dr. inż. Stefana Barczyka Katedrze Aerologii Górniczej. Od stycznia 1963 r. zatrudniony był jako p.o. kierownika, a następnie jako kierownik tej Katedry (od lutego 1969 do października 1971 r.). Po reorganizacji jednostek Wydziału Górniczego od 1969 do 1994 r. był kolejno kierownikiem Zakładu BHP w Górnictwie oraz Zakładu Aerologii Górniczej i Klimatyzacji. Od października 1971 r. sprawował także funkcję zastępcy dyrektora ds. nauczania i wychowania w Instytucie Techniki Eksploatacji Złóż, zaś w l. 1976–1984 pełnił obowiązki zastępcy dyrektora ds. nauki w tym Instytucie; przez pewien okres pełnił również obowiązki dyrektora Instytutu.

F. wniósł ogromny wkład w rozwój Wydziału Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Rozpoczynając pracę naukowo-dydaktyczną na Wydziale, dysponował dużym doświadczeniem z zakresu wentylacji kopalń i zwalczania pożarów. W kwietniu 1955 r. został wybrany do Rady Wydziału Górniczego jako delegat młodszych pracowników nauki. W okresie swej kariery akademickiej wchodził w skład gremiów Rady Wydziału oraz Senatu Uczelni. Jego działalność naukowa skupiała się wokół zagadnień przewietrzania kopalń, zwalczania zagrożenia metanowego, cieplnego i pożarów podziemnych oraz – przede wszystkim – klimatyzacji kopalń. Jako pierwszy w Polsce wskazał na skalę zagrożenia, wynikającego z tej kwestii dla polskiego górnictwa. W strukturach Politechniki Śląskiej F. był twórcą zespołu badawczego zajmującego się problemami wentylacji, klimatyzacji kopalń i zwalczania pożarów podziemnych (zespołem kierował od 1963 r.). W l. 60. XX stulecia pod jego kierunkiem wykonane zostały prace, dotyczące warunków klimatycznych w aspekcie uwarunkowań wentylacyjnych. Sprowadzone do Polski w l. 70. pierwsze górnicze urządzenia chłodnicze pozwoliły zespołowi F. zająć się prognozowaniem temperatury dla projektowanych wyrobisk oraz analizą układów chłodzenia. Był on jednym z inspiratorów rozpoczęcia produkcji maszyn klimatyzacyjnych z wykorzystaniem polskiego przemysłu chłodniczego. W pierwszej połowie lat 80. XX w. pod jego kierunkiem przeprowadzono kompleksowe badania warunków klimatycznych w kopalniach, łącznie z określeniem wpływu pracy urządzeń energo-mechanicznych, wymiany wilgoci, układów wentylacyjno-eksploatacyjnych, co pozwoliło na ocenę efektywności działania wprowadzanych do kopalń nowych polskich urządzeń chłodniczych.

W swoich pracach F. zwrócił uwagę na celowość stosowania elektronicznej techniki obliczeniowej do rozwiązywania kopalnianych sieci wentylacyjnych. Pod jego kierunkiem prowadzone były badania zagadnień sieciowych, w tym przede wszystkim struktury sieci, niezawodności pracy systemów wentylacyjnych, wrażliwości prądów powietrza na zakłócenia. Był autorem i współautorem około 200 prac, w tym 3 prac zwartych z zakresu klimatyzacji i wentylacji kopalń (dwa wydania *Klimatyzacji kopalń*, Kat. 1969 oraz 1981; wraz z Bolesławem Kozłowskim *Przewietrzanie kopalń metanowych*, Kat. 1979) oraz licznych prac badawczych niepublikowanych (raportów, ekspertyz technicznych i opinii). Publikował w wielu branżowych tytułach (m.in. w „Przeglądzie Górniczym"), był redaktorem działowym w wielu czasopismach górniczych, a także autorem patentów. W styczniu 1960 r. za badania nt. „Określenie parametrów maszyny klimatyzacyjnej dla potrzeb polskiego górnictwa węglowego na podstawie badań temperatury skał i komfortu pracy" otrzymał stypendium naukowe im. prof. dr. inż. Witolda Budryka, przyznawane przez Stowarzyszenie Wychowanków AGH w Krakowie.

Prowadzenie badań naukowych przekładało się na uzyskiwanie kolejnych stopni i tytułów naukowych. W 1964 r. obronił pracę doktorską nt. „Wpływ warunków klimatycznych w kopalniach głębokich na wybór systemów eksploatacji". Szczegółowe badania sieci wentylacyjnych, prowadzone z wykorzystaniem techniki komputerowej, zaowocowały rozprawą habilitacyjną pt. „Wpływ koncentracji wydobycia na warunki przewietrzania kopalń" (przyjętej przez Radę Wydziału w 1968 r.). W 1974 r. F. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 9 lat później – tytuł profesora zwyczajnego. Jako nauczyciel akademicki wypromował ponad 180 dyplomantów, 14 doktorów nauk technicznych, w jego zespole na Politechnice powstały 3 habilitacje, przygotowane przez najbliższych współpracowników. W strukturach Politechniki Śląskiej był organizatorem studiów podyplomowych z zakresu wentylacji, klimatyzacji i zwalczania pożarów, na których wraz z zespołem specjalistów

propagował nowe osiągnięcia nauki i techniki górniczej.

Równolegle z pracą na Politechnice Śląskiej F. współpracował z wieloma innymi jednostkami w resorcie górnictwa i hutnictwa, a także z placówkami naukowo-badawczymi, organizacjami technicznymi i społecznymi. Był cenionym rzeczoznawcą ds. wentylacji i pożarów w Okręgowym Urzędzie Górniczym w Gliwicach, uczestniczył w pracach zespołów dydaktyczno-naukowych i zespołów ekspertów powoływanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, pracował w Wyższym Urzędzie Górniczym jako specjalista, a następnie jako szef doradców Prezesa. Już w 1956 r. został powołany przez Państwową Radę Górnictwa do zespołu ds. zwalczania zagrożenia pożarowego w kopalniach, przez wiele lat pozostając członkiem tej Rady. Ponadto był też przez wiele lat członkiem komisji wentylacyjno-pożarowej, powoływanej przez Ministerstwo Górnictwa lub Wyższy Urząd Górniczy. Wielokrotnie uczestniczył w pracach komisji powoływanych w celu zbadania przyczyn i okoliczności katastrof, zaistniałych w kopalniach regionu. Był członkiem Rady Naukowej GIG, wchodził w skład Państwowej Komisji Nagród, współpracował m.in. z AGH, Politechniką Wrocławską oraz SITG.

W swoich badaniach dużą wagę przywiązywał do utrzymywania kontaktów z ośrodkami zagranicznymi. W trakcie swej pracy zawodowej odbył staże naukowe w Belgii, Francji i w Niemczech. Współpracował z ośrodkami z Doniecka, Moskwy, Kijowa, Ostrawy, Koszyc, Sofii, Miszkolca, Freibergu, Aachen i Tuzli. Był członkiem Międzynarodowego Komitetu Górniczej Fizyki Cieplnej z siedzibą w Kijowie (gdzie przewodniczył jednej z sekcji).

Za działalność zawodową, naukową i dydaktyczną F. wyróżniony został wieloma odznaczeniami, m.in. Krzyżem Walecznych, ZKZ z Mieczami, BKZ, ZKZ, KK OOP, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, KKom OOP, Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego". Był także Generalnym Dyrektorem Górniczym I stopnia.

Zm. po krótkiej chorobie 18 IX 1998. Został pochowany na cmentarzu w Gliwicach przy ul. Kozielskiej.

Politechnika Śląska. XXX lat w służbie społeczeństwa, red. W. Szewczyk, B. Kasprzycka, I. Pollo, Gliwice 1974, s. 33; *Politechnika Śląska 1945–1970 im. Wincentego Pstrowskiego w Gliwicach*, red. J. Zarzycki i in., Gliwice – Kat. 1970, s. 84; *Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919–1967*, oprac. J. Sulima-Samujłło i in., Kr. 1970, s. 577–578. – Kolarczyk M., [biogram], [w:] *Ludzie wentylacji* [http://www.wentnet.pl/index.php?m00=dispone &aid=505&cid=137 – dostęp 5 maja 2011].

Maciej Fic

Furmanik Henryk Michał (1937–1974), mgr inż. chemik, taternik, alpinista, himalaista.

Ur. 29 IX 1937 w Chorzowie; syn Alfreda, urzędnika Ministerstwa Budownictwa w Warszawie i Marty z d. Gabryś, profesora gry na fortepianie w PWSM w Katowicach (obecnie Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego). W czasie okupacji w 1944 r. uczęszczał do I. klasy niemieckiej szkoły podstawowej, a po wojnie do 7-klasowej szkoły podstawowej, którą ukończył w 1950 r. (obecnie Szkoła Podstawowa nr 17 im. Jana Pawła II przy ul. Łagiewnickiej w Chorzowie II). W l. 1950–1954 był uczniem 4-letniej Szkoły Ogólnokształcącej Męskiej TPD Stopnia Podstawowego i Licealnego (obecnie Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcą-

cych – I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego), gdzie w 1954 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. Wpisany do Złotej Księgi Olimpijczyków w I LO za udział w olimpiadzie chemicznej w 1954 r. Po ukończeniu liceum rozpoczął w 1954 r. studia na Politechnice Śląskiej w Gliwicach, na Wydziale Chemii, które ukończył w 1960 r., uzyskując tytuł magistra inżyniera chemii (nr dyplomu 94/60j z 22 VI 1960), specjalność w zakresie elektrochemii i elektrometalurgii technicznej. W trakcie obowiązkowych ćwiczeń wojskowych, które odbywał jako student, a później jako pracownik huty, uzyskał wpierw stopień podchorążego, a później podporucznika rezerwy LWP (książeczka wojskowa nr 120198).

Jako student w okresie od 5 VIII do 1 XI 1959 odbywał praktykę zawodową w chorzowskiej hucie „Kościuszko" na Wydziale Walcowni Dużej, gdzie powierzono mu stanowisko piłowiertacza. Po ukończeniu studiów związał się na stałe z hutą „Kościuszko" w Chorzowie, gdzie podjął zatrudnienie, zajmując następujące stanowiska: od 1 IX do 30 XI 1960 i od 1 XII 1960 do 30 IX 1961 – staż pracy na Wydziale Koksowni, od 1 X do 31 XII 1961 – technolog wydziałowy Wydziału Koksowni, od 1 I 1962 do 31 X 1963 – mistrz zmianowy węglopochodnych Wydziału Koksowni, od 1 XI 1963 do 31 XII 1965 – kierownik Oddziału Laboratorium Chemicznego w Centralnym Laboratorium huty. Od 1 I 1966 do 30 IV 1969 natomiast pełnił funkcję mistrza zmianowego Wydziału Koksowni, a później, od 1 V 1969 do 1 II 1972, pracował na stanowisku starszego technologa wydziałowego Wydziału Koksowni. Następnie 2 II 1972 został przeniesiony służbowo do Hutniczego Przedsiębiorstwa Remontowego w Katowicach, gdzie objął stanowisko zastępcy dyrektora ds. administracyjno-socjalnych. Był również dodatkowo zatrudniony jako nauczyciel kontraktowy w Technikum Zawodowym dla Pracujących w Chorzowie przy ul. Henryka Dąbrowskiego 2.

Poza pracą zawodową jego pasją były góry. Mając 16 lat, próbował wstąpić do katowickiego Klubu Wysokogórskiego, lecz ze względu na wiek nie został przyjęty. Mimo to wraz z kolegą Rafałem Dylewskim rozpoczął treningowe wspinaczki skałkowe na Jurze i w Tatrach. Do Klubu ponownie zgłosił się w 1954 r. i został przyjęty już jako wytrawny wspinacz. Ze względu na wysportowanie i wysoki wzrost (186 cm) w środowisku wspinaczy nazywany był „Henio-Long" (z ang. Henio-Długi). F. miał uprawnienia instruktora alpinizmu, które wykorzystał w 1970 r., pracując w austriackiej szkole alpinistycznej na Moserboden. Posługiwał się biegle językiem niemieckim.

Ożenił się 19 IX 1963 z Lilianną z d. Brzezińska (ur. 6 VIII 1937), pracownikiem Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Mieli jednego syna Jacka, ur. 29 V 1965.

Zginął tragicznie 29 VIII 1974 wraz z Krzysztofem Tomaszewskim (ur. 22 IV 1945 w Nowym Sączu) podczas pierwszej polskiej wyprawy na Alaskę, w Górach św. Eliasza na północno-zachodnim skraju Kanady, przysypany lodowo-śnieżną lawiną na lodowcu Catedrale w kotle pod Whitehorn, gdzie przebywali na nocnym biwaku przed drugą próbą zdobycia tego dziewiczego szczytu. W kilka dni po tragedii grupa kanadyjskich ratowników wraz z pracownikami kanadyjskiego Parku Narodowego Kluane podjęła próbę odnalezienia ciał. Niestety, złe warunki atmosferyczne, jak i gruba warstwa lodowych bloków, które przygniotły wspinaczy, nie pozwoliła na ich odnalezienie. Ich ciała do dziś spoczywają pod lodową przykrywą.

Pośmiertnie ukazała się w 1975 r. nakładem Wydawnictwa „Śląsk" książka F. pt. *W peruwiańskich Kordylierach*, opisująca pierwszą polską wyprawę z 17–22 IX 1971 w Andy Peruwiańskie, podczas której Polacy dokonali kilkunastu trudnych wejść na szczyty gór dziewiczych. Zdobyto wówczas m.in. szczyty: El Misti (5821 m), Huascaran (6768 m) – najwyższy szczyt Peru

w Cordillera Blanca oraz Pisco (6000 m). Trzem bezimiennym wówczas szczytom zaproponowano polskie nazwy: Silesia (5452 m), Bytom (5108 m) i Copernico (5180 m). W tej sprawie złożono specjalny wniosek do Peruwiańskiego Towarzystwa Geograficznego. Wyprawa w Andy została zorganizowana z okazji 50. rocznicy III powstania śląskiego pod patronatem gen. Jerzego Ziętka. Łącznie podczas wyprawy zdobyto 17 szczytów, z tego 7 po raz pierwszy, a na 4 poprowadzono nowe dojścia. Za wkład w upowszechnienie Peru i Ameryki Południowej nazwano imieniem Henryka Furmanika jeden z lodowców w peruwiańskiej Cordillera Central, gdzie zamontowano pamiątkową tablicę, a ówczesne władze województwa katowickiego odznaczyły F. Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" i Medalem 50-lecia Powstań Śląskich.

Z wielu cennych osiągnięć F. we wspinaczce wysokogórskiej do najważniejszych polskich należą: pierwsze powtórzenie drogi Długosza na Kazalnicy (1956), pierwsze zimowe podejście tej samej drogi (1958) oraz zimowe przejścia północnej ściany Żabiej Turni Mięguszowickiej. W 1961 r. brał udział w pierwszym zimowym przejściu północno-wschodniego filara Niżniej Teriańskiej Turni oraz w pierwszym polskim przejściu (również zimą) drogi Orłowskiego na Galerii Gankowej, natomiast w 1964 r. uczestniczył w pierwszym zimowym przejściu północnej ściany Wielkiej Jaworowej Turni.

Z zagranicznych osiągnięć F. najważniejsze to: wyprawa w Kaukaz Centralny 13 VIII 1961 i przejście Nakra Tau północno-zachodnią ścianą oraz 24 VIII 1961 zdobycie zachodniego wierzchołka Elbrusu. W 1962 r. dokonał siódmego wejścia północno-wschodnim filarem Les Droites w Alpach, zaś w 1963 r. pokonał drogę Makarowa na północnej ścianie Donbaj Ulgenu oraz trawers grani masywu Aksaut w Kaukazie. W okresie od 5 do 29 VIII 1967 brał udział w wyprawie w Alpy Retyckie (Szwajcaria), podczas której dokonano pierwszego polskiego przejścia drogi Cassina na Piz Badile. W 1968 r. był uczestnikiem wypraw w Alpy Francuskie, podczas której wziął udział w pierwszym przejściu filara Pointe Young oraz zaliczył nowe przejście drogą Grandes Jorasses w Alpach Graickich, a w 1969 r. – przejście na Matterhorn granią Furggen oraz pierwsze przejście nowego wariantu na północnej ścianie Monte Rosa. Ostatnia wyprawa F. to Góry Alaski w 1974 r. i zdobycie najwyższego w Ameryce Północnej szczytu McKinley (6194 m n.p.m.), zwanego inaczej Atabaska Denali, który w języku Eskimosów znaczy tyle, co „Tron Słońca", który zaliczany jest do tzw. Korony Ziemi (najwyższe szczyty poszczególnych kontynentów). Później wyprawa zdobyła jeszcze 13 VIII szczyt Mount Hubbrd, a 15 VIII – Mount Kennedy. W dowód uznania dla polskich alpinistów na wniosek dyrekcji Parku Kluane, bezimienny dotąd szczyt, pod którym zginęli tragicznie F. i Tomaszewski, nazwano oficjalnie Mount Poland.

Z inicjatywy Katowickiego Klubu Wysokogórskiego na symbolicznym cmentarzu Ofiar Gór pod Osterwą, na wysokości 1523 m n.p.m. w Tatrach Słowackich, zamontowano tablicę pamiątkową poświęconą F. i Krzysztofowi Tomaszewskiemu. Pierwotnie w miejscu obecnej tablicy była inna, poświęcona tylko F., którą ufundowali i zamontowali w 1976 r. koledzy i współpracownicy z huty „Kościuszko" w Chorzowie, Romuald Biniek i Ryszard Gawlik.

W Wojewódzkim Parku Kultury i Wypoczynku im. gen. Jerzego Ziętka w Chorzowie również była tablica poświęcona F. i Tomaszewskiemu, która zawieszona została na jednym z trzech głazów narzutowych, symbolizujących tatrzańskie szczyty. Są one usytuowane przy Alei Gwiazd, prowadzącej do Śląskiego Planetarium. Niestety, tablica ta została skradziona.

Arch. huty „Kościuszko" w Ch., zespół akt osobowych nr 2277. – Bilczewski A., *Pożegnania. Krzysztof Tomaszewski*, „Taternik" 1975, nr 4, s. 184–185; Dylewski R., Marek T., *Pożegnania. Henryk Furmanik*, „Taternik" 1975, nr 2, s. 91. Furmanik H., *Polski obóz w Alpach Retyckich*, „Taternik" 1968, nr 2, s. 64; ten-

że, *Śląska wyprawa „Andy 1971"*, „Taternik" 1972, nr 1, s. 3–6; *Lista członków Klubu Wysokogórskiego*, „Taternik" 1961, nr 4, s. 213; Nowicki T., *Wyprawa Klubu Wysokogórskiego w Kaukaz Centralny w roku 1961*, „Taternik" 1962, nr 1, s. 7–12; Skłodowski A., *Polskie przejście ściany Piz Badile*, „Taternik" 1968, nr 2, s. 67–68; *Śląska wyprawa – Andy 1971*, Kat. 1970; *Śląska wyprawa – Alaska 1974*, Kat. 1973; *Tragiczna śmierć w górach Alaski*, „Goniec Górnośląski" 1974, nr 36, s. 2; Trzeszewski R., *Reportaż z wyprawy „Alaska 74"*, W. 1975; *W górach Alaski i Kanady*, Kat. 1977; *Wyprawy w góry egzotyczne. Śląska wyprawa w Andy*, „Taternik" 1971, nr 4, s. 177; *Wznowienie akcji poszukiwawczej alpinistów na Alasce*, „Trybuna Robotnicza" 1974, nr 211 z 7–9 1974; Zyzak A., *Wyprawa w góry Alaski i Yukonu*, „Taternik" 1975, nr 3, s. 107–111. – „Canadian Alpine Journal" 1977, nr 60; „Poglądy" (Katowice) 1975, nr 13. – www.am.katowice.pl/index.php?a=3223_katedra-fortepianu; www.chemia.polsl.pl/stowarzyszenie/images/stories/absolwenci/1959.htm; www.kw.katowice.pl/klub/historia; www.slowackichorzow.neostrada.pl/listy_51-60.htm; www.slowacki.edu.pl/strona/pliki/zlote_ksiegi/zlota_ksiega_olimpijczykow.pdf

Adam Lapski

Furmanowa Joanna Celestyna (1911–1997), pedagog, nauczycielka geografii, dyrektor – założyciel Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Ligonia w Chorzowie.

Ur. 13 V 1911 w Złoczowie w przedwojennym województwie tarnopolskim (obecna Ukraina), córka urzędnika państwowego Celestyna Krukiewicza (zmarł w roku jej urodzin) i Franciszki z d. Pawlikowska, nauczycielki robót ręcznych w szkole ludowej. Naukę w 7-klasowej szkole powszechnej rozpoczęła w 1918 r. W 1925 r. zdała egzamin do Seminarium Nauczycielskiego im. Marii Konopnickiej w Złoczowie, które ukończyła w 1930 r. Następnie kontynuowała naukę. Po złożeniu egzaminu dojrzałości w Gimnazjum św. Jacka w Krakowie w 1931 r. podjęła studia na UJ. Pierwszy rok studiów odbyła w charakterze wolnej słuchaczki. Utrzymywała się z udzielania korepetycji.

Dyplom magistra filozofii w zakresie pedagogiki uzyskała w lipcu 1936 r. Potem zaliczyła jeszcze Studium Pedagogiczne UJ. Przed wybuchem II wojny światowej posiadała kwalifikacje do nauczania pedagogiki i propedeutyki filozofii jako przedmiotów głównych w szkołach ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich; uzyskała też kwalifikacje nauczyciela publicznych szkół powszechnych. Po wojnie uzupełniła je o kwalifikacje do nauczania geografii. W lipcu 1954 r. złożyła egzamin z geografii na zaocznym Wyższym Kursie Nauczycielskim w Cieszynie, a w październiku t.r. uproszczony egzamin na nauczyciela szkół średnich z zakresu geografii w WSP w Krakowie.

Pracę w zawodzie nauczycielskim rozpoczęła 1 IX 1936 w Szkole Powszechnej nr 7 w Częstochowie; od 1 IX 1937 pracowała tamże w Szkole Powszechnej nr 6. Dn. 30 IX 1939 jako mężatka została zwolniona przez władze okupacyjne z pracy. Przez następne miesiące i lata (od 1 XII 1939 do 20 I 1945) brała udział w tajnym nauczaniu, udzielając lekcji z języka polskiego i geografii w zakresie szkoły powszechnej, gimnazjum i liceum. Z dn. 20 II 1945 Kuratorium Katowickiego Okręgu Szkolnego powierzyło jej organizację Liceum dla Wychowawczyń Przedszkoli w Mysłowicach. Po zrealizowaniu tego zadania powierzono jej od 28 III t.r. pracę nauczyciela pedagogiki w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Chorzowie. Pracowała tam do 31 VIII 1952. Jednocześnie współpracowała z Wojewódzkim Ośrodkiem Doskonalenia Kadr Oświatowych. Od 1 IX 1952 do 31 VIII 1956 była kierownikiem Metodycznego Ośrodka Doradztwa Kadry Oświatowej; postawiła pracę zespołów metodycznych na wysokim poziomie. Do r.szk. 1958/1959 włącznie była także instruktorem

– koordynatorem Miejskiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Nauczycielskich w Chorzowie.

Od 1 IX 1952 pracowała jako nauczycielka w szkole ogólnokształcącej stopnia podstawowego nr 4 w Chorzowie. W r.szk. 1952/1953 prowadziła jednocześnie zajęcia jako kontraktowy nauczyciel pedagogiki na Państwowym Kursie Nauczycielskim w Bytomiu.

W 1956 r. Kuratorium katowickie powierzyło jej organizację Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego (od 1959 r. im. Juliusza Ligonia) w Chorzowie II. Stworzyła tę szkołę od podstaw. W maju 1960 r. odbyła się w niej pierwsza matura. Z funkcji dyrektora II Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Ligonia ustąpiła z dniem 31 VIII 1971 w związku z przejściem na emeryturę. Od 1 IX 1971 do 31 VIII 1973 zatrudniona była jeszcze w Liceum na pół etatu jako nauczyciel geografii.

Od 1936 r. była członkiem ZNP, po wojnie należała też do TSŚ. Prowadziła również zajęcia w TWP. W ramach FJN zaangażowała się w pracę Ligi Kobiet. Należała do PZPR. Oprócz działalności w wyżej wymienionych strukturach, oficjalnie uznawanych przez władze, F. zaangażowała się w organizację i działalność powstającego w Chorzowie w l. 1967–1968 Telefonu Zaufania (niezależnego ruchu społecznego zainicjowanego przez anglikańskiego pastora Edwarda Chad Karah w 1953 r.).

Za zasługi była odznaczona: Medalem 10-lecia PL (1955), Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego (1966), Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1967), Złotą Odznaką TTŚ (1968), SKZ (1969).

Od 1 VII 1939 była mężatką, po wojnie wdową. Mąż Wilhelm Furman, urzędnik, prawnik nie powrócił z działań wojennych.

Zm. 4 I 1997 w Chorzowie; spoczęła na sąsiadującym z II Liceum Ogólnokształcącym im. Juliusza Ligonia cmentarzu parafii pw. św. Barbary.

USC w Ch.; Arch. UM Chorzów – teczka osobowa B 50; Arch. Zespołu Szkół Ogólnokształcących – II Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Ligonia w Chorzowie – teczka akt osobowych nauczycieli. – *Liceum Pedagogiczne w Chorzowie w latach 1945–70. Zjazd absolwentów 2009*, oprac. zespół red., [b.m.d. w.] [Chorzów 2009]; *50 lat tradycji II Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Ligonia*, red. M. Steuer-Cebula, Ch. 2007. Gmyrek S., Liceum Pedagogiczne w Chorzowie w latach 1945–1970, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Zygmunta Ruty na Wydziale Humanistycznym w WSP w Krakowie, Kr. 1988. – Oświadczenie dr. H. Iwy, głównego koordynatora Telefonu Zaufania w Chorzowie, złożone w 2010 r., rozm. z J. Furmanem, synem, przeprowadzona w 2010 r.

Roman Liczba

G

Gabrylewicz Aleksander (1919–1998), skrzypek WOSPRiT w Katowicach, nauczyciel Państwowej Szkoły Muzycznej w Chorzowie.

Ur. 3 I 1919 w Winnicy (obecnie Ukraina). Był synem Mikołaja i Janiny z Konopackich. Żona Barbara, dzieci Bogna i Rafał. Kiedy Aleksander był dzieckiem, rodzice przeprowadzili się do Konina, tam ukończył Szkołę Powszechną i Liceum Humanistyczne. W l. 1938–1939 uczęszczał do Śląskiego Konserwatorium Muzycznego w Katowicach, gdzie uczył się gry na skrzypcach. W grudniu 1939 r. został z rodzicami wysiedlony przez Niemców z Konina do GG. W czasie okupacji mieszkał w Kalwarii Zebrzydowskiej. Od 1945 r. mieszkał w Chorzowie przy ul. Zjednoczenia 1. W l. 1945–1952

studiował w PWSM w Katowicach (obecnie Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego) na Wydziale Instrumentalnym, gdzie na skrzypcach kształcił się w klasie Władysława Wochniaka, którą ukończył z dyplomem magistra sztuki. W l. 1947–1987 był skrzypkiem WOSPRiT w Katowicach (obecnie Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia), z którą wystąpił w wielu prestiżowych salach koncertowych świata. W r. szk. 1946/1947 pracował jako nauczyciel klasy skrzypiec w Zawodowej Szkole Muzycznej im. Mieczysława Karłowicza w Nowym Bytomiu (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej). W l. 1950–1998 był nauczycielem Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. Grzegorza Fitelberga w Chorzowie. Prowadził tam klasę skrzypiec, kwartet smyczkowy i szkolną orkiestrę. W r.szk. 1961/1962 pełnił funkcję zastępcy dyrektora. Przez wiele lat w szkole II stopnia był kierownikiem sekcji instrumentów smyczkowych i szarpanych. Jego uczniowie wielokrotnie prezentowali swoje umiejętności na estradach, a soliści, kwartet smyczkowy i orkiestra reprezentowali szkołę i miasto na koncertach w Merseburgu (dawne NRD). Niektórzy z nich są absolwentami uczelni muzycznych. W 2000 r. aulę szkoły nazwano jego imieniem.

Za działalność artystyczną i wychowawczą został uhonorowany wieloma nagrodami, a także odznaczeniami. Niektóre z nich to: Złote Odznaki „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1966, 1970), Nagroda Ministra Oświaty i Wychowania (1973), KK OOP (1974), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1978), Zasłużony Działacz Kultury (1981), Zasłużony dla Kultury Miasta Chorzowa (1982), Nagroda dyrektora szkoły za wybitne osiągnięcia w pracy dydaktycznej i wychowawczej (1986), Zasłużony Nauczyciel PRL (1989), Nagrody dyrektora szkoły (w latach: 1992, 1993, 1994), Medal „Za zasługi dla miasta Chorzowa" (1995), Nagroda II stopnia Ministra Kultury i Sztuki za wybitne osiągnięcia dydaktyczne i wychowawcze (1995).

Zm. 14 IX 1998 w Zabrzu. Mogiła znajduje się na cmentarzu parafii św. Jadwigi.

USC w Ch.; Akta personalne w Państwowej Szkole Muzycznej II stopnia w Chorzowie.

Henryk Orzyszek

Gadomski Janusz Zbigniew (1910–1977), inż. górnik, od 24 XI 1945 do 14 XI 1948 dyrektor kopalni węgla „Prezydent" w Chorzowie.

Ur. 11 V 1910 w Moskwie. Jego rodzicami byli Witold i Helena z d. Rehu. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości rodzina G. przeniosła się do Poznania. Po ukończeniu w 1929 r. Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego Bergera w Poznaniu wstąpił na Wydział Górniczy AG w Krakowie. 19 VI 1937 obronił pracę dyplomową napisaną pod kierunkiem prof. Witolda Budryka, uzyskując tytuł inżyniera górnika (nr dyplomu 668). W czasie studiów odbywał praktyki studenckie w kopalniach węgla kamiennego: „Siemianowice" (1929 r.), „Chorzów" (1930 r.), „Knurów" (1931 i 1933 r.), „Bielszowice" (1935 r.) W l. 1934–1935 odbył służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim. W okresie 1936–1937 pracował jako stażysta w kopalni „Matylda" w Chrzanowie. Od 1 VII do 30 IX 1937 był zatrudniony jako nadgórnik w kopalni węgla „Andaluzja" w Brzezinach Śląskich. Następnie przeniósł się na kopalnię „Matylda" w Lipinach Śląskich, gdzie od 1 X do 31 XII 1937 pracował jako technik strzałowy. W 1938 r. zajmował stanowisko sztygara objazdowego, a z dn. 1 I 1939 został awansowany na nadsztygara.

W kampanii wrześniowej 1939 r. zmobilizowany i wcielony do VI Dywizjonu Artylerii, który walczył w Kieleckiem, Lubelskiem i pod Adamowem. W czasie bitwy pod Kockiem był dowódcą zwiadu dywizyjnego. Do niewoli niemieckiej dostał się 7 X 1939, a zwolniony z niej został 30 X t.r. Od 1 IV 1940 do 30 IX 1943 pracował jako kierownik kamieniołomu w Rabce. Od 1 X 1943 do

sierpnia 1944 r. był zatrudniony na stanowisku kierownika budowy w Przedsiębiorstwie Budowlanym H. Wilczkowiaka w Rabce. W dn. 20 VIII 1944 zesłany do obozu pracy „Lubień", w którym przebywał do 15 I 1945.

W lutym t.r. podjął pracę w KWK „Polska" w Świętochłowicach. Jednak już 13 III tego samego roku został zastępcą kierownika robót górniczych KWK „Prezydent" w Chorzowie. Z dn. 24 XI 1945 został powołany na stanowisko dyrektora KWK „Prezydent", które zajmował do 14 XI 1948.

W dn. 15 XI t.r. został przeniesiony na stanowisko dyrektora technicznego Dolnośląskiego ZPW w Wałbrzychu. Był to znaczący awans, gdyż w ówczesnej w strukturze zarządzania gospodarką socjalistyczną zjednoczenie terenowe działało jako mające osobowość prawną, skomercjalizowane przedsiębiorstwo państwowe, zajmujące się wydobyciem, zaopatrzeniem, administracją nieruchomości, planowaniem, statystyką, rachunkowością, sprawami socjalnymi, wzbogacaniem, przeróbką, zbytem węgla, koksu, brykietów, węglopochodnych. Kopalnia węgla miała natomiast status zakładu wytwórczego o bardzo ograniczonych kompetencjach. Dyrektor techniczny Zjednoczenia nadzorował 7 działów: planowania, górniczy, mechaniczny, energetyczny, mierniczy, budowlany, inwestycji, którym podporządkowane było 27 wydziałów. Podlegały mu również bezpośrednio wszystkie kopalnie węgla kamiennego wchodzące w skład Zjednoczenia („Bolesław Chrobry", „Victoria", „Biały Kamień", „Mieszko", „Nowa Ruda", „Przedgórze", „Jan"), 4 koksownie, brykietownia, 4 elektrownie, cegielnia, 2 tartaki, 2 warsztaty mechaniczne, prażalnia łupku, 2 majątki rolne. Działalnością techniczną Dolnośląskiego ZPW kierował do 28 II 1950, a w tym okresie wydobycie węgla w należących do Zjednoczenia kopalniach wzrosło z 3,3 do 3,6 mln t.

Został wtedy przeniesiony na stanowisko dyrektora KWK „Siemianowice" w Siemianowicach Śląskich, które zajmował do 31 XII 1954. Funkcję dyrektora kopalni objął w bardzo ważnym dla zakładu momencie, gdyż na mocy dekretu o przedsiębiorstwach państwowych z 1950 r. kopalnie z dn. 1 I 1951 uzyskały status samodzielnych zakładów. Posiadały one teraz osobowość prawną, mogły prowadzić własne rachunki bankowe, księgowość, gospodarkę materiałową, inwestycje. Było to jednak pozorne zwiększenie samodzielności, gdyż przedsiębiorstwa działały nadal według zadań, określonych w narodowych planach gospodarczych. Państwo przydzielało im wszystkie środki, niezbędne do wykonania zadań planowych. Ustalało nie tylko wielkość produkcji, ale też ceny gotowych wyrobów, fundusz płac, zatrudnienie, krajowych i zagranicznych odbiorców oraz kooperantów. Dyrektorowi kopalni podlegały teraz działy: planowania, księgowo-finansowy, norm pracy i płac, personalny, inspektor kontroli jakości, inspektor nadzoru górniczego. Nadzorował on również pracę naczelnego inżyniera, który kierował działalnością techniczną kopalni, i dyrektora handlowo-administracyjnego.

Stanowisko dyrektora kopalni objął, gdy realizowany był, wzorowany na rozwiązaniach radzieckich, proces szybkiej i forsownej industrializacji zwany planem 6-letnim. Aby skłonić górników do bardziej intensywnej pracy, w kopalniach uruchamiano różnego typu stołówki, bufety, sklepy, punkty usługowe, hotele robotnicze. Wśród pracowników rozprowadzano nie tylko żywność, ale i trudno dostępne artykuły przemysłowe (samochody, motocykle, rowery, pralki, radia, lodówki, maszyny do szycia, zegarki, materiały, obuwie). Otrzymywali oni specjalne talony, uprawniające do zakupu tych luksusowych wtedy towarów. Nadal w kopalniach coraz liczniej zatrudniano pracowników skoszarowanych (junaków Służby Polsce, uczniów szkół przysposobienia przemysłowego, więźniów, żołnierzy górników), którzy stanowili ponad 30% załogi kopalni. Dodatkowym obciążeniem stały się przedłużone dniówki (tzw. rolki), praca w niedziele i święta (33 dni rocznie) oraz nowe formy socjalistycznego współzawodnictwa pracy, dotyczące

przedterminowego wykonywania planów produkcyjnych, bezawaryjnych odstaw urobku czy ubiegania się o tytuł najlepszego pracownika w danym zawodzie. W tym samym czasie zatrudnienie w kopalni zwiększyło się z 3,2 tys. do 7,6 tys. pracowników. Dzięki owym nadzwyczajnym środkom wydobycie węgla w kopalni wzrosło z 2 do 2,4 mln ton. Wynikiem nadmiernego wyzysku robotników były spadek wydajności i ogromna, dochodząca do 70%, fluktuacja załogi. Rozpoczęto budowę nowego poziomu wydobywczego na głębokości 182 m. Uruchomiono również 4 urządzenia podsadzkowe, które umożliwiły wybieranie węgla z filaru ochronnego pod Siemianowicami. W celu pozyskania większej ilości węgla zaczęto stosować pierwsze kombajny, wrębiarki, wręboładowarki. Do ładowania i transportu wprowadzono ładowarki zasięrzutne i przenośniki pancerne. Jednak większość nowych urządzeń była wykorzystywana w niewielkim zakresie, gdyż często ulegały one awariom.

1 I 1955 G. został powołany na stanowisko naczelnego dyrektora nowo utworzonego Centralnego Zarządu Kopalnictwa Surowców Chemicznych (CZKSCh) w Warszawie, stanowiącego część Ministerstwa Przemysłu Chemicznego. Centralne Zarządy były jednostkami budżetowymi, kierującymi, nadzorującymi i koordynującymi pracę podległych przedsiębiorstw. Ustalały one plany produkcji, opracowywały procesy technologiczne, organizowały produkcję, regulowały płace i finanse, planowały inwestycje i remonty. Jako naczelny dyrektor G. organizował od podstaw pracę Centralnego Zarządu, któremu sukcesywnie podporządkowywano wszystkie kopalnie, wydobywające surowce przeznaczone dla przemysłu chemicznego. Początkowo podlegały mu kopalnie: pirytu, anhydrytu, fosforytów, ziemi krzemionkowej, łupków nośnikowych, glinki farbiarskiej. Od 1957 r. nadzorowało ono kopalnie barytu, a w 1958 r. włączono w jego skład kopalnie soli kamiennej. Centralny Zarząd przeprowadził badania geologiczne, ustalające zasoby poszczególnych kopalń. W styczniu 1959 r. utworzono Centralne Laboratorium, w którym prowadzono specjalistyczne badania wydobywanych surowców chemicznych. Powołane zostały również specjalistyczne biuro projektowe i przedsiębiorstwo budowlane. Prowadzono modernizację istniejących już zakładów i opracowywano plany budowy nowych. W l. 1955–1960 na nowe inwestycje przeznaczono 2,3 mld ówczesnych złotych, z których ponad połowę przeznaczono na rozbudowę wydobycia i przeróbki siarki. W r. 1956 G. wspólnie z mgr inż. Franciszkiem Machalskim opracowali pierwszy plan perspektywiczny budowy zagłębia siarkowego z wykorzystaniem złóż siarki rodzimej w rejonie Tarnobrzegu, w Piasecznie, Solcu i Grzybowie oraz pokładów siarki znajdujących się w Czyrkowie, Posądzu, Pszowie, Kokoszycach, Swoszowicach. Na ich podstawie w 1957 r. Rada Ministrów PRL zatwierdziła projekt budowy kopalń rudy siarkowej w Piasecznie i Machowie, zakładu przetwórczego wraz z rafinacją siarki w Machowie, fabryk chemicznych, a także osiedla zakładowego w Tarnobrzegu. Jako pierwsze 4 XII 1957 zostały uruchomione: odkrywkowa kopalnia siarki w Piasecznie, zakład wzbogacania rudy w Ogorzelcu i fabryka kwasu siarkowego. W lipcu 1959 r. rozpoczęto w Machowie budowę wydziałów flotacji i rafinacji siarki.

Z dn. 10 X 1959 uchwałą Rady Ministrów PRL CZKSCh został przekształcony w Zjednoczenie Kopalnictwa Surowców Chemicznych (ZKSCh) w Warszawie, a G. objął funkcję naczelnego dyrektora Zjednoczenia. Podlegały mu: Kolegium Zjednoczenia (organ opiniodawczo-doradczy), główny księgowy, radca prawny, Rada Techniczno-Naukowa, kadry, zakłady wchodzące w skład zjednoczenia i czterech dyrektorów ds.: technicznych, inwestycji, ekonomicznych, administracyjnych. Zjednoczenia terenowe były jednostkami budżetowymi, zajmującymi się koordynacją, nadzorowaniem i kontrolowaniem pracy podległych przedsiębiorstw.

Kontrolowały one i nadzorowały ich pracę, a na podstawie wskaźników, wyznaczonych odgórnie dla całego Zjednoczenia, ustalały dla nich zadania planowe. Nadal działały jako ogniwo pośrednie pomiędzy zakładem a Ministerstwem. Do najważniejszych zadań Zjednoczenia należała budowa Kombinatu Siarki „SIARKOPOL" w Tarnobrzegu, który został oficjalnie uruchomiony 4 XII 1960 w obecności I sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki. W dn. 1 VIII 1961 G. został przeniesiony na stanowisko dyrektora naczelnego Kombinatu Siarki „SIARKOPOL" w Tarnobrzegu, którego pracą kierował do 30 IX 1968. Kombinaty miały być nową formą zarządzania socjalistyczną gospodarką. Działały one jako przedsiębiorstwa państwowe, miały osobowość prawną i były prowadzone według zasad rachunku gospodarczego. W ich skład wchodziły zakłady, dostarczające surowce i półfabrykaty, wykorzystywane do produkcji określonego wyrobu finalnego.

G. kontynuował rozbudowę przedsiębiorstwa. W 1964 r. rozpoczęto budowę drugiej odkrywkowej kopalni siarki w Machowie, rozbudowując jednocześnie zakłady przeróbki mechanicznej i chemicznej. W 1966 r. w Grzybowie zaczęto wydobywać siarkę metodą otworową. Do złoża siarki wprowadzano wodę o temperaturze 170°C, która roztapiała siarkę. Płynna mieszanina była wypychana na powierzchnię przy pomocy sprężonego powietrza. W ten sposób można było pozyskiwać głębokie złoża siarki, niemożliwe do wydobycia metodą odkrywkową. Rozpoczęto również budowę Fabryki Superfosfatu i Elektrociepłowni. Kombinatem „SIARKOPOL" G. kierował do 1 X 1968.

Po przejściu na emeryturę zamieszkał w Warszawie, gdzie zm. 22 V 1977.

Arch. Spółki Restrukturyzacyjnej Kopalń w Katowicach. – Dzieje górniczego ruchu stowarzyszeniowego SITG (1992–2002); *Kronika i spis absolwentów AGH – Pion górniczy*, Kr. 1979. – Frank F., *Przemysł węglowy w Polsce Ludowej*, Kat. 1965; *Kalendarz górniczy na 1946*, Kat. 1946; *Kopalnia Węgla Kamiennego „Siemianowice". Zarys dziejów*, pod red. J. Przewłockiego, Kat. 1979; Kosmaty J., *Kształtowanie się technicznej kadry kierowniczej Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego w latach 1945–2000*, Wałbrzych 2010; *Statystyka przemysłu węglowego w Polsce za lata 1948–1960*, W. 1962; *Szkice z dziejów górnictwa w Polsce Ludowej*, pr. zbior pod kier. J. Mitręgi, Kat. 1970.

Adam Frużyński

Gajda (Gajdzianka) Janina Matylda (1927–1970), tancerka, solistka baletu Opery Śląskiej.

Ur. 20 V 1927 w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). Była córką prokurenta Franciszka Gajdy i Marii z d. Kubica. Po ukończeniu szkoły powszechnej, od 1941 r., przez 2 lata uczęszczała w Chorzowie do niemieckiej szkoły zawodowej. Jednocześnie, mając 15 lat, zaczęła w 1942 r. uczęszczać do 3-letniej szkoły baletowej, działającej przy ówczesnej Operze Katowickiej. Jej nauczycielem tańca był m.in. czeski baletmistrz, Jiři Wałcha. Dobre warunki fizyczne i predyspozycje baletowe sprawiły, że z chwilą zakończenia działań wojennych, prawdopodobnie od lutego do 30 V 1945 jako tancerka występowała w Śląskim Teatrze Muzycznym Walentego Śliwskiego i Stefana Gardy w Katowicach, a następnie w sposób naturalny, z chwilą powołania przez Adama Didura zespołu Opery Katowickiej, wraz z innymi członkami zespołu baletowego Śliwskiego i Gardy została tancerką zespołu Opery Katowickiej, przemianowanej ostatecznie w 1949 r. na Operę Śląską. W zespole tym występowała zatem od chwili jego powstania, aż do momentu nagłej śmierci w dn. 27 IV 1970.

Z zespołem Opery Śląskiej związana była etatowo od 1 XII 1945 – początkowo jako koryfejka, a od 1 X 1956 jako solistka baletu. Czołowy śląski krytyk teatralny Bolesław Surówka z okazji 25-lecia istnienia Opery Śląskiej w 1970 r. zaliczył ją do grona osób będących „podporą" zespołu baletowego. Było to zapewne konsekwencją tego, że już w 1948 r. tańczyła partię Nimfy i Uwodzicielki w *Panu Twardowskim* Ludomira Różyckiego, a w roku następnym – partię Dziwożony w balecie Piotra Perkowskiego

Swantewit, obie w reż. Stanisława Miszczyka. W 1949 r. tańczyła jeszcze partię Ćmy w balecie *Zielony Gil* Oskara Nedbala w inscenizacji i choreografii Jerzego Kaplińskiego. Z kolei w latach następnych tańczyła m.in. partie: Fatmy we wstawkach baletowych w operze *Casanova* L. Różyckiego (prem. 6 I 1951), Cyganki Romualdy w *Rusałce* Aleksandra Dargomyżskiego (prem. 24 XI 1951), Jesieni w *Kopciuszku* Sergiusza Prokofiewa (prem. 4 VII 1953) i Żony Sułtana w *Legendzie Ochrydzkiej* Stefana Christica (praprem. 7 VII 1956). Ta ostatnia, w oprac. Jugosłowianina, Maksa Kirbosa, była pierwszą po wonie w polskim teatrze inscenizacją choreograficzną zagranicznego artysty.

W tym czasie zespół Opery Śląskiej zaliczany był do ścisłego grona najlepszych zespołów operowych w Polsce, a wysoki poziom zespołu baletowego wyznaczali wybitni choreografowie, w tym m.in. w l. 1952–1958 Michał Kopiński. Ostatnimi partiami, jakie Gajdzianka tańczyła za jego kadencji, były: Kotka Bura i Czarownica w *Panu Twardowskim* L. Różyckiego (prem. 6 VII 1957). Niemniej cały dojrzały okres jej występów na scenie bytomskiej przypadł na 11 lat kierownictwa baletem Opery Śląskiej Zbigniewa Koryckiego (1958–1969). W jego opracowaniu choreograficznym początkowo tańczyła partie m.in. Aspazji i Pięknej Heleny w *Nocy Walpurgii* w *Fauście* Charlesa Gounoda (prem. 7 V 1959) oraz Swatki, Wiedźmy i Plotkarki w *Szurale* Fariola Jarullina (praprem. 8 X 1960). Następnie tańczyła partię Dziewczyny w balecie *Paw i dziewczyna* Tadeusza Szeligowskiego, w opracowaniu choreograficznym Zygmunta Patkowskiego (prem. 24 II 1962). Do najgłośniejszych widowisk baletowych, zaliczanych do największych sukcesów artystycznych Opery Śląskiej w l. 60. należało *Jezioro łabędzie* Piotra Czajkowskiego, w choreografii Z. Koryckiego (prem. 9 XII 1963). G. tańczyła w nim partie Księżnej Matki oraz Łabędzia, a także występowała w tańcu węgierskim. Z kolei w *Stańczyku* Tomasza Kiesewettera, opracowanym inscenizacyjnie i choreograficznie przez Witolda Borkowskiego (prem. 25 IX 1964), występowała w roli Damy dworu i Mieszczki.

W drugiej połowie l. 60. początkowo wystąpiła w roli Polki i kobiety z Haremu w *Fontannie Bachczysaraju* Borisa Asafiewa, w choreografii Z. Koryckiego, (prem. 5 XI 1966), a następnie w partii Miesiąca w balecie *Prometeusz* ormiańskiego kompozytora Emina Aristakejsana, w choreografii Z. Koryckiego (praprem. 2 XI 1968). Ostatnie 2 widowiska baletowe pod koniec l. 60., w których G. występowała, inscenizacyjnie i choreograficznie opracował Jerzy Gogół, kierownik zespołu baletowego Opery Śląskiej w Bytomiu w l. 1969–1970. W tym czasie na wstępie tańczyła partię Jadwigi Sobieskiej i Markizy w prapremierze *Klementyny* Piotra Perkowskiego (prem. 11 X 1968), a następnie partię Pani Twardowskiej w *Panu Twardowskim* L. Różyckiego (prem. 25 IV 1970). Po premierze tej ostatniej niespodziewanie w 2 dni później zmarła.

Dodamy, że od l. 40. XX stulecia jako koryfejka tańczyła we wstawkach baletowych przygotowywanych w Bytomiu oper: *Lakme* Leo Delibesa, *Rigoletto* Giuseppe Verdiego i *Coppelia* Leo Delibesa, natomiast jako solistka baletu występowała m.in. w baletach opracowanych w choreografii Z. Koryckiego do oper: *Krutniawa* Eugene Suchonia (prem. 12 XII 1959); *Straszny dwór* Stanisława Moniuszki (prem. 24 XI 1962); tańczyła w balecie do opery *Poławiacz pereł* Georga Bizeta, (prem. 4 V 1963) i *Halki* Stanisława Moniuszki (prem. 6 IV 1965).

Byłą żoną Tadeusza Gawrońskiego. Ślub odbył się 27 VII 1949. Mieli syna Krzysztofa (ur. 1950).

Zm. nagle 27 IV 1970, w 2 dni po premierze baletu *Pan Twardowski*.

ZASP, zbiory Instytutu Teatralnego im. Zbigniewa Raszewskiego w Warszawie, akta osobowe. – *Almanach Sceny Polskiej 1969/70*, red. K.A. Wysiński, W. 1971, s. 211; *Opera Śląska w dwudziestoleciu*, red. Z. Keller, B. 1964; *Opera Śląska 1945–1970*, red. T. Kijonka, B. 1970; *Pół wieku Opery Śląskiej*, red. T. Kijonka,

B. 2000; *Słownik biograficzny Teatru Polskiego 1900–1980*, t. 2, red. Z. Wilski, W. 1994.

Andrzej Linert

Gałeczka Paweł (1902–1970), hutnik, działacz ruchu robotniczego i związków zawodowych w Chorzowie.

Ur. 13 VII 1902 w Chorzowie; syn Franciszka i Franciszki z Ligenzów. W 14. r.ż., po ukończeniu 8-klasowej szkoły powszechnej, przyjęty został do huty „Bismarck" jako uczeń tokarski. Po 3 latach pracy awansował na pomocnika ślusarskiego, ale w 1924 r. utracił ją. Do pracy tej udało mu się wrócić po 8 miesiącach bezrobocia.

Warunki życia na Górnym Śląsku zmuszały więc młodych ludzi do walki o prawo do pracy i nauki. G. działał w lewicowej organizacji związkowej pod nazwą Freie Arbeiter Union aż do jej rozwiązania. Obdarzony mandatem zaufania załogi wydziału walców blachy cienkiej reprezentował ją w klasowych związkach zawodowych. W l. 1934–1939 pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego chorzowskiego oddziału Związku Robotników Przemysłu Metalowego w Katowicach, będąc w tym samym czasie członkiem Rady Zakładowej w hucie. Działał też w ruchu śpiewaczym. Przewodniczył oddziałowi OMTUR w Chorzowie.

W latach okupacji działał w ruchu oporu. Był członkiem konspiracyjnych szeregów GL PPS.

W czasie panicznej ucieczki Niemców z Chorzowa znalazł się w pierwszych szeregach robotników ratujących hutę przed zniszczeniem. W nowych warunkach ustrojowych zdołał scementować organizację związkową w hucie zaraz w pierwszych dniach po wyzwoleniu. Już 29 I 1945 został przewodniczącym Rady Zakładowej. Wstąpił w szeregi PPR. Partia wysunęła go na stanowisko dyrektora administracyjnego huty „Małapanew" w Ozimku na Opolszczyźnie, która w znacznej części wymagała odbudowania. Na tym stanowisku pozostał do 1949 r. Aktywnie udzielał się w pracy Centralnego Związku Zawodowego Hutników. Został najpierw kierownikiem Wydziału Organizacyjnego, następnie Ekonomicznego w Zarządzie Głównym (ZG). Na I Krajowym Zjeździe tego związku wybrany został na sekretarza ZG. Od 1961 r. pełnił tamże funkcję zastępcy przewodniczącego. W 2 lata później przeszedł na emeryturę.

Odznaczony był m.in. Orderem Sztandaru Pracy II klasy.

Zm. 22 XII 1970 w Chorzowie.

Hanke R., *Polska droga Chorzowa...*, s. 36; Fazan M., *Paweł Gałeczka*, [w:] *Ludzie trzydziestolecia. Sylwetki zasłużonych dla województwa katowickiego*, pr. zbior. pod red. H. Rechowicza, Kat. 1974, s. 54–99.

Rajmund Hanke

Głowacki Ludwik (1904–1986), oficer WP, ppłk artylerii, uczestnik wojny obronnej 1939 r., jeniec Oflagu, szef artylerii 48. pp 13. DP w Chorzowie; historyk wojskowości.

Ur. 10 VIII 1904 w Rossoszy, pow. Biała Podlaska, syn właścicieli ziemskich Ludwika i Wiktorii z Syczewskich. Po ukończeniu

szkoły powszechnej w Rossoszy rozpoczął we wrześniu 1919 r. naukę w humanistycznym Gimnazjum Państwowym Męskim im. Józefa Ignacego Kraszewskiego w Białej Podlaskiej. Tam wstąpił do ZHP. Od 1923 do 1927 r. był członkiem Przysposobienia Wojskowego.

Po ukończeniu gimnazjum, od 1 IX 1927 do 30 VI 1928 był na kursie unitarnym w szkole Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej; przysięgę złożył 16 X 1927. 2-miesięczną praktykę odbył w 34. pp. Po jej zaliczeniu skierowany został 15 X 1928 do Szkoły Podchorążych Artylerii w Toruniu. Szkołę tę ukończył 15 VIII 1930. Jako podporucznik otrzymał przydział do 30. Pułku Artylerii Lekkiej we Włodawie. W pułku dał się poznać jako oficer o wielkim poczuciu godności i ambicji osobistej, obowiązkowy i pilny, o wysokim poziomie wyszkolenia fachowego. Dnia 28 X 1931 G. na własną prośbę został przeniesiony do 9. Pułku Artylerii Ciężkiej. Również w tym pułku zwrócił na siebie uwagę przełożonych. 1 I 1933 awansowany do stopnia porucznika.

Z dn. 28 XI 1935 został przeniesiony do 68. pp we Wrześni. Tam 19 III 1939 otrzymał stopień kapitana.

W kampanii wrześniowej 1939 r. początkowo dowodził plutonem artylerii 68. pp, a od 4 IX 1939 – 6. baterią II dywizjonu 17. Pułku Artylerii Lekkiej. Dowódcą tego dywizjonu został 17 IX 1939. W dn. 10 IX 1939 w Małachowicach k. Ozorkowa ogniem swej baterii rozbił kolumnę niemiecką złożoną z 18 aut terenowych. Następnie zatrzymał i rozproszył ogniem artyleryjskim kolumnę piechoty niemieckiej w sile batalionu, maszerującą z Sokolnik do Małachowic. Wkrótce rozbił drugą kolumnę piechoty, maszerującą z Grabiszewa przez kolonię Śladów Górny. W boju tym wykazał inicjatywę, szybką orientację i sprawność dowodzenia. Zarazem uratował przed rozbiciem 68. pp, który znalazł się w krytycznej sytuacji.

Największy sukces odniósł jego dywizjon 16 IX w zwycięskim boju pod Ruszkami. W kolejnych fazach walki zatrzymał i odrzucił natarcie 35. Pułku Czołgów niemieckiej 4. Dywizji Pancernej z desantem na czołgach SS-manów z Leibstandarte „Adolf Hitler", niszcząc ogniem pośrednim 6. baterii, 22 czołgi i 31 motocykli nieprzyjaciela.

Za uratowanie od rozbicia 68. pp w bitwie pod Małachowicami 10 IX 1939 G. został odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy (odznaczenie to zostało zweryfikowane uchwałą Krajowej Rady Narodowej nr 24 z 9 I 1947). Z kolei za rozbicie w dn. 16 IX 1939 pod Sochaczewem pułku SS Leibstandarte „Adolf Hitler", został uznany przez gen. Tadeusza Kutrzebę, dowódcę armii „Poznań" w kampanii wrześniowej 1939 r., za najdzielniejszego oficera 17. DP.

Podczas przebijania się do Warszawy, 24 IX 1939 dostał się do niewoli niemieckiej. Do 24 VI 1940 przebywał w Oflagu XI B w Brunszwiku, a następnie w Oflagu II C w Woldenbergu. Podczas pobytu w obozach jenieckich zajął się przede wszystkim studiami historycznymi, a zwłaszcza zbieraniem materiałów z kampanii wrześniowej 1939 r. Przeprowadził wiele wywiadów z przebywającymi w niewoli oficerami na temat tej kampanii. Uczestniczył w wielu tajnych zebraniach i organizowanych w obozowych kursach, doskonalił znajomość języków obcych.

Po uwolnieniu z niewoli 31 I 1945 powrócił do Włodawy. Tam w stopniu kapitana został zmobilizowany 11 IV 1945 do służby wojskowej. W rok później (7 V 1946) awansował do stopnia majora, zaś 22 VII 1948 – do stopnia podpułkownika.

Bezpośrednio po zmobilizowaniu 11 IV 1945 skierowano G. do 48. pp 13. DP, stacjonującego wówczas w Chorzowie. Został tam szefem artylerii pułku i stałym delegatem pułku do MRN.

Artylerią tego pułku dowodził do 15 II 1946, czyli do momentu rozwiązania 13. DP. Następnie pełnił obowiązki komendanta szkoły podoficerskiej w 1. Pułku Artylerii Lekkiej 1. Warszawskiej DP im. Tadeusza Kościusz-

ki. G. pozostawał na tym stanowisku do 20 I 1947.

Od 20 I do 31 III 1947 był wykładowcą taktyki artylerii w Centrum Wyszkolenia Piechoty w Rembertowie, skąd został przeniesiony do Biura Historycznego WP, gdzie po 2 latach pracy został szefem Wydziału Kampanii Wrześniowej. W ciągu kilku lat pracował nad organizacją armii polskiej i jej obsadą na dzień 1 IX 1939.

10 IV 1950 wyznaczono G. na zastępcę szefa Biura Studiów Wojennych w gabinecie Ministra Obrony Narodowej. Od września 1950 był już rozpracowywany przez pracowników Informacji Wojskowej i 16 VII 1951 został przez nich aresztowany. Z dniem 19 X 1951 został przeniesiony do rezerwy a 16 VIII 1952 skreślony z ewidencji oficerów. W akcie oskarżenia zarzucano mu wrogą wobec PRL działalność, uczestnictwo w dywersyjno-szpiegowskiej organizacji, gromadzenie i przekazywanie informacji z zakresu obronności państwa. Skazany został na karę śmierci, z utratą praw na zawsze. 25 I 1954 Rada Państwa skorzystała z prawa łaski i zamieniła orzeczoną wobec G. karę śmierci na karę dożywotniego więzienia.

Po procesie G. więziony był na Mokotowie, skąd przewieziono go do Centralnego Więzienia Karnego we Wronkach. Wyrok skazujący G. na karę śmierci i następnie dożywotniego więzienia został uchylony przez Najwyższy Sąd Wojskowy 9 IV 1956, a postępowanie karne umorzone z braku dowodów winy. Po umorzeniu postępowania karnego został zwolniony z więzienia i zrehabilitowany. Rozkazem Pers. MON nr 149 z dn. 9 V 1956 przyjęty został do ewidencji oficerów rezerwy. Nie powrócił do służby wojskowej, bo nie było dla niego etatu.

W 1956 r. podjął pracę w Bibliotece Narodowej w Warszawie jako kustosz. 3 I 1957 został skreślony z ewidencji oficerów rezerwy jako zupełnie niezdolny do służby wojskowej (orzeczenie lekarskie nr 1/2/57 Centralnego Szpitala MON). Od 1977 r. przebywał na emeryturze. Był autorem wielu cennych publikacji historycznych: *17. Wielkopolska Dywizja Piechoty w kampanii 1939*, Lublin 1969; *Obrona Warszawy i Modlina na tle kampanii wrześniowej 1939*, Warszawa 1985; *Działania wojenne na Lubelszczyźnie w roku 1939*, Lublin 1976; *Samodzielna Grupa Operacyjna „Polesie" generała Kleeberga w kampanii 1939 r.* „Wojskowy Przegląd Historyczny" 1958, nr 1; *Bitwa nad Bzurą*, „Bellona" 1948, z. 9; *Wrześniowy bój pod Łęczycą. Pierwsza faza historycznej „Bitwy nad Bzurą"* „Ziemia Łęczycka" 1959, nr 9. Ponadto jest współautorem opracowań, np. z W. Romanem *Działania armii obwodowej „Prusy". Przyczynek do historii polsko-niemieckiej 1939 roku*, „Bellona" 1949, z. 9, oraz z A. Sikorskim, *Kampania wrześniowa na Lubelszczyźnie w 1939 roku*, cz. 1–2, Lublin 1966.

Laureat Nagrody Miasta Stołecznego Warszawy (1982).

Odznaczony był m.in.: Krzyżem Virtuti Militari V klasy oraz SKZ.

16 IX 2009 Szkole Podstawowej w Janowie nadano imię płk. Ludwika Głowackiego.

Zm. 12 X 1986 w Warszawie.

CAW, AP8311, 1581; TAP 990/64/58; USC m.st. Warszawa, akt zgonu nr II/1502/1986. – Czarnecki H., *Informator. o dokumentach sądowo – więziennych z lat 1944–1956*, P. 1993; Bauer P., Polak B., *Armia Poznań w wojnie obronnej 1939*, P. 1982; *Lubelszczyzna w najnowszej historii wojskowej. Materiały z sesji zorganizowanej w 43. rocznicę bitwy w Lasach Janowskich i Puszczy Solskiej*, Tarnobrzeg 1988; Jurga T., Karbowski W., *Armia „Modlin" 1939*, W. 1987; Juszkiewicz R., *Wrzesień 1939 na Mazowszu Północnym*, Ciechanów 1987; Łukasiak J., *Szkoła Podchorążych Artylerii w Toruniu 1923–1939*, Pruszków 2000; Olesik J., *Oflag II C Woldenberg*, W. 1988; Poksiński J., *„TUN" Tatar – Utnik – Nowicki*, W. 1992; tenże, *Spisek w wojsku". Vitis honos*, W. 1994; tenże, *My sędziowie, nie od Boga". Z dziejów Sądownictwa Wojskowego PRL 1944–1956. Materiały i dokumenty*, W. 1996.; Porwit M., *Komentarze do historii polskich działań obronnych 1939 r.*, W. 1973; tenże, *Obrona Warszawy wrzesień 1939. Wspomnienia i fakty*, W. 1979; Roman W., *Oficer do zleceń*, W. 1989;Wróblewski J., *Armia „Prusy" 1939*, W. 1986; tenże, *Samodzielna Grupa Operacyjna „Polesie" 1939*, W. 1989; Wroniszewski J.K., *Barykady września. Obrona Warszawy w 1939 r.*, W. 1984. – http://www.stankiewicze.com/index.php?kat=34&sub=571; http://www.socha-

czewianin.pl/index.php?nazwa=daneaktualności&id_ak=12473

Mieczysław Starczewski

Gołąb Zbigniew (1902–?), inż. górnik, w 1945 r. dyrektor kopalni węgla „Prezydent" w Chorzowie.

Ur. 26 VII 1902 w Trawniku, mieście znajdującym się na terenie Bośni, należącej wtedy do Cesarstwa Austro-Węgierskiego. Po ukończeniu V Gimnazjum w Krakowie wstąpił w 1920 r. na Wydział Górniczy AG w Krakowie. Pracę dyplomową, napisaną pod kierunkiem prof. Stanisława Skoczylasa, obronił 18 XII 1925 (nr dyplomu 80). Pierwszą pracę otrzymał w 1926 r. w Okręgowym Urzędzie Górniczym w Krakowie. Jednocześnie był starszym asystentem w I Katedrze Maszynoznawstwa AG w Krakowie. W 1927 r. przeniósł się do Chrzanowa, gdzie w l. 1928–1929 pracował jako sztygar w kopalni cynku „Matylda". W 1929 r. znalazł zatrudnienie w kopalni węgla „Andaluzja" w Brzezinach Śląskich. Początkowo zajmował stanowisko sztygara objazdowego, potem awansował na kierownika robót górniczych. W 1937 r. został zawiadowcą (dyrektorem) kopalni węgla „Matylda" w Lipinach Śląskich. W r. 1939 wrócił do Krakowa, gdzie powierzono mu stanowisko kierownika Wytwórni Farmaceutycznej, w której pracował do 1945 r. W styczniu t.r. został mianowany dyrektorem kopalni węgla „Prezydent" w Chorzowie.

Kopalnia węgla kamiennego miała wtedy status zakładu wytwórczego o bardzo ograniczonych kompetencjach, gdyż wszystkie najważniejsze decyzje zapadały na szczeblu Zjednoczenia. Nie miała osobowości prawnej, ani konta bankowego. Dyrektorowi kopalni podlegali kierownicy działów: robót górniczych, maszynowego i powierzchni, administracyjnego, sekretariat, ekspedycja, straż bezpieczeństwa, biuro wytwórczości i planowania, biuro bezpieczeństwa pracy, brykietownia.

Kopalnia „Prezydent", po przeprowadzonej w okresie międzywojennym modernizacji, należała do najnowocześniejszych polskich kopalń węgla. Posiadała poziom wydobywczy, położony na głębokości 238 m, 8 szybów, w tym 1 wyciągowy, wyposażony w elektryczną maszynę wyciągową i skip 10-tonowy, sortownię suchą. Węgiel wybierano systemem filarowym na zawał i z podsadzką suchą ręczną. Kopalnia została przejęta od Armii Czerwonej 30 I 1945; pierwszy węgiel uzyskano II t.r. Do końca tego miesiąca kopalnia dostarczyła 6,2 tys. t węgla. Potem wydobycie systematycznie rosło i w grudniu 1945 r. wynosiło już 62 tys. t. W tym samym miesiącu uruchomiona została pracująca przy kopalni brykietownia, która dostarczyła 830 t brykietów. Udało się również odbudować załogę przedsiębiorstwa, w którym w lutym 1945 r. pracowało zaledwie 1,1 tys. pracowników. Pod koniec 1945 r. natomiast w kopalni zatrudnionych było już 2,1 tys. osób. W r. 1946 G. został przeniesiony na stanowisko inspektora kopalń w ChZPW, a od 1946 do 1957 r. zajmował stanowisko dyrektora technicznego Zjednoczenia. Był to znaczący awans, gdyż w ówczesnej strukturze zarządzania socjalistyczną gospodarką zjednoczenie terenowe działało jako – mające osobowość prawną – skomercjalizowane przedsiębiorstwo państwowe, zajmujące się wydobyciem, zaopatrzeniem, administracją nieruchomości, planowaniem, statystyką, rachunkowością, sprawami socjalnymi, wzbogacaniem, przeróbką, zbytem węgla, koksu, brykietów, węglopochodnych. Dyrektor techniczny Zjednoczenia nadzorował bezpośrednio pracę 7 działów: planowania, górniczego, mechanicznego, energetycznego, mierniczego, budowlanego, inwestycyjnego, którym podporządkowane było 27 wydziałów. Podlegały mu również wszystkie kopalnie węgla kamiennego wchodzące w skład Zjednoczenia („Prezydent", „Barbara-Wyzwolenie", „Michał", „Siemianowice", „Śląsk", „Matylda", „Polska"), brykietownia, elektrownia, 3 cegielnie, 2 szamotownie, warsztaty mechaniczne, fabryka tlenu, 4 majątki rolne.

Sytuacja ta zmieniła się w 1951 r., gdy kopalnie uzyskały status samodzielnych zakładów. Miały odtąd osobowość prawną, mogły prowadzić własne rachunki bankowe, księgowość, gospodarkę materiałową, inwestycje. Było to jednak pozorne zwiększenie samodzielności, gdyż przedsiębiorstwa działały nadal według zadań, określonych w narodowych planach gospodarczych. Państwo przydzielało im wszystkie środki, ustalało wielkość produkcji, cenę węgla, fundusz płac, zatrudnienie, krajowych i zagranicznych odbiorców oraz kooperantów. Zjednoczenia terenowe stały się wtedy jednostkami budżetowymi, zajmującymi się koordynacją, nadzorowaniem i kontrolowaniem pracy podległych przedsiębiorstw, a także na podstawie wskaźników, wyznaczonych odgórnie dla całego zjednoczenia, ustalaniem dla nich zadań planowych. Nadal działały jako ogniwo pośrednie pomiędzy zakładem a ministerstwem górnictwa. W l. 1952–1958 G. był również wykładowcą w Wyższej Szkole Inżynierii w Katowicach. W kwietniu 1957 r., po likwidacji ChZPW, przeszedł do KZPW, gdzie do 1967 r. piastował stanowisko dyrektora inwestycyjnego, który podlegał bezpośrednio dyrektorowi naczelnemu. Dyrektorowi ds. inwestycji podporządkowane były działy: inwestycji, projektowo-kosztorysowy, budowlany. Nadzorował on wszystkie inwestycje, prowadzone w kopalniach i przedsiębiorstwach pomocniczych należących do Zjednoczenia. W skład KZPW wchodziły wtedy kopalnie: „Mysłowice", „Janów", „Wujek", „Kleofas", „Katowice", „Prezydent", „Barbara-Wyzwolenie", „Michał", „Siemianowice", „Śląsk", „Matylda", „Polska", „Staszic". Do najważniejszych prac, jakie wówczas prowadzono, należała budowa kopalń „Staszic" (1959–1964) i „Śląsk" (od 1968 r.).

Od r. 1968 G. pracował jako kontroler przy budowie Zautomatyzowanej KWK „Jan" w Katowicach. Nowa kopalnia miała być miejscem prób i doświadczeń z zakresu nowoczesnych metod eksploatacji, automatyzacji, mechanizacji i organizacji zakładu górniczego. 1 X 1968 G. przeszedł na emeryturę.

Od 4 VII 1957 do 16 X 1969, tj. przez 6 kadencji, G. sprawował funkcję prezesa Zarządu Chorzowskiego Oddziału SITG.

[Czterdzieści] 40 lat Oddziału Chorzów SITG 1953–1993, Ch. 1993; Frank F., *Przemysł węglowy w Polsce Ludowej,* Kat. 1965; *Kalendarz górniczy na 1946,* Kat. 1946; *Kronika i spis absolwentów AGH – Pion górniczy,* Kr. 1979; *Statystyka przemysłu węglowego w Polsce za 1945,* Kat. 1946; *Statystyka przemysłu węglowego w Polsce za lata 1948–1960,* W. 1962; *Zautomatyzowana Kopalnia Węgla Kamiennego Jan,* red. J. Mitręga, Kat. 1974.

Adam Frużyński

Goszyk Oskar (1916–1993), inż. metalurg, w l. 1956–1960 główny inż. huty „Kościuszko" w Chorzowie.

Ur. 20 VII 1916 w Simoradzu, niewielkiej miejscowości w pow. cieszyńskim. Jego rodzice, Paweł i Maria z d. Zabystan prowadzili 8-hektarowe gospodarstwo. Po ukończeniu szkoły podstawowej uczęszczał do Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego w Cieszynie, gdzie w 1934 r. zdał maturę. W tym samym roku wstąpił na Wydział Hutniczy AG w Krakowie. W l. 1935–1939 jako student należał do Stowarzyszenia Studentów AG – Koło Naukowe Metalurgów. Wybuch II wojny światowej uniemożliwił mu ukończenie studiów. W czasie niemieckiej okupacji przebywał w Krakowie, pracując jako referent w firmie spedycyjnej Langer i Nadel. W 1944 r. został osadzany jako zakładnik w obozie koncentracyjnym w Płaszowie. W dn. 10 VII 1946 obronił pracę dyplomową, napisaną pod kierunkiem prof. Mikołaja Czyżewskiego (nr dyplomu 871). Była ona poświęcona zagadnieniom związanym z koksownictwem. Zdobył tytuł magistra inżyniera o specjalności metalurgia surówki i stali. Pierwszą pracę podjął w lutym 1946 r. w Hutniczym Instytucie Badawczym w Gliwicach. Jako adiunkt otrzymał stanowisko pełniącego obowiązki kierownika działu cieplnego. Potem awansował na kierownika działu. Od października 1947

do października 1948 r. był kierownikiem odlewni żeliwa „Jagor" w Gliwicach. Po jej likwidacji, w październiku 1948 r., awansował na stanowisko starszego asystenta Kierownika Działu Kontroli Jakości w GZH. GZH miały status przedsiębiorstwa państwowego, które nadzorowało pracę hut żelaza, mających ograniczone kompetencje zakładu wytwórczego. W ich skład wchodziły huty: „Łabędy, „1-Maja", „Pokój", „Kościuszko", „Bobrek", „Andrzej", „Szczecin". GZH podlegały CZPH w Katowicach. W styczniu 1950 r., po likwidacji GZH, G. został przeniesiony do huty „Łabędy" w Gliwicach, gdzie początkowo był zastępcą szefa Działu Kontroli Technicznej. Od maja 1950 r. pełnił już obowiązki szefa tego działu. Od 1 VIII 1951 do lutego 1954 r. pełnił obowiązki głównego technologa huty, a od 1 III 1954 do kwietnia 1956 r. był jej głównym inżynierem. Lata pracy G. to okres intensywnej rozbudowy huty „Łabędy". Uruchomiono w niej 2 piece martenowskie (nr III i IV). Odbudowano również i wyremontowano piece martenowskie nr I, V, VI. W marcu 1951 r. pracę rozpoczęła walcownia zgniatacz, a w listopadzie ruszyła walcownia bruzdowa. Zmodernizowana została też walcownia uniwersalna. Z dn. 15 V 1956 G. został przeniesiony do huty „Kościuszko" w Chorzowie, gdzie do r. 1960 pracował na stanowisku głównego inżyniera. Od października t.r. był zatrudniony w Zjednoczeniu Hutnictwa Żelaza i Stali w Katowicach jako wicedyrektor do spraw metalurgii (październik 1960–czerwiec 1962). Utworzone w 1958 r. Zjednoczenie Hutnictwa Żelaza i Stali (ZHŻiS) grupowało huty żelaza, koksownie, centrale handlowe i zaopatrzeniowe, biura projektów, instytuty naukowo-badawcze. Od czerwca do października 1962 r. G. sprawował funkcję dyrektora ds. hutnictwa. Od 16 X 1962 do 31 V 1973 był dyrektorem technicznym Zjednoczenia. W kwietniu 1973 r. został mianowany dyrektorem Biura Projektów Przemysłu Hutniczego „Biprohut" w Gliwicach. Stanowisko to objął w chwili, gdy gliwickie biuro projektowe było generalnym projektantem budowanej w Dąbrowie Górniczej huty „Katowice". Do jego najważniejszych zadań należała koordynacja i nadzór nad projektowaniem i budową tejże huty. W styczniu 1977 r. został przeniesiony na stanowisko zastępcy dyrektora ds. perspektywicznych i rozwoju hutnictwa. Z dn. 30 VI 1979 ze względu na zły stan zdrowia przeszedł na wcześniejszą emeryturę. Nie zerwał jednak kontaktów z „Biprohutem" i do r. 1983 pracował na 1/3 etatu jako generalny projektant i doradca dyrektora ds. programowania i rozwoju hutnictwa.

Za swoją pracę otrzymał: Nagrodę Państwową I stopnia (1968), SKZ (1953), ZKZ (1954), KK OOP (1958), Order Sztandaru Pracy II klasy (1964), Odznakę Zasłużony Hutnik PRL (1966), Brązowy Medal „Za zasługi dla Obronności Kraju" (1967), Srebrny Medal „Za zasługi dla Obronności Kraju" (1970), Złotą Odznakę „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1973), Medal 30-lecia PL (1974), Złotą Odznakę Zasłużony Pracownik Biprohutu, Medal 40-lecia PL (1984). Był członkiem Sekcji ds. hutnictwa Rady Naukowo-Technicznej przy Ministerstwie Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego, Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego (SITPH), Towarzystwa Przyjaciół Gliwic.

G. przyczynił się do remontu gliwickiej Starówki i Ratusza. Był żonaty z Aleksandrą z d. Rzeszótko. Mieli syna Andrzeja (ur. 1953).

Zm. w 1993 r.; pochowany na cmentarzu w Gliwicach.

Dokumentacja kadrowa Biura Projektów BIPROHUT w Gliwicach; Dokumentacja kadrowa huty „Łabędy" w Gliwicach; Dokumentacja kadrowa huty „Kościuszko" w Chorzowie; *Kronika i spis absolwentów AGH – Pion hutniczy*, Kr. 1979.

Adam Frużyński

Górka Władysław (1900–1972), inż. górnik, dyrektor naczelny ChZPW w l. 1948–1954.

Ur. 18 V 1900 w niewielkiej wsi Tropie, położonej w pobliżu miasta Strzyżów.

Pow. strzyżowski był wtedy częścią Galicji, pozostającej pod zaborem austriackim. Rodzicami G. byli Józef i Aniela z d. Szetla. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał w l. 1912–1920 do 8-klasowego Gimnazjum Klasycznego w Jaśle. Po zdaniu matury odbył 5-miesięczną służbę w WP. W 1920 r. rozpoczął studia na Wydziale Górniczym AG w Krakowie. Na tym samym Wydziale studiował jego starszy brat Henryk (ur. 1898), który po zdobyciu dyplomu pracował w firmach i instytucjach naukowych związanych z wydobyciem ropy naftowej.

W trakcie studiów G. odbył kilka praktyk studenckich w kopalniach: ropy naftowej w Potoku (w 1921 r.), węgla kamiennego „Grodziec" w Będzinie (w 1922 i 1923 r.), „Kleofas" w Katowicach (w 1923 r.), „Kazimierz" w Sosnowcu (w 1925 r.). Studia ukończył 19 XII 1925 obroną pracy dyplomowej, napisanej pod kierunkiem prof. Henryka Czeczotta (nr dypl. 81).

Młody inżynier górnik rozpoczął pracę w grudniu 1926 r., obejmując stanowisko inżyniera ruchu w KWK „Jakub" w Dąbrowie Górniczej. Była to niewielka, płytka kopalnia, eksploatowana od 1880 r. Należała do Warszawskiego Towarzystwa Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych, które w 1924 r. wydzierżawiły ją spółce „Knothe" i Hlasko". W 1928 r. przeszedł do pracy w znacznie większej kopalni „Kazimierz" w obecnym Sosnowcu, należącej również do Warszawskiego Towarzystwa Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych. Został w niej zatrudniony jako inżynier ruchu, odpowiedzialny za planowanie kierunku robót górniczych w kopalni. W l. 1928–1936 zajmował stanowisko kierownika ruchu. Kiedy w 1938 r. doszło do połączenia kopalń „Kazimierz" i „Juliusz", G. objął stanowisko kierownika ruchu nowo utworzonego układu górniczego, wydobywającego 900 tys. t. węgla rocznie.

W 1939 r. majątek Warszawskiego Towarzystwa Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych został przejęty przez okupacyjne władze niemieckie. G. musiał wówczas opuścić kopalnię, gdyż stanowiska kierownicze były obsadzane personelem niemieckim. Od 1940 r. został zatrudniony jako kierownik produkcji w kopalni torfu „Zielonka" pod Warszawą. W maju 1940 r. aresztowano go, a potem osadzono w obozie koncentracyjnym w Dachau. Stamtąd przeniesiono go do obozu w Sachsenhausen, w którym przebywał 6 miesięcy. Po zwolnieniu z obozu koncentracyjnego podjął ponownie pracę w firmie „Torf" w Warszawie. Był tam kierownikiem magazynu węgla i koksu. W kwietniu 1941 r. przeniósł się na Górny Śląsk, gdzie otrzymał pracę w kopalni węgla „Walenty-Wawel" w Rudzie Śląskiej, należącej do koncernu Ballestremów. Został z niej jednak zwolniony w sierpniu 1944 r.

Po wyzwoleniu Górnego Śląska w styczniu 1945 r. objął stanowisko dyrektora kopalni „Walenty-Wawel". Pozostał nim do 15 VII t.r. Podlegały mu również sąsiadujące z kopalnią: elektrownia „Mikołaj" i koksownia „Walenty", Jednocześnie, zgodnie z zarządzeniem CZPW, od 15 III 1945 do 31 III 1946 G. zajmował stanowisko inspektora, któremu podlegały dwie inne rudzkie kopalnie węgla kamiennego: „Paweł" i „Karol".

Jako dyrektor kopalni musiał poradzić sobie z wieloma trudnościami, które ograniczały wtedy jej funkcjonowanie. Brakowało wielu niezbędnych do pracy materiałów, maszyn i urządzeń. Część wyposażenia technicznego kopalń była mocno zdekapitalizowana, gdyż w l. 1939–1945 ograniczono remonty i inwestycje. Zmniejszono również zakres prac przygotowawczych i udostępniających, gdyż wydobycie skoncentrowane zostało na pozyskiwaniu najłatwiej dostępnych pokładów węgla. Brakowało wykwalifikowanych pracowników; po internowaniu części górników przez Armię Czerwoną oraz po odejściu robotników przymusowych, więźniów i jeńców, załoga kopalni zmniejszyła się z 3,7 tys. osób (grudzień 1944 r.) do 1,5 tys. (marzec 1945 r.). Z 89 tys. t do 12 tys. t spadło też miesięczne wydobycie węgla. Mimo tych

trudności G. udało się przywrócić w miarę sprawne funkcjonowanie kopalni. Pod koniec 1945 r. zatrudnienie wynosiło już 2,9 tys. pracowników, a wydobycie osiągnęło poziom 54 tys. t miesięcznie.

W marcu 1946 r. G. przeszedł do ZZPW, w którym otrzymał stanowisko dyrektora technicznego. Od kwietnia 1946 do września 1948 r. kierował jego pracami jako dyrektor naczelny. W ówczesnej strukturze organizacyjnej przemysłu węglowego Zjednoczenie było przedsiębiorstwem państwowym, prowadzącym działalność gospodarczą. Kopalnie węgla wchodzące w jego skład były tylko zakładami wydobywczymi, nie mającymi osobowości prawnej. Ich uprawnienia były bardzo ograniczone, gdyż wszystkie najważniejsze decyzje dotyczące wydobycia, sprzedaży, zatrudnienia, nowych inwestycji, remontów, statystyki, spraw socjalnych podejmowano na szczeblu Zjednoczenia, które z kolei wiele wytycznych otrzymywało od CZPW. Jako dyrektor techniczny, a następnie naczelny ZZPW miał ogromny wpływ na losy tworzących je kopalń węgla: „Rokitnica", „Mikulczyce", „Jadwiga", „Ludwik", „Concordia", „Miechowice". Nadzorował i kierował rekonstrukcją ich mocy produkcyjnych. Do najważniejszych inwestycji, jakie prowadziło wtedy Zjednoczenie, należała budowa kopalni „Gigant" w Zabrzu. Jednak mimo wzrostu zatrudnienia oraz poprawy zaopatrzenia w niezbędne urządzenia i materiały nie udało się przekroczyć przedwojennego poziomu wydobycia węgla.

W l. 1948–1954 G. był naczelnym dyrektorem ChZPW, obejmującego kopalnie: „Prezydent", „Barbara-Wyzwolenie", „Michał", „Siemianowice", „Śląsk", „Matylda", „Polska". Od 1951 r. zmienił się jednak zakres kompetencji Zjednoczenia. Stało się ono wówczas jednostką budżetową, która koordynowała, nadzorowała i kontrolowała pracę podległych kopalń. Te ostatnie zostały przekształcone w przedsiębiorstwa państwowe, działające na zasadach rozrachunku gospodarczego. Jednak samodzielność kopalń i zjednoczeń była przez cały okres ograniczana przez Państwową Komisję Planowania Gospodarczego, wydającą coraz więcej przepisów, wytycznych, limitów, nakazów, planów, za pomocą których chciano centralnie sterować gospodarką.

G. kierował ChZPW w okresie realizacji planu 6-letniego, kiedy znaczne środki przeznaczono na rozbudowę przemysłu ciężkiego. Chcąc wykonać wyśrubowane zadania planowe, kopalnie musiały znacznie zwiększyć wydobycie węgla. Zmodernizowano w nich niektóre szyby, wydrążono nowe chodniki, uruchomiono kolejne poziomy wydobywcze. Rozpoczęto mechanizację wydobycia, ładowania i transportu węgla. W kopalniach pojawiły się wrębiarki, zespoły wrębiąco-ładujące, pierwsze kombajny ścianowe, ładowarki mechaniczne. Zmieniał się też system pozyskiwania węgla, gdyż coraz większe jego ilości pochodziły ze ścian, a nie z filarów i chodników. Lata te przyniosły jednak również wiele niekorzystnych rozwiązań. W planach wydobycia kierowano się zasadą jego maksymalizacji. Chcąc wykonać zadania, nie zawsze uwzględniające specyfikę górniczo-geologiczną kopalń, musiano sięgać po rozwiązania nadzwyczajne. Wydłużano czas pracy górników, wprowadzając robocze niedziele i święta. Wielokrotnie przedłużano im też dniówki robocze (tzw. rolki). Niskie zarobki, skomplikowany sposób ich obliczania (normy, wskaźniki, akordy), braki w zaopatrzeniu spowodowały pogorszenie warunków pracy, co przyczyniło się do znacznej fluktuacji zatrudnienia. W kopalniach zezwolono na pracę kobiet, kierowano do niej również więźniów, żołnierzy Korpusu Górniczego, junaków organizacji młodzieżowej „Służba Polsce". Rozwinięty też został do niebywałych rozmiarów ruch przodowników pracy socjalistycznej. Maksymalne rozszerzenie frontu eksploatacyjnego spowodowało dekoncentrację wydobycia i wydłużenie dróg transportowych. Dłuższy czas pracy powodował częstsze awarie maszyn

i urządzeń, gdyż mniej uwagi poświęcano teraz remontom i inwestycjom. Zakup nowych maszyn i urządzeń ograniczały różnego typu limity, wskaźniki i przydziały. Chcąc związać robotników z zakładem, rozbudowywano bazę socjalną. Powstawały specjalne sklepy z deficytowymi towarami, budowano osiedla mieszkaniowe i domy górnika, ośrodki zdrowia, szkoły zakładowe i ośrodki wczasowe. Jednocześnie funkcjonowanie zakładów pracy kontrolowały organizacje partyjne PZPR oraz różnego typu służby specjalne.

Od września 1954 r. do lutego 1957 r. G. piastował stanowisko dyrektora naczelnego KZPW. Nadzorował i kierował procesem jego połączenia z ChZPW. To nowe przedsiębiorstwo, utworzone 1 IV 1957 r., obejmowało kopalnie: „Mysłowice", „Janów", „Wujek", „Kleofas", „Katowice", „Prezydent", „Barbara-Wyzwolenie", „Michał", „Siemianowice", „Śląsk", „Matylda", „Polska". Zgodnie z nowymi przepisami, obowiązującymi po zmianach politycznych, jakie zaszły w Polsce w 1956 r., Zjednoczenie stało się przedsiębiorstwem państwowym, opracowującym plany, nadzorującym i kontrolującym działalność podległych mu kopalń, których uprawnienia zwiększono, ograniczając odgórnie narzucane wskaźniki. W latach późniejszych następowało jednak powolne ograniczanie samodzielności kopalń na rzecz zjednoczeń i centralnej administracji gospodarczej.

Po zorganizowaniu pracy Zjednoczenia G. przeszedł w styczniu 1958 r. do pracy w Katowickim Biurze Projektów Przemysłu Węglowego, które zajmowało się projektowaniem nowych kopalń węgla kamiennego. Jako osoba z ogromnym doświadczeniem objął stanowisko naczelnego inżyniera. Pozostał na nim aż do przejścia na emeryturę 23 VII 1968.

Jego przełożeni oceniali go jako pracownika ambitnego, zdolnego, o dużym doświadczeniu górniczym. Był również dobrym mówcą, miał właściwe podejście do ludzi.

G. był żonaty z Jadwigą Mączyńską (ich ślub odbył się w lipcu 1939 r.). W styczniu 1944 r. urodziła się ich córka Julitta.

Po przejściu na emeryturę przeniósł się do Warszawy, gdzie zm. 6 IX 1972.

Arch. Działu Kadr UWK Katowice-Kleofas w Katowicach. – Jaros J., *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945–1970)*, W.–Kr. 1973; tenże, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Kat. 1984; tenże, *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1988, nr 11/12; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979.

Adam Frużyński

Górski Andrzej (1932–1993), aktor komediowy.

Ur. 26 IX 1932 w Łodzi; syn Władysława i Władysławy (byli nauczycielami). W Łodzi zdobył wykształcenie podstawowe i średnie, a studiował w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej w Warszawie. Związał się z Operetką Śląską w Gliwicach, która w tym czasie miała drugą scenę w ówczesnym Teatrze Miejskim w Chorzowie (obecnie Chorzowskie Centrum Kultury). Był jednym z filarów Operetki, należał do najlepszych śląskich aktorów komediowych. Ożenił się z aktorką Małgorzatą Żerdzianką, solistką Operetki Śląskiej. Pod koniec swojej kariery artystycznej współpracował z Teatrem Rozrywki w Chorzowie, także z prywatnym Elsydor, który realizował spektakle na scenach Śląska i Zagłębia. Mieszkał w Chorzowie-Klimzowcu.

Na deskach sceny gliwickiej występował ponad 30 lat. Wyróżnił się szczególnie w takich rolach, jak Pedro w *Człowieku z la Manchy*, Quinatana w *Zielonym gilu*, Doolittle

w *My fair lady*, Wielki Książę w *Carewiczu*, organista w *Krakowiakach i góralach*, Jowisz w *Orfeuszu w piekle*, Popules w *Hrabinie Maricy*, a przede wszystkim w tytułowej roli w *Dobrym wojaku Szwejku*; w tej ostatniej święcił jubileusz 30-lecia pracy artystycznej. W Teatrze chorzowskim występował w sztuce Lucjana Rydla *Betlejem polskie* w akcie II w roli Pana Twardowskiego, w akcie III – Jana Sobieskiego (premiera 12 XII 1987) oraz w sztuce Johna Kandera, Joe Mastterffa i Freda Ebba *Cabaret* w roli bywalca kabaretu Kit Kat (premiera 18 IX 1992) – obydwie sztuki w reż. Marcela Kochańczyka.

Tryumfował żywym temperamentem scenicznym i zdolnościami mimicznymi. Te cechy predestynowały go do kreowania postaci charakterystycznych, a szczególnie komediowych. Jednocześnie z postaci, które odtwarzał, emanowało usposobienie dużej serdeczności; zadziwiał też sprawnym, wysokim tenorem. Zapamiętano go jako znakomitego wodzireja, świetnego konferansjera i showmana, występującego na koncertach w terenie, także z własnymi monodramami. W Chorzowie występował jako aktor na wielu spotkaniach i imprezach, przez wiele lat jeździł do chorych w Goczałkowicach i w Centrum Rehabilitacyjnym w Kochcicach k. Lublińca, zawożąc im uśmiech i rozbawienie.

Udzielał się społecznie jako prezes Koła Stowarzyszenia Polskich Aktorów Teatru i Filmu, następnie Koła Stowarzyszenia Polskich Artystów Muzyków przy Operetce Śląskiej.

Zm. 22 II 1993 w Łodzi i tam został pochowany.

Arch. Operetki Śląskiej w Gliwicach; Arch. Teatru Rozrywki w Chorzowie. – B.[iniecka] J., *W pracowniach naszych twórców. Flirt z podkasaną muzą*, „Goniec Górnośląski" 1983, nr 35; Dyga J.M., *Zmarł Andrzej Górski*, „Wiadomości Gliwickie" 1993, nr 8; *Encyklopedia Chorzowa*, red. G. Grzegorek, Kat. 2009, s. 163; Hanke R., *Górski Andrzej (1932–1990)*, [w:] *Chorzowski słownik biograficzny*, red. J. Modrzyński, Ch. 1997, s. 64.

Rajmund Hanke

Gregorczyk Karol Franciszek (1909–1976), lekarz chorób wewnętrznych, kardiolog, doc. ŚlAM w Katowicach i prof. PAM w Szczecinie (PAM), przed i po II wojnie światowej lekarz domowy i rzeczoznawca ZUS oraz, od 1947 r. ordynator Oddziału Gruźliczego Szpitala Miejskiego nr 1 w Chorzowie.

Ur. 2 XI 1909 w Hermanicach, pow. Frydek na Śląsku Cieszyńskim (obecnie Zaolzie w Republice Czeskiej). Był synem Józefa, kolejarza, i Franciszki z d. Juchelka. W 1928 r. ukończył Polskie Gimnazjum w Cieszynie. Dyplom lekarza uzyskał w 1934 r. na Wydziale Lekarskim UJ.

Po studiach pracował do 1937 r. jako asystent w II Klinice Chorób Wewnętrznych UJ, kierowanej przez prof. dr. Józefa Latkowskiego, który był promotorem pracy doktorskiej G. nt. „Wykazanie tyrozyny w treści dwunastniczej jako sposób stwierdzenia trypsyny" („Medycyna" 1935, t. 8, nr 15, s. 499–506), obronionej w 1935 r.

W 1937 r. osiedlił się w Chorzowie. Pracował w tamtejszej Ogólnomiejscowej Kasie Chorych jako lekarz ogólny oraz lekarz rzeczoznawca ZUS. Został członkiem Towarzystwa Lekarzy Polaków na Śląsku, Związku Gospodarczego Lekarzy Polaków w Województwie Śląskim i Śląskiej Izby Lekarskiej.

We wrześniu 1939 r. brał udział w wojnie obronnej w ochotniczym batalionie piechoty, Po zakończeniu działań wojennych pracował w szpitalach jenieckich w Kamionce Strumiłowej i we Lwowie. W 1939 r., podczas niemieckiej przymusowej deklaracji naro-

dowościowej, G. był jednym z 12 lekarzy, którzy podali narodowość polską na około 35 pracujących wówczas lekarzy w Chorzowie, spośród których tylko kilku przed 1939 r. podawało narodowość niemiecką. Podczas okupacji hitlerowskiej pracował w Chorzowie jako lekarz ogólny Kasy Chorych.

Po wojnie był lekarzem domowym Ubezpieczalni Społecznej i lekarzem rzeczoznawcą ZUS. Od 1947 r. był asystentem na Oddziale Wewnętrznym Szpitala Miejskiego nr 1 w Chorzowie. W l. 1949–1951 pełnił funkcję ordynatora Oddziału Gruźliczego tego Szpitala. W l. 1948–1949 odbywał czynną służbę wojskową; zwolniony został w stopniu kapitana.

W 1951 r. był wolontariuszem w I Klinice Chorób Wewnętrznych ŚlAM w Zabrzu, gdzie zorganizował Przyklinicznę Poradnię Elektrokardiografii, której był kierownikiem. Od 1952 r. został pracownikiem naukowo-dydaktycznym ŚlAM; pracował jako asystent w I Klinice Chorób Wewnętrznych w Zabrzu (od 1961 r. przeniesionej do Katowic), kierowanej przez prof. dr. Józefa Japę. W 1954 r. został adiunktem. Prowadził wykłady z elektrokardiografii oraz ćwiczenia z propedeutyki chorób wewnętrznych. G. zorganizował jedną z pierwszych w regionie nowoczesną pracownię elektrokardiografii i rozwinął nieznaną dotąd elektrokardiografię z użyciem umiejscowienia elektrod w przełyku. W 1955 r. w ŚlAM obronił pracę na stopień kandydata nauk medycznych pt. „Prawidłowy i pozawałowy zespół komorowy w odprowadzeniach przełykowych i jego wartość rozpoznawcza w zawale tylnej i przeponowej ściany serca", której promotorem był prof. dr J. Japa („Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej" 1954, t. 24, s. 753–766). W 1958 r. Centralna Komisja Kwalifikacyjna dla Pracowników Naukowych nadała G. tytuł docenta.

W 1962 r. podjął pracę w Szczecinie, dokąd przeprowadził się z Chorzowa. Został kierownikiem I Katedry i Kliniki Chorób Wewnętrznych PAM w Szczecinie i uzyskał tytuł profesora. Klinikę przeprofilował na Klinikę Kardiologiczną. Powstały przy niej pracownie: elektrokardiografii, wektokardiografii, ultrasonografii i biochemii klinicznej, ukierunkowanej na badania nad miażdżycą. W 1975 r. przy Klinice powstał pierwszy na Pomorzu Zachodnim oddział intensywnej opieki kardiologicznej. Był założycielem Poradni Kardiologicznej w Wojewódzkiej Przychodni Specjalistycznej w Szczecinie, której działalność obejmowała region Pomorza Zachodniego.

W l. 1945–1948 należał do SD. W Związku Zawodowym Lekarzy Województwa Śląsko-Dąbrowskiego, utworzonym w 1945 r., był przewodniczącym Sekcji Lekarzy Ubezpieczalni Społecznej. Związek wprowadził wolny wybór lekarza przez pacjenta i wynagrodzenie lekarzy według wykonanej pracy. Zarobki lekarzy obliczało Biuro Rozliczeń Związku, w którym G. był członkiem Zarządu Biura. Ta forma funkcjonowania ochrony zdrowia w woj. śląskim została zlikwidowana w 1948 r. w miarę budowy systemu socjalizmu realnego.

G. uczestniczył w pracach i szkoleniach PTL – Koła w Chorzowie, w którym wielokrotnie wygłaszał referaty. Uczestniczył czynnie w posiedzeniach naukowych Oddziałów w Katowicach: Towarzystwa Internistów Polskich, Polskiego Towarzystwa Hematologicznego, Polskiego Towarzystwa Reumatologicznego, Polskiego Towarzystwa Endokrynologicznego. Pracując w Szczecinie, był założycielem i przewodniczącym Oddziału Polskiego Towarzystwa Kardiologicznego (PTK), a w l. 1973–1976 – członkiem Zarządu Głównego PTK, wieloletnim przewodniczącym Oddziału w Szczecinie Towarzystwa Internistów Polskich, członkiem zwyczajnym Wydziału III Nauk Lekarskich Szczecińskiego Towarzystwa Naukowego.

Ożenił się z Heleną Bogacką; mieli 2 synów ur. w Chorzowie: Janusza (1938–1986), lekarza chorób wewnętrznych i biochemika, profesora nadzwyczajnego i prorektora ds. klinicznych PAM oraz Andrzeja (ur. 1946), lekarza radiologa.

Zm. 20 V 1976 w Szczecinie, gdzie został pochowany na cmentarzu Centralnym.

Arch. Zakł. ŚlAM, teczki personalne: Karola Gregorczyka, Janusza Gregorczyka, Andrzeja Gregorczyka. – *Bibliografia publikacji pracowników Śląskiej Akademii Medycznej, 1948–1973*, t. 1, Kat. 1978, s. 178; Brożek K., *Lekarze w życiu społecznym województwa śląsko-dąbrowskiego (1945–1950)*, „Rocznik Katowicki" 1984, t. 12, s. 150; tenże, [m.in.] *Gregorczyk Karol. Leksykon regionalnej historii medycyny* (odc. 41), „Pro Medici". Biuletyn Śląskiej Izby Lekarskiej (Kat.) 1999, nr 51; *Dzieje kardiologii w Polsce na tle kardiologii światowej*, pod red. J. Kucha i A. Środki, W. 1994, s. 208, 285, 313; Hanke E., *Trudy i oczekiwania. Wspomnienia lekarza*, W. 1965, s. 310, 353, 390; *Jubileuszowy katalog rozpraw doktorskich i habilitacyjnych wykonanych w Śląskiej Akademii Medycznej*, t. 1, Kat. 1998, s. 32; *Księga pamiątkowa Polskiego Gimnazjum Macierzy Szkolnej w Cieszynie. 1895–1995*, Cieszyn 1995, s. 200; Marcinkowski T., *Gregorczyk Karol*, [w:] *Słownik biograficzny nauk medycznych XX wieku*, W. 2002, t. 2, z. 4, z. 50–51; ST. Mroziński, *Profesor dr med. Karol Gregorczyk. Wspomnienia pośmiertne*, „Kardiologia Polska" 1997, t. 20, nr 1, s. 83–84, fot; *Rocznik lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na rok 1948*, red. S. Konopka, W. 1949, rubr. 129; *Rozprawy na stopień doktora medycyny polskich wydziałów lekarskich. Okres międzywojenny*. Oprac. Z. Woźniewski, W. 1969, s. 29; *Słownik medycyny i farmacji...*, t. 2, Kat. 1995, s. 95 (dot. Janusza Gregorczyka), fot. 96; t. 3, Kat. 1997, s. 151, 605; *Spis fachowych pracowników służby zdrowia*, W. 1964, s. 102 (dot. Karola Gregorczyka i Janusza Gregorczyka); *Spis lekarzy, lekarzy specjalistów, lekarzy dentystów, techników dentystycznych, położnych, szpitali, aptek, kas chorych, ośrodków zdrowia i zakładów opiekuńczych województwa śląskiego*, Kat. 1939, s. 9; *Śląska Akademia Medyczna im. Ludwika Waryńskiego. 1948–1973*, Kat. 1973, s. 96–97, 233. – nekrologi: „Służba Zdrowia" 1976, nr 22, s. 7; „Życie Warszawy" 1976, nr 126.

Krzysztof Brożek

Grzeszczukowa Maria (daty życia nieznane), nauczycielka, dyrektor obecnego IV Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Skłodowskiej-Curie w Chorzowie w l. 1950–1954.

W okresie gdy zarządzała szkołą, najgłośniejsza była sprawa uczennic: Natalii Piekarskiej (lat 16), Barbary Galbas (lat 17), Zofii Klimondy (lat 16), które wydrukowały ulotki i rozrzuciły po mieście (na ówczesnych ulicach: Powstańców, Marcelego Nowotki, Dworcowej, Nikosa Belojanisa, w parku Bohaterów Stalingradu). W nocy z 9 na 10 III 1953 na słupach ogłoszeniowych i murach rozklejono 6 plakatów o rozmiarach 60 × 70 cm. Jeden z nich został naklejony na drzwiach Szkoły Ogólnokształcącej Żeńskiej dla Pracujących przy ul. Tadeusza Rejtana (obecnie ul. Henryka Dąbrowskiego). Nocą z 10 na 11 III t.r. rozrzucono około 100 ulotek. Do ich wykonania użyto drukarki dziecięcej. Tekst odbito na białym papierze o rozmiarach 4 × 10 cm. Podobne ulotki zostały rozrzucone w dn. 14, 16, 17 i 18 III. W sumie rozrzucono 195 ulotek. Protestowano w nich przeciwko zniewoleniu Polski przez ZSRR i zmianie nazwy miasta Katowice na Stalinogród.

Dziewczyny, aresztowane przez UB, przeszły ostre śledztwo, były bite, a następnie zostały postawione przed Sądem Wojewódzkim w Stalinogrodzie w czerwcu 1953 r. Najstarszą z nich – Barbarę Galbas – skazano na 4 l. więzienia, natomiast młodsze – Natalia Piekarska i Zofia Klimonda – zostały umieszczone w zakładzie poprawczym.

Natalia Piekarska, 1956

Wśród uczennic obecnego LO im. Marii Curie-Skłodowskiej w Chorzowie: Barbara Galbas (w środku) i Zofia Klimonda (druga z prawej)

Zapewne winą za powstałą sytuację (niewłaściwą pracę ideowo-wychowawczą w szkole) obciążono dyrektor szkoły G. Dalsze jej losy są nieznane.

IPN Kat. 0103/03 t. 2, cz. 1, Sprawozdanie kierownictwa WuBP w Katowicach adresowane do MBP w Warszawie, Sprawozdanie za okres 1–31 III 1953, s. 3, 141. – Widera K., *Nie tylko na Mikołowskiej*, „Śląsk. Miesięcznik społeczno-kulturalny" 1997, nr 9 (23), s. 32–33; Piekarska-Poneta N., *Byłam nie tylko na Mikołowskiej*, Rybnik 1996; Woźniczka Z., *Z dziejów represji i oporu społecznego w Chorzowie po 1945 r.*, „Zeszyty Chorzowskie" t. 7: 2002, Chorzów 2003, s. 305–306. Informacje obecnego dyrektora IV Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Skłodowskiej-Curie w Chorzowie, Romana Herrmanna.

Zygmunt Woźniczka

Grzyśka Izydor (imię zakonne Bernardyn) OFM (1906–1973), franciszkanin, przełożony klasztoru franciszkańskiego w Chorzowie-Klimzowcu i administrator tamtejszej parafii św. Franciszka, wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Katowicach-Panewnikach, prowincjał, więzień polityczny.

Ur. 4 IV 1906 w Halembie (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej), w rodzinie rolnika Walentego i Franciszki z d. Spyra. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Halembie uczył się w Bielszowicach i franciszkańskim gimnazjum w Nysie. W 1922 r. przyjechał do Panewnik. W Katowicach ukończył gimnazjum państwowe. W grudniu 1922 r. wstąpił do Zakonu Franciszkańskiego Prowincji Śląsko-Wielkopolskiej. Rok przebywał w nowicjacie, w klasztorze w Wieluniu. 1 XII 1923 złożył pierwsze, 3-letnie, śluby. Ukończył studium filozoficzne w Wyższym Seminarium Duchownym Prowincji Śląsko-Wielkopolskiej w Miejskiej Górce i franciszkańskie studium teologiczne w Fuldzie, gdzie studiował w l. 1925–1929. 23 IV 1927 złożył śluby wieczyste, a 22 XII 1928 przyjął święcenia kapłańskie. Pracował w klasztorach w Osiecznej, Miejskiej Górce i Wronkach, a od 1933 r. – w Panewnikach. W l. 1934–1939 był redaktorem miesięcznika „Szkoła Seraficka" (w 1938 r. przywrócono jego dawny tytuł – „Głos Świętego Franciszka").

Od 1937 r. G. pracował w Chorzowie, gdzie był przełożonym klasztoru w Klimzowcu, a od 1942 r. – administratorem parafii św. Franciszka (kurację erygowano tu 1 II 1942). Franciszkański drewniany i tymczasowy kościół budowano w Klimzowcu od jesieni 1934 do lata 1935 r. Było to wynikiem propozycji, z jaką w 1934 r. zwrócił się proboszcz parafii św. Jadwigi, ks. radca J. Gajda do o. Augustyna Gabora, ówczesnego prowincjała franciszkanów Prowincji Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, dotyczącej osiedlenia się na terenie Klimzowca i założenia tu parafii. Widząc poświęcenie wiernych (m.in. Petroneli Golasiowej, która ofiarowała 6 tys. zł), w liście do katowickiej kurii proboszcz pisał: „Klimzowiec jest najlepszą cząstką parafii św. Jadwigi pod względem moralnym i materialnym". Pierwszy franciszkanin, o. Wojciech Kaczmarczyk, przybył tu 2 VII 1934, zostając wikarym parafii św. Jadwigi. Podpisana 23 IX 1935 umowa między diecezją i zakonem stanowiła, że powstać ma „parafia świecka, którą oddaje się na 30 lat w administrację Ojcom Franciszkanom", co znaczyło, że klimzowiecki kościół miał być własnością parafii św. Jadwigi, a nie franciszkanów, pracujący zaś w nim ojcowie podlegać winni katowickiemu biskupowi. W tych niełatwych okolicznościach na Klimzowcu znalazł się G. w charakterze przełożonego placówki (do której przybył jako wikary wraz z o. Łukaszem Grzywoczem). Choć zyskał akceptację wiernych, borykał się z nieufnością niektórych duchownych z sąsiednich parafii, którzy narzekali na brak kontaktu z nim. Trudno im było też przywyknąć do odmiennego stylu bycia oo. franciszkanów. Dziekan chorzowski, ks. Józef Czempiel, wystosował nawet do kurii diecezjalnej pismo (31 VIII 1937) z sugestią wypowiedzenia franciszkanom umowy.

W czasie wojny w kościele św. Franciszka dochodziło do starć na tle używania języka polskiego podczas nabożeństw. 21 V 1940 G. w liście do kurii diecezjalnej pisał, że dwaj członkowie NSDAP w niedzielę 2 dni

wcześniej stanęli przed drzwiami kościoła z opaskami na rękach i nie wpuszczali wiernych na polską mszę św. Kuria zareagowała pismem do komendy policji w Katowicach o naruszeniu prawa.

W związku z nieobecnością w Panewnikach prowincjała Antoniego Gawlikowskiego G. został mianowany (4 IV 1940) przez Zarząd Zakonu w Rzymie Komisarzem Prowincjalnym i Delegatem Generalnym na całą prowincję (1940–1945). Jako kuratus klimzowieckiej parafii (od 1937 r.) G. aktywnie wspierał prześladowanych i organizował pomoc. 24 V 1948 aresztowano go za rzekomą przynależność do Stronnictwa Narodowego. Osadzony został w więzieniu przy ul. Mikołowskiej w Katowicach. 8 XI 1948 uznano go za winnego udzielania pomocy Stronnictwu Narodowemu (przechowywał 18 270 dolarów amerykańskich, które przyjął od Władysława Piotrowskiego) i skazano na 7 lat więzienia, na 3 l. pozbawienia praw publicznych i obywatelskich oraz przepadek mienia na rzecz Skarbu Państwa. Wyrok zapadł, mimo że G. przeczył, jakoby miał wiedzieć o działalności podziemnej Piotrowskiego, i mimo zeznań mjr. Karola Wystrychowskiego, ówczesnego sędziego WSR w Katowicach, że w czasie wojny G. ukrył go w klasztorze przed gestapo. G. więziony był od 26 V 1948 do 26 V 1955 najpierw w Katowicach, a potem we Wronkach. Po odbyciu kary, od 26 V 1955 przebywał w Panewnikach, gdzie w tamtejszym seminarium był wykładowcą liturgiki i śpiewu gregoriańskiego oraz nauk społecznych. Był też ojcem duchownym. W 1957 r. ukończył kurs bibliograficzny na KUL. W l. 1959–1969 był przełożonym konwentu w Panewnikach. G. brał udział w wielu ważnych panewnickich uroczystościach, m.in. 29 X 1967 celebrował mszę św. na zakończenie peregrynacji w diecezji katowickiej kopii cudownego obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej i przekazanie jej diecezji krakowskiej. Uroczystościom przewodził prymas Polski, kard. Stefan Wyszyński, który wygłosił kazanie. Udział w nich brali metropolita krakowski kard. Karol Wojtyła oraz biskup katowicki Herbert Bednorz.

G. aktywnym wykładowcą był do 1968 r., kiedy to wybrany został na prowincjała. Brał udział w posiedzeniach Kapituły Generalnej w Medelin i Madrycie. W lipcu 1970 r. wraz z członkami definitorium zdecydował o połączeniu Studium Filozofii (z siedzibą w Opolu) ze Studium Teologii (z siedzibą w Panewnikach) w panewnickie Wyższe Seminarium Duchowne. Był spowiednikiem wielu klasztorów. Na łamach „Miesięcznika Franciszkańskiego" (1973, nr 1) opublikował *Krótki szkic historyczny Prowincji Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Polsce*.

Zm. 19 X 1973 w Panewnikach, gdzie został pochowany.

AAKat., Królewska Huta: Klimzowiec, Akta lokalne t. 1; APKat., Akta WSR w Katowicach, sygn. Sr 651/48; ArFKat, APFKat Panewniki, Akta personalne, sygn. 4-B-1/3; Catalogus 1928–1929 [mps., sygn. 9-B-4/5], 1930 [sygn. 9-B-4/6], 1935 [mps., sygn. 9-B-4/8], 1953/54 (sygn. 9-B-4/15]; Zakon Braci Mniejszych, czyli Franciszkanów Prow. NMP Wniebowziętej w Polsce, Kat. 1. 10. 1972, [schematyzm, mps., sygn. B-102]. – Banaś K., *Grzyśka Izydor*, [w:] Myszor J., *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, W. 2002, s. 74–76; Drabina J., *Historia Chorzowa od 1868 do 1945 roku*, Ch. 1999; tenże, *Historia Chorzowa 1257–2000*, Ch. 2007; *Kronika kościoła i klasztoru Franciszkanów w Chorzowie Klimzowcu 1935–1965*; Mazurek J.M., *Grzyśka Bernardyn Izydor*, [w:] *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich. Bernardyni i Franciszkanie Śląscy, Franciszkanie Konwentualni, Klaryski oraz Zgromadzenie III Reguły*, red. H.E. Wyczawski, W. 1981, s. 164–165; Ryszka Cz., *Śląski Asyż. Kościół i klasztor Ojców Franciszkanów w Panewnikach*, Kat. 1998; Waszecki S.T., *Grzyśka Izydor Bernardyn*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Kat. 1996. – „Wiadomości Diecezjalne". Organ Kurii Diecezjalnej w Katowicach 1937, nr 9.

Jacek Kurek

H

Hałas Stanisław (1898–1965), górnik, działacz związkowy, uczestnik powstania

wielkopolskiego i III śląskiego, poseł na Sejm Ustawodawczy.

Ur. 28 X 1898 w Konkolewie, pow. Leszno, jako syn Jana i Józefy z d. Leśna. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Westfalii pracował w tamtejszych kopalniach w charakterze górnika. W czasie I wojny światowej walczył w wojsku niemieckim. Uczestniczył w powstaniach: wielkopolskim (1918–1919) i śląskim (1921).

W 1932 r. podjął pracę w kopalni „Barbara" w Chorzowie, wiążąc się z nią na stałe. Na tym terenie zaangażował się w pracę społeczną. W okresie okupacji wywieziony został do Niemiec na roboty przymusowe. Do Chorzowa wrócił w 1945 r., kiedy trwały jeszcze walki na froncie. Okupant niemiecki, wycofując się, dewastował ośrodki przemysłowe. Czujność górników z H. na czele uniemożliwiła Niemcom wysadzenie kopalni „Barbara-Wyzwolenie". Wykryli bowiem w porę ulokowany pod szybem materiał wybuchowy, przy pomocy którego hitlerowcy chcieli zniszczyć kopalnię. Zdołano też zlikwidować na czas wywołany w tym samym celu pożar w podziemiach kopalni. Wkrótce potem, w lutym 1945 r., został wybrany na przewodniczącego Rady Zakładowej kopalni. W 1947 r. pod jego przewodnictwem regularnie, co miesiąc, organizowano odprawy radców zakładowych z terenu Chorzowa.

Został też delegowany na radnego MRN, a z listy nr 3 Bloku Demokratycznego, Okręg 40 Katowice, obejmującego powiaty Katowice i Rybnik oraz miasta Katowice i Chorzów, został posłem na Sejm Ustawodawczy (1947–1952). W broszurze tegoż Bloku do jego nazwiska przypisano następującą charakterystykę osiągnięć: „lat 48, górnik na kop. Barbara w Chorzowie. Działacz społeczny na terenie robotniczym. Przewodniczący Rady Zakładowej. Odznaczony ZKZ za uratowanie kopalni przed pożarem i zalaniem wodą w okresie ucieczki Niemców". W Sejmie pracował w Komisji Ziem Odzyskanych i Repatriacji oraz w Komisji Pracy i Opieki Społecznej.

H. utożsamiał się z założeniami ideowo-programowymi SD, którego był w Chorzowie współtwórcą. 13 VI 1945 wraz z grupą działaczy robotniczych doprowadził do utworzenia podkoła SD przy kopalni „Barbara"; od 18 XI 1945 pozostawał czynny we władzach miejskiej instancji SD; od 2 III 1947 – pełnił funkcję wiceprezesa Miejskiego Komitetu, a w 1948 r. – prezesa. Aktywną działalnością wykazał się na forum Wojewódzkiego Komitetu SD w Katowicach oraz Centralnego Komitetu SD w Warszawie. W tejże organizacji był m.in. zwolennikiem działalności klubowej, w której wyniku powołano Wydział Gospodarczy MK SD, upoważniony do prowadzenia działalności kupiecko-handlowej w celu przysporzenia Komitetowi środków finansowych na opłacenie bieżących potrzeb związanych z działalnością polityczną, a także do przyjmowania od członków Stronnictwa wkładów gotówkowych o charakterze udziałów do działalności handlowo-gospodarczej. (Inicjatywa ta jednakże, wykraczająca poza normy działalności polityczno-społecznej, opartej na bezinteresownym zaangażowaniu, nie przyjęła się w SD.)

Był żonaty ze Stanisławą z Kaczmarków.

Odznaczony Krzyżem Walecznych, Krzyżem Virtuti Militari, ZKZ, SKZ i BKZ oraz Medalem Zwycięstwa i Wolności.

Na emeryturze od 1958.

Zm. 7 IX 1965.

Chorzów. Zarys rozwoju miasta..., s. 205, 208; Hanke R., *Kartki z historii chorzowskiej organizacji Stronnictwa Demokratycznego*, W. 1974, s. 23, 51–52, 54, 58, 62, 82, 100–101, 107–108; tenże, *Polska droga Chorzowa...*, s. 275; tenże, *Słownik demokratów śląskich. Biogramy działaczy Klubów Demokratycznych i Stronnictwa Demokratycznego na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim z lat 1937–1975*, Kat. 1988, s. 84; Jaros J., *Historia kopalni „Król" w Chorzowie (1791–1945)*, Kat. 1962, s. 156; Murek M., *Z kart Stronnictwa Demokratycznego w regionie węgla i stali 1937–1974*, W. 1977, s. 95; Odorkiewicz E., *Stronnictwo Demokratyczne na Śląsku w latach 1945–1946*, „Zeszyty historyczno-polityczne Stronnictwa Demokratycznego" 1965, z. 1, s. 95; Szwagierczyk E., *Opowieść o ocaleniu kopalni*, „Dziennik Zachodni" 1974, nr 19, s. 3–4; Wosiński H., *Stronnictwo Demokratyczne w Polsce Ludowej*, cz. 3: *Udział Stronnictwa w pracach*

parlamentarnych PRL w latach 1944–1968, red. W. Boczek, W. 1967, s. 57.

Rajmund Hanke

Hanak Zenon (1924–1961), inż. górnik, w l. 1951–1953 kierownik działu mierniczo-geologicznego w kopalni „Chorzów".

Ur. 20 III 1924 w Łagiszy, pow. Będzin. W l. 1945–1949 studiował na Wydziale Geologiczno-Mierniczym AG (od 1949 r. AGH) w Krakowie, uzyskując w 1951 r. dyplom magistra inżyniera miernictwa górniczego, a w 1957 r., po złożeniu egzaminu w Wyższym Urzędzie Górniczym w Katowicach, uprawnienia mierniczego górniczego. Pracę zawodową rozpoczął w l. 1941–1945 jako robotnik w kopalni „Paryż" (później „Generał Zawadzki") w Dąbrowie Górniczej. W l. 1949–1951 pracował w DZPW, zaś w l. 1951–1953 pełnił funkcję kierownika działu mierniczo-geologicznego w kopalni „Chorzów". Od 1954 do 1957 r. był głównym mierniczym Bytomskiego ZPW, a w okresie 1957–1961 zastępcą głównego mierniczego połączonych zjednoczeń Bytomskiego i Rudzkiego. Był członkiem zarządu Oddziału Mierniczych Górniczych Stowarzyszenia Geodetów Polskich w Katowicach i Sekcji Miernictwa Górniczego SITG.

Zm. 16 IV 1961 w Łagiszy.

Dzieje górniczego ruchu stowarzyszeniowego (1892–2002), materiały zebr. i oprac. J. Malara, E. Ragus, T. Zygadłowicz, Kat. 2002, s. 213; Jaros J., *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*. (3) „Przegląd Górniczy" 1988, nr 11–12, s. 34.

Lech Krzyżanowski

Hanke Eugeniusz Tomasz (1903–1966), inż. górnik, ppor. rez. WP, kierownik inwestycji w ChZPW od grudnia 1945 do kwietnia 1946 r.

Ur. 11 XI 1903 we Lwowie, syn Ludwika, nauczyciela, i Wiktorii z d. Kozakiewicz. Uczęszczał do Państwowego Gimnazjum im. Królowej Zofii w Sanoku. W 1923 r. podjął studia na Wydziale Górniczym AG w Krakowie. Pracę dyplomową wykonał pod kierunkiem prof. Zygmunta Bielskiego w 1930 r. (nr dypl. 226). Po ukończeniu studiów zatrudniony został w kopalni „Kazimierz" w Kazimierzu Górniczym (obecnie dzielnica Sosnowca). Od października 1929 do sierpnia 1930 r. pracował tam jako inżynier ruchu. Następnie, od sierpnia 1930 do września 1931 r., odbywał służbę wojskową. Przez kilka lat po zwolnieniu z wojska pozostawał bez pracy. Od stycznia 1935 do stycznia 1939 r. był kierownikiem robót w Firmie Górniczo-Wiertniczej M. Łempicki w Sosnowcu. Potem, aż do wybuchu wojny, pracował jako zastępca kierownika robót górniczych w kopalni „Giesche" (obecnie „Wieczorek") w Nikiszowcu. Uczestniczył w kampanii wrześniowej w batalionie saperów 21. DP Górskiej. Brał udział w walkach przeciwko siłom niemieckim od Śląska Cieszyńskiego po rejon Tomaszowa Lubelskiego. Pod Tomaszowem Lubelskim 20 IX 1939 dostał się do niewoli. Od września 1939 do maja 1945 r. przebywał w różnych obozach jenieckich (m.in. w Oflagu XI A Osterode am Harz, Oflagu VII A Murnau am Staffelsee, Oflagu II B Arnswalde i II C Woldenberg). Po wyzwoleniu podjął pracę w ChZPW, w którym od grudnia 1945 do kwietnia 1946 r. był kierownikiem inwestycji. Od kwietnia 1946 do października 1947 r. pełnił funkcję dyrektora kopalni „Ludwik" w Zabrzu, następnie zaś, od października 1947 do czerwca 1948 r., zajmował stanowisko dyrektora kopalni „Generał Zawadzki" w Dąbrowie Górniczej. Później, od czerwca 1948 do sierpnia 1949 r., został głównym inżynierem w DZPW. Od września 1950 do kwietnia 1952 r. pracował w Centralnym Biurze Projektów Przemysłu Węglowego w Katowicach jako generalny projektant, a od kwietnia 1952 do maja 1966 r. był dyrektorem Biura Projektów Górniczych w Gliwicach.

Zm. 25 V 1966 w Katowicach.

CAW, sygn. AP 1169. – *Kronika i spis absolwentów Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica 1919–1979*, red. M. Odlanicki-Poczobutt i in., Kr. 1979, s. 109; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 57–58.

Mieczysław Starczewski, Maciej Fic

Hanke Wit (Wilhelm) (1907–1966), działacz komunistyczny i związkowy, związany z Chorzowem miejscem urodzenia, pracą zawodową i działalnością polityczną.

Ur. 20 XII 1907 w Bismarckhütte (od czerwca 1922 r. Wielkie Hajduki, obecnie Chorzów Batory), w rodzinie hutniczej jako pierworodny syn Karola i Albiny z Kurców. W 1921 r. ukończył 8-klasową szkołę powszechną i aby wspomóc materialnie liczną rodzinę, zaczął pracować jako 14-latek w Przedsiębiorstwie Czyszczenia Kotłów (firma „Heinisch und König") w Chorzowie, a od 1922 r. – początkowo w charakterze ucznia – w kotłowni późniejszej huty „Batory". W l. 1922–1925 ukończył funkcjonującą przy hucie 3-letnią szkołę zawodową, jednak na przełomie 1925/1926 r. został zwolniony z pracy za działalność strajkową. Pracował dorywczo w biedaszybach oraz okresowo w kopalniach „Kleofas" i „Polska". Dzięki interwencji rady zakładowej powrócił wkrótce do huty „Batory", w której był zatrudniony do 1930 r. Od tego czasu praktycznie przestał zarobkować jako robotnik, angażując się całkowicie w działalność społeczno-polityczną w organizacjach lewicowych, z którymi związany był już wcześniej. Jego poglądy polityczne kształtowały się stopniowo, przybierając coraz bardziej radykalny charakter.

W l. 1923–1924 H. należał do TG „Sokół", jednak wystąpił z niego, protestując przeciw potępieniu powszechnego strajku hutników przez kierownictwo Towarzystwa. W 1922 r. należał do klasowego Związku Zawodowego Metalowców, w latach 1927–1929 działał w Wolnych Związkach Zawodowych na Śląsku, a od 1929 r. był już aktywistą lewicy związkowej. W okresie 1925–1927 nawiązał pierwsze kontakty z socjalistycznymi organizacjami młodzieżowymi. W 1927 r. wstąpił do socjalistycznego Towarzystwa Turystycznego „Przyjaciele Przyrody" (siedziba w Wiedniu) i w 1928 r. został sekretarzem oddziału chorzowskiego tego stowarzyszenia. W tym samym roku wstąpił także do Związku Młodzieży Komunistycznej, później KZMP, za co m.in. został w końcu 1929 r. wykluczony z Towarzystwa „Przyjaciele Przyrody". Z tych samych powodów, a konkretnie w trakcie rozklejania plakatów 1-majowych na ulicach Chorzowa, został w nocy z 30 IV na 1 V 1929 aresztowany i skazany przez sąd na 9 miesięcy więzienia oraz pozbawiony prawa służby w WP na 10 lat.

W 1930 r. H. został członkiem KPP i z jej polecenia wstąpił do PPS-Lewicy, utworzonej przez radykalnych wychodźców z PPS w czerwcu 1926 r. Do chwili zdelegalizowania tej partii w 1931 r. pełnił w niej funkcję sekretarza Komitetu Okręgowego na Śląsku. Nadal także był aktywistą KZMP i do 1932 r. pracował w charakterze sekretarza okręgowego w Łodzi, Warszawie, Zagłębiu Dąbrowskim, w Krakowie i na Śląsku. W l. 1932–1933 przebywał na kursie w Międzynarodowym Instytucie Leninowskim w Moskwie. Realizując zadania budowy „jednolitego frontu klasy robotniczej" przeciw rządom sanacyjnym, działał na rzecz zbliżenia z socjalistami, szczególnie z socjalistyczną młodzieżą. Po powrocie w 1936 r. na Śląsk pracował m.in. w OMTUR w Chorzowie, organizacji kulturalno-oświatowej, związanej z PPS, gdzie – pełniąc funkcję kierownika kulturalno-oświatowego – zorganizował kilka zespołów sportowych, kółek tanecznych, recytatorskich i dramatycznych. Dał się też poznać jako reżyser kilku przedstawień w sali ludowej w Chorzowie (m.in.

Dziady A. Mickiewicza i balet do *Menueta* I. Paderewskiego).

Komunistyczne poglądy i działalność H. przysparzały mu wielu wrogów. W 1938 r. został usunięty z OMTUR i z nakazu prokuratora oddany pod nadzór policji. W lipcu t.r. dokonano kilku nieudanych prób napadu na niego i jego rodzinę. Czując się zagrożony, H. opuścił Polskę i udał się do ZSRR, gdzie jednak – jako członek rozwiązanej przez Międzynarodówkę Komunistyczną KPP – został aresztowany i zesłany na daleką północ. Tworzenie polskich jednostek wojskowych na terytorium ZSRR na mocy umowy Sikorski – Majski (30 VII 1941) umożliwiło mu powrót w 1942 r. z zesłania i wstąpienie do Armii Polskiej gen. Władysława Andersa, z którą ewakuował się na Bliski Wschód, a następnie w szeregach II Korpusu Polskiego walczył m.in. pod Monte Cassino i brał udział w zdobyciu Bolonii. Po zakończeniu działań wojennych był tłumaczem i wykładowcą w polskich wojskowych obozach repatriacyjnych we Włoszech oraz jednym z ich likwidatorów. Z Włoch wyjechał do Anglii, skąd w lipcu 1946 r. wrócił do Polski.

Po powrocie do kraju H. wstąpił do PPR. Był I sekretarzem Komitetu Powiatowego PPR w Katowicach (IX–X 1946), Komitetu Miejskiego PPR w Chorzowie (I 1947–I 1948) oraz kierownikiem Wydziału Zawodowego KW PPR w Katowicach. Jednocześnie od listopada 1946 do maja 1947 oraz od stycznia do grudnia 1948 wchodził w skład Egzekutywy KW PPR. Od zjednoczenia PPR i PPS (XII 1948) był członkiem PZPR. Na III Zjeździe tej partii w marcu 1959 r. został wybrany na członka Komitetu Centralnego, a od IV Zjazdu (VI 1964) – na członka Centralnej Komisji Rewizyjnej PZPR.

W czasach PRL postanowiono wykorzystać doświadczenia H. w pracy związkowej. 30 VI 1949 wybrano go na przewodniczącego Okręgowej Rady Związków Zawodowych w województwie śląskim, a 13 II 1952 powołano go na stanowisko sekretarza Zarządu Głównego ZZG z siedzibą w Katowicach. Od października 1955 do kwietnia 1958 pełnił funkcję przewodniczącego tego Związku. Od tego czasu, tj. od kwietnia 1958, do V Kongresu Związków Zawodowych (grudzień 1962) był sekretarzem CRZZ. Członkiem Prezydium tej instytucji pozostawał do końca życia. Jako delegat polskiego ruchu zawodowego brał udział w światowych kongresach związków zawodowych (m.in. w IV Kongresie w Lipsku w grudniu 1961 r. oraz w V Kongresie w Moskwie w październiku 1965); był członkiem Rady Generalnej Światowej Federacji Związków Zawodowych oraz delegatem CRZZ i korespondentem na Polskę w Międzynarodowym Biurze Pracy w Genewie. Od 1951 r. był zastępcą redaktora naczelnego nowo powstałego dziennika CRZZ „Głos Pracy", inicjatorem założenia w 1958 r. pisma poświęconego historii ruchu zawodowego („Biuletyn Biura Historycznego CRZZ", później „Kwartalnik Historii Ruchu Zawodowego") oraz od 1958 r. aż do śmierci – przewodniczącym Komisji Historii Ruchu Zawodowego przy CRZZ.

Od wyborów do Sejmu Ustawodawczego w styczniu 1947 r. H. był posłem do Sejmu PRL, a w Sejmie III kadencji (1961–1965) przewodniczył Komisji Pracy i Spraw Socjalnych. Od stycznia 1961 r. pełnił funkcję przewodniczącego Rady Nadzorczej ZUS i od 18 II tego samego roku aż do śmierci był prezesem Polskiego Związku Piłki Nożnej.

Był odznaczony Orderem Sztandaru Pracy I i II klasy, KKomG OOP. Za walkę z Niemcami w okresie II wojny światowej odznaczony był BKZ z Mieczami, a także Krzyżami za Monte Cassino i za Bolonię. Miał wiele odznaczeń wojskowych oraz tytuł „Zasłużonego Górnika PRL".

Z małżeństwa z Marią Pit pozostawił córkę Joannę.

Zm. 3 V 1966.

Kozik J., *Hanke Wit (1907–1966)*, [w:] ŚSB, t. 1, Kat. 1977, s. 92–95; tenże, *Wit Hanke*, [w:] *Ludzie trzy-*

dziestolecia. Sylwetki zasłużonych dla województwa katowickiego, red. H. Rechowicz, Kat. 1974, s. 142–147; tenże, *Polska Partia Robotnicza i Polska Partia Socjalistyczna w województwie śląsko-dąbrowskim w latach 1945–1948. Informator*, „Studia i Materiały z Dziejów Województwa Katowickiego w Polsce Ludowej" 1969, t. 4, s. 118–119, 122–124; Kratko Z., *Wit Hanke*, „Biuletyn Biura Historycznego CRZZ" 1966, z. 2, s. 2–9; Mołdawa T., *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*, W. 1991, s. 59, 318, 320; Steuer A., *Roman Bąk (1908–2003) działacz szachowy i ruchu młodzieżowego*, „Zeszyty Chorzowskie" 2005, t. 8, s. 321; Woźniczka Z., *Nadchodzi nowe. Śląski Październik 1956*, „Śląsk" 2006, nr 10.

Sylwester Fertacz

Hanslik Julian Anzelm (1907–1970), lekarz ogólny i górniczy, od 1936 r. lekarz rejonowy Spółki Brackiej w Chorzowie.

Ur. 13 IV 1907 w Żorach; syn Pawła (1856–1928) i Anny z domu Rojek. Ojciec był działaczem narodowym, współzałożycielem „Górnoślązaka", współpracownikiem Wojciecha Korfantego.

Podczas III powstania śląskiego w 1921 r. jako jeden z pierwszych w Żorach zatknął polską flagę; jako 14-latek pracował w biurze werbunkowym do oddziałów powstańczych. Do gimnazjum uczęszczał w Żorach, a później w Mikołowie, gdzie w 1926 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. Medycynę studiował w Poznaniu. Należał do Związku Akademików Ślązaków przy Uniwersytecie Poznańskim. Dyplom lekarza otrzymał w 1933 r.

W l. 1933–1936 pracował w Szpitalach Spółki Brackiej, kolejno: w Rydułtowach, Chorzowie, Mysłowicach, Rybniku, a od 1936 r. zamieszkał w Chorzowie, gdzie został lekarzem rejonowym Spółki Brackiej. Był członkiem Śląskiej Izby Lekarskiej, Towarzystwa Lekarzy Polaków na Śląsku i Związku Gospodarczego Lekarzy Polaków w Województwie Śląskim. Podczas II wojny światowej uczestniczył w ruchu oporu. Pozostawał w strukturze organizacyjnej służby zdrowia Okręgu Śląskiego AK w Obwodzie Świętochłowice (kryptonim „Holendrzy") i współpracował z tajnym harcerstwem w pomocy charytatywnej dla Polaków.

Po wojnie w Chorzowie pracował jako lekarz domowy w Ubezpieczalni Społecznej i lekarz szkolny w Miejskim Ośrodku Zdrowia. Od 1951 r. został kierownikiem Zakładu Leczniczo-Zapobiegawczego przy KWK „Polska" w Świętochłowicach i był wieloletnim lekarzem w Obwodowej Przychodni Górniczej przy KZPW. Specjalizację II stopnia w zakresie medycyny przemysłowej uzyskał w 1956 r. W 1960 r. został powołany na członka Okręgowej Komisji Kontroli Zawodowej przy Wydziale Zdrowia w Prezydium WRN w Katowicach.

Odznaczony był m.in. Srebrną Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" i ZKZ.

H. był żonaty. Z małżeństwa z Elżbietą z d. Sitko przyszło na świat 3 dzieci: Piotr (później lekarz), Barbara i Iwona. Jego brat Paweł (1908–1978) był lekarzem dentystą w Świętochłowicach.

Zm. 18 III 1970 w Chorzowie i tam został pochowany.

Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie, zespół: Śląska Izba Lekarska 1945–1950, teczka personalna J. Hanslika; Śląska Izba Lekarska w Katowicach, Archiwum, teczka personalna; Relacja ustna dr. Tadeusza Krawieckiego, zam. w Chorzowie, z 2010 r. – Brożek K., *Polscy lekarze na Górnym Śląsku i Śląsku Cieszyńskim od końca XIX do połowy XX wieku*, Kat. 2009, s. 228; *Górnicza służba zdrowia województwa katowickiego w latach 1962–1971*, Kat. 1972, s. 19 [nazwisko zniekształcone na Handzlik]; *Hanslik Paweł*, EPŚl., Op. 1982, s. 168; *Polski almanach medyczny na rok 1956*, W. 1957, s. 104; „Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej" na rok 1938, W. 1938, rubr. 68; „Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej" na rok 1948, W. 1949, rubr. 141; Różanowicz A., *Początki tajnego harcerstwa w Katowicach. (Wspomnienie z lat 1939–1941)*, *Po ziemi naszej roześlem harcerzy. Z dziejów harcerstwa polskiego na Górnym Śląsku.* Red. K. Heska-Kwaśniewicz, Kat. 2007, s. 251; *Spis fachowych pracowników służby zdrowia*, W. 1964, s. 110; *Spis lekarzy, lekarzy-specjalistów, lekarzy-dentystów, techników-dentystów, położnych, szpitali, aptek, kas chorych, ośrodków zdrowia i zakładów opiekuńczych Województwa Śląskiego*, Kat. 1939, s. 9; *Sprawozdanie Związku Gospodarczego Lekarzy Polaków Województwa Śląskiego* za rok 1938, s. 6; Walter-Janke Z., *W Armii Krajowej na Śląsku*, Kat. 1980, s. 165. – Nekrolog: „Dziennik Zachodni" nr 67 z 20 III 1970, s. 4.

Krzysztof Brożek

Hornig Alfred Franciszek (1911–1999), geograf i ekonomista, członek Komisji Nauk Geograficznych PAN Oddział w Krakowie (od 1967 r.), Instytutu Śląskiego w Opolu (od 1962 r.), Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Geologicznego i Ekonomicznego, Prezydium Komisji Odry przy Instytucie Śląskim w Opolu (od 1970 r.), Rady Naukowej Instytutu Śląskiego w Opolu, Komitetu Ochrony Przyrody i jej Zasobów PAN (od 1975 r.) oraz Komisji Nauk Demograficznych i Gospodarki Przestrzennej PAN Oddział w Katowicach (od 1975 r.).

Ur. 2 X 1911 w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów) w rodzinie robotniczo-chłopskiej. Był synem Augustyna (1883–1963), ślusarza hutniczego, i Gertrudy z d. Kurpierz (1887–1975), która pochodziła z Opolszczyzny. Ojciec z czasem awansował najpierw na mistrza, a później na urzędnika hutniczego w Chorzowskiej Wytwórni Konstrukcji Stalowych w Chorzowie. Matka zajmowała się wychowaniem synów Alfreda Franciszka i Ernesta Andrzeja (1913–1996). Obaj bracia, jak na możliwości rodziny robotniczej, otrzymali staranne wykształcenie.

H. po zdaniu egzaminu dojrzałości w 1931 r. (jego młodszy brat, Ernest Andrzej, w tym samym Państwowym Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym im. św. Stanisława Kostki w Chorzowie złożył egzamin maturalny w 1933 r.) zapisał się na Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie do 1934 r. studiował filologię niemiecką. W 1935 r. rozpoczął studia w WSH w Poznaniu, którą ukończył w 1937 r. Pracę dyplomową napisał z zakresu geografii gospodarczej.

W l. 1932–1936 odbył praktyki w przemyśle węglowym i energetycznym w różnych zakładach Katowic i Chorzowa. W styczniu 1937 r. podjął prace w charakterze kierownika w rzemieślniczym warsztacie galwanotechnicznym rodziców w Chorzowie (kierował nim do grudnia 1941 r., co było możliwe ze względu na trwałą niezdolność do służby wojskowej). W okresie wojny, od marca 1942 do września 1944 r., otrzymał zatrudnienie jako referent w zakładzie metalurgicznym w Mödling w Austrii, gdzie został aresztowany przez gestapo pod zarzutem współpracy z ruchem oporu. Po powrocie do kraju, do września 1947 r., pełnił obowiązki nauczyciela przedmiotów zawodowych w Miejskim Instytucie Kształcenia Handlowego w Chorzowie. W związku z brakiem podręczników opracował skrypty *Geografii gospodarczej ogólnej* oraz *Geografii Europy i wybranych państw europejskich*, które przez kilka lat były jedynym źródłem informacji i pomocą w nauczaniu geografii gospodarczej w szkołach zawodowych. Następnie, do kwietnia 1957 r. i w 1960 r., prowadził z rodzicami warsztat galwanotechniczny.

W 1948 r. uzyskał stopień magistra nauk ekonomiczno-handlowych w AH w Poznaniu i podjął zabiegi o otwarcie przewodu doktorskiego przy jednej z katedr uniwersyteckich. Ze względu na profil ukończonych studiów Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego poleciło H. odbycie rocznych studiów z geografii na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJ, które ukończył w roku akademickim 1950/1951.

Od 16 V 1957 do 30 XI 1958 był pracownikiem i współorganizatorem reakty-

wowanego Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach, zatrudnionym na stanowisku zastępcy dyrektora, a od 1 XII 1958 do 30 IX 1959 – na etacie pracownika naukowego. Ponadto w 1958 r. wszedł w skład Komitetu Redakcyjnego kwartalnika „Zaranie Śląskie". W czerwcu 1961 r., na podstawie dysertacji pt. „Wpływ człowieka na powierzchnię ziemi w północnej części Górnośląskiego Zagłębia Węglowego", uzyskał stopień naukowy doktora na Wydziale Nauk Przyrodniczych UWr. Opublikował także na ten temat kilka artykułów i przygotował referat w języku angielskim na XX Międzynarodowy Kongres Geograficzny w Londynie.

Od listopada 1961 r. do 28 II 1964 H. pracował w Biurze Projektów Kopalnictwa Surowców Chemicznych w Chorzowie w charakterze starszego projektanta ekonomisty. W lipcu 1962 r. został zatrudniony na stanowisku starszego wykładowcy w Katedrze Geografii Regionalnej WSP w Krakowie, gdzie obowiązki swe pełnił do września 1969 r. Od 1 IX 1964 pracował także jako nauczyciel (kontraktowy) geografii gospodarczej w Technikum Zawodowym dla Pracujących w Chorzowie przy ul. Henryka Dąbrowskiego 2. Jednocześnie od 1 I 1965 do marca 1968 r. był zatrudniony jako adiunkt w Zakładzie Instytutu Ekonomiki i Organizacji Przemysłu w Chorzowie. Dał się wówczas poznać jako zdolny pracownik, który z racji swego przygotowania teoretycznego i praktyki był szczególnie zainteresowany pracami związanymi z problematyką zagospodarowania przestrzennego, analiz ekonomicznych oraz zatrudnienia i płac. Był współautorem następujących prac naukowo-badawczych wykonanych w Instytucie Ekonomiki i Organizacji Przemysłu: *Kryteria i mierniki oceny działalności branży przemysłowej* oraz *Budowa planu techniczno-ekonomicznego huty „Kościuszko" za pomocą metod ekonometrycznych*. Na dorobek naukowy H. składało się wówczas 80 publikacji z zakresu gospodarki przestrzennej i ekonomiki przemysłu. Po włączeniu Zakładu Instytutu Ekonomiki i Organizacji Przemysłu w Chorzowie (1 IV 1968) do Instytutu Metalurgii Żelaza w Gliwicach oraz przemianowaniu na Zakład Organizacji Produkcji i Badań Ekonomicznych pracował w nim na stanowisku adiunkta w Pracowni Badań Efektywności, którą kierował od 1 VIII 1968 do kwietnia 1971 r. Z dn. 30 III 1972 nastąpiło rozwiązanie umowy o pracę na podstawie wspólnego porozumienia stron.

W czerwcu 1971 r. na Wydziale Morskim WSE w Sopocie przeprowadził habilitację na podstawie rozprawy pt. *Studium zagospodarowania drogowego na przykładzie województwa katowickiego*, uzyskując stopień doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w zakresie geografii ekonomicznej. Od 1 XII 1971 do 30 IX 1972 był starszym wykładowcą w WSE w Katowicach, a od 1 XII 1972 pracował na etacie docenta w AE im. Karola Adamieckiego.

24 VI 1975 na posiedzeniu Senatu uczelni rektor, prof. dr hab. Zbigniew Messner, przedstawił wniosek i pełną dokumentację dotyczącą wystąpienia do Rady Państwa o nadanie H. tytułu profesora nadzwyczajnego, a w październiku t.r. otrzymał on zgodę na dodatkowe zatrudnienie w Politechnice Śląskiej w Gliwicach.

Od października 1975 r. pełnił w AE Katowice funkcję prodziekana Wydziału Handlu, Transportu i Usług, a od października 1976 r. – zastępcy dyrektora Instytutu Ekonomiki Transportu. W 1977 r. objął funkcję kierownika Zakładu Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw Transportu, a w rok później został kierownikiem Studium Podyplomowego Organizacji i Zarządzania Transportem Samochodowym i Kolejowym.

Minister nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, Janusz Górski, 30 IX 1981 rozwiązał z H. stosunek służbowy, dziękując mu za wieloletni ofiarny wkład pracy w realizację „wielostronnych zadań nauczyciela akademickiego". Z tej okazji wysoko ocenił jego dorobek badawczy w dziedzinie ekonomiki i geografii transportu, zagadnień demogra-

ficznych oraz zmian środowiska i jego ochrony. Decyzja ta nie osłabiła jednak udziału H. w życiu naukowym Akademii, nawet nie spowodowała całkowitego odejścia od dydaktyki uczelnianej.

W związku z osiągnięciem z dn. 2 X 1981 wieku emerytalnego przeszedł od 1 października t.r. na emeryturę, wyrażając gotowość prowadzenia zajęć w ramach godzin ponadwymiarowych, na co wyraził zgodę ówczesny rektor, prof. dr hab. Zbigniew Messner. Jeszcze w roku akademickim 1986/1987 dziekan Wydziału Handlu, Transportu i Usług AE, prof. dr hab. Franciszek Piontek, proponował H. zatrudnienie w wymiarze pół etatu na stanowisku specjalisty z zakresu ekonomiki transportu samochodowego i geografii transportu, który czynnie uczestniczył w kształceniu kadry Instytutu Ekonomiki Transportu.

W zakresie geografii zatrudnienia na uwagę zasługuje artykuł H. pt. *Strefy koncentracji przestrzennej ludności w województwie katowickim*, drukowany w 1964 r. na łamach „Przeglądu Geograficznego". Stanowił on próbę ujęcia i rozwiązania problemu rozmieszczenia ludności. Szczególne osiągnięcia przypisywano H. w dziedzinie geografii transportu. Jego dorobek naukowy, a zwłaszcza studium komunikacyjne Górnego Śląska, ułatwiły mu wypracowanie własnej metody służącej do celów rejonizacji zagospodarowania drogowego (zaprezentowanej w pracy habilitacyjnej). Problem sieci dróg rozpatrywał on w aspektach historycznym oraz przestrzenno-społeczno-ekonomicznym.

W pracy badawczej H. koncentrował uwagę wokół pytania: „Czy przy optymalnym wykorzystaniu istniejącego potencjału przewozowego jest zapewnione zaspokojenie potrzeb transportowych według zasady gospodarności, tj. przy minimum kosztów i czasu przewozu". W tym celu obliczył wskaźniki ekonomiczne dla danego ciągu lat, dotyczące wyposażenia w drogi żelazne, kołowe i wodne w relacji zagospodarowania osiedlowego, przemysłowego, zatrudnienia, produkcji i masy przewozowej na 1 km drogi. Autor zgromadził imponujący materiał zarówno dotyczący przeszłości historycznej, jak i ówczesnego stanu komunikacji, uporządkował go i przejrzyście zestawił w licznych tabelach, ilustrując mapami.

H. ma również znaczący dorobek naukowy w innych gałęziach geografii, jak geografia przemysłu i surowców mineralnych oraz ekonomika przemysłu. W zakresie geografii stosowanej wykonał wiele prac na potrzeby gospodarcze. Dotyczyły one projektowania zakładów przemysłowych i zagospodarowania kopalnych surowców chemicznych (surowce siarki i fosforyty). Brał także czynny udział w pracach Polskiego Towarzystwa Geograficznego; był współorganizatorem Zjazdu Regionalnego PTG w 1968 r. w Katowicach. Na regionalnej katowickiej Konferencji Naukowej PTG wygłosił referat o formach morfologicznych i antropogenicznych w GOP-ie. Na kursach naukowych PTG był organizatorem i przewodnikiem wycieczek.

Działalność naukowo-dydaktyczna H. w AE Katowice charakteryzowała się znaczną efektywnością, co wyrażało się w prowadzonych wykładach, proseminariach i seminariach na II, III i IV roku studiów. Prowadził zajęcia na studiach stacjonarnych, wieczorowych, zaocznych i podyplomowych. Ponadto opracował skrypt *Zarys ekonomiki i organizacji transportu samochodowego*. Był też współautorem opracowania zespołowego *Ćwiczenia z ekonomiki i organizacji transportu*. Zaangażował się również w realizację zadań naukowo-badawczych o znaczeniu podstawowym i stosowanym, m.in. dla PAN w ramach problemu węzłowego 11.2.1. Centralnego Ośrodka Badań i Rozwoju Techniki Kolejnictwa w Warszawie, Zjednoczenia Budowlano-Montażowego Przemysłu Węglowego w Katowicach, Instytutu Śląskiego w Opolu oraz Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego w Katowicach i Opolu.

O aktywności dydaktycznej H. świadczy liczba obronionych (do końca l. 70 XX w.) prac dyplomowych i magisterskich (148 w AE Katowice i 30 w Politechnice Śląskiej).

Ponadto zrecenzował 4 dysertacje doktorskie, jedną pracę habilitacyjną i wypromował 2 doktorów. W l. 1972–1977 był opiekunem Koła Naukowego Transportu, którego członkowie zdobyli kilka nagród uczelnianych i międzyuczelnianych. Pracował również w Senackiej Komisji, Radach Wydziału AE i Politechniki Śląskiej. Za swe osiągnięcia został 2-krotnie wyróżniony Nagrodą Rektora różnych stopni. W środowisku naukowym Katowic, które organizacyjnie współtworzył, miał trwałe miejsce. W licznych towarzystwach naukowych pełnił wiele funkcji organizacyjnych i naukowych.

Ważnym działem twórczości H. była krytyka naukowa, zawarta w wielu publikowanych recenzjach, dyskusjach i polemikach, jak też w niepublikowanych recenzjach wydawniczych oraz ocenach prac doktorskich i habilitacyjnych. Ze szczególną uwagą śledził literaturę obcą, w tym zwłaszcza dotyczącą Śląska. Jego dorobek, oryginalny w treści i metodach (przydatny w procesach badawczych i dydaktyce), obejmuje kilka skryptów, łącznie ponad 120 pozycji bibliograficznych, w tym 2 książki i 5 broszur. Wyniki jego badań nad problemami istotnymi dla Śląska na trwałe weszły do obiegu naukowego. Posługiwał się biegle w mowie i piśmie językiem niemieckim, biernie znał język angielski i francuski.

H. angażował się także w działalność społeczną, wspierając swą wiedzą Stowarzyszenie Miłośników Chorzowa im. Juliusza Ligonia, którego od 1957 r. był wiceprzewodniczącym, a od 1967 do 1971 roku – przewodniczącym. W dowód uznania za szczególne zasługi „w urzeczywistnianiu celów" Stowarzyszenia 20 IV 1999 został mianowany jego honorowym członkiem. Aktywnie współpracował z Komisją i Wydziałem Kultury Prezydium MRN w Chorzowie. W l. 1967–1971 pełnił w swoim rodzinnym mieście funkcję przewodniczącego Koła PTE. Był zapraszany i współpracował z różnymi placówkami. Miał także swoje wielkie pasje, interesował się sportem (był zagorzałym kibicem „Ruchu" Chorzów i grotołazem), muzyką poważną i malarstwem. Grał na flecie i malował akwarele. Swoimi zainteresowaniami dzielił się z najbliższymi: córka Anna grała na pianinie, a syn Andrzej – na instrumentach klawiszowych.

Mimo upływu czasu i narastających kłopotów zdrowotnych był niedościgłym wzorem ogromnej pracowitości. I – co szczególnie należy podkreślić – zawsze swoją prace traktował jako służbę publiczną dla regionu oraz kraju. Był nie tylko ekonomistą i geografem z zamiłowania, lecz także społecznikiem.

Był odznaczony: KK OOP (1981), ZKZ (1976), Medalem Edukacji Narodowej (1978), Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego (1967), Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1977), Złotą Odznaką Polskiego Towarzystwa Geograficznego (1968) i Odznaką Zasłużonemu dla AE w Katowicach (1981).

H. od 19 IV 1949 był żonaty z Zofią Kubicką, która pochodziła podobno z rodu Jakuba Kubickiego (1753–1833), znanego polskiego architekta (ze szkoły Domenico Merliniego), budowniczego Łazienek Królewskich i kościoła ewangelickiego oraz koszar Aleksandrowskich, pałacu Belwederskiego i ujeżdżalni przy Saskim Ogrodzie, od 1874 r. generała artylerii, po trzecim rozbiorze Polski oddanego wyłącznie sztuce, budowniczego kilkudziesięciu kościołów, pałaców i rezydencji wiejskich. Zofia Kubicka (1915–1986), ur. w Klimontowie na Lubelszczyźnie, w 1939 r. ukończyła Uniwersytecką Szkołę Pielęgniarek i Opiekunek Zdrowia przy UJ. H. z małżeństwa tego miał córkę Annę (ur. 19 VII 1950), po mężu Andrzeju, Gibaszewską i syna Andrzeja (ur. 30 XI 1951) z wykształcenia muzyka, absolwenta Państwowego Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego i Szkoły Muzycznej II stopnia w Chorzowie (ojca Patrycji, ur. w 1979 r.). Dr Anna Gibaszewska (doktorat uzyskała na UJ) jest pracownikiem, naukowo-dydaktycznym Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach i matką synów: Tomasza

Alfreda (ur. w 1975 r.) oraz Michała Jana (ur. w 1977 r.).

Zm. 4 VII 1999; został pochowany na cmentarzu parafialnym św. Jadwigi w Chorzowie.

Arch. AE im. Karola Adamieckiego (obecnego Uniwersytetu Ekonomicznego) w Katowicach, akta AE, sygn. 003457. – Materiały udostępnione przez dr Annę Hornig-Gibaszewską.

Zdzisław Janeczek

Horoszko Eugeniusz Jan (1909–1998), jeden spośród najbardziej zasłużonych specjalistów w zakresie elektrotermii przemysłowej, uznawany za jednego z twórców tej dziedziny w Polsce.

Ur. 20 IX 1909 we Lwowie jako syn Jana i Marii z d. Karabin. Jego ojciec pracował wtedy jako komisant księgarski; potem był pracownikiem bankowym. Matka natomiast zajmowała się domem. Po ukończeniu 7. roku życia rozpoczął naukę w szkole powszechnej, a następnie w IV Gimnazjum Męskim (typu humanistycznego) we Lwowie, które ukończył, zdając egzamin dojrzałości w 1928 r. Zaraz po maturze zaczął pracować zarobkowo, po czym po roku wstąpił na Wydział Mechaniczny (Oddział Elektrotechniczny) Politechniki Lwowskiej. Po uzyskaniu absolutorium tej uczelni zmuszony był podjąć pracę zarobkową w Warsztatach 6 Pułku Lotniczego w Skniłowie k. Lwowa; dyplom inżyniera elektryka uzyskał na swej uczelni dopiero w 1936 r. Wtedy to przeniósł się na Górny Śląsk, gdzie podjął pracę już jako inżynier konstruktor w Generalnej Dyrekcji Hut „Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych" w Chorzowie Batorym. Początkowo pracował tam w inwestycjach rozwijającego się i modernizującego przemysłu hutniczego; stał się autorem wielu rozwiązań konstrukcyjnych prototypowych urządzeń elektrycznych, dotychczas do Polski jedynie importowanych. Po roku objął stanowisko kierownika Wydziału Elektrycznego huty „Laura" w Siemianowicach Śląskich. Tam też zastał go wybuch II wojny światowej.

Lata wojny spędził z rodziną we Lwowie. Nie przyznając się do posiadanego dyplomu, pracował jako elektryk w miejscowych przedsiębiorstwach („Lwowszachtostroj", „Ostdeutsch Metallwerke"). Pod koniec okupacji przeniósł się do województwa kieleckiego, gdzie współpracował z polskim ruchem oporu na tych terenach i pracował społecznie w Polskim Komitecie Opiekuńczym przy organizowaniu pomocy gnębionym przez okupanta rodzinom polskim.

Po odzyskaniu Śląska (jeszcze przed formalnym zakończeniem wojny) przeniósł się do Chorzowa, gdzie zaangażował się w uruchomienie huty „Kościuszko". Jako kierownik Wydziału Elektrycznego tej huty – oprócz zarządzania pracami organizacyjnymi – inicjował prace badawcze nad nowym sposobem izolowania drutów aluminiowych wodorotlenkiem glinu drogą galwaniczną. Stało się to później podstawą do rozpoczęcia w Polsce produkcji elektromagnesów ciężarowych, stosowanych do ładowania złomu do pieców łukowych. Miało to wtedy – w trudnym okresie powojennym – ogromne znaczenie: przynosiło spore oszczędności w imporcie.

W 1948 r. H. przeniósł się do Hajduckich Zakładów Hutniczych w Chorzowie Batorym. Został tu zatrudniony jako inspektor inwestycji elektrycznych, ale właściwie w tym zakładzie rozpoczął się nowy etap jego pracy – specjalizacja w elektrotermii przemysłowej. Koncentrował się zarówno na studiach teoretycznych, jak i na badaniach nad budową i konstrukcją urządzeń elektrotermicz-

nych, które wtedy – w rozbudowującym się dopiero hutnictwie śląskim – trzeba było sprowadzać z zagranicy. Już jako specjalista od elektrotermii przemysłowej rozpoczął (w 1950 r.) pracę w Biurze Projektów Przemysłu Hutniczego „Biprohut" na stanowisku głównego projektanta pieców elektrycznych. Z jego inicjatywy i pod jego kierownictwem opracowano wtedy ok. 30 sztuk prototypów dużych pieców i nagrzewnic elektrycznych, których produkcję zapoczątkowano w kraju, przysparzając Polsce dużych oszczędności i dochodów dewizowych.

W 1957 r. przy współudziale H. uruchomiono największy wówczas w Polsce i krajach RWPG prototyp stalowniczego pieca łukowego o pojemności wsadu – 30 t. W dowód uznania otrzymał on w 1962 r. Nagrodę Państwową.

Pracę w przemyśle hutniczym H. łączył z dydaktyką – początkowo był wykładowcą Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej Politechniki Śląskiej w Katowicach, a od 1955 r. – prowadził wykłady z elektrotermii w Katedrze Elektrotechniki Hutniczej AGH w Krakowie. W 1957 r. uzyskał nominację na zastępcę profesora oraz został powołany na stanowisko kierownika wcześniej stworzonego przezeń Zakładu Elektrotermii wraz ze zorganizowanym od podstaw laboratorium dydaktycznym i naukowo-badawczym.

W 1959 r. H. przeniósł się do AGH w Krakowie do pracy na pełnym etacie i wtedy też został mu przyznany przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną naukowy tytuł docenta.

W 1965 r. obronił na Wydziale Elektrycznym Politechniki Warszawskiej pracę doktorską pt. „Wpływ zmiennej reaktancji pieca łukowego na jego pracę", która wzbudziła zainteresowanie także za granicą. Była bowiem wynikiem rozwinięcia nowej teorii obwodu pieca łukowego. H. stał się znanym w kraju i za granicą specjalistą w tej dziedzinie.

Jego pracy naukowej towarzyszyło też czynne uczestnictwo w życiu AGH. Oprócz zorganizowania, a następnie prowadzenia (od 1966 r.) Katedry Elektrotermii (później przekształconej w Zakład), w l. 1964–1969 pełnił funkcję prodziekana Wydziału Elektrotechniki ds. studenckich tej uczelni.

Znany i ceniony jako wysokiej klasy specjalista H. działał również w różnych instytucjach naukowych, komitetach i stowarzyszeniach. Od 1962 r. był aktywnym członkiem Sekcji Elektrotermii przy IV Wydziale Nauk Technicznych PAN, od 1967 r. – członkiem Komisji Elektrotechniki i Automatyki PAN (Oddział Krakowski). Od 1964 r. działał także w Komitecie Nauki i Techniki – w Zespole Problemowym Mechanizacji i Automatyzacji, Komisji Oceny Maszyn i Urządzeń oraz w Zespole Problemowym Urządzeń Elektrotermicznych.

Od początku swej pracy zawodowej H. był związany ze Stowarzyszeniem Elektryków Polskich (SEP), do którego wstąpił w 1933 r., a od którego w 1966 r. doczekał się godności Zasłużonego Seniora SEP. Największe zasługi na niwie tego Stowarzyszenia położył w tworzeniu i pracach Polskiego Komitetu Elektrotermii, którego w l. 1961–1963 był wiceprzewodniczącym, a przez wiele lat – członkiem Prezydium. Od 1963 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Elektrotechniki Teoretycznej i Stosowanej, przez 2 lata wchodząc nawet w skład jego Zarządu Głównego.

Zarówno SEP, jak i NOT wyróżniły H. Złotą Odznaką Honorową: SEP – w 1972 r., NOT – w 1980 r., a ponadto: Medalem Pamiątkowym im. prof. Mieczysława Pożaryskiego, Medalem Pamiątkowym im. St. Bielińskiego (1997 r.), Medalem im. prof. Janusza Groszkowskiego (1989 r.).

Przez cały okres swej pracy dydaktycznej i naukowej H. prowadził szeroko zakrojone badania w dziedzinie hutnictwa żelaza i stali oraz metali nieżelaznych, będąc jednocześnie ok. 10 lat konsultantem w przemyśle w zakresie problematyki elektrotermicznej, a ściślej – w dziedzinie budowy i eksploatacji pieców elektrycznych. Nowatorstwo opracowanych ekspertyz i prac naukowych przyczyniło się nie tylko do ugruntowania jego pozycji wybit-

nego fachowca w tej dziedzinie, ale zaowocowało współpracą z ważniejszymi ośrodkami naukowymi zagranicznymi. Świadczą o tym: publikacje w „Internationale Zeitschrift für Elektrowärme", „Archiv für Elektrotechnik", „Elektrowärme International", a także udział w Międzynarodowych Kongresach Elektrotermii w Wiesbaden (1963 r.) i Ilmenau (1968 r.). Jest on autorem ok. 60 publikacji i rozpraw, studiów, ekspertyz, 20 patentów. Spośród prac naukowych wymienić można np. *Piece łukowe. Wymagania techniczne. Metody badań* (1968 r.) oraz *Konstrukcje prototypowych elektrycznych pieców łukowych. Uruchomienie nowej produkcji i zorganizowanie eksportu.*

Wiele swych prac opublikował w formie artykułów na łamach czasopism polskich, takich jak: „Hutnik", „Wiadomości Elektrotechniczne", „Przegląd Elektrotechniczny", „Rozprawy Elektrotechniczne", a także w postaci referatów, które były wygłaszane na różnego rodzaju konferencjach naukowych.

Wszystkie prace H. cechuje powiązanie z praktyką. Starania o ich aplikację na grunt przemysłowy towarzyszyły całej jego działalności twórczej. Zostało to uhonorowane nie tylko wpisaniem H. do *Złotej Księgi Nauki Polskiej 2000*, ale i Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1983), SKZ (1955) i KK OOP (1977).

Po odejściu na emeryturę (w 1979 r.) H. utrzymywał żywy kontakt z uczelnią.

Był żonaty z Wandą z d. Limbach; pozostawił 2 córki: Anizję (lekarz) i Martę (architekt) oraz syna Jerzego (emerytowany oficer WP).

Zm. 18 II 1998 w Krakowie; został pochowany na cmentarzu Rakowickim (kwatera XXIa, rząd 7, grób 13 i 14).

Pasternak J., *Eugeniusz Horoszko 20 IX 1909–8 II 1998*. „Przegląd Elektrotechniczny" 1998, nr 6, s. 162; tenże, *Wspomnienie o prof. Eugeniuszu Horoszko 1909–1998* zamieszczone w BiP (wydawnictwo „Biprohutu" w Gliwicach) z dn. 25 III 1998; *Słownik biograficzny techników polskich*, t. 14, W. 2003, s. 48; T. S. [Tadeusz Skrzypek]. *Prof. dr inż. Eugeniusz Horoszko*, „Przegląd Elektrotechniczny" 1980, nr 10, s. 461; *Złota Księga Nauki Polskiej 2000 – naukowcy przełomu wieków*, Gliwice 2000. – Informacje od Rodziny.

Danuta Merska

Hurysz Jan Kazimierz (1905–1964), inż. górnik, kierownik stacji ratowniczych w kopalniach „Florentyna" („Łagiewniki") i „Hrabina Laura" („Chorzów") w l. 1931–1936, zastępca dyrektora.

Ur. 27 I 1905 w Śniatyniu (Galicja Wschodnia, obecnie Ukraina), syn Kazimierza. W 1921 r. wstąpił na Wydział Górniczy AG w Krakowie. Pracę dyplomową wykonał pod kierunkiem prof. Kazimierza Kosińskiego w 1928 r. (nr dypl. 150). Od kwietnia 1927 do lipca 1928 r. pracował w kopalni „Grodziec II", a następnie przez kilka miesięcy, do września 1929 r., odbywał służbę wojskową w Szkole Podchorążych Saperów Kolejowych w Jabłonnej. Po zwolnieniu do rezerwy został zatrudniony w kopalni „Grodziec" w Grodźcu – najpierw jako asystent zawiadowcy (X 1929–II 1930), a potem inżynier biura organizacji pracy i projektów (II–IX 1930). Po zmianie miejsca pracy był kierownikiem stacji ratowniczych w kopalniach „Florentyna" („Łagiewniki") i „Hrabina Laura" („Chorzów"), awansując do rangi zastępcy dyrektora. W obu kopalniach przez koncentrację produkcji osiągnął wzrost wydobycia i wydajności pracy. W l. 1937–1938 był zawiadowcą kopalni „Mysłowice", następnie inspektorem kopalń we Wspólnocie Interesów Górniczo-Hutniczych. W l. 1939–1945 pracował w państwowych kopalniach węgla w Turcji w okręgu Zonguldak – Bregli (w Górach Zachodniopontyjskich), m.in. w kopalni „Karodon" jako inżynier biura projektów uruchomienia kopalń, XII 1939–II 1940; w kopalni „Gelik" k. Zonguldaku – dyrektor, III 1940–VII 1941; w kopalni „Caydamar" w Zonguldaku – dyrektor, VIII 1941–XI 1941; Zjednoczeniu Kopalń „Kandilli" k. Eregli – naczelny inżynier, XII 1941–II 1943; w kopalni „Incir Harmen" w Kozlu, III 1943–VII 1946), przeprowadzając ich modernizację. Od 1948 r. był zatrudniony

w Głównym Instytucie Paliw Naturalnych (od marca 1950 r. GIG) jako pracownik naukowy. W 1954 r. został docentem, w 1964 r. – profesorem nadzwyczajnym. W roku akademickim 1952/1953 wykładał na Wydziale Górniczym Politechniki Śląskiej, a od 1957 r. prowadził wykłady z zakresu technologii przemysłu w WSE w Katowicach. Był przewodniczącym koła SITG w GIG. Opublikował kilkadziesiąt prac naukowych na temat techniki górniczej, był również autorem wielu wniosków racjonalizatorskich.

Zm. 13 V 1964 w Katowicach.

Dzieje górniczego ruchu stowarzyszeniowego (1892–2002), materiały zebr. i oprac. J. Malara, E. Ragus, T. Zygadłowicz, Kat. 2002, s. 215; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 61; Jaros J., *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1986, nr 11–12, s. 294.

Zbigniew Kapała

I

Inglot Jan (1906–1994), inż. chemik, kierownik Zakładu Badawczego huty „Batory", kierownik pracowni w „Biprohucie", prof. nadzw. w Instytucie Metalurgii Żelaza w Gliwicach.

Ur. 23 VIII 1906 w Albigowej (pow. Łańcut), w średnio zamożnej rodzinie rolniczej jako syn Tomasza i Doroty z d. Filar. W 1918 r., po ukończeniu 4-klasowej szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości, za przykładem starszych braci podjął naukę w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym im. Henryka Sienkiewicza w Łańcucie. (Wśród starszego rodzeństwa Jana był Stefan Inglot, ur. w 1902 r., historyk, późniejszy docent Uniwersytetu Lwowskiego i profesor UJ oraz UWr.). W 1926 r., po zdaniu egzaminu maturalnego, wstąpił na Wydział Chemiczny Politechniki Lwowskiej. 18 III 1932 uzyskał dyplom inżyniera chemika. Pracował zawodowo już w czasie studiów; od czerwca 1930 r. był asystentem w Zakładzie Chemii Fizycznej i Elektrochemii Politechniki Lwowskiej u prof. Bogdana Kamieńskiego. Pod opieką tegoż powstawały pierwsze prace badawcze I. dotyczące nowatorskiej wówczas dziedziny analizy spektrograficznej. Po zdobyciu dyplomu, zaproszony przez promotora, podjął pracę jako starszy asystent w Katedrze Chemii Fizycznej i Elektrochemii UJ, którą objął Kamieński. W 1933 r. ożenił się ze Zdzisławą Nycz. W 1937 r. doktoryzował się na Politechnice Lwowskiej na podstawie pracy pt. „Napięcie dielektryczne i powierzchniowe niektórych związków organicznych na granicy faz: roztwór/powietrze".

Po uzyskaniu doktoratu I. podjął pracę w przemyśle hutniczym jako szef laboratorium chemicznego w Zakładach Ostrowieckich w Ostrowcu Świętokrzyskim. Na tym stanowisku prowadził prace związane z wykorzystaniem metod elektrometrycznych: potencjometrii oraz elektroanalizy do oznaczania pierwiastków w pobieranych na bieżąco próbkach stali. Pracował w Zakładach Ostrowieckich także podczas okupacji, do końca 1944 r. W l. 1940–1943 prowadził w laboratorium chemicznym kurs i ćwiczenia z chemii nieorganicznej i analitycznej dla 10 pracowników laboratorium i praktykantów – absolwentów gimnazjum. W okresie ewakuacji przez Niemców urządzeń przemysłowych i wzmożonych wywózek na roboty w głąb Rzeszy, na początku 1945 r., przeniósł się do Krakowa, gdzie przejściowo związał się z AG jako asystent. Wkrótce zgłosił się do grupy mającej przejmować zakłady przemysłowe na Górnym Śląsku i został przydzielony do zespołu wyznaczonego do przejęcia i uruchomienia Huty „Batory" w Chorzowie. 15 III 1945 rozpoczął tam pracę, początkowo jako kierownik laboratorium chemicznego, a następnie kierownik Zakładu Badawczego huty „Batory". Opracował metodę produkcji nadsiarczanu amonu, odczynnika do wykonywania analiz. Kierownictwo Zakładu Badawczego huty „Batory" pozwoliło I. na po-

szerzenie znajomości zagadnień metalografii i zapoznanie się z całokształtem problematyki jakości produkcji hutniczej. W 1950 r. został przeniesiony służbowo do Biura Projektów Urządzeń Przemysłu Hutniczego „Biprohut" jako kierownik Pracowni Produkcji Specjalnej (do 1962 r.). W okresie zatrudnienia w „Biprohucie" podjął prace z zakresu projektowania i modernizacji wytrawialni oraz przeróbki ścieków potrawiennych. W l. 1950–1952 był redaktorem Wydawnictw Naukowych Instytutu Odlewnictwa w Krakowie. W okresie 1954–1958 jako ekspert opiniował zamówienia przemysłu hutniczego składane w firmach zachodnioeuropejskich. Wyjeżdżał w związku z tym do Austrii i RFN.

W 1957 r. został członkiem Rady Naukowej Instytutu Metalurgii Żelaza (IMŻ) w Gliwicach, a od 1958 r. związał się z tą placówką naukowo-badawczą na kolejne 20 lat. Objął stanowisko kierownika Zakładu Chemii Analitycznej. Był wybitnym specjalistą chemicznej analizy hutniczej i jednym z pionierów stosowania metod szybkich analiz chemicznych surowców i produktów hut żelaza. Zainicjował, uruchomił i rozwinął w IMŻ produkcję wzorców analitycznych różnych gatunków stali i wzorców analitycznych rud żelaza na potrzeby laboratoriów chemicznych hutnictwa i przemysłu metalowego. Badania I. nad fizykochemicznymi metodami oznaczania małych zawartości węgla w żelazostopach i stali zaowocowały opanowaniem produkcji niskowęglowego żelazochromu i technologii przerobu blach transformatorowych. Prace na temat analizy gazów w stali stanowiły podstawę nowych technologii odlewania stali w próżni (huta „Dzierżyński"). Istotne znaczenie dla praktycznego zastosowania metod kontroli wsadu wielkopiecowego w Hucie im. Lenina oraz hutach „Kościuszko" i „Florian" miały prace I. dotyczące matematycznej oceny wyników analizy podstawowych składników rud. Wniósł znaczący wkład w normalizację metod analiz hutniczych (ponad 50 norm z zakresu analizy rud, topników, żelazostopów, żeliwa i stali), uczestniczył w licznych międzynarodowych konferencjach normalizacyjnych, przewodnicząc powoływanym przez nie komisjom chemicznych metod badań metali. W l. 1946–1966 przewodniczył Komisji Normalizacyjnej Metod Badań Chemicznych PKN. Był także przewodniczącym podkomisji analizy metali Komisji Chemii Analitycznej PAN.

I. publikował w czasopismach krajowych i zagranicznych. Był autorem podręcznika *Analiza chemiczna rud i metali w hutach żelaza* (1955). Opublikował m.in. skrypty dotyczące metod oznaczania małych zawartości węgla w stali i żelazostopach, oznaczania wodoru w stali (Gliwice 1962), unowocześnienia produkcji hutniczej (Kraków 1963) i spektrometrii optycznej w analizie hutniczej (Gliwice 1965). W oczach współpracowników pozostawał przełożonym o dużych zdolnościach organizacyjnych; cieszył się autorytetem jako wybitny fachowiec, dysponujący wiedzą i bogatym doświadczeniem. 4 III 1968 na mocy uchwały Rady Państwa uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego. W 1974 r. przeszedł na emeryturę, choć jeszcze do lutego 1978 r. pracował w IMŻ w niepełnym wymiarze godzin.

Przez cały okres powojenny pozostawał bezpartyjny. Był członkiem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego.

Odznaczony był: Medalem 10-lecia PL (1955) ZKZ (1957) i KK OOP (1965).

Zm. w sierpniu 1994 r. Pozostawił syna Andrzeja.

Arch. Instytutu Metalurgii Żelaza w Gliwicach, Akta osobowe Jana Inglota. – Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku*, z. 2. Cz. 1: *Metalurgia żelaza i stali*. Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa przy Zarządzie Głównym SITPH, Kat. 2002, s. 19 [w biogramie błędnie podano imię Stanisław]; Ulman T., *Zarys dziejów wsi Albigowa 1384–1990*, Albigowa 2007, s. 144–146. – *Słownik biograficzny powiatu łańcuckiego*. http://dvo122.internetdsl.tpnet.pl/print.php?menu=l&id=105

Joanna Januszewska-Jurkiewicz

J

Jackowski Stanisław (1915–?), płk WP, w okresie 27 III 1947–1 IV 1948 dowódca 37. pp w Chorzowie, komendant Garnizonu Chorzów.

Ur. 21 XII 1915 w Żytomierzu (obecnie Ukraina), narodowości polskiej; syn Józefa i Antoniny z d. Święcicka. Ojciec pracował jako pomocnik maszynisty na kolei.

W okresie od 3 XI 1924 do 24 VI 1932 ukończył 8 klas 10-letniej szkoły średniej w Żytomierzu. Następnie przebywał w domu i pracował doraźnie, pomagając rodzinie.

W okresie 21 IX 1937–30 IX 1943 służył w Armii Czerwonej. Służbę rozpoczął w 100. pp 68. DP jako strzelec plutonu – zwiadowca. W dn. 16 VIII 1939 został skierowany do Szkoły Oficerskiej w Taszkiencie, którą ukończył 30 VIII 1940. Od 31 VIII 1940 do 15 VII 1941 wykonywał obowiązki zastępcy dowódcy kompanii w 57. pp radzieckiej 19. DP. W dn. 16 VII 1941 roku został wyznaczony na stanowisko dowódcy kompanii strzeleckiej w radzieckiej 1. DP/58 CDP. W roku tym awansował do stopnia kapitana. Od czerwca do grudnia 1942 r. brał udział w walkach w Średi n. Donem. Został ciężko ranny pod Tusam i Boyuczar. Od 31 XII 1942, będąc rannym, przebywał na leczeniu w szpitalu okręgowym w Dioma. Szpital opuścił 30 IV 1943. Od 1 V 1943 przebywał na kursie jako wykładowca taktyki.

Z dn. 1 X 1943 skierowany został do WP, do 4. pp 2. DP na stanowisko dowódcy II batalionu, a 1 III 1944 wyznaczono go na stanowisko zastępcy dowódcy pułku do spraw liniowych w 4. pp 2. DP. Od 30 IX 1944 przebywał w Akademii Michaiła Frunzego w Moskwie jako słuchacz. Po jej ukończeniu, 21 V 1945, został wyznaczony na stanowisko zastępcy komendanta szkoły do spraw wyszkolenia w Centrum Szkolenia Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Łodzi. W roku tym awansował do stopnia podpułkownika. Następnie, 16 III 1946, skierowany został do Centrum Wyszkolenia Piechoty w Rembertowie jako dowódca kursu oficerów starszych.

Od 27 III 1947 dowodził 37. Pułkiem Piechoty w Chorzowie, będąc jednocześnie Komendantem Garnizonu Chorzów. Z dn. 2 IV 1948 przeniesiono go do Akademii Sztabu Generalnego na stanowisko kierownika grupy jednostek – starszego wykładowcy, a od VII 1949 został starszym wykładowcą taktyki jednostek – kierownikiem grupy.

Z dn. 1 X 1950 wyznaczono go na stanowisko dowódcy 12. DP. Obowiązki te pełnił do 1 XI 1953. W 1951 r. został mianowany na stopień pułkownika. Dalsze losy J. są nieznane.

Odznaczony był m.in.: Krzyżem Grunwaldzkim, SKZ, Złotym Medalem „Zasłużonym na Polu Chwały", Brązowym Medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny", Radzieckim Orderem Czerwonej Gwiazdy.

CAW, sygn. 7159/497/58.

Marek Walancik

Janicki Franciszek (1910–1996), muzyk, pedagog, dyrygent. W l. 1958–1974 pracował w Państwowej Szkole Muzycznej II stopnia w Chorzowie, gdzie uczył przedmiotów ogólnomuzycznych i dyrygowania. Przez wiele lat wraz z rodziną mieszkał przy ul. Lwowskiej w Chorzowie.

Ur. 22 IX 1910 w Skoczowie. Wzrastał w domu, który cenił sztukę. Na jego zainteresowanie muzyką duży wpływ miała matka. „Moja mama w czasie pracy zawsze nuciła piosenki, a gdy pojawiło się radio

(bardzo prymitywne kryształowe) słuchała często transmisji muzycznych z katowickiej, a może i morawskiej rozgłośni... raz też mnie przywołała i dała mi posłuchać. Były (a?) to *V Symfonia* L. v. Beethovena, *Adagio*. Taka była życzliwa, że dała mi posłuchać wzorowego wykonania symfonii (Zob. T. Chrószcz: *Franciszek Janicki (22.09.1910–19.05.1996) muzyk, pedagog, dyrygent, wychowawca. Zarys życia i działalności artystycznej*. UŚ Filia w Cieszynie, Wydział Pedagogiki Artystycznej, Instytut Pedagogiki Muzycznej. Praca magisterska napisana pod kier. dr hab. K. Turek, Cieszyn 1997, s. 20–21). Gdy Franciszek miał 6 lat, zaczął uczęszczać do szkoły niemieckiej, a były to jeszcze czasy zaboru austriackiego. Po prawie 3 latach przekształcona została w szkołę polską. W klasie jego wychowawcą był Gustaw Morcinek. Od 1922 r. uczył się gry na skrzypcach. W 1924 r. został przyjęty do Państwowego Seminarium Nauczycielskiego im. Pawła Stalmacha w Cieszynie. W szkole tej kształcono również nauczycieli muzyki i śpiewu. Tam, u Karola Hławiczki, doskonalił umiejętności gry na skrzypcach. W 1929 r. uzyskał świadectwo dojrzałości, które upoważniało go do podjęcia pracy nauczyciela w szkołach powszechnych. Pracę zawodową podjął 3 IX 1929 w Publicznej Szkole Powszechnej im. Stanisława Staszica w Katowicach-Ligocie. Uczył głównie śpiewu, języka polskiego, religii i prowadził chór, który należał do najlepszych w okolicy.

Po ukończeniu szkoły w Cieszynie podjął dalszą naukę w Śląskim Konserwatorium Muzycznym w Katowicach na Wydziale Wychowania Muzycznego. Jego głównym instrumentem były skrzypce. W l. 1932–1933 odbył służbę wojskową w 73. pp, w jego pododdziale stacjonującym w Oświęcimiu, uzyskując najpierw stopień plutonowego, podchorążego, a w 2 lata później – stopień podporucznika rezerwy piechoty. Po odbyciu służby wojskowej do wybuchu II wojny światowej pracował w Szkole Powszechnej w Katowicach-Załężu. Prowadził tam chór chłopięcy, z którym wielokrotnie występował również w Radio Katowice. Od 1933 r. prowadził przez 5 lat Chór Mieszany „Dzwon" w Rudzie Śląskiej. W l. 1938–1939 kierował także chórem męskim Urzędu – Magistratu miasta Katowice.

W 1939 r. powołany został do wojska. W okresie 1940–1945 jako jeniec niemiecki więziony był w obozie w Murnau. Kiedy w 1945 r. Amerykanie wyzwolili obóz, powołany został przez gen. Władysława Andersa do Włoch w celu uzupełnienia II Korpusu. J. pełnił tam obowiązki kapelmistrza reprezentacyjnej orkiestry i wystąpił z nią w czasie poświęcenia cmentarza na Monte Cassino. Do kraju wrócił w 1947 r.

Ponownie szukał kontaktu z chórami. We wrześniu t.r. został dyrygentem chóru mieszanego Związku Zawodowego Kolejarzy w Katowicach. Od 1961 do 1967 r. pełnił funkcję dyrektora artystycznego Związku Śląskich Kół Śpiewaczych. W l. 1947–1977 zaangażował się jako altowiolista w Wielkiej Orkiestrze Symfonicznej Polskiego Radia w Katowicach (w latach następnych była to Wielka Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia i Telewizji). Z zespołem tym występował w wielu krajach Europy i świata. W l. 1947–1964 był nauczycielem w Liceum Muzycznym w Katowicach, a w r.szk. 1963/1964 – jego dyrektorem. Jako wykładowca na Wydziale Wychowania Muzycznego w PWSM w Katowicach uczył głównie dyrygowania. W tym samym r.szk. pracował w Państwowej Szkole Baletowej w Bytomiu jako koordynator Okręgowego Zespołu Metodyczno-Programowego. W l. 1958–1974 był pedagogiem Państwowej Szkoły Muzycznej II stopnia w Chorzowie, gdzie nauczał przedmiotów ogólnomuzycznych i dyrygowania. Z powodzeniem prowadził chór szkolny, który wraz z orkiestrą szkolną 2 VI 1963 wystąpił w sali Domu Hutnika (obecnie Teatr Rozrywki) w koncercie końcoworocznym. W szkole tej był również kierownikiem Wydziału Wychowania Muzycznego.

Za działalność artystyczną J. został wielokrotnie wyróżniony i odznaczony. Otrzymał m.in. Dyplom Uznania, który w 1954 r.

przyznał mu Komitet do spraw Radiofonii Polskiego Radia, SKZ (1956), KK OOP (1975), Odznakę Zasłużony Działacz Kultury (1977), Dyplom WOSPRiT w Katowicach za długoletnią pracę i całokształt działalności artystycznej (1977), wpisany został do Księgi Ludzi Zasłużonych dla Województwa Katowickiego (1978), zaś w 1983 r. Polski Związek Chórów i Orkiestr Oddział w Katowicach przyznał mu Medal Pamiątkowy za działalność w społecznym ruchu muzycznym.

Zm. w Skoczowie 19 V 1996.

Chrószcz T., Franciszek Janicki (22.09.1910–19.05. 1996) muzyk, pedagog, dyrygent, wychowawca. Zarys życia i działalności artystycznej. UŚ Filia w Cieszynie, Wydział Pedagogiki Artystycznej, Instytut Pedagogiki Muzycznej. Praca magisterska napisana pod kier. dr hab. K. Turek, Cieszyn 1997; Rojek M., Leopold i Franciszek Janiccy – działacze śląskiego ruchu śpiewaczego. UŚ Filia w Cieszynie, Zakład Wychowania Muzycznego. Praca magisterska napisana pod kier. prof. J. Świdra, Cieszyn 1981.

Henryk Orzyszek

Janicki Leopold (1904–1966), muzyk, pedagog, dyrygent. Przez wiele lat wraz z rodziną mieszkał w Chorzowie.

Ur. 20 X 1904 w Skoczowie, gdzie ukończył Szkołę Podstawową i Wydziałową. W l. 1919–1923 uczęszczał do Państwowego Męskiego Seminarium Nauczycielskiego w Cieszynie. Tam uczył się gry na skrzypcach, organach i trąbce oraz zdał maturę. W 1928 r. przez dwa semestry uczęszczał na Wyższy Kurs Nauczycielski w Poznaniu, gdzie ukończył kierunek wychowania fizycznego i śpiewu. Następnie, w l. 1929–1931, kontynuował naukę w Śląskim Konserwatorium Muzycznym w Katowicach. Po jego ukończeniu ponownie przyjęty został do tej szkoły na Wydział Wokalny do klasy Bronisława Romaniszyna. Głos swój (tenor) kształcił 6 lat i otrzymał dyplom ukończenia tego Wydziału. W 1963 r. na podstawie stosownego zarządzenia ministra kultury i sztuki, PWSM w Katowicach (obecnie Akademia Muzyczna) nadała mu tytuł magistra sztuki.

Jako nauczyciel pracował w Cieszynie, Ustroniu, Katowicach-Załężu, Katowicach, zaś w szkołach muzycznych w Bytomiu i Chorzowie prowadził zajęcia z teorii muzyki. Ponieważ bardzo pasjonowała go praca z chórami, zespołom tym poświęcił sporą część swego życia. Prowadził m.in. chór mieszany przy Instytucie Pedagogicznym w Katowicach, chór męski w Nowej Wsi (1933–1934), chór męski Pracowników Magistratu miasta Katowice (1934–1938), chór Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk" (1953–1954). W 1951 r. przy Filharmonii Górniczej (obecnie Filharmonia Zabrzańska) z członków chórów: „Bard", „Dzwon" i „Chopin" utworzono reprezentacyjny chór mieszany. Kierownictwo tego zespołu powierzono J. Chór istniał 2 lata i następnie przekształcił się w Zespół Pieśni i Tańca „Zabrze", który również on prowadził. Był także dyrygentem i wiceprezesem Związku Śląskich kół Śpiewaczych. W l. 1951–1952 prowadził wykłady na kursach dla dyrygentów organizowanych przez Związek.

J. uprawiał również publicystykę. Ponieważ był ceniony jako solista, przed II wojną światową co miesiąc występował w katowickiej Rozgłośni Polskiego Radia jako wokalista. Mieszkał w Chorzowie przy ul. Henryka Dąbrowskiego.

W mieście tym zm. w 1966 r.

Rojek M., Leopold i Franciszek Janiccy – działacze śląskiego ruchu śpiewaczego. UŚ Filia w Cieszynie, Zakład Wychowania Muzycznego. Praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. J. Świdra, Cieszyn 1981.

Henryk Orzyszek

Janiszewski Eugeniusz (1879–1977), inż. elektryk, w l. 1945–1949 główny inż. maszynowy w ChZPW.

Ur. 30 XII 1879 w Będzinie; syn Stanisława, urzędnika skarbowego i Eleonory z Olszewskich. Szkołę średnią (wyższa szkoła rzemieślnicza na prawach gimnazjum – jedyna tego typu szkoła w Królestwie Polskim) ukończył w Łodzi w 1898 r. Studia wyższe odbył na Wydziale Elektrotechnicznym Politechniki w Darmstadt (Niemcy). Egzamin dyplomowy zdał z wyróżnieniem 11 VIII 1903, co pozwalało mu ubiegać się o asystenturę na uczelni, jednakże wobec sprzeciwu studentów Niemców stanowiska tego – jako Polak – nie otrzymał. Jeden z profesorów skierował go do firmy Siemens-Schuckert Werke (SSW) w Berlinie. Po odbyciu 6-tygodniowej praktyki w zakładach SSW w Norymberdze został zaangażowany w 1904 r. na stanowisku inżyniera montażowego w filii SSW w Sosnowcu. Pracował tam przez 5 lat instalując różne maszyny i urządzenia w kopalniach węgla Zagłębia Dąbrowskiego, co stanowiło doskonałą praktykę dla młodego inżyniera.

W l. 1909–1926 pracował na kopalni „Hrabia Renard" (zwanej później „Sosnowiec", w ówczesnej kopalni „Paryż" („Generał Zawadzki") i ponownie „Sosnowiec"). Istniała tam uruchomiona w 1894 r. elektrownia prądu stałego o mocy 500 kW, rozbudowana później o 3-fazowy zespół prądu przemiennego 700 kW (750) kVA. Obie prądnice napędzane były przez tłokowe maszyny parowe. W 1909 r. przedsiębiorstwo górnicze „Hrabia Renard", uzyskawszy od Magistratu miasta Sosnowca koncesję na wytwarzanie i sprzedaż energii elektrycznej, wybudowało małą elektrownię na prąd stały o mocy 450 kW w 3 jednostkach maszynowych. J. pracował jako kierownik tych elektrowni (tę drugą prawdopodobnie również zbudował) i działu elektrycznego, a potem również działu maszynowego kopalni.

W sierpniu 1914 r. Zagłębie zostało zajęte przez Niemców. W listopadzie nastąpiła kontrofensywa rosyjska. Niemcy, obawiając się, by Zagłębie nie dostało się w ręce Rosjan, rozpoczęli niszczenie kopalń, uszkadzając przede wszystkim maszyny wyciągowe i mosty na bocznicach kolejowych. Po zatrzymaniu ofensywy rosyjskiej przystąpiono do uruchamiania kopalń, bo węgiel był potrzebny gospodarce wojennej, W kopalni „Hrabia Renard" uszkodzony został silnik maszyny wyciągowej. Aby wydostać węgiel z dołu na powierzchnię, głównie dla elektrowni, J. zastosował nieekonomiczny, ale wtedy jedyny sposób. Na dole do windy wpychano wózek z węglem, na górze zaś umieszczano wózek napełniony wodą, jako przeciwwagę. Wtedy moc do uruchomienia wyciągu była niewielka i wystarczył mały silnik. Na dole wodę wylewano i pompowano ją z powrotem na powierzchnię, gdyż pompy nie były uszkodzone. W ogólnym bilansie węglowym takie nieekonomiczne rozwiązanie się opłacało.

W 1926 r. J. został zatrudniony w Spółce Polskie Kopalnie Skarbowe „Skarboferm" w Chorzowie na stanowisku dyrektora koksowni i fabryki syntetycznego amoniaku w Knurowie, którą od podstaw miał zbudować. W celu zapoznania się z urządzeniami takich zakładów, stosujących syntezę metodą Claude'a, został wysłany na kilka tygodni do Francji i Belgii. W „Skarbofermie" pracował aż do wybuchu wojny w 1939 r. Knurów opuścił 1 IX, gdy wkraczali tam już Niemcy.

W czasie okupacji pracował od 1940 do maja 1942 r. w Sosnowcu, w biurze techniczno-handlowym „Inż. T. Telatycki". Zagrożony aresztowaniem przedostał się przez zieloną granicę do GG i tam pracował jako kierownik fabryki przetworów owocowo-jarzynowych w Osinach pod Głownem (Łowickie), filii warszawskiej fabryki marmolady WOKA.

Bezpośrednio po wyzwoleniu powrócił na Śląsk i 19 II 1945 rozpoczął pracę jako główny inżynier maszynowy w ChZPW, w skład którego wchodziły kopalnie: „Barbara-Wyzwolenie", „Matylda", „Michał", „Polska", „Prezydent", „Siemianowice", „Śląsk". Były to kopalnie o zużytym w znacznej mierze parku maszynowym wskutek rabunkowej gospodarki niemieckiego okupanta. Do zadań działu maszynowego należało zapewnie-

nie bezawaryjnej pracy maszyn i urządzeń przy wciąż rosnących planach wydobycia. W początkowym okresie było to „łatanie" wyeksploatowanych maszyn, poszukiwanie części zamiennych, dopasowywanie znalezionych części od innych maszyn, dorabianie brakujących elementów własnymi siłami w warsztatach i wreszcie sporządzanie planu dostaw części zapasowych oraz nowych maszyn i urządzeń, który zwykle był realizowany tylko częściowo. Tu J. wykazał się dużą inwencją i pomysłowością i jakoś udawało mu się rozwiązywać bieżące problemy.

1 IX 1949 przeniósł się do DZPW i zamieszkał w Sosnowcu, we własnym domu. Zjednoczenie to obejmowało kopalnie: „Czeladź", „Flora", „Grodziec", „Jowisz", „Kazimierz-Juliusz", „Klimontów", „Milowice", „Mortimer", „Niwka-Modrzejów", „Paryż", „Renard", „Saturn". W DZPW pracował (mając już 70 lat) na stanowiskach: początkowo kierownika, a następnie technika Oddziału Siłowni i Sieci w Dziale Energetycznym, starszego inspektora technicznego maszyn i urządzeń elektrycznych i wreszcie projektanta w dziale projektowo-kosztorysowym aż do przejścia na emeryturę w czerwcu 1958 r. w wieku 79 lat. W Zjednoczeniu tym nie był już bezpośrednio związany z wydobyciem, nie musiał zjeżdżać na dół kopalni; zajmował się głównie sprawami zaopatrzenia kopalń w energię elektryczną, elektrowniami kopalnianymi, sieciami, a następnie projektowaniem drobniejszych instalacji i urządzeń. W tym czasie powstały już specjalistyczne biura projektów zajmujące się sporządzaniem dokumentacji inwestycyjnych dużych obiektów elektrycznych.

Poza pracą zawodową był czynny w różnych organizacjach i związkach, najdłużej w związanych z elektrotechniką. Należał do 20-osobowej pionierskiej grupy, która w 1911 r. zawiązała w Sosnowcu Koło Elektrotechników przy Sekcji Górniczo-Hutniczej Delegacji Dąbrowskiej Warszawskiego Oddziału Towarzystwa Popierania Rosyjskiego Przemysłu i Handlu, a następnie w l. 1914–1919 był członkiem Koła Elektrotechników przy Stowarzyszeniu Techników w Sosnowcu. W okresie 1915–1916 był współorganizatorem kursów wieczorowych dla monterów elektryków w Sosnowcu. Brał udział w Założycielskim Zjeździe Stowarzyszenia Elektrotechników Polskich (SEP) w dn. 7–9 VI 1919 w Warszawie. Został wybrany na członka pierwszej Komisji Rewizyjnej nowo powstałego Stowarzyszenia i był wybierany jeszcze dwukrotnie na tę samą funkcję. W latach1922–1926 był członkiem Zarządu Koła Elektrotechników w Sosnowcu Od 1923 do 1926 r. był członkiem Komisji Elektryfikacji Polskiego Zagłębia Węglowego, która opracowała dla Ministerstwa plan elektryfikacji Zagłębia, stanowiący później podstawę do prowadzenia robót inwestycyjnych. W 1923 r. pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Wznowienia Kursów Monterskich, działającej w porozumieniu z Departamentem Szkolnictwa Zawodowego przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Po przeniesieniu się do Knurowa pozostał nadal członkiem Koła w Sosnowcu, a następnie Oddziału Zagłębia Węglowego (OZW). Brał udział jako delegat w Walnych Zgromadzeniach członków SEP: w 1936 r. w Wilnie, w 1937 r. w Warszawie, w 1938 r. na Bałtyku (na m/s „Piłsudski") oraz w 1939 r. w Katowicach i Cieszynie. Był również członkiem: Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Województwa Śląskiego, Ligi Morskiej i Kolonialnej oraz PCK.

W lutym 1905 r. ożenił się z Janiną Mazurowską, która zginęła 9 IX 1939 podczas bombardowania, w chwili ewakuacji w okolicach Końskich. Z małżeństwa przyszło na świat 2 dzieci: syn Stanisław (ur. 25 IV 1906) i córka Krystyna po mężu Kaniokowa (ur. 18 XII 1921). W styczniu 1946 r. J. ożenił się powtórnie z wdową Marią Krodkiewską, secundo voto Rażniewską z Raykowskich (ur. 24 XII 1903).

Zm. 26 XII 1977 w Sosnowcu w wieku 98 lat i tam został pochowany na cmentarzu przy al. Józefa Mireckiego.

Arch. KWK Katowice-Kleofas, Akta osobowe E. Janiszewskiego z Chorzowskiego i Dąbrowskiego ZPW; Arch. OZW SEP Katowice, informacje córki, Krystyny Kaniokowej. – Białkiewicz Z.: *[Osiemdziesiąt] 80 lat Oddziału Zagłębia Węglowego Stowarzyszenia Elektryków Polskich*, Kat. 1999; tenże, *Życiorysy działaczy Oddziału Zagłębia Węglowego SEP w Katowicach*, Kat. 1999; *Historia elektryki polskiej*, t. 1, W. 1976; *Historia Stowarzyszenia Elektryków Polskich 1919–1959*, W. 1959; *Polskie Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Woj. Śląskiego 1923–1998*, Kat. 1998; Spisy członków SEP z 1939, 1946, 1947 r. – „Przegląd Elektrotechniczny", 1919–1939.

Zbigniew Białkiewicz

Jankowicz Piotr Roman (1928–2005), płk WP, zastępca dowódcy ds. liniowych 19. Pułku Radiotechnicznego w Chorzowie, komendant Szkoły Specjalistów Wojsk Radiotechnicznych w Chorzowie, w l. 1979–1983 dowódca Garnizonu Chorzów, radny dwóch kadencji MRN miasta Chorzów, członek komisji porządku i bezpieczeństwa publicznego w l. 1976–1984.

Ur. 26 I 1928 w Grodkowie, pow. Bochnia, jako syn Stanisława i Marii z d. Kubicz. Rodzice prowadzili gospodarstwo rolne. Ojciec pracował na kolei.

Po ukończeniu szkoły podstawowej w Kłaju uczęszczał do Państwowego Liceum Telekomunikacji w Krakowie, które ukończył w 1949 r. We wrześniu t.r. rozpoczął naukę w Oficerskiej Szkole Radiotechnicznej jako podchorąży, którą ukończył w 1950 r. i został mianowany na stopień chorążego. Zawodową służbę wojskową rozpoczął jako kierownik warsztatu radio w 17. pp w Międzyrzeczu Wielkopolskim, by już w listopadzie t.r. objąć stanowisko dowódcy plutonu obserwacyjno-meldunkowego kompanii szkolnej w 31. Batalionie Obserwacyjno-Meldunkowym we Wrocławiu. W 1951 r. mianowany został na stopień podporucznika i objął stanowisko dowódcy 14. kompanii obserwacyjno-meldunkowej we Wrocławiu.

W l. 1955–1966 służbę pełnił w 22. Samodzielnym Pułku Obserwacyjno-Meldunkowym we Wrocławiu. W 1955 r. został komendantem Pułkowej Szkoły Podoficerskiej. W marcu 1956 r. objął obowiązki dowódcy kompanii radiotechnicznej, otrzymując awans na stopień kapitana. Z dn. 31 VIII 1957 został szefem sztabu pułku oraz ukończył kurs dowódców i szefów sztabu w ZSRR. Po zakończeniu kursu w 1959 r. ponownie objął stanowisko szefa sztabu pułku. W 1961 r. otrzymał stopień majora, a w 1963 r. został dowódcą pułku.

Po ukończeniu kursu specjalistycznego w ZSRR, w okresie 1966–1967, objął stanowisko zastępcy dowódcy ds. liniowych 19. Pułku Radiotechnicznego w Chorzowie i otrzymał awans na stopień podpułkownika.

Z dn. 8 I 1979 J. został wyznaczony na stanowisko zastępcy komendanta ds. liniowych w Chorzowie. Od 1979 r. pełnił obowiązki komendanta tej szkoły, a z dn. 22 XII 1980 został Komendantem Szkoły – Dowódcą Garnizonu Chorzów. Był radnym dwóch kadencji MRN miasta Chorzów, a w l. 1976–1984 członkiem komisji porządku i bezpieczeństwa publicznego. Na stopień pułkownika uzyskał mianowanie w 1981 r. Z dn. 18 VII 1984, ze względu na pogarszający się stan zdrowia, został przeniesiony do rezerwy. Od 1967 r. mieszkał z rodziną w Katowicach na Osiedlu Tysiąclecia. Po przejściu na emeryturę powrócił do rodzinnego domu, gdzie wraz z żoną zamieszkał.

W dn. 27 X 1953 zawarł związek małżeński z Janiną z d. Filo. Mieli 2 synów: Leszka i Wojciecha.

Odznaczony był m.in.: KO OOP, KK OOP, ZKZ, Brązowym, Srebrnym, Złotym Me-

dalem „Za zasługi dla Obronności Kraju", Brązowym, Srebrnym, Złotym Medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny". Wpisany został do „Księgi Zasłużonych dla Wojsk OPK".

Zm. w 2005 r. Pochowano go w rodzinnym grobowcu.

CAW, sygn. TAP 1783/90; Walancik M., *Dowódcy jednostek wojskowych w Chorzowie (1982–1998). Zarys biografii*, Ch. 2004, s. 51–52; tenże, *Formacje Wojska Polskiego w Garnizonie Chorzów w latach 1951–1990*, „Zeszyty Chorzowskie" 2005, t. 8, s. 252–265; tenże, *Jednodniówka*, Ch. 2000, s. 9.

Karolina Walancik-Ryba

Jańczak Wawrzyniec, pseud. Henryk Pulzer, Józef Bury (1892–1953), działacz polityczny i narodowy, powstaniec śląski. Pochodził z Wielkopolski.

Ur. 10 VIII 1892 w Janiszewie, pow. Gostyń, w rodzinie kowala Franciszka i Katarzyny z Lenartowskich. W 1900 r. rozpoczął naukę w szkole powszechnej, a następnie kontynuował ją w szkole średniej o profilu handlowym. Edukację dość szybko przerwał, gdyż już w 1911 r., w celach zarobkowych, wyjechał do Westfalii. Osiadł w Bochum, gdzie oprócz handlowej pracy zawodowej zaangażował się w działalność społeczno-polityczną w Zjednoczeniu Zawodowym Polskim (ZZP). Z polecenia tej organizacji udał się, w 1919 r., na Górny Śląsk, gdy aktualna stała się kwestia przynależności państwowej tej dzielnicy. Oficjalnie utrzymywał się ze sklepu spożywczego i drogerii, mieszczących się w Zabrzu, które sam prowadził.

W rzeczywistości głównym jego zajęciem była propolska działalność polityczna. Był członkiem POWGŚl., z sukcesem kandydował do Rady Miejskiej Zabrza podczas wyborów komunalnych w listopadzie 1919 r. Do jego obowiązków jako członka tej Rady należały sprawy aprowizacji. W czasie przygotowań do plebiscytu był zastępcą polskiego komisarza plebiscytowego oraz członkiem parytetowego Komitetu Plebiscytowego w Zabrzu. Pracując na rzecz wzmocnienia polskiego stanu posiadania na terenie plebiscytowym, J. stał się organizatorem, a następnie zwierzchnikiem Polskiego Związku Urzędników Komunalnych na Górnym Śląsku, a także Związku Burmistrzów, Sołtysów i Ławników w powiecie zabrskim.

Wziął udział w II i III powstaniach śląskich. Biorąc pod uwagę jego doświadczenie, w trakcie obu powstań zbrojnych powierzono mu organizację aprowizacji Zabrza oraz powiatu zabrskiego. Za zaangażowanie w walkę spotkały go szykany ze strony miejscowych Niemców. J. stracił w tym czasie cały swój dobytek w wyniku ataku bojówki niemieckiej na dom i sklep. Po podziale Górnego Śląska, ze względu na to, iż Zabrze pozostało po stronie niemieckiej, J. opuścił to miasto i osiedlił się w Katowicach. Nie powrócił do pracy w handlu, wybierając karierę urzędniczą. Początkowo zatrudniony został w ekspozyturze Urzędu Emigracyjnego, następnie w Wydziale Pracy i Opieki Społecznej Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, a wreszcie w Spółdzielni Spożywców ZZP. W 1925 r. otrzymał posadę inspektora w Urzędzie Miasta w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów) i pracował tam aż do wybuchu II wojny światowej.

Przez cały okres okupacji ukrywał się. Z powodu swej uprzedniej działalności politycznej był bowiem szczególnie poszukiwany przez Niemców. Działając w konspiracji, używał pseud. Henryk Pulzer lub Józef Bury. Do Chorzowa powrócił już po zakończeniu

działań wojennych. W styczniu 1945 r. mianowany został burmistrzem tego miasta, zaś od 3 III t.r. był wiceprezydentem Chorzowa. Funkcję tę sprawował jednak bardzo krótko, bo już 1 VIII 1945 r., ze względów zdrowotnych, został przeniesiony w stan spoczynku. Kariery w nowych warunkach politycznych z pewnością nie ułatwiała mu przynależność do SD. Z ramienia tej partii pełnił funkcję przewodniczącego Obywatelskiego Komitetu Wyborczego na miasto Chorzów w trakcie wyborów parlamentarnych w 1947 r. Działał także w Lidze Morskiej oraz w Stowarzyszeniu Niewidomych.

Odznaczony został: Górnośląską Wstęgą Waleczności i Zasługi II oraz I klasy, BKZ, ZKZ, ZKZ z Mieczami (1944), a także Śląskim Krzyżem Powstańczym (1946).

W 1950 r. powrócił do rodzinnej Wielkopolski, osiedlając się w Rawiczu.

Od 1917 r. był żonaty z Franciszką z d. Wawrzyniak.

Zm. 3 XI 1953 w Rawiczu.

Gawrych J., *Hotel Lomnitz. Z tajemnic szefa wywiadu,* Kat. 1947, s. 173; Szymiczek F., *Jańczak Wawrzyniec,* [w:] PSB, t. 10, Kr. 1962–1964, s. 601.

Lech Krzyżanowski

Jarczyk Franciszek (1915–1992), ks., katecheta w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Chorzowie.

Ur. 2 XI 1915 w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów), w rodzinie Wilhelma i Pauliny. W Królewskiej Hucie ukończył Państwowe Gimnazjum Klasyczne. Należał do sodalicji mariańskiej uczniów. W 1934 r. wstąpił do ŚSD w Krakowie. Na trzecim roku studiów teologicznych ukończył kurs katechetyczny. Obronił pracę magisterską nt. „Ustawodawstwo synodalne w szkołach w Polsce". Święcenia kapłańskie przyjął 25 VI 1939. Zaraz po prymicjach został skierowany na zastępstwo do parafii św. Jadwigi w Chorzowie. 8 IX 1939 otrzymał dekret wikariuszowski do parafii św. Wojciecha w Mikołowie. Pracował tam do połowy 1944 r. (od 1942 r. był tu adiutorem), kiedy to został przeniesiony do parafii św. Anny w Janowie. Dekretem z 17 III 1945 Kuria Diecezjalna w Katowicach powierzyła mu stanowisko katechety w Państwowym Gimnazjum Koedukacyjnym w Rudzie Śląskiej. Następnie był katechetą w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Chorzowie. W 1946 r. zgłosił się do egzaminu proboszczowskiego. Stanowisko katechety w chorzowskim Liceum Pedagogicznym łączył w zależności od potrzeb duszpasterskich w diecezji z innymi obowiązkami. Zastępował m.in. w parafii św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym chorego ks. E. Droździoka (1949); był przez krótki czas kapelanem sióstr wizytek w Siemianowicach Śląskich, a następnie wikarym w Świętochłowicach, gdzie pomagał przez 9 miesięcy proboszczowi ks. J. Rzepce. W grudniu 1950 r. został przeniesiony w charakterze wikarego do parafii św. Barbary w Chorzowie. Od września 1952 r. organizował życie kościelne w ramach samodzielnej stacji duszpasterskiej przy kościele św. Floriana w Chorzowie. W styczniu 1953 r. został przeniesiony do parafii św. Marii Magdaleny w Tychach, gdzie przez 2 lata pracował u boku ks. E. Twardzika. Z dn. 18 I 1955 został skierowany do Chybia w charakterze adiutora ks. Wiktora Kubaczki z zadaniem budowy plebanii. W maju 1957 r. otrzymał nominację na administratora parafii Chybie z tytułem proboszcza. Pracował tam aż do przejścia na emeryturę w 1982 r. Jako emeryt nadal mieszkał na probostwie.

Zm. w szpitalu sióstr Elżbietanek w Cieszynie 22 IX 1992. Spoczął na cmentarzu w Chybiu.

AAKat, AP 260; Schematyzm (1947–1993). – Berezowski S., *Turystyczno-krajoznawczy przewodnik po województwie śląskim*, Kat. 1937, s. 176–178; Kurek J., *Z dziejów Kościoła i par. św. Jadwigi w Chorzowie*, Ch. 1999, s. 14; Myszor J., *Historia diecezji katowickiej*, Kat. 1999, s. 501, 508; Olszar H., *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczpospolitej*, Kat. 2000; Pisarek S., *Parafia pw. św. Jana Chrzciciela w Pawłowicach*, Pawłowice 1996, s. 51; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, Kat. 2009, s. 130–131; Woźnica B., *Te Deum za długie lata posługi kapłańskiej*, „Z tej Ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1989". – Nekrolog, „Wiadomości Diecezjalne" 1992, nr 9, s. 380–383.

Jerzy Myszor

Jaros Jerzy (1925–1992), prof. zw. dr hab., historyk dziejów gospodarczych Górnego Śląska, zwłaszcza przemysłu górniczego, archiwista, autor monografii *Historia kopalni „Król" w Chorzowie (1791–1945)*.

Ur. 13 X 1925 w Warszawie; syn Władysława (zawodowego oficera WP) i Marii Heleny z d. Korwin-Maternickiej (z zawodu nauczycielki). Uczęszczał do szkoły powszechnej przy Gimnazjum „Przyszłość" w Warszawie (1932–1936), a następnie do Państwowego Gimnazjum Męskiego im. Waleriana Łukasińskiego w Dąbrowie Górniczej (1936/1937), Gimnazjum i Liceum Humanistycznego im. Stanisława Staszica w Warszawie (1937/1938) oraz Powszechnego Gimnazjum Męskiego im. Marcina Kromera w Gorlicach (1938/1939). Przerwaną wybuchem II wojny światowej edukację kontynuował w l. 1940–1944 w formie legalnej i tajnej w okupowanej Warszawie. Ukończył legalne kursy: w r.szk. 1941/1942 – Kurs Administracji Handlowej, w roku 1942/1943 – Wyższy Kurs Księgowości. Jednocześnie na tajnych kompletach kontynuował edukację na poziomie przedwojennego liceum, najpierw organizowanych przez kadrę nauczycielską przedwojennego Gimnazjum i Liceum Humanistycznego im. Stanisława Staszica, a później Gimnazjum i Liceum Humanistycznego im. Wojciecha Górskiego, w ramach którego w 1943 r. zdał maturę. Od października 1943 r. rozpoczął studia historyczne na tajnych kompletach UW pod kierunkiem ówczesnego doc. Tadeusza Manteuffla, przerwane wybuchem powstania warszawskiego. Kontynuował je od 1945 r. na UJ, gdzie w 1946 r. uzyskał magisterium, a w 1948 r. – stopień naukowy doktora. W 1964 r. uzyskał habilitację na podstawie nowatorskiego opracowania *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim do 1914 r.* W 1973 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym, a w 1979 – uzyskał tytuł profesora zwyczajnego.

Od 1945 r. zamieszkał w województwie śląskim i tu podjął pracę. W l. 1945–1946 przez krótkie okresy pracował w Gimnazjum Męskim im. Mikołaja Kopernika w Będzinie, a następnie na stanowisku korektora w redakcji gazety „Głos Pracy" w Katowicach. W l. 1946–1950 był zatrudniony jako nauczyciel historii oraz łaciny początkowo w Gimnazjum i Liceum Męskim im. Tadeusza Kościuszki w Mysłowicach (1946–1947), a potem w Szkole Ogólnokształcącej Stopnia Podstawowego i Licealnego im. Mikołaja Kopernika w Katowicach (1948–1949). W 1950 r. podjął pracę w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Katowicach, gdzie przeszedł całą drogę awansów służbowych od starszego asystenta do samodzielnego pracownika naukowo-badawczego. W katowickim Archiwum kierował od 1955 r. Oddziałem III Akt Przemysłowych, a od 1961 r. także Oddziałem V Akt Górniczych, który sam zorganizował. W państwowej służbie

archiwalnej pełnił wiele odpowiedzialnych funkcji: przewodniczącego Wojewódzkiej Komisji Brakowania Materiałów Archiwalnych, członka Centralnej Komisji Brakowania Materiałów Archiwalnych przy Naczelnym Dyrektorze Archiwów Państwowych, członka Rady Redakcyjnej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Od 1953 r. pracował również w niepełnym wymiarze etatowym w Zakładzie Historii Śląska Instytutu Historii PAN we Wrocławiu oraz w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN w Warszawie. W 1967 r. przeszedł do pracy w Śląskim Instytucie Naukowym w Katowicach, gdzie pełnił m.in. funkcję zastępcy kierownika Zakładu Badań Historycznych oraz kierownika Zespołu Historii Gospodarczej. Od 1972 r. zawodowo związał się z Uniwersytetem Śląskim w Katowicach, gdzie w Instytucie Historii pełnił funkcję: od 1976 r. kierownika Zakładu Metod Badań Historycznych i Nauk Pomocniczych Historii (od 1981 r. Zakładu Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii) oraz w l. 1978–1979 i 1987–1992 – zastępcy dyrektora ds. naukowych.

Początkowo swoje zainteresowania naukowe skupiał na dziejach starożytnych z tego zakresu przygotował i obronił pracę doktorską (*Tyrania w Sparcie*). Później jednak do tematyki tej nigdy nie wracał. W okresie pracy w katowickim Archiwum zainteresował się dziejami gospodarczymi Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, w tym zwłaszcza dziejami górnictwa węglowego, które bezpośrednio wpływały z jego pracy archiwalnej. W ciągu 17 lat pracy jako archiwista opracował samodzielnie lub we współpracy najważniejsze zespoły akt gospodarczych z zasobu Archiwum, w tym dwa skarby: „to, co pozostało z prusko-niemieckiego zasobu Wyższego Urzędu Górniczego we Wrocławiu (*Oberbergamt zu Breslau*) i polsko-rosyjskiej registratury o archiwalnym kryptonimie *Archiwum Górnicze Dąbrowy Górniczej*". W sumie opracował przeszło 30 zespołów o łącznej objętości 25 tys. jednostek archiwalnych. Na kanwie jego pracy archiwalnej wykiełkował drugi obszar jego zainteresowań naukowych, jakim była archiwistyka, w tym metodyka archiwalna.

Pierwsze, niewielkie opracowania historyczne spod jego pióra zaczęły ukazywać się w pierwszej połowie l. 50. XX stulecia. W drugiej połowie l. 50. swój wysiłek badawczy skoncentrował na opracowaniu historii, pierwotnie pruskiej fiskalnej, KWK „König" („Król") w Chorzowie w l. 1791–1945, jednej z najstarszych i najnowocześniejszych kopalń na Górnym Śląsku. Monografia kopalni została opublikowana w 1962 r. (*Historia kopalni „Król" w Chorzowie [1791–1945]*, Kat. 1962). Była to pierwsza w polskiej historiografii naukowa monografia KWK. To najlepsza i najwartościowsza, oparta na szerokiej bazie źródłowej, z szeregu przez niego lub pod jego kierownictwem przygotowanych w następnych latach monografii kopalń górnośląskich, zagłębiowskich i krakowskich (m.in. „Brzeszcze", „Mysłowice", „Sosnowiec", „Czerwona Gwardia", „Wawel", „Staszic", „Generał Zawadzki", „Zabrze-Bielszowice").

Wyniki jego badań z przełomu l. 50. i 60. nad dziejami górnictwa węglowego znalazły podsumowanie w erudycyjnej, pierwszej tego typu w literaturze polskiej, monografii *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim do 1914 r.* (Wr. 1965). Nowatorską tezą tej pracy było potraktowanie Zagłębia Górnośląskiego jako całości geologicznej, co miało mieć większy wpływ na podobieństwa w rozwoju kopalnictwa na tym terenie, niż występujące różnice będące wynikiem rozdzielenia zagłębia węglonośnego przez granice państw zaborczych. Opracował w tym okresie również i krytycznie wydał dwa ważne rękopiśmienne opracowania dotyczące XIX-wiecznej techniki górniczej, studia: H. Heintzmanna *O przygotowaniu i eksploatacji pokładów węgla kamiennego w śląskich okręgach górniczych ze szczególnym uwzględnieniem Górnego Śląska* („Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa" 1958, t. 2) i R. von Carnalla *O pożarach podziemnych*

w kopalniach węgla kamiennego ze szczególnym uwzględnieniem kopalń górnośląskich („Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa" 1960, t. 4). Efektem jego badań nad dziejami górnictwa węglowego z przełomu l. 60. i 70. były opracowania: *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim w latach 1914–1945* (Kat. 1969) oraz *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945–1970)* (W. 1973) – najsłabsza z jego trzech opracowań syntetycznych, głównie z powodu braku dostępu do wiarygodnych i szczegółowych źródeł. W sumie te 3 syntezy przemysłu węglowego cechują bogata podstawa źródłowa oraz bogactwo wykorzystanej literatury, starannie zanalizowanej oraz bardzo zrozumiały i przystępny język, objaśniający trudne zagadnienia techniczne. Niezwykle udanym opracowaniem, ze względu na jego „podręczną" użyteczność, okazał się *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, który doczekał się dwóch wydań (Kat. 1972, 1984). Podjął także badania nad historią górnictwa węglowego w skali światowej, których wyniki zaowocowały *Zarysem dziejów górnictwa węglowego* (Kr. 1975). Wiele uwagi poświęcił w owym czasie badaniom nad dziejami gospodarczymi miast górnośląskich i zagłębiowskich, będąc autorem odpowiednich rozdziałów w monografiach: Chorzowa, Gliwic, Katowic, Lublińca, Rudy Śląskiej, Siemianowic, Sosnowca, Świętochłowic, Tarnowskich Gór i Zabrza. W l. 70. i 80. skupił swoje zainteresowania naukowe na opracowaniu dziejów polskiej kadry technicznej w górnictwie, których wynikiem była monografia *Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie (1136–1976)* (W.–Kr. 1978), która była ostatnią jego ważną praca naukową. Na przełomie l. 80. i 90. poświęcił się głównie biografistyce, czego efektem są liczne biogramy zamieszczone m.in. w *Polskim Słowniku Biograficznym*, *Śląskim Słowniku Biograficznym*, *Słowniku polskich pionierów techniki*, *Słowniku biograficznym techników polskich* oraz w cyklu *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, zamieszczanym w l. 1986–1992 w „Przeglądzie Górniczym". Wiele uwagi poświecił wówczas także popularyzowaniu historii górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku, czego świadectwem są takie prace jak: *Dzieje górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim* (Kat. 1986), *Dawne i nowe gwarectwa* (Kat. 1986), *Tajemnice górnośląskich koncernów* (Kat. 1988), *Górnicy dawniej i dziś* (Kat. 1988). Nową problematyką, która pojawiła się w kręgu jego zainteresowań w owym okresie, była ochrona zabytków poprzemysłowych i muzealnictwo górnicze. Ponadto zajął się również dziejami czasopiśmiennictwa górniczego i hutniczego w Polsce.

Równolegle z badaniami nad dziejami górnictwa prowadził studia w zakresie archiwistyki, których wynikiem stało się m.in. podręcznikowe opracowanie, którego był współautorem: *Zbiór przepisów i informacji o kwalifikacji i terminach przechowywania akt oraz prowadzenia składnic akt (archiwów zakładowych)* (W. 1956 i kolejne liczne wydania), będące przez kilkadziesiąt lat podstawowym podręcznikiem dla archiwistów prowadzących archiwa tzw. zakładowe. Z jego zawodowych doświadczeń archiwalnych wyrosła również z czasem potrzeba przekazania swoich umiejętności adeptom, którzy podjęli studia historyczne. Był twórcą w 1979 r. specjalizacji archiwalnej w Instytucie Historii UŚ w Katowicach, którą metodycznie rozbudowywał kadrowo i programowo. Jego wychowankowie obecnie stanowią trzon kadrowy Archiwum Państwowego w Katowicach. Spotkać ich można również w innych archiwach państwowych; wielu pracuje w pionie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej, w archiwach zakładowych urzędów państwowych i samorządowych, muzeach, część obrała karierę naukową.

W sumie w ciągu 40 lat pracy naukowej opublikował 28 pozycji zwartych, był redaktorem 5 opracowań, autorem 230 artykułów naukowych i popularnonaukowych, 40 recenzji i przeszło 100 biogramów (z tego przeszło 50 w *Polskim Słowniku Biograficz-*

nym), z czego większość dotyczyła zagadnień związanych z dziejami gospodarczymi Górnego Śląska, w tym Chorzowa. Wypromował 8 doktorów, z których część kontynuuje badania historyczne poświęcone dziejom gospodarczym.

Od końca lat 40. był aktywny w wielu organizacjach społecznych i naukowych, w tym szczególnie zaangażował się w PTH, którego był członkiem od 1948 r. Dwukrotnie, w l. 1953–1954 oraz 1986–1990, pełnił funkcję prezesa Oddziału katowickiego PTH. Od 1974 r. do swojej śmierci kierował pracami Komitetu Okręgowego Olimpiady Historycznej pod patronatem PTH. Był współzałożycielem w 1965 r. Stowarzyszenia Archiwistów Polskich i jego długoletnim wiceprzewodniczącym w Zarządzie Głównym. Zorganizował też oddział Stowarzyszenia Archiwistów Polskich w Katowicach. Ponadto udzielał się w pracach Komisji Historycznej SITG, Komisji Historycznej i Zabytków Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego, Komisji Historycznej Oddziału PAN w Katowicach, Komisji Zabytków Techniki Muzeum Techniki NOT w Warszawie oraz Komisji Koordynacji Badań nad Historią Przemysłu Nauk Historycznych PAN w Warszawie.

Został odznaczony m.in. SKZ, Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego, KK OOP i Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Był żonaty z Danutą z d. Dymer (z wykształcenia prawnik; wykonywała zawód prokuratora). Miał 1 syna Michała (z wykształcenia romanistę).

Zm. 23 IV 1992 w Sosnowcu.

APKat., Arch. Zakładowe, teczka personalna J. Jarosa; APKat., Zespół 12/592: Śląski Instytut Naukowy im. Jacka Koraszewskiego w Katowicach, sygn. 71 – teczka personalna J. Jarosa; UŚ w Katowicach, Arch. Zakładowe, teczka personalna J. Jarosa. – Greiner P., *Prof. dr hab. Jerzy Jaros (1925–1992)*, „Szkice Archiwalno-Historyczne" 2008, nr 4, s. 99–108; tenże, *Prof. dr hab. Jerzy Jaros – historyk dziejów gospodarczych*, [w:] *Przemysł na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, pod red. A. Barciaka i A. Topola, Katowice 2004, s. 24–32; tenże, Nita M., *Jerzy Jaros (13 X 1925–23 VI 1992)*, „Archeion" 1993, t. 91, s. 292–298; ciż, *Jerzy Jaros (13 X 1925–23 VI 1992)*, ŚKH „Sobótka" 1993, nr 4, s. 485–486; ciż, *Jerzy Jaros (13 X 1925–23 VI 1992), archiwista i historyk dziejów gospodarczych*, [w:] *Studia z historii gospodarczej ziem polskich*, pod red. J. Kwaka, Katowice 1995, s. 9–35; Nita M., *Prof. dr hab. Jerzy Jaros i jego dorobek naukowy w zakresie dziejów górnictwa węglowego*, „Wiadomości Górnicze" 1994, nr 11, s. 425–429; Rudnicki B., *Prof. dr hab. Jerzy Jaros (1925–1992)*, „Wspólne Sprawy SITG" 1992, nr 7, s. 3; tenże, *Wspomnienia pośmiertne poświecone pamięci Prof. dr hab. Jerzego Jarosa*, „Przegląd Górniczy" 1992, nr 10, s. 26–27; Szafranek B., *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników – Jerzy Jaros*, „Przegląd Górniczy" 1993, nr 11–12, s. 56–57; Wójcik Z., *Badania i prace historyczne Jerzego Jarosa*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki" 1993, nr 3, s. 73–103.

Piotr Greiner

Jasiewicz Zygmunt (1897–1966), prof. dr inż., wybitny metaloznawca – praktyk; rozwinął fizykę metali i metody statystyczne; w l. 1934–1939 kierownik Laboratorium Badawczego w hucie „Batory".

Ur. 13 I 1897 w Skawinie, syn Leona. Ukończył gimnazjum w Pradze. W 1921 r. wstąpił na Wydział Hutniczy AG w Krakowie. Pracę dyplomową wykonał pod kierunkiem prof. Iwana Feszczenko-Czopiwskiego (obrona 10 V 1927, nr dypl. 131). W l. 1929–1934 był wykładowcą w Państwowej Szkole Górniczo-Hutniczej. Jednocześnie pracował w Katedrze Metalografii i Obróbki Cieplnej AG w Krakowie, najpierw (15 X 1924–30 IX 1927) jako młodszy asystent, następnie jako starszy asystent (1 XI 1927–30 IV 1929) i adiunkt (1 V 1929–30 XI 1934). W 1929 r. otrzymał stypendium Funduszu Kultury Narodowej, aby w USA studiować pod kierunkiem prof. Sauvera na Uniwersytecie Harvarda. Uzyskał tam tytuł Master of Science in Engineering Ferrous Metallurgy. W kraju doktoryzował się w 1934 r. i objął kierownictwo Laboratorium Badawczego w hucie „Batory" (do 1939 r.). Jednym z kierunków badań, którym zajmował się J. w tym i późniejszym okresie, było zastosowanie metod statystycznych w metalurgii i metaloznawstwie. Już w 1937 r. wspólnie ze Stanisła-

wem Hefnerem opublikował w „Przeglądzie Mechanicznym" (III, 1937, s. 638–648) pracę, dotyczącą rozrzutów własności wytrzymałościowych w stalach konstrukcyjnych. Praca ta – jedna pierwszych prac w naszym piśmiennictwie technicznym, w której zastosowano analizę statystyczną – była wykonana na podstawie danych zawartych w atestach hutniczych huty „Batory".

Jako kierownik Zakładu Badawczo-Doświadczalnego huty „Batory" J. wiedział, że w posiadaniu każdej huty znajdują się ogromne zbiory danych technologicznych i wyników najrozmaitszych badań kontrolnych. Zbiory te pozostawały prawie zupełnie niewykorzystane, mimo że stanowiły niezwykle cenny materiał statystyczny, który poddany odpowiedniej obróbce matematycznej mógłby stanowić podstawę do opracowywania norm, warunków technicznych, poprawy technologii, oszczędności w zużyciu materiałów itp.

W latach okupacji hitlerowskiej pracował w Zarządzie Gminy w Zakopanem jako kierownik oddziału żywności. Po wyzwoleniu wrócił do AG w Krakowie. W 1946 r. habilitował się i objął Katedrę Metaloznawstwa na Wydziale Hutniczym Politechniki Wrocławskiej. Zmiany planów rozwojowych szkolnictwa wyższego spowodowały likwidację Wydziału Hutniczego we Wrocławiu oraz przeniesienie J. ponownie do Krakowa i Katedry Metalografii w AGH. Wkrótce też, po śmierci prof. Władysława Łoskiewicza, objął kierownictwo tej Katedry. Był autorem ok. 60 prac naukowych, podręczników i publikacji.

Zm. 22 VII 1966 w Krakowie.

Czerminski J., *Słownik hutników polskich*, „Wiadomości Hutnicze" 1990, nr 9, s. 204; *Hutnictwo na ziemiach polskich*, Kat. 1992, s. 344; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kraków 1979, s. 67; Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku*. Cz. 1: *Metalurgia żelaza i stali (2)*, Kat. 2002, s. 21–22 [Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa]; *Odsłonięcie tablicy pamiątkowej ku czci prof. dra inż. Zygmunta Jasiewicza*, „Hutnik" 1970, nr 78, s. 406–407.

Marian Miciński

Jazowy Józef (1909–1972), nauczyciel, dyrektor Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących w Chorzowie.

Ur. 30. IV 1909 w Zarzeczu, pow. Bielsko-Biała; syn Franciszka i Franciszki z d. Rakus. Rodzice J. posiadali 4-hektarowe gospodarstwo (ojciec był młynarzem) w Strumieniu k. Cieszyna. Szkołę powszechną ukończył w Strumieniu, a następnie rozpoczął naukę w Państwowym Gimnazjum Neoklasycznym (Polskim) w Cieszynie. Egzamin dojrzałości zdał w 1930 r., a następnie w t.r. rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym UJ. Po roku studiów (urlop dziekański) został powołany do odbycia czynnej służby wojskowej w Baonie Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 5a w Cieszynie. Po zakończeniu służby kontynuował studia na UJ, które ukończył w czerwcu 1939 r., uzyskując dyplom magistra filozofii (w zakresie filologii klasycznej).

Pracę zawodową rozpoczął we wrześniu 1935 r. jako nauczyciel kontraktowy języków łacińskiego i greckiego, a także propedeutyki filozofii w Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Mikołowie. W szkole tej pracował do sierpnia 1937 r. W r. szk. 1937/1938 Wydział Oświaty nie przedłużył J. umowy o pracę ze względu na nieprzyjęcie opieki nad uczniowską organizacją Straż Przednia. Kolejną pracę (w niepełnym wymiarze godzin) podjął w Prywatnym Gimnazjum Katolickim im. św. Jacka w Katowicach. Po roku pracy nie uzyskał zezwolenia na dalsze nauczanie i od września 1938 r. był bezrobotny.

W sierpniu 1939 r. otrzymał kartę mobilizacyjną do 3. Pułku Strzelców Podhalańskich w Bielsku. Uczestniczył w kampanii wrześniowej. Był dowódcą plutonu, a następnie kompanii. Brał udział w walkach pod Oświęcimiem, Skawiną, w Niepołomicach, a także pod Aleksandrowem i w Narolu (Lubelskie). W czasie walk odniósł ciężkie rany. Dn. 20 IX 1939, na skutek kapitulacji 6. DP, dostał się do niewoli niemieckiej. Najpierw (20 IX–23 IX 1939) pozostawał w przejściowym obozie jeńców wojennych w Bochni,

a następnie w Oflagu XIB w Braunschweig (do kwietnia 1940 r.). Od maja 1940 r. do 31 I 1945 przebywał w Oflagu IIC w Woldenbergu. Po wyzwoleniu obozu przez wojsko radzieckie powrócił na Śląsk.

Podczas pobytu w obozie brał udział w tajnym nauczaniu w gimnazjum dla szeregowych (lipiec1942–styczeń 1945). W obozie oficerskim w Woldenbergu ukończył Studium Pedagogiczne dla Nauczycieli. Końcowy egzamin zdał przed Komisją Egzaminacyjną (1944 r.). W jej skład wchodzili oficerowie-jeńcy, którzy w służbie cywilnej byli pracownikami naukowymi.

W marcu 1945 r. przyjął posadę nauczyciela w Gimnazjum i Liceum Męskim w Chorzowie. W maju t.r. objął funkcję dyrektora Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących w Chorzowie (od 1947 r. o nazwie Państwowe Liceum dla Pracujących). W szkole tej pracował do 1972 r.

Dyplom nauczyciela szkół średnich w zakresie filologii klasycznej jako przedmiotu głównego i historii starożytnej jako przedmiotu dodatkowego uzyskał w r. 1946.

J. podejmował również dodatkową pracę jako nauczyciel języków łacińskiego i angielskiego w Państwowym Liceum Felczerskim w Siemianowicach Śląskich (l. 50. XX w.), w Szkole Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącym im. Juliusza Słowackiego w Chorzowie (l. 60.), w Liceum Ogólnokształcącym im. Juliusza Ligonia w Chorzowie oraz w Studium Nauczycielskim w Katowicach.

Pełnił także wiele funkcji społecznych. W l. 40. i 50. XX stulecia był członkiem i prezesem Zarządu Miejskiego ZNP w Chorzowie, następnie prezesem Zarządu Oddziału (1954–1956), a przez 2 kadencje przewodniczącym Ogniska ZNP nr 9 w Chorzowie.

Od 1946 r. był członkiem Zarządu Miejskiego Oddziału PCK w Chorzowie, zaś od września 1953 do maja 1965 – członkiem Zarządu Wojewódzkiego PCK w Katowicach.

Od r. 1962 pełnił funkcję prezesa Katowickiego Koła Towarzystwa Filologicznego, jak również był członkiem Zarządu Głównego tego stowarzyszenia. Był także członkiem rzeczywistym Korporacji Akademickiej „Capitolia".

Za swoją działalność społeczno-polityczną został uhonorowany: Medalem Zwycięstwa i Wolności (1947), Odznaką Grunwaldzką (1947), Złotą Odznaką Honorową PCK, Srebrną Odznaką Honorową PCK (1955), Złotą Odznaką ZNP (1966).

Był żonaty z Jadwigą z d. Latała. Mieli 3 dzieci: Alinę (ur. do 1939 r.) oraz Adama i Danutę (ur. po 1945 r.).

Zm. w Chorzowie 21 V 1972.

Akta osobowe nauczycieli, Urząd Miasta Ch., Kadry, sygn. B50; APKat., Zespół: UWŚL-OP, sygn. 27/329; USC w Ch., akta zgonu nr 646/1972; 75-lecie ZNP. Referat: Postępowe tradycje organizacji związkowej ZNP w Chorzowie, s. 22, Kronika ZNP Oddział Chorzów, sekcja emerytów. – *Druga księga jubileuszowa. Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie*, pr. zbior. pod red. A. Zyski, t. 1, Ch. 2009, s. 70; Prażmowski J., *Szkolnictwo w województwie śląskim*, Kat. 1936, s. 200. – Korporacja Akademicka „Capitolia" [online], Arch. i Muzeum Polskich Korporacji Akademickich [dostęp 28 IX 2011], Dostępny w Internecie, http.://www.archiwumkorporacyjne.pl

Janina Parysz

Jerzy Władysław (1901–1957), kolejarz, organizator sportu szermierczego.

Ur. 20 IX 1901 w Drawsku, w pow. czarnkowskim. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował jako pomocnik rodziców w gospodarstwie rolnym. W 1919 r. brał udział w powstaniu wielkopolskim. W 1922 r. znalazł się wraz z 1. kompanią 73. pp w Katowicach. W czasie służby wojskowej, która trwała do 1928 r., zainteresował się szermierką i w l. 1925–1926 był uczestnikiem kursu szermierczego w Centralnej Szkole Wojskowej Gimnastyki i Sportów w Poznaniu, po czym powrócił do macierzystej jednostki. Z dn. 10 X 1928 rozpoczął działalność organizacyjną w szermierce w Chorzowie Starym. Został członkiem miejscowego TG „Sokół". Zachęcony przez Eugeniusza Kwiatkowskiego, również członka tamtejszego gniazda, w gnieździe tym założył sekcję szermierczą,

pierwszą polską strukturę w tej dyscyplinie sportu w granicach współczesnego Chorzowa, popieraną przez prezydenta Ignacego Mościckiego. Z sekcją tą był związany do 1933 r. Oprócz Chorzowa działał też na terenie Katowic. Zorganizował sekcję szermierki w gnieździe TG „Sokół" Bogucice, w której pracował w l. 1927–1929.

Współpracował z Okręgowym Ośrodkiem Wychowania Fizycznego w Katowicach, co zaowocowało zatrudnieniem go od 1 IV 1930 na stanowisku instruktora szermierki tego ośrodka. Kolejną sekcją była struktura, jaką założył w 1934 r. w ramach Kolejowego Przysposobienia Wojskowego w Katowicach.

Po zakończeniu II wojny światowej, w 1945 r., współpracował przy reaktywowaniu struktur szermierczych na Śląsku i w Polsce. W 1949 r. założył sekcję szermierczą w KS „Kolejarz" Katowice. Od grudnia 1951 r. udzielał się w Radzie Trenerów Zrzeszenia Sportowego „Kolejarz", zaś w latach 1954–1956 – w Zrzeszeniu Sportowym „Start" Katowice. W Zrzeszeniu tym pełnił funkcję instruktora. W 1955 r. udzielał też lekcji szermierki w Ośrodku Wyszkolenia Sportowego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej w Cetniewie.

Zawodowo od 1929 r. był związany z PKP. Początkowo pracował jako asystent w Śląskiej Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Katowicach. Funkcję te pełnił do 1 IX 1939. W okresie okupacji hitlerowskiej został przeniesiony do Zagłębia Dąbrowskiego. Tu znalazł zatrudnienie jako telegrafista na stacji Ząbkowice Będzińskie, następnie zaś w Grodźcu. Po wojnie aż do 1953 r. (do przejścia na emeryturę) nadal był zatrudniony w PKP.

Zm. 14 II 1957.

[Dwadzieścia pięć] 25 lat szermierki w PRL, Kat. 1970; Karuga T., *Jerzy Władysław (1901–1957)*, „Wychowanie Fizyczne i Sport" 1980, nr 4; tenże, *Rozwój sportu szermierczego na Górnym Śląsku do 1939*, „Wychowanie Fizyczne i Sport" 1976, nr 4.

Antoni Steuer

Jezierski Karol (1906–1970), inż. metalurg, kierownik stalowni huty „Batory", główny inż. w Zjednoczeniu Hutnictwa Żelaza i Stali, dyrektor Instytutu Metalurgii Żelaza w Gliwicach.

Ur. 16 II 1906 w Siekierce (pow. Iłża); syn Antoniego i Katarzyny z d. Jelonek. Po ukończeniu szkoły powszechnej we wsi Mydłów, pow. Opatów, został uczniem Państwowego Gimnazjum Humanistycznego w Sandomierzu, które ukończył, zdając egzamin maturalny w 1927 r. Podjął studia na AG w Krakowie, na Wydziale Hutniczym. W trakcie studiów odbył służbę wojskową; w l. 1931–1932 uczęszczał na kurs w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w Zambrowie.

W 1935 r. J. ożenił się z Marią z d. Dyna W tym samym roku rozpoczął praktykę dyplomową w Zakładach Starachowickich jako asystent Wydziału Elektrostalowni.

Po zakończeniu praktyki związał się z Zakładami Starachowickimi, obejmując stanowisko zastępcy szefa wydziału stalowni. Dyplom inżyniera metalurga uzyskał w 1938 r. W 1939 r. jako pracownik zakładu o dużym znaczeniu dla produkcji zbrojeniowej nie został zmobilizowany, ale 8 IX t.r. wraz z innymi pracownikami objęty był rozkazem ewakuacji. Wrześniowe drogi doprowadziły go do Kowla, skąd 22 XI powrócił do Starachowic. Tu w grudniu 1939 r. przyszedł na świat jego syn Marek. Od początku 1940 r. podjął pracę jako asystent pieców elektrycznych w Za-

kładach Starachowickich, przejętych przez władze okupacyjne. Pracował w zakładach do 1VIII 1944. We wrześniu t.r. został objęty wywózką na roboty przymusowe. Trafił do kombinatu hutniczego w Wattenstadt, w Dolnej Saksonii (Reichswerke Hermann Göring). Wrócił stamtąd do Starachowic pod koniec grudnia 1944 r.

Od 17 I 1945 pracował przy odbudowie wielkiego pieca w Zakładach Starachowickich. Później wyjechał na Śląsk i po zgłoszeniu się w CZPH w Katowicach otrzymał przydział do huty „Małapanew" w Ozimku, wówczas jeszcze nieprzekazanej przez Rosjan pod zarząd polski. Nie widząc perspektyw szybkiego przejęcia tej huty, w kwietniu podjął pracę w hucie „Batory" jako kierownik stalowni. Z Chorzowem związany był do połowy 1946 r. Od 16 VI t.r. do lutego r. 1953 był zatrudniony w Hucie im. Marcelego Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim (przed wojną Zakłady Ostrowieckie) na stanowisku głównego metalurga. Od 1953 do 1958 r. pracował w CZPH jako główny inżynier. W r. 1958 objął stanowisko dyrektora technicznego Zjednoczenia Hutnictwa Żelaza i Stali w Katowicach, a w październiku 1962 r. został mianowany dyrektorem Instytutu Metalurgii Żelaza im. Stanisława Staszica w Gliwicach. Stanowisko to zajmował do czerwca 1967 r. Objął wówczas funkcję kierownika nowo powołanej pracowni w Zakładzie Metalurgii Stali i Żelazostopów. Prowadził prace związane z uzyskiwaniem specjalnie czystych stali. Uczestniczył w opracowywaniu projektów budowy urządzeń i uruchamianiu instalacji do ciągłego odlewania stali. Był współtwórcą udoskonalenia metody nagrzewania sklepień krzemionkowych pieców martenowskich. Ceniony za dobrą znajomość zagadnień światowego hutnictwa. Był bezpartyjny.

Pozostawił syna Marka Kazimierza i córkę Martę Krystynę.

Odznaczony ZKZ (1951), KK OOP (1954), Orderem Sztandaru Pracy II klasy (1956).

Zm. 1 VII 1970.

Arch. Instytutu Metalurgii Żelaza w Gliwicach, Akta osobowe Karola Jezierskiego. – *Instytut Metalurgii Żelaza im. Stanisława Staszica. Kronika lat 1956–1980*, oprac. K. Markiewicz, Gliwice 2005 [wznowienie wyd. z 1984 r.], s. 17, 19, 41, 79, 287; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 69; Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku*, z. 2. Cz. 1: *Metalurgia żelaza i stali*. Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa przy Zarządzie Głównym SITPH, Kat. 2002, s. 22.

Joanna Januszewska-Jurkiewicz

Jopek Franciszek (1901–1970), mgr inż., związany z Chorzowem w l. 1950–1952 jako naczelny dyrektor ChZPW.

Ur. 8 X 1901 w Budziwoju k. Rzeszowa, w rodzinie małorolnego chłopa Jana i Agnieszki z Kotulów. Po ukończeniu dwustopniowej szkoły ludowej w Budziwoju i Tyczynie, a następnie gimnazjum w Rzeszowie w 1920 r. został powołany do WP. Po odbyciu służby wojskowej studiował na AG w Krakowie, którą ukończył z wyróżnieniem w maju 1925 r. Już w trakcie studiów, w 1922 r., został młodszym asystentem w Katedrze Górnictwa I u prof. Henryka Czeczotta (1875–1928), wybitnego specjalisty z zakresu przeróbki mechanicznej kopalin i eksploatacji złóż. Po ukończeniu Akademii pracował jeszcze przez rok jako starszy asystent we wspominanej Katedrze Górnictwa I, a z dn. 1 VII 1926 przeszedł do pracy w górnictwie. Do 30 VI 1928 był zatrudniony w kopalni doświadczalnej „Barbara" i Centralnej Stacji Ratownictwa Górniczego w Mikołowie jako asystent i sztygar ratownictwa górniczego.

Od 1 VII 1928 aż do września 1939 r. pracował w kopalni „Giesche" („Wieczorek") w Janowie kolejno jako: sztygar objazdowy, kierownik Biura Organizacji, kierownik ruchu zamułkowego i oddziału robót przygotowawczych oraz zawiadowca szybów „Pułaski" i „Ligoń".

Pod koniec sierpnia 1939 r. J. został zmobilizowany do WP i brał udział w kampanii wrześniowej w kolumnie pontonowej. 9 IX 1939 dostał się do niewoli niemieckiej we Włochach k. Warszawy i został wywieziony w głąb Niemiec, gdzie m.in. pracował jako robotnik rolny w Vienenburg k. Goslaru. Po otrzymaniu wiadomości o śmierci ojca we wrześniu 1942 r. uzyskał zwolnienie z robót i wrócił do rodzinnej wsi, gdzie pracował w gospodarstwie rodziców do końca wojny.

Tuż po wyzwoleniu Śląska J. przybył do Katowic, gdzie od lutego 1945 r. objął funkcję dyrektora Działu Górnictwa i zastępcy naczelnego dyrektora ds. technicznych w CZPW. Jako ekspert tej instytucji w zakresie prawidłowej eksploatacji i podsadzania wyrobisk wyjeżdżał do Moskwy, Paryża, Pragi i Genewy (do Komisji Ekonomicznej ONZ). Po likwidacji CZPW, 1 III 1950 został mianowany naczelnym dyrektorem ChZPW. Od 11 IX t.r. był również ekspertem Polskiej Izby Handlu Zagranicznego ds. górnictwa. Dn. 11 II 1952, jako pełnomocnik ministra, został delegowany do zorganizowania pracy Dolnośląskiego ZPW, którym kierował przez rok. Od 17 II 1953 do maja 1968 r., czyli praktycznie do przejścia na emeryturę (1 X 1968), pracował na stanowisku podsekretarza stanu w Ministerstwie Górnictwa i Energetyki (w l. 1950–1955 Ministerstwo Górnictwa, w l. 1955–1957 Ministerstwo Górnictwa Węglowego i od 1957 r. Ministerstwo Górnictwa i Energetyki). Był też członkiem Państwowej Rady Górnictwa oraz przewodniczącym Rady Naukowo-Technicznej (Rady Techniczno-Ekonomicznej) przy ministrze górnictwa i energetyki praktycznie do chwili zgonu. Jako wiceminister i kierownik zespołu terenowego Ministerstwa w Bytomiu nadzorował m.in. Centralny Zarząd Budowy Maszyn Górniczych, Centralę Dostaw Drzewnych Przemysłu Węglowego, Centralę Zaopatrzenia Materiałowego Przemysłu Węglowego, Przedsiębiorstwo Materiałów Podsadzkowych i Centralną Stację Ratownictwa Górniczego. Po likwidacji zespołów terenowych sprawował nadzór nad rejonowymi zjednoczeniami przemysłu węgla kamiennego, a od 1957 r. – nad Zjednoczeniem Przemysłu Węgla Brunatnego i rozbudową kopalń odkrywkowych k. Turoszowa i Konina. Od 1964 r. odpowiadał w resorcie za przemysł naftowy i gazowniczy oraz kwestie bezpieczeństwa i higieny pracy w całym przemyśle wydobywczym i energetycznym. Na powierzonych mu stanowiskach wyróżniał się sumiennością i dokładnością w pracy.

J. był uznanym specjalistą w zakresie prawidłowego podsadzania wyrobisk – szczególnie za pomocą płynnej podsadzki. Rozwinął na niespotykaną dotąd skalę technikę i technologię stosowania podsadzki hydraulicznej. Od 1925 r., kiedy opublikował swój pierwszy artykuł w „Przeglądzie Górniczo-Hutniczym" (*O stosowaniu robót z wrębem*), publikował dalsze prace w tymże czasopiśmie oraz w „Przeglądzie Górniczym". Z zakresu organizacji podsadzki prowadził w l. 1946–1947 wykłady na AGH w Krakowie oraz w l. 1950–1951 opublikował 2 podręczniki w Państwowym Wydawnictwie Technicznym w Katowicach.

Był bezpartyjny, ale nie stronił od pracy społecznej. W latach międzywojennych należał m.in. do PZZ, PCK, Towarzystwa Przyjaciół Harcerzy i lokalnego (Janów) Towarzystwa Muzycznego. W okresie PRL m.in. wchodził w skład Komitetu Kuratorskiego, który nadzorował wykonanie umowy z dn. 24 II 1956 r. (przedłużonej 16 VI 1959), dotyczącej pomocy ze strony przemysłu górniczego, hutniczego i chemicznego dla krakowskiej AGH i Politechniki Śląskiej w Gliwicach; był aktywnym członkiem Stowarzyszenia Absolwentów AGH, a od 1967 r. – prze-

wodniczącym Sądu Koleżeńskiego tegoż Stowarzyszenia.

W okresie międzywojennym był odznaczony SKZ, a po 1945 r. – ZKZ, KK OOP, KO OOP, KKom OOP oraz KKomG OOP, a także Orderem Sztandaru Pracy I i II klasy. Przyznano mu również tytuł „Zasłużonego Górnika PRL".

Był 3-krotnie żonaty (z Michaliną Węgrecką, Heleną Roloff i Krystyną Lewartowską).

Zm. bezpotomnie 16 II 1970 w Katowicach.

Bolewski A., Czujowa M., Folkierski W. i in., *Trudne lata Akademii Górniczej*, Kr. 1989, s. 349; Jaros J., *Franciszek Jopek*, [w:] *Ludzie trzydziestolecia. Sylwetki zasłużonych dla rozwoju województwa katowickiego*, red. H. Rechowicz, Kat. 1974, s. 163–165 (fot.); tenże, *Jopek Franciszek (1901–1970)*, ŚSB, t. 2, Kat. 1979, s. 95–96; *Jopek Franciszek*, „Przegląd Górniczy" 1970, nr 3, s. 158–159 (fot.); *Jopek Franciszek*, „Wiadomości Górnicze" 1970, nr 3, s. 93; Mołdawia T., *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*, W. 1991, s. 186–187; *Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie 1919–1967*, Kr. 1970, s. 208–209, 563, 566–567.

Sylwester Fertacz

Jóźwiak Stanisław (1928–2003), oficer służby stałej, płk WP. W l. 1958–1962 dowódca 89. Pułku Artylerii OPL w Chorzowie (dowódca Garnizonu Chorzów). W okresie 1962–1963 dowodził 85. Pułkiem Artylerii OPL w Katowicach-Wełnowcu. Od 1966 do 1971 r. był zastępcą dowódcy 13. Dywizji Artylerii OPK ds. liniowych w Bytomiu.

Ur. 30 IV 1928 w Łodzi; syn Antoniego i Marii z d. Zakrzewska. Ojciec był robotnikiem w fabryce włókienniczej. Do szkoły powszechnej J. uczęszczał w swym rodzinnym mieście; naukę przerwał wybuch wojny. W l. 1942–1944 był na robotach przymusowych. We wrześniu 1945 r. rozpoczął naukę w II Państwowym Koedukacyjnym Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych w Łodzi, którą kontynuował do 1949 r.

Do służby wojskowej powołany został 26 IX 1949 i skierowany do 16. Szkolnej Baterii Oficerów Rezerwy Artylerii w Gnieźnie. W 1950 r., mianowany na stopień chorążego, zawodową służbę rozpoczął na stanowisku dowódcy plutonu ogniowego w 64. Pułku Artylerii Obrony Przeciwlotniczej w Poznaniu. Bardzo szybko obejmował stanowiska dowódcze i awansował na kolejne stopnie wojskowe. W kwietniu 1952 r. mianowany został na stopień podporucznika i skierowany na kurs dowódców pułków w Koszalinie, po którego ukończeniu w 1953 r. otrzymał awans na stopień porucznika i w listopadzie t.r. został wyznaczony na stanowisko zastępcy dowódcy 98. Pułku Artylerii OPL ds. liniowych. W kwietniu 1954 r. awansował do stopnia kapitana, a już 22 X 1955, mając zaledwie 27 lat, został dowódcą 99. Pułku Artylerii OPL w Ząbkowicach Śląskich. W dn. 3 XII 1955 uzyskał mianowanie na majora. W l. 1957–1958 był zastępcą dowódcy 136. Samodzielnego Pułku Artylerii OPL w Bydgoszczy ds. liniowych, a następnie dowódcą tego pułku.

Od 21 IX 1958 do 15 V 1962 dowodził 89. Pułkiem Artylerii OPL w Chorzowie, będąc jednocześnie dowódcą Garnizonu Chorzów. Z dn. 12 X 1961 otrzymał awans na stopień podpułkownika. W związku z rozformowaniem pułku wyznaczony został na dowódcę grupy likwidacyjnej. W 1962 r. rozformował pułk w Chorzowie, a koszary przekazał dowódcy 19. Samodzielnego Pułku Radiotechnicznego, ppłk. Henrykowi Seroce, który przebazował tenże pułk radiotechniczny z Krakowa do Chorzowa.

W l. 1962–1963 był dowódcą 85. Pułku Artylerii OPL w Katowicach-Wełnowcu, a następnie dowódcą 98. Samodzielnego Pułku Artylerii OPK we Wrocławiu. Od 1963 do 1966 r. był słuchaczem Akademii Sztabu Generalnego (ASG) w Rembertowie, którą ukończył jako oficer dyplomowany i został wyznaczony na stanowisko zastępcy dowódcy 13. Dywizji Artylerii OPK ds. liniowych w Bytomiu. Ostatni okres jego służby związany był z 3. Korpusem OPK we Wrocławiu, gdzie w l. 1971–1985 wykonywał obowiązki na stanowiskach w szefostwie wojsk rakietowych i artylerii. W dn. 3 X 1975 otrzymał awans na stopień pułkownika. Do rezerwy zwolniony został w 1985 r.

W ostatnim okresie mieszkał we Wrocławiu.

Z małżeństwa z Krystyną z d. Pryma pozostawił córkę Mariolę.

Za służbę w Siłach Zbrojnych odznaczony został: KK OOP, ZKZ, Brązowym, Srebrnym, Złotym Medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny", Brązowym, Srebrnym, Złotym Medalem „Za zasługi dla Obronności Kraju", Medalami 30- i 40-lecia PL.

CAW, sygn. TAP 1783/90. – Mirowski T., *[Osiemdziesiąt pięć] 85 lat polskiej broni przeciwlotniczej*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 2004, nr 8, s. 16–19; Walancik M., *Dowódcy jednostek wojskowych w Chorzowie (1982–1998). Zarys biografii*, Ch. 2004, s. 43–44.

Marek Walancik

Jurzykowski Zbigniew Jan (1910–1995), inż. hutnik, wieloletni pracownik dozoru technicznego (główny technolog) huty „Kościuszko" w Chorzowie.

Ur. 8 III 1910 w Krakowie; syn Franciszka (ojciec pochodzący z Jabłonkowa na Śląsku Cieszyńskim kończył w tym czasie studia medyczne na UJ) i Konstancji z Liszków. Jego stryj – Alfred Jurzykowski (1899–1966) wyemigrował do Ameryki i tam – jako przemysłowiec w dziedzinie motoryzacji – w Brazylii i Stanach Zjednoczonych założył Fundację swego imienia (działała do 1998 r.), przyznając Polakom coroczne nagrody w dziedzinie historii, literatury, nauk społecznych, sztuk pięknych oraz nauk ścisłych i przyrodniczych. W ciągu 38 lat działania Fundacja Alfreda Jurzykowskiego nagrodziła kilkuset wybitnych Polaków, m.in. Zbigniewa Religę, Ryszarda Kapuścińskiego, Jarosława M. Rymkiewicza, Janusza Głowackiego i wielu innych.

Od 1915 r. J. przebywał u ciotki w Krzeszowicach, a od 1918 r. – u znajomych w Warszawie. W 1926 r. zamieszkał we Lwowie. Tam jego matka do wybuchu II wojny światowej pracowała w lecznictwie wojskowym.

We Lwowie J. ukończył szkołę powszechną, a potem uczęszczał do Państwowej Średniej Szkoły Technicznej, którą ukończył w 1931 r. W rok później (1932) został powołany do służby wojskowej w 19. pp we Lwowie. W czasie jej odbywania ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty w Zambrowie w stopniu plutonowego podchorążego rezerwy.

Po odbyciu służby wojskowej w 1934 r. otrzymał zatrudnienie jako technik odbioru w oddziale Mechanicznej Stacji Doświadczalnej Politechniki Lwowskiej, mieszczącym się w Wielkich Hajdukach (obecnie Chorzów) w hucie „Batory". Od marca 1934 do lipca 1938 r. był odbiorcą wyrobów zbrojeniowych wiertniczych, kotłowych oraz dla lotnictwa z wszystkich hut śląskich. Od 15 X 1934 był członkiem koła podchorążych rezerwy Związku Oficerów Rezerwy RP w Chorzowie.

W 1936 r. zawarł związek małżeński z Heleną Wurcel. W lipcu 1938 r. przeniósł się

do huty „Piłsudski" (dawna „Królewska", a po 1945 r. „Kościuszko"), w której pracował jako technik w odbiorze technicznym. W rok później, w lipcu, ponownie został zaangażowany przez Mechaniczną Stację Doświadczalną Politechniki Lwowskiej – w jej Oddziale w hucie „Stalowa Wola" – jako referent odbioru technicznego.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do 75. pp (od 17 XII 1936 był podporucznikiem rezerwy). W II batalionie dowodził plutonem łączności. Po dostaniu się do niewoli niemieckiej był więziony w obozach jenieckich, m.in. w Oflagu XIB Braunschweig i ostatecznie w Oflagu IIC Woldenberg (obecnie w Polsce Dobiegniew). Pod koniec stycznia 1945 r. obóz ewakuowano. W trakcie marszu oswobodzony przez Armię Czerwoną.

Po powrocie do Chorzowa, 12 II 1945, J. znalazł zatrudnienie w hucie „Kościuszko". Początkowo kierował odbiorem technicznym, a następnie nowo zorganizowanym Działem Kontroli Fabrykacji. W listopadzie 1947 r. został kierownikiem Wydziału Nawierzchni Kolejowej. Na stanowisku tym pracował do 1952 r. W 1953 r. był szefem produkcji, a w marcu 1954 r. przeniesiono go do huty „Florian" w Świętochłowicach na stanowisko głównego inżyniera (dyrektora technicznego). W hucie „Florian" pracował do października 1969 r.

W 1953 r. ukończył zaoczne studia na Politechnice Śląskiej, uzyskując dyplom inżyniera mechanika.

W listopadzie 1969 r. wrócił do huty „Kościuszko", gdzie objął stanowisko głównego technologa, na którym pracował od 6 XI 1969 do 31 VII 1975.

Po przejściu na emeryturę był nadal zatrudniony w hucie „Kościuszko" na niepełnym etacie specjalisty technologa w Dziale Głównego Technologa (1 VIII 1975–31 VIII 1983).

Był członkiem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego od końca l. 40. XX w. W Stowarzyszeniu pełnił różne funkcje w kole zakładowym huty i w Zarządzie Głównym; od 1984 r. aż do śmierci był członkiem Głównej Komisji Rewizyjnej. Był członkiem ZBoWiD, w hucie „Kościuszko" pełnił funkcję prezesa koła.

Za osiągnięcia w pracy zawodowej uhonorowany został: BKZ (1952), SKZ (1954) i ZKZ (1956), KK OOP (1965) i KO OOP, Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego, Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1965), Krzyżem Walecznych (1967), Odznaką Zasłużonego Pracownika Huty Kościuszko (1974) i innymi.

Zm. 17 XI 1995; pochowany został na cmentarzu parafii św. Jadwigi w Chorzowie.

Akta osobowe w dziale ds. osobowych huty „Kościuszko"; Dokumenty w dziale historycznym Muzeum w Chorzowie, sygn. H 4869; Arch. rodzinne. – Baston K., *Dobra organizacja pracy to połowa sukcesu*, „Goniec Górnośląski" 1975, nr 21; Birek A., *Ludzie z Kartą* Osiągnięć, „Wieczór" 1975 z 22 V; Kolenik A., *Dyrektor w roli porucznika, porucznik w roli* dyrektora, „Walka o stal" 1969, nr 9–10; Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku* (3), Kat. 2002, s. 57; *Ruch stowarzyszeniowy w krajowym hutnictwie*, Kr. 1992, s. 132–133.

Jerzy Jurzykowski

K

Kapusta Bolesław (1914–1981), inż., racjonalizator, działacz SITG, członek Ruchu Oporu ZWZ-AK.

Ur. 8 I 1914 w Witowie k. Kazimierzy Wielkiej, pow. pińczowski, woj. kieleckie; syn Tomasza. Ukończywszy 6 oddziałów

szkoły powszechnej, wstąpił do Gimnazjum im. Mikołaja Reja w Kielcach. Po 4 latach nauki gimnazjalnej, 10 IX 1929 został przyjęty do Państwowej Szkoły Górniczej i Hutniczej im. Stanisława Staszica w Dąbrowie Górniczej na Wydział Miernictwa Kopalnianego. Egzamin końcowy zdał 14 VI 1933 z wynikiem ogólnym dobrym, uzyskując tytuł mierniczego kopalnianego. Podczas uczęszczania do Szkoły odbył 3 dwumiesięczne praktyki wakacyjne w kopalni „Kazimierz" w Niemcach (obecnie dzielnica Sosnowca – Ostrowy Górnicze), należącej do Warszawskiego Towarzystwa Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych. W okresie 18 IX 1934–17 IX 1935 pełnił służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim i w 2. Pułku Artylerii Lekkiej w Kielcach. Nadano mu stopień wojskowy starszego ogniomistrza podchorążego.

Następnie pracował jako technik mierniczy w Kierownictwie Kamieniołomów Państwowych w Zagnańsku k. Kielc, gdzie prowadził pomiary i wykonywał plany 3 kopalń. 20 XII 1937 rozpoczął pracę w Biurze Mierniczym „Skarbofermu" w charakterze asystenta mierniczego kopalni „Wyzwolenie" i pozostawał na tym stanowisku aż do wybuchu II wojny światowej. Zamieszkiwał wówczas w Chorzowie.

Uczestniczył w wojnie obronnej 1939 r. Potem pełnił funkcję zastępcy kierownika kamieniołomu „Witów" w rodzinnym Witowie, działając w Ruchu Oporu ZWZ-AK od kwietnia 1940 do stycznia 1945 r. Teren ten obejmowała swym zasięgiem placówka konspiracyjna w Kazimierzy Wielkiej (kryptonim „Kanarek", później „Kasztan") – Obwód Pińczów, Inspektorat Miechów, Okręg Kraków. Od 20 VII 1944 do 10 VIII 1944 na terenie pow. pińczowskiego istniała Republika Pińczowska, in. Kazimiersko-Proszowicka Rzeczpospolita Partyzancka, utworzona w wyniku wyparcia z tego obszaru wojsk niemieckich przez współdziałające oddziały AK, AL i BCh. W 1945 r. Komisja Weryfikacyjna AK przyznała K. SKZ z Mieczami.

Po wyzwoleniu K. najpierw pracował w Dyrekcji ChZPW, następnie jako kierownik działu w kopalni „Śląsk" w Chropaczowie. Dokształcał się, biorąc jednocześnie czynny udział w ruchu racjonalizatorskim. W 1954 r. ukończył Wieczorową Szkołę Inżynierską w Katowicach, a w 1955 r. stał się laureatem Nagrody Państwowej III stopnia, przyznanej zespołowi: Edward Szmatloch, Jan Żelawski i Bolesław Kapusta za koncepcję, opracowanie konstrukcyjne i wprowadzenie do ruchu zespołu wręboładującego. Był to pierwszy zespół chodnikowy w polskim górnictwie. Powstał w kopalni „Barbara-Wyzwolenie", a nazwano go SŻ (od początkowych liter nazwisk Szmatlocha i Żelawskiego – autorów pomysłu). Zespół SŻ był przeznaczony do mechanizacji drążenia chodników węglowych i węglowo-kamiennych, prowadzonych poziomo lub o nachyleniu do 15°. Składał się z wrębiarki ścianowej WŁE-40s (później WŁE-50s), przenośnika taśmowo-pancernego oraz sań pod wrębiarkę. Dzięki zastosowaniu zespołów chodnikowych uzyskano szybszy postęp przodków niż przy użyciu oddzielnych maszyn: wrębiarki i ładowarki chodnikowej. Od 1957 r. do 31 VIII 1969 pracował w kopalni „Siemianowice". Z kolei zatrudniony był na pół etatu: od 1969 r. do 30 XI 1975 – w kopalni „Murcki", od 1 XII 1975 do 1 VI 1979 – w kopalni „Katowice".

Był jednym z inicjatorów powstania w pierwszej połowie 1946 r. Koła Zakładowego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Polskiego Przemysłu Węglowego (SITPPW) przy ChZPW (pierwsze Koło SITPPW w Chorzowie), a zarazem jednym z pierwszych jego działaczy. Na Ogólnopolskim VII Walnym Zjeździe Delegatów w dn. 15–16 V 1953 zmieniono nazwę organizacji na Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Inżynierów i Techników Górnictwa. Przy tej nazwie pozostawano do 1958 r., kiedy to zmieniono ją na Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Górnictwa (SITG).

Dn. 15 IV 1953 ukonstytuował się Oddział SITPPW w Chorzowie, który objął swym zasięgiem koła zakładowe z terenu Chorzowa, Rudy Śląskiej, Siemianowic Śląskich i Świętochłowic. W wymienionych kadencjach Prezydium Zarządu tegoż oddziału K. pełnił następujące funkcje: 15 IV 1953–7 VI 1954, członek Prezydium i referent oświatowo-szkoleniowy; 7 VI 1954–15 VI 1955, sekretarz; 15 VI 1955–4 VII 1956, członek Prezydium i przewodniczący Komisji Odczytowo-Szkoleniowej; 4 VII 1956–20 III 1958, członek Prezydium i przewodniczący Komisji Postępu Technicznego; 12 X 1960–14 XI 1962, członek Prezydium i referent Komisji Postępu Technicznego. W l. 1959–1969 K. był sekretarzem Koła Zakładowego SITG przy kopalni „Siemianowice"; wchodził również w skład Zarządu Klubu Techniki i Racjonalizacji przy tym Kole. Szczególnie aktywnie zaangażowało się ono w organizację udziału SITG w V Kongresie Techników Polskich w Katowicach 10–12 II 1966. K. uczestniczył w tymże Kongresie jako delegat z woj. katowickiego.

Dn. 2 XII 1968 wstąpił do ZBoWiD. Początkowo był członkiem Koła przy kopalni „Siemianowice", by w październiku 1979 r. przejść do Koła Miejskiego w Chorzowie.

Za pełną zaangażowania pracę został uhonorowany odznaczeniami: SKZ z Mieczami (1945), SKZ (1954), Medalem 10-lecia PL (1955), ZKZ (1956), Orderem Sztandaru Pracy (1968).

Po zakończeniu II wojny światowej mieszkał w Chorzowie. Na emeryturę przeszedł w 1977 r.

Zm. 31 III 1981 w Chorzowie.

APKat., Zespół „Skarboferm" 1921–1939, akta personalne, jedn. 1167; Arch. KHW S.A. KWK „Murcki-Staszic", karta personalna 95320; Zarząd Miejski Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych w Chorzowie, karta personalna Bolesława Kapusty (1914–1981); Zarząd Oddziału Chorzowsko-Rudzkiego SITG w Rudzie Śląskiej, XV-lecie Oddziału SITG w Chorzowie, Chorzów 1968, s. 26–28 (druk wyłącznie do użytku wewnętrznego). – *[Piąty] V Kongres Techników Polskich Katowice 10–12 II 1966*, „Przegląd Techniczny" 1966, nr 2, s. 4, 128; *35-lecie działalności SITG Oddziału Chorzów*, red. E. Szczepanek, Chorzów 1988, s. 7–10, 20–23, 33–35; *40-lecie działalności Koła Zakładowego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa przy Kopalni Węgla Kamiennego „Siemianowice" (1946–1986)*, Siemianowice Śląskie 1986, s. 7, 9–10, 15. – Bura A., *Maszyny i urządzenia górnicze*, cz. 2, Kat. 1963, s. 116–118; Ciepiela B., *Najstarsze i ostatnie kopalnie węgla w Zagłębiu Dąbrowskim*, Sosnowiec 2003, s. 175–176; Gałuszka K., *Pod grubą. Z okazji jubileuszu 50-lecia działalności Oddziału SITG Chorzowsko-Rudzkiego*, Ruda Śląska 2003, s. 47–48, 54–56; Jaros J., *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1987, nr 11–12, s. 63; Kozera A., *Republika Pińczowska 1944 (fakty, wydarzenia, opinie)*, Kielce 2003; Małecki Z., Marcinkowski S., *Z przeszłości Ziemi Pińczowskiej*, [w:] *Ziemia Pińczowska*, red. J. Dworaczek, Kr. 1975; Nieczuja-Ostrowski B.M., *Inspektorat AK „Maria" w walce*, t. 1, W. 1995, s. 12, 27, 100–102; Pluta L., *Chodnikowy zespół maszyn kopalni Barbara-Wyzwolenie typu „SŻ"*, Stalinogród 1954, s. 3–15; *Przyczynki do historii Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa*, red. E. Ragus, Kat. 2007, s. 154–155; W. D., *Kolejka Pińczów – Kazimierza Wielka*, „Głos Pińczowski" 1924, nr 10.

Zenon Szmidtke

Kempiński Józef (1908–1984), ks., proboszcz parafii św. Antoniego w Chorzowie, członek diecezjalnej Rady Kapłańskiej.

Ur. 28 VI 1908 w Małociechowie k. Gruczna na Pomorzu. Był synem Jana i Marianny z d. Dembek. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się w gimnazjum w Świeciu n. Wisłą. Egzamin dojrzałości zdał w 1927 r. Po maturze przez rok studiował prawo i ekonomię na Uniwersytecie Poznańskim. W 1928 r. wstąpił do ŚSD w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 29 VI 1933 w katedrze św. Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach z rąk bpa Stanisława Adamskiego. Po prymicjach był na zastępstwie wakacyjnym w parafii św. Józefa w Załężu. Jego pierwszą stałą placówką wikariuszowską była parafia Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach. Następnie w tym samym charakterze pracował w parafiach: św. Józefa w Godowie, św. Anny w Janowie-Giszowcu i św. Józefa w Świętochłowicach-Zgodzie. W 1940 r. zdał egzamin proboszczowski. W l. 1944–1945 ponownie pracował w parafii św. Józefa

w Godowie, tym razem jednak jako jej administrator. We wrześniu 1945 r. pełnił krótko obowiązki administratora w parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach. Jeszcze w tym samym miesiącu biskup Stanisław Adamski mianował go kuratusem stacji duszpasterskiej przy nowo wybudowanym kościele pw. św. Antoniego w Chorzowie. Po oficjalnym erygowaniu tam w 1957 r. parafii K. otrzymał nominację na jej proboszcza. Przez wiele lat pełnił ponadto funkcję wicedziekana dekanatu chorzowskiego. W październiku 1975 r. przeszedł w stan spoczynku. Jako przedstawiciel księży emerytów wchodził w skład Rady Kapłańskiej Diecezji Katowickiej.

Zm. 1 I 1984 r. w Chorzowie i tam został pochowany. Odszedł do wieczności w 51. r. kapłaństwa.

AAKat., Akta personalne ks. Józefa Kempińskiego, t. 1: 1928–1984. – *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Kat. 1936, s. 139; *Rocznik Diecezji Katowickiej*, Kat. 1947, s. 25; *Rocznik Diecezjalny*, Stalinogród 1955, s. 20. – *Diecezja Katowicka*, Kat. 1958, s. 33; *Katalog Diecezji Katowickiej*, Kat. 1981, s. 20 i 70; Nalepa E., *Zmarli kapłani Kościoła katowickiego*, t. 2: *Kapłani wyświęceni w latach 1923–1939 (do wybuchu II wojny światowej)*, Kat. 1999, s. 141–142.

ks. Henryk Olszar

Kempka Paweł (1886–1972), notariusz, działacz narodowy, pierwszy prezes SD w Chorzowie.

Ur. 2 VI 1886 w Katowicach-Brynowie; syn Franciszka i Zofii z d. Mildner. Gimnazjum klasyczne ukończył w Katowicach, studia prawnicze na UWr. Aplikację sądową odbył w Sądzie Grodzkim w Bierutowie i Sądzie Okręgowym w Bytomiu. W Gnieźnie dał się poznać jako adwokat. Należał do czołowych działaczy Chrześcijańskiej Demokracji. Współpracował z Wojciechem Korfantym. W okresie III powstania śląskiego pracował w Naczelnej Komendzie Wojsk Powstańczych w Szopienicach. Należał do kierowniczego grona działaczy Rad Ludowych, współdziałał w kreowaniu tej władzy politycznej na Śląsku z Józefem Rymerem i Konstantym Wolnym. W 1921 r. po utworzeniu Naczelnej Rady Ludowej na Górnym Śląsku, K. został naczelnikiem jej Wydziału Administracyjno-Samorządowego. Był posłem do Sejmu Śląskiego I, II i III kadencji, wybieranym w okręgu obejmującym Królewską Hutę (obecnie Chorzów) oraz powiaty: świętochłowicki (z wyjątkiem Rudy Śląskiej), tarnogórski i lubliniecki, z listy Katolickiego Bloku Ludowego. Był współautorem ustawy o autonomii śląskiej. Na forum Sejmu Śląskiego już w 1925 r. wyraził oburzenie z powodu dążenia Niemiec do rewizji polskich granic zachodnich, kwestionowania przynależności polskiego Górnego Śląska do Rzeczypospolitej.

Podczas okupacji hitlerowskiej do maja 1941 r. pozostawał bez pracy. Następnie znalazł zatrudnienie w spółce zajmującej się nieruchomościami w Katowicach. W pierwszych dniach po wyzwoleniu lansował na terenie miasta idee ruchu antyfaszystowskiego, wywodzące się z Klubów Demokratycznych oraz ideologii SD. Dn. 5 II 1945 uczestniczył w zebraniu założycielskim SD w Chorzowie (przyjął następnie legitymację nr 1 chorzowskiej miejskiej instancji SD). Prowadził pierwszy wiec inteligencji w kinie „Delta" (później „Pionier"). Był pierwszym prezesem tej chorzowskiej organizacji i zapewnił jej szybki rozwój (osiągając już w listopadzie 1945 r. stan 5 podkół w zakładach pracy z liczbą 1132 członków). Utworzono tu także pierwszy Związek Młodzieży Demokratycznej. K. należał do przeciwników przedwojennych rządów partyjnych w Polsce, które

dały Piłsudskiemu pretekst do przewrotu majowego i rządów autorytatywnych, dlatego przeciwny był również odnawianiu działalności Stronnictwa Pracy po II wojnie światowej. Podkreślał w wystąpieniach publicznych i wypowiedziach prasowych, że mogłoby to dać powód do niepotrzebnych walk i starć, opóźniających pokojowy rozwój państwa polskiego. Lansował też pogląd, iż należy przyśpieszyć przeniesienie Politechniki Śląskiej z Krakowa do Katowic, a także utworzyć UŚ, „który dla naszego terenu miałby olbrzymie znaczenie, a którego powstanie nie nasuwa żadnych niepokonalnych trudności".

Po wojnie prowadził biuro notarialne, był sędzią okręgowym; przed emeryturą pracował w Narodowym Banku Polskim. Był też prezesem Zrzeszenia Prywatnych Właścicieli Nieruchomości.

Odznaczony był m.in. KK OOP.

Zm. 29 X 1972 w Chorzowie i pochowany został na cmentarzu parafii św. Jadwigi.

Długajczyk E., *Sanacja śląska 1926–1939. Zarys dziejów politycznych*, Kat. 1983, s. 26, 131, 229; Dubiel P. III, *Dubielowie z Królewskiej Huty, Opowieść rodzinna*, red. Kom. Wydaw. pod kier. J. Malickiego, Kat. 2007, s. 36; Dubiel P., *Wspomnienia z pracy w SD na Śląsku (1945–1950)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego" 1968, z. 4, s. 50–51; *Encyklopedia Chorzowa*, red. nacz. G. Grzegorek, Kat. 2009, s. 225; *EPŚl.*, hasło: *Naczelna Rada Ludowa na Górnym Śląsku*, s. 321; Hanke R., *Kartki z historii chorzowskiej organizacji Stronnictwa Demokratycznego*, W. 1974, s. 21–22, 25, 35–36, 66–67, 81, 96, 107–109; tenże, *Polska droga Chorzowa...*, s. 86, 202, 213, 233; tenże, *Kempka Paweł (1886–1972)*, (biogram), *Chorzowski słownik biograficzny*, red. J. Modrzyński, Ch. 1997, s. 79–80; tenże, *Paweł Dubiel – człowiek, publicysta, polityk*, W. 1987, s. 58; tenże, *Słownik demokratów śląskich. Biogramy działaczy Klubów Demokratycznych i Stronnictwa Demokratycznego na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim z lat 1937–1975*, Kat. 1988, s. 114–115; Murek M., *Z kart historii Stronnictwa Demokratycznego w regionie węgla i stali 1937–1974*, W. 1977, s. 37, 42, 108; Nowak K., *SD i jego działacze w pierwszym okresie po wyzwoleniu*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego" 1983, z. 4, s. 43; Odorkiewicz E., *Stronnictwo Demokratyczne na Śląsku w latach 1945–1946*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego" 1965, z. 1, s. 91; *Pierwsze Kluby i Koła (Stronnictwa Demokratycznego)*, „Biuletyn SD" 1970, nr 11, s. 13–17; Podemski T., *Stronnictwo Pracy na Górnym Śląsku w latach 1937–1950*, Kat. 1971, s. 11, 28; Rechowicz H., *Sejm Śląski*, Kat. 1971, s. 54.

Rajmund Hanke

Klejnot Antoni Bartłomiej (1902–1974), adwokat, powstaniec śląski, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r., więzień obozów koncentracyjnych, działacz społeczny i polityczny.

Ur. 24 VIII 1902 w Katowicach; syn Jana, górnika, i Ewy z Garusów. Uczęszczał do gimnazjum w Żorach i Gliwicach, ale maturę złożył w Cieszynie po przyłączeniu części Górnego Śląska do Polski. Studia prawnicze ukończył na Uniwersytecie Poznańskim.

Pracował w Polskim Komitecie Plebiscytowym (1919–1920) na pow. cieszyński jako agitator. Uczestniczył w III powstaniu śląskim. Walczył w oddziale powstańczym w Rybniku i pod Górą Św. Anny. Aplikację sądową odbył w Sądzie Apelacyjnym w Katowicach. Złożył egzamin sędziowski i mianowany został sędzią grodzkim najpierw w Rybniku, później w Katowicach. Dn. 1 II 1932 decyzją prezesa Sądu Apelacyjnego w Katowicach został dopuszczony do adwokatury; prowadził kancelarię adwokacką w Chorzowie aż do wybuchu II wojny światowej.

We wrześniu 1939 r. brał udział w obronie granic na odcinku Chorzów–Łagiewniki, następnie do rozbicia oddziału walczył w szeregach batalionu ochotniczego „Rudolf" w Chełmie. Dn. 15 X 1939 wrócił z Kowla do Chorzowa. Do końca 1941 r. pozostawał bez pracy. W 1942 r. na kilka miesięcy zatrudniony był w Ubezpieczalni Społecznej w Radomiu, następnie u adwokata Schmitza. W t.r. wraz z żoną został aresztowany za działalność konspiracyjną. Po 9 miesiącach więzienia zesłano go do niemieckiego obozu koncentracyjnego Auschwitz, a następnie Sachsenhausen-Oranienburg (jego żona więziona była w obozie na Majdanku). W styczniu 1944 r. w wyniku starań rodziny, został zwolniony z obozu. Podjął pracę w Fabryce Technicznych Wyrobów Skórzanych Au-

gustyna Boczka i Syna w Chorzowie jako pracownik umysłowy.

Po wojnie dał się poznać jako niezwykle aktywny i ofiarny działacz społeczny i polityczny, od pierwszych dni związany z SD. W Chorzowie kierował pracami Komitetu Organizacyjnego Obchodu 535. rocznicy Bitwy pod Grunwaldem, przemawiał na manifestacji k. Hal Targowych, a społeczeństwo zgromadzone na tym placu odśpiewało *Rotę*. Był członkiem kilkuosobowego Wydziału Wojewódzkiego (w okresie przejściowym przed powołaniem wojewodów i prezydentów miast). W Chorzowie aż do ustanowienia MRN pełnił funkcję przewodniczącego Głównej Komisji Mieszkaniowej, powołanej przez partie polityczne, organizacje społeczne i zakłady pracy. Sprawował funkcję przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego Związku Byłych Więźniów Politycznych i Komitetu Niesienia Pomocy Ofiarom Faszyzmu. Pomagał więźniom powracającym z obozów koncentracyjnych, sierotom i wdowom po więźniach zamordowanych w obozach. Był jednym z założycieli Związku Weteranów Powstań Śląskich, członkiem Głównego Komitetu Organizacyjnego i Prezydium Zarządu Głównego tej organizacji (aż do momentu scalenia organizacji kombatanckich w Związek Bojowników o Wolność i Demokrację). Z ramienia ZWPŚ w latach 1947–1955 należał do Komitetu Wykonawczego Pomnika *Czynu Powstańczego* na Górze Św. Anny. Zapisał się w historii jako organizator PZZ (potem prezes) i TPPR w Chorzowie, aktywny działacz tych organizacji. Był czynnym działaczem samorządu adwokackiego. Zasiadał w Prezydium Rady Adwokackiej w Katowicach (1951–1964), od 1956 r. był rzecznikiem dyscyplinarnym. W dwóch kolejnych kadencjach pełnił funkcję wiceprezesa KS „Ruch" w Chorzowie, a następnie Zrzeszenia Sportowego „Unia".

W czasie zbierania podpisów pod Apelem Sztokholmskim pełnił funkcję przewodniczącego Miejskiego Komitetu Obrońców Pokoju. Ponadto był członkiem Rady Okręgowej TRZZ, prezesem Miejskiego Komitetu SD w 1948 r., I wiceprezesem w l. 1949–1951, członkiem Prezydium w 1952 r.

Odznaczony został m.in. Orderem Sztandaru Pracy II klasy oraz KK OOP.

Zm. w 17 IV 1974 w Chorzowie i został pochowany na cmentarzu parafii św. Jadwigi.

Dubiel P. III, *Dubielowie z Królewskiej Huty. Opowieść rodzinna*, red. Kom. Wydaw. pod kier. J. Malickiego, Kat. 2007, s. 32; Dubiel P., *Wspomnienia z pracy SD na Śląsku (1945–1950)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego" 1968, z. 4, s. 50; *Encyklopedia Chorzowa*, red. G. Grzegorek, Kat. 2009, s. 229; Hanke R., *Kartki z historii chorzowskiej organizacji Stronnictwa Demokratycznego*, W. 1974, s. 19, 28–29, 101–102, 108–109; tenże, *Klejnot Antoni Bartłomiej* [biogram], [w]: *Chorzowski słownik biograficzny*, Ch. 1997, s. 81–82; tenże, *Paweł Dubiel – człowiek, publicysta, polityk*, W. 1987, s. 58–59, 71; tenże, *Słownik demokratów śląskich. Biogramy działaczy Klubów Demokratycznych i Stronnictwa Demokratycznego na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim z lat 1937–1975*, Kat. 1988, s. 116–118; *Pamięć o śląskich działaczach*, „Chorzowianin" 2002, nr 34, s. 6; Kijonka T., *W służbie do końca*, „Poglądy" 1971, nr 9, s. 4–6.

Rajmund Hanke

Klose Alfred (1903–1969), nauczyciel i bibliotekarz, założyciel i dyrygent wielu chórów muzycznych.

Ur. 15 VI 1903 w Bismarckhütte (obecnie Chorzów Batory), syn Antoniego i Marty z d. Kolisko. Jego ojciec był górnikiem (*Grubenarbeiter*). Studiował w l. 1923–1925 w Seminarium Nauczycielskim w Mysłowicach, Liebenthal i Fraustadt. W l. 1923–1925 pracował w banku. W okresie 1926–1927 był dyrektorem i nauczycielem w Instytucie Boberhaus we Lwówku; 1927–1933 – bibliotekarzem w Katowicach, zaś od 1933 do 1940 – nauczycielem w Zabrzu. W l. 1941–1945 pełnił funkcję dyrektora szkoły w Katowicach. Po wojnie osiadł w Lesie Bawarskim, gdzie pracował jako robotnik. W l. 1947–1954 był nauczycielem w Wirtembergii. W l. 1954–1969 był starszym nauczycielem (*Oberlehrer*) w Sindelfingen. Napisał m.in.: *Lob der Musik. Ein Spruchbüchlein*, Kassel 1938 oraz *Klingend Lob der Musik*, Kassel 1955.

Zm. 14 VII 1969 w Sindelfingen.

Heiduk F., *Oberschlesisches Literatur-Lexikon*, Teil 2 (I–P), Berlin 1993, s. 44; Perlick A., *Oberlehrer Adolf Klose*, „Mitteilungen des Beuthener Geschichts- und Museumsvereins", (1969/1971), H. 31/33.

Zdzisław Jedynak

Kołomyjski Bohdan (1904–2001), żołnierz WP, ochotnik w 1920 r., inż. metalurg, dyrektor huty „Pokój" w Nowym Bytomiu, główny inż. huty „Kościuszko" w Chorzowie, naczelny dyrektor huty „Baildon" w Katowicach, naczelny dyrektor Huty im. Lenina.

Ur. 5 I 1904 w Brześciu n. Bugiem (wówczas Brześć Litewski) w rodzinie o tradycjach ziemiańskich. Był synem Karola i Stanisławy z d. Dybskiej. Ojciec, oficer armii rosyjskiej, pełnił służbę w twierdzy brzeskiej, a następnie w twierdzy Modlin (ówcześnie Nowogieorgiejewsk); został śmiertelnie ranny na początku I wojny światowej, podczas nieudanej rosyjskiej ofensywy w Prusach Wschodnich. Wraz z matką i bratem Tadeuszem K. spędził lata wojny najpierw w Aleksandrowsku (od 1921 r. Zaporoże) na Ukrainie, później w Moskwie. Uczęszczał tam do rosyjskich gimnazjów. Po rewolucji październikowej warunki bytu rodziny Kołomyjskich dramatycznie się pogorszyły, w oczy zaglądał głód. W połowie 1918 r. opuścili Moskwę, udając się do Brześcia, opanowanego przez Niemców, a następnie – w związku z zajęciem ich domu przez wojsko niemieckie – na Wołyń. Po powstaniu państwa polskiego rodzina Kołomyjskich latem 1919 r. powróciła do Brześcia.

Od jesieni t.r. K. uczęszczał do brzeskiego Gimnazjum im. Romualda Traugutta i wstąpił do drużyny harcerskiej. W obliczu ofensywy sowieckiej w 1920 r. wyjechał do Warszawy, do stryja. W stolicy 16-letni Bohdan zgłosił się w szeregi Armii Ochotniczej. Jako harcerz otrzymał przydział do 2. kompanii Wileńskiego Batalionu Harcerskiego, którego trzonem był oddział sformowany w Wilnie, w lipcu 1920 r. przez braci Tadeusza i Romualda Kawalców, zasilony następnie harcerskimi ochotnikami z Krakowa, Kongresówki i Kresów. 14 VIII 1920 batalion wileński włączony został do 201. ochotniczego pp, walczącego od 27 VII w obronie Warszawy w ramach Dywizji Ochotniczej ppłk. Adama Koca. W dn. 15 VIII pułk ten, pod dowództwem mjr. Jana Dojana-Surówki, już z batalionem harcerskim w swym składzie, uczestniczył w rozpoczynającej się kontrofensywie wojsk polskich. Po reorganizacji w pułku wydzielono harcerską kompanię szturmową, którą dowodził por. Romuald Kawalec. W szeregach tej kompanii znalazł się młodociany K. Wspominał lakonicznie po latach: „Obwieszono nas ręcznymi granatami i przeznaczono na Kompanię Szturmową. Pułkownik nie musiał się z naszego powodu rumienić, nie tylko z racji wyglądu. [...] Czasem trochę nas ubywało, martwych czy rannych, a coraz częściej z powodu czerwonki". Wzmiankowanym z sympatią we wspomnieniu K. „Pułkownikiem" był dowódca Dywizji Ochotniczej, ppłk Adam Koc, późniejszy prominentny polityk obozu piłsudczykowskiego. W szeregach kompanii szturmowej K. brał udział w walkach dywizji ppłk. Koca w ramach działań ofensywnych armii polskiej: forsowaniu Wkry, bitwie pod Nasielskiem, zdobyciu Ciechanowa i Przasnysza. W dn. 10 IX, po zakończeniu pierwszego etapu ofensywy, harcerska kompania szturmowa liczyła 120 harcerzy, a w całym pułku było ich co najmniej 500. Już 10 IX, wobec poprawy sytuacji militarnej i odparcia bolszewików spod Warszawy, zastanawiano się nad zwolnieniem z pierwszej linii najmłodszych ochotników, do których należał K. Dowódca dywizji, ppłk Adam Koc, uznał jednak, że „chłopcy już przeszli najcięższe chwile, mogliby przeto zostać do Nowego Roku z tym, iż w następnym półroczu władze szkolne ułatwią im wyrównanie zaległości. Pozbywanie się tak świetnego elementu, jakim są harcerze – nie jest wskazane". 201. pp wziął udział we wrześniowej bitwie niemeńskiej, m.in. w ostrych walkach o Grodno. Dowódca Dywizji Ochotniczej, ppłk Koc, cieszył się popularnością wśród podkomendnych. Odwzajemniając jego wysokie mniemanie o walorach moralnych młodzieży harcerskiej,

ochotnicy śpiewali: „Chociaż nocka chłodna, lecz nas «koc» rozgrzewa. Wiedzie nas do Grodna, a brać sobie śpiewa. [...] A tym, co zostali, krzykniem z gęstą miną: Byliśmy pod «kocem», a wy pod pierzyną".

Pozostawienie w szeregach dywizji młodych, ideowych ochotników, wywodzących się z batalionu wileńskiego, wiązało się także z decyzją wzmocnienia przez grupę ppłk. Koca „zbuntowanych" oddziałów gen. Lucjana Żeligowskiego, który z rozkazu Józefa Piłsudskiego podjął pozornie samowolną akcję opanowania Wilna. Miasto zajęte zostało przez Litwinów na mocy układu litewsko-sowieckiego, w chwili odwrotu oddziałów Armii Czerwonej, wycofujących się pod naporem wojsk polskich. K. uczestniczył w wyprawie gen. Żeligowskiego. Jego pułk został przemianowany na 2. wileński pp. W dn. 7 X żołnierze przemierzyli 35 km z Oran do Ejszyszek, a następnego dnia wzięli udział w marszu na Wilno, zajęte przez Żeligowskiego 9 X. Od 13 do 19 X pułk uczestniczył w zaciętych walkach z Litwinami pod Starymi Trokami oraz nad jeziorami: Morgi, Ołsoki i Okmiany. Udział ochotników harcerzy z batalionu wileńskiego i harcerskiej kompanii szturmowej został doceniony nadaniem przez Żeligowskiego nazwy „harcerski" 6. Pułkowi Piechoty Wojsk Litwy Środkowej, w którego skład weszły wymienione oddziały. Z dn. 9 XII 6. Pułk przeszedł do odwodu, a kilkuset najmłodszych żołnierzy wojsk Żeligowskiego zostało jeszcze w tym miesiącu zdemobilizowanych (chłopców z roczników 1903–1904 zaczęto zwalniać z szeregów już w drugiej połowie października. Był wśród zdemobilizowanych także K., który powrócił na ławę szkolną. Pozostał jednak członkiem zespołu harcerskiego, rekrutującego się z byłych członków kompanii harcerskiej, i uczestniczył w przygotowaniach do wyprawy na Śląsk w celu wsparcia III powstania śląskiego. Jednakże planowany wyjazd na Śląsk w ostatniej chwili odwołano.

W 1922 r. K. zdał egzamin maturalny. W r. akad. 1922/1923 rozpoczął studia na Politechnice Warszawskiej (na kierunku inżynieria lądowa), lecz zmuszony był je przerwać na początku następnego roku na skutek trudnej sytuacji materialnej. W r. akad. 1924/1925 podjął studia na Wydziale Hutniczym AG w Krakowie. Pracę dyplomową pisał pod kierunkiem prof. Iwana Feszczenki-Czopiwskiego. Ten ukraiński działacz państwowy i współpracownik Symena Petlury był jednocześnie organizatorem specjalistycznych studiów metaloznawczych w krakowskiej AG, pionierem badań metalograficznych w Polsce i prekursorem wykorzystywania badań naukowych na potrzeby przemysłu hutniczego, zbrojeniowego i maszynowego. Istotną częścią studiów pod jego kierunkiem były praktyki przemysłowe. W 1927 r. K. odbył taką praktykę w stalowni huty „Bankowa", a w 1928 r. – w „Bismarckhütte" w Wielkich Hajdukach (obecnie Chorzów Batory), otrzymując pochwalną opinię dyrekcji. Przygotowanie pracy dyplomowej: „Wpływ szybkości chłodzenia stali węglistych półtwardych na mikrostrukturę i własności wytrzymałościowe" wiązało się z przeprowadzeniem 8-miesięcznych badań eksperymentalnych w hucie „Pokój" w Nowym Bytomiu, podczas praktyki, na którą skierował swego ucznia prof. I. Feszczenko-Czopiwski. Po uzyskaniu w czerwcu 1930 r. dyplomu inżyniera metalurga, za poparciem promotora, K. podjął pracę w Fabryce Amunicji w Skarżysku-Kamiennej.

W 1931 r. ukończył kurs Szkoły Podchorążych Rezerwy w Śremie (Wielkopolska), z zaliczeniem służby frontowej w 1920 r. Od października t.r. kontynuował pracę jako asystent Laboratorium Metalograficznego Fabryki Amunicji w Skarżysku-Kamiennej, odpowiadając m.in. za odbiór hutniczych wyrobów stalowych. Od 1932 r. objął kierownictwo oddziału łusek artyleryjskich; na tym stanowisku opracował metodę rekonstrukcji wadliwych łusek mosiężnych. Od września 1933 r. zaczął pracować w Zakładach Starachowickich, najpierw jako asystent, a później jako zastępca szefa wydziału wal-

cowni, zajmując się technologią produkcji jakościowych stali węglowych i stopowych na potrzeby produkcji zbrojeniowej. Opracował karty operacyjne dla różnych gatunków stali; zaadaptował amerykańską organizację pracy Clarcka do pracy walcowni. Dwukrotnie, w 1934 i 1939 r, wyjeżdżał za granicę do Francji i Wielkiej Brytanii, badając możliwości wdrożenia tamtejszych doświadczeń w Polsce. We wrześniu 1939 r., z polecenia władz, ewakuował się z rodziną na wschód, ale po 17 IX powrócił do Starachowic.

W l. 1940–1944 K. pracował w starachowickiej walcowni. Nawiązał kontakty z podziemiem, organizując wywiad gospodarczy i spowalniając proces produkcji, odbywającej się pod niemieckim nadzorem. We wrześniu 1944 r. K. przy współpracy zaufanych robotników dokonał sabotażu, dekompletując maszyny i urządzenia wysyłane ze Starachowic do Rzeszy. Po wstrzymaniu produkcji walcowni pracował jako robotnik przy rozładunku węgla w elektrowni. W październiku 1944 r. wywieziony został na roboty przymusowe do Dolnej Saksonii. Przebywał w obozie w okolicy Braunschweig, a następnie Engerode, gdzie doczekał wkroczenia wojsk amerykańskich. K. zdecydował się wrócić do Polski. Skorzystał z pierwszego transportu i 16 XI 1945 przybył na punkt repatriacyjny w Szczecinie, skąd udał się do Starachowic. Stamtąd, w ślad za najbliższą rodziną, która wyjechała do Gliwic, przeniósł się na Śląsk. Do Gliwic przybyła też z zesłania w Kazachstanie jego matka. W grudniu 1945 r. został zatrudniony jako szef działu produkcji i planowania w hucie „Pokój" w Nowym Bytomiu. Zajął się planowaniem produkcji w korelacji międzywydziałowej; uczestniczył we wprowadzeniu małej mechanizacji załadunku wielkich pieców. Wstąpił do PPR. W l. 1946–1948 był kolejno zastępcą dyrektora technicznego i dyrektorem technicznym huty „Pokój", a w l. 1948–1951 – dyrektorem naczelnym tej huty. Od września 1951 do lutego 1953 r. pracował jako główny inżynier w CZPH w Katowicach, skąd został odwołany w następstwie krytyki nieadekwatnych do odgórnie ustalanych planów produkcji warunków organizacyjno-technicznych w hutnictwie śląskim. Poza kierowaniem pracą przedsiębiorstwa, K. zajmował się tłumaczeniem fachowej literatury rosyjskiej na język polski.

W l. 1953–1956 K. był głównym inżynierem w hucie „Kościuszko" w Chorzowie. Zorganizował w hucie trójzmianową służbę dyspozytorską, zmodernizował transport kolejowy, organizował przebudowę pieców martenowskich. W kwietniu 1956 r. objął stanowisko dyrektora huty „Baildon" w Katowicach, w której kończył się I etap rozbudowy. W okresie gdy dyrektorem był K., wprowadzano nowe technologie: zakupiono urządzenia do odgazowywania stali, wybudowano urządzenia ciągłego odlewania stali w wytwórni magnesów. Za jego kadencji, zgodnie z decyzją władz wojewódzkich PZPR, powstała w tej hucie zakładowa rada robotnicza, jedna z pierwszych w hutnictwie. W 1956 r. K. przeprowadził się z rodziną z Gliwic, gdzie mieszkał od 1945 r., do Katowic. W r. 1957 z grupą inżynierów hutników uczestniczył w miesięcznym wyjeździe do USA, mającym na celu zapoznanie się z technologią i organizacją pracy hut amerykańskich.

W lipcu 1958 r., z polecenia wicepremiera Piotra Jaroszewicza, K. przeszedł do Huty im. Lenina jako naczelny dyrektor. Na stanowisku tym pozostawał do 29 IV 1971, prawie 13 l. – najdłużej z wszystkich dyrektorów naczelnych huty. W okresie gdy Kołomyjski kierował kombinatem, trwał drugi i znaczna część trzeciego etapu jego rozbudowy. Nowohucki kombinat w świetle pierwotnych projektów miał produkować 1,5 mln t stali rocznie. Cel ten osiągnięty został w 1960 r., ale już wówczas zwiększono planowaną docelową produkcję do 3 mln t stali rocznie. W r. 1966 KERM zatwierdził dalszą rozbudowę kombinatu do zdolności produkcyjnej 5,5 mln t stali. Cel ten zrealizowano w 1972 r. Począwszy od r. 1962, wprowadzano stopniowo 4-brygadowy sy-

stem pracy, najpierw w stalowni, później na wydziale wielkich pieców.

W grudniu 1958 r. w Hucie im. Lenina powstała walcownia zimna blach. W lipcu 1960 r. rozpoczął produkcję wydział rur zgrzewanych, a we wrześniu 1961 r. – walcownia profili drobnych i drutu. W walcowni zimnej rozpoczęto wówczas produkcję blachy transformatorowej i uruchomiono ocynkownię. W t.r. zakończono budowę wielkiego pieca nr 4, wówczas największego w Europie. W 1963 r. przekazano do użytku walcownię drutu, a w roku następnym – 10 pieców kołpakowych i 2 piece wgłębne na walcowni zgniatacz. W maju 1965 r. oddano do użytku wydział wlewnic, a w ciągu 1966 r. przekazano do eksploatacji pierwszą w Polsce stalownię konwertorowo-tlenową oraz aglomerownię nr 2 i dolomitownię nr 2, dokonano pierwszego spustu surówki z uruchomionego wielkiego pieca nr 5. W styczniu 1967 r. nastąpiło oficjalne zakończenie II etapu budowy; kombinat osiągnął zdolność produkcyjną 3,7 mln t stali.

W 1967 r. KERM podjął uchwałę w sprawie realizacji I etapu budowy walcowni slabing w Hucie im. Lenina. Powstała ona jako najnowocześniejszy obiekt produkcyjny polskiej metalurgii w roku następnym. W marcu 1970 r. nastąpił pierwszy spust z 2-wannowego pieca „Tandem", zbudowanego w miejsce przestarzałych pieców martenowskich, a w lipcu t.r. przekazano do eksploatacji nowoczesną walcarkę 20-klatkową „Sendzimir". Wraz z rozszerzeniem asortymentu produkcji i nowymi stanowiskami rosło również zatrudnienie z ok. 19 tys. w 1960 r. do ponad 31 tys. w 1970 r. Huta im. Lenina w czasie kadencji K. stała się największym zakładem produkcyjnym w Polsce. Z jej funkcjonowaniem wiązały się duże problemy natury społecznej i ekologicznej, w których to sprawach decyzje pozostawały w gestii resortu i władz politycznych. Problemy takie, jak np. nacisk na bezwzględne zwiększanie produkcji ogólnej, polityka płacowa czy ochrona środowiska, pozostawały obszarem konfliktu społecznego, który mógł się uzewnętrznić dopiero w l. 80., ale w stosunkowo niedużym stopniu zależały od działań kierownictwa Huty im. Lenina. Wobec zmieniających się i stale zawyżanych oczekiwań władz politycznych trudna była rola naczelnego dyrektora, choć skądinąd ranga kombinatu czyniła go osobą znaczącą nie tylko w życiu Nowej Huty, ale i Krakowa. Był też gospodarzem licznych wizyt zagranicznych w kombinacie. W świetle relacji współpracowników K. jako dyrektor stawiał na sprawną organizację i wewnętrzną kontrolę, będąc autorem przejrzystych zasad organizacyjnych, przygotowywanych w formie instrukcji i zarządzeń. Dbał o koordynację pracy poszczególnych wydziałów i likwidację „wąskich gardeł" w procesie produkcyjnym. Jego zasadą było kierowanie się wskaźnikami wynikającymi z realizacji zamówień i sprzedaży produktów, bez przywiązywania nadmiernej wagi do kryterium wzrostu globalnej produkcji, co pozostawało w pewnej opozycji do stałych argumentów propagandy oraz istotnych celów wyznaczanych przez władze polityczne. Sceptycznie odnosił się także do popieranego przez władze ruchu racjonalizatorskiego. Uważał, iż rzeczywiście nowatorskie odkrycia powinny znajdować wyraz we wnioskach patentowych, a działania na rzecz usprawnienia i ulepszenia procesu produkcji są obowiązkiem pracowników, wynikającym ze stosunku pracy. W wielu wspomnieniach podkreślano umiejętności K. w zakresie zarządzania. Postrzegano go jako wzór menedżera, ceniono za umiejętność wyznaczania nowych kierunków rozwoju. Jednocześnie silnie zapadały w pamięć współpracowników cechy jego osobowości i charakteru. Dyrektor techniczny kombinatu, inż. Bolesław Graszewski, wspominał charakterystyczne dla zwierzchnika: „zachowanie dżentelmena starej szkoły o arystokratycznym zacięciu". Zaznaczał, że „nigdy nie był ordynarny, [...] cechowała go także lojalność w stosunku do swoich współpracowników [...] Osobiście był bezinteresowny".

K. był członkiem honorowym Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego. Współpracował z Zarządem Oddziału Stowarzyszenia i wspierał jego inicjatywy na terenie kombinatu. Będąc na emeryturze, pracował w wymiarze pół etatu w krakowskim „Biprostalu" jako doradca techniczny. W okresie projektowania huty „Katowice" K. wszedł do powołanej z inicjatywy „Biprohutu" rady konsultacyjnej, opiniującej propozycje projektantów. Według głównego projektanta huty „Katowice", inż. Bronisława Wasylewicza, K. zajmował nadzwyczaj racjonalne stanowisko, a jego rady wynikające z doświadczenia w kierowaniu kombinatem hutniczym były przydatne i pozwoliły uniknąć błędów. Do końca życia pozostawał aktywny; uczestniczył m.in. w systematycznych spotkaniach grona emerytowanych dyrektorów Huty im. Lenina.

Odznaczony był KK OOP (1956), Orderem Sztandaru Pracy I klasy (1963) i Orderem Budowniczego PL (1964).

Był 2-krotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa pozostawił syna Bohdana, inż. metalurga, naczelnego dyrektora huty „Katowice", z drugiego – syna Krzysztofa, inż. elektryka.

Zm. 30 VII 2001; pochowany został na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949), oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979; Nekrasz W., *Harcerze w bojach*, W. 1931, s. 141–142; Słomczyński M., Wawrzyniak H., *Hutnicy polscy. Kołomyjski*, Kat. 1995; *Zarys dziejów hutnictwa i naukowo-technicznych stowarzyszeń hutniczych*, Pr. zbior., Kat. 1972, s. 66–67. – http://www.glos--tn.krakow.pl/print.php?type=N&item_id=621 „Głos" Tygodnik Nowohucki, *O zarządzających nowohuckim kombinatem trochę inaczej, czyli... Poczet dyrektorów naczelnych huty (cz. 1)*.

Joanna Januszewska-Jurkiewicz

Koprowski Stanisław (1907–1980), inż. metalurg, kierownik wielkich pieców w hucie „Kościuszko".

Ur. 27 IV 1907 w Sosnowcu; syn Pawła. Ukończył 6 klas Gimnazjum im. Bolesława Prusa w Sosnowcu oraz Państwową Szkołę Górniczo-Hutniczą w Dąbrowie Górniczej. Od 1930 do 1939 r. był zatrudniony w hucie „Katarzyna" w Sosnowcu na stanowisku kierownika zmiany na Wydziale Wielkich Pieców. W następnych latach pracował kolejno w Fabryce Chemicznej w Sosnowcu, Polskich Zakładach Przemysłowo-Cynkowych oraz Fabryce Pilników „Meyerhold" w Będzinie jako robotnik. Od 1943 do 1945 r. był więziony w obozach koncentracyjnych, m.in. w Buchenwaldzie, Dorze, Ravensbrück, Auschwitz i Gusen. Po wojnie, do 1947 r., pracował w hucie „Bobrek", w Wydziale Wielkich Pieców, gdzie okresowo pełnił obowiązki kierownika wydziału (2VII–14 XII 1946), od 25 I do 15 IX 1947 w hucie „Kościuszko" na stanowisku zastępcy szefa Wydziału Wielkich Pieców; potem, do 31 VII 1952, znowu w hucie „Bobrek" na takim samym stanowisku. Ostatnie kilkanaście lat (od 1 VIII 1952 do 31 V 1968) spędził w hucie „Kościuszko" jako zastępca kierownika i kierownik Wydziału Wielkich Pieców.

Odznaczony SKZ i ZKZ; przyznano mu także honorowy tytuł „Zasłużony Hutnik" (1958).

Jurzykowski J., Maziarski B., Wróblewski J., *Tym, którzy odeszli*, cz. 10: *Cmentarze Chorzowa*, Kat. 2007, s. 5–6.

Jerzy Jurzykowski

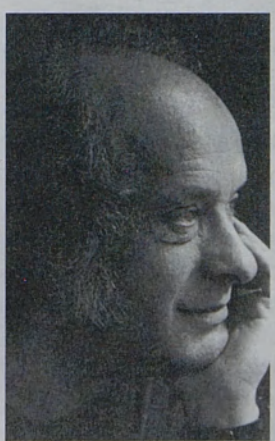

Kotulla Theodor Bernard (1928–2001), reżyser i krytyk filmowy.

Ur. 20 VIII 1928 w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów), w rodzinie katolickiej;

syn Artura Kotulli i Jadwigi z d. Schweda. Jego ojciec przez wiele lat (aż do 1946 r.) był organistą w kościele katolickim św. Józefa w Chorzowie. K. rozpoczął naukę w szkole powszechnej przed wybuchem II wojny światowej, lecz ukończył już szkołę niemiecką w okresie wojny.

W 1946 r. rodzinę Artura Kotulli wysiedlono z Chorzowa do Niemiec. Wtedy K. trafił do Westfalii, gdzie studiował dziennikarstwo, germanistykę i filozofię na Uniwersytecie w Münster. Po studiach, które ukończył w 1952 r., zajął się krytyką filmową i literacką. Związał się z renomowanym czasopismem „Filmkritik", skupiającym młodych krytyków filmowych. Opublikował w nim wiele recenzji i esejów filmowych, wyrabiając sobie z czasem pozycję jednego z czołowych krytyków filmowych RFN. Z redakcją „Filmkritik" był związany do 1968 r.

Jako reżyser filmowy K. zadebiutował w 1967 r. filmem dokumentalnym *Zum Beispiel Bresson* (Na przykład Bresson) o francuskim reżyserze Robercie Bressonie, a w 1968 r. zrealizował pierwszy film fabularny *Bis zum Happy-End* (Do szczęśliwego zakończenia), w którym opowiadał o życiu codziennym w RFN w l. 50. i 60. XX stulecia. W trzecim filmie fabularnym *Ohne Nachsicht (*Bez przebaczenia) z 1972 r. rozliczał się z pokoleniem młodzieżowej rewolty r. 1968. W kolejnych latach K. zajmował się ze zmiennym powodzeniem realizacją filmów fabularnych, kinowych i telewizyjnych, jednakże nie zrezygnował nigdy z pisania o kinie. Widziano w nim intelektualistę kina, który chodzi własnymi ścieżkami.

Największym jego sukcesem był film fabularny *Z niemieckiego życiorysu* (Aus einem deutschen Leben), zrealizowany w 1977 r. na podstawie powieści francuskiego pisarza Roberta Merle *Śmierć jest moim rzemiosłem*, opowiadającej koleje życia komendanta obozu koncentracyjnego w Auschwitz, Rudolfa Hössa. W ślad za powieścią francuskiego pisarza K. przedstawił w filmie karierę nazistowskiego dygnitarza od czasów I aż do końca II wojny światowej, starając się zrozumieć, jak to się stało, że został zbrodniarzem wojennym. W jednym z wywiadów K. nawiązał wtedy także do lat swej młodości w Królewskiej Hucie: „Jeszcze dzisiaj widzę i słyszę Polaków, którzy wchodzili w nasze progi i opowiadali szeptem, co tam się działo. To wspomnienie z dzieciństwa nie opuści mnie do końca życia. I dlatego – ten film".

W kolejnych latach K. pracował najczęściej dla telewizji; zrealizował kilka mini-seriali i filmów kryminalnych. Z uznaniem przyjęto jego telewizyjną adaptację powieści Jakoba Wassermanna *Der Fall Maurizius* (Przypadek Mauritius), zrealizowaną w 1981 r. Ostatni film nakręcił w r. 1995.

Jego teksty eseistyczne i krytyczne zostały wydane w książce *Theodor Kotulla. Regisseur und Kritiker* w Monachium w 2005 r., w opracowaniu Rolfa Auricha i Wolfganga Jacobsena, a przy jej prezentacji w Berlinie wdowa po K., pisarka Anna Czaschke, przekazała jego spuściznę do zbiorów Filmmuseum w Berlinie.

Przez wiele lat powojennych K. mieszkał w Monachium, gdzie po długiej chorobie zm. 20 X 2001.

Akta parafii św. Józefa w Chorzowie, Metryka chrztu Theodora Kotuli. – Aurich R., Jacobsen W., *Theodor Kotulla. Regisseur und Kritiker,* München 2005; Fischer R., Hembus J., *Der Neue Deutsche Film,* München 1981; Lewandowski J.F., *Chorzowskie tradycje filmowe*, [w:] *Filmowcy i kiniarze. Z dziejów X muzy na Górnym Śląsku*, red. A. Gwóźdź, Kr. 2004; tenże, *Kotula – chorzowianin w Monachium*, „Śląsk" 2011, nr 11; Piegza M., *Chorzów i chorzowianie w służbie X Muzy,* Świętochłowice 2006; Zalejska M., *Na przykład Franz Lang,* „Trybuna Ludu" z 23.11.1977. – Informacje Czesławy Honysz z Chorzowa.

Jan F. Lewandowski

Kowalewicz Paweł Piotr (1894–1952), bliższe dane osobowe nieznane, malarz, związany ze śląskim środowiskiem artystycznym, autor znajdującego się w zbiorach Muzeum w Chorzowie obrazu *Ślązaczka* (1936, olej, sklejka, 68 × 48 cm).

Kształcił się w Szkole Rysunkowej Cesarskiego Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych

w Petersburgu. Studia kontynuował w Akademii petersburskiej (1916–1918). W 1921 r. mieszkał w Warszawie, następnie w Gdańsku, a od 1926 r. w Katowicach. Był członkiem Związku Artystów Śląskich. Okupację spędził poza Śląskiem; po wojnie wrócił do Katowic. Miał wystawy indywidualne w Katowicach, Warszawie, Krakowie i Radomiu. Najchętniej podejmował tematykę śląskiego pejzażu przemysłowego; malował wielkie zakłady, huty i kopalnie, ale także sceny rodzajowe ze śląskiej wsi; wielokrotnie portretował jej mieszkańców.

Informator Muzeum w Chorzowie; www.art.info.pl (2007 r.).

Zbigniew Kapała

Kowalewski Mikołaj (1902–1990), hutnik, prof. nadzw. Politechniki Częstochowskiej; w pierwszym półroczu 1949 r. był szefem oddziału technicznego Hajduckich Zakładów Hutniczych (Chorzów Batory).

Ur. 17 XI 1902 w Dąbrowicy; syn Konstantego i Stanisławy z d. Piasecka. W 1929 r. ukończył Wydział Mechaniczny Politechniki Warszawskiej, otrzymując dyplom inżyniera mechanika. W l. 1933–1939 pracował na stanowisku szefa produkcji w hucie „Starachowice". W 1945 r. przez 4 miesiące był w CZPH dyrektorem kontroli, a w l. 1945–1948 piastował stanowisko dyrektora huty „Stalowa Wola". W pierwszym półroczu 1949 r. kierował oddziałem technicznym Hajduckich Zakładów Hutniczych. Następnie, po likwidacji tych zakładów, od połowy 1949 r. do 1959 r. pracował w „Biprohucie", początkowo jako główny inżynier projektów wstępnych, a od 1954 r. jako pierwszy zastępca naczelnego inżyniera. Był jednym z czołowych organizatorów pionu projektów wstępnych. W l. 1959–1964 pracował w Centrali Handlu Zagranicznego – Centrozap najpierw na stanowisku dyrektora handlowego, a następnie dyrektora naczelnego. W 1961 r. rozpoczął równoległą pracę na Politechnice Częstochowskiej, najpierw jako wykładowca, a później starszy wykładowca. W 1964 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego i został kierownikiem Katedry Przeróbki Plastycznej. W l. 1967–1969 był prorektorem ds. nauki. W 1973 r. przeszedł na emeryturę. Spośród jego publikacji wymienić należy wydaną w 1989 r. książkę *Blaski i cienie hutnictwa żelaza na ziemiach polskich*. Cz. 1: *(od zarania dziejów do 1939 r.)*. Cz. 2 nie udało mu się ukończyć. Za osiągnięcia zawodowe i dorobek naukowy uhonorowany został m.in. Medalem 10-lecia PL, Medalem 40-lecia PL, KK OOP, tytułem „Zasłużony Hutnik PRL", Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Był żonaty ze Stefanią z d. Szarf.

Zm. 23 IV 1990 w Częstochowie.

USC w Częstochowie, nr aktu zgonu 2366/1990. – Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku*, cz. 1: *Metalurgia żelaza i stali (2)*, Kat. 2002, s. 24 [Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa]; *Wspomnienie pośmiertne o profesorze Mikołaju Kowalewskim*, oprac. B. Paczuła, „Hutnik – Wiadomości Hutnicze" 1991, nr 1, s. 43.

Marian Miciński

Krogulski Henryk (1889–1975), lekarz, mjr WP, oficer armii gen. Józefa Hallera we Francji, żołnierz AK, organizator górniczej i zakładowej służby zdrowia w ChZPW.

Ur. 15 I 1889 w Tuchowie, pow. Tarnów; syn Wojciecha (działacza niepodległościowego, radnego i wiceburmistrza Tuchowa) i Anny z d. Gotczyńskiej (wg *Małopolskiego słownika biograficznego uczestników działań niepodległościowych 1939–1956* [t. 5, Kraków 1999, s. 52] – Grabczyńskiej). Miał ośmioro rodzeństwa. Ukończył I Gimnazjum w Tarnowie. Od 1908 r. studiował medycynę na UJ. W 1914 r. ukończył studia z tytułem

doktora wszechnauk medycznych. W czasie studiów, w l. 1911–1912, odbył jednoroczną służbę wojskową w 3. Pułku Landwehry w Grazu i zaliczył wojskowy kurs sanitarny. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do armii austro-węgierskiej. Dn. 2 X 1914 awansowano go do stopnia chorążego i przydzielono do 2. pp w Grazu. Od stycznia 1915 r. pełnił w nim obowiązki lekarza batalionu polskiego. W maju 1915 r. został awansowany do stopnia podporucznika, a 30 I 1916 – do stopnia porucznika. Brał udział w walkach w Karpatach, Małopolsce, Tyrolu i we Włoszech. Dn. 4 XI 1918 dostał się do niewoli; 29 XII t.r. w obozie w La Mandria, skupiającym jeńców Polaków, wstąpił do tworzących się we Włoszech polskich formacji wojskowych, które później weszły w skład armii gen. Józefa Hallera we Francji. Objął wtedy funkcję lekarza w obozach, skupiających jeńców – Polaków w Vinoro, La Loggia i Piobesi. W połowie lutego 1919 r. powrócił do La Mandria na stanowisko szefa służby zdrowia. Dn. 6 V 1919 został awansowany do stopnia kapitana.

Do Polski powrócił wraz z armią gen. J. Hallera. W czasie wojny polsko-bolszewickiej od lutego 1920 r. dowodził szpitalem polowym nr 202, a od czerwca t.r. – szpitalem ewakuacyjnym 6. Armii. W listopadzie t.r. oddelegowany do szpitala wojskowego w Wadowicach, a we wrześniu 1921 r. przeniesiony do 12. pp na stanowisko naczelnego lekarza pułku; od grudnia t.r. lekarz jednego z batalionów. W maju 1922 r. przeszedł do rezerwy z przydziałem mobilizacyjnym do V Baonu Sanitarnego w Krakowie. Dn. 27 III 1924 został awansowany do stopnia majora rezerwy.

Zamieszkał w Sosnowcu. Praktykował jako lekarz domowy – specjalista chorób wewnętrznych i dziecięcych. Należał do Towarzystwa Lekarskiego Zagłębia Dąbrowskiego; w l. 1926–1928 był sekretarzem Towarzystwa.

W czasie okupacji niemieckiej włączył się w działalność konspiracyjną. Początkowo był związany z WRN-PPS, później z AK. Był szefem służby sanitarnej obwodu Sosnowiec.

Po wojnie mieszkał w Chorzowie (przy ul. Ignacego Krasickiego 4). Organizował tu górniczą i zakładową służbę zdrowia w ChZPW. Był kierownikiem Wydziału Zdrowia w l. 60. XX stulecia. Prawdopodobnie dopiero w tymże okresie przeszedł na emeryturę.

Alina Holocher-Frey, obecnie lekarz pulmonolog w Szpitalu Specjalistycznym w Chorzowie, dla której K. był wujkiem, wspomina go jako człowieka nad wyraz dokładnego i rzetelnego, systematycznie uczestniczącego w zebraniach koła Chorzów PTL.

Od 7 VI 1936 był żonaty z Heleną Nowiną-Konopką, lekarką okulistką, córką Sybiraka. Nie pozostawił potomstwa.

Zm. 3 II 1975 w Chorzowie, gdzie został pochowany na cmentarzu parafii św. Jadwigi.

CAW, akta personalne, sygn. 2719; USC w Ch., akt zgonu nr 295/75. – *Krogulscy z Tuchowa*, „Tuchowe Wieści" 1993, nr 6/25; *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 5, Kr. 1999, s. 52; Magieres L., *Dr Henryk Krogulski obchodzi 80-te urodziny. Pół wieku ze* stetoskopem, „Goniec Górnośląski" 1969, nr 3(630); *Słownik Polskich Towarzystw Naukowych*, W. 1990; *Spis fachowych pracowników służby zdrowia*, W. 1964; Walter-Janke Z., *W Armii Krajowej na Śląsku*, Kat. 1986; „Rocznik oficerski" 1923, 1924. – Rel.: A. Holocher-Frey (z 29 XII 2010), T. Kraweckiego (z 10 XII 2010) i S. Stencla (z 13 XII 2010). – Strona internetowa www.gryglaszewski.pl/home/genealogia/biogramy/bio-bos.html (w dn. 30 XII 2010 r. informacje te były nadal aktualne).

Dariusz Górecki

Krygiel Teodor (1899–1983), inż. elektryk, w l. 1946–1952 dyrektor Elektrowni Chorzów.

Ur. 29 IX 1899 w Suchej Dolnej, pow. Frysztat (obecnie w Republice Czeskiej), syn Józefa, górnika i Janiny z d. Chmiel.

W 1912 r. ukończył 6-klasową polską szkołę powszechną, po czym uczęszczał do polskiego gimnazjum w Orłowej. Zmobilizowany w 1917 r. do wojska austro-węgierskiego walczył w 1918 r. jako szeregowiec na froncie włoskim, gdzie został ranny. Egzamin dojrzałości zdał 20 VI 1920 w gimnazjum w Orłowej i rozpoczął studia na Oddziale Elektrotechnicznym Wydziału Mechanicznego Politechniki Lwowskiej.

Po zdaniu pierwszego egzaminu państwowego, tzw. półdyplomu, 10 I 1923 przerwał studia na półtora roku w celu odbycia praktyki zawodowej i uzyskania środków na dalszą naukę. Ponieważ udało mu się uzyskać stypendium Związku Elektrowni Polskich w Warszawie (półdyplom zaliczył z wynikiem bardzo dobrym), mógł ukończyć studia i po wykonaniu pracy dyplomowej (dotyczącej obliczenia silnika tramwajowego) uzyskał 28 III 1928 dyplom inżyniera elektryka, a na podstawie ustawy z 1948 r. – tytuł magistra inżyniera.

Pracę zawodową rozpoczął bezpośrednio po uzyskaniu dyplomu w Miejskich Zakładach Elektrycznych we Lwowie; początkowo w l. 1928–1929 jako inżynier praktykant, następnie – w okresie 1929–1931 – jako kierownik sieci elektrycznych. W tym czasie wykonał rekonstrukcję stojącej od kilku lat bezczynnie przetwornicy synchronicznej (AEG 3000 kW), służącej do zasilania trakcji miejskiej oraz wykonał pod kierownictwem prof. Gabriela Sokolnickiego projekt stacji prostownikowej dużej mocy dla sieci tramwajowej. Projekt ten został zaakceptowany i zrealizowany, a K. nadzorował prowadzoną przez firmę Siemens budowę tej stacji. W l. 1932–1937 pracował jako inżynier ruchu w miejskiej elektrowni we Lwowie. Praca w MZE pozwoliła mu zdobyć dobrą praktykę ruchową.

Po zajęciu Śląska Zaolziańskiego przez Polskę przeszedł na początku 1939 r., wskutek starań dyrekcji Zakładów Hutniczych w Trzyńcu, na stanowisko kierownika elektrowni i ruchu elektromaszynowego walcowni Hut Trzynieckich. Była to wówczas największa, całkowicie zelektryfikowana huta w Polsce, należąca do francuskiego koncernu Schneider-Creusot. Elektrownia o mocy 25 MVA współpracowała za pośrednictwem sieci 110 kV z elektrowniami w Czechach i Niemczech. Dodatkowo K. objął kierownictwo sieci elektrycznych wysokiego napięcia, łączących tę elektrownię z kopalniami Zagłębia Karwińskiego. Do większych jego osiągnięć w pracy z tego okresu można zaliczyć przewinięcie silnika prądu stałego, napędzającego zgniatacz, drugi co do wielkości w Europie (5000 KM). Praca ta pod jego kierownictwem i osobistą odpowiedzialnością musiała być wykonana terminowo, gdyż prawie wszystkie walcownie Zakładów Hutniczych w Trzyńcu miały przestój przez 6 tygodni, a licząca 4000 ludzi załoga pozostawała bez pracy.

W czasie okupacji K. został wysiedlony wraz z rodziną ze Śląska i pracował jako robotnik rolny w Zarządzie Dóbr i Lasów Giesche w Kątach pod Chrzanowem, a pod koniec wojny, w okresie 1 II–V 1945 – w ogrodnictwie Chrzanów. W lutym 1945 r. został wybrany przez załogę na kierownika technicznego kopalni „Matylda" w Kątach. Jednak w maju 1945 r. kopalnię tę zamknięto, gdyż nie udało się jej uruchomić, bo wszystkie urządzenia wywieźli Niemcy.

15 V 1945 został zaangażowany do Zjednoczenia Energetycznego Zagłębia Węglowego w Katowicach (przemianowanego w 1948 r. na Zjednoczenie Energetyczne Okręgu Górnośląskiego). 22 V t.r. został przydzielony do Elektrowni Chorzów jako kierownik rozbudowy i całości zakładu, a od 1 V 1946 – jako dyrektor. W tym okresie prowadzone były prace związane z drugim etapem rozbudowy Elektrowni. W ramach prac przygotowawczych zdemontowano turbozespoły TG-11 i TG-12 o mocy 3 MW oraz turbozespół TG-13 o mocy 4,8 MW i roze-

brano ich fundamenty. Na powstałe w ten sposób miejsce przedłużono dopasowany szerokością i wysokością budynek maszynowni z turbozespołem TG-3, o mocy 45 MW. Wyburzono budynek kotłowni niskoprężnej, wykorzystując to miejsce na przedłużenie budynku kotłowni wysokoprężnej. W 1948 r. rozebrano także 12 wież chłodniczych. W ramach rozbudowy uruchomiono w 1950 r. turbozespół przeciwprężny TG-6 STAL o mocy 10 MW i 2 kotły wysokoprężne K-64 i K-65 o wydajności 100 t/h Babcock. W 1951 r. uruchomiono turbozespół kondensacyjno-upustowy TG-5 Escher-Wyss o mocy 45 MW, a w 1953 r. – kocioł wysokoprężny K-66 Pauker o wydajności 120/150 t/h i turbozespół kondensacyjno-upustowy AEG o mocy 45 MW. Turbozespoły 45 MW były wówczas największymi jednostkami w Polsce, a Elektrownia Chorzów osiągnęła w 1953 r. moc 208,2 MW, stając się największą w Polsce. Wszystkie te inwestycje prowadzone były pod osobistym nadzorem K.

Nie doczekał on jednak końcowych wyników swej pracy nad rozbudową Elektrowni Chorzów, gdyż 15 VII 1950 został oddelegowany do Podokręgu Bielsko na stanowisko szefa technicznego, a 15 X 1950 przeniesiono go na własną prośbę do centrali ZEOG na stanowisko szefa Działu Produkcyjno-Technicznego Ze stanowiska dyrektora elektrowni musiał zrezygnować po zaostrzeniu się kursu politycznego po III Plenum KC PZPR w listopadzie 1949 r., na które przybył minister spraw zagranicznych ZSRR, Wiaczesław Mołotow. Zmianę kursu najlepiej zilustrują dwie opinie o K.: pierwsza – z 9 XII 1947: „Inż. Teodor Krygiel, bardzo dobry praktyk ruchowiec, stanowczy, energiczny, opanowany, o wybitnych walorach kierowniczych. Wkłada maksimum wysiłku w pracę zawodową. Należycie wywiązuje się na swym stanowisku" i druga – z 14 XII 1949: „Posiada długoletnią praktykę zawodową, lecz za słabo pracuje nad tym, aby te doświadczenia przelać na innych. Pod względem organizacyjnym nie wywiązuje się należycie i wobec takiego stanu rzeczy niejedne sprawy kuleją. Ma niesumienne podejście do pracy. Słaby organizator. Pod względem zawodowym dobry, jednak dla dobra pracy należałoby jak najszybciej zdjąć go ze stanowiska" [pisownia oryginalna]. Wobec takiego nastawienia do jego osoby zwrócił się 23 XII 1949 r. do dyrekcji ZEOG z prośbą o zwolnienie z obowiązków kierownika elektrowni „ze względu na stan zdrowia".

W Elektrowni Chorzów nabył wszechstronnego doświadczenia inżynierskiego w prowadzeniu ruchu oraz inwestycji jako kierownik jednej z największych wówczas elektrowni. Jego doświadczenie było wykorzystywane w wielu sprawach, np. w kwietniu 1948 r. był delegowany do Wrocławia w celu wzięcia udziału w pracach komisji dla zbadania stanu turbozespołu Escher-Wyss w Czechnicy. W grudniu 1948 r. opracował na podstawie obszernej literatury fachowej i wielkiego własnego doświadczenia „Tymczasową instrukcję eksploatacji turbin parowych", która doczekała się kilku wydań i została zatwierdzona 20 VIII 1949 do użytku służbowego przez Centralny Zarząd Energetyki. Obejmowała szeroki zakres tematyki i przez długie lata była nie tylko obowiązująca w energetyce, stanowiąc podstawowy materiał dla szkolenia personelu w zakresie eksploatacji turbin parowych, ale stanowiła również świetny podręcznik dla studentów. W kwietniu 1950 r. opracował „Instrukcję szczegółowej eksploatacji turbin i kotłów".

15 VIII 1952 został przekazany do Głównej Komisji Oceny Projektów Inwestycyjnych przy Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego, a po jej reorganizacji – do Zespołu Ekspertów dla Oceny Projektów Inwestycyjnych w Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, gdzie pracował do 31 X 1959 w charakterze eksperta ds. energetycznych. W czasie pracy w Komisji Planowania zajmował się w ramach zespołu zagadnieniami energetycznymi, głównie oceną największych projektów energetycznych,

które były zatwierdzane uchwałami Rządu. W wyniku ich wnikliwej analizy udało mu się w wielu przypadkach uzyskać znaczne oszczędności w budownictwie zakładów energetycznych.

1 III 1960 rozpoczął pracę w Zakładzie Systemów Energetycznych Instytutu Energetyki w Warszawie, początkowo jako pracownik inżynieryjno-techniczny, a od 18 IX 1960 jako adiunkt naukowo-badawczy. 1 VI 1962 został kierownikiem pracowni, a z dn. 10 VI 1962 – samodzielnym pracownikiem naukowo-badawczym, kierownikiem pracowni. W tym czasie kierował badaniami dotyczącymi wyboru najkorzystniejszych warunków instalowania w elektrowniach nowych turbozespołów i ich parametrów, wycofywania z eksploatacji urządzeń przestarzałych, oceny techniczno-ekonomicznych wskaźników elektrowni celowych z punktu widzenia całego systemu elektroenergetycznego, wyboru miejsca budowy nowych elektrowni oraz warunków ekonomiczno-technicznych prowadzenia gospodarki skojarzonej. Na emeryturę przeszedł w 1969 r., pracując jeszcze przez kilka lat na dotychczasowym stanowisku w Instytucie Energetyki na pół etatu. Znał języki: niemiecki, czeski, francuski i rosyjski.

Należał do fachowej organizacji inżynierskiej, tj. do SEP, do którego wstąpił w 1928 r. we Lwowie, a od 1946 r. należał do Oddziału Zagłębia Węglowego SEP w Katowicach. W 1947 i 1948 r. był delegatem na I i II Zjazd Delegatów SEP w Warszawie. W kadencji 1951 r. pełnił funkcję prezesa OZW SEP.

Był odznaczony SKZ (1946) i Medalem 10-lecia PL (1954).

W małżeństwie (1947 r.) z Wandą Bukowińską (mgr chemii) miał córkę Marię, po mężu Łobzowską (prawnika).

Zm. 9 V 1983 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Bródnowskim.

Arch. Instytutu Energetyki w Warszawie, akta osobowe inż. T. Krygla; Arch. PSE – Płd. w Katowicach, akta osobowe inż T. Krygla; Pismo Zakładu Obsługi Ministerstwa Gospodarki do OZW Katowice z lipca 1998 r. dot. pracy T. Krygla w PKPG; Własnoręczne życiorysy T. Krygla z 24 IV 1945, 10 XII 1949, i 28 III 1952 r. – Białkiewicz Z.: *[Osiemdziesiąt] 80 lat Oddziału Zagłębia Węglowego SEP*, Kat. 1999; tenże, *Życiorysy działaczy Oddziału Zagłębia Węglowego SEP*, Kat. 1999; *Historia elektryki polskiej*, t. 2, W. 1977; Kurek R.: *[Sto] 100 lat Elektrowni Chorzów*. Ch. 1998; Słownik biograficzny techników polskich, t. 15, W. 2004. – Informacje córki, mgr Marii Krygiel-Łobzowskiej.

Zbigniew Białkiewicz

Kryszczukajtis Bronisław (1918–2005), inż. mechanik, w l. 1946–1981 dyrektor naczelny Przedsiębiorstwa Energomontażowego Przemysłu Węglowego w Chorzowie.

Ur. 9 VI 1918 w Saratowie (Rosja). W okresie 1920–1933 wraz z rodziną mieszkał w Wilnie. W l. 1933–1936 ukończył gimnazjum we Lwowie, a następnie rozpoczął studia na Wydziale Mechanicznym Politechniki Lwowskiej, przerwane pracą fizyczną na terenie Bieszczad w okresie okupacji. Studia ukończył we Lwowie w 1945 r., a dyplom inżyniera mechanika uzyskał w grudniu t.r. już na Politechnice Śląskiej w Gliwicach. Po przyjeździe na Śląsk osiedlił się w Katowicach, gdzie mieszkał do śmierci.

W lutym 1946 r. rozpoczął pracę w KZPW, zajmując się organizacją zaplecza montażowo-remontowego i produkcyjnego urządzeń mechaniczno-energetycznych dla górnictwa. W wyniku tych prac, prowadzonych wspólnie z kolegą ze studiów w Politechnice Lwowskiej → Romualdem Wrześniowskim, powstał duży zakład pod nazwą Przedsię-

biorstwo Energomontażowe Przemysłu Węglowego (PEPW) z siedzibą w Chorzowie.

K. był dyrektorem naczelnym PEPW od jego powstania w 1946 r. aż do przejścia na emeryturę w 1981 r. W okresie największego rozwoju przedsiębiorstwa załoga zakładu liczyła 3500 osób. Profil produkcji był bardzo szeroki, dostosowany nie tylko do potrzeb górnictwa, ale także energetyki, hutnictwa i innych branż w kraju i za granicą.

K. prowadził także aktywną działalność dydaktyczną i naukowo-badawczą. Po przejściu na emeryturę pracował w GIG w Katowicach, kierując pracami nad konstrukcją i wdrażaniem krajowych kotłów energetycznych ze złożem fluidalnym.

Zm. 2 XI 2005 r. w Katowicach.

USC w Kat., nr aktu zgonu 3669/2005. – Wilgusiewicz W., *Energetycy kresowiacy na Śląsku*, Kat. 1999; tenże, *Lwowianie na Politechnice Śląskiej*, „Semper Fidelis" 2001, z. 6; 2002, z. 1.

Władysław Wilgusiewicz

Krzak Jan Kazimierz (1930–1993), inż. elektryk i metalurg, w l. 1974–1990 kierownik wydziału w hucie „Kościuszko".

W 1953 r. ukończył AGH w Krakowie jako inżynier elektryk, a w 1966 jako inżynier metalurg ze specjalnością gospodarka cieplna.

Od 10 III 1953 był zatrudniony w Wydziale Siłowni huty „Kościuszko", najpierw do 30 IX 1954 jako kierownik zmiany, od 1 X 1954 do 30 IX 1957 jako kierownik maszynowni, następnie, od 1 X 1957 do 30 IV 1972, jako kierownik oddziału turbin i dmuchaw, a później, od 1 VII 1974 do 29 VII 1990, jako kierownik wydziału.

Współautor 6 zastosowanych w hucie „Kościuszko" projektów racjonalizatorskich, dotyczących głównie wydziału siłowni, a mianowicie gospodarki wodnej oraz poprawy warunków bhp, co przyczyniło się usprawnienia pracy siłowni i przyniosło znaczne oszczędności w hucie.

Uhonorowany został Odznaką Zasłużonego Pracownika Huty „Kościuszko" (1974), ZKZ (1978), KK OOP (1984), Medalem 40-lecia PL (1985), Brązowym i Srebrnym Medalem „Za zasługi dla Obronności Kraju". Został wpisany do „Księgi Zasłużonych Pracowników Huty Kościuszko" (1983).

Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku (3)*, Kat. 2002, s. 59–60.

Marian Miciński

Krząkała Teodor (1907–1979), ks. katolicki, proboszcz parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Chorzowie Batorym, dziekan, kanonik.

Ur. 14 III 1907 w Bykowinie (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej); syn Walentego, górnika, i Katarzyny z d. Lanuszny. W 1926 r. zdał maturę w Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). W t.r. rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ; 5 X 1930 został wyświęcony w Katedrze na Wawelu przez abpa Stefana Sapiehę. Z polecenia bpa Stanisława Adamskiego wyjechał na studia do Institut Catholique de Paris, podczas których wspierał także w pracy duszpasterzy polonijnych. Po obronie pracy doktorskiej, latem 1934 r., powrócił do kraju. Najpierw mianowany notariuszem Kurii Diecezjalnej, a następnie kapelanem i osobistym sekretarzem bpa S. Adamskiego. W marcu 1936 r. został sekretarzem generalnym Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej (KSMM) w diecezji katowickiej. Następnie przejął obowiązki asystenta kościelnego KSMM oraz Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej (KSMŻ). Pełniąc te funkcje, niejako z urzędu wchodził w skład Diecezjalnej Rady Akcji Katolickiej. Jako kapelan, sekretarz i asystent ze względu na swe

obowiązki uczestniczył w wizytacjach parafii oraz parafialnych kół KSMM i KSMŻ. Był współautorem wprowadzonego w diecezji katowickiej modelu przygotowywania dzieci do wczesnej Komunii św.

W 1938 r. K. został zastępcą dyrektora Związku Towarzystw Dobroczynności „Caritas" w diecezji katowickiej. Po kilku miesiącach przejął obowiązki dyrektora tej instytucji. W 1940 r., powołany do Rady Ordynariusza, jako radca Kurii Diecezjalnej z polecenia biskupa Stanisława Adamskiego udał się z misjami specjalnymi do Berlina i Wrocławia. Po aresztowaniu biskupów katowickich wymuszono jego rezygnację z kierowania diecezjalną „Caritas". W marcu 1941 r. jako Pfarrvikar (wikary) został skierowany do parafii św. Pawła w Nowym Bytomiu (Ruda Śląska).

W lutym 1945 r. powierzono mu obowiązki administratora parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Chorzowie Batorym. W l. 1948–1955 był dziekanem dekanatu chorzowskiego. Jednocześnie pełnił obowiązki egzaminatora prosynodalnego, obrońcy węzła małżeńskiego w Sądzie Biskupim oraz wizytatora sióstr boromeuszek. Przed jubileuszem poświęcenia kościoła przeprowadził remont świątyni, doprowadził także do zainstalowania nowych dzwonów. Podjął starania wokół rozpoczęcia budowy nowego kościoła w Chorzowie Batorym. Jako bardzo dobry kaznodzieja prowadził dni skupienia i rekolekcje. Pozostawał w przyjaźni z wieloma wybitnymi kapłanami, m.in. z kard. Bolesławem Kominkiem. W związku z pogarszającym się stanem zdrowia w 1970 r. przeszedł na emeryturę. Za wkład pracy na rzecz parafii i diecezji otrzymał godność kanonika. W miarę sił jako rezydent pomagał nadal w pracy duszpasterskiej.

Zm. 18 VI 1979 w hajduckim szpitalu; pochowany na cmentarzu parafialnym.

Arch. Parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Ch. Batorym. – Kurek J., *Ksiądz kanonik dr Teodor Krząkała – proboszcz i duszpasterz dobroczynności*, „Zeszyty Chorzowskie", t. 2: 1997, s. 287–297; Myszor J., *Historia diecezji katowickiej, Kat. 1999*; tenże, *Stosunki Kościół – państwo okupacyjne w diecezji katowickiej 1939–1945*, Kat. 1992; Olszar H., *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczpospolitej*, Kat. 2000; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. ks. J. Myszor, współpr. ks. D. Bednarski, K. Kanclerz, ks. M. Kłakus, G. Łącka, ks. E. Nalepa, Kat. 2009, s. 185.

ks. Roman Herrmann

Kuc Franciszek (1918–1992), oficer służby stałej, płk WP, dowódca 89. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej w Chorzowie w l. 1952–1953, jednocześnie komendant Garnizonu Chorzów.

Ur. 5 X 1918 w miejscowości Szczelczyska, pow. Mościska, woj. Lwów; syn Kazimierza i Franciszki z domu Wiącek.

Szkołę powszechną ukończył w Strzelczykach w l. 1924–1931, a następnie pracował w 8-hektarowym gospodarstwie rolnym rodziców. Służbę w WP rozpoczął jako ochotnik w 1938 r. w 22. Pułku Ułanów w Brodach, gdzie ukończył Szkołę Podoficerską w stopniu kaprala. W czasie II wojny światowej uczestniczył w kampanii wrześniowej, biorąc udział w obronie Warszawy. Po zakończeniu działań wojennych powrócił w rodzinne strony.

W l. 1940–1944 powołany do służby w Armii Czerwonej. Wraz z IV batalionem piechoty 162. Armii w Woroszyłowie brał udział w bojach o Kijów, Rostów, Stalingrad. Ranny przebywał w szpitalu, a następnie

w batalionie roboczym w Cąkałowie, gdzie pracował do 1944 r.

Do WP wstąpił jako ochotnik 15 III 1944 i został skierowany do Sum, do nowo formowanego 15. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej 1. Dywizji Artylerii Przeciwlotniczej tam formowanej, wchodzącej w skład 1. Armii WP na stanowisko działonowego, a następnie dowódcy plutonu. W t.r. awansowany do stopnia plutonowego został skierowany na kurs oficerski Artylerii Przeciwlotniczej do Włodawy, który ukończył z 10. lokatą. Po kursie awansował na stopień chorążego w styczniu 1945 r. i objął stanowisko dowódcy plutonu w 17. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej wchodzącym w skład 1. Dywizji Artylerii Przeciwlotniczej. Uczestniczył w działaniach wojennych wraz z dywizją, która przesuwała się z frontem białoruskim od Kowla do Berlina, pod Puławami, w operacji warszawskiej w 1945 r., w walkach o Wał Pomorski, w osłanianiu przyczółka n. Odrą, w operacji berlińskiej.

Po zakończeniu wojny obejmował kolejno stanowiska: dowódcy plutonu ogniowego, baterii w 88. Samodzielnym Pułku Artylerii. W dn. 22 VI 1946 został mianowany podporucznikiem, a 22 VII 1948 r. – porucznikiem. W kwietniu 1950 r. został szefem sztabu Szkoły Podoficerskiej w pułku w Koszalinie, awansując z dn. 6 VII t.r. do stopnia kapitana. Jako kapitan od grudnia t.r. do 14 VII 1951 dowodził pułkiem, który po zmianie przeznaczenia był jednostką szkolną Pomorskiego Okręgu Wojskowego. Następnie został dowódcą 3. Samodzielnej Dywizji Artylerii Przeciwlotniczej. Z dn. 27 IV otrzymał awans na stopień majora.

W okresie tym została utworzona 13. Dywizja Artylerii Przeciwlotniczej ze sztabem w Bytomiu o strukturze pułkowej. Jako dobry organizator pracy sztabu, wysoce zdyscyplinowany oficer, mający doświadczenie bojowe, objął dowództwo nowo formowanego 89. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej w Chorzowie. Pułkiem dowodził w okresie od 10 VIII 1952 do grudnia 1953 r., będąc jednocześnie komendantem Garnizonu Chorzów. Jako dowódca pułku – komendant Garnizonu nawiązał współpracę z władzami miasta i zakładami pracy.

Od grudnia 1953 do 2 III 1955 r. był dowódcą 90. Pułku Artylerii Obrony Przeciwlotniczej w Krakowie-Węgrzcach. Po ukończeniu w 1955 r. kursu dowódców i szefów sztabu w ZSRR objął w grudniu t.r. stanowisko komendanta 15. Poligonu Artylerii Obrony Przeciwlotniczej. Z dn. 8 VII 1957 został podpułkownikiem.

Ostatni okres służby związany był z Bydgoszczą, gdzie mieszkał. W styczniu 1960 r. objął stanowisko dowódcy 136. Samodzielnego Pułku Artylerii w Bydgoszczy. Po ukończeniu w sierpniu 1965 r. Wyższego Kursu Doskonalenia Oficerskiego w Akademii Sztabu Generalnego w Rembertowie dowodził w l. 1965–1971 32. Samodzielnym Pułkiem Artylerii Obrony Przeciwlotniczej Kraju. Awans na stopień pułkownika otrzymał 30 IX 1961. W dn. 3 XII 1971 zwolniony został do rezerwy.

Związek małżeński zawarł 20 VII 1946 z Anielą z d. Głąbiowska.

Odznaczony był m.in.: KK OOP, SKZ, Medalem za Odrę, Nysę, Bałtyk, Brązowym i Srebrnym Medalem „Zasłużonym na Polu Chwały", Medalem za Warszawę 1939–1945, Medalem „Za Udział w Walkach o Berlin", Brązowym, Srebrnym, Złotym Medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny", Srebrnym, Złotym Medalem „Za zasługi dla Obronności Kraju", Medalem 10-lecia PL, a ponadto Radzieckim Orderem Wojny Narodowej I stopnia, Radzieckim Medalem „Za Zwycięstwo nad Niemcami w Wielkiej Wojnie Narodowej 1941–1945", Medalem „Za Wyzwolenie Warszawy", Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945.

CAW, sygn. TAP 1642/79. – *Encyklopedia II wojny światowej*, W. 1975, s. 38; Mirowski T., *[Osiemdziesiąt pięć] 85 lat polskiej broni przeciwlotniczej*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 2004, nr 8, s. 15; Walancik M., *Dowódcy Jednostek Wojskowych w Chorzowie (1982–1998). Zarys biografii*, Ch. 2004, s. 38–35.

Marek Walancik

L

Latusek Paweł (1910–1973), ks., dr teologii i prawa kanonicznego, wikariusz parafii św. Barbary w Chorzowie, bp pomocniczy we Wrocławiu.

Ur. 23 II 1910 w Tychach, w rodzinie kolejarza (konduktora) Pawła Latuska i Franciszki z d. Goj. Latuskowie, oprócz Pawła, mieli jeszcze syna Alojzego i dwie córki – Marię i Otylię. Najmłodsze lata Pawła związane były z miastem i kościołem parafialnym św. Marii Magdaleny w Tychach, gdzie był ministrantem. Proboszczem tej rolniczo-robotniczej wspólnoty był ks. Jan Kapica, który wywarł wielki wpływ na postawę przyszłego biskupa.

Po ukończeniu miejscowej szkoły powszechnej Paweł – wraz z młodszym bratem Alojzym – podjął naukę w Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego w Pszczynie. Tu obaj bracia dali się poznać jako uzdolnieni i zdyscyplinowani uczniowie. Paweł włączył się wówczas aktywnie jako drużynowy w działalność harcerską. Po uzyskaniu 4 VI 1930 świadectwa dojrzałości, jesienią – wraz ze swym bratem – wstąpił do ŚSD w Krakowie, podejmując jednocześnie studia na Wydziale Teologicznym UJ. Pieniądze na studia zdobywał, podejmując w okresie wakacji pracę w Urzędzie Gminy w Tychach. Podczas pobytu w Seminarium założył i przewodził harcerskiej drużynie kleryków. 25 VI 1936, po zdaniu wymaganych egzaminów oraz obronie pracy noszącej tytuł „Problem cierpienia w świetle Objawienia" uzyskał stopień magistra teologii.

Święcenia kapłańskie – razem z bratem Alojzym – przyjął 29 VI 1935 w Katowicach z rąk bpa Teofila Bromboszcza. Pierwszym miejscem jego duszpasterskiej pracy była parafia św. Barbary w Chorzowie (1935–1938), zarządzana przez proboszcza, ks. Jana Brandysa. W tym czasie, poza wypełnianiem obowiązków kapłańskich, przygotowywał rozprawę doktorską, zatytułowaną „Problem cierpienia św. Augustyna" (Chorzów 1938, ss. 109). Na jej podstawie – dzięki naukowym recenzjom ks. prof. Macieja Siemiatyckiego i ks. prof. Władysława Wichra – po publicznej obronie, uzyskał 11 V 1938 na Wydziale Teologicznym UJ stopień doktora teologii.

W lipcu i sierpniu 1938 r. L. Pełnił obowiązki duszpasterskie w Laskowicach, skąd we wrześniu wyjechał na dalsze studia specjalistyczne z zakresu nauk społecznych i dziennikarstwa do Lille we Francji. Naukę w Ecole des Missionnaires du Travail łączył z pracą duszpasterską, prowadzoną wśród robotników polskich zatrudnionych w zakładach przemysłowych północnej Francji. W lipcu 1939 r. powróciła na Górny Śląsk, gdzie po raz drugi powierzono mu funkcję wikarego w chorzowskiej parafii św. Barbary. Wkrótce opuścił to miasto, by już po wybuchu II wojny światowej – 3 IX 1939 – podjąć obowiązki sekretarza i kapelana bpa Stanisława Adamskiego. Funkcje te pełnił do 28 II 1941, tj. do momentu aresztowania przez gestapo oraz wysiedlenia biskupów katowickich i pracowników Kurii katowickiej. Ze względu na młody wiek i brak materiałów obciążających L., w ocenie władz okupacyjnych, znalazł się w gronie zwolnionych z aresztu i mógł pozostać na Górnym Śląsku z zastrzeżeniem niemożności sprawowania samodzielnego urzędu kościelnego. Został wikariuszem w parafii Chrystusa Króla w Katowicach, a od 1943 r. obrońcą węzła małżeńskiego w katowickim Sądzie Duchownym. Jednocześnie pełnił rolę łącznika – pośrednika między wysiedlony-

mi biskupami a ich diecezją. W tym czasie organizował również akcje pomocy charytatywnej dla więźniów obozów koncentracyjnych oraz jeńców oflagów i stalagów, a także pełnił posługę duszpasterską dla robotników przymusowych z Francji, Belgii i Holandii, przebywających na Górnym Śląsku.

Po powrocie bpa S. Adamskiego z wygnania w 1945 r. L. ponownie przyjął funkcję sekretarza i kapelana bpa ordynariusza. 8 IX 1945 – na prośbę administratora apostolskiego Śląska Opolskiego, ks. Bolesława Kominka – udał się do Opola. Pracując początkowo jako notariusz, 15 IX 1945 otrzymał nominację na kanclerza Kurii Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego. Następnie zaś, w dowód uznania za pracę w tworzeniu struktur administracji kościelnej i życia religijnego na Śląsku Opolskim, ks. B. Kominek 1 IX 1948 powierzył mu urząd wikariusza generalnego ordynariatu opolskiego.

W tym okresie, choć dał się poznać jako przeciwnik bieżącej rzeczywistości politycznej Polski i realistycznie oceniał sytuację Kościoła w państwie rządzonym przez komunistów, nie stronił od aktywności społecznej. Dochowując wierności ideałom młodości, 4 I 1946 przyjął nominację kapelana Obszaru Opolskiego ZHP. Włączył się również w nurt działań PCK, PZZ oraz Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki w Opolu.

Kres owocnej działalności L. na Opolszczyźnie położyło jego aresztowanie 21 X 1950, dokonane przez UB. Prowadzone wobec niego śledztwo zakończyło się sporządzeniem 29 XII 1950 aktu oskarżenia. Zarzucono mu w nim udzielenie pomocy poszukiwanemu przez resort bezpieczeństwa ks. Franciszkowi Wojnowskiemu, proboszczowi z Sarnowa w diecezji chełmińskiej i powierzenie mu, na podstawie sfałszowanego dokumentu na nazwisko Jan Kędzierski, obowiązków duszpasterskich w parafii św. Józefa w Zabrzu. Wyrokiem, zapadłym 25 IV 1951 w Wydziale IV Karnym Sądu Wojewódzkiego w Opolu, L. za swój czyn skazany został na rok więzienia. Przez kilka tygodni trzymano go najpierw w ciemnym lochu przy ul. Leona Powolnego, gdzie przeżył prawdziwe piekło z powodu stosowanych tam tortur („obróbka" i „kipisz"), jak również z powodu niskiego stropu celi, w której nie mógł stanąć w swobodnej, wyprostowanej pozycji. Po ukończonym tam śledztwie przeniesiono „groźnego przestępcę" do więzienia śledczego w Opolu przy ul. Sądowej, w którym odbył resztę kary. Skutki doznanych w śledztwie cierpień oraz warunków, w jakich przebywał w więzieniu, L. odczuwał do końca życia. Z powodu odmrożeń musiano mu amputować kilka palców u nóg, a zimno i wilgoć celi sprawiły, że każdą zmianę pogody odczuwał w postaci dokuczliwych bólów stawów.

Po wyjściu na wolność, pozbawiony przez władze państwowe możliwości pobytu na Opolszczyźnie, powrócił do macierzystej diecezji katowickiej i przez jakiś czas przebywał u swego brata, ks. Alojzego – proboszcza parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Rogowie n. Odrą k. Raciborza, gdzie służąc mu pomocą duszpasterską, nabierał sił po przeżyciach śledztwa i więzienia. Szykanowany w dalszym ciągu przez organy bezpieczeństwa, udał się – za zgoda Kurii opolskiej – do Lublina, gdzie podjął studia z zakresu prawa kanonicznego i filozofii na KUL. 26 VI 1954 – na podstawie rozprawy pt. „Udział świeckich w zarządzie majątkiem kościoła parafialnego w Polsce przedrozbiorowej" (Lublin 1953, ss. 237, mps) – Rada Wydziału Prawa Kanonicznego nadała mu tytuł doktora prawa kanonicznego.

Opuściwszy Lublin, L. Ponownie zamieszkał u swego brata Alojzego w Rogowie n. Odrą, poświęcając się duszpasterstwu parafialnemu. Obowiązki te pełnił do przełomu 1956 i 1957 r., gdy na skutek wydarzeń politycznych zainicjowanych „październikową odwilżą" miał podjąć kolejne wyzwanie. 16 XII 1956 odbył się ingres bpa Bolesława Kominka do Katedry wrocławskiej, który do reorganizacji życia Kościoła w tym regionie Polski, podobnie jak w Opolu, zaprosił do współpracy L. Kapłan, przystając na propozy-

cję, uzyskawszy 23 I 1957 dekret ekstradycji z diecezji katowickiej, 5 II 1957 został inkardynowany do archidiecezji wrocławskiej.

Wśród powierzonych mu w pierwszych latach pobytu we Wrocławiu obowiązków znalazły się: kierownictwo Referatu Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej, funkcja promotora sprawiedliwości w Sądzie Duchownym, prowadzenie wykładów z zakresu teologii pastoralnej i administracji parafialnej w Arcybiskupim Seminarium Duchownym oraz redakcja miesięcznika urzędowego „Wrocławskie Wiadomości Kościelne". Szczególnym jednak wyrazem oczekiwań bpa B. Kominka wobec L. było mianowanie go rektorem utworzonego we Wrocławiu, dekretem z 5 VI 1957, Katolickiego Instytutu Naukowego. 1 VII 1958 bp Kominek zwolnił go jednak z tej funkcji (pod presją władz), mianując jednocześnie rektorem Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu. Urząd ten pełnił z ogromnym poświęceniem do 1970 r. Był przykładem bezgranicznego umiłowania Chrystusa, Jego Kościoła i Seminarium. Obserwując jego działania, wychowankowie określali go mianem „szaleńca Bożego". Za jego kadencji rektorskiej (12 lat) święcenia kapłańskie otrzymało 439 diakonów. Wychowankowie zapamiętali go jako „człowieka energicznego, rozpędzonego, pochłoniętego przeróżnymi obowiązkami, rozentuzjazmowanego kapłaństwem; przepełnionego troską o jak najlepszą formację seminaryjną". L. podjął też wykłady zlecone i ćwiczenia z teologii pastoralnej na KUL. We wrocławskim Seminarium Duchownym zorganizował bibliotekę i pracownię naukową, zapewniając stały dopływ książek oraz czasopism krajowych i zagranicznych. Urządził i wyposażył kaplicę seminaryjną zgodnie z wymogami liturgicznymi, uchwalonymi na Soborze Watykańskim II. Wykazywał niezwykłą troskę o budzenie powołań kapłańskich i zakonnych.

Dowodem uznania dla działalności i zasług L. była decyzja papieża Jana XXIII o mianowaniu go 8 V 1959 swym prałatem domowym, następnie 13 XI 1961 bpem tytularnym Aninety i gnieźnieńskim bpem pomocniczym, wyznaczonym do pracy duszpasterskiej we Wrocławiu. Uroczysta konsekracja odbyła się w katedrze wrocławskiej 11 II 1962. Dokonał jej bp B. Kominek w asyście biskupów – współkonsekratorów: Franciszka Jopa i Andrzeja Wronki. Jako motto biskupie wybrał słowa Chrystusa: „Ut vitam habeant" (Aby życie mieli [J 10,10]). Wraz z sakrą biskupią otrzymał nominację na wikariusza generalnego archidiecezji wrocławskiej (17 II 1962). Odtąd przejął wiele spraw z zakresu administrowania Kościołem i aktywnie włączył się w biskupią posługę na Dolnym Śląsku. Papież Paweł VI ustanowił go 53. biskupem pomocniczym diecezji wrocławskiej (16 XII 1967).

L. uczestniczył w III i IV sesjach Soboru Watykańskiego II. Podczas drugiego pobytu w Rzymie (14 X 1965) zabrał głos w dyskusji nad schematem dekretu o życiu i posłudze kapłanów „Presbyterorum ordinis" oraz 18 XI 1965 złożył swój podpis pod „Orędziem biskupów polskich do biskupów niemieckich". Z mandatu Episkopatu polskiego był odpowiedzialny za Liturgiczną Służbę Ołtarza w naszym kraju; był członkiem Komisji Episkopatu Polski ds. Powołań. W Kurii Arcybiskupiej ze szczególną troskliwością prowadził Wydział Duszpasterski. Zorganizował w 1968 r. Radę Kapłańską i Radę Duszpasterską Archidiecezji Wrocławskiej. W roli komisarza pomagał siostrom: służebniczkom, karmelitankom i magdalenkom. Od 22 II 1968 pełnił funkcję rektora Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, przekształconego nieco później w Papieski Fakultet Teologiczny.

30 VI 1969 Towarzystwo Naukowe KUL w uznaniu zasług L. nadało mu tytuł członka założyciela Towarzystwa. W pracy naukowo-dydaktycznej zajmował się teologią pastoralną, administracją parafialną i mass-mediami.

Postępująca choroba i narastające w związku z nią trudności w wywiązywaniu się z powierzonych zadań sprawiły, że L. poprosił o zwolnienie z obowiązków rektora Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchow-

nego we Wrocławiu, przyjmując jednak ponownie obowiązki kierownika Wydziału Duszpasterstwa w Kurii wrocławskiej.

L. zakończył swe aktywne życie 11 II 1973. Trwające 2 dni uroczystości żałobne zgromadziły liczne rzesze duchowieństwa i wiernych. W świadomości wielu z nich zapisał się – co wyraził w swym kazaniu abp B. Kominek – jako człowiek pracowitości, cierpienia i ubóstwa. Spoczął w grobowcu biskupów wrocławskich na cmentarzu św. Wawrzyńca we Wrocławiu. Był to pierwszy pogrzeb polskiego biskupa we Wrocławiu po II wojnie światowej.

AAKat., Akta personalne bpa Pawła Latuska, sygn. 428 (b. p., rps, mps); Arch. Kurii Biskupiej we Wrocławiu, Akta osobowe ks. bpa Pawła Latuska, sygn. L II 7 (rps, mps); Arch. Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział we Wrocławiu, Materiały operacyjne [...], sygn. IPN Wr 024/8011; 0014/4325; 039/9831 (rps, mps); Arch. Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Bp Paweł Latusek, sygn. IPN BU 0639/83 (rps, mps); Arch. Kurii Diecezjalnej w Opolu, Teczka personalna ks. Pawła Latuska (rps, mps, brak sygn.); Arch. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Katalogi studentów Wydziału Teologicznego [...] oraz teczki: akt magisterskich i doktorskich, sygn. WT II 184–188; 273–274; Arch. Wyższego ŚSD w Katowicach, Księga alumnów ŚSD, t. 1: 1923–1967, nr 221 (b. p., rkps). – *Annuario Pontificio per l'Anno* 1963, Città del Vaticano 1963, s. 165, 512; 1974, s. 961. – Biskup M., *Ksiądz biskup Paweł Latusek. Jego praca w archidiecezji wrocławskiej*, *Ludzie wrocławskiego Kościoła po II wojnie światowej*, red. I. Dec, K. Matwijowski, J. Pater, Wr. 2005, s. 77–85; Dec I., *Apostoł powołań kapłańskich. W 20. rocznicę śmierci biskupa Pawła Latuska*, „Nowe Życie" R. 10: 1993, z. 3, s. 16–17; *Diecezja Katowicka*, Kat. 1958, s. 231: Dola K., *Kościół Katolicki na Opolszczyźnie w latach 1945–1965*, „Nasza Przeszłość" 1965, t. 22, s. 78–79; Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944–1990. W świetle dokumentów MSW*, W. 2000, s. 218; Kominek B., *Homilia pogrzebowa wygłoszona w katedrze wrocławskiej* [...] *w czasie Mszy św. Pogrzebowej Księdza Biskupa dra Pawła Latuska*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne" R. 28: 1973, nr 5, s. 228–232; *Konsekracja J. E. Ks. Biskupa Pawła Latuska w dniu 11 lutego 1962*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne" R. 17: 1962, nr 4, s. 96–97; Kopiec J., *Starania ks. Bolesława Kominka o powołanie seminarium duchownego dla Śląska Opolskiego*, *Wyższe Seminarium Duchowne w Nysie–Opolu 1949–1999. Księga jubileuszowa*, red. K. Dola i J. Waloszek, Op. 2000, s. 38; *Ks. Biskup Paweł Latusek – biskup pomocniczy we Wrocławiu*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne" R. 28: 1973, nr 5, s. 244–251; Książek S., *Latusek Paweł*, *Polscy kanoniści (wiek XIX–XX)*, oprac. J.R. Bar, cz. 2, W. 1981, s. 4–6; Liszka J., *Powojenna działalność duszpasterska na Śląsku Opolskim*, [w:] *Dei virtus. Kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie*, red. J. Krucina, Wr. 1974, s. 215–241; tenże, *Z działalności Administracji Apostolskiej na Śląsku Opolskim*, [w:] *Kościół na Ziemiach Zachodnich*, red. J. Krucina, Wr. 1971, s. 53–66; Mandziuk J., *Latusek Paweł (1910–1973), biskup sufragan wrocławski, pastoralista*, *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 6: *K – P*, red. L. Grzebień, W. 1983, s. 307–308; Mandziuk J., *Słownik księży pisarzy archidiecezji wrocławskiej w latach 1945–1995*, W. 1997, s. 180–182; Myszor J., *Historia diecezji katowickiej*, Kat. 1999, s. 297, 321, 365, 400, 424; tenże, *Stosunki Kościół – państwo okupacyjne w diecezji katowickiej 1939–1945*, Kat. 1992, s. 154; Nieszwiec R., *Rys historyczny Wyższego Seminarium Duchownego w Nysie – Opolu*, [w:] *Wyższe Seminarium Duchowne w Nysie –Opolu 1949–1999...*, s. 46; *Niezłomni. W obronie Ojczyzny i Kościoła. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*, red. J. Marecki i F. Musiał, Kr. 2008, s. 134–307; Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 1965–1999. Słownik biograficzny*, W. 2000, kol. 241; *Nowy biskup sufragan wrocławski*, „Tygodnik Powszechny" R. 16: 1962, nr 3, s. 7; Olszar H., *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kat. 2000, s. 298; Pater J., *Księża niezłomni. Całym sercem służył Bogu i ludziom. Ksiądz biskup Paweł Latusek (1910–1973)*, „Nasz Dziennik" 2007, nr 128; tenże, *Latusek Paweł (1910–1973), biskup w archidiecezji wrocławskiej*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t. 1, red. J. Myszor, W. 2002, s. 145–147; tenże, *Latusek Paweł (1910–1973), biskup tytularny Anicety, biskup sufragan wrocławski, Ojciec Soboru*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Kat. 1996, s. 228–229; Pluta J., *Wkład duchowieństwa pochodzącego ze Śląska Górnego i Cieszyńskiego w nauki teologiczne*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 1975, t. 8, s. 231; Raina P., *„Te Deum" narodu polskiego. Obchody Tysiąclecia Chrztu Polski 1966/67*, Olsztyn 1991, s. 79, 197, 465, 482; *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939–1956 w dokumentach*, oprac. K. Banaś i A. Dziurok, Kat. 2003, s. 16, 224; *Represje wobec Kościoła Katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989. Studia i materiały*, red. S.A. Bogaczewicz i S. Krzyżanowska, Wr. 2004, s. 121, 132, 143, 201, 202; Swastek J., *Kapłan wielki. 30. rocznica śmierci księdza biskupa prof. dra Pawła Latuska, sufragana wrocławskiego (1910–1973)*, „Biuletyn Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu" 2003/2004, nr 13, s. 226–238; tenże, *Latusek Paweł*, [...] *teolog, kanonista i działacz kościelny*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 10, Lublin 2004, kol. 551–552; tenże, *Rządcy archidiecezji wrocławskiej w latach 1945–1995*, Wr. 1998, s. 70, 81, 83–84, 94, 105,

134, 141; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi) diecezji katowickiej 1922–2008*, red. J. Myszor, Kat. 2009, s. 211–212; Starczewski M., *Udział duchowieństwa w ruchu oporu na Górnym Śląsku 1939–1945*, [w:] *Wojskowa służba śląskich duchownych w latach 1918–1980*, red. Z. Kapała i J. Myszor, Kat. 1999, s. 119–120; Szetelnicki W., *Kapituła Metropolitarna we Wrocławiu w latach 1952–1993*, Wr. 1994, s. 83–84; Urban W., *[Trzydziestolecie] 30-lecie Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu (1947–1977)*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne" 1983, t. 15, s. 201–275; tenże, *Wspomnienie o śp. Księdzu biskupie Pawle Latusku*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne" R. 28: 1973, nr 5, s. 252–255; Wosnitza F., *Bischöfe aus dem Raum des Kattowitzer Bistums. Beiträge zur schlesischen Kirchengeschichte. Gedenkschrift für Kurt Engelbert*, Köln 1969, s. 231; Wycisło J., *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Marii Magdaleny w Tychach w zapiskach kronikarskich*, Tychy 2000, s. 769; Wyglenda E., *Latusek Paweł (1910–1973) – biskup, kanonista*, [w:] *Słownik biograficzny ziemi pszczyńskiej*, red. A. Lysko, Pszczyna 1995, s. 162–163; *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Kat. 2004, s. 532; Zieliński Z., *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003, s. 167; Żaryn J., *Kościół w Polsce w latach przełomu (1953–1958)*, W. 2000, s. 42, 45; Żurek J., *Ruch „księży patriotów" w województwie katowickim w latach 1949–1956*, W.–Kat. 2009, s. 95, 137, 184–185, 187. – *Rocznik Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego*, Op. 1947, s. 10, 128, 237; *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Kat. 1936, s. 120; 1938, s. 45; *Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej*, Wr. [1959, 1964, 1971].

ks. Henryk Olszar

Loch Alojzy (1912–1978), hutnik, publicysta i regionalny historyk, działacz kulturalny i sportowy.

Ur. 28 X 1912 w Zabrzu, w rodzinie robotniczej. Jego dzieciństwo przypadło na lata powstań i plebiscytu, kiedy na Śląsku ważyły się losy państwowości polskiej. Wychował się w domu żarliwie patriotycznym. Po plebiscycie i podziale Śląska Lochowie – podobnie jak wiele innych rodzin zagrożonych przez nacjonalistów niemieckich – musieli opuścić rodzinne Zabrze i osiedlili się w Hajdukach (obecnie Chorzów), z którymi związali się na całe życie. Idąc śladami ojca i nie mając możliwości kształcenia się (dopiero po wojnie, w 1949 r., został skierowany do bytomskiego Technikum dla wysuniętych i tam zdał maturę), podjął pracę w hucie „Batory". Był aktywnym działaczem harcerskim, organizatorem życia sportowego.

W czasie II wojny światowej podzielił los Ślązaków zmuszonych do służby w Wehrmachcie. Na froncie wschodnim zdezerterował. Chciał walczyć w szeregach WP, lecz zatrzymano go w sowieckim obozie jenieckim, stacjonującym n. rzeką Mius na Ukrainie, gdzie był tłumaczem. Bolesne przeżycia tego okresu, upokorzenia, walkę o ocalenie własnych przekonań przedstawił we wspomnieniach, wydanych w formie książkowej (*Ku brzegom nadziei*, W. 1977).

Po wojnie, ostatnie 20 lat przed przejściem na emeryturę, pełnił w hucie „Batory" funkcję kierownika działu Bezpieczeństwa i Higieny Pracy.

Największą pasją jego życia było pisarstwo. Dociekliwością badawczą i możliwościami wydawania swych prac położył duże zasługi dla rozwoju wiedzy o Śląsku. Piśmiennictwo pojmował jako obowiązek dokumentowania prawdy o ziemi rodzinnej. Publikował artykuły poświęcone historii Chorzowa, hutnictwa, sportu, wspomnienia, przedstawiał sylwetki wybitnych działaczy śląskich. Jednocześnie też kilkoma opowiadaniami przejawił zainteresowania literackie. Współpracował głównie z „Życiem Chorzowa" i „Gońcem Górnośląskim", pozostawiając na łamach tych pism kilkaset artykułów. W gazecie zakładowej „Naprzód hutnicy" drukował w odcinkach *Dzieje Wielkich Hajduk*, szkice biograficzne założyciela huty i jej pierwszego dyrektora Wilhelma Kollmanna oraz innych niemieckich potentatów finansowych, a także życie hajduckich „elwrów"

(bezrobotnych) i biedaszybikarzy. Wydał *Z historii huty „Batory"* (Kat. 1954), a za pracę *Zaszokowany historią* („Tygodnik Kulturalny" 1967, nr 18), w której przedstawił dysproporcję pomiędzy wynagrodzeniem niemieckich dyrektorów i członków rady nadzorczej a zarobkami robotników huty, otrzymał w 1967 r. nagrodę „Tygodnika Kulturalnego". Z Gerardem Szendzielorzem wydał dwie książki: *Kartki z dziejów huty „Batory"* (Kat. 1956) oraz *Sto lat huty „Batory" 1872–1972* (Ch. Batory 1972). W antologii piśmiennictwa poświęconego walce ludu śląskiego w latach 1918–1945 – *Śląsk w walce* (W. 1975) jest autorem rozdziału pt. *Ucieczka*; opracowanie to zostało przetłumaczone na języki rosyjski i niemiecki.

Aktywny na wielu polach, pozytywnie zapisał się również jako wiceprezes KS „Ruch" Chorzów, współorganizator drużyny bokserskiej przy hucie „Batory", długoletni sekretarz zarządu Śląskiego Okręgowego Związku Bokserskiego oraz sędzia klasy państwowej. W prasie sportowej ogłosił wspomnienia znanego piłkarza Teodora Peterka, Gerarda Cieślika, boksera i działacza ruchu sportowego Józefa Maneckiego, olimpijczyka Henryka Nowary i innych. Opisując działalność KS „Ruch" Wielkie Hajduki, wyniósł jego zasługi w krzewieniu polskości w okresie plebiscytu.

Wpisany został do „Księgi zasłużonych pracowników huty «Batory»". Redakcja dwutygodnika kulturalno-społecznego „Poglądy", z którą współpracował, nadała mu plakietkę honorową, przyznawaną najwybitniejszym twórcom i działaczom kultury związanym ze Śląskiem. Odznaczony był KK OOP.

Zm. w Chorzowie 2 X 1978.

Encyklopedia Chorzowa, red. G. Grzegorek, Kat. 2009, s. 285; Gałuszka M., *Pamięci zasłużonych chorzowian,* „Chorzowianin" 2003, nr 40, s. 11; Grabarczyk P., *Alojzy Loch,* „Poglądy" 1976, nr 3, s. 2; Hanke R., *Loch Alojzy,* [w:] *Chorzowski słownik biograficzny,* red. J. Modrzyński, Ch. 1997, s. 102–103; tenże, *Polska droga Chorzowa...,* s. 37–38, 60–61, 63–64, 228, 319–320, 336; Szendzielorz G., *Szkic do portretu historyka – A. Loch we wspomnieniach przyjaciela,* [w:] *Kronika miasta Chorzowa,* Ch. 1980, s. 48–49.

Rajmund Hanke

Lorych Alfons Józef (1906–1981), lekarz chorób wewnętrznych i chorób płuc, doktor medycyny.

Ur. 24 V 1906 w Kępnie; syn Józefa, nauczyciela, i Praksedy z d. Majcherczak. Po ukończeniu Gimnazjum Klasycznego w Kępnie rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego. Dyplom doktora wszechnauk lekarskich otrzymał 5 V 1931. Obowiązkowy roczny staż odbył w Szpitalu Powiatowym we Wrześni (do października 1932 r.). W l. 1932–1935 pracował w Szpitalu Miejskim w Poznaniu, od maja 1935 do grudnia 1937 r. – w Klinice Chorób Wewnętrznych Uniwersytetu Poznańskiego. Specjalizował się w chorobach wewnętrznych i chorobach płuc pod kierunkiem doc. Franciszka Łabendzińskiego i prof. Wincentego Jezierskiego. W tym czasie opublikował 5 artykułów, a 30 VI 1938 na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego obronił dysertację „Omyłki radiologiczne schorzeń płucnych w zestawieniu z wynikami sekcyjnymi", której promotorem był prof. W. Jezierski. W styczniu 1939 r., w wyniku przeprowadzonego konkursu, objął stanowisko ordynatora Oddziału Wewnętrznego w Szpitalu Miejskim w Chorzowie przy ul. Jana Kilińskiego. Zamieszkał przy ul. Wolności 32.

Poza szpitalem był zatrudniony w Kasie Chorych oraz w Przemysłowej Kasie Chorych „Azotów". 30 VIII 1939 otrzymał – wraz z zespołem szpitala – rozkaz ewakuacji w kierunku Przemyśla; po klęsce wrześniowej wrócił do Chorzowa i pracował jako lekarz ogólny w Kasie Chorych oraz jako lekarz pomocniczy – obcokrajowiec – w Poradni Przeciwgruźliczej. Dn. 29 I 1945 stawił się do pracy w szpitalu. W zastępstwie nieobecnego dyrektora szpitala uruchamiał zdewastowany przez cofające się wojska Szpital Miejski. Opiekował się chorymi w Szpitalu Gruźliczym, otworzył Oddział Zakaźny dla dzieci i dorosłych, prowadził Przychodnię Przeciwgruźliczą, zakładał odmy. We wrześniu 1949 r., z powodu wybuchu epidemii płonicy, Szpital Miejski zamieniono na Szpital Zakaź-

ny. L. przeniósł się wraz z chorymi do Szpitala Ubezpieczalni Społecznej przy ul. Strzelców Bytomskich na stanowisko ordynatora. Do 1956 r. prowadził 2 oddziały wewnętrzne (94 łóżka), mając do pomocy tylko dr. Henryka Kaliszaka; w1956 r. jeden oddział przejęła dr Maria Paprotna. Ponadto pracował w Poradni Internistycznej, Poradni Kardiologicznej oraz w Przyszpitalnej Poradni Internistycznej; prowadził również praktykę prywatną. Od lutego 1945 r. kierował Poradnią Przeciwgruźliczą, zaś od lipca 1951 r. był lekarzem zakładowym kopalni „Prezydent".

Po przyjeździe do Chorzowa w 1938 r. założył Ligę Antyalkoholową, działał w PCK, wygłaszał referaty w Towarzystwie Lekarzy Polaków na Górnym Śląsku. Po wojnie przez 3 kadencje był wiceprzewodniczącym koła PTL, członkiem Zarządu Okręgu. Za zasługi na polu medycyny uhonorowany został m.in. Odznaką „Zasłużonemu – Polskie Towarzystwo Lekarskie".

Był żonaty od 1939 r. z Anną Hildegardą Salbert – lekarzem internistą (chorzowianką, ur. 1912, zm. 1987).

Zm. 1 X 1981; pochowany na cmentarzu parafialnym przy kościele św. Jadwigi w Chorzowie.

Fot. ze zbiorów Centrum Dokumentacji Dziejów Medycyny i Farmacji. – *Lorych Alfons Józef,* [w:] *Słownik medycyny i farmacji* [...], t. 2, Kat. 1995.

Barbara Gruszka

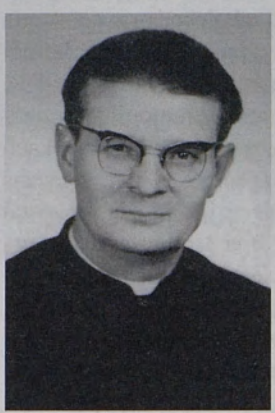

Lubos Konrad (1912–1999), ks. katolicki archidiecezji katowickiej, duszpasterz w parafii św. Barbary w Chorzowie, pionier duszpasterstwa głuchoniemych w Polsce.

Ur. 30 XII 1912 w Piekarach Śląskich, w wielodzietnej rodzinie Jana Lubosa i Marii z d. Czempiel. Na grobie rodziców umieścił napis: „Bohaterscy Rodzice 12. dzieciom dali chleb i Boga".

Pierwsze 6 klas zaliczył w powszechnej szkole niemieckiej w Piekarach Śląskich, a od 1922 r. uczył się w polskim Państwowym Gimnazjum Klasycznym Męskim w Tarnowskich Górach, następnie w Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów), gdzie 9 V 1930 otrzymał świadectwo maturalne. 1 X 1930 został wpisany w poczet alumnów ŚSD w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Na decyzję o wyborze kapłańskiej drogi miał wpływ jego wuj – męczennik za wiarę, bł. ks. Józef Czempiel, brat matki. Święcenia kapłańskie przyjął 26 I 1936 z rąk bpa Stanisława Adamskiego w kaplicy seminaryjnej w Krakowie. Był kolegą kursowym bpa Pawła Latuska.

Pracował w duszpasterstwie jako: wikariusz w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bykowinie (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej) (1936) i w parafii św. Mikołaja w Lublińcu (1936–1939); wikariusz substytut w parafii św. Józefa w Sadowie (IX 1936); wikariusz w parafii św. Barbary w Chorzowie (XI 1939–1949) i w parafii św. Katarzyny w Czechowicach (1949–1950). Na początku l. 50. XX w. przeprowadził się do rodzinnych Piekar Śląskich i rezydował przy kościele Najświętszej Maryi Panny i św. Bartłomieja jako diecezjalny duszpasterz głuchoniemych. Wiązało się to ze studiami, które w latach 1936–1937 odbył na Wydziale Nauk Pedagogicznych w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, oraz wcześniejszą pracą na stanowisku katechety przy nowoczesnym kompleksie szkolno-wychowawczym, jakim był Śląski Zakład dla Głuchoniemych w Lublińcu, a następnie oficjalnego duszpasterza głuchych w diecezji katowickiej.

Jako jeden z pierwszych na Górnym Śląsku realizował hasło: „Nie ma kaleki – jest człowiek".

Ks. L., w czasie pobytu w parafii św. Barbary, 12 II 1947 otrzymał polecenie rozpoczęcia budowy kościoła pw. św. Floriana w Chorzowie i zorganizowania przy nim parafii. Świątynia miała być pomnikiem wdzięczności mieszkańców Chorzowa za ocalenie domów i zakładów pracy od pożarów w czasie II wojny światowej. Nabył on grunt pod budowę kościoła, powołał Komitet Budowy i przystąpił do zatwierdzenia planów koncepcyjnych. Jednak 24 V 1949 doznał zawału serca, w wyniku czego poprosił przełożonych o zwolnienie z obowiązków związanych z budową świątyni.

Głównym zajęciem duszpasterskim przez całe kapłańskie życie L. była opieka nad niepełnosprawnymi: głuchoniemymi, niewidomymi i umysłowo upośledzonymi. Stał się niejako kontynuatorem działalności ks. Artura Spielvogela, który opiekował się w parafii Mariackiej w Katowicach założonym w 1905 r. Katolickim Stowarzyszeniem Głuchoniemych im. św. Józefa, oraz ks. Jana Wodarza, który zainicjował w 1909 r. nabożeństwa dla głuchych z Katowic i okolicy. Na polecenie Kurii Biskupiej w Katowicach, L. w Śląskim Zakładzie dla Głuchoniemych w Lublińcu zorganizował szkolenie dla przyszłych duszpasterzy głuchoniemych (3–6 X 1938). Był to pionierski pomysł biskupów katowickich w skali całej Polski. W czasie okupacji prowadził tajnie duszpasterstwo głuchoniemych. Specjalnie dla nich odprawiał nabożeństwa w Katowicach i Chorzowie. W nowych, powojennych warunkach politycznych nadal czynnie organizował duszpasterstwo specjalne w diecezji. Od 1951 r. w kaplicy Domu Prowincjalnego i Formacyjnego Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej – śląskich w Panewnikach przygotowywał głuchych do sakramentów świętych, a także szkolił księży, siostry zakonne i katechetów świeckich do pracy z upośledzonymi. Doprowadził do powstania diecezjalnych ośrodków duszpasterstwa głuchoniemych i niewidomych w Bielsku-Białej, Chorzowie, Cieszynie, Jastrzębiu Zdroju, Katowicach, Lublińcu, Mikołowie, Mysłowicach, Pszczynie, Rybniku, Tarnowskich Górach, Tychach, Wodzisławiu Śląskim i Żorach. 29 I 1958 w Katowicach powstał z jego inicjatywy Referat Duszpasterski Kurii ds. Duszpasterstwa Niewidomych, Głuchoniemych i Umysłowo Upośledzonych. Po niespełna miesiącu, 13 II 1958, Konferencja Episkopatu Polski postanowiła powołać Ogólnopolski Sekretariat Duszpasterstwa Głuchoniemych z siedzibą w Katowicach, który rozpoczął swoją działalność 22 II 1958. Dn. 28 II 1958 L. został mianowany przez prymasa Polski, kard. Stefana Wyszyńskiego, jego kierownikiem i referentem. W 1963 r. stał się on Krajowym Duszpasterzem Głuchoniemych, a od 1969 r. – Krajowym Duszpasterzem Umysłowo Upośledzonych. Funkcje te pełnił do 1992 r.

W l. 1958–1992 prowadził wykłady z duszpasterstwa specjalnego i katechetyki specjalnej w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie/Katowicach oraz w innych ośrodkach seminaryjnych w Polsce. Jako pierwszy prowadził kursy przed przyjęciem sakramentów dla głuchoniemych analfabetów opracowaną przez siebie metodą obrazkowo-wycinankową. Był organizatorem pielgrzymek, dni skupienia i rekolekcji oraz spotkania głuchoniemych z Ojcem Świętym Janem Pawłem II w Katedrze katowickiej (1983). Był też komentatorem ceremonii liturgicznych w języku migowym na pielgrzymkach stanowych w Piekarach Śląskich. Podczas trwania I Synodu Diecezji Katowickiej został mianowany przez bpa Herberta Bednorza przewodniczącym Zespołu ds. Duszpasterstwa Specjalnego (12 XI 1975). Opracował wtedy XV dokument synodalny pt. „Niewidomi, głusi, umysłowo upośledzeni w dziele zbawczym Kościoła i rodziny". Ponadto był autorem 17 artykułów, publikowanych w „Tygodniku Powszechnym" (1957), „Gościu

Niedzielnym" (1957, 1972), „Homo Dei" (1957–1958), „Katechecie" (1969, 1988), „Apostolstwie Chorych" (1977, 1998), katowickich „Wiadomościach Diecezjalnych" (1981), „Śląskich Studiach Historyczno-Teologicznych" (1984, 1989), „Ateneum Kapłańskim" (1984), „Świecie Ciszy" (1991) i śląskim kalendarzu katolickim „Z tej ziemi" (1985, 1991). Był także propagatorem abstynencji od napojów alkoholowych, w który to ruch zaangażował się już w czasach seminaryjnych.

Ponadto był również członkiem Rady Duszpasterskiej Diecezji Katowickiej, a od 17 V 1966 – wizytatorem służebniczek śląskich. Za swoją pracę został mianowany radcą duchownym (1961), kapelanem Jego Świątobliwości (1964). W 1995 r. Stowarzyszenie „Civitas Christiana" przyznało L. nagrodę im. Juliusza Ligonia w uznaniu jego wybitnych osiągnięć w dziedzinie nauki i kultury.

Kłopoty ze zdrowiem towarzyszyły mu – od pierwszego zawału serca (1949) – do końca życia. Były to zwłaszcza problemy związane z układem krążenia. 14 I 1993 został, na własne życzenie, przeniesiony w stan spoczynku. Zamieszkał w maleńkim domku w Piekarach Śląskich przy ul. Bytomskiej 234. Myślami łączył się często ze swoim wujem – bł. ks. Józefem Czempielem. Jego refleksja pt. „Jak przeżywam swoje kapłaństwo na emeryturze" stała się wzruszającym świadectwem duszpasterza ludzi ciszy, którego „oblazły dalsze choroby". Charakterystyczne też były jego pogoda ducha, skromność i gościnność wobec tych, którzy odwiedzali go w jego domu.

Zm. w Piekarach Śląskich 10 V 1999, w 87. r.ż. i 64. r. kapłaństwa; pochowany 14 V na cmentarzu w Piekarach.

AAKat., Akta personalne ks. Konrada Lubosa, sygn. 1227; Tamże, Akta Rzeczowe, sygn. 508; Arch. Parafii Wniebowzięcia NMP w Chorzowie Batorym, Lubos K., *Rodzina i rodzeństwo Sługi Bożego Ks. Józefa Czempiela*, s. 1–2 (mps); Arch. Wyższego ŚSD w Katowicach, Księga alumnów ŚSD, t. 1: 1923–1967, nr 224 (b. p., rkps). – *Diecezja Katowicka*, Kat. 1958, s. 15, 122; „Gość Niedzielny" R. 76: 1999, nr 22, s. 118; Górecki J., *Z wdzięcznością i błaganiem u Matki Bożej Piekarskiej*, Kat. 2008, s. 359–362; Grajewski A., *Twój Gość. 85 lat „Gościa Niedzielnego"*, Kat. 2008, s. 96, 105; Jaśniak J., *Duszpasterz ludzi ciszy*, „Słowo. Dziennik Katolicki" R. 1995, nr 243 (5–17 XII), s. 8; *Katalog Archidiecezji Katowickiej*, Kat. 1981, s. 14, 16, 25; 1995, s. 329, 494, 618; 2001, s. 572; *Katalog Diecezji Katowickiej*, Kat. 1981, s. 14, 16; 1986, s. 42, 44, 55, 58, 382; 1988, s. 52, 92; Krętosz J., *Lubos Konrad (1912–1999), duszpasterz diecezji katowickiej, pionier duszpasterstwa głuchoniemych w Polsce*, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich 1994–2003*, T. 9: *A–Z*, red. J. Mandziuk, W. 2006, s. 386–387; Krętosz J., *Śp. Ksiądz prałat Konrad Lubos (1912–10 V 1999)*, „Wiadomości Archidiecezjalne (Katowickie)" R. 67: 1999, nr 11, poz. 114, s. 544–548; Kurek J., *Z dziejów Kościoła i parafii św. Jadwigi w Chorzowie*, Ch. 1999, s. 14; Kurek J., Hojka Z., *Śląski Machabeusz. Ksiądz Józef Czempiel i jego parafia*, Ch. Batory – Wielkie Hajduki 1997, s. 10–12, 15, 19–20, 28, 46, 81, 121, 123, 170, 174–175, 181–182, 187, 197–198, 201; Lubos K., *Jak przeżywam swoje kapłaństwo na emeryturze*, „Apostolstwo Chorych" R. 1998, nr 10, s. 6–7; Myszor J., *Duchowieństwo diecezji śląskiej (katowickie) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kat. 2000, s. 190, 298; tenże, *Historia diecezji katowickiej*, Kat. 1999, s. 205, 208; Olszar H., *Piekarski ślad śląskich kapłanów*, „Studia Piekarskie" 2005, t. 1, s. 105–106; Podleski C., *Posługa księdza prałata Konrada Lubosa dla niepełnosprawnych*, „Apostolstwo Chorych" R. 69: 1998, nr 10, s. 5 n.; *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939–1956 w dokumentach*, oprac. K. Banaś i A. Dziurok, Kat. 2003, s. 183; Skworc W., *Budownictwo kościołów na terenie miasta Chorzowa w latach 1945–1970*, [w:] *Z dziejów parafii św. Barbary w Chorzowie*, red. J. Myszor, Ch. 1998, s. 43–46; tenże, *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945–1989*, Kat. 1996, s. 161; *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Kat. 2004, s. 533; *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, red. B. Woźnica, Kat.–Rzym 1976, s. 194–209. – *Rocznik Diecezjalny*, Stalinogród 1953, s. 54; 1955, s. 66; *Rocznik Diecezji Katowickiej*, Kat. 1970, s. 16–17, 24, 145, 271; 1977, s. 17, 20, 29, 157, 274; *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Kat. 1936, s. 149; 1938, s. 66; 1947, s. 18, 26. – *Rocznik Diecezjalny*, Stalinogród 1953, s. 54; 1955, s. 66; *Rocznik Diecezji Katowickiej*, Kat. 1970, s. 16–17, 24, 145, 271; 1977, s. 17, 20, 29, 157, 274; *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Kat. 1936, s. 149; 1938, s. 66; 1947, s. 18, 26.

ks. Henryk Olszar

Lubos Roman (1902–1969), pracownik umysłowy, w 1950 r. I wiceprezydent m. Chorzowa a w l. 1951–1954 i 1957–1962

przewodniczący Prezydium MRN m. Chorzowa (po reformie administracyjnej z 20 III 1950 taki tytuł nosili prezydenci miasta).

Ur. 2 II 1902 w Piekarach Śląskich; syn Aleksandra, górnika, i Rozalii z d. Zgoda. Ukończył szkołę powszechną i 6-miesięczny kurs dla pracowników samorządowych. Od 1916 do 1917 r. pracował jako robotnik w kopalni w Brzozowicach, następnie, od 1917 do 1922 r., jako pracownik biurowy w Zabrzu. Uczestniczył w powstaniach śląskich, uzyskując stopień kaprala. Po podziale Górnego Śląska nadal pracował w samorządach, w Goduli i Lipinach, początkowo w charakterze pracownika biurowego, później jako referent, a od 1945 r. – na stanowisku kierownika jednostki gminnej, wójta gminy. Podczas okupacji, od września 1939 do 1940 r., był zatrudniony jako robotnik w hucie „Pokój" w Nowym Bytomiu (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej), potem w następnych miesiącach i latach był więziony w obozach koncentracyjnych w Dachau i Mauthausen-Gusen.

Lubos Roman (od lewej)

Do 1924 r. sympatyzował z NPR, a od t.r. – z PPS. W czasie pobytu w obozach koncentracyjnych współpracował z działającymi w nich ugrupowaniami lewicowymi.

Po wyzwoleniu był członkiem PPS, a potem, po zjednoczeniu partii robotniczych – PZPR.

Od lewej u góry: przewodn. Prez. MRN Roman Lubos, z-cy Jerzy Skowronek i Marceli Faska, sekretarz Emil Jezusek. Na dole: członkowie Prezydium MRN Stanisław Szafrański, Antoni Uberek i Tomasz Lipiński.

W l. 1945–1947 był podwójcim w Goduli, w kolejnych latach (1948–1950) – wójtem gminy Lipiny. Po rezygnacji z dn. 31 III 1950 ze swego stanowiska ze względów zdrowotnych przez → Zofię Pater-Misiaczkową, Klub Radnych PZPR w MRN w Chorzowie zgłosił kandydaturę L. do Prezydium MRN. Odtąd przez 3 miesiące (do 5 VI 1950) był I wiceprezydentem miasta, a później I zastępcą przewodniczącego Prezydium MRN. Po odejściu → Bernarda Polczyka do Szczecina, na sesji MRN w dn. 29 VIII 1951 wybrano L. na przewodniczącego MRN w Chorzowie. Obowiązki te pełnił do 5 X 1954, kiedy to został wybrany na zastępcę przewodniczącego WRN w Stalinogrodzie (wcześniej i obecnie Katowice). Wrócił do Chorzowa po 2 i półrocznej przerwie, gdyż 3 III 1957 został wybrany ponownie na przewodniczącego MRN. We wrześniu 1962 r. ze względu na podeszły wiek wystąpił o rentę specjalną. Z dn. 1 X 1962 przeszedł na emeryturę; jego następcą został → Jerzy Skowronek.

L. był znanym aktywistą społecznym. Do września 1939 r. pracował społecznie w Związku Powstańców Śląskich, w 1945 r.

i w latach następnych – w Związku Weteranów Powstań Śląskich, a po zjednoczeniu organizacji kombatanckich, od 1949 r. – w ZBoWiD. Działał również w Związku Zawodowym Pracowników Samorządowych i Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Radzieckiej.

Przewodniczący MRN w Chorzowie Roman Lubos wręcza sztandar miejscowej jednostce wojskowej

Był żonaty z Heleną Szczęsną. Mieli 2 córki: Lidię Wandę (ur. 1929) i Ludomiłę (ur. 1937).

Odznaczony został Śląskim Krzyżem Powstańczym, 2-krotnie ZKZ i KK OOP.

Zm. w 1969 r. w Chorzowie.

Arch. Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach. Akta personalne. – Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000*, Ch. 2007, s. 300; *Roman Lubos przewodniczącym Prezydium MRN w Chorzowie*, „Życie Chorzowa" 1957, nr 11, 10 III–16 III; *Wiele kłopotów, trochę radości i jedno życzenie przewodniczącego Prezydium MRN Romana Lubosa*, „Życie Chorzowa" 1959, nr 12(117) (21–28 III); *Przew. Prez. MRN w Chorzowie Roman Lubos*, „Życie Chorzowa" 1957, nr 50 (7–13 XII); *Wspomnienie o Towarzyszu Romanie Lubosie*, „Goniec Górnośląski" 1969, nr 16(643) [zdjęcie z pogrzebu].

Zbigniew Kapała

Ł

Łoś Józef (1904–1992), nauczyciel, inspektor szkolny, w okresie od 1954 do marca 1957 r. przewodniczący Prezydium MRN w Chorzowie.

Ur. 4 III 1904 r. w Zdarciu (Zabawa), pow. Brzesko, woj. krakowskie; syn Jana i Katarzyny z d. Garncarz. Ukończył 4-klasową szkołę powszechną i 3 klasy gimnazjum. W l. 1921/1922–1925/1926 uczęszczał do Seminarium Nauczycielskiego im. Jędrzeja Śniadeckiego w Tarnowie.

Pracę nauczycielską rozpoczął w 1926 r. w Mysłowicach. Od 1 IX 1926 do 5 X 1935 był zatrudniony w Publicznej Szkole Powszechnej nr 1 w Mysłowicach. W 1932 r. ukończył tamże Państwowy Wyższy Kurs Nauczycielski. Dalszą pracę od 5 X 1935 do 1 IX 1939 wykonywał w Szkole Powszechnej nr 7 w Mysłowicach. W okresie 1936–1939 był słuchaczem Instytutu Pedagogicznego w Katowicach. Po wybuchu wojny wrócił w strony rodzinne. Od 1 I 1940–1 IV 1942 pracował jako nauczyciel w szkole powszechnej w Borzęcinie. Następnie, od kwietnia 1942 do 28 VI 1942, był kierownikiem szkoły w Wał-Rudzie, woj. krakowskie. Prowadził także tajne nauczanie. Nie trwało to jednak długo. 28 VI 1942 r. został bowiem przez Niemców aresztowany i osadzony w więzieniu tarnowskim. Stamtąd trafił do obozu koncentracyjnego Auschwitz, potem do filii obozu Mauthausen w Gusen. Wraz z innymi

polskimi nauczycielami i przedstawicielami inteligencji pracował w kamieniołomach. Mordercza praca, głodowe racje żywieniowe nie były jednak w stanie złamać jego charakteru. Tajnie, w konspiracji, trwały przyciszone „nocne rodaków rozmowy". Dyskutowano i o literaturze, i o kształcie przyszłej wolności, wzajemnie podtrzymując się na duchu. Kiedy nadeszło wreszcie upragnione wyzwolenie, w dniu 5 V 1945 r. pozostało ich niewielu. Kilkadziesiąt dni trwała specjalna kuracja wycieńczonych do ostatnich granic organizmów więźniów. Jednak już po kilku tygodniach podjął naukę z dziećmi wysiedleńców. W m. Gusen został zatrudniony w charakterze kierownika szkoły powszechnej; uczył w polskiej szkole powszechnej, liczącej ok. 300 dzieci. W odpowiedzi na odezwę ministra oświaty (apelującą o trwanie na placówkach do końca roku szkolnego) pozostał w Gusen do 7 VII 1946. Po powrocie w 1946 r. do kraju, wraz z żoną Haliną z d. Szebesta uczył w jednej ze szkół rybnickich (Publicznej Szkole Powszechnej nr 5). Wkrótce, w listopadzie t.r. został przeniesiony do Chorzowa na stanowisko podinspektora. Aktywnie uczestniczył nie tylko w procesie odnowy polskiego szkolnictwa. Powołał Komitet Budowy Pomnika Adama Mickiewicza, który odsłonił w maju 1950 r. Od t.r. był radnym MRN w Chorzowie, a także został wybrany na członka Prezydium MRN w Chorzowie. Od kwietnia do czerwca 1953 r. uzyskał urlop bezpłatny w celu pełnienia obowiązków dyrektora Państwowego Ośrodka Wychowawczego w Policach k. Szczecina. Od 1954 do marca 1957 r. Ł. był przewodniczącym Prezydium MRN w Chorzowie. Dzięki jego staraniom w l. 1955–1957 wybudowano 2 nowe szkoły, uruchomiono 19 szkolnych i międzyszkolnych pracowni bibliotecznych oraz 18 bibliotek szkolnych. Był założycielem i przewodniczącym Stowarzyszenia Miłośników Historii Chorzowa (przez dwie kadencje w l. 1956–1961).

Od 1958 r. objął stanowisko inspektora szkolnego w Chorzowie, na którym pozostawał do listopada 1966 r. W l. 1959–1961 studiował pedagogikę w WSP w Katowicach, uzyskując w 1961 r. tytuł magistra.

Od 1 XII 1966 r. został powołany na kierownika Poradni Wychowawczo-Zawodowej w Chorzowie, którą zorganizował tamże w r. szk. 1966/1967 w budynku przy ul. Powstańców 27. Poradnia pomagała dzieciom i młodzieży w wyborze właściwej szkoły, zawodu. Pomagała również dzieciom, które miały wadę wymowy (zajęcia logopedyczne) lub duże trudności w opanowaniu czytania (zajęcia dyslektyczne i dysgraficzne). Funkcję dyrektora Poradni Ł. pełnił do 1980 r. W 1973 r. przeszedł na emeryturę.

W 1980 r. Ł. otrzymał zaszczytny tytuł „Zasłużonego Nauczyciela Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej"; w t.r. został też wpisany do „Księgi ludzi zasłużonych dla miasta Chorzowa".

Nadane mu wyróżnienia i odznaczenia państwowe – m.in. KK OOP – były dowodem wysokiego uznania władz i społeczeństwa dla jego osiągnięć.

Był żonaty z Haliną z d. Szebesta, nauczycielką. Mieli syna Andrzeja.

Zm. w Chorzowie 3 III 1992.

UM Chorzów, Kadry, akta osobowe nauczycieli, sygn. 850/32; USC w Ch., akt zgonu nr 378, 1992. – Jarczyk S., Kapała Z., Ligenza M., Świerad U., *Stowarzyszenia działające w Chorzowie w roku 2000*, „Zeszyty Chorzowskie" 2000, t. 5, s. 274; *Jubileusz Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Chorzowie 1967–1997*, pod red. D. Szymury, Ch. 1997, s. 3, 6–11; Knas K., *Z miłością do miasta. [Pięćdziesiąt] 50 lat Stowarzyszenia Miłośników Chorzowa im. Juliusza Ligonia (1956–2006)*, Ch. 2006, s. 7–8, 12–13, 41, 45; Prażmowski J., *Szkolnictwo w województwie śląskiem. Przedszkola, szkoły wszelkiego typu, nauczycielstwo. Opracowane na podstawie materiałów urzędowych i innych źródeł*, Kat. 1936, s. 75; Zajdel S., *Stowarzyszenie Miłośników Chorzowa (1956–1965)*, „Zaranie Śląskie" 1966, z. 2, s. 392–396. – *Chorzowskie szkolnictwo dobrze przygotowane do reformy*, rozm. przepr. K. Baston, „Goniec Górnośląski" 1965, nr 49, s. 3; tamże 1965, nr 49 (zdj.); tamże 1968, nr 52, s. 3 (zdj.); tamże 1973, nr 29, s. 3 (zdj.); *„Żarliwy wychowawca i społecznik"*, tamże 1973, nr 42, s. 4 (zdj.); Liczba R.,*Stowarzyszenie Miłośników Chorzowa na przełomie wieków*, „Kronika Chorzowska" 2003, nr 4, s. 5. – Wspomnienia syna, Andrzeja Łosia.

Janina Parysz

Łuczyński Jerzy (1910–1974), dyrektor Teatru Miejskiego w Chorzowie, aktor amator, działacz kultury, radny i wiceprzewodniczący Komisji Kultury i Oświaty Prezydium MRN w Chorzowie w l. 1965–1972.

Ur. 30 IV 1910 w Skarżysku Kamiennej, w środowisku robotniczym; syn Ludwika i Janiny Dądrowskiej. W 1929 r. ukończył gimnazjum, a następnie 3-letnią Szkołę Przyrodniczo-Ogrodniczą w Lublinie. W l. 1931–1933 odbył zasadniczą służbę wojskową, początkowo w batalionie lotniczym w Poznaniu, a następnie w 4. Pułku Lotnictwa w Toruniu jako pisarz. W czasie II wojny światowej przebywał w Szczekocinach (pow. Jędrzejów) i pracował w miejscowym urzędzie.

Od 1946 r. pełnił funkcję kierownika, a potem dyrektora Teatru Miejskiego w Chorzowie, w którym od pierwszych powojennych tygodni ożywioną działalność artystyczną rozwijał amatorski zespół teatralny „Reduta Śląska", a także w ramach prowadzonego impresariatu gościnnie występowały liczne zawodowe zespoły teatralne i operowe. Jednocześnie od t.r. był przedstawicielem Związku Autorów, Kompozytorów i Wydawców ZAiKS na miasto i pow. Chorzów. Z chwilą gdy władze miejskie zdecydowały się na powołanie w Chorzowie stałego zespołu Teatru Komedii Muzycznej, Ł. na początku 1957 r. objął w nim stanowisko dyrektora. Była to funkcja administracyjna. Do jego obowiązków należały nadzór nad stanem technicznym powierzonego mu budynku oraz kierownictwo nad miejscowym, kilkudziesięcioosobowym, nowo powołanym zespołem technicznym i administracyjnym. Po likwidacji Teatru Komedii Muzycznej w 1961 r., jesienią r. 1972 zapowiadał kosztem 4 mln zł modernizację i remont budynku teatru, w tym m.in. zmianę wyglądu foyer i hallu. Plany, sporządzone przez architekta Adama Lisika i artystę plastyka Teodora Tunka, zakładały powstanie stylizowanych malowideł naściennych, a ponadto zastosowanie 16 gatunków marmurów i obłożenie frontu teatru aluminiową fasadą. Ostatecznie kosztem 6,6 mln zł w l. 1972–1973 przeprowadzona została modernizacja budynku, w wyniku czego znacznie wzrosły jego walory estetyczne.

Przez ponad 20 lat Ł. był ponadto działaczem i utalentowanym aktorem amatorem. Już na początku l. 50. XX stulecia pełnił rolę kierownika administracyjnego w zespole „Reduty Śląskiej", a następnie – od 1959 r. aż do śmierci – był jego długoletnim Przewodniczącym Samorządu. Był głównym organizatorem jubileuszu 40-lecia działalności zespołu w 1973 r., który od początku swojego istnienia realizował niemal wyłącznie widowiska z repertuaru zawodowych teatrów dramatycznych.

Ł. wystąpił w około 30 spektaklach. Dał się poznać jako dobry wykonawca ról komediowych, postaci dostojnych i reprezentacyjnych. Darzony sympatią i zaufaniem, cieszył się sporą popularnością. Zagrał m.in. Inżyniera w *Dobrym człowieku* Krzysztofa Gruszczyńskiego, Naczelnego dyrektora w *Imieninach pana dyrektora* Józefa Słotwińskiego i Zdzisława Skowrońskiego, Barona w *Kuglarzach* Z. Skowrońskiego, Pułkownika w jednoaktówce *Służbista* Jerzego Szaniawskiego, Milorda w *Henryku VI na łowach* Wojciecha Bogusławskiego, Kapelana w *Damach i huzarach* Aleksandra Fredry, Dyrektora teatru w *Romansie pani majstrowej* Wincentego Rapackiego. Ponadto uwagę zwracał jego dostojny diabeł Solfernus w sztuce *Igraszki z diabłem* Jana Drdy,

groźny Piorunowicz w *Klubie kawalerów* Michała Bałuckiego, carski urzędnik Podkolesin w *Ożenku* Mikołaja Gogola oraz Hermes w *Mojej żonie Penelopie* Zdzisława Gozdawy i Wacława Stępnia. Do jego najtrudniejszych ról należała postać Bolszowa w sztuce Aleksandra Ostrowskiego *Do wójta nie pójdziemy,* za którą w 1970 r. na Ogólnopolskim Przeglądzie Teatrów Amatorskich w Stalowej Woli otrzymał nagrodę specjalną. Jedną z ostatnich jego ról była postać Rudomira – rezydenta rodu Reyów w sztuce Ludwika Hieronima Morstina *Polacy nie gęsi,* w reżyserii Jerzego Korcza.

Był aktywnym działaczem społeczno-kulturalnym, uczestniczącym w niemal wszystkich najważniejszych wydarzeniach artystycznych na terenie miasta. W latach 1965–1972 był radnym oraz zastępcą przewodniczącego Komisji Kultury i Oświaty Prezydium MRN w Chorzowie oraz członkiem Zarządu Towarzystwa Kultury Teatralnej Oddziału Wojewódzkiego w Katowicach.

Był żonaty z Adą z d. Mika. Ich ślub odbył się 14 VI 1955 w Urzędzie Stanu Cywilnego w Chorzowie. Z małżeństwa tego przyszedł na świat syn Marek.

Ł. odznaczony był Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" oraz Medalem 10-lecia i Medalem 30-lecia PL.

Zm. 26 VII 1974 w Chorzowie; pochowany na cmentarzu przy ul. Henryka Dąbrowskiego.

Arch. dom. M. Łuczyńskiego, Chorzów-Batory; Arch. Kancelarii Rady Miasta Chorzowa. – Dziaczek M., *[Czterdziestolecie] 40-lecie Reduty Śląskiej. Piękny jubileusz amatorskiej pasji i umiłowania teatru,* „Goniec Górnośląski" 1974, nr 8, s. 1, 3; H.G.[Golous H.], *Nie tylko o „pocałunku Czanity" mówi dyr. Jerzy Łuczyński,* „Życie Chorzowa" 1961, nr 2, s. 5; Linert A., *Chorzowski Teatr Komedii Muzycznej (1956–1961),* „Zeszyty Chorzowskie" 2008, t. 9, s. 105–128; Łuczyński J., *Marmury i malowidła ozdobią Teatr Miejski w Chorzowie,* „Goniec Górnośląski" 1972, nr 44, s. 6 [rozm. K. Baston]; tenże, Niglus J., *Teatr Miejski w Chorzowie w latach 1936–1973,* [mps]; (md), *Ostatnia droga Jerzego Łuczyńskiego,* „Goniec Górnośląski" 1974, nr 31, s. 4; Stankiewicz M., *[Czterdziestolecie] 40-lecie 1933–1973 Amatorskiego Teatru Zakładowego Domu Kultury Huty „Kościuszko" Reduta Śląska w Chorzowie,* Ch. 1973; *[Pięćdziesiąt] 50 lat teatru Reduta Śląska Zakładowego Zespołu Huty „Kościuszko" w Chorzowie 1933–1983,*. red. S. Wilczek, Ch. 1983.

Andrzej Linert

M

Majętny Bronisław, pseud.: „Komar", „Trapez", „Wąż-Topór" (1909–1986), ppłk pożarnictwa, uczestnik powstań śląskich, działacz ruchu oporu, społecznik.

Ur. 19 IX 1909 w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów); syn Henryka, powstańca śląskiego, i Marii z Piątków.

Do służby konspiracyjnej trafił poprzez swego ojca, pełniącego w 1921 r. funkcję dowódcy batalionu powstańczego w Królewskiej Hucie, który doszedł do wniosku, że młody wiek nie wzbudza podejrzeń i powierzył mu utrzymywanie kontaktów z powstańcami. W III powstaniu M. był kurierem-łącznikiem między dowództwem batalionu a dowódcami kompanii oraz dowódcą batalionu w Starym Chorzowie, Marcinem Watołą. Łatwo sobie wyobrazić radość 12-letniego Bronisława, kiedy nad ranem 3 V 1921 batalion dowodzony przez ojca wkroczył do miasta od strony Góry Wyzwolenia, a na budynku przy ul. Jana III Sobieskiego 8 (obecnie budynek Biblioteki Miejskiej) załopotała biało-czerwona flaga; ludzie padali sobie w objęcia, ze szczęścia płakali.

Nastolatek czuł się w tym dniu jak bohater – współuczestnik zwycięstwa sprawy polskości. Potem, kiedy powstał Związek Powstańców Śląskich w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów), należał do Oddziału Młodzieży Powstańczej (OMP).

Ukończył szkołę kupiecką. Jeszcze jako uczeń podjął pracę w Polskim Banku Odrodzenia w Chorzowie, a następnie w Zarządzie Głównym Związku Powstańców Śląskich w Katowicach. Od 1927 r. pracował w królewskohuckim Magistracie. W roku następnym wstąpił do Ochotniczej Straży Pożarnej w Królewskiej Hucie (Chorzowie) i tam znalazł swe życiowe powołanie. Po odbyciu służby wojskowej w Krakowie, w 1934 r. przeniesiono go do zawodowej straży pożarnej na stanowisko dowódcy oddziału i zastępcy komendanta. W 1935 r. ożenił się z chorzowianką Heleną Kubiczek.

24 VIII 1939 został zmobilizowany do WP. Przydzielono go do 23. Pułku Artylerii Lekkiej na terenie Będzina, a następnie przeniesiono go do kolumny amunicyjnej w Sosnowcu. Brał udział w walkach z najeźdźcą niemieckim. W lasach pod Tomaszowem Lubelskim dostał się do niewoli; przebywał w obozie w Kunowie k. Żagania. Zwolniony stamtąd został 2 XII 1939 na podstawie zawiadomienia o śmierci matki. Działał w Polskiej Organizacji Partyzanckiej. W czasie pierwszych masowych aresztowań na Śląsku przebywał w Krzanowicach (pow. raciborski). Wrócił do Chorzowa i znalazł zatrudnienie jako robotnik w przedsiębiorstwie budowlanym A. Wonsa, gdzie pracował do 1945 r. W czasie wojny włączył się do pracy konspiracyjnej.

Po wyzwoleniu przystąpił do organizowania ochrony przeciwpożarowej w Chorzowie i natychmiastowych akcji, m.in. na dworcu towarowym, gdzie paliły się wagony załadowane amunicją, oraz w niektórych zakładach pracy. W 1974 ukończył Szkołę Oficerów Pożarnictwa w Warszawie. W służbie pożarniczej zdobył stopień pułkownika. W l. 1963–1971 był szefem służby organizacyjno-prawnej w Wojewódzkiej Komendzie Straży Pożarnych w Katowicach, skąd w 1971 r. powrócił do Chorzowa na stanowisko komendanta Miejskiej Komendy Straży Pożarnych i tam pozostał do przejścia na emeryturę w 1975 r.

Pracy społecznej nie zaniechał do ostatnich dni życia. Pełnił funkcję prezesa ZBoWiD w Chorzowie, ławnika Sądu Rejonowego. Był wiceprezesem, członkiem honorowym Związku Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, przewodniczącym Wojewódzkiego Sądu Honorowego Straży Pożarnej, wiceprezesem OSP w Świętochłowicach.

Za zasługi w pracy zawodowej i społecznej odznaczony był m.in. KK OOP i KO OOP, Śląskim Krzyżem Powstańczym, Medalem „Za udział w wojnie obronnej 1939 r.", a także uhonorowany wpisem do Księgi Zasłużonych dla Miasta Chorzowa.

Zm. 17 VIII 1986 w Chorzowie. Pożegnany z honorami, spoczywa na cmentarzu parafii św. Jadwigi; w tym samym grobie pochowana została jego żona Helena.

Encyklopedia Chorzowa, red. G. Grzegorek, Kat. 2009, s. 296; Hanke R., *Polska droga Chorzowa...*, s. 220–221, 341; tenże, *Majętny Bronisław* [biogram], [w:] *Chorzowski słownik biograficzny*, red. J. Modrzyński, Ch. 1997, s. 106–107; Liczba R., *Bronisław Majętny (1909–1986)*, „Wiadomości Parafialne kościoła św. Jadwigi w Chorzowie" 2004, nr 9, s. 6; Zaczyk E., *Jeden z Księgi*, „Poglądy" 1977, nr 2, s. 4–6.

Rajmund Hanke

Malina Marian (1922–1990), grafik, malarz; autor grafik znajdujących się w zbiorach Muzeum w Chorzowie.

Ur. 28 VII 1922 w Sosnowcu. Tam też w l. 1936–1939 uczęszczał do prywatnego Gimnazjum Przemysłu Artystycznego. W czasie okupacji hitlerowskiej nie zaprzestał działalności artystycznej. Uczestniczył w prowadzonych przez prof. Józefa Szyllera, w domu Porembskich, tajnych kompletach, gdzie działaniom praktycznym towarzyszyły dyskusje na temat sztuki. Tuż po wojnie rozpoczął studia w ASP w Krakowie. Został przyjęty od razu na drugi rok. Studiował

w pracowniach profesorów: Jerzego Fedkowicza, Konrada Srzednickiego i Andrzeja Jurkiewicza. Dyplom uzyskał w 1948 r. Pozostał na uczelni na stanowisku adiunkta, a od r. 1956 – na stanowisku asystenta. W 1960 r. powrócił do Sosnowca. Był współzałożycielem „Grupy Zagłębie".

M. był artystą wyjątkowo kreatywnym. Pozostawił w swoim dorobku ok. 3 tys. prac. Czynnie uczestniczył w życiu artystycznym kraju i regionu. Brał udział w prawie wszystkich wystawach okręgowych i ogólnopolskich. Od l. 50. XX stulecia jego sztuka eksponowana była na wielu wystawach autorskich w kraju i za granicą (Katowice 1953, 1960, 1964, 1970, 1979; Berlin, Praga, Bratysława, Sofia, Wiedeń 1958; Budapeszt 1958, 1965; Warszawa 1962; Opole 1963; Wrocław 1964; Paryż 1965; Sosnowiec 1965, 1970, 1971, 1977; Łódź 1967; Gliwice 1967, 1970; Toruń 1968; Bielsko-Biała 1970; Olsztyn 1973; Legnica 1974).

Twórczość artysty wpisuje się w historię grafiki światowej XX w. Reprezentował on kraj na wielu zbiorowych ekspozycjach sztuki polskiej za granicą, m.in. w Berlinie (1956), Kanadzie, Kopenhadze (1956), Bagdadzie, Kairze, Aleksandrii, Damaszku (1958), Londynie (1959, 1962), Waszyngtonie (1966), Tokio (1967), Australii (1972), New Delhi (1974). Jego prace eksponowane były na: Międzynarodowym Biennale Grafiki we Florencji (1968), Międzynarodowej Wystawie – Triennale Grafiki XYLON (1969, 1972, 1976); Międzynarodowym Biennale Grafiki na Ibizie (1974, 1976, 1980, 1982); I Międzynarodowym Biennale Grafiki w Segowii (1974); Światowym Konkursie Graficznym w San Francisco (1977).

Artysta był przede wszystkim grafikiem warsztatowym. Pracował w drzeworycie, monotypii i opracowanej przez siebie technice rytowanej cellografii. W centrum jego zainteresowań artystycznych zawsze pozostawał człowiek, kondycja ludzka warunkująca warstwę formalną wypowiedzi artystycznej. Wszelkie eksperymenty twórcze odnosiły się do zeschematyzowanej postaci człowieka widzianego jako figura, manekin. Sprowadzony do roli „kukiełki" indywidualny człowiek stał się w jego grafikach realnym przedmiotem – plastycznym odpowiednikiem, symbolem, znakiem bytu jednostki na tle zbiorowej historii. Wyrazisty rysunek, zwarty kontur postaci oraz przedmiotów, ścisłe określenie kontrastowo zestawionych, dużych plam czerni i bieli, ostre przejścia światła i cienia, świadome upraszczanie formy określają wyraz estetyczny grafik M. we wczesnych latach powojennych.

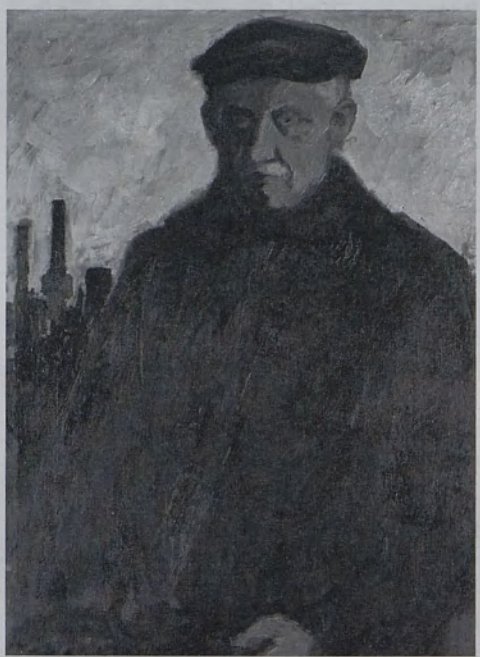

M. Malina, *Portret ojca na tle Huty*, ok. 1952 r.

Po krótkim epizodzie socrealizmu, zgodnie z tendencją rozwoju sztuki polskiej l. 60. XX stulecia, zamiłowanie do konkretnej formy w twórczości artysty ustąpiło miejsca abstrakcji. Jego działania twórcze wpisały się w nurt bezprzedmiotowej sztuki. Antynaturalistyczne formy drzeworytów i linorytów z l. 60. budzą jednak skojarzenia ze światem realnym. Programowo odnoszą się do ludzkiej egzystencji, losu człowieka we współczesnym świecie. Formalnie ludzie –

manekiny utracili swoje indywidualne istnienie w l. 70. Ich realny byt wchłonięty został przez czysto estetyczne układy plam czerni i bieli, grę linii i plamy barwnej. W okresie tym artysta dążył do uzyskania maksymalnie abstrakcyjnej formy swoich grafik. Po mistrzowsku zestawiał układy kresek, plam czerni i bieli, niepozbawionych swojej głębi wyrazowej i ekspresji.

Drobiazgowo określona kreska dzieł l. 60. i 70., która tworzyła organiczną strukturę – jakby malowaną tuszem i grubym pędzlem – w l. 80. ustąpiła miejsca syntetycznym, zgeometryzowanym zestawieniom linii oraz plam czerni i bieli.

Tematyka prac artysty zawsze rzutowała na ich wyraz formalny. Dokonania twórcze M. wpisywały się w kulturalne programy rządowe czasów PRL. W zbiorach Muzeum w Chorzowie znajduje się kolekcja 35 grafik podejmujących tematykę regionalną, robotniczą. Motywy górnicze i hutnicze (budowa huty „Katowice"), pejzaż śląski stały się inspiracją do rozwiązywania problemów artystycznych w kontekście uwarunkowań historycznych. W grafice artysty nowoczesna forma artystyczna wyrażała socjalistyczne treści młodego, ludowego państwa.

W zbiorach Muzeum w Chorzowie znajduje się jedyne dzieło malarskie M. – *Portret ojca na tle Huty* (1952). Artysta na marginesie działań graficznych zajmował się także malarstwem. Tu również eksperymentował w zakresie formy. Tworząc portrety, pejzaże, martwe natury, sceny miejskie, swoje działania odnosił do tradycji postimpresjonistycznego koloryzmu.

Zm. w 1990 r. w Sosnowcu.

Marian Malina, oprac. A. Wojciechowski, W. 1962. Seria: Współczesna grafika polska; *Marian Malina: grafika, malarstwo*, Będzin, 2005; *Od realizmu do abstrakcji. Marian Malina 1922–1985. Katalog wystawy Muzeum w Sosnowcu 1997/1998*; Primus S., *Materia i emocja*, [w:] *Marian Malina 1922–1985. Katalog wystawy pośmiertnej artysty*, Kat. 1985; Snoch B., *Górnośląski leksykon biograficzny*. Suplement do wyd. 2, Kat. 2006.

Barbara Szczypka-Gwiazda

Malkiewicz Tadeusz Marian (1904–1981), prof. metalurg, dyrektor techniczny Hajduckich Zakładów Hutniczych, wykładowca AGH im. Stanisława Staszica w Krakowie.

Ur. 3 X 1904 w Krakowie. Był wnukiem Jacka Ludwika Małkiewicza (zm. w 1893 r.), uczestnika powstania listopadowego i styczniowego, żołnierza gen. Józefa Bema w 1848 r.; syn Antoniego Sebastiana (1858–1914), działacza Towarzystwa Oświaty Ludowej, dyrektora Banku Ziemskiego w Krakowie i prezesa Towarzystwa Zaliczkowego, oraz Wandy z Markiewiczów. Po ukończeniu gimnazjum w 1922 r. studiował na Wydziale Hutniczym AG w Krakowie; przez 2 ostatnie lata nauki był asystentem w Zakładzie Metalografii i Obróbki Termicznej. W 1927 r. uzyskał tytuł inżyniera hutnika na podstawie pracy „Krystalizacja stali i występowanie warstwowości w stalach półtwardych", napisanej pod kierunkiem prof. Iwana Feszczenki-Czopiwskiego. Następnie przez kilka miesięcy pracował w laboratorium badawczym huty „Pokój" w Rudzie Śląskiej oraz odbył studia uzupełniające w Niemczech. Od 1929 r. pracował w hucie „Baildon" w Katowicach – najpierw jako kierownik laboratorium metaloznawczego, od 1934 r. jako główny metalurg, a od 1937 r. jako dyrektor techniczny; w 1939 r. został dyrektorem naczelnym. M. współdziałał przy budowie huty w Stalowej Woli. W tym okresie zajmował się wprowadzaniem do

krajowej metalurgii nowych technologii (m.in. pierwsze w Polsce indukcyjne piece stalownicze w hucie „Baildon") oraz nowych stopów na magnesy trwałe i węglików spiekanych. Opisywał to w fachowych czasopismach w kraju i za granicą. Po wybuchu II wojny światowej znalazł się we Francji, gdzie pracował w stoczni wojennej w Nantes. Działał w Międzynarodowym Czerwonym Krzyżu.

W 1946 r. M. powrócił do Polski i został kierownikiem działu metaloznawstwa, a niebawem kierownikiem pionu technicznego i dyrektorem technicznym CZPH. Był założycielem i prezesem Polskiego Towarzystwa Metaloznawczego, a w l. 1946–1965 redaktorem naczelnym czasopisma „Hutnik". W okresie 1948–1953 pełnił funkcję dyrektora Hajduckich Zakładów Hutniczych. Od 1950 r. wykładał na Wydziale Metalurgicznym AGH w Krakowie, a w l. 1953–1962 kierował Instytutem Metalurgii Żelaza im. Stanisława Staszica w Gliwicach. Opublikował podręczniki akademickie: *Obróbka cieplna stali* (Kr. 1953) i *Metaloznawstwo stopów żelaza* (W. 1968–1971); wraz ze Stanisławem Gorczycą był autorem pracy *Wpływ błędów ułożenia na własności metali i stopów* (Kr. 1967). W 1962 r. został profesorem nadzwyczajnym AGH, a w 1965 r. – profesorem zwyczajnym. W l. 1966–1972 przewodniczył Komitetowi Metalurgii PAN. W l. 1966–1972 pełnił funkcję dziekana Wydziału Metalurgicznego AGH, a w okresie 1966–1974 kierował Zakładem Metalografii i Obróbki Termicznej tej uczelni. W l. 1966–1979 był redaktorem naczelnym czasopisma „Acta Metallurgica". Od 1971 r. M. był członkiem korespondentem PAN, przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Podstaw Metalurgii PAN, członkiem honorowym Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu oraz The Metals Society w Londynie. W l. 1979–1981 był redaktorem naczelnym kwartalnika „Archiwum Hutnictwa". M. jest uważany za twórcę polskiej szkoły metaloznawczej. Był doktorem honoris causa Politechniki Poznańskiej (1978) i AGH. Uhonorowano go KK OOP i KO OOP, a także Odznaką „Zasłużony Hutnik PRL".

Z małżeństwa z Janiną z Szołayskich miał córkę Barbarę oraz synów: Antoniego, Jana i Tadeusza. Po śmierci żony poślubił Walentynę z Hulanieckich (primo voto Pradzyńska).

Zm. 11 VI 1981 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Bibliografia publikacji pracowników Akademii Górniczo-Hutniczej z lat 1919–1956, Kr. 1960; *Bibliografia publikacji pracowników Akademii Górniczo-Hutniczej z lat 1959–1967*, Kr. 1969; Czerwiński J., *Słownik hutników polskich*, „ Wiadomości Hutnicze" 1990, nr 11–12, s. 262; Gorczyca S., *Działalność zawodowa, naukowa i dydaktyczna profesora Tadeusza Malkiewicza*, „Archiwum Hutnictwa" 1983, t. 28, z. 2, s. 155–162; *Instytut Metalurgii Żelaza im. Stanisława Staszica*, t. 1: *Kronika lat 1945–1955*, oprac. K. Markiewicz, Gliwice 2005 [wznowienie wydania z 1979], s. 89, 91, 95, 97, 167, 177, 180; tamże, t. 2: *Kronika lat 1956–1980*, oprac. K. Markiewicz, Gliwice 2005 [wznowienie wydania z 1984], s. 9, 15, 17, 19, 41, 42, 44, 157, 159, 270, 285–286; tamże, t. 3: *Kronika lat 1981–2004*, oprac. H. Firganek, Gliwice 2005, s. 9; Nielubowicz O., *Profesor Tadeusz Malkiewicz nie żyje!*, „Hutnik – Wiadomości Hutnicze" 1981, nr 8–9, s. 407 (zdj.)–410; *Profesor Tadeusz Malkiewicz Doktorem Honoris Causa Politechniki Poznańskiej*, „Hutnik" 1978, nr 1, s. 561; *Słownik biograficzny techników polskich*, z. 1, W. 1989. – Nekrologi: „Dziennik Polski" 1981, nr 119, 123, 145; „Dziennik Zachodni" 1981, nr 118–119; „Trybuna Ludu" 1981, nr 139, 141; Wspomnienia pośmiertne: „Hutnik" 1981, nr 8/9; „Wiadomości Górnicze" 1981, nr 11/12. – Materiały w posiadaniu Redakcji PSB.

Mariusz Ryńca

Marchacz Władysław Stanisław (1902–?), nauczyciel, dr filozofii, w l. 1945–

1948 dyrektor Państwowego Gimnazjum im. Odrowążów w Chorzowie.

Ur. 29 IV 1902 w Tęgoborzu (pow. Nowy Sącz, woj. krakowskie); syn Mikołaja i Agnieszki z d. Sołtys. Po ukończeniu 4-klasowej szkoły ludowej w rodzinnej miejscowości uczęszczał w l. 1914–1921 do Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Nowym Sączu, z przerwą na służbę wojskową (20 XI 1918–18 I 1919, ochotniczo w l. Pułku Strzelców Podhalańskich, w walkach przeciwko Ukraińcom; 13 VIII–20 X 1920 w 8. Pułku Ułanów, w walkach przeciwko bolszewikom). Dn. 8 VI 1921 zdał maturę gimnazjalną. W 1922 r. wstąpił na UJ. Do r. 1928 studiował tamże na Wydziale Filologicznym z przerwą w l. 1924–1925. 7 VII 1925 uzyskał absolutorium uprawniające go do ubiegania się o stopień doktora. W międzyczasie pracował zawodowo oraz kształcił się jako nauczyciel. Jako eksternista ukończył 25 VI 1925 Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie im. Adama Mickiewicza w Mysłowicach. 10 VI 1927 otrzymał patent na stałego nauczyciela szkół powszechnych. Następnie, w r.szk. 1927/1928, kontynuował. naukę w Studium Pedagogicznym UJ. Dn. 18 X 1929 uzyskał zaświadczenie o zdaniu egzaminów z geografii z geologią jako przedmiotu głównego oraz z nauk obywatelskich jako przedmiotu dodatkowego. W dn. 7 I–12 I 1930 ukończył dodatkowo kurs wychowania obywatelskiego w Katowicach. Dyplom uprawniający do nauczania w szkołach średnich, wydany przez Państwową Komisję Egzaminacyjną dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich, otrzymał 5 V 1930. W maju 1933 r. decyzją wojewody Michała Grażyńskiego przyznano mu tytuł profesora. Stopień naukowy doktora filozofii UJ uzyskał 5 I 1934 na podstawie dysertacji „Świętochłowice – ich środowisko, rozwój, fizjognomia i struktura".

Pierwszą pracę otrzymał w 3-klasowej szkole powszechnej w Czerwonce Liwskiej (pow. węgrowski), gdzie był zatrudniony w okresie 1 XII 1921–30 VIII 1922, a następnie przez miesiąc (od 1 do 30 IX t.r.) prowadził zajęcia w 7-klasowej szkole powszechnej w Węgrowie. Po przeniesieniu się do woj. śląskiego znalazł zatrudnienie w Szkole Powszechnej nr IV w Świętochłowicach, potem zaś – od I XI 1923 do 31 VIII 1928 – w Szkole Powszechnej (męskiej) im. Tadeusza Kościuszki. Od 1 X 1928, po przeniesieniu się do Mysłowic, pracował w miejscowym Państwowym Gimnazjum im. Tadeusza Kościuszki. W Mysłowicach był zatrudniony do 31 VIII 1935. Od 1 IX t.r. na własną prośbę został przeniesiony do Chorzowa, gdzie pracował w Państwowym Gimnazjum im. Odrowążów do 31 VII 1938. Przeniesienie z Mysłowic do Chorzowa motywował względami naukowymi. Na zlecenie Instytutu Geograficznego UJ zamierzał przygotować do druku swoją pracę doktorską: „Świętochłowice – ich środowisko, rozwój, fizjognomia i struktura", do czego potrzebne mu były jeszcze badania w terenie. Z dn. 1 VIII t.r. został przeniesiony do Państwowego Gimnazjum Męskiego nr 868 im. św. Stanisława Kostki w Chorzowie.

Prócz pracy zawodowej brał czynny udział w działalności różnych organizacji, m.in. LOPP, w której pełnił funkcję skarbnika, PZZ, TCL, Polskie TG „Sokół", Związku Hallerczyków.

W l. 20. XX w. odbywał też 3-krotnie ćwiczenia wojskowe, m.in. w 11. pp w Tarnowskich Górach i 12. pp w Wadowicach. 12 VIII 1927 został przeniesiony do rezerwy. Posiadał kartę mobilizacyjną do 75. pp w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów).

Przed wrześniem 1939 r. został odznaczony: Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929) oraz Medalem Brązowym za Długoletnią Służbę (1938).

Po wybuchu II wojny światowej był zmuszony przenieść się do GG, do rodzinnej miejscowości – Tęgoborza, gdzie od 1940 r. prowadził tajne komplety gimnazjalne. Po wojnie powrócił do Chorzowa. Był m.in. w l. 1945–1948 dyrektorem Państwowego Gimnazjum im. Odrowążów, a później wizytatorem ślą-

skiego okręgu szkolnego. Dalsze jego losy są nieznane.

Był żonaty.

APKat., zespół: 12/27 Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach 1922–1939, sygn. UWŚI – nauczyciele, M76. – *Księga Jubileuszowa I Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego w Chorzowie*, red. M. Rutkowska, Ch. 1999, s. 33–34, 43, 49, 109, 128–129, 134–135, 163; *Druga Księga Jubileuszowa. Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie, Stowarzyszenie Przyjaciół Słowaka*, Ch. 2009, s. 156, 196; Prażmowski J., *Szkolnictwo w województwie śląskim. Przedszkola, szkoły wszelkiego typu, nauczycielstwo*, Kat. 1936, s. 195; *Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej. Ofiary wojny, żołnierze, działacze konspiracyjni, nauczyciele w jawnym i tajnym szkolnictwie*. Wstęp, oprac., red. J. Chrobaczyński, Kr. 1995, s. 389.

Elżbieta Matuszek

Marcinów Stanisław (1901–1980), artysta rzeźbiarz, autor rzeźb *Górnik* i *Trojak*, znajdujących się w Wojewódzkim Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie.

Ur. w 1901 r. w m. Darachów, pow. Trembowla (dziś Ukraina). Studiował na Politechnice Lwowskiej, a następnie na Wydziale Rzeźby krakowskiej ASP, pod kierunkiem → Xawerego Dunikowskiego. Po studiach podjął pracę jako scenograf w krakowskim Teatrze „Gong". W 1923 r. ożenił się z Janiną Ratajską, córką burmistrza Nowego Targu. W l. 1927–1928, na zamówienie Miejskiej Rady, wykonał w nowotarskim parku pomnik Adama Mickiewicza oraz zamocowaną na Ratuszu tablicę, upamiętniającą 10-lecie „cudu nad Wisłą". W l. 1932–1933, jako laureat konkursu, wykonał (zniszczony przez hitlerowców i odnowiony w 1950 r.) pomnik Władysława Orkana. Z 20-lecia międzywojennego pochodzi też jego rzeźba nagiej kobiety z dzbanem przy fontannie w Szczawnicy.

Podczas okupacji, poszukiwany przez Gestapo, ukrywał się w Krakowie i Krościenku. Wykonał również rzeźby do Seminariów częstochowskiego i śląskiego. Po wojnie zamieszkał w Katowicach, gdzie był jednym z założycieli Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych i dyrektorem Liceum Plastycznego. W 1952 r. związał się z Warszawą, podejmując pracę na Wydziale Rzeźby w tamtejszej ASP. Do 1969 r. prowadził jednocześnie pracownię katowicką.

W czasach socrealizmu wykonał pomniki upamiętniające wyzwalanie Polski przez Armię Czerwoną w Katowicach, Czechowicach-Dziedzicach i Sosnowcu. W Tychach zrealizował też wtedy pomnik Robotnicy z kielnią na Osiedlu A. Z l. 50. XX w. pochodzą jeszcze jego rzeźby *Górnik* i *Trojak*, znajdujące się w Wojewódzkim Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie.

W początkowym okresie M. uległ wpływowi Xawerego Dunikowskiego i tworzył rzeźby o wysmuklonych proporcjach i kubizowanych kształtach (*Głowa kobiety*, po 1920 r.). Z czasem opowiedział się po stronie realizmu (*Głowa ojca*), parafrazując układy i konwencje zapożyczone z dzieł mistrzów antyku i renesansu. Jego chorzowski *Górnik* kontrapostem i pozą przypomina posąg *Dawida* Michała Anioła. Postacie tańczące w *Trojaku* mają krępe i przysadziste proporcje, wywołując skojarzenia ze sztuką ludową.

Zm. w 1980 r. w Warszawie. Jego grób znajduje się na cmentarzu w Wilanowie.

Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie. [Pięćdziesięciolecie] 50-lecie Wydziału Grafiki Filii w Katowicach 1947–1997, Kat. 1997, s. 57; Kozina I., *Chaos i uporządkowanie. Dylematy architektoniczne na przemysłowym Górnym Śląsku w latach 1763–1955*, Kat. 2005, s. 233–234; *Śląski Park Kultury*, red. W. Niemiec, M. Szpuner, Kat. 1959, s. 39–40. – Furtak E., *Bratersto broni precz z Czechowic*, „Gazeta" (Bielsko-Biała) z 29 IX 2008.

Irma Kozina

Markiefka Bolesław (1912–1987), inż. górnik, w 1951 r. kierownik oddziału Centrali Zbytu Węgla w Chorzowie.

Ur. 7 I 1912 w Małej Dąbrówce k. Katowic. Po ukończeniu w 1932 r. Szkoły Ekonomiczno-Handlowej w Katowicach od 1934 r. pracował jako referent w Starostwie Powiatowym w Katowicach, a następnie w Urzędzie Skarbowym w tym mieście. Od maja 1934 r. do końca sierpnia 1939 r. zatrudniony w kopalni „Giesche" (obecnie „Wieczorek").

Uczestnik kampanii wrześniowej; jako podporucznik dostał się do niewoli i został osadzony w obozie jenieckim Woldenberg. W kancelarii obozowej odnotowano jego przybycie ale w dokumentach figuruje jako Wilhelm. Ponieważ pozostałe jego dane personalne zgadzają się, istnieje domniemanie, że jest to ta sama postać. Zmiana imienia zaś może być pomyłką lub wynikiem tego, że wpisano do dokumentów imię ojca bądź też sam zainteresowany z niewiadomych względów wprowadził administrację obozową w błąd. W obozie przebywał do jego wyzwolenia, po czym powrócił na Śląsk. Od 1946 r. pracował jako referent w Centrali Zbytu Węgla w Katowicach. W 1951 r. został kierownikiem oddziału tej Centrali w Chorzowie, a następnie w l. 1951–1958 był dyrektorem Okręgowego Przedsiębiorstwa Handlu Opałem w Chorzowie. W 1957 r., po ukończeniu AGH w Krakowie uzyskał stopień inżyniera górnika. Od listopada 1958 r. do kwietnia 1959 r. zatrudniony był jako inżynier organizator produkcji w kopalni „Mysłowice". Od 1 V 1959 do 13 II 1977 r. był kierownikiem Działu Inwentaryzacji w KZPW. Następnie przeszedł na emeryturę.

Zm. 2 VIII 1987; pochowany na cmentarzu w Katowicach-Janowie.

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach – Opolu, zesp. WWSt, sygn. WWSt – Oflag IIC I 80, pag. 88; Jaros J., *„Salamandra" – pamięci Kolegów-Górników*, „Przegląd Górniczy" 1986, nr 11–12, s. 262.

Bogdan Cimała

Maroń Józef (1898–1977), robotnik, działacz ruchu robotniczego, w l. 1953–1957 zastępca przewodniczącego Prezydium MRN w Chorzowie.

Ur. 16 II 1898 w Skrzydłowicach, w pow. lublinieckim; syn robotnika leśnego, Józefa. Od 6. do 14. r.ż. uczęszczał do szkoły ludowej w gminie Zawadzkie. Następnie pracował jako robotnik leśny. Po przybyciu do Królewskiej Huty (obecnie Chorzów) podjął pracę w hucie „Królewskiej", gdzie pracował jako uczeń. Z powodu złych warunków pracy zatrudnił się w ZA.

Zmobilizowany w 1917 r. brał udział w walkach we Francji. Tam kontuzjowany trafił do szpitala wojskowego, a stamtąd powrócił do rodzinnej miejscowości, gdzie doczekał końca wojny.

W 1919 r. wrócił do Chorzowa i ponownie podjął pracę w ZA. W 1919 r. wstąpił do KPD, a od 1920 r., po zorganizowaniu Komunistycznej Partii Górnego Śląska, w jej szeregi. W okresie tym krystalizowały się jego poglądy polityczne. Występował w tych latach bardzo aktywnie na zebraniach załogowych i związkowych na terenie Chorzowa. Z ramienia Lewicy Związkowej został wybrany w 1922 r. w skład Rady Zakładowej w ZA.

W 1923 r. za działalność lewicową został zwolniony z pracy. Przeszedł wtedy do Warsztatów Przetwórczych (później „Konstal"), gdzie pracował do chwili pierwszego aresztowania w 1924 r. Wcześniej,

w 1923 r., wchodził w skład Komitetu 21, zespołu powołanego z inicjatywy KPP w celu kierowania akcjami strajkowymi. W wyniku aresztowania wraz z innymi działaczami komunistycznymi w kwietniu 1924 r. został skazany przez Sąd Okręgowy w Katowicach na rok więzienia za działalność komunistyczną.

Po wyjściu z więzienia włączył się ponownie w nurt działalności partyjnej. W 1928 r. został wydelegowany do pracy partyjnej poza Górny Śląsk (do 1936 r. przebywał na terenie Jasła, Poznania, Krosna), co bynajmniej nie uchroniło go przed aresztowaniami i więzieniem. W celach więziennych spędził łącznie 9 miesięcy. Na Śląsk powrócił w 1937 r., a w marcu 1938 r. ponownie aresztowano go i osadzono w Berezie Kartuskiej, skąd został zwolniony 11 I 1939.

Podczas okupacji, w październiku 1939 r., wywieziony był na roboty przymusowe do Niemiec, skąd powrócił w maju 1947 r. Po powrocie aktywnie włączył się w nurt życia społeczno-politycznego. Wstąpił do PPR i podjął pracę w ZA jako robotnik transportu.

Od września do grudnia 1947 r. był instruktorem w Komitecie Miejskim PPR w Chorzowie, a następnie pełnił funkcję II sekretarza Komitetu Fabrycznego w ZA. Od 1949 r. pracował w KM PZPR w Chorzowie jako instruktor organizacyjny (do 1952 r.). Jednocześnie aktywnie działał w związkach zawodowych na terenie Chorzowa, a następnie w Wojewódzkiej Komisji Związków Zawodowych, wchodząc zarazem w skład Egzekutywy KW PZPR. W l. 1953–1957 (do czasu przejścia na emeryturę) pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Prezydium MRN w Chorzowie.

Po przejściu na emeryturę nadal aktywnie pracował społecznie jako członek Plenum KM PZPR w Chorzowie. Działał także w Komisji ds. Działaczy Ruchu Robotniczego.

Za działalność społeczno-polityczną został uhonorowany Orderem Sztandaru Pracy I i II klasy oraz innymi wysokimi odznaczeniami. W 1973 r. został wpisany do Księgi Zasłużonych dla miasta Chorzowa.

Zm. w Chorzowie 11 VIII 1977. W listopadzie 1985 r,. podczas sesji MRN, podjęto uchwałę, aby jedną z ulic w mieście nazwać imieniem Józefa Maronia.

APKat., zespół Dyrekcji Policji w Chorzowie, sygn. Dyr. Pol. Chorzów 98, 211, 251–255. – Maroń J., *Życie było walką. Ze wspomnień działacza KPP*, Kat. 1966.

Marian Gałuszka

Mazanek Eugeniusz (1910–1984), inż. metalurg, prof. AGH w Krakowie, od X 1933 do 1 IX 1939 pracował w późniejszej hucie „Kościuszko".

Ur. 4 XII 1910 w Rzeszowie; syn Tomasza, rzemieślnika. Uczył się w I Gimnazjum im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie, gdzie zdał maturę w 1928 r. Następnie podjął studia na Wydziale Hutniczym AG i uzyskał 18 III 1933 dyplom inżyniera na podstawie pracy napisanej pod kierunkiem prof. Romana Dawidowskiego. Od października t.r. do wybuchu II wojny światowej był zastępcą kierownika oddziału wielkich pieców późniejszej huty „Kościuszko" w Chorzowie. Podczas okupacji niemieckiej mieszkał w Krakowie i pracował najpierw jako kierownik warsztatu odlewniczego Miejskich Kolei Elektrycznych (1940–1941), a od października 1941 do 1944 r. – jako nauczyciel działającej oficjalnie 2-letniej Szkoły Górniczo-Hutniczo-Mierniczej (Staatliche Technische Fachschule für Berg- Hütten- und Vermessungswesen), zaś potajemnie kształcącej nowe kadry inżynierów dla powojennego górnictwa i hutnictwa.

Po zakończeniu wojny M. wrócił w 1945 r. do huty „Kościuszko" w Chorzowie, gdzie do sierpnia 1946 r. kierował oddziałem wielkich pieców, a następnie – do 1950 r. – wydziałem inwestycji wielkopiecowych w CZPH w Katowicach. W marcu 1950 r. wrócił do bezpośredniej pracy w hutnictwie i został kierownikiem wielkich pieców huty „Bobrek" w Bytomiu (do 1952 r.). Do 1960 r. był także przewodniczącym polskiej delegacji sekcji wielkopiecowej RWPG.

Jednocześnie od roku akademickiego 1948/1949 M. był związany z AGH jako wykładowca, a od r. 1954 – jako zastępca profesora na Wydziale Metalurgicznym. Dn. 26 X 1956 doktoryzował się pod kierunkiem prof. Feliksa Olszaka i 1 X 1957 został docentem. Od 1960 r. poświęcił się wyłącznie pracy dydaktycznej i naukowej; 1 X t.r. objął kierownictwo Zakładu, a po roku – także Katedry Metalurgii Surówki (po prof. Stanisławie Holewińskim). W l. 1962–1966 był prodziekanem Wydziału Metalurgicznego. Tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymał 1 XI 1964. Po reformie uczelni (likwidacja katedr i utworzenie instytutów) w 1969 r. powierzono mu funkcję kierownika Zakładu Wielkopiecownictwa w Instytucie Metalurgii. 1 VIII 1971 został profesorem zwyczajnym, pierwszym w kraju z zakresu metalurgii żelaza i wielkopiecownictwa. W l. 1974–1978 sprawował funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Metalurgii.

Początkowo działalność naukowa M. koncentrowała się na badaniach procesów wielkopiecowych, łącznie z doskonaleniem konstrukcji wielkiego pieca; stworzył naukowe podstawy stosowania podwyższonego ciśnienia na gardzieli i skonstruował oryginalne urządzenie zasypowe, opatentowane w 1957 r. Znalazło ono zastosowanie w 10 największych polskich jednostkach wielkopiecowych. Wprowadził do krajowej technologii spiekalniczej i wielkopiecowej spieki samotopliwe o podwyższonej zasadowości i wyższej jakości, dzięki wstępnemu podgrzewaniu mieszanki spiekalniczej. Zmodyfikował dmuch wielkopiecowy przez dodatek paliw zastępczych, tlenu i pary wodnej. Badał procesy spalania i wymiany ciepła w wielkim piecu oraz reakcję żużel–metal, a także ich niszczące działanie na obmurze pieca, co przyczyniło się do opracowania oryginalnego matematycznego modelu procesu wielkopiecowego jako podstawy nowoczesnej technologii pracy wielkich pieców, nagrodzonej w 1972 r. zespołową Nagrodą Państwową I stopnia w zakresie metalurgii. W l. 70. XX stulecia jego zainteresowania naukowe skupiały się coraz bardziej na zagadnieniach teoretycznych podstaw przygotowania wsadu wielkopiecowego na drodze spiekania i grudkowania w celu poprawy metalurgicznych własności tworzyw wielkopiecowych. Zorganizował w swym zakładzie pierwsze w kraju nowoczesne laboratorium badania spieków i grudek, a uzyskiwane tam wyniki stanowiły pionierski w skali światowej dorobek naukowy. Opracował i opatentował w 1978 r. metodę metalizacji grudek i rud żelaza poprzez redukcję bezpośrednią z wykorzystaniem węgli energetycznych. Jest autorem takich patentów jak: ulepszenie urządzenia zsypowego wielkich pieców (1957), sposób metalizacji grudek rudnych (1978). Był też autorem kilkunastu monografii i podręczników, wśród których na uwagę zasługują m.in.: *Obsługa wielkiego pieca* (1950), *Wielki piec* (1960), *Przygotowanie wsadu wielkopiecowego* (1963, 1968), *Wybrane zagadnienia z metalurgii surówki* (1971), *Proces wielkopiecowy* (1972), *Spiekanie i grudkowanie rud* (1974) oraz *Wybrane zagadnienia z konstrukcji technologii dużych jednostek wielkopiecowych* (1980). Dużą część jego dorobku publikacyjnego stanowią artykuły: *The Mineralogy and Reducibillity of Selffluxing Sinter*, „Journal of the Iron and Steel Institute" (1963), *Der Einfluss zur Silikatphase auf die Eigenschaften von Eisenerzsintern*, „Archiv für des Eisenhüttenwesen" (1968), *Application of Physical Methods to the Estimation of Sinters Properties*, „Journal of Metals" (1969), *Magnetit in Eisenerzsintern,*

„Archiv für des Eisenhüttenwesen" (1970), *Untersuchung über die metallurgischen Eigenschaften und das chwellverhalten von Pellets*, „Archiv für des Eisenhüttenwesen" (1979), *Magnetisches Verfahren zur Untersuchung der Sintereigenschaften*, „Archiv für des Eisenhüttenwesen" (1979).

M. był wychowawcą większości krajowych specjalistów wielkopiecowników i spiekalników, a także twórcą własnej szkoły w tych dziedzinach. Wypromował 25 doktorów, a wśród jego uczniów znaleźli się późniejsi profesorowie: J. Janowski, S. Jasieńska, R. Benesch, M. Wyderko-Delekta, W. Sabela, L. Król, B. Mitka, H. Kozak, A. Ćavić, A. Maślanka, M. Kowalewski, R. Stec i S. Zieliński. Powoływano go do różnych gremiów jako eksperta; m.in. był wieloletnim członkiem Komitetu Hutnictwa, a następnie Komitetu Metalurgii PAN. Wchodził też w skład Komitetu Redakcyjnego „Archiwum Hutnictwa". Zasiadał w radach naukowo-technicznych Huty im. Lenina (od r. 1955) i Zjednoczenia Hutnictwa Żelaza i Stali (od r. 1962) oraz pełnił funkcję konsultanta naukowego huty „Katowice". Był członkiem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego (od r. 1945) oraz ZNP (od r. 1952). Trzykrotnie był wyróżniony indywidualnymi nagrodami przez ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki (1973, 1977, 1978), a także odznaczony m.in. ZKZ (1956), KO OOP (1962), KKom OOP (1976) oraz honorową Odznaką „Zasłużony Hutnik PRL" (1973).

Był żonaty i miał 2 synów.

Zm. 12 X 1984 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Bibliografia publikacji pracowników Akademii Górniczo-Hutniczej z lat 1919–1958, Kr. 1960, 1959–1967, Kr. 1969, 1968–1970, Kr. 1999; Czerminski J., *Słownik hutników polskich*, „Wiadomości Hutnicze" 1990, nr 11/12, s. 262; *Hutnictwo na ziemiach polskich*, Kat. 1992, s. 354–355; Janowski J., *Wspomnienie o Eugeniuszu* Mazanku, „Hutnik – Wiadomości Hutnicze" 1984, nr 12, s. 460–461; Kto *jest kim w Polsce. Informator biograficzny*, W. 1984 s. 604; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 115; Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku*, cz. 1: *Metalurgia żelaza i stali (2)*, Kat. 2002, s. 31 [Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa]; *Nagrody Państwowe w latach 1948–1980. Informator*, Wr. 1983 s. 230; Wyderko M., Jasieńska S., *Wspomnienie o Profesorze zwyczajnym dr. inż. Eugeniuszu Mazanku 1910–1984*, „Biuletyn Informacyjny Pracowników Akademii Górniczo-Hutniczej" 1997, nr 44/45, s. 20–21; *Wydział Metalurgii i Inżynierii Materiałowej. Jubileusz 75-lecia Wydziału 1922–1997*, Kr. 1997, s. 43–44 (fot.); *Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919–1967*, Kr. 1970, passim; *Z dziejów Liceum Nowodworskiego w Polsce Ludowej*, Kr. 1963, s. 43. – nekrologi: „Dziennik Polski" 1984, nr 245, 246, 248; wspomnienia pośmiertne: „Hutnik" R. 51: 1984, nr 12, s. 460–461 (Jan Janowski, fot.), „Metalurgia i Odlewnictwo" t. 10: 1984, z. 4, s. 337–344 (J. Janowski, fot.).

Stanisław Tadeusz Sroka

Mazanek Tadeusz (1906–1984), inż. metalurg, prof. Politechniki Śląskiej w Gliwicach, w l. 1945–1947 dyrektor techniczny huty „Batory", w 1948 r. szef działu technicznego Hajduckich Zakładów Hutniczych, od października 1954 r. główny metalurg, zastępca głównego technologa w hucie „Kościuszko" w Chorzowie.

Ur. 27 XI 1906 w Rzeszowie; syn Tomasza, krawca, i Salomei z d. Nikodemowicz. Przyszedł na świat w rodzinie wielodzietnej, miał 9 braci. Po wczesnej śmierci rodziców przeniósł się wraz z braćmi do Krakowa. Tam ukończył w 1924 r. I Gimnazjum Klasyczne im. Bartłomieja Nowodworskiego i rozpoczął studia na Wydziale Hutniczym AG w Krakowie. Po wykonaniu pracy u prof. Karola Łowińskiego otrzymał 9 XII 1929 dyplom

inżyniera metalurga. Pracę zawodową rozpoczął 1 IV 1930 w hucie w Wielkich Hajdukach (obecnie Chorzów Batory), początkowo jako asystent w elektrostalowni, a następnie jako jej kierownik. W 1936 r. prowadził wspólnie z prof. Adamem Skąpskim z AG badania zawartości tlenu i wtrąceń niemetalicznych w stali w czasie trwania procesu wytopu. Wyniki badań zostały ogłoszone w 1937 r. w pracach Akademii Nauk Technicznych w Warszawie pod tytułem „Controlling oxygen and inclusions the steelmaking process" (Kontrolowanie tlenu oraz wtrąceń w trakcie procesu wytopu). Druga praca, przygotowana wespół z prof. A. Skąpskim, dotycząca procesu odlewania stali w próżni, została przerwana po wybuchu wojny we wrześniu 1939 r. Nastąpiła ewakuacja huty na wschód. W listopadzie 1939 r. M. podjął pracę w hucie „Stalowa Wola" jako asystent, ale zwolnił się 28 II 1940 r., by nie pracować w przemyśle zbrojeniowym dla Niemców. Przeniósł się więc do Krakowa i zatrudnił od 1 VIII 1940 w Wytwórni Sprzętu Rolniczego „Rola", gdzie pracował do stycznia 1945 r. jako kierownik ruchu. Jednocześnie w okresie 1 III 1941–1 IX 1942 zatrudniony był dodatkowo w biurze technicznym „Surowce dla przemysłu" jako referent zakupów.

Dn. 11 II 1945 M. przyjechał z grupą operacyjną do Katowic, by wziąć udział w uruchamianiu zdewastowanych przez wojnę hut i podjął pracę w organizującym się CZPH, ale już 23 II t.r. został mianowany dyrektorem technicznym huty „Batory". Kierował tam budową nowego łukowego pieca elektrycznego i martenowskiego w stalowni oraz jej urządzeń pomocniczych. Z dn. 1 I 1948 objął stanowisko szefa działu technicznego Hajduckich Zakładów Hutniczych i już 1 III t.r. został mianowany dyrektorem huty „Jedność" w Siemianowicach Śląskich. W 1951 r. wspólnie z inż. Kozakiem opracował nową metodę remontowania trzonów pieców martenowskich za pomocą mielonego dolomitu. Metoda ta, w porównaniu z dotychczasowym stosowaniem do reperacji dolomitu ziarnistego, okazała się szybsza, wydajniejsza i bardziej ekonomiczna. Stosowano ją odtąd we wszystkich hutach w kraju, gdyż umożliwiła skrócenie czasu potrzebnego do przeprowadzenia remontów na gorąco, a zatem zwiększenie wydajności pieców martenowskich, zmniejszenie zużycia dolomitu na 1 t wytopu i zmniejszenie pracochłonności robót przy naprawach trzonów martenowskich. M. opracował również nową, niezwykle pomysłową metodę produkcji rur bez szwu, platerowanych warstwą stali kwasoodpornej, za co otrzymał Nagrodę Państwową III stopnia (zespołową). W trakcie pracy w hucie „Jedność" wykładał w l. 1950–1952 metalurgię i metaloznawstwo w Przyzakładowym Technikum Hutniczym. Dn. 1 V 1952 powrócił do huty „Batory" na stanowisko kierownika Zakładu Badawczego. 10 IX 1954 objął stanowisko głównego metalurga, zastępcy głównego technologa w hucie „Kościuszko" w Chorzowie, a 1 VI 1956 został kierownikiem stalowni huty „Baildon" w Katowicach.

W wyniku starań AGH (do 1949 r. AG) 1 IX 1959 M. przeniesiono tam do pracy jako adiunkta. Prowadził wówczas wykłady i ćwiczenia z metalurgii ogólnej. Dn. 3 X 1959 obronił na Wydziale Metalurgii AGH pracę doktorską „Reakcja utleniania i redukcji chromu przy świeżeniu tlenem stali wysokochromowej". Promotorem był prof. Feliks Olszak. M. habilitował się na AGH 13 XI 1962 na podstawie pracy „Badanie zjawisk powierzchniowych w układzie CaO-MnO-SiO_2" i otrzymał stopień naukowy dr. hab. w zakresie metalurgii żelaza. Docentem etatowym został 19 V 1963, a 1 VI t.r. otrzymał nominację na p.o. kierownika Zakładu Metalurgii Ogólnej w Katedrze Metalurgii Stali na Wydziale Metalurgicznym tejże uczelni. W roku akademickim 1966/1967 pełnił funkcję prodziekana tego Wydziału. Pracę w AGH zakończył 30 IX 1967.

Równolegle z pracą w hutach: „Batory", „Kościuszko" i „Baildon", a następnie naukowo-dydaktyczną w AGH prowadził od 15 V 1952 wykłady w wieczorowej Szkole

Inżynierskiej NOT w Katowicach. Po włączeniu tej ostatniej do Politechniki Śląskiej nadal prowadził zajęcia dydaktyczne; 1 XII 1956 otrzymał tytuł zastępcy profesora. W l. 1962–1966 był kierownikiem Studium dla Pracujących na kierunku metalurgia Politechniki Śląskiej. Z dn. 1 X 1967 został przeniesiony służbowo z AGH na Politechnikę Śląską w Gliwicach jako docent etatowy, kierownik Katedry Metalurgii na Wydziale Mechaniczno-Technologicznym. Jednocześnie w okresie 1967–1969 pełnił funkcję prodziekana tego Wydziału i kierownika Studium Dziennego na kierunku metalurgia. 13 VI 1969 utworzono w Katowicach Wydział Metalurgiczny Politechniki Śląskiej. M. – jeden z jego współtwórców – został kierownikiem Katedry Metalurgii Surowcowej. Dn. 29 X 1969 otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego. W 1971 r. został zastępcą dyrektora ds. nauki Instytutu Metalurgii Politechniki Śląskiej. Dn. 18 IX 1975 otrzymał tytuł profesora zwyczajnego nauk technicznych, a 1 X t.r. został powołany na stanowisko profesora zwyczajnego. Jego wykłady dotyczyły metalurgii stali i procesów metalurgicznych oraz (na kursach podyplomowych) nowoczesnych technologii. Z dn. 11 X 1976 przeszedł na emeryturę.

W okresie zatrudnienia w szkolnictwie wyższym odbył 4 zagraniczne staże naukowe: w Instytucie Hutnictwa Żelaza AG we Freibergu (Saksonia) (3 miesiące, w roku akademickim 1961/1962); w Instytucie Metalurgii Żelaza AG w Leoben (Austria) (2 miesiące w l. 1962–1973); w Katedrze Teorii Procesów Metalurgicznych Instytutu Politechnicznego w Leningradzie (obecnie Petersburg) (2 miesiące w 1970 r.); w Instytucie Metalurgii Politechniki w Sztokholmie (miesiąc w 1973 r.).

Dorobek wydawniczy M. obejmuje: 6 instrukcji obsługi urządzeń hutniczych, 11 publikacji książkowych i skryptów, których jest autorem, współautorem lub redaktorem. Wymienić tu należy następujące pozycje: *Obsługa pieca martenowskiego* (1953), *Obsługa hali odlewniczej stalowni*, *Obsługa wsadzarek pieców martenowskich* (1955), *Procesy konwertorowe* (1965), *Proces martenowski* (1961 i 1971), *Metalurgia żelaza* (1968), *Elektrometalurgia stali* (1973). Ponadto opublikował 85 artykułów w czasopismach krajowych i zagranicznych, m.in.: *Wpływ pracy stalowni na pękanie wlewków stali automatowej przy walcowaniu* („Hutnik" 1957), *Wytapianie stali austenicznych chromoniklowych metodą odzyskową przy użyciu tlenu*, („Archiwum Hutnictwa" 1958). Był autorem 4 patentów: „Sposób wyrobu dwuwarstwowych rur stalowych bez szwu" (pat. 35519), „Nadstawka izotermiczna do odlewania wlewków stali uspokojonej" (pat. 50675), „Nadstawka izolacyjna do odlewania stali uspokojonej" (pat. 51244), „Katalizator ciągłego odlewania" (pat. 108008). Promował 9 doktorów, recenzował 22 prace doktorskie i 2 habilitacyjne.

Był członkiem: Sekcji Teorii Procesów Metalurgicznych Komitetu Hutnictwa, potem Metalurgii PAN (od 1966); zespołu problemowego ds. intensyfikacji i nowych procesów technologicznych w wytwarzaniu stali Komisji Głównej Hutnictwa w Komitecie Nauki i Techniki (od 1964); Komisji Specjalistów Branżowych, opiniującej generalne założenia rozwoju hutnictwa żelaza i stali dla Komisji Planowania przy Radzie Ministrów; Zespołu Metalurgii w Ośrodku Metodycznym Studiów dla Pracujących Politechniki Śląskiej (od 1966). Ponadto był członkiem Komitetu Redakcyjnego miesięcznika „Hutnik" (1959–1984), członkiem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego (od 1947), a także przewodniczącym Oddziału Hutnictwa Żelaza i Stali (w l. 1956–1959).

W 1952 r. otrzymał Nagrodę Państwową III stopnia (zespołową) w dziale postępu technicznego oraz 3 nagrody ministra szkolnictwa wyższego (w 1962, 1963 i 1965 r.). Był odznaczony ZKZ (1946) za uruchomienie produkcji w hucie „Batory" oraz KK OOP (1975).

W związku małżeńskim (od 1930 r.) z Ireną z d. Kapuła miał 2 synów: Czesława (ur. 1934) i Tadeusza (ur. 1938).

Zm. 25 XII 1984; pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Arch. Politechniki Śląskiej w Gliwicach, Teczka osobowa prof. T. Mazanka. – *Hutnictwo na ziemiach polskich*, Kat. 1992; Klisiewicz Z., *Prof. zw. dr hab. inż. Tadeusz Mazanek – wspomnienie pośmiertne*, „Hutnik" 1985, nr 3; *Księga wychowanków i wychowawców AG w Krakowie (1918–1949)*, Kr. 1979; *Politechnika Śląska 1945–1985 – 40 lat w służbie społeczeństwa*, Gliwice 1985; *Ruch stowarzyszeniowy w krajowym hutnictwie*, Kat. 1992; *Zarys dziejów hutnictwa i naukowo-technicznych stowarzyszeń hutniczych*, Kat. 1972.

Zbigniew Białkiewicz

Maziarski Kazimierz Stanisław Wincenty (1905–?), inż. metalurg, w l. 1950–1970 szef działu technologicznego huty „Batory" w Chorzowie.

Ur. 19 VII 1905 w Krakowie; syn Stanisława. Absolwent IV Gimnazjum Państwowego im. Henryka Sienkiewicza w Krakowie. W 1923 r. rozpoczął studia na Wydziale Hutniczym AG w Krakowie. Pracę dyplomową wykonał na seminarium prof. Karola Łowińskiego w 1936 r. (nr dypl. 565). Po ukończeniu studiów zatrudnił się w hucie „Batory". W l. 1936–1938 był starszym asystentem walcowni blach cienkich; potem, aż do wybuchu wojny w 1939 r., pełnił funkcję kierownika działu wykańczalni. Podczas okupacji niemieckiej przebywał w Krakowie; w l. 1941–1945 był kierownikiem sklepu. Po wojnie, po powrocie do huty „Batory" kierował wydziałem walcowni blachy cienkiej, a od 1948 do 1950 r. był głównym technologiem ds. walcowni. Następnie, w l. 1950–1970, stał na czele działu technologicznego. Z dn. 31 X 1970 przeszedł na emeryturę.

Księga *wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 115; Słomczyński M., Wawrzyniak H., *Jednej to kuźni ludzie*, Ruda Śląska 1994, s. 172.

Jerzy Jurzykowski

Milnikiel-Dobrowolska Irena (1933–1989), lekarz chirurg, pływaczka, mistrzyni i rekordzistka Polski, uczestniczka igrzysk olimpijskich w Helsinkach (1952).

Ur. 8 XII 1933 w Skarżysku Kamiennej. Była córką z pierwszego małżeństwa Eugeniusza (dyplomaty, ambasadora Polski w Londynie) i Wiesławy. Absolwentka Akademii Medycznej w Zabrzu-Rokitnicy; ukończyła studia ze specjalnością lekarza chirurga. Pływaczka. Wstępem do jej kariery sportowej stała się nauka pływania, którą musiała podjąć, aby zaliczyć wychowanie fizyczne przed czekającą ją maturą w jednym ze stołecznych liceów ogólnokształcących. Na przełomie l. 40. i 50. XX w. lekcje te pobierała w Warszawie i została członkiem Terenowego Koła Sportowego „Budowlani" (dawniej RKS „Skra"). Sekcja ta miała jednak charakter bardziej rekreacyjny aniżeli wyczynowy. Z braku więc odpowiedniej klasy szkoleniowców nie odnotowała ona większych sukcesów. Jedynym liczącym się osiągnięciem był Brązowy Medal w wyścigu na 200 m stylem klasycznym na Zimowych Mistrzostwach Polski, które w 1951 r. rozegrano w Warszawie.

Brak większych perspektyw sportowych w stolicy oraz podjęcie studiów na Wydziale Chirurgicznym ŚlAM w Zabrzu skłoniły M.-D. do przyjazdu do Chorzowa, gdzie pod kierunkiem Jerzego Królika, trenera powstałej w 1950 r. sekcji pływackiej Koła Sportowego „Budowlani", została najwybitniejszą polską grzbiecistką l. 50. XX w. Barw tej sekcji broniła do ukończenia studiów w 1956 r.

Kilka wskazówek udzielonych jej przez wspomnianego trenera pływackiego spowodowało, że już w 1952 r. znalazła się w czołówce polskich pływaczek. Była specjalistką od pływania na krótkim basenie, toteż aż 18 z 20 rekordów Polski ustanowiła na tego typu obiektach. Serię trwającą 4 lata rozpoczęła w 1952 r. Po raz pierwszy jej rekord odnotowano 16 V 1952 w Warszawie, podczas sprawdzianu kadry narodowej na basenie AWF. Na dystansie 50 m stylem dowolnym uzyskała rezultat 33,6 s. Na tym samym obiekcie z wynikiem tym rozpra-

wiła się po raz drugi 25 V 1952. Wówczas zmierzono jej czas 32,8 s. Również tutaj dwukrotnie uporała się ze starym rekordem kraju w tym samym stylu pływackim na dystansie 100 m. Najpierw uzyskała wynik 1.14,7, a następnie 1.12,9 s. Ostatni raz rekord ten poprawiła podczas „Pucharu Miast", 8 II 1953 we Wrocławiu, gdzie uzyskała wynik 1.11,8 s.

Po tych sprawdzianach zakwalifikowała się do kadry olimpijskiej. Na igrzyskach rozegranych w Helsinkach w 1952 r. wystartowała w wyścigu na 100 m stylem grzbietowym, rozgrywanym na pływalni 50-metrowej. Z szóstym miejscem w przebiegu, z czasem 1.25,5, odpadła z konkurencji.

Po igrzyskach, 17 VIII 1952, wywalczyła po raz pierwszy i to dwukrotnie mistrzostwo Polski. Na basenie w Siemianowicach Śląskich zwyciężyła na dystansie 200 i 400 m stylem grzbietowym, poprawiając rekordy Polski w obydwu konkurencjach z wynikami 2.57,2 w pierwszej i 6.12,5 s. – w przypadku drugiej konkurencji.

W dn. 22–23 IX 1952 debiutowała w zawodach międzypaństwowych. Na basenie w Pradze w meczu Czechosłowacja – Polska wystąpiła na dystansie 100 m stylem grzbietowym i w sztafecie 4 × 100 m stylem dowolnym.

Do europejskiego poziomu najbardziej zbliżony był rekord kraju 2.54,0 s. na 200 m stylem grzbietowym, uzyskany podczas ogólnopolskich mistrzostw pływackich Zrzeszenia Sportowego „Budowlani", które w dn. 14–15 III 1953 odbywały się w Poznaniu. Osiągnięcie to poprawiła jeszcze 2-krotnie. Po raz pierwszy stało się to w dn. 25–27 III 1953 na mistrzostwach Polski w Warszawie, na których ex aequo zdobyła Złoty Medal z Elżbietą Gellner z „Gwardii" Katowice i uzyskała czas 2.52,9 s. Po raz ostatni wynik ten poprawiła podczas zawodów międzynarodowych z udziałem reprezentacji Centralnej Rady Związków Zawodowych i zespołu z Magdeburga w marcu 1955 r. w Poznaniu. Ustaliła wówczas wynik 2.49,6 s.

Była też 2-krotną rekordzistką kraju na 100 m stylem grzbietowym; po raz pierwszy jako płynąca na pierwszej zmianie uczestniczka sztafety 3 × 100 m stylem zmiennym, na której zmierzono jej czas 1.20,6; po raz drugi – z wynikiem 1.18,9 uzyskanym w finale tej konkurencji; 2.52,9. Wszystkie te rezultaty uzyskała w marcu 1953 r. w Poznaniu. Rekord ten przetrwał do grudnia 1955 r.

W tej konkurencji oraz w klubowej sztafecie „Budowlani" Chorzów wywalczyła również zimowe mistrzostwo Polski w 1953 r.

Reprezentując chorzowskie Koło Sportowe, 11 razy wywalczyła tytuł mistrzyni Polski. Wszystkie tytuły mistrzowskie zdobyła w pływaniu na 100 m stylem dowolnym. W 1953 r. – na długim i krótkim basenie oraz w 1954 r. – w mistrzostwach zimowych. Do jej ulubionych konkurencji pływackich należały wyścigi w stylu grzbietowym. Na 100 m wygrywała w 1952 r. i w 1957 r. w mistrzostwach letnich oraz w latach 1953–1954 w mistrzostwach halowych; na 200 m zaś w 1952 i w 1957 r.; na 400 m stylem grzbietowym zwyciężyła w zawodach halowych w 1953 r. Była także silnym oparciem dla klubowej sztafety 4 × 100 m stylem dowolnym, która wynikiem 5.02,5 ustanowiła w 1954 r. rekord Polski. Na II Ogólnopolskiej Spartakiadzie, rozegranej w tym samym roku, płynęła w zwycięskiej sztafecie 4 × 100 m stylem dowolnym w barwach reprezentacji Centralnej Rady Związków Zawodowych.

Reprezentowała Polskę na Igrzyskach Sportowych Młodzieży i Studentów w Bukareszcie, rozgrywanych w ramach Festiwalu Młodzieży Demokratycznej. W wyścigach na 100 m stylem dowolnym zajęła 7. miejsce oraz w sztafecie 4 × 100 m stylem dowolnym. W tych samych konkurencjach brała udział w mistrzostwach Europy w 1954 r. w Turynie. W konkurencji indywidualnej odpadła w eliminacjach. Za jej sukces w tej imprezie należy uznać współudział w rekordzie Polski reprezentacyjnej sztafety 4 × 100 m stylem dowolnym z czasem 4.55,5 s., który został ustanowiony 31 VIII 1954.

Nie był to koniec jej rekordowych osiągnięć w tej konkurencji, gdyż stała się też współautorką rekordu reprezentacji Polski 4.49,9 s., ustanowionego w Warszawie podczas Festiwalu Młodzieży i Studentów 8 VIII 1955 r. oraz podczas zawodów międzypaństwowych Polska – Szwecja, które odbywały się w Vanbergu 19 VIII 1956. Zespół polski uzyskał czas 4.46,7 s.

Zawody te były ostatnim występem M. -D. w barwach narodowych. Po ukończeniu studiów i likwidacji sekcji pływackiej w AKS Chorzów (dawniej „Budowlani") oraz ukończeniu studiów medycznych powróciła do Warszawy, gdzie broniła barw: „Budowlanych", „Polonii" (tu jej najwybitniejszym trenerem był Zbigniew Kucewicz) i „Legii". W 1960 r. była współautorką ostatniego w jej sportowym życiorysie rekordu Polski, ustanowionego w sztafecie 4 × 100 m stylem dowolnym z wynikiem 4.46,5 s.

Po zakończeniu działalności zawodniczej nie zerwała ze sportem, udzielając się w pracach Polskiego Komitetu Olimpijskiego.

Była żoną Mieczysława Dobrowolskiego, także pływaka, trenera, filmowca reżysera i operatora filmów o tematyce sportowej oraz przyrodniczej.

Zm. 12 I 1989 w Warszawie; pochowana na Cmentarzu Komunalnym – Północnym.

Byszewska A., *Pływacy odrabiają zaległości w nauce*, „Przegląd Sportowy" 1953, nr 22; [Druga] *II Ogólnopolska Spartakiada*, „Kultura Fizyczna" 1954, nr 8; Głuszek Z., *Polscy olimpijczycy 1924–1984. Leksykon*, W. 1988; Klimontowicz W., *Ruch olimpijski na terenie Śląska i Zagłębia : (leksykon) : olimpijczycy 1924–1994*, Kat. 1994; tenże, *Sport pływacki Górnego Śląska*, Kat. 1998; *Kolejowy Klub Sportowy Polonia. 70 lat czarnych koszul*, W. 1984; *Kronika sportu*, oprac. całości zespół pod kier. M.B. Michalika, W. 1993; *Olympic games report*, Helsinki 1952 [wersja elektroniczna]; *Pływackie rekordy Polski*, „Kultura Fizyczna" 1952, nr 6, 9; 1954, nr 5; *Polska – Czechosłowacja*, „Kultura Fizyczna" 1952, nr 11; „Przegląd Sportowy" 1951, nr 22; 1952, nr 2, 79; 1989, nr 12; Sieniarski S., *Kolejowy Klub Sportowy Polonia. 70 lat „Czarnych Koszul"*, W. 1984 (fot.); *„Skra". Z placu nędzy do tartanu*, pr. zbior. pod red. J. Mulaka, W. 1972; „Sport" 1954, nr 73; „Sportowiec" 1952, nr 33 (fot., s. 6), 34 (fot., ostatnia strona); Tuliszka M., *[Osiemdziesiąt] 80 lat Polskiego Związku Pływackiego 1922–2002*, Warszawa 2002; tenże, *[Osiemdziesiąt pięć] 85 lat Polskiego Związku Pływackiego 1922–2007. Zarys dziejów*, Poznań 2007; Tuszyński B., Kurzyński H., *Leksykon olimpijczyków polskich*, W. [b. r. w.].

Antoni Steuer

Misiaczkowa-Pater Zofia, pseud. „Paulina" (1916–?), urzędniczka, I wiceprezydent miasta Chorzowa od 30 XI 1948 do 31 III 1950, działaczka PPR i PZPR.

Ur. 31 X 1916 we Lwowie; córka Andrzeja i Marii z d. Jędruczek. Pochodziła z rodziny robotniczej. Szkołę powszechną ukończyła w Sosnowcu, dokąd przeprowadzili się jej rodzice. Potem rozpoczęła naukę w Gimnazjum Handlowym Bojakowskiej w Będzinie. Z powodu trudnych warunków materialnych musiała przerwać naukę. Do wybuchu wojny pracowała jako ekspedientka. Z chwilą rozpoczęcia działań wojennych wyjechała do Lwowa. Tam do czerwca 1941 r. kierowała klubem młodzieżowym. W czasie okupacji niemieckiej pracowała w Zimnej Wodzie k. Lwowa jako pomoc domowa. Po wyzwoleniu była zatrudniona w poliklinice, a po zamieszkaniu w 1945 r. w Katowicach, od marca t.r. do 15 II 1948 – w Wojewódzkim Urzędzie Kontroli Prasy w Katowicach, ostatnio jako p.o. naczelnika. Prawdopodobnie ukończyła Wyższe Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych w Katowicach (tam od 1 II do 1 IV 1945 była przewodniczącą AZWM „Życie"), potem została słuchaczem Uniwersytetu Łódzkiego.

Od młodości związana z ruchem komunistycznym. W 1928 r. wstąpiła do skupiającej

dzieci organizacji „Pionier", następnie – do KZMP, a później do KPP, z którą była związana aż do jej rozwiązania w 1938 r.; za działalność w szeregach tej partii przez rok była więziona.

Przed wybuchem wojny była członkiem zarządu Związku Zawodowego Handlowców i Biurowców w Sosnowcu.

Dn. 25 X 1948 powierzono jej obowiązki wiceprezydenta miasta Chorzowa w miejsce → Antoniego Wojdy, powołanego na stanowisko prezydenta miasta Bytomia. Przez dłuższy czas zajmowała stanowisko I wiceprezydenta. Z obowiązków tych zrezygnowała na początku lutego 1950 r. Formalnie odwołano ją ze stanowiska z dn. 31 III 1950.

M. była mężatką; męża straciła w obozie koncentracyjnym. Miała 2 dzieci.

Po II wojnie światowej należała do PPR, PZPR, ZMP, Ligi Kobiet, RTPD i TPPR (była członkiem Zarządu Wojewódzkiego).

Późniejsze jej losy nie są znane.

UM Chorzów, Kadry, akta personalne. – Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000*, Ch. 2007, s. 300 (tam informacja, że pełniła je przez 13 miesięcy, do 31 XII 1949).

Zbigniew Kapała

Misz (Misch) Paweł Walenty (1910–1990), nauczyciel, od września 1951 do sierpnia 1970 r. dyrektor I Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego TPD w Chorzowie (późniejszego I Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego; obecnie Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie).

Ur. 16 VII 1910 w Szopienicach, pow. Katowice; syn Józefa i Agnieszki z d. Morkisz. Po ukończeniu 8 klas szkoły powszechnej w Szopienicach uczęszczał do Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego im. Adama Mickiewicza w Mysłowicach. 7 IV 1929 uzyskał kwalifikacje zawodowe poświadczone dyplomem. Egzamin dojrzałości zdał 7 VI 1929. Od września 1929 do sierpnia 1937 r. pracował w Publicznej Szkole Powszechnej nr 2 w Wielkich Hajdukach (obecnie Chorzów Batory). W okresie od 11 VIII 1931 do 1 IX 1932 odbył czynną służbę wojskową w Baonie Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 5 w Krakowie. 24 I 1934 zmieniono dotychczasową pisownię jego nazwiska z Misch na Misz. W czerwcu 1937 r. ukończył Państwowy Wyższy Kurs Nauczycielski w Poznaniu, po którym został przeniesiony ze Szkoły Powszechnej nr 2 w Wielkich Hajdukach do Szkoły Powszechnej nr 39. Tam też pracował do września 1939 r.

Po kilku obozach ćwiczebnych został w 1934 r. awansowany do stopnia podporucznika. Zmobilizowany 24 VIII 1939 do wojska brał udział w wojnie obronnej Polski do 5 X t.r. Był dowódcą plutonu w 73. pp. Od października 1939 do marca 1940 r. pozostawał bez pracy, a od kwietnia 1940 do stycznia 1945 r. był zatrudniony w Sosnowcu w kasie kolejowej jako siła pomocnicza.

Od lutego 1945 do sierpnia 1951 r. kierownik Szkoły Podstawowej nr 29 w Chorzowie. W l. 1948–1951 odbył studia na Wydziale Matematyczno-Fizycznym WSP w Katowicach. 28 IX 1951 uzyskał dyplom dający kwalifikacje zawodowe do nauczania matematyki jako przedmiotu głównego i fizyki jako przedmiotu pobocznego w szkołach ogólnokształcących stopnia podstawowego i licealnego oraz w zakładach kształcenia nauczycieli. W tym okresie próbował doskonalić kwalifikacje zawodowe w ramach kursu programowego biologii dla nauczycieli w Szczecinie, gdyż nauczał tego przedmiotu w Szkole Powszechnej nr 29 w Chorzowie. Po ukończeniu studiów, od września 1951

do 31 VIII 1970, pełnił funkcję dyrektora w I Szkole Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącym TPD w Chorzowie (późniejsze I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego; obecnie Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie). Dodatkowo od r. szk. 1962/1963 pełnił funkcję dyrektora Liceum Medycznego Pielęgniarstwa w Chorzowie. W r. szk. 1951/1952 zorganizował Państwową Szkołę Felczerską w Chorzowie i przez 2 lata był jej dyrektorem. Założył w mieście Uniwersytet dla Rodziców. Pełnił również funkcje zawodowe.

P. Misz w towarzystwie Gustawa Holoubka

Od najwcześniejszych lat pracy zawodowej uzyskiwał bardzo dobre opinie swoich przełożonych. Wskazywano w tych ocenach na wysokie kwalifikacje zawodowe, inteligencję, sumienność, dobrą organizację pracy, koleżeńskość oraz takt w pracy wychowawczej. Za to uzyskiwał różnorakie nagrody, wyróżnienia i odznaczenia, m.in. Odznakę Pamiątkową TTŚ (1962), Odznakę Tysiąclecia Państwa Polskiego (1963), ZKZ (1964), Złotą Odznakę ZNP (1964), Złotą Odznakę „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1965), Złotą Odznakę TTŚ (1967), KK OOP (1970), Medal 30-lecia PL (1974). W 1983 r. uchwałą Rady Państwa wyróżniony został tytułem „Zasłużony Nauczyciel PRL", a w r. 1984 – Medalem 40-lecia PL.

O jego zaangażowaniu w pracę społeczną świadczy przynależność do licznych organizacji. Do 1939 r. był członkiem ZNP, po wojnie – od maja 1948 r. – należał do PPR, później do PZPR, od 1957 r. – do TTŚ, którego był członkiem założycielem i długoletnim przewodniczącym, w l. 1958–1962 do Zarządu Oddziału Miejskiego w Chorzowie, a w l. 1958–1962 był członkiem Zarządu Głównego TSŚ w Warszawie; należał również do ZNP i TRZZ.

W pracy zawodowej i życiu dał się poznać jako człowiek bardzo zorganizowany, oszczędny, wykorzystujący potencjalnie wszystkie możliwości. Przez uczniów, wychowanków i nauczycieli wspominany był jako wybitna osobowość, budząca respekt, człowiek o stoickim spokoju i wysokiej kulturze osobistej. Znane było jego powiedzenie, kierowane przede wszystkim do młodych nauczycieli: „Musisz się nauczyć uczyć". Każdy początkujący nauczyciel musiał pisać konspekty lekcji, od których zaczynały się rozmowy po każdej hospitacji, a nie były one zapowiadane. Rozmowy te uznawano za rzeczowe, serdeczne i krzepiące. Spokojnie i w sposób zdyscyplinowany prowadził konferencje Rady Pedagogicznej. Do szkoły zawsze przychodził pierwszy, a wychodził ostatni. Wszystkie jego działania przynosiły efekty. Już od 1954 r. szkoła odnosiła sukcesy w finałach ogólnopolskich olimpiad przedmiotowych z chemii. Placówka posiadała wtedy, dzięki staraniom dyrektora, wyjątkowo dobrze wyposażone pracownie chemiczne i fizyczne oraz laboratorium lingwistyczne. Za zgodą dyrektora powstały również liczne koła zainteresowań. W 1958 r. na jego wniosek Rada Pedagogiczna podjęła decyzję, aby w budynku szkoły stanęło popiersie patrona – Juliusza Słowackiego, ufundowane przez społeczność uczniowską. W 1959 r. M. obchodził w szkole 30-lecie pracy zawodowej.

Od 1939 r. był żonaty z Anną Balcar. Mieli syna Jerzego (ur. 1945).

Zm. 10 IX 1990; pochowany na cmentarzu w Katowicach-Szopienicach.

Arch. AZSO w Chorzowie, teczka personalna, nr A–51; Arch. UM Chorzów, teczki personalne, sygn.

B–50/13/117/274; Księga protokołów I Liceum Ogólnokształcącego w Chorzowie, Protokół konferencji analitycznej Rady Pedagogicznej z dn. 24 VI 1999, pkt. 7; Kronika Państwowego Liceum i Gimnazjum im. Odrowążów w Chorzowie; Złota Księga Zasłużonych Nauczycieli I Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego w Chorzowie. Uchwała Rady Pedagogicznej z dn. 14 X 1993. – *Gustaw Holoubek gościem młodzieży*, „Goniec Górnośląski" 1967, nr 50; *Księga Jubileuszowa I Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego w Chorzowie*, red. M. Rutkowska, Ch. 1999; *[Druga] II Księga Jubileuszowa. Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie, Stowarzyszenie Przyjaciół Słowaka*, red. A. Zyska, Ch. 2009; Paprocki J., *Kłopoty z wyborem patrona*, „Goniec Górnośląski" 1998, nr 46; tenże, *Sylwetki Mistrzów*, „Goniec Górnośląski" 1998, nr 49–50; tenże, *Rozważania niewesołe*, „Goniec Górnośląski" 1998, nr 51; *Wręczenie sztandaru*, „Goniec Górnośląski" 1968, nr 26. – http://www.slowak-tpd.pl.tl/3komentarze-htm

Krystian Kazimierczuk

Murgot Józef Leopold, pseud. „Profesor" (1912–1987), działacz sportowy, trener, nauczyciel.

Ur. 15 XI 1912 w Chropaczowie (obecnie dzielnica Świętochłowic), w rodzinie górnika Macieja, robotnika dołowego z kopalni „Śląsk", i Marii. Tam ukończył szkołę powszechną i rozpoczął działalność zawodniczą w ruchu sportowym. W l. 1928–1934 był piłkarzem miejscowego KS „Czarni". Od 1934 r. odbywał zasadniczą służbę wojskową w 16. pp w Tarnowie. W tym okresie ukończył kurs wychowania fizycznego, organizowany przez wojskowe gimnazjum pułkowe; występował też w drużynie piłkarskiej Wojskowego KS „16. pp". Skierowany na studia, z dyplomem ukończył Centralny Instytut Wychowania Fizycznego im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Pozostał w służbie wojskowej. Ministerstwo Spraw Wojskowych przesunęło go jako instruktora sportu do służby w Polskiej Marynarce Wojskowej w II Morskim Batalionie z siedzibą w Gdyni – w Nowym Porcie. Był uczestnikiem kampanii wrześniowej. 22 IX 1939 został wzięty do niewoli; do 1940 r. przebywał w Stalagu 2B w Stargardzie, następnie zesłano go na roboty przymusowe kolejno do Szczecina, a później do Halle. W l. 1942–1944 pracował jako górnik dołowy – ładowacz w „Königsgrube" w Chorzowie. Pod koniec II wojny światowej po raz kolejny został zesłany na roboty do Wrocławia, skąd zbiegł.

Od 27 I 1945 został kierownikiem biura wojskowego w gminie Lipiny. Funkcję tę pełnił do końca marca 1945 r. Powołano go wówczas do odbycia służby wojskowej w Zapasowym Batalionie Morskim w Gdyni – Nowym Porcie. Był współorganizatorem Wojskowego KS „Flota" w Gdyni. Służbę wojskową w Marynarce Wojennej zakończył w marcu 1946 r. w stopniu starszego bosmana.

W tym samym roku powrócił na Śląsk i do marca 1947 r. pełnił obowiązki komendanta Straży Przemysłowej w kopalni „Matylda" w Lipinach. Równolegle uczył wychowania fizycznego i przysposobienia obronnego w Zawodowej Szkole Górniczej tej kopalni. Od 1946 r. był członkiem PPR, a od 1949 r. – PZPR.

Początkowo praca zawodowa nie odpowiadała jego aspiracjom ani wykształceniu, dlatego jeszcze w tym samym roku przeniósł się do Państwowej Szkoły Przysposobienia Przemysłowego w Bytomiu, gdzie pełnił obowiązki wicedyrektora ds. wychowawczych. Na jej terenie założył Szkolne Koło Sportowe. Likwidacja tego stanowiska przez Ministerstwo Górnictwa w 1949 r. spowodowała, że w 1950 r. został przyjęty do Technikum Górniczego w Chorzowie i jako nauczyciel wychowania fizycznego pracował w szkolnictwie zawodowym do 1 IX 1973.

Był to okres największej kreatywności M., a zarazem okres najbardziej znaczący dla dziejów chorzowskiego sportu.

Na bazie Technikum Górniczego M. od 1953 r. tworzył zręby organizacyjne Zrzeszenia Sportowego „Zryw" (grupującego jednostki sportowe działające w szkolnictwie zawodowym); tam utworzył pierwsze w województwie katowickim (stalinogrodzkim) Koło tego Zrzeszenia. Był członkiem jego Rady Okręgowej. Swoją działalnością przyczynił się do przełamania niechęci środowiska nauczycielskiego do niepopularnej w tymże środowisku piłki nożnej.

Już pierwszy rok jego działalności na tej niwie przyniósł nadzwyczajne osiągnięcia. Pierwszym było zdobycie w 1954 r. przez uczniów „Profesora" wicemistrzostwa Polski szkół zakładowych w piłce nożnej. W rok później osiągnięcie to udało się poprawić. Prowadzony przez M. zespół wywalczył bowiem mistrzostwo Polski w tej kategorii szkolnictwa. Sukces udało się powtórzyć w 1957 r. W l. 1960–1962 M. odkrył wiele piłkarskich talentów. Do jego wychowanków należeli tacy reprezentanci polscy jak: Zygfryd Szołtysik, Jerzy Musiałek, Erwin Wilczek, Henryk Janduda, Antoni Piechniczek, Jan Banaś, Roman Gzel. Oni w tych latach rozsławili Chorzów i nazwisko swojego mistrza. Na mistrzostwach Polski juniorów drużyna KS „Zryw" Chorzów trzykrotnie stanęła na najwyższym podium. W lipcu 1969 r. kierowany przez niego zespół – reprezentacja województwa katowickiego – zdobył mistrzostwo na Ogólnopolskich Igrzyskach Młodzieży Szkolnej.

W 1967 r., niezależnie od pracy w Technikum Górniczym, M. był zaangażowany jako szkoleniowiec w szkółce piłkarskiej KS „Stadion Śląski" w Chorzowie, następnie zaś w GKS „Katowice", gdzie szkolił wyłącznie młodych adeptów piłki nożnej. Do jego podopiecznych należał m.in. Lechosław Olsza. W klubie tym zakończył działalność w 1972 r. Wówczas też osiągnął wiek emerytalny.

Od t.r. przeszedł do pracy społecznej w Śląskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej w Katowicach. W centrali tej był aktywny do końca życia.

M. był znany również jako inicjator szkolnego budownictwa sportowego. W chorzowskim Technikum przyczynił się do powstania zespołu urządzeń sportowych (dwóch boisk do piłki ręcznej i siatkówki o nawierzchni asfaltowej; urządzeń lekkoatletycznych; stadionu piłkarskiego z dwiema płytami).

Był uhonorowany: KK OOP, ZKZ, SKZ, Medalem „Zasłużony na Polu Chwały", Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury Fizycznej". Posiadał też Medal 100-lecia Sportu Polskiego, Złotą Odznakę Polskiego Związku Piłki Nożnej, pamiątkowy Medal 65-lecia Okręgowego Związku Piłki Nożnej w Katowicach.

Był żonaty z Haliną z d. Wiechoczek, córką powstańca śląskiego, zamordowanego w 1943 r. w obozie koncentracyjnym w Oranienburgu. Mieli 2 dzieci: Lucjana (ur. w 1943 r.) i Danutę (ur. w 1945 r.).

Zm. 31 VIII 1987 w Chropaczowie (dzielnica Świętochłowic), gdzie 2 IX został pochowany. Jego pogrzeb był jednym z największych w parafii chropaczowskiej. Przybyły ze sztandarami liczne delegacje klubów sportowych szkół zawodowych i przedstawicieli Szkolnego Związku Sportowego.

Arch. Zakładowe Zespołu Szkół Zawodowych im. Wojciecha Korfantego w Chorzowie, akta personalne, sygn. 225; Księga pogrzebowa parafii Matki Boskiej Różańcowej w Świętochłowicach-Chropaczowie za rok 1987. – *17 kandydatów*, „Goniec Górnośląski" 1984, nr 32; Gowarzewski A., Waloszek J., *[Siedemdziesiąt pięć] 75 lat OZPN Katowice 1920–1995. Ludzie, historia, fakty. Księga pamiątkowa*, Kat. 1996; *Gwiazdozbiór chorzowskiego sportu*, „Goniec Górnośląski" 1985, nr 6; Kocemba R., *Program obchodów 30-lecia MKS Chorzów*, Ch. 1960; Kliś J., *Smyki wujaszka Murgota zaczęły od pary butów*, „Sport Śląski" 1960, nr 39; Penar S., *Żegnaj profesorze*, „Sport Śląski" 1987, nr 36; *Tytani chorzowskiego sportu*, „Goniec Górnośląski" 1984, nr 31. – „Goniec Górnośląski" 1969, nr 47 (fot.); „Sport Śląski" 1960, nr 27. – Nekrologi: „Sport" 1987, nr 170; „Dziennik Zachodni" 1987, nr 203.

Antoni Steuer

Murski Cezary (1909–1986), inż. metalurg, walcownik kalibrownik, członek honorowy i wieloletni prezes Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego w Polsce, w l. 1947–1948 oraz 1960–1963 dyrektor techniczny w hucie „Kościuszko" w Chorzowie.

Ur. 12 VIII 1909 w Środzie Wielkopolskiej; syn Józefa (zm. w 1919 r.), rzemieślnika, i Józefy z Markiewiczów (zm. w 1916 r.). Po śmierci rodziców wychowywał się u krewnych w Śremie, gdzie w 1929 r. ukończył gimnazjum. Bezpośrednio po zdaniu matury rozpoczął studia na Wydziale Hutniczym AG w Krakowie, które finansował samodzielnie, pracując m.in. w hutnictwie. Dyplom inżyniera metalurga, z wynikiem bardzo dobrym, otrzymał w czerwcu 1935 r. W czasie studiów przez 2 lata był asystentem prof. Karola Łowińskiego, kierownika Katedry Maszyn Hutniczych. Praktyki studenckie odbył: w kopalni „Zbyszek" w Trzebini, w walcowni huty „Marta" w Katowicach, na wydziale wielkich pieców i stalowni huty „Bankowej" i huty „Pokój". Przez cały okres nauki i studiów był harcerzem; dosłużył się stopnia harcmistrza oraz funkcji drużynowego drużyny starszoharcerskiej.

Pracę zawodową rozpoczął tuż przed ukończeniem studiów w walcowni huty „Milowice" w Sosnowcu. Kontynuował ją tu do końca 1937 r. jako kalibrownik, kierownik tokarni, asystent w walcowni; zorganizował tu służbę bezpieczeństwa i higieny pracy. Na początku 1938 r. przeniósł się do huty „Stalowa Wola:, gdzie pracował do marca 1944 r. w charakterze zastępcy kierownika walcowni i zaprojektował uzbrojenie walców dla wszystkich walcowni.

Z powodu krótkowzroczności, kontuzji nogi (wypadek w czasie pracy – 1930 r. – w walcowni huty „Marta") i kategorii „C", służby wojskowej nie odbył i nie uczestniczył w kampanii wrześniowej. Podczas okupacji natomiast już od listopada 1939 r. brał czynny udział w konspiracyjnym wywiadzie, dywersji i sabotażu Narodowej Organizacji Wojskowej, a następnie Narodowych Sił Zbrojnych. Wielu ludziom zapewnił pracę i ochronę przed represjami okupanta. Zagrożony aresztowaniem musiał opuścić Stalową Wolę w marcu 1944 r. Początkowo udał się do Krakowa, a wkrótce potem do Bochni, gdzie pracował jako kierownik techniczny młyna zbożowego (VIII 1944–I 1945).

Po II wojnie światowej pełnił stanowiska kierownicze w hutach oraz instytucjach związanych z hutnictwem: hucie „Pokój" w Rudzie Śląskiej – inspektor walcowni (1945–1947), hucie „Kościuszko" w Chorzowie – dyrektor techniczny (1947–1948 i 1960–1963), GZH – inspektor techniczny (1948), w CZPH w Katowicach – inspektor walcowni, kierownik Wydziału Hutniczego, główny walcownik (1948–1958), w Zjednoczeniu Hutnictwa Żelaza i Stali – wicedyrektor ds. metalurgii (1958–1960), w Instytucie Metalurgii Żelaza w Gliwicach – sekretarz naukowy (1963–1964), w Pionie Postępu Technicznego i Planowania Perspektywicznego Rozwoju Hutnictwa w Biurze Projektów „Biprohut" w Gliwicach – kierownik (1964–1971).

Pracę w hutnictwie łączył od 1950 r. z dydaktyką, dzieląc się nabytymi doświadczeniami w hutach. W l. 1951–1952 prowadził wykłady w katowickiej Wieczorowej Szkole Inżynierskiej, ale jeszcze wcześniej związał się z Politechniką Śląską w Gliwicach; na wydziałach Mechanicznym i Metalurgicznym wykładał (1950–1956, 1969–1970): teorię walcowania, przeróbkę plastyczną na gorąco oraz układy walcownicze walcowni bruzdowych. Od lutego 1971 r. został etatowym docentem na Wydziale Metalurgicznym; od paździer-

nika t.r. do momentu przejścia na emeryturę w 1979 r. pełnił funkcję zastępcy dyrektora ds. nauczania i wychowania w Instytucie Inżynierii Materiałowej Politechniki Śląskiej.

Na dorobek naukowo-techniczny M. składają się projekty i publikacje. Spośród prac projektowych można wymienić: projekt przebudowy walcowni dużej huty „Pokój" – wdrożony w 1946 r., projekt wstępny budowy walcowni małej w hucie „Zawiercie" – wdrożony w 1947 r., projekt zmodernizowania i przeniesienia walcowni uniwersalnej z huty „Pokój" do huty „Łabędy" – wdrożony w 1947 r. W l. 1946–1958 skalibrował 39 profili dla 7 hut. M. był stałym doradcą huty „Katowice" w zakresie walcownictwa. Jego specjalnością było również projektowanie całych walcowni oraz obliczanie ich zdolności produkcyjnych. W niemal każdej polskiej walcowni bruzdowej uruchomionej do końca l. 70. XX stulecia funkcjonowały urządzenia zaprojektowane przez M.

Był współautorem kilku wynalazków dotyczących m.in. kalibrowania walców i walcowania profilu obręczowego do ogumienia – wspólnie z Ignacym Galiotem, Janem Kanią, Antonim Wartakiem, Stanisławem Piątkiem. Za opracowanie to otrzymali zespołową Nagrodę Państwową III stopnia w 1952 r. Identyczną nagrodę otrzymał w 1955 r. za opracowanie technologii i uruchomienie produkcji pali wodoszczelnych, wspólnie z Wojciechem Nowakiem, Zbigniewem Sobczykiem, Janem Niewidokiem. M. opracował kalibrowanie walców, skonstruował wykroje, brał bezpośredni udział w uruchomieniu produkcji, co nastąpiło 1 XII 1954 w hucie „Pokój" i w dużym stopniu uniezależniło polskie budownictwo wodne od dostaw zagranicznych. Na uwagę zasługuje też opatentowanie wynalazku dotyczącego produkcji drutów bimetalowych Fe – Cu oraz blach platerowanych. Zespół w składzie: Cezary Murski, Zbigniew Musioł, Roman Wusatowski, Erwin Kamieński, Kazimierz Katarzyński, Cyryl Niewiadomski opracował metodę produkcji bimetalowych drutów przewodowych miedź – stal, metodę produkcji prętów, drutów, blach i taśm z miedzi berylowej.

M. napisał kilka monografii, podręczników i skryptów, a także opublikował wiele artykułów (głównie na łamach „Hutnika"), opinii, recenzji i referatów. Za najcenniejszą jego pracę uważa się książkę *Wady wyrobów walcowniczych* (Kat. 1974).

Aktywnie działał w SITPH. Zorganizował (1945–1948) jego Koła w hutach „Pokój" i „Kościuszko"; w l. 1952–1964 był prezesem Stowarzyszenia, a następnie (1964–1979) jego wiceprezesem. Współorganizował kontakty zagraniczne; jego dziełem było zorganizowanie dwóch Kongresów Stowarzyszenia Europejskiej Unii Kalibrowników. Wchodził (1960–1964) w skład Rady Głównej NOT; uczestniczył w Kongresach Techników Polskich.

Za działalność zawodową, naukową i społeczną otrzymał wiele odznaczeń, m.in.: Order Sztandaru Pracy I klasy, KO OOP, KK OOP, ZKZ, Medale 10-, 30- i 40-lecia PL. NOT uhonorowała go Medalem im. Bolesława Rumińskiego i Złotą Odznaką Honorową NOT, a SITPH – tytułem Członka Honorowego, Medalem Stanisława Staszica i Złotą Odznaką Honorową (1980).

Zm. 17 IV 1986 w Katowicach i tam został pochowany na cmentarzu przy ul. Francuskiej. W małżeństwie (1935) z Haliną Sroką miał 3 dzieci: syna Jerzego (ur. 1937, mgr. inż. mechanika), córkę Barbarę (ur. 1940, mgr. ekonomii), syna Zbigniewa (ur. 1950, mgr. inż. mechanika). SITPH oraz NOT w Katowicach upamiętniły M. nadaniem w 1987 r. jego imienia jednej z sal Domu Technika.

AAN, Komitet Nagród Państwowych, sygn. 261, 566, 1078, 1246 – Murski Cezary. – *Doc. mgr inż. Cezary Murski I Zastępca Przewodniczącego Zarządu Głównego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego*, „Hutnik" 1972, nr 4, s. 200 (fot.); Palmrich A., *Doc. mgr inż. Cezary Murski nie żyje*, „Hutnik" 1986, nr 7–8, s. 225–226 (fot.); tenże, *Doc. mgr inż. Cezary Murski. Wspomnienie pośmiertne*, „Wiadomości Hutnicze" 1986, nr 7/8, s. 159–160 (fot.); tenże, *Doc. mgr inż. Cezary Murski*, „Przegląd Techniczny" 1986, nr 23, s. 22 (fot.); tenże, *Murski Cezary (1909–1986)*, [w:] *Słownik biograficzny techników polskich*, W. 1992,

z. 2; *Nagrody państwowe w latach 1948–1980. Informator.* Wr.–Kr.–Gd.–Łódź 1983.

Józef Piłatowicz

Musioł Ludwik Stefan (1892–1970), wybitny śląski historyk i archiwista, autor kilkuset opracowań i monografii, w tym kilku opracowań dotyczących parafii znajdujących się na terenie obecnego Chorzowa, pedagog, lingwista (znał łacinę, niemiecki, czeski, hebrajski, rosyjski i grekę), urzędnik w II RP.

Ur. 19 XII 1892 w Mikołowie jako szóste dziecko Ludwika i Aliny z d. Słupik w rodzinie rolniczej, która w marcu 1892 r. przeniosła się z Zazdrości k. Woszczyc do Mikołowa. Wcześnie stracił ojca (zm. w 1895 r.).

W l. 1899–1907 uczęszczał do miejskiej katolickiej 8-klasowej szkoły powszechnej w Mikołowie. W 1907 r., po przeniesieniu się rodziny do Katowic, rozpoczął naukę w Gimnazjum Klasycznym w Katowicach, które ukończył w 1911 r. Nie mogąc z powodu trudności materialnych kontynuować nauki, podjął pracę w Urzędzie Skarbowym w Katowicach. Po roku zrezygnował z pracy, aby uzupełnić wykształcenie pedagogiczne w Seminarium Nauczycielskim w Mysłowicach. Okres szkolny to czas, gdy rozwijał swoje pasje kolekcjonerskie i zainteresowania zagadnieniami krajoznawczymi. Sporządzał bardzo szczegółowe notatki na temat górnośląskich miejscowości, a nie dysponując aparatem fotograficznym, malował kolorowe akwarele obiektów architektonicznych i przyrody; bardzo wiernie odwzorowywał wszelkie szczegóły. Kopiował też kartki pocztowe.

W 1914 r. uzyskał dyplom nauczyciela szkół podstawowych I stopnia i rozpoczął pracę w Szkole III Powszechnej w Katowicach. Niebawem jednak otrzymał powołanie do wojska i spędził 4 lata w szeregach armii niemieckiej na froncie zachodnim we Francji; walczył m.in. pod Reims i Verdun. Na froncie przebywał przez cały okres wojny. Kiedy w 1916 r. zmarła jego matka, nie mógł uczestniczyć w jej pogrzebie. W grudniu 1918 r. został zdemobilizowany i natychmiast powrócił do Katowic. Już w styczniu1919 r. podjął pracę jako nauczyciel w 2-klasowej szkole w Kotach koło Tworogu. Jednocześnie uzupełniał wykształcenie i w styczniu 1920 r. złożył w Opolu egzamin nauczycielski II stopnia. W tym samym roku został oddelegowany do pracy w 8-klasowej szkole powszechnej w Rudzie Śląskiej. Pracował tam do sierpnia 1922 r.

Jeszcze w czasie pracy w Kotach podjął współpracę z Towarzystwem Polskich Nauczycieli na Górnym Śląsku, a po zorganizowaniu Polskiego Komisariatu Plebiscytowego w Bytomiu nawiązał z nim kontakt i wkrótce został członkiem Komisji Podręczników Szkolnych. Zorganizował i prowadził kursy języka polskiego dla dorosłych, współpracował z lokalnym towarzystwem śpiewaczym. Władając biegle językiem niemieckim, podjął jednocześnie współpracę z polskimi czasopismami wydawanymi w języku niemieckim („Der Weisse Adler", „Die Brücke"). Zamieszczał tam swoje artykuły, w które umiejętnie wplatał wiadomości o polskich dziejach regionu i poszczególnych miast.

W 1922 r., po podziale Górnego Śląska, wspólnie z Tadeuszem Przysieckim zorganizował w Pszczynie pierwsze polskie Państwowe Seminarium Nauczycielskie. Pracował tam do 1931 r. jako nauczyciel rysunku, języka niemieckiego, geografii i przedmiotów pedagogicznych. Jednocześnie uzupełniał swoje kwalifikacje zawodowe. W 1923 r. w Krakowie uzyskał patent nauczyciela szkół wydziałowych z polskim językiem wykładowym i prawem wykładania języków: francuskiego i niemieckiego, a w 1927 r. zdał egzamin na UW i uzyskał dyplom nauczyciela szkół średnich i seminariów nauczycielskich z językiem niemieckim. Od 1930 r. przez 3 semestry studiował na Wydziale Filozoficznym UJ.

W 1929 r. został oddelegowany przez Wojewodę Śląskiego na stanowisko zastępcy inspektora szkolnego w Pszczynie i Mikołowie, a od 1931 r. pełnił obowiązki okręgowego wizytatora szkół Urzędu Wojewódzkiego Ślą-

skiego w Katowicach. Podlegały mu obwody wizytacyjne: rybnicki, tarnogórski i lubliniecki. Wtedy też przeprowadził się z Pszczyny do Katowic, a później do Ligoty k. Katowic.

Trudno dokładnie określić, w którym momencie jego życia działalność naukowa zaczęła wypierać pracę pedagogiczną. Od 1927 r. stale współpracował z historycznymi pismami: „Minerwa Polska", „Szkoła Śląska", „Zaranie Śląskie", „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku", w których publikował liczne artykuły. W 1933 r. ukazała się drukiem jego pierwsza duża praca – *Dzieje szkół parafialnych w dawnym dekanacie pszczyńskim*.

W 1934 r. został oddelegowany do pracy w nowo powstałym Instytucie Śląskim w Katowicach. Zajmował się tam inwentaryzacją archiwaliów na terenie województwa śląskiego w instytucjach państwowych, samorządowych, parafialnych i prywatnych oraz zagadnieniami polsko-niemieckiej toponimii i onomastyki, zbieraniem źródeł do dziejów języka i kultury polskiej na Śląsku. Swe prace publikował w licznych artykułach, a w 1936 r. ukazało się opracowanie *Archiwa i archiwalia w województwie śląskim*, w którym zebrał wyniki prowadzonej inwentaryzacji.

W maju 1938 r. na własną prośbę przeniósł się do Archiwum Akt Dawnych Województwa Śląskiego w Katowicach, gdzie pracował do września 1939 r.

Po wybuchu II wojny światowej pozostał w Katowicach. Był wielokrotnie przesłuchiwany przez gestapo, m.in. na okoliczność pracy w Archiwum i na stanowisku wizytatora; skonfiskowano mu materiały naukowe będące w jego posiadaniu. Nie mając stałej pracy, przyjął zlecenie landrata pszczyńskiego i opracował materiały archiwalne do dziejów miejscowości w powiecie pszczyńskim, a wyniki opublikował w niemieckim czasopiśmie „Deutsche Monatshefte". W styczniu 1942 r. znalazł pracę jako pomocnik biurowy w Oberschlesische Landesbibliothek Beuthen – Kattowitz, a we wrześniu 1942 r. został przeniesiony do Institut für Oberschlesische Landesforschung w Katowicach (od 1944 r. w Cieszynie). W Cieszynie pozostał do końca wojny.

Na początku 1945 r., podczas ewakuacji Instytutu, zbiegł i w okolicy Żor przekroczył linię frontu, a 8 II 1945 zgłosił się do pracy w Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach. W połowie lutego 1945 r. przyjął propozycję powrotu do reaktywowanego Instytutu Śląskiego. Jednak przeszłość wojenna szybko stała się powodem zwolnienia go z pracy latem 1945 r. Wówczas to znalazł zatrudnienie w charakterze kierownika szkolenia zawodowego w Izbie Rzemieślniczej w Katowicach. W grudniu 1948 r. aresztowano go pod zarzutem współpracy z Niemcami w czasie II wojny światowej; w 1949 r. został skazany na 6 lat więzienia i pozbawienie praw obywatelskich. W więzieniu spędził 3 lata; zwolniono go warunkowo 16 I 1952 z pozbawieniem praw obywatelskich do 1956 r. Przez 4 lata pozostawał bez pracy. W tym trudnym okresie z pomocą przyszedł mu siostrzeniec, ks. Sylwester Oszek – proboszcz w Syryni, zlecając opracowanie monografii parafii. Od tej pory utrzymywał się, pisząc podobne prace na zlecenie innych proboszczów, a także dodatkowo porządkując archiwa kościelne i zakładowe.

Dopiero w 1956 r. został zatrudniony w Bibliotece Śląskiej w Katowicach na stanowisku bibliotekarza. Po 2 latach, w czerwcu 1958 r., przeszedł na emeryturę, ale nie przerwał pracy naukowej. Publikował kolejne prace z dziejów Śląska, opracowywał wiele materiałów, a nie mając możliwości ich opublikowania, pozostawiał je w maszynopisie. Współpracował ze Śląskim Instytutem Naukowym, PAN oraz „Gościem Niedzielnym" i „Zaraniem Śląskim".

Związki M. z Chorzowem sięgają połowy l. 30. XX w. Zajmował się wtedy na zlecenie Instytutu Śląskiego (jak sam podaje w piśmie z 1937 r. do Magistratu w Tarnowskich Górach) opracowaniem materiałów do dziejów Chorzowa. Niestety, nie odnaleziono innych zapisów źródłowych dotyczących tych prac.

Jedynie H. Stasiński wśród zaginionych, niepublikowanych prac z 1938 r. wymienia „Zbiór materiałów do dziejów miasta Chorzowa". Pojedyncze zapisy dotyczące Chorzowa w dzisiejszych granicach administracyjnych znajdujemy w licznych artykułach i opracowaniach M. dotyczących Śląska. Najbardziej istotne znaczenie mają jednak opracowania powstałe na zlecenie proboszczów chorzowskich parafii:

- Hajduki. Zarys historyczny miejscowości i parafii, oprac. 1954;
- Chorzów. Dekanat Chorzowski, oprac. 1966;
- Chorzów Batory. Gmina i parafia pw. Serca Pana Jezusa. Monografia historyczna, mps. 1968;
- Chorzów Batory. Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, oprac. 1969;
- Chorzów Klimzowiec. Parafia św. Franciszka. Monografia historyczna, oprac. i mps. 1955;
- Chorzów Stary. Parafia św. Marii Magdaleny. Monografia historyczna, mps. 1970.

Bibliografia prac M. obejmuje ponad 300 pozycji (są wśród nich prace bezcenne, bo oparte na archiwaliach, które zaginęły), m.in.: „Pszczyna. Monografia historyczna", „Materiały do dziejów Wielkich Katowic", „Tychy. Monografia historyczna", „Staropolskie teksty z protokolarza miasta Woźniki w woj. śląskim 1521–1570", „Woźniki. Dzieje miasta od czasów najdawniejszych do połączenie z Macierzą w r. 1922", „Zniemczone nazwy miejscowe na Śląsku", „Zbiór materiałów do dziejów szkół parafialnych na Śląsku", „Materiały do biografii Walentego Roździeńskiego" oraz liczne monografie parafii (wykaz publikacji i opracowań – zob.: Stasiński H., *Ludwik Musioł. Śląski historyk i archiwista*, Pszczyna 1992).

Maszynopisy wielu prac M. oraz korespondencja są przechowywane w Bibliotece Śląskiej, w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach oraz w Muzeum Prasy Śląskiej w Pszczynie. Jego spuścizna została też przekazana przez jego przyjaciela Ludwiga von Igalffy do Austriackiej Biblioteki Narodowej w Wiedniu.

M. odznaczony był ZKZ (1934), Srebrnym Wawrzynem Polskiej Akademii Literatury (1934), Medalem Brązowym za Długoletnią Służbę (1938).

W 1947 r. ożenił się z Hildegardą Gajda (1923–1973). Mieli jedną córkę – Renatę (ur. 1948).

Zm. 28 III 1970 w Katowicach; pochowany na cmentarzu w Panewnikach.

APKat., zespół nr 12/27: Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, sygn. M 987; zespół nr 12/118: Zarząd Prowincjonalny Górnego Śląska w Katowicach, sygn. 1207/B50; zespół nr 12/15: Polski Komisariat Plebiscytowy w Bytomiu, sygn. 152; zespół nr 12/1441: Akta m. Tarnowskich Gór, sygn. 121 dopływ. – Biegówka R., Spuścizna po śląskim historyku Ludwiku Stefanie Musiole, Kat. 1995 [mps, Bibl. Śl. Kat.]; Igalffy von Igaly L., *Der oberschlesiche Historiker und Topograph Ludwik Musioł*, [w:] *Beiträge zur Geschichte Schlesiens im 19. und 20. Jahrhundert*, Dülmen 1988; Krupa S., *Ludwik Musioł (1892–1970) – szkic do portretu*, [w:] *Szkice Archiwalno-Historyczne*, Kat. 2008; Snoch B., *Musioł Ludwik*, [w:] *Górnośląski leksykon...*, Kat. 2004; Stasiński H., *Ludwik Musioł. Śląski historyk i archiwista (w setną rocznicę urodzin)*, Pszczyna 1992; tenże, *Musioł Ludwik Stefan*, [w:] *Słownik biograficzny ziemi pszczyńskiej*, Pszczyna 1995.

Elżbieta Matuszek

N

Naramowski Mieczysław, pseud. „Prorok", „Wujeczek" (1889–1954), lekarz neu-

rolog i psychiatra, lekarz wojskowy, przemysłowy, oficer Legionów Polskich, uczestnik powstania warszawskiego, od 1 VI 1945 lekarz specjalista w Ubezpieczalni Społecznej, lekarz przemysłowy w hucie „Kościuszko" w Chorzowie.

Ur. 17 X 1889 w Lublinie; syn Władysława (był bibliotekarzem i księgarzem) i Józefy z Gębskich. Rodzina w 1900 r. przeniosła się do Kielc, gdzie ojciec prowadził własną księgarnię. N. został w 1905 r. wydalony przez Rosjan z gimnazjum za współorganizowanie strajku szkolnego. W t.r. rodzina powróciła do Lublina. Z powodu niemożności kontynuowania nauki podjął pracę. Z inicjatywy Towarzystwa Szkoły Ludowej w l. 1906–1907 przygotowywał nauczycieli do tajnego nauczania w Lubartowie. Po otwarciu w 1907 r. polskiego Gimnazjum im. Stanisława Staszica w Lublinie kontynuował naukę, którą ukończył w 1910 r. W l. 1907–1909 prowadził tajne nauczanie we wsi Honiatycze.

Przez rok studiował polonistykę na UJ, ale przeniósł się na Wydział Lekarski. Od 1913 r. został członkiem Drużyny Strzeleckiej w Krakowie, przyjmując pseud. „Prorok". Włączył się w prace Towarzystwa Krzewienia Oświaty „Światło"; wyjeżdżał z odczytami do podkrakowskich wsi.

Studia przerwał z chwilą wybuchu I wojny światowej. Podjął pracę sanitariusza w Szpitalu Sióstr Szarytek w Lublinie. W sierpniu 1915 r. wstąpił do Legionów Polskich; uczestniczył w organizacji szpitala legionowego w Lublinie i w t.r. podjął służbę dowódcy patrolu sanitarnego w 1. Konnej Baterii przy 1. Pułku Legionów Polskich, którą pełnił do marca 1916 r. Następnie został skierowany na front na Wołyniu; 1 XII 1916 mianowano go chorążym sanitarnym. Po kryzysie przysięgowym w 1917 r. został internowany przez Niemców w Szczypiornie, od września t.r. – w Rastatt, a od grudnia t.r. – w Werl. Zwolniono go w październiku 1918 r. Potem kontynuował studia lekarskie, ale od listopada 1918 r. jako ochotnik uczestniczył w obronie Lwowa i Przemyśla w wojnie polsko-ukraińskiej. W 1919 r. w stopniu porucznika otrzymał przydział do Wojskowej Rady Sanitarnej, stanowiącej zalążek Szkoły Oficerów Sanitarnych w Warszawie, gdzie był sekretarzem i bibliotekarzem. Stamtąd został 1 VIII 1920 ponownie skierowany na front wojny polsko-sowieckiej jako lekarz 15. Pułku Ułanów Wielkopolskich. Służbę tę pełnił do 31 III 1921. Awansował do stopnia kapitana i od 1921 r. kontynuował studia na UJ, które ukończył w 1923 r., uzyskując dyplom doktora wszechnauk lekarskich. Został naczelnym lekarzem 2. Baonu Sanitarnego w Lublinie. W 1924 r. przeniesiono go do Szkoły Oficerów Sanitarnych przy Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie, przekształconej w 1928 r. w Szkołę Podchorążych Sanitarnych, która w 1930 r. wraz ze Szpitalem Ujazdowskim, jako Szpitalem Szkolnym, utworzyły CWSan; siedzibą był Zamek Ujazdowski z przylegającymi pawilonami w parku Ujazdowskim. Został stażystą, później młodszym ordynatorem na oddziale chorób umysłowych; specjalizował się także w neurologii. W 1928 r. awansował do stopnia majora i został starszym ordynatorem oddziału nerwowo-umysłowego w 7 Szpitalu Okręgowym w Poznaniu. W 1937 r. otrzymał awans na stopień podpułkownika. Był członkiem: Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, Towarzystwa Eugenicznego w Poznaniu, członkiem zarządu Okręgu Wielkopolskiego Związku Zawodowego Lekarzy Państwa Polskiego. Opublikował m.in.: *Eugenika a obronność kraju*, [w:] *Pamiętnik III Zjazdu Naukowego Oficerów Służby Zdrowia*, W. 1936, s. 3–15; toż, „Lekarz Wojskowy" 1936, t. 27, nr 7, s. 401–413, w którym zwrócił uwagę na malejący przyrost naturalny w Polsce, który jest aktualny również obecnie. Był autorem wspomnień: *Książka chorych Konnej Baterii Legionów Polskich*, „Lekarz Wojskowy" 1936, t. 28, nr 5–8, s. 309–340; toż, *Karabin i nosze. Wspomnienia lekarzy i farmaceutów z lat 1914–1920*, t. 1, W. 1927, opublikował:

Rastatt, s. 101–107; Werl, s. 121–107; Szczypiorno, s. 148–161.

Podczas wojny obronnej w 1939 r. był komendantem Szpitala Polowego nr 379 w Armii „Poznań", a po jej rozbiciu przedostał się do Warszawy, gdzie do 15 IX był komendantem Filii nr 4 przy ul. Czerniakowskiej 231 i Zastępczego Szpitala Okręgowego. Następnie od Dowództwa Obrony Warszawy otrzymał przydział do CWSan na komendanta 104. Szpitala Wojennego (Szpitala Ujazdowskiego), które to obowiązki pełnił do 29 IX 1939. W tym charakterze, jako komendant największego szpitala wojskowego, uczestniczył w przygotowaniu aktu kapitulacji Warszawy dn. 28 IX. W czasie okupacji niemieckiej był ordynatorem oddziału neurologicznego w Szpitalu Ujazdowskim i pod pseud. „Wujeczek" współpracował ze służbą zdrowia podziemnego harcerstwa i „Kedywem", wydzielonym dywersyjnym pionem AK. W grudniu 1941 r. uczestniczył w uwolnieniu ze Szpitala Wolskiego chorego więźnia Pawiaka, dostarczając zwłoki i sanitarkę, niezbędne do wymiany więźnia za ciało zmarłego w Szpitalu Ujazdowskim. W listopadzie 1942 r. był aresztowany przez gestapo i więziony na Pawiaku, ale po 2 miesiącach został „wykupiony" przez AK. Zajmował się zaopatrywaniem AK w leki i środki opatrunkowe, a także ukrywał rannych żołnierzy ruchu oporu. Uczestniczył w nauczaniu medycyny w zakonspirowanych uczelniach – Uniwersytecie Ziem Zachodnich w Warszawie oraz UW. Wraz z żoną ukrywał Żydówkę, 12-letnią Astę Szwarc, którą po wojnie oddano rodzinie. Pod koniec powstania warszawskiego uczestniczył w ewakuacji Szpitala Ujazdowskiego poprzez etapy: Chełmską 19, Dolną 42, Puławską 91, a po kapitulacji Sadyby – do Milanówka, zaś w listopadzie 1944 r. – do Krakowa. Tu na bazie Szpitala Miejskiego im. św. Łazarza zorganizował tzw. Szpital Warszawski, którym kierował do kwietnia 1945 r.

Osiedlił się w Chorzowie. Od 1 VI 1945 był lekarzem specjalistą w Ubezpieczalni Społecznej, lekarzem przemysłowym w hucie „Kościuszko" i prowadził praktykę prywatną. Wykładał w szkołach pielęgniarskich w Zabrzu i Siemianowicach Śląskich oraz w szkole felczerskiej w Chorzowie. Był rzeczoznawcą sądowym w województwie śląskim. W grudniu 1945 r. w Państwowym Zakładzie Higieny w Katowicach (obecnie Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna) uczestniczył w pierwszym w Polsce tygodniowym kursie dokształcającym dla lekarzy fabrycznych, który ukończyło 34 lekarzy śląskich. Na I Zjeździe Lekarzy Przemysłowych Hutniczych w Katowicach w dn. 26–27 X 1946 pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Zjazdu. Wygłosił referat pt. „Praktyka lekarza przemysłowego", który następnie opublikowany został w „Śląskiej Gazecie Lekarskiej" R. 2: 1946, nr 12, s. 739–746. Na Zjeździe tym przyjęto uchwałę, że urzędowa nazwa lekarza fabrycznego będzie brzmieć lekarz przemysłowy. Współpracował z redakcją „Śląskiej Gazety Lekarskiej" 1945–1947 przemianowanej na „Medycynę Pracy", czasopismo śląskiego środowiska lekarskiego. W „Medycynie Pracy" wydawanej przez jeden rok (1948) należał do Komitetu Redakcyjnego i był odpowiedzialny za dział traumatologia neurologiczna. Zlikwidowane czasopismo wznowiono w 1950 r. jako organ Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi, nie nawiązując do jego śląskiej tradycji. Był członkiem chorzowskiego Koła PTL, Śląskiej Izby Lekarskiej, w której należał do członków Sądu Dyscyplinarnego Izby, a w Związku Zawodowym Lekarzy Województwa Śląskiego był przewodniczącym Sekcji Lekarzy Hutniczych.

Odznaczony został m.in.: Krzyżem Niepodległości i 6-krotnie Krzyżem Walecznych (2-krotnie jako legionista). Był bibliofilem.

W 1933 r. ożenił się z Kazimierą Kolasińską, nauczycielką; małżeństwo było bezdzietne. W Chorzowie mieszkali przy placu 1 Maja 7.

W 1984 r. zrealizowano film telewizyjny pt. *Umarłem, aby żyć* (w reżyserii Stanisława

Jędryki, na podstawie scenariusza Jerzego Janickiego), o brawurowej akcji AK – uwolnieniu ze Szpitala Wolskiego więźnia Pawiaka, w której N. brał udział.

Zm. nagle 6 II 1954 w Chorzowie; pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Śląska Izba Lekarska w Katowicach, Arch., teczka personalna M. Naramowskiego; Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie, Zbiory Specjalne, materiały biograficzne dotyczące M. Naramowskiego. – Bayer S., *Nie byłem Kolumbem*, W. 1977, s. 53, 57, 85; tenże, *Służba zdrowia Warszawy w walce z okupantem 1939–1945*, W. 1985, s. 16, 149, 153, 276; Brożek K., *Lekarze w życiu społecznym województwa śląsko-dąbrowskiego (1945–1950)*, „Rocznik Katowicki" 1984, t. 12, s. 148, 150; tenże, *Polscy lekarze na Górnym Śląsku i Śląsku Cieszyńskim od końca XIX do połowy XX wieku*, Kat. 2009, s. 267; Brzeziński T., *Służba zdrowia w obronie Warszawy we wrześniu 1939 r.*, Łódź 1964; toż, „Biuletyn Wojskowej Akademii Medycznej" Suplement 1, z. 6, Łódź 1967, s. 156–157; Cygan W.K., *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*, t. 3, W. 2006, s. 202–203; *Czy wiesz, kto to jest?*, red. S. Łoza, W. 1938, s. 515; Dutkiewicz M., *Służba zdrowia Legionów Polskich w latach 1914–1917*, Piotrków Trybunalski 2009, s. 274–275, 304–306, 308; Felchner A., *Służba zdrowia Wojska Polskiego (od jesieni 1918 r. do mobilizacji w 1939 r.)*, cz. 2, Łódź 1990, s. 423, 490; Gołąbek W., *Bez rozkazu*, W. 1968, s. 172 (nazwisko zniekształcone na Naromowski); Herman E., *Neurolodzy polscy*, W. 1958, s. 86, 152; Ilnicki S., *Ppłk. dr Mieczysław Naramowski (1889–1954) – psychiatra i neurolog wojskowy*, „Lekarz Wojskowy" 1990, nr 9–10, s. 683–685, fot.; Kann M., *Niebo nieznane*, W. 1964, s. 17, 108, 116; Konefał J., *Legiony Polskie w Lubelskiem 1914–1918*, Lublin 1999, s. 93, 235; *Kurs lekarzy fabrycznych*, „Śląska Gazeta Lekarska" (Cieszyn) R. 2: 1946, s. 113; Lisowski W., *Polska służba zdrowia w powstaniach narodowych 1794–1944*, t. 2, W. 2006, s. 255–256; Miedza-Tomaszewski S., *Benefis konspiratora. Umarłem, aby żyć*, W. 1985, s. 41–43; Milewska W., Nowak J.T., Zientara M., *Legiony Polskie 1914–1918. Zarys historii militarnej i politycznej*, Kr. 1998, s. 233, 238, 263, 278; *I Zjazd lekarzy przemysłowych hutniczych*, Kat. 1946; *Podchorążowie z Ujazdowa. Wspomnienia Szkoły Podchorążych Sanitarnych 1922–1939*, Londyn 1972, s. 57; „Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej" na 1936 rok, W. 1936, rubr. 853, 872; „Rocznik..." na 1938 rok, W. 1938, rubr. 481; „Rocznik..." na 1948 rok, W. 1949, rubr. 310; *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 2, cz. 1, Wr. 1990 (błędnie podano imię: Marian); Stachiewicz P., *„Parasol". Dzieje Oddziału do Zadań Specjalnych Kierownictwa Dywersji Komendy Głównej Armii Krajowej*, W. 1991, s. 142; *Tajne nauczanie medycyny i farmacji w latach 1939–1945*, red. A. Dawidowicz, W. 1977, s. 223, 228; Wiśniewska M., Sikorska M., *Szpitale powstańczej Warszawy*, W. 1991, s. 173, 178–179; Wojtkowiak S., *Lancet i karabin. Dzieje szkolnictwa medycznego w Wojsku Polskim*, W. 1973, s. 50; Zembrzuski L., *Złota Księga Korpusu Sanitarnego Polskiego 1797–1918*, W. 1927, s. 136–137. – Nekrolog: „Dziennik Zachodni" 1954, nr 34, s. 4.

Krzysztof Brożek

Nęcka Marianna – s. Anania (1909–1980), dyplomowana pielęgniarka.

Ur. 23 VI 1909 w Donaborowie, pow. Kępno, w rodzinie Wincentego – rolnika i Jadwigi z d. Gruszka. W rodzinnej miejscowości ukończyła 7-klasową szkołę powszechną. Następnie uczęszczała na kurs gospodarstwa domowego. 1 I 1930 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza w Cieszynie, gdzie została obłóczona 29 XII 1930, otrzymawszy imię s. Anania. Po odbytym nowicjacie w 1932 r. została skierowana do szpitala w Chorzowie Batorym jako pomoc pielęgniarska. 29 I 1933 złożyła śluby czasowe, a 29 I 1936 – śluby wieczyste. W 1934 ukończyła Państwowy Kurs Pielęgniarski w Katowicach, zakończony egzaminem przed Państwową Komisją Egzaminacyjną. Otrzymany dyplom państwowy z dn. 20 I 1934 upoważniał ją do wykonywania pracy w tym zawodzie. Od tego momentu s. Anania jako dyplomowana pielęgniarka nadal służyła chorym w szpitalu w Chorzowie Batorym. W tymże szpitalu była bardzo troskliwą i ofiarną pielęgniarką, ogólnie lubianą ze względu na jej pogodne i serdeczne usposobienie. W l. 1942–1945 szpital ten został przez władze okupacyjne przekształcony w szpital wojskowy. Dn. 18 I 1945 zaczęto pośpiesznie likwidować szpital wojskowy w Chorzowie II. Siostry tam pracujące były zmuszone wraz z wojskiem opuścić jego teren. Ciężko rannych żołnierzy wysłano w Sudety, a z lekko rannymi wyjechało 21 sióstr boromeuszek, w tym 4 siostry ze szpitala z Chorzowa Batorego – wśród nich znalazła się s. Anania. Przez 2 tygodnie stacjonowali w Złotoryi, lecz z powodu

zbliżającego się frontu cały transport wraz z rannymi skierowano do Zgorzelca, a po kilku dniach – do Halle nad Salą. Tam ulokowano ich w 2 budynkach szkolnych, gdzie już około 900 żołnierzy leżało na słomie i bez dostatecznej opieki (1 lekarz, 2 pielęgniarzy i 3 pielęgniarki). Dopiero kiedy nadszedł transport z urządzeniami szpitalnymi z Chorzowa II, urządzono szpital z prawdziwego zdarzenia. Siostry boromeuszki pielęgnowały rannych aż do chwili zajęcia miasta przez wojska amerykańskie. W sierpniu – już po zakończeniu wojny – wszystkie wróciły do Polski; wracały w kilku grupach. S. Ananiа Nęcka wróciła do szpitala w Chorzowie Batorym, w którym pielęgnowała chorych przez całe życie zakonne. W l. 1969–1975 piastowała funkcję przełożonej we wspólnocie zakonnej.

Zm. 22 II 1980 w Chorzowie Batorym, w 71 r.ż.; pochowana na miejscowym cmentarzu.

AZM – Kartoteka personalna A nr 49. – Akta zmarłej siostry od 31 I 1979 do 31 XII 1980 nr 2/80 odpis świadectwa pielęgniarskiego s. Ananii, S. Teofora – Gertruda Kasperek, *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza w Mikołowie*, [w:] *Żeńskie Zgromadzenie Zakonne w Polsce 1939–1947*, t. 11, Lublin 1997, s. 146.

Gertruda Kasperek

Nicer Aleksander (1909–1994), nauczyciel, dyrektor IV Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Skłodowskiej-Curie w l. 1954–1972.

Ur. 24 II 1909 w Krzepicach; syn Michała, rolnika, i Franciszki z d. Rudlicka. Do szkoły powszechnej uczęszczał w swej rodzinnej miejscowości. Po jej ukończeniu kontynuował edukację w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Częstochowie, z którego w 1928 r. przeniósł się do Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Koźminie. Tam zdał egzamin dyplomowy na nauczyciela szkół powszechnych i uzyskał świadectwo dojrzałości. Pracę zawodową rozpoczął 1 IX 1930 jako nauczyciel kontraktowy w Publicznej Szkole Powszechnej Nr 2 w Chropaczowie. W szkole tej w 1932 r. został nauczycielem tymczasowym. W tym charakterze od 1 IX 1934 kontynuował pracę w Publicznej Szkole Powszechnej Nr 4 w Chropaczowie. W marcu 1935 r. zdał praktyczny egzamin na nauczyciela publicznych szkół powszechnych i w tej samej placówce uzyskał status nauczyciela stałego. Wybuch wojny zastał go w Starym Sączu. Od końca września 1939 do marca 1940 r. pracował jako nauczyciel w Publicznej Szkole Powszechnej w Starym Sączu, natomiast od maja 1940 do kwietnia 1945 r. – w Publicznej Szkole Powszechnej w Obidzy (pow. nowosądecki). Między styczniem 1943 a grudniem 1944 r. prowadził także tajne nauczanie.

W kwietniu 1945 r. został zatrudniony jako nauczyciel Publicznej Szkoły Powszechnej Nr 7 w Chorzowie (obecnie Szkoła Podstawowa nr 37). Od września 1945 do czerwca 1948 r. studiował na Wydziale Humanistycznym Instytutu Pedagogicznego w Katowicach i uzyskał kwalifikacje do nauczania historii w szkołach ogólnokształcących stopnia licealnego oraz w zakładach kształcenia nauczycieli. Od marca do lipca 1949 r. pełnił obowiązki inspektora szkolnego w Głubczycach, zaś od września t.r. został zastępcą dyrektora Szkoły Ogólnokształcącej stopnia podstawowego i licealnego w Chorzowie (obecnie Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących – AZSO Nr 2). Z końcem sierpnia 1951 r. został odwołany z tego stanowiska i przenie-

siony służbowo na równorzędne stanowisko w Szkole Ogólnokształcącej Koedukacyjnej stopnia podstawowego i licealnego w Rudzie Śląskiej. 24 IX 1951 objął stanowisko dyrektora Szkoły Ogólnokształcącej stopnia licealnego w Strzemieszycach. W wyniku problemów zdrowotnych od września 1952 do lutego 1953 r. przebywał na urlopie chorobowym. W październiku 1953 r., po odwołaniu na własną prośbę z zajmowanego stanowiska, został ponownie zastępcą dyrektora w III Szkole Powszechnej i Liceum Ogólnokształcącym w Chorzowie Batorym (obecnie AZSO Nr 2). 1 X 1954 ze względów organizacyjnych został przeniesiony z urzędu na stanowisko dyrektora II Liceum Ogólnokształcącego w Chorzowie (obecnie IV Liceum Ogólnokształcące). Na tym stanowisku pracował aż do przejścia na emeryturę w sierpniu 1972 r.

Na lata jego dyrektorowania przypadły tak ważne wydarzenia jak: nadanie szkole imienia Marii Skłodowskiej-Curie (1958), wprowadzenie reformy programowej (1961), przekształcenie szkoły żeńskiej w koedukacyjną (1963), nadanie szkole sztandaru (1968). Po przejściu na emeryturę przez kilka lat pracował w niepełnym wymiarze etatu jako nauczyciel historii w III Liceum Ogólnokształcącym im. Stefana Batorego w Chorzowie.

Od 1930 r. był członkiem PZZ i ZNP. W chropaczowskich Kołach obu tych organizacji sprawował okresowo funkcje sekretarza i wiceprezesa. W październiku 1947 r. wstąpił do SL (od 1949 r. ZSL). Był sekretarzem Koła ZSL w Katowicach, prezesem Koła „Nauczyciele" ZSL w Katowicach oraz członkiem Wojewódzkiego Komitetu ZSL. Na przełomie l. 60. i 70. był radnym MRN w Chorzowie i zastępcą przewodniczącego Komisji Zdrowia i Opieki Społecznej. Należał do członków założycieli Stowarzyszenia Miłośników Chorzowa im. Juliusza Ligonia.

Odznaczony był Medalem 10-lecia PL (1955), ZKZ (1973), KK OOP (1979), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1982).

W 1938 r. zawarł związek małżeński z Marią Słowikówną. Z małżeństwa tego przyszło na świat 3 dzieci (Jacek, Stanisław, Barbara).

Zm. 14 VIII 1994 w Starym Sączu i tam został pochowany.

Archiwum Urzędu Miejskiego w Chorzowie, Akta osobowe pracowników oświaty i żłobków, [bez sygn.]. – Hermann R., *Z historią w tornistrze*, Ch. 2007; Piegza M., *Chorzowskie szkoły dawniej i obecnie*, Ch. 2010; *[Czterdzieści] 40 lat Stowarzyszenia Miłośników Chorzowa im. Juliana Ligonia*, pod red. M. Gałuszki.

Roman Herrmann

Niemirski (nazwisko rodowe: **Niemiec**) **Władysław** (1914–2001), inż. architekt, projektant ogrodów i parków, malarz i rysownik.

Ur. 19 VI 1914 w Wiśle. W l. 1925–1928 pobierał nauki w Cieszynie, w Gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego, a następnie (w l. 1929–1933) w Gimnazjum matematyczno-przyrodniczym. Studia rozpoczęte w 1933 r. na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej przerwała wojna. Jeszcze w ich trakcie, w 1937 r., został zatrudniony w pracowni Franciszka Krzywdy-Polkowskiego, asystując przy powstaniu projektu zieleni dla Wisły (1938 r.). Stworzył wówczas także wyróżniony w konkursie projekt domów robotniczych dla Śląska. W czasie wojny (od 1942 r.) był zatrudniony jako ogrodnik w parku przy dworku Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli. Od 1947 r. kontynuował studia architektoniczne w Politechnice Warszawskiej, ukończone uzyskaniem dyplomu w 1948 r. Po studiach pozostał na uczelni, podejmując pracę w Zakładzie Architektury Krajobrazu. Od 1950 r. podjął pracę na stanowisku adiunkta w Katedrze Kształtowania i Zdobienia Krajobrazu na Wydziale Ogrodnictwa SGGW. Od tego momentu do 1958 r. pełnił też funkcję głównego projektanta Śląskiego Parku Kultury (dziś WPKiW w Chorzowie). W 1957 r. uzyskał

tytuł docenta, a w 1967 r. profesurę. Opracował ponad 40 projektów ogrodów i zespołów zieleni miejskiej; był konsultantem wielu biur projektowych w Polsce. Projekt parku chorzowskiego był przez niego prezentowany w Zurychu, Lizbonie, Bostonie i Kolonii. Liczne prace projektowe N. obejmowały m.in. zagospodarowanie parku Dolinka Szwajcarska w Warszawie, aranżację zieleni placu Szembeka i w osiedlu mieszkaniowym Praga II tamże. Następnie zaprojektował parki kultury w Lublinie i Pruszkowie oraz na Bielanach w Warszawie, park w Białymstoku, parki miejskie w Otwocku (współautorzy: S. Rutkowski oraz P. Wolski) i w Dolinie Trzech Stawów w Katowicach (jako kierownik zespołu). Stworzył także założenia zieleni w ośrodkach rekreacyjnych: kolonijnym w Helenowie k. Warszawy oraz wypoczynkowym w Płowniowicach (jako kierownik zespołu). W dziedzinie zespołów tematycznych opracował projekty ogrodów zoologicznych w Warszawie (współautorzy: E. Jankowska, B. Kuszell, B. Dobrogowska) i Toruniu (współautorzy: S. Rutkowski i P. Wolski), projekt Centralnego Ogrodu Botanicznego PAN w Warszawie (współautorzy E. Jankowska i B. Kuszell) oraz Cmentarza Obozu Straceń w Treblince (współautor A. Zielonko). Stworzył też przy współautorstwie S. Sobolewskiego projekty urbanistyczne zieleni miast Gołonóg i Grodziec, śródmieścia Katowic oraz studium rozwoju zieleni Bielska-Białej (jako kierownik zespołu). Jest autorem wielu artykułów, książek, w tym także podręcznika akademickiego do nauki kształtowania terenów zieleni.

Niemirski A., *Profesor Władysław Niemirski,* [w:] *Architekci krajobrazu – absolwenci SGGW w latach 1931–1990* [zespół red. A. Niemirski i in.; współpr. T. Stachowicz], Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Ogrodniczy. Oddział Architektury Krajobrazu. Katedra Projektowania w Architekturze Krajobrazu, *Diariusz Katedry Projektowania w Architekturze Krajobrazu*, z. 2, W. 1995, s. 36; *Kształtowanie terenów zieleni*, pod red. W. Niemirskiego, W. 1973.

Irma Kozina

Niepokojczycka Kamila (1905–1984), nauczycielka języka polskiego w Liceum Pedagogicznym w Chorzowie w l. 1945–1970.

Ur. 10 V 1905 w Jarosławiu (Rosja); córka Józefa Jana Albina – dziedzicznego szlachcica guberni kijowskiej i Julii z d. Szczerbińskiej. W 1907 r. wyjechała wraz z rodzicami do Nerechty w guberni kostromskiej (Rosja), gdzie ukończyła 4 klasy gimnazjum. Piątą klasę gimnazjalną skończyła w Połtawie (w 1917 r.). W l. 1918–1924 mieszkała w Kamieńsku w guberni jekaterynosławskiej (Rosja), gdzie uczęszczała na kursy pedagogiczne i techniczne. W 1924 r. ojciec uzyskał możliwość wyjazdu do Polski i w sierpniu t.r. przyjechał wraz z rodziną do Królewskiej Huty. Pracował jako farmaceuta w chorzowskiej aptece przy ul. Adama Mickiewicza 15. N. rozpoczęła naukę w VI klasie Miejskiego Gimnazjum Żeńskiego w Chorzowie.

W 1927 r. zdała maturę i podjęła dalszą naukę na Wydziale Humanistycznym UW. Podczas studiów czynnie pracowała jako harcerka; ukończyła też kursy: PCK i bibliotekarski. W 1932 r. uzyskała dyplom magistra filozofii na Wydziale Humanistycznym UW, na kierunku polonistyki (dziekanem Wydziału był wówczas prof. Marceli Handelsman, a prof. Stanisław Szober – przewodniczącym Komisji Egzaminacyjnej, przed którą N. obroniła pracę magisterską nt. „Nowele Marii Konopnickiej"). W ciągu kolejnego roku (1933) była słuchaczką Studium Pedagogicznego przy UW. W październiku 1933 r.

otrzymała posadę nauczyciela kontraktowego w Gimnazjum Państwowym w Kowlu (woj. łuckie), gdzie pracowała do czerwca 1934 r. Do końca t.r., w związku z chorobą, przebywała na urlopie bezpłatnym. W okresie od 1935 do czerwca 1936 r. była nauczycielem w 7-klasowej Publicznej Szkole Powszechnej nr 5 w Kowlu. Ze względu na brak kwalifikacji do nauczania w szkołach powszechnych Kuratorium nie przedłużyło N. umowy o pracę na kolejny rok. Od września 1936 r. została zatrudniona w charakterze nauczyciela języka polskiego w Miejskim Gimnazjum Żeńskim w Chorzowie. W październiku t.r. uzyskała dyplom nauczyciela szkół średnich. W r.szk. 1938/1939 dodatkowo podjęła pracę w Miejskim Instytucie Handlowym w Chorzowie. Ze względu na brak możliwości pracy w pełnym wymiarze godzin N. we wrześniu 1938 r. objęła posadę nauczyciela w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Pszczynie. We wrześniu 1939 r. została mianowana stałą nauczycielką państwowych liceów pedagogicznych. W czasie II wojny światowej była więźniem obozu koncentracyjnego. Po wyzwoleniu, w 1945 r., została zatrudniona na stanowisku nauczyciela języka polskiego w Liceum Pedagogicznym w Chorzowie, gdzie pracowała aż do likwidacji szkoły (1970 r.). W l. 60. XX stulecia (w niepełnym wymiarze godzin) pracowała także w Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących w Chorzowie. Działała w chorzowskiej organizacji harcerskiej. Równie aktywnym działaczem ZHP w Chorzowie był jej brat, drużynowy, Wacław Niepokojczycki, który zginął 15 IX 1939 pod Kutnem.

Zm. 4 III 1984 w Chorzowie.

APKat., zespół Akta osobowe nauczycieli, 27 UWŚL/OP, nr 137; UM Chorzów, Kadry, Akta osobowe nauczycieli, sygn. B50/4; Urząd Stanu Cywilnego w Chorzowie, akt zgonu nr 379/84. – Gmyrek S., Liceum Pedagogiczne w Chorzowie w latach 1945–1970. Praca magisterska [mps]. Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Wydział Humanistyczny, Kr. 1988, s. 30, 136; [Siedemdziesięciopięciolecie] 75-lecie ZNP. Postępowe tradycje organizacji związkowej ZNP w Chorzowie, s. 10, Kronika ZNP w Chorzowie, sekcja emerytów. – Bethge D., Stankiewicz M., *Żniwo śmierci 1939–1945 r. Szkice z dziejów harcerstwa chorzowskiego*, Ch. 1982, s. 12; ciż, Zaleska J., *Nasze lata dwudzieste. Szkice z dziejów harcerstwa chorzowskiego*, Ch. 1983, s. 15; Hanke R., *Polska droga Chorzowa...*, s. 243; *Liceum Pedagogiczne w Chorzowie 1945–1970. Zjazd absolwentów 2009*, zesp. red. T. Gola [i. in.], Ch. 2009, s. 15, 47; Sieradzka D., *Królewska Huta – Chorzów...*, s. 141; Moska D., *Farmacja śląska – chorzowskie apteki w latach 1922–1939*, „Zeszyty Chorzowskie" 2010, t. 11, Ch. 2010, s. 44, 50, 53. – Urzędowy spis: lekarzy, lekarzy dentystów, farmaceutów, felczerów. Dostępny w internecie, http://www.poznan.pl/dlibra/plain.

Janina Parysz

Nita Jan (1908–1968), ks., duchowny katolicki, proboszcz parafii św. Józefa w Chorzowie.

Ur. się 20 III 1908 w Szczurowej, w pow. brzeskim (diecezja tarnowska). Jego rodzicami byli Bartłomiej (rolnik) i Maria z d. Giemza. Do szkoły powszechnej zaczął uczęszczać w 8 r.ż. (wcześniej było to niemożliwe z powodu działań wojennych). Po 4 latach, w 1920 r., rozpoczął naukę w Państwowym Gimnazjum w Brzesku, w klasie o profilu matematyczno-przyrodniczym. Tu ukończył 2 klasy, a następnie kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum im. Kazimierza Brodzińskiego w Tarnowie, w klasie typu staroklasycznego. W 1928 r. zdał egzamin dojrzałości.

W tym samym roku wstąpił do ŚSD w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia prezbiteratu przyjął 29 VI 1933 w kościele Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach z rąk bpa Stanisława Adamskiego.

Niedługo po święceniach, 15 VII 1933, został skierowany na zastępstwo wakacyjne do parafii św. Pawła Apostoła w Pawłowie, a od sierpnia t.r. otrzymał dekret wikariusza w tej parafii. Z dn. 7 II 1934 został przeniesiony do parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Nakle Śląskim. Pracował tam kilka miesięcy i 14 VIII t.r. został wikariuszem parafii Matki Bożej Różańcowej w Halembie. Po niespełna 3 latach posługi w tej parafii otrzymał nowy dekret. Został wikariuszem parafii św. Wawrzyńca w Wirku-Nowej Wsi. Pracował tam tylko półtora roku (od 9 III 1936 do 25 X 1937). Następnie ordynariusz skierował go do posługi w parafii św. Józefa w Chorzowie.

W maju 1940 r. władze okupacyjne zmusiły go do opuszczenia Górnego Śląska i został wysiedlony do GG. Osiadł w Szczurowej, skąd pochodziła jego rodzina, i tam pomagał w duszpasterstwie. Przede wszystkim poświęcał się tajnemu nauczaniu młodzieży gimnazjalnej. Do diecezji katowickiej i parafii św. Józefa w Chorzowie powrócił w lutym 1945 r. Dn. 28 IV t.r. został mianowany wikariuszem adiutorem ks. kan. Pawła Czai, proboszcza tejże parafii. Po jego śmierci, w 1947 r. stał się administratorem parafii. W 1950 r. przedstawił kurii diecezjalnej pracę proboszczowską pt. „Parafia św. Józefa w Chorzowie". 28 VIII 1952 otrzymał prawo noszenia pelerynki proboszczowskiej oraz używania tytułu proboszcza. Dopiero 23 VII 1957 otrzymał dekret proboszczowski. W 1957 r. doprowadził do pierwszego kapitalnego remontu kościoła i zabezpieczenia go przed szkodami górniczymi.

W związku z problemami zdrowotnymi, wiosną 1967 r. poprosił ordynariusza o możliwość skorzystania z rocznego urlopu. Po powrocie do Chorzowa, w 1968 r., zrezygnował z pełnienia funkcji proboszcza, ale z dn. 3 IV t.r. został rektorem kaplicy pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny znajdującej się w Domu Parafialnym przy ul. Pudlerskiej. Podczas wakacji udał się do sanatorium w Krynicy.

Zm. w tamtejszym szpitalu 13 VIII 1968. Jego pogrzeb odbył się 16 VIII t.r. w Chorzowie. Przewodniczył mu bp Herbert Bednorz, a modlitwy na cmentarzu poprowadził przyjaciel zmarłego, bp Julian Groblicki.

AAKat., Akta personalne ks. Jana Nity, sygn. 575; Arch. Wyższego ŚSD, t. 1: 1923–1967, nr 154 (b. p., rkps). – Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000*, Ch. 2007, s. 327; Ledwoń J., Dzieje parafii pod wezwaniem św. Józefa w Chorzowie do roku 1982. Praca magisterska [mps]. Kat. 1990, Biblioteka Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach, s. 78–86; Nalepa E., *Zmarli kapłani Kościoła katowickiego*, t. 2: *Kapłani wyświęceni w latach 1923–1939 (do wybuchu II wojny światowej)*, Kat. 1999, wersja elektroniczna (CD-ROM), s. 146–147; *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939–1956 w dokumentach*, pod red. K. Banaś i A. Dziuroka, Kat. 2003, s. 69, 239; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, pod red. J. Myszora, Kat. 2009, s. 277 (fot.); *Śp. Ks. Jan Nita*, „Gość Niedzielny" 1968, nr 37, s. 223; – *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Kat. 1934, s. 92; toż, 1936, s. 149; toż, 1938, s. 47; toż, 1947, s. 28; *Rocznik Diecezjalny*, Stalinogród 1953, s. 24; toż, 1955, s. 23; *Diecezja Katowicka*, Kat. 1958, s. 37; *Rocznik Diecezji Katowickiej*, Kat. 1970, s. 294.

ks. Damian Bednarski

Nocoń Rudolf (1922–2000), nauczyciel, pisarz, dyrektor szkół zawodowych w Chorzowie.

Ur. 4 V 1922 w Chorzowie. Tutaj też rozpoczął edukację w szkole powszechnej, a w 1938 r. – w Liceum Handlowym, lecz dalszą naukę przerwała wojna. Miał niezwykłe zdolności językowe. Jako młody poliglota biegle władał językami angielskim i niemieckim. W latach okupacji prowadził w Chorzowie tajne nauczanie w zakresie języka angielskiego. Rozpoczętą przed wojną naukę w Liceum Handlowym ukończył po wyzwoleniu. Następnie podjął studia w Wyższym Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych w Katowicach (później WSE, następnie AE, obecnie Uniwersytet Ekonomiczny). Od września 1946 r. podjął pracę jako nauczyciel języka angielskiego w Miejskim Instytucie Kształcenia Handlowego w Chorzowie, a w l. 1946–1949 został zatrudniony w Wyższym Studium Nauk

Społeczno-Gospodarczych jako wykładowca języka angielskiego. Publikował podręczniki i skrypty do nauczania tego języka dla studentów i uczniów szkół średnich. Był autorem następujących publikacji: *Zasady gramatyki angielskiej* (1947), *Angielsko-polski słownik terminologii handlowej* (1948), *Język angielski w sferze biznesu* (1948), *Business English. Angielsko-polski i polsko-angielski słownik terminologii handlowej* (1959), *Materiały pomocnicze do nauki języka angielskiego* (1971).

Był nauczycielem lubianym w środowisku nauczycielskim i wśród młodzieży. Cechowała go łatwość nawiązywania kontaktów zarówno z uczniem zdolnym, jak i tym, który sprawiał trudności. Znany był w środowisku chorzowskim jako dobry i lubiany nauczyciel „ekonomika"; wykazywał umiejętności organizacyjne. Był organizatorem wielu imprez nauczycielskich, uczniowskich i harcerskich. Organizował również wycieczki, biwaki harcerskie, wieczory „ze śpiewem". Założył i prowadził kronikę szkolną. Z jego inicjatywy powstało wydawnictwo, poświęcone Zespołowi Szkół Ekonomicznych.

Jego duże doświadczenie zawodowe, bardzo dobra ocena jego pracy pedagogicznej, a zarazem sprawdzone umiejętności organizatorskie sprawiły, że władze oświatowe z pełną odpowiedzialnością powierzyły mu stanowisko dyrektora w nowo utworzonym Technikum Zawodowym dla Pracujących (1 II 1964–31 VIII 1972). Zadaniem tej placówki oświatowej było stworzenie możliwości ukończenia szkoły średniej dorosłym, którzy z różnych przyczyn losowych nie zdobyli średniego wykształcenia. Jako sprawdzonemu i dobremu organizatorowi, a także doświadczonemu dyrektorowi władze oświatowe ponownie powierzyły N. funkcję dyrektora w powstającym w Chorzowie Liceum Medycznym. Jako kierujący tą placówką dokonał pionierskiej pracy organizacyjnej, tworząc zręby organizacyjne „Medyka". Funkcję dyrektora sprawował tam od 1 IX 1972 do 31 VIII 1973. Od 1 IX 1973 pracował w Liceum Ekonomicznym jako nauczyciel języka angielskiego, a z dn. 31 VIII 1976 przeszedł na emeryturę.

Oprócz pracy zawodowej interesował się geografią i archeologią. Był niestrudzonym podróżnikiem w poszukiwaniu śladów życia i kultury człowieka. Aktywnie pracował jako członek Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Wynikiem wnikliwej pracy i rozwijania zainteresowań są następujące publikacje: *Dzieje, kultura i upadek Inków* (1959), *Kobieta w życiu Indian Ameryki Południowej* (1964), *Rola tytoniu w obrzędach indiańskich Ameryki Południowej* (1964, 1967) oraz wiele artykułów i recenzji książek o tematyce indiańskiej. Ponadto w ramach prac wyżej wymienionych Towarzystw wygłaszał referaty na konferencjach i seminariach naukowych w ośrodkach akademickich całego kraju.

Za swoją ambitną i nienaganną pracę w szkolnictwie handlowym i ekonomicznym Chorzowa, a także za tworzenie fundamentów pod nowe placówki oświatowe został wyróżniony Nagrodą Kuratora Okręgu Katowickiego oraz SKZ i ZKZ.

Jako emeryt chętnie podejmował dodatkowe prace z uczniami, którzy pragnęli poszerzyć umiejętności lingwistyczne w zakresie języków angielskiego i niemieckiego. W 1989 r. opracował i opublikował *Podstawy gramatyki języka niemieckiego* dla studentów.

Zm. 23 V 2000 w Chorzowie. Jego mogiła znajduje się na cmentarzu parafii św. Jadwigi w Chorzowie.

Zbiory arch. Zespołu Szkół Ekonomicznych w Chorzowie. – Jodkowska B., *Historia o Krainie Wielkiej* Przygody, „Życie Chorzowa" 1958, nr 12 (22–28 III).

Józefa Dziadek-Wilk

Nowak Roman, pseud.: „Pyrlik", „Krupka", „Dominik", „Gustlik" (1900–1980), polityk, komunista, działacz ruchu robotniczego, uczestnik powstań śląskich.

Ur. 21 VII 1900 w Chorzowie Starym, w rodzinie robotniczej Jana i Agaty z d. Suszczyk. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął fizyczną pracę zarobkową w kopalni „Król" (później „Prezydent") w Chorzowie, a następnie w hucie „Królewskiej" (później „Kościuszko") i Elektrowni Chorzów. Po wybuchu rewolucji listopadowej 1918 r. wstąpił do Związku Zawodowego Metalowców, kolportował ulotki i prasę robotniczą. Zbliżył się wówczas do Związku Spartakusa i rodzącego się na Górnym Śląsku ruchu komunistycznego. Wziął jednak udział w II i III powstaniach śląskich, walcząc w szeregach 4. Pułku Królewskohuckiego. Uczestniczył też (oddając głos za Polską) w plebiscycie, wbrew stanowisku kierownictwa KPGŚl., wzywającej do bojkotu. Rozczarowany przebiegiem i zakończeniem walk powstańczych, porzucił ostatecznie obóz narodowy i pod koniec września 1921 r. wstąpił do KPGŚl. Po podziale obszaru plebiscytowego pozostał w Polsce, działając odtąd w zdelegalizowanej Komunistycznej Partii Robotniczej Polski, później KPP. Organizował komórki tej partii w różnych zakładach przemysłowych na terenie osiedli tworzących dzisiejszy Chorzów. Podczas wyborów do Sejmu RP w 1922 r. był mężem zaufania w komisji wyborczej w Chorzowie Starym z ramienia partii, startującej pod kryptonimem „Związek Proletariatu Miast i Wsi". Jesienią 1923 r. wszedł w skład Górnośląskiego Komitetu Akcji (Komitet 21"), międzypartyjnej organizacji kierującej strajkiem generalnym w regionie.

W kwietniu 1924 r. został po raz pierwszy aresztowany w Chorzowie za kolportaż ulotek i wzywanie do demonstracji pierwszomajowych. Utraciwszy wówczas pracę, założył Komitet Bezrobotnych w Chorzowie Starym, któremu przewodniczył. Był też członkiem Centralnego Komitetu Bezrobotnych w woj. śląskim. Współorganizował górnośląskie ogniska Związku Młodzieży Komunistycznej w Polsce i wszedł w skład władz okręgowych tej organizacji. Został niebawem członkiem egzekutywy Komitetu Okręgowego KPP. Był już wówczas pod stałą obserwacją policji; po dekonspiracji chorzowskiej komórki KPP został ponownie na krótko aresztowany.

W październiku 1925 r. kierownictwo partii wysłało N. na przeszkolenie do Moskwy. Do kraju wrócił latem 1926 r., wybrany do władz centralnych ZMK. W kwietniu 1927 r. aresztowano go na terenie Zagłębia Dąbrowskiego pod zarzutem prowadzenia działalności wywrotowej i skazano na 4 lata więzienia. Odsiadywał je w kilku zakładach karnych (Katowice, Sosnowiec, Będzin, Mysłowice, Wronki i Koronowo), gdzie należał do zarządów komun więziennych, współorganizując protestacyjne głodówki. Od jesieni 1931 r. przebywał w Warszawie jako członek Centralnego Wydziału Zawodowego przy KC KPP, współpracując z lewicowymi związkami zawodowymi. Aresztowany w styczniu 1931 r., po krótkim pobycie w więzieniach na Pawiaku i Mokotowie został zwolniony, gdyż śledztwo nie potwierdziło tym razem zarzutów uprawiania marksistowskiej propagandy. Od października 1932 do kwietnia 1934 r. ponownie przebywał w Moskwie, gdzie był słuchaczem Międzynarodowej Szkoły Leninowskiej i pracował w Czerwonej Międzynarodówce Związków Zawodowych (Profintern). Po powrocie do Polski działał w środowisku kolejarzy łódzkich. Od 1935 r. był sekretarzem poznańskiego, a później śląsko-dąbrowskiego Komitetu Obwodowego KPP. Od 1936 r. w składzie Krajowego Sekretariatu KPP zajmował się m.in. werbowaniem ochotników na wyjazd do Hiszpanii i pomocą materialną dla walczących tam w wojnie republikanów.

W maju 1937 r. N. został wysłany do zagranicznego kierownictwa KC KPP w Pradze. Tam zastała go wiadomość o rozwiązaniu partii. Po wkroczeniu Wehrmachtu na obszary sudeckie, wobec zagrożenia Czechosłowacji okupacją nazistowską, emigrował do Ameryki Południowej. Okres II wojny światowej spędził głównie w Boliwii, działając w organizacjach polonijnych, które

współorganizował: w Polskim Związku Demokratycznym i Związku Słowiańskim; w obu pełnił funkcję wiceprzewodniczącego. Należał także do Komitetu Pomocy Polsce, Komitetu Pomocy Aliantom i Komitetu Pomocy Związkowi Radzieckiemu, utrzymując kontakty z polonijnymi środowiskami w innych krajach, przede wszystkim w Brazylii i Argentynie.

Do Polski powrócił w listopadzie 1946 r. Wstąpił do PPR, zgłaszając się do dyspozycji Komitetu Centralnego. Skierowany do Katowic, pełnił funkcję II sekretarza KW PPR, a po zjednoczeniu PPR i PPS wszedł w skład egzekutywy i 4-osobowego Sekretariatu KW PZPR. Po utworzeniu w 1950 r. woj. opolskiego został oddelegowany w lipcu t.r. do zorganizowania tamtejszych struktur partyjnych i wyznaczony na I sekretarza KW, co potwierdził wybór I Wojewódzkiej Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej 8 X 1950. Opolską organizacją wojewódzką PZPR kierował blisko 6 lat, co w ówczesnym modelu ustrojowym oznaczało najważniejszą pozycję personalną w regionie, a także odpowiedzialność wobec władz centralnych za realizację polityki społeczno-gospodarczej. Bilans planu 6-letniego był niejednoznaczny, ale na ogół – mimo usuwania skutków zniszczeń wojennych, rozbudowy przemysłu, otwarcia wyższej uczelni w Opolu – niekorzystny. Zawiodły koncepcje szybkiej kolektywizacji rolnictwa, nie uniknięto rażących błędów, dysproporcji i naruszenia równowagi ekologicznej w trakcie industrializacji, przede wszystkim jednak doznały klęski zamierzenia integracyjne wobec rodzimej ludności. N. był, oczywiście, głównie wykonawcą założeń polityki centralnej, ale w pełni się z nią utożsamiał, zatem w powszechnej opinii stał się niekwestionowanym symbolem okresu stalinowskiego na Śląsku Opolskim. Uważano go za dogmatyka i przedstawiciela sił konserwatywnych w PZPR. Zadecydowało to o przebiegu jego dalszej kariery politycznej.

Od wyborów do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r. był posłem. Pozostawał nim również w 4 pierwszych kadencjach Sejmu PRL (1952–1969). W l. 1948–1954 był zastępcą członka KC PZPR, na II zjeździe PZPR został członkiem KC, pozostając nim aż do V Zjazdu (1954–1968). Na VII Plenum KC PZPR w lipcu 1956 r. wszedł w skład Biura Politycznego; został też przewodniczącym Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej (CKKP). Przestał wówczas faktycznie pełnić obowiązki I sekretarza KW PZPR w Opolu; formalnie zwolniło go plenum KW 25 IX 1956. Przeniósł się wówczas na stałe do Warszawy. Na VIII Plenum KC PZPR w październiku 1956 r. nie wszedł w skład Biura Politycznego; CKKP przewodniczył do 1968 r. W l. 1957–1969 był członkiem Rady Państwa.

W lipcu 1969 r. przeszedł na emeryturę. W ostatnich latach życia działał jeszcze społecznie w ZBoWiD oraz w TPPR.

Zm. 26 IX 1980 w Warszawie.

N. przyznano liczne odznaczenia państwowe, m.in.: Order Budowniczych PL, 2-krotnie Order Sztandaru Pracy I klasy, Order Sztandaru Pracy II klasy, KKomG OOP, Śląski Krzyż Powstańczy, Medal „Za Waszą i Naszą Wolność", Medal 10-lecia PL.

AAN, Materiały po byłym CA KC PZPR, teczka: Akta osobowe Romana Nowaka. – Cimała B., *Kolektywizacja wsi opolskiej*, Op. 1995; Kozik J., *Polska Partia Robotnicza i Polska Partia Socjalistyczna w województwie śląsko-dąbrowskim w latach 1945–1948. Informator*, „Studia i Materiały z Dziejów Województwa Katowickiego w Polsce Ludowej" 1969, t. 4, s. 144–163; Ludwińska J., *Na wyzwolonym Śląsku*, W. 1977; Mołdawa T., *Władze Państwowe Polski Ludowej 1944–1979*, W. 1979; *Oddajmy im cześć. Sylwetki ludzi zasłużonych dla Śląska Opolskiego*, pod red. W. Lisa i S. Ziarki, Op. 1985, s. 160–162; *Pod roboczym sztandarem. Szkice biograficzne działaczy ruchu robotniczego na Górnym Śląsku*, pod red. R. Dermina, Op. 1983, s. 214–221; Popera J., *Rozwój organizacyjny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej na Opolszczyźnie w latach 1948–1956*, Op. 1989; Senft S., *Gospodarcze i społeczne skutki polityki uprzemysłowienia Śląska Opolskiego w latach 1950–1955*, Op. 1995; Sputek C., *Komitet Wojewódzki i organizacje terenowe PZPR w województwie katowickim w latach 1948–1954*, „Klasa Robotnicza na Śląsku" 1980, t. 5, s. 325–347. – „Trybuna Opolska" 1952–1956.

Stanisław Senft

Nowoczek Robert (1919–1983), trener, kolarz.

Ur. 12 X 1919 w Łagiewnikach Śląskich w rodzinie robotnika Roberta i Waleski z d. Honisz. W l. 1926–1934 uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. W 1934 r. terminował w warsztacie fryzjerskim w tejże miejscowości i został czeladnikiem w tym rzemiośle. Kolarstwo uprawiał od 1937 r. w barwach KS „Stadion" w Królewskiej Hucie. W nagrodę otrzymał pierwszy rower wyścigowy marki „Ebecco". Od 1937 r. regularnie brał udział w wyścigach szosowych zorganizowanych w woj. śląskim. Zajął m.in. 3. miejsce w wyścigu redakcji „Siedem Groszy". W 1938 r. zdobył wicemistrzostwo Śląska w indywidualnym wyścigu szosowym. Od t.r. startował również w wyścigach o charakterze ogólnopolskim, także na torze kolarskim w ramach zawodów na „Dynasach" w Warszawie. W 1939 r. zaś był uczestnikiem mistrzostw Polski na szosie. Działalność sportową przerwał wybuch II wojny światowej.

W 1940 r., wcielony do Wehrmachtu, pełnił służbę jako garnizonowy fryzjer. W 1945 r. należał do założycieli Chorzowskiego Klubu Cyklistów, które w 1947 r. przekształciło się w sekcję kolarską KS „Ruchu" Chorzów. W barwach tego klubu od 1948 r. brał udział w szosowych wyścigach o mistrzostwo Polski. Zawsze plasował się w nich w pierwszej dziesiątce. Najlepsze miejsce zajął w 1952 r. Na dwunastokilometrowej trasie biegnącej wokół Warszawy przybył do mety jako siódmy. Bardziej eksponowane wyniki uzyskiwał jako specjalista w jeździe górskiej. W l. 1947–1948 zajął w specjalności kolarskiej 6. miejsce, natomiast w 1949 r. został mistrzem Polski. W tym samym czasie startował także w wieloetapowych mistrzostwach Polski, znanych pod nazwą Tour de Pologne. Podobnie jak w wyścigach jednoetapowych lokował się w pierwszej dziesiątce zawodów. Najlepsze miejsce – 7. zajął w tej imprezie w 1947 r. W tym samym roku w barwach chorzowskiego „Ruchu" był współautorem zwycięstwa na mistrzostwach krajowych w konkurencji drużynowej. W dorocznym rankingu Polskiego Związku Kolarskiego, obejmującego wyznaczone imprezy kolarskie krajowe i zagraniczne, zajął 1. miejsce za r. 1949.

W reprezentacji Polski zadebiutował jako uczestnik Wyścigu Pokoju w 1948 i w 1949 r. W pierwszym z tych wyścigów wywalczył z kolegami zwycięstwo drużynowe, indywidualnie zaś był sklasyfikowany na 17. miejscu. Uczestniczył też w Wyścigu dookoła Węgier. Ostatni jego sportowy występ w 1953 r., w wyścigu Warmii i Mazur, zakończył się upadkiem i wstrząsem mózgu. Wypadek ten przesądził o zakończeniu działalności zawodniczej N.

W l. 1947–1949 pracował jako zastępca kierownika Działu Kontroli Technicznej w Zakładzie nr 6 Zjednoczonych Zakładów Rowerowych nr 6 w Wirku (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej). W fabryce tej produkowano pierwsze po zakończeniu II wojny światowej polskie rowery wyścigowe „Bałtyk", których konstruktorem był chorzowianin, inż. Józef Jelito.

Od 1949 r. został przyjęty na etat instruktora sekcji kolarskiej w Kole Sportowym „Unia-Ruch" Chorzów. Oprócz działalności zawodniczej prowadził również szkolenie. W l. 1952–1954 pełnił funkcję w Centralnej Sekcji Kolarskiej Zrzeszenia Sportowego „Stal" w Sosnowcu. W 1953 r. przyjął również funkcję trenera młodzieżowej reprezentacji Polski na Festiwalu Młodzieży w Bukareszcie, w którym jego podopieczni

zajęli 1. miejsce w szosowym wyścigu drużynowym. Przygotował kadrę narodową na Wyścig Pokoju w l. 1945–1955 oraz 1957–1960.

Największym jego sukcesem trenerskim było zajęcie 6. miejsca w kolarskim indywidualnym wyścigu szosowym przez Stanisława Gazdę podczas XVII Igrzysk Olimpijskich w Rzymie w 1960 r., zaś trenerem kadry narodowej pozostał do 1962 r. Trenerem kolarzy KS „Ruch" Chorzów był do 1963 r.

Od 7 XII 1962 został zatrudniony w dziale nieruchomości huty „Batory" w Chorzowie Batorym. Pracował jako instalator. Był członkiem zakładowej komórki PZPR. Na początku lat 80. XX w. został członkiem Zakładowego NSZZ „Solidarność". W związku z pogarszającym się stanem zdrowia przeszedł na wcześniejszą emeryturę 16 X 1981.

Był odznaczony: SKZ (1954) oraz ZKZ (1970) – nadanym mu z okazji jubileuszu 50-lecia KS „Ruchu" Chorzów. Ponadto został uhonorowany: Złotą Odznaką „Zasłużonemu dla Polskiego Kolarstwa" (1964), Odznaką „Za zasługi na polu kultury fizycznej i sportu" (1966) – nadaną przez Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki w Katowicach oraz Odznaką XXV-lecia Sportu i Turystyki (1970) – nadaną przez Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki w Katowicach.

Po zakończeniu działalności szkoleniowej pracę zawodową dzielił ze społeczną jako działacz Śląskiego Okręgowego Związku Kolarskiego w Katowicach, gdzie był członkiem Komisji Wyszkolenia oraz sekcji kolarskiej Wojewódzkiej Federacji Sportu w Katowicach.

Mieszkał w Chorzowie przy ul. Wincentego Styczyńskiego 5. Od 3 V 1943 był żonaty z Hertką z d. Kuczera. Mieli 2 dzieci: córkę (ur. 1944, źródła nie podają jej imienia) i syna Janusza (ur. 1957).

Zm. 20 IV 1983 w Chorzowie. Pochowano go tamże, na cmentarzu przy ul. Michała Drzymały. Dla upamiętnienia wybitnego sportowca Śląski Okręgowy Związek Kolarski w Katowicach od 1983 r. organizował corocznie Kolarskie Kryterium Uliczne o memoriał Roberta Nowoczka.

Arch. Zakładowe huty „Batory" w Chorzowie Batorym, materiały wyselekcjonowane przez urzędnika z akt personalnych Roberta Nowoczka; Muzeum w Chorzowie, pismo USC w Ch. z 22 IV 2005; Muzeum Historii Katowic, Materiały do Leksykonu sportu Województwa Katowickiego [mps]; „Biuletyn Sportowy Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej w Stalinogrodzie" 1954, nr 16; *Co robią dzisiaj* „Goniec Górnośląski" 1963, nr 17; 1970 nr 48; *Gwiazdozbiór chorzowskiego sportu* „Goniec Górnośląski" 1984, nr 47; „Kolarz" 1957, nr 1; *Kronika sportu,* oprac. zespół pod kier. M.B. Michalika; W. 1993; *Memoriał Roberta Nowoczka po raz pierwszy,* „Goniec Górnośląski" 1983, nr 37; *Pięćdziesiąt lat sukcesów katowickiego kolarstwa,* Kat. 1975; Rechowicz H., *Dzieje sportu w województwie śląsko-dąbrowskim (1945–1950),* Kat. 1999; *Ruch Chorzów. 75 lat niebieskich. Księga jubileuszowa,* Kat. 1995; Steuer A., *Nowoczek Robert (1919–1983),* [w:] *Bytomski słownik biograficzny,* pod red. J. Drabiny, Bytom 2004; *Śląsk w ósmym Tour de Pologne 1949* (fot. s. 52); *Trzydzieści pięć lat sukcesów Śląskiego Okręgowego Związku Kolarskiego,* Kat. 1959; Tuszyński B., *Wyścig Pokoju 1948–1988,* W. 1989; tenże, *„Złota księga kolarstwa polskiego,* W. 1995; Wiciński Z., *Na „Bałtykach" z Wirka po zwycięstwo w I Wyścigu Pokoju,* „Przegląd Sportowy" 1978, nr 69; *Żegnaj trenerze,* „Goniec Górnośląski" 1983, nr 18; *Żywot kolarza pechowego,* „Goniec Górnośląski" 1959, nr 30.

Antoni Steuer

Nowotny Adolf Stanisław (1912–1992), inż. metalurg, dyrektor techniczny huty „Batory" w Chorzowie w l. 1954–1972, główny specjalista ds. perspektywicznego rozwoju huty.

Ur. 3 XII 1912 r. w Stanisławowie; syn Stanisława. Ukończył Państwowe Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 1931 r. wstąpił na Wydział Hutniczy AG w Krakowie. Pracę dyplomową wykonał pod kierunkiem prof. Romana Dawidowskiego w 1937 r. (nr dypl. 676). W 1937/1938 odbył służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Saperów w Modlinie. Jeszcze w 1937 r., bezpośrednio po ukończeniu studiów, zatrudnił się jako asystent w Mechanicznej Stacji Doświadczalnej Politechniki Lwowskiej w Dziedzicach. W l. 1938–1939 był kierownikiem Walcowni Metali, Laboratorium Wytrzymałościowo-Metaloznaw-

czego. Kampanię 1939 r. odbył w Batalionie Elektrotechnicznym. W l. 1940–1944 został zatrudniony w Zakładzie Badawczym Materiałowym Politechniki Warszawskiej, najpierw jako robotnik, a potem młodszy inżynier. Był uczestnikiem powstania warszawskiego. Następnie przebywał w obozie pracy przymusowej w Hanowerze i w obozie wysiedleńców w Fellingbostell. Po powrocie do kraju w 1946 r. zatrudnił się jako asystent w zakładzie badawczym huty „Batory" w Chorzowie. Od IV 1946 do 1949 r. pracował jako kierownik walcowni blachy białej, następnie – jako szef urządzeń blach cienkich (1949–1951), a w l. 1951–1954 – jako ich kierownik. W l. 1954–1972 był dyrektorem technicznym huty „Batory", głównym specjalistą ds. perspektywicznego rozwoju huty.

Dla huty był pracownikiem bardzo zasłużonym, cieszącym się dużym autorytetem, autorem wielu rozwiązań z zakresu technologii i techniki, autorem 27 projektów wynalazczych, współautorem kilku patentów.

Za swą pracę i zasługi w dziedzinie hutnictwa był odznaczony: ZKZ, KK OOP, Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego". Był też wpisany do „Księgi ludzi zasłużonych dla huty".

Zm. 15 IX 1992 w Chorzowie.

Arch. huty „Batory". – *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 129; Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku (3)*, Kat. 2002, s. 48; Słomczyński M., Wawrzyniak H., *Jednej to kuźni ludzie, Ruda Śląska 1994*, s. 172, 272; Widuch B., Szędzielorz G., Kędzierzawski J., Kurek R., *Huta „Batory"*, Ch. 1993.

Brunon Widuch

Oberfeld Charlotte (1915–po 1991), nauczycielka, pracownik naukowy na Uniwersytecie w Marburgu, autorka wielu prac o bajkopisarstwie.

Ur. 24 V 1915 w Königshütte (obecnie Chorzów) przy obecnym pl. Jana Matejki (Blücherplatz 3), córka Friedricha Wilhelma Oberfelda (inż.) i Anny z d. Lohr. Uzyskała doktorat w Marburgu w 1943 r. W l. 1953–1966 pracowała jako nauczycielka w Gießen i w Marburgu. W l. 1966–1973 była pracownikiem naukowym (Oberstudienrätin und Akademische Oberrätin) na Uniwersytecie w Marburgu, a od 1976 r. – profesorem honorowym (Honorarprofessor). Była współautorką wielu prac o dziejach bajkopisarstwa. Wydała 2 książki: *Beiträge zum Leben und der Bedeutung des Märchens in der Gegenwart (Dissertation)*, Marburg/Lahn 1943 i *Volksmärchen aus Hessen*, Marburg/Lahn 1962.

USC w Ch., Urodzenia, nr 436/1915. – *Andere Aspekte der politischen Kultur (Fruendesgabe von J. Becker und W. v. Berdow)*, Frankfurt/M 1980; Heiduk F., *Oberschlesisches Literatur-Lexikon*, Teil 2: (I–P), Berlin 1993, s. 173.

Zdzisław Jedynak

Ochman Wilhelm (1901–1970), ks., duchowny katolicki, proboszcz parafii św. Barbary w Chorzowie.

Ur. 15 X 1901 w rodzinie urzędnika kolejowego i chałupnika Wilhelma oraz Marii z d. Krzyż w miejscowości Oleszka, należącej do parafii Jesiona (pow. strzelecki). W l. 1913–1921 uczęszczał do gimnazjum w Opolu. Egzamin dojrzałości zdał w 1922 r. w Cieszynie. Będąc uczniem gimnazjum, należał do Stowarzyszenia Filaretów Śląskich, a następnie pracował w Polskim Komitecie Plebiscy-

towym w Opolu. Był członkiem POWGŚl. i brał udział w III powstaniu śląskim.

W l. 1922–1924 studiował teologię w Poznaniu. W 1924 r. został przyjęty do ŚSD w Krakowie i kontynuował studia na Wydziale Teologicznym UJ. 20 VI 1926 przyjął święcenia prezbiteratu w kościele Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach z rąk bpa Augusta Hlonda.

Jako wikariusz pracował w następujących parafiach: św. Szczepana w Bogucicach (1926–1930) i św. Antoniego w Siemianowicach Śląskich (1930–1934). Będąc wikarym w Bogucicach, brał udział w pielgrzymce do Rzymu (październik 1929 r.). Od 1930 r. był katechetą w szkole handlowej i dokształcającej szkole kupiecko-handlowej w Katowicach. Od 1934 r. pracował jako notariusz w Sądzie Biskupim w Katowicach. 23 VI t.r. kuria diecezjalna wyraziła zgodę, by pełnił funkcję kapelana rezerwy Kurii Polowej. Od 26 VIII 1935 r. był moderatorem Sodalicji Pań Urzędniczek pw. Matki Bożej Różańcowej w Katowicach, a od 16 III 1936 – prezesem Stowarzyszenia Kobiet Zarobkujących pod opieką św. Zyty w Katowicach. Ponadto, od 1938 r. pełnił funkcję rektora kościoła Przemienienia Pańskiego w Katowicach, który katolicy odzyskali z rąk starokatolików. Po rozpoczęciu okupacji niemieckiej, jesienią 1939 r., był przejściowo substytutem w parafii św. Antoniego w Dąbrówce Małej, a następnie – św. Pawła w Nowym Bytomiu. W 1941 r. został aresztowany przez gestapo. Cudem uniknął wywózki do obozu koncentracyjnego w Dachau. Ratował się ucieczką. W końcu został wydalony z diecezji katowickiej z zakazem objęcia jakiejkolwiek placówki duszpasterskiej. Lata okupacji spędził w miejscowości Nowa Cerkwia (Deutsch Neukirch – od 1937 Altstett) na Śląsku Opolskim, we Wrocławiu oraz w Berlinie. Po wojnie, 22 VI 1945, został mianowany administratorem parafii Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli. Z dn. 1 IX t.r. ustanowiono go substytutem parafii św. Barbary w Chorzowie. Jej proboszczem został mianowany dopiero w 1963 r.

Wykazywał wiele aktywności w pracy duszpasterskiej. Jeszcze jako wikary był inicjatorem powstania domu związkowego w Siemianowicach Śląskich oraz domu wypoczynkowego dla pracownic domowych, tzw. „Zytek", w Czernej. Jako proboszcz parafii św. Barbary, kontynuował rozpoczętą jeszcze przed II wojną światową budowę kościoła św. Floriana. Od 1947 r., gdy budowniczym został ks. Konrad Lubos, wspierał go, uczestnicząc w komitecie budowy świątyni. Prace przy jej wznoszeniu były kilkakrotnie wstrzymywane przez władze państwowe. O. zwracał się wówczas do władz wojewódzkich, a nawet centralnych w Warszawie z prośbą o cofnięcie zakazu budowy. Szykanowany był karami finansowymi.

Odznaczał się szczególnym zamiłowaniem do nauki języków obcych. W Berlinie ukończył kursy języków francuskiego i rosyjskiego. W Krakowie zdał egzamin magisterski z germanistyki. W 1951 r. uzyskał tytuł magistra teologii, a w 1952 r. – magistra filozofii na Wydziale Teologicznym UW. W 1954 r. został magistrem prawa kanonicznego. Po likwidacji Wydziału Teologicznego i utworzeniu ATK w Warszawie kontynuował studia w tej uczelni. Zakończył je uzyskaniem stopnia doktora prawa kanonicznego. Promocja doktorska na podstawie obrony pracy pt. „Oficjał biskupów wrocławskich w rozwoju historycznym" odbyła się 23 I 1957. W l. 50. XX stulecia pełnił funkcję wiceoficjała Sądu Biskupiego w Katowicach (1 II 1956–30 X 1956?) i sędziego posynodalnego (nominację otrzymał 31 III 1954). Był dziekanem dekanatu chorzowskiego.

W l. 40. i 50. XX w. działał w ruchu „księży patriotów". Od 24 I 1950 był przewodniczącym tymczasowego zarządu Okręgowej Komisji Księży przy ZBoWiD w Katowicach. Nie zdołano ustalić daty ustąpienia z tej funkcji. Na początku 1950 r., gdy z inicjatywy czynników partyjnych zlikwidowano kościelny „Caritas", a w jego miejsce powstało Zrzeszenie Świeckich Katolików „Caritas", O. wszedł do Zarządu Wojewódzkiego tej organiza-

cji. Wkrótce potem, po rozmowie z bpem Stanisławem Adamskim, złożył rezygnację z udziału w pracach Zarządu. Nie została ona jednak przyjęta. W 1952 r. został odznaczony ZKZ. 3 III 1953 został członkiem Okręgowej Komisji Księży przy ZBoWiD w Katowicach, a 15 II 1955 – członkiem Prezydium. Był kandydatem na wikariusza kapitulnego po śmierci ks. Filipa Bednorza. W okresie sprawowania rządów przez wikariusza kapitulnego Jana Piskorza został usunięty z kurii diecezjalnej. W październiku 1956 r. wystąpił z protestem przeciwko kolejnemu wywiezieniu bpa Stanisława Adamskiego z Katowic.

Zm. 15 II 1970 w szpitalu św. Jadwigi w Chorzowie. Eksportacja zwłok do kościoła parafialnego nastąpiła 18 II t.r., a w dniu następnym odbył się jego pogrzeb na miejscowym cmentarzu. Uczestniczyli w nim m.in. bp Józef Kurpas i 130 kapłanów. W imieniu księży żegnał go ks. Józef Thiele, proboszcz z Szopienic.

AAKat., Akta personalne ks. Wilhelma Ochmana, sygn. 588; Arch. Wyższego ŚSD w Katowicach, Księga alumnów ŚSD, t 1: 1923–1967, nr 37 (b. p., rkps); AAN, OOKKat 91, k. 54; 97, k. 1–2, 5; 113, k. 69; *Diecezja Katowicka 1958*, Kat. 1958, s. 35; Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944–1990. W świetle dokumentów MSW*, W. 2000, s. 136; Dziurok A., *Aparat bezpieczeństwa wobec biskupów i kurii katowickiej w latach 1945–1956*, [w:] *Aparat bezpieczeństwa wobec kurii biskupich w Polsce*, W. 2009, s. 84; Grajewski A., *Twój Gość*, Kat. 2008, s. 80; tenże, *Wygnanie. Diecezja katowicka w czasach stalinowskich*, Kat. 2002, s. 101 i nast.; Jacewicz W., Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, z. 3, W. 1978, s. 197; Kiedos J., Brzytwa A., *Świadectwo śląskiego kapłana. Życie Księdza Konrada Szwedy*, Bytom 1995, s. 103–106; Lubos K., *Parafia św. Barbary w Chorzowie*, [mps, b.m.w.], 1949; Myszor J., *Historia diecezji katowickiej*, Kat. 1999, s. 413 i nast.; Nalepa E., *Zmarli kapłani Kościoła katowickiego*, t. 2: *Kapłani wyświęceni w latach 1923–1939 (do wybuchu II wojny światowej)*, Kat. 1999, wersja elektroniczna (CD-ROM), s. 43–44; Ochman E., *Kronika parafii św. Barbary w Chorzowie*, Ch. 1951; Olszowski G., *W służbie duszpasterstwu. Referat duszpasterski Kurii Diecezjalnej w Katowicach w latach 1939–1985*, Kat. 2008, s. 185; *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939–1956 w dokumentach*, pod red. K. Banaś, A. Dziuroka, Kat. 2003, s. 153, 211; Skworc W., *Budownictwo kościołów na terenie miasta Chorzowa w latach 1945–1970*, [w:] *Z dziejów parafii św. Barbary w Chorzowie*, red. J. Myszor, Ch. 1998, s. 44 i nast.; tenże, *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945–1989*, Kat. 1996, s. 161; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, pod red. J. Myszora, Kat. 2009, s. 284 (fot.); *Śp. Ks. Dr Wilhelm Ochman*, „Gość Niedzielny" 1970, nr 15 (12 IV), s. 92; Typańska H., *Sąd Biskupi (Metropolitalny) w Katowicach 1923–1994*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 1994–1995, nr 27/28, s. 318; Zyzak M., Stosunki Kościół – państwo w diecezji katowickiej w latach 1945–1956 na podstawie „Dziennika Zachodniego". Praca magisterska [mps], Kat. 2003, Biblioteka Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach, s. 97; Żurek J., *Ruch „księży patriotów" w województwie katowickim w latach 1949–1956*, W.–Kat. 2009, s. 88 i nast. – „Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)", Kat. 1927, s. 40; 1928, s. 31; 1929, s. 36; 1930, s. 57, 143; 1931, s. 71; 1932, s. 102; 1934, s. 73; 1936, s. 87, 102, 136; 1938, s. 19, 30, 55; 1947, s. 26; „Rocznik Diecezjalny", Stalinogród 1953, s. 23; 1955, s. 8, 21; „Rocznik Diecezji Katowickiej", Kat. 1970, s. 295.

Damian Bednarski

Oczkowski Zygmunt (1905–1981), technik elektryk, działacz SD; od 5 III 1949 do 30 IX 1950 – II wiceprezydent m. Chorzowa.

Ur. 12 II 1905 w Niwce, pow. Będzin (obecnie dzielnica Sosnowca). Po ukończeniu 7 klas szkoły powszechnej w swej rodzinnej miejscowości wstąpił do szkoły realnej (średniej szkoły matematyczno-przyrodniczej) i po ukończeniu 4 klas pracował od lipca 1922 do września 1923 r. w kopalni „Modrzejów" jako robotnik przy urządzeniach wodnych i w elektrowni.

W l. 1923–1927 uczęszczał do Szkoły Górniczo-Hutniczej w Dąbrowie Górniczej, uczył się na wydziale elektryczno-mechanicznym. W trakcie nauki, podczas wakacji, odbywał praktyki w różnych instytucjach, od lipca do września 1924 – w kopalni „Murcki" w dziale elektrycznym, w roku następnym od 1 VII do 1 IX 1925 – w kopalni „Pokój" w Nowym Bytomiu (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej) i od 1 VII do 1 IX 1926 – w hucie „Marta" w Katowicach.

Po ukończeniu szkoły w 1927 r. podjął pracę w ówczesnej hucie „Królewskiej" (po 1945 r. huta „Kościuszko") w Królewskiej Hucie (od lipca 1934 r. Chorzów), gdzie

pracował do 1 IX 1939 jako technik ruchu w dziale elektrycznym. Podczas wojny, od kwietnia 1941 do lipca 1944 r., pracował w Centralnych Warsztatach Mechanicznych w Niwce jako robotnik. Po wyzwoleniu, w dniu 16 II 1945 zgłosił się do pracy w hucie „Kościuszko", gdzie uczestniczył w jej uruchomieniu. Tam, w kwietniu 1945 r., wstąpił do SD. Brał udział w jego działalności w Chorzowie i Świętochłowicach. Także w kwietniu t.r. wybrany został na sekretarza oddziału chorzowskiego Centralnego Związku Zawodowego Metalowców. Funkcję tę pełnił do momentu wyboru na stanowisko II wiceprezydenta miasta Chorzowa, 5 III 1949. Ponadto od r. 1945 brał udział w organizowaniu spółdzielczości w mieście; był członkiem Rady Nadzorczej Śląskiej Spółdzielni Spożywców. Z zajmowanego stanowiska II wiceprezydenta m. Chorzowa został zwolniony z dn. 30 IX 1950. Prawdopodobnie stanowisko to objął wcześniej i pełnił dłużej.

Był żonaty, miał dzieci.

Zm. 22 XI 1981 r. w Chorzowie.

USC w Ch., nr aktu zgonu 1645/1981; UM Chorzów, Kadry, Akta osobowe. – Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000*, Ch. 2007, s. 300 (tam, informacja, że II wiceprezydentem był od 2 I 1949 do 5 VI 1950).

Zbigniew Kapała

Olkusz Zygmunt (1912–1982), inż. górnik, kierownik robót górniczych w kopalni „Chorzów" w l. 1946–1947.

Ur. 7 IV 1912 w Czeladzi, pow. Będzin; syn Jana. Ukończył Gimnazjum Państwowe w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). W 1932 r. rozpoczął studia na Wydziale Górniczym AG w Krakowie. Pracę dyplomową wykonał pod kierunkiem prof. Stanisława Skoczylasa w 1938 r. (nr dypl. 710). Po ukończeniu studiów od 1 V 1938 do 1 IX 1939 pracował w kopalni „Rydułtowy" w Rydułtowach (kolejno: jako nadgórnik (1 V 1938–1 IX 1938), sztygar zmianowy (1 X 1938–1 I 1939), inżynier strzałowy (1 I 1939–1 IX 1939). W okresie okupacji był zatrudniony w Przedsiębiorstwie Budowlanym Juszczyk i Kądzielski w Czeladzi, prowadzącym roboty budowlane w kopalni „Saturn" (1 IX 1940–6 VII 1941). Przez około pół roku (6 VII 1941–15 I 1942) przebywał w mysłowickim więzieniu, a potem został zesłany na roboty przymusowe w Niemczech. Pracował tam od 16 I 1942 do15 V 1945 jako robotnik kolejowy. Po powrocie do kraju, od 1 VII 1945 do 1 VII 1946, był zastępcą zawiadowcy kopalni „Rozbark" w Bytomiu. Potem, od 1 VII 1946 do 8 VII 1947, pracował na stanowisku kierownika robót górniczych w kopalni „Chorzów"; od 9 VII do 30 IX 1947 był zawiadowcą kopalni „Jowisz" w Wojkowicach, a następnie od 1 X 1947 do 28 II 1949 pełnił tam funkcję dyrektora. Później tamże był kierownikiem działu planowania (1 III–31 VII 1949). Po przeniesieniu do kopalni „Generał Zawadzki" w Dąbrowie Górniczej pełnił obowiązki kierownika ruchu kopalni (1 IX–15 XI 1949), a następnie w DZPW w Sosnowcu – sprawował funkcje: głównego inżyniera inwestycji (16 XII 1949–20 XII 1950), głównego inżyniera górnictwa (21 XII 1950–30 IV 1951), inspektora górnictwa (1 V 1951–28 II 1952), zastępcy naczelnego inżyniera ds. górniczych (1 III–31 XII 1952), głównego inżyniera górniczego (1 I 1953–28 II 1956), zastępcy naczelnego inżyniera ds. górniczych (1 III 1956–30 IV 1957), naczelnego inżyniera górniczego (1 V 1957–30 IX 1973).

Z dn. 1 X 1973 przeszedł na emeryturę.

Zm. 26 XII 1982 w Sosnowcu.

Dzieje górniczego ruchu stowarzyszeniowego (1892–2002), materiały zebr. i oprac. J. Malara, E. Ragus, T. Zygadłowicz, Kat. 2002, s. 246; Jaros J., *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników* (3), „Przegląd Górniczy" 1988, nr 11–12, s. 37–38; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 132.

Zbigniew Kapała

Olszewski Krystyn (1921–2004), architekt, urbanista.

Ur. 18 V 1921 w Wyganowie. Uczęszczał do Gimnazjum Państwowego im. Stefana Batorego w Warszawie, gdzie złożył egzamin dojrzałości. Na przeszkodzie w podjęciu

studiów wyższych stanął wybuch II wojny światowej. W l. 1942–1945 przebywał w więzieniach i obozach koncentracyjnych: na Pawiaku, w Auschwitz, Gross Rosen, Buchenwald, Dachau. Uwięzienie w Auschwitz (nosił numer obozowy 75817) opisane zostało w zbiorze opowiadań *Byliśmy w Oświęcimiu*, którego współautorami byli także inni więźniowie Auschwitz – Tadeusz Borowski i Janusz Nel Siedlecki. Książka ta po raz pierwszy została wydana w Monachium w 1946 r., w Oficynie Warszawskiej na Obczyźnie – Wydawnictwie Anatola Girsa. Po zakończeniu wojny O. podjął studia architektoniczne na Politechnice Warszawskiej, które sfinalizował w 1953 r Już w trakcie studiów pracował w biurach projektowych, niektórymi nawet kierował. Realizował ponadto pierwsze własne pomysły. W 1951 r. zaprojektował osiedle Zarządu Osiedli Robotniczych w Lublinie. W tym samym roku był również współtwórcą projektów i planów ogólnych Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie oraz planów przebudowy Chorzowa i Katowic. Od 1954 r. został urbanistą rejonu nadmorskiego, a funkcję tę pełnił do 1959 r. W tym samym czasie nadzorował architektoniczną przebudowę Łowicza i Tomaszowa Mazowieckiego. W l. 1960–1965 był generalnym projektantem planu ogólnego Warszawy; w tym samym czasie został również wykładowcą Podyplomowego Studium Urbanistyki działającego przy Politechnice Warszawskiej (taką funkcję pełnił też w l. 1976–1978). Od 1966 r. O. został kierownikiem zespołu projektowego do stworzenia planu ogólnego Bagdadu, a od r. 1968 podobne stanowisko zajął w zespole projektującym przebudowę architektoniczną Singapuru. Wreszcie, w l. 1971–1973 pełnił funkcję eksperta ONZ ds. przebudowy centrum Singapuru. Zaangażowanie na arenie międzynarodowej nie skutkowało zmniejszeniem zainteresowania projektami polskimi. W okresie 1974–1975 był generalnym projektantem zagospodarowania przestrzennego Lubelskiego Zagłębia Węglowego, a od 1976 do 1978 r. – koordynatorem badań naukowych na rzecz zagospodarowania Lubelskiego Zagłębia Węglowego. Od końca l. 70. XX w. zintensyfikował swą współpracę architektoniczną z władzami Singapuru, zostając konsultantem ds. planowania rozwoju miejskiego. W l. 1980–1983 projektował dzielnicę „Marina City" oraz budynek „Sc. Pank". Od 1984 r. był koordynatorem ds. architektonicznych budowy 7 nadziemnych stacji metra w Singapurze. W konsekwencji, od 1986 r., O. osiadł na stałe w Singapurze. Pod koniec życia w powszechnej opinii był uznawany za Polaka najbardziej zasłużonego dla Singapuru. Zyskał także spory majątek dzięki wynalezieniu azjatyckiej wersji „kostki Rubika", bardzo popularnej w Singapurze i w Azji południowo-wschodniej. Należał do Stowarzyszenia Architektów Polskich, Towarzystwa Urbanistów Polskich (w l. 1953–1955 sekretarz, 1955–1956 oraz 1963–1965 skarbnik), a także do ZBoWiD. Był autorem licznych artykułów fachowych w miesięczniku „Miasto" oraz w czasopismach zagranicznych. Odznaczony został ZKZ.

Był żonaty; miał 2 synów.

Zm. 30 IV 2004 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

Kto jest kim w Polsce 1984. Informator biograficzny,. W. 1984. – www.batory.edu.pl; www.lublin.gazeta.pl

Lech Krzyżanowski

Osiecki Zygmunt Teodor (1924–1978), lekarz chirurg.

Ur. 26 II 1924 w Chorzowie, w rodzinie Rudolfa, stolarza, i Łucji z d. Potyka. W 1937 r. ukończył szkołę powszechną i rozpoczął naukę w gimnazjum. Po wybuchu wojny przerwał naukę i zaczął pracować w kopalni w Siemianowicach Śląskich. W 1942 r. został przymusowo wcielony do Wehrmachtu (jednostka w Bawarii); po zajęciu Niemiec przez wojska alianckie zgłosił się do polskiej placówki, która skierowała go do Gimnazjum im. Jana Kasprowicza w Fallingsbostel (Hannover).

Po powrocie do kraju, w listopadzie 1945 r., kontynuował naukę w Gimnazjum i Liceum im. Jędrzeja Śniadeckiego w Siemianowicach Śląskich. Jednocześnie pracował jako kreślarz w Warsztatach ChZPW.

W 1948 r. zdał maturę i podjął studia w ŚlAM. Na trzecim roku studiów został asystentem w Katedrze Fizjologii w Zabrzu. Dyplom lekarza otrzymał 22 XII 1952.

Od 1 XII 1952 rozpoczął pracę w Szpitalu Miejskim nr 3 im. dr. Andrzeja Mielęckiego w Chorzowie. Od sierpnia do listopada 1953 r. był także asystentem na Oddziale Wewnętrznym Szpitala nr 3 w Bielszowicach. W l. 1962–1963 był ordynatorem Oddziału Chirurgicznego Szpitala Miejskiego nr 2 im. dr. Józefa Rostka w Chorzowie. W 1963 r. został dyrektorem Szpitala Miejskiego nr 4 im. Wincentego Styczyńskiego w Chorzowie Batorym i ordynatorem Oddziału Chirurgicznego. W 1973 r. przeszedł na etat dyrektora ZOZ, zachowując funkcję ordynatora. W latach 1958–1968 był kierownikiem Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej Prezydium MRN. Pełnił również funkcję miejskiego inspektora ds. chirurgii oraz prowadził zajęcia w Liceum Medycznym. Ponadto pracował w Ambulatorium przy hucie „Kościuszko". W 1958 r. uzyskał I stopień specjalizacji z chirurgii ogólnej i I stopień specjalizacji z medycyny przemysłowej, w 1962 r. – II stopień specjalizacji z chirurgii ogólnej, a w 1973 r. – I stopień specjalizacji z medycyny społecznej. Dn. 22 X 1969 na podstawie dysertacji pt. „Zmiany histochemiczne w nerce i nadnerczach w doświadczalnym wstrząsie urazowym", napisanej pod kierunkiem doc. dr. hab. nauk medycznych Stanisława Ziarka, otrzymał stopień doktora nauk medycznych. Opublikował 5 artykułów w fachowym piśmiennictwie, wygłosił wiele referatów na zebraniach Towarzystwa Chirurgów Polskich w Katowicach.

Odznaczony był m.in.: ZKZ, SKZ, a także Odznaką „Za wzorową pracę w służbie zdrowia". Został również wpisany do Księgi Ludzi Zasłużonych dla Miasta Chorzowa. Był członkiem PTL, Towarzystwa Chirurgów Polskich, PCK. W 1949 r. zawarł związek małżeński z Sonią Zmorek. Mieli 2 dzieci: Damiana i Barbarę (oboje są lekarzami).

Zm. 19 X 1978 w Chorzowie; pochowany na cmentarzu w Chorzowie Batorym.

Fot. w zbiorach CDDMiF GŚl., Dział Dokumentacji Naukowej i Publikacji, Biblioteka Główna Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach; Miejska Służba Zdrowia w Chorzowie, Dział kadr, Akta osobowe; Arch. Zakładowe Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach, Akta osobowe studenta nr 16/73; Akta przewodu doktorskiego nr 175/180. – Noga K., *Osiecki Zygmunt Teodor*, [w:] *Słownik medycyny i farmacji* [...], t. 1, Kat. 1993, s. 206–207. – Nekrolog: „Dziennik Zachodni" 1978, nr 240.

Krzysztof Noga

Palmrich Adam, pseud. „Orwid" (1917–1995), inż. metalurg, długoletni sekretarz generalny Zarządu Głównego SITPH, działacz konspiracyjny w czasie II wojny światowej, w okresie VIII 1945–VI 1952 kierownik wydziału produkcji huty „Batory" w Chorzowie.

Ur. w 8 VI 1917 w Radomiu; syn prawnika Jana i Zofii. Był absolwentem IV Gimnazjum Humanistycznego im. Henryka Sienkiewicza w Krakowie. W 1935 r. rozpoczął studia na Wydziale Hutniczym krakowskiej AG. Od 1939 r. przez cały okres okupacji mieszkał w Zakopanem. Tam – od maja 1942 do lipca

1945 r. – pracował jako robotnik w Wydziale Budowlanym Zarządu Miejskiego. Działał w ruchu oporu, w ZWZ-AK. Od lipca 1943 do stycznia 1945 r. był komendantem zakopiańskiej placówki AK „Żuraw"; od września 1944 r. dowodził też plutonem terenowym 1. Pułku Strzelców Podhalańskich AK (Grupa Operacyjna „Śląsk Cieszyński). Potrafił skupiać wokół siebie ludzi, często niezaprzysiężonych, lecz oddających wielkie usługi kierowanej przez niego organizacji.

W 1945 r. powrócił na studia, które ukończył w r. 1946. Pracę dyplomową wykonał pod kierunkiem prof. Władysława Łoskiewicza. Wkrótce potem rozpoczął pracę zawodową w hucie „Batory" w Chorzowie, w której pracował do czerwca 1952 r. Następnie zatrudnienie znalazł w Centralnym Zarządzie Przemysłu Stali Specjalnej oraz w Zjednoczeniu Hutnictwa Żelaza i Stali. W latach późniejszych był wielokrotnie dyrektorem lub zastępcą dyrektora Centrali Gospodarki Złomem oraz Przedsiębiorstwa Eksploatacji Hałd Hutniczych „Ehazet". W l. 1948–1955 pracował jako wykładowca w Technikum dla Robotników Wysuniętych w Bytomiu. Będąc wykładowcą w tej szkole, wydał 2 skrypty z dziedziny metalurgii. Był aktywnym członkiem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego (SITPH). W l. 1958–1979 pełnił funkcję sekretarza generalnego SITPH, a w l. 1979–1984 – zastępcy prezesa.

Uhonorowany został wysokimi odznaczeniami państwowymi, wojskowymi i stowarzyszeniowymi, m.in. otrzymał tytuł honorowy Zasłużony Hutnik PRL (1984).

Zm. 31 VIII 1995 w Katowicach; pochowany na cmentarzu w Starym Sączu.

Filar A., *Za pasem broń...*, W. 1980, s. 51; Jost H. „Limba", *Śp. Adam Palmrich „Orwid"*, „Tygodnik Podhalański" (1995); Kasperek J., *Podhale w latach wojny i okupacji niemieckiej 1939–1945*, W. 1990, s. 226; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 136; Maziarski B., Jurzykowski J., Wróblewski J., *Tym, którzy odeszli, cz. 12*, Kat. 2009, s. 8–9; Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku, cz. 1: Metalurgia żelaza i stali (2)*, Kat. 2002, s. 33 [Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa]; Sokołowska J., *Śladami robotniczego awansu. Państwowe Technikum w Bytomiu i jego absolwenci*, Kat. 1972, s. 210.

Marian Miciński

Palmrich Tadeusz (1912–2001), inż. metalurg, dyrektor huty „Batory" w Chorzowie w l. 1957–1971.

Ur. 20 XII 1912 w miejscowości Szczerzec. Ukończył IV Gimnazjum Humanistyczne w Krakowie. Po maturze zapisał się na UJ, na medycynę. Wkrótce jednak przeniósł się na górnictwo, na Wydział Górniczy AG w Krakowie, a potem jeszcze w 1931 r., ponownie zmienił kierunek, przenosząc się na Wydział Hutniczy tejże uczelni. Pracę dyplomową wykonał pod kierunkiem prof. Iwana Feszczenki-Czopiwskiego, z zakresu metaloznawstwa (15 III 1937). Jej wyniki przedstawił, wspólnie z prof. I. Feszczenką-Czopiwskim, w publikacjach zamieszczonych w czasopismach hutniczych: „Revue de Metallurgie", „Stahl und Eisen" i innych. Po ukończeniu studiów zatrudnił się w stalowni huty „Baildon" w Katowicach. W l. 1937–1938 odbył też służbę wojskową w Szkole Podchorążych Saperów w Modlinie i koncentrację poligonową w Świdrze. Kończył służbę w I Batalionie Mostów Kolejowych w Krakowie. Uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939 r. W okresie 1939–1941 przebywał w obozie jenieckim Stalag IIA. Potem zatrudniony był jako pracownik umysłowy w Zakładzie Badawczo-Doświadczalnym huty „Stalowa Wola", a pod koniec okupacji – w elektrowni w Zakopanem (1944/1945). Po wojnie, w l. 1945–1952, pracował w CZPH w Katowicach jako starszy inspektor techniczny i asystent dyrektora technicznego oraz w Centralnym Zarządzie Przemysłu Stali Specjalnej w Katowicach jako starszy inspektor techniczny (1941–1952). W l. 1952–1955 był dyrektorem huty „Łaziska", a potem powrócił do Centralnego Zarządu Przemysłu Stali Specjalnej, gdzie był głównym inżynierem i zastępcą dyrektora naczelnego. W l. 1957–1971 zajmował stanowisko dyrektora huty

„Batory", następnie zaś pracował w Hucie im. W.I. Lenina (obecna Huta Sendzimira).

Był członkiem Kolegium Zjednoczenia Hutnictwa Żelaza i Stali, autorem patentów i projektów wynalazczych, inicjatorem modernizacji wydziałów produkcyjnych huty: walcowni bruzdowej, walcowni rur i innych, autorem większości nowoczesnych technologii zastosowanych w hucie. Aktywnie działał w SITPH oraz w NOT. W l. 1948–1951 był sekretarzem generalnym Zarządu Głównego SITPH.

Za zasługi dla przemysłu hutniczego został uhonorowany: KK OOP, Orderem Sztandaru Pracy II klasy, tytułem Zasłużony Hutnik PRL, Odznaką Zasłużonego Pracownika Huty „Batory". Był wpisany do „Księgi ludzi zasłużonych dla huty".

Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949), oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 136; Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku (3)*, Kat. 2002, s. 48; Słomczyński M., Wawrzyniak H., *Jednej to kuźni ludzie*, Ruda Śląska 1994, s. 161–174.

Marian Miciński

Pańczyk Jerzy (1919–1985), inż. górnik, w l. 1938–1952 pracownik kopalni „Barbara-Wyzwolenie" w Chorzowie.

Ur. 20 III 1919 w Szarleju (obecnie Piekary Śląskie) w woj. śląskim; syn Franciszka i Julii z d. Pawera. W l. 1926–1930 uczęszczał do szkoły powszechnej w Piekarach Śląskich. W 1930 r. rozpoczął naukę w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). Przerwał ją jednak w 1935 r. z powodu trudności finansowych rodziny. W 1938 r. rozpoczął pracę w państwowej kopalni węgla „Barbara-Wyzwolenie" w Chorzowie. Pracował w niej początkowo jako praktykant górniczy. Potem został zatrudniony na stałe jako wozak oraz ładowacz węgla pod ziemią (10 X 1938–31 XII 1941). Awansował następnie na młodszego rębacza (1 I 1942–30 IX 1942), a potem na rębacza strzałowego (1 X 1942–1 IX 1944).

Po wyzwoleniu Górnego Śląska w 1945 r. został skierowany do Państwowej Szkoły Górniczej w Katowicach; egzamin wstępny zdał 3 IX 1945. Naukę w szkole zakończył egzaminem państwowym, zdanym 19 V 1948 przed komisją powołaną przez Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach. W jego wyniku otrzymał uprawnienia do prowadzenia dozoru ruchu w kopalniach węgla kamiennego.

Po ukończeniu nauki P. wrócił do pracy w kopalni „Barbara-Wyzwolenie". Początkowo zajmował stanowisko sztygara zmianowego. Potem awansował kolejno na sztygara oddziałowego, sztygara objazdowego i nadsztygara (16 VI 1948–1 I 1952).

W 1952 r. P. został przeniesiony do Dolnośląskiego ZPW, gdzie brakowało wtedy doświadczonych pracowników, a to uniemożliwiało wykonanie napiętych planów. Skierowano go do KWK „Nowa Ruda", która dostarczała także łupek prażony potrzebny do produkcji materiałów ogniotrwałych. Należała ona do zakładów średniej wielkości (wydajność 150 tys. t). W nowym zakładzie P. zajmował stanowisko sztygara objazdowego (1 I 1952–6 IV 1952), później awansował na kierownika szybu (7 IV 1952–31 I 1953), a następnie na kierownika robót górniczych (1 II 1953–21 I 1954). Po podziale kopalni „Nowa Ruda" z dn. 17 XII 1953 na dwa zakłady górnicze P. powołany został w 1954 r. na stanowisko naczelnego inżyniera nowo utworzonej kopalni „Słupiec". Do jego najważniejszych osiągnięć należało zorganizowanie pracy zakładu, powstałego na bazie szybu „Jan" kopalni „Nowa Ruda". Nie było to zadanie łatwe, gdyż kopalnia należała do zakładów mocno wyeksploatowanych

(istniała już w 1763 r.), a zakres przeprowadzonych wcześniej remontów i inwestycji był niewielki. Mimo wszystkich ograniczeń, jakie dotykały górnictwo, podczas realizacji planu 6-letniego udało mu się nieznacznie zwiększyć wydobycie węgla (z 623 do 753 t na dobę) oraz wprowadzić początki mechanizacji wydobycia i transportu węgla (młotki pneumatyczne, wiertarki, wrębiarki, przenośniki, kołowroty). Rozpoczęto również badania geologiczne oraz opracowywanie planów rozbudowy kopalni „Słupiec".

W lutym 1955 r. P. wrócił na Górny Śląsk. Został kierownikiem robót górniczych (zatwierdzenie Wyższego Urzędu Górniczego z 30 IX 1955) w kopalni „Śląsk" w Chropaczowie, należącej do ChZPW. W 1959 r. objął funkcję jej głównego inżyniera górniczego, natomiast w styczniu 1960 r. powołano go na stanowisko dyrektora kopalni. Kopalnia „Śląsk", istniejąca nieprzerwanie od 1883 r., należała do zakładów górniczych, które wyczerpały już większość posiadanych zasobów węgla. Dlatego zakres przeprowadzonych w niej inwestycji nie był szeroki. Oddano do użytku nowy poziom na głębokości 480 m, zmodernizowano szyb IV, zamontowano urządzenia do podsadzki, gdyż węgiel pozyskiwano wyłącznie z filara ochronnego pod Chropaczowem. Zainstalowano również 3 kotły parowe, powstała nowa lampiarnia, otwarto ambulatorium.

W styczniu 1967 r. doszło do połączenia kopalń „Śląsk" i „Matylda". Dyrektorem powstałej w ten sposób kopalni „Śląsk-Matylda" został mianowany P. Powstała w 1875 r. kopalnia „Matylda" również należała do zakładów o malejących zasobach, dlatego nie prowadzono w niej zbyt szerokiej modernizacji. Unowocześniono urządzenia podsadzkowe, gdyż prawie całe wydobycie pochodziło spod filara ochronnego, znajdującego się pod Lipinami. Rozbudowane zostały obiekty socjalne, lampiarnia, sortownia, kotłownia, uruchomiono nowe wentylatory. Połączenie kopalń umożliwiło wybieranie węgla z filarów znajdujących się pomiędzy tymi kopalniami. Mimo malejących zasobów, przy jednoczesnym spadku zatrudnienia o 1000 osób, kierowana przez niego kopalnia wydobywała 900 tys. t węgla rocznie.

Zdając sobie sprawę, że zasoby obu kopalń w ciągu kilku najbliższych lat będą się coraz bardziej wyczerpywały, w 1968 r. na Polu Zachodnim kopalni „Wujek" podjęto budowę całkowicie nowej kopalni „Śląsk" z siedzibą w Rudzie Śląskiej. Zakład został oddany do eksploatacji w grudniu 1974 r. Posiada 2 szyby wydobywcze, zakład przeróbczy, kompleks bezpieczeństwa i higieny pracy, kompresorownię, ciepłownię, magazyny, warsztaty, urządzenia podsadzkowe, plac drzewny, bocznicę kolejową, stację ratownictwa górniczego. Wydobycie węgla w nowej kopalni wynosiło 2 mln t rocznie. Prowadzono je za pomocą kombajnów ścianowych. Stosowano obudowy zmechanizowane, przenośniki zgrzebłowe i taśmowe, kolejki podwieszone. Kopalnia wybudowała również osiedle mieszkaniowe w Kochłowicach, Dom Górnika, Zasadniczą Szkołę Zawodową, przedszkole, bazę transportową, zakład leczniczy, ośrodek wczasowy „Jawor" w Jaworzu k. Bielska-Białej. Stanowisko dyrektora kopalni „Śląsk" zostało w 1974 r. powierzone P., który nie tylko nadzorował budowę nowego przedsiębiorstwa, lecz także kierował procesem jego uruchamiania oraz rozpoczęciem eksploatacji węgla. Odpowiadał również za stopniową likwidację kopalni „Śląsk-Matylda", która zakończyła wydobycie węgla w okresie 1975–1976.

W 1968 r. P. rozpoczął studia wieczorowe na Wydziale Górniczym Politechniki Śląskiej w Gliwicach. W 1971 r. otrzymał dyplom inżyniera, natomiast w 1973 r. – tytuł magistra inżyniera.

Był również racjonalizatorem. Otrzymał patenty na niski kombajn węglowy ścianowy SOŁAD (1965) oraz na kombajn węglowy 2-bębnowy ze zmienną wysokością urabiania (1970).

P. pełnił funkcje polityczne i społeczne. Od 1948 r. należał do PZPR (członek egzekuty-

wy, wykładowca). Był też przewodniczącym Koła Przyjaciół Harcerzy, prezesem KS i Ligi Obrony Kraju.

Kierował kopalnią „Śląsk" do 31 I 1976 Po przejściu na emeryturę mieszkał w Świętochłowicach.

P. wstąpił w związek małżeński z Marią z d. Plensk. Mieli 3 dzieci: synów Piotra (ur. 1943) i Alfreda (ur. 1944), oraz córkę Barbarę (ur. 1952).

Za swoją pracę P. otrzymał odznaczenia państwowe: ZKZ, KK OOP, Order Sztandaru Pracy II klasy, Medale 10- i 30-lecia PL, Odznakę 1000-lecia Państwa Polskiego i Odznakę „Zasłużonemu dla Rozwoju Województwa Katowickiego".

Zm. 16 IX 1985.

Arch. Działu Kadr KWK „Wujek" w Katowicach. – *[Dziesięć] X lat KWK „Śląsk"*, Ruda Śląska 1984; *Historia i kronika kopalni węgla kamiennego „Nowa Ruda"*, Nowa Ruda 1989; Jaros J., *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945–1970)*, W–Kr. 1973; tenże, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Kat. 1984; *Kopalnia „Słupiec"*, Słupiec 1968; tenże, *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1989, nr 11/12; *Świętochłowice. Zarys rozwoju miasta*, pod red. A. Szefera, Kat. 1970.

Adam Frużyński

Paprotny Antoni (1919–1991), lekarz medycyny, ordynator oddziału chirurgicznego Szpitala Miejskiego nr 3 w Chorzowie.

Ur. 15 XII 1919 w Kochłowicach (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej); syn urzędnika gminnego Antoniego i Almy z d. Golasz. Po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął naukę w gimnazjum w Nowym Bytomiu (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej), które ukończył świadectwem dojrzałości w 1938 r. Służbę wojskową odbył w 73. pp w Katowicach. W kampanii wrześniowej 1939 r. uczestniczył w plutonie sanitarnym pułku. Następnie przez 6 miesięcy przebywał w niemieckim obozie jenieckim. W 1940 r. rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie Wiedeńskim, które ukończył w 1946 r., uzyskując dyplom doktora medycyny.

Po ukończeniu studiów pracował przez 9 miesięcy jako wolontariusz w klinice chirurgicznej Szpitala Królowej Elżbiety w Wiedniu. Po powrocie do Polski był zatrudniony od 1947 do 1952 r. na oddziale chirurgicznym Szpitala Miejskiego nr 4 w Katowicach. Od 15 IX 1952 podjął pracę jako starszy asystent na oddziale chirurgicznym Szpitala Miejskiego nr 3 w Chorzowie oraz w Przyszpitalnej Poradni Chirurgicznej.

Po uzyskaniu II stopnia specjalizacji chirurgicznej powołano go w 1953 r. na stanowisko ordynatora oddziału chirurgicznego nr 1 Szpitala Miejskiego nr 3 w Chorzowie. W okresie kierowania oddziałem P. wykazywał duże zdolności organizacyjne i fachowe. Pod jego kierunkiem kilkunastu lekarzy asystentów ukończyło II stopień specjalizacji w zakresie chirurgii.

Przez cały okres pracy zawodowej działał aktywnie w Polskim Towarzystwie Chirurgicznym i Polskim Towarzystwie Lekarskim.

Społecznie pracował w Chorzowie jako członek Komisji Zdrowia MRN oraz w PCK.

Od 1948 r. był żonaty z Marią Schmidt, lekarką internistką, ordynatorem oddziału wewnętrznego Szpitala Miejskiego nr 3 w Chorzowie. Dwaj synowie, Piotr i Paweł, ukończyli również studia medyczne. P. przeszedł na emeryturę w 1989 r. Potem pracował jeszcze w niepełnym wymiarze godzin w Poradni Chirurgicznej w Chorzowie.

Był odznaczony: SKZ, ZKZ, a także wyróżniony Złotą Odznaką Honorową PCK.

Zm. 8 IX 1991; pochowany na cmentarzu w Rudzie Śląskiej-Kochłowicach.

Arch. Zespołu Szpitali w Chorzowie; USC w Ch., akt zgonu nr 1369/1991. – Relacje współpracowników.

Tadeusz Krawecki

Paulus Stanisław (1890–1981), inż. górnik, w l. 1935–1939 i w 1945 r. dyrektor kopalni węgla „Chorzów".

Ur. 20 IV 1890 w Warszawie, syn Stanisława i Walerii z d. Buch.

Jego rodzice prowadzili w Warszawie niewielką firmę handlową. W l. 1902–1909 ukończył prywatną polską 7-klasową Szkołę Realną im. Emiliana Konopczyńskiego. Zda-

wał maturę w szkole polskiej, więc nie miał prawa do odbycia studiów na terenie zaboru rosyjskiego. Skorzystał z ulg, jakie maturzystom szkół polskich przyznawały władze austriackie i w 1909 r. wstąpił na AG w Leoben (Austria), którą ukończył w kwietniu 1913 r., uzyskując bardzo dobre oceny. Zdanie egzaminu dyplomowego uniemożliwił mu jednak wybuch I wojny światowej w 1914 r. Został powołany do wojska rosyjskiego, w którego szeregach pozostał aż do 1918 r.

W sierpniu 1918 r. P. rozpoczął pracę jako kierownik kopalni węgla „Aleksander" w Wojkowicach Komornych. Była to niewielka, płytka kopalnia, założona na gruntach dzierżawionych od Towarzystwa Akcyjnego „Saturn". Właścicielem zakładu był Stanisław Knothe, który powierzył początkującemu inżynierowi uruchomienie tego nowego zakładu górniczego. Potem P. pracował w kopalni „Jakub" w Milowicach. Był to również niewielki zakład górniczy, utworzony na gruntach należących do Towarzystwa Kopalń i Zakładów Sosnowieckich. Węgiel wydobywano tylko przez kilka miesięcy, a to zmusiło P. do przejścia do kopalni „Halina" w Niwce. Teren, na którym działała ta nieduża kopalnia, był dzierżawiony przez A. Modzelewskiego, inż. Filipczyńskiego i M. Wolnego od Towarzystwa Kopalń i Zakładów Sosnowieckich. Po zakończeniu pracy, od grudnia 1919 do końca lipca 1920 r., P. przygotowywał się do końcowego egzaminu w AG w Leoben, który zdał w tym samym roku, otrzymując tytuł inżyniera o specjalności inwestycje górnicze. Od sierpnia 1920 r. walczył jako żołnierz WP w obronie odzyskanej przez Polskę niepodległości. Po odparciu Armii Czerwonej w grudniu 1920 r. został zdemobilizowany.

W marcu 1921 r. rozpoczął pracę w kopalni „Hrabia Renard" w Sosnowcu, należącej do Gwarectwa Hr. Renard. Pełnił tam początkowo funkcję inżyniera ruchu kopalni (do 31 VII 1922). Następnie awansował na stanowisko pomocnika zawiadowcy (1 VIII 1922–31 XII 1924), a od 1 I 1925 został zawiadowcą kopalni. Pełnił tę funkcję do 31 V 1928. Został wtedy zwolniony z pracy i przez kilka miesięcy był bezrobotny (do 30 XI 1928). W grudniu 1928 r. w krakowskiej AG nostryfikował dyplom uzyskany w Leoben. Przeniósł się do Warszawy, gdzie od 1 XII 1928 do 15 marca 1935 pracował jako urzędnik kontraktowy w Departamencie Górniczo-Hutniczym Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Pełnił tam funkcję referenta, zajmującego się zagadnieniami technicznymi, związanymi z górnictwem węgla kamiennego.

W 1935 r. został powołany na stanowisko dyrektora kopalni „Łagiewniki" (do 1936 r. kopalnia „Florentyna"), kopalni „Hrabina Laura" (kopalnia „Chorzów"), a także koksowni „Łagiewniki" w Łagiewnikach. Przedsiębiorstwa te należały do spółek Zjednoczone Huty „Królewska" i „Laura" oraz do Katowickiej Spółki Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa. Obydwie miały znaczne zaległości podatkowe i dlatego od 1934 r. pozostawały pod nadzorem sądowym. W 1937 r. przekazano je do koncernu Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych w Katowicach. Kontrolny pakiet akcji (51%) tej spółki był własnością Skarbu Państwa polskiego, Skarbu Śląskiego oraz państwowego Banku Gospodarstwa Krajowego. W utworzeniu koncernu brały udział władze państwowe i P. jako doświadczony górnik nadawał się doskonale do objęcia funkcji jego pierwszego polskiego dyrektora. Kopalnia „Łagiewniki" należała do zakładów górniczych średniej wielkości (posiadała 3 szyby wydobywcze; pokłady eksploatowano do głębokości 330 m). Nie prowadzono w niej jednak nowych inwestycji, koncentrując się raczej na wykorzystaniu istniejącego już majątku produkcyjnego. Wydobywano jednak bardzo dobry węgiel o dużej wartości opałowej, który nadawał się również do produkcji koksu. Proces ten odbywał się w sąsiadującej z kopalnią koksowni, zmodernizowanej w latach 1929–1935. P. spolonizował zarząd przedsiębiorstwa, a także utrzymał zatrudnienie na poziomie 1,5 tys. osób. Udało mu się również zwiększyć wydobycie z 664 tys. t węgla w 1935 r.

do 803 tys. t w 1939 r. Niepowodzeniem natomiast zakończyła się próba uruchomienia nieczynnej od 1932 r. kopalni „Hrabina Laura".

Po wkroczeniu wojsk hitlerowskich do Polski P. musiał opuścić zajmowane stanowisko, gdyż kierowane przez niego przedsiębiorstwa zostały przejęte przez okupacyjne władze niemieckie. Kopalnie „Hrabina Laura" i „Łagiewniki" przekazano państwowemu koncernowi „Berg- und Hüttenwerksgesellschaft Karwin-Trzyniec" A. G. (filia spółki „Berghütte"). Podczas okupacji hitlerowskiej P. nie ujawniał swoich kwalifikacji zawodowych. Był dwukrotnie usuwany z mieszkania przez władze okupacyjne, wezwano go też do podpisania volkslisty. Był również aresztowany przez gestapo. W czasie okupacji pracował od 20 II 1940 do 31 V 1941 jako zarządca sklepów pożydowskich w Sosnowcu. Po likwidacji tej instytucji szukał nowej pracy. Od 6 VI 1941 był pracownikiem administracyjnym w Odlewni Metali Lotos i Bondasiewicz w Sosnowcu.

Po wyzwoleniu Górnego Śląska został pełnomocnikiem CZPW, w którego imieniu w lutym 1945 r. przejął kopalnię „Hrabina Laura" w Chorzowie z rąk władz radzieckich. W marcu t.r. został jej pierwszym dyrektorem. Kopalnia „Chorzów" („Hrabina Laura") była podporządkowana Bytomskiemu ZPW. Do najważniejszych osiągnięć P. należały: przejęcie kopalni, ochrona jej majątku oraz jej ponowne uruchomienie. Ze stanowiska dyrektora ustąpił we wrześniu 1945 r. Od listopada do grudnia t.r. był kierownikiem Biura Planowania ZZPW. W styczniu 1946 r. objął stanowisko głównego inżyniera górniczego w DZPW. Zjednoczenie to obejmowało kopalnie: „Jowisz", „Grodziec", „Paryż", „Saturn", „Czeladź", „Milowice", „Renard", „Kazimierz-Juliusz", „Klimontów-Mortimer", „Niwka-Modrzejów". W Zjednoczeniu tym zajmował również inne ważne stanowiska: zastępcy dyrektora technicznego (8 I 1948–23 V 1948), dyrektora technicznego (24 V 1948–23 XII 1950), naczelnego dyrektora (24 XII 1950–1 VII 1951).

Do 1951 r. DZPW odgrywało rolę przedsiębiorstwa państwowego, kierującego niesamodzielnymi kopalniami. P. miał więc bezpośredni wpływ na losy podlegających Zjednoczeniu kopalń. Odpowiadał za ich powojenną odbudowę oraz nadzorował procesy zachodzące podczas realizacji planów 3-letniego i 6-letniego. Nie było to zadanie łatwe, gdyż narzucone kopalniom plany były bardzo napięte i przy ich wykonywaniu musiały być stosowane nadzwyczajne metody. Kopalnie tworzące Zjednoczenie należały ponadto do zakładów górniczych średniej wielkości i były już mocno wyeksploatowane. Rozpoczęto jednak w tym okresie proces mechanizacji wydobycia, odstawy i transportu. Zakres remontów i inwestycji nie był zbyt duży. Do największych przedsięwzięć należały: budowa kopalni „Porąbka" w Sosnowcu, prowadzona od 1951 r., a także ponowne uruchomienie częściowo zatopionej kopalni „Mortimer". W tym okresie uruchomiono również upadowe przy kopalni „Mortimer" („Mortimer" II, III, IV). Przy ich pomocy starano się zwiększyć maksymalnie wydobycie węgla.

Od 1951 r. zmienił się zakres kompetencji DZPW, które stało się jednostką budżetową, koordynującą, nadzorującą oraz kontrolującą pracę podległych kopalń. Same kopalnie zaś zostały przekształcone w przedsiębiorstwa państwowe, działające na zasadach rozrachunku gospodarczego. W tym okresie P. pełnił w Zjednoczeniu funkcje naczelnego inżyniera (7 I 1951–28 II 1954) oraz zastępcy naczelnego inżyniera ds. inwestycji (1 III 1954–30 VI 1957). W tym czasie Zjednoczenie wybudowało w Będzinie odkrywkową kopalnię „Brzozowice" (1952–1956), która wydobywała 400 tys. t węgla.

Od 1 lipca 1957 P. zajmował stanowisko dyrektora inwestycyjnego Zjednoczenia. Po raz kolejny zmienił się jednak zakres uprawnień tego ostatniego. Stało się ono ponownie przedsiębiorstwem nadzorującym kopalnie oraz przydzielającym im zadania planowe i inwestycje. W tym czasie zakoń-

czono budowę kopalni „Porąbka", którą połączono z kopalnią „Mortimer" w jeden zakład wydobywczy. W podobny sposób do kopalni „Generał Zawadzki" („Paryż") przyłączono kopalnię „Brzozowice". W innych kopalniach zaś następowały procesy: koncentracji, mechanizacji i modernizacji wydobycia w miarę przyznawanych środków. W lipcu 1961 r. P. przeszedł na emeryturę.

W l. 20. XX w. zawarł związek małżeński z Jadwigą. Mieli córkę Zofię (ur. 1924).

Za pracę i zasługi dla rozwoju górnictwa P. został odznaczony ZKZ (1948), Medalem 10-lecia PL (1954), KO OOP (1958). Był generalnym dyrektorem górniczym III stopnia, członkiem Stowarzyszenia Inżynierów Górnictwa i Hutnictwa Rzeczypospolitej Polskiej oraz ZZG.

Zm. 7 XII 1981 w Sosnowcu.

Arch. Spółki Restrukturyzacji Kopalń – Kopalnie w całkowitej likwidacji, Sosnowiec, ul. Kosynierów 44. – Janeczek Z., *Z dziejów chorzowskiego górnictwa węglowego*, Kat. 1995; Jaros J., *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945–1970)*, W.–Kr. 1973; tenże, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Kat. 1984; tenże, *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1988, nr 11/12.

Adam Frużyński

Piecha Henryk (1946–1993), ks., duchowny katolicki, dziennikarz, poeta.

Ur. 20 VIII 1946 w Chorzowie jako syn Brunona, formierza w hucie „Kościuszko" i Reginy z d. Nowak. W Chorzowie uczęszczał do Szkoły Podstawowej nr 5 i Liceum Ogólnokształcącego nr 3, gdzie w 1964 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. Interesował się muzyką poważną i fizyką, którą zamierzał studiować na UŚ w Katowicach. W 1964 r. rozpoczął studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie, które musiał przerwać, aby odbyć służbę wojskową w Brzegu (20 X 1965–18 X 1967). Święcenia prezbiteratu przyjął z rąk bpa H. Bednorza 8 IV 1971 w katedrze Chrystusa Króla w Katowicach.

Po święceniach kapłańskich pomagał w parafii św. Jadwigi w Chorzowie (15 V–30 VIII 1971). Następnie pracował na stanowisku wikariusza współpracownika w parafii św. Franciszka w Wapienicy (1971–1973). Od 30 VIII 1973 duszpasterzował w parafii św. Jana Chrzciciela w Jaśkowicach. W grudniu 1976 r. został przeniesiony do parafii Niepokalanego Serca Maryi w Książenicach. P. uzyskał dyplom ukończenia studiów na Wydziale Teologicznym ATK w Warszawie w zakresie teologii pastoralnej z wynikiem bardzo dobrym i po spełnieniu wymagań określonych obowiązującymi przepisami otrzymał 25 XI 1980 tytuł magistra teologii.

W l. 80. XX w. wyjeżdżał do RFN w związku z zamierzoną pracą doktorską pt. „Kult św. Barbary wśród górników", pisaną pod kierunkiem → prof. Jerzego Jarosa na Wydziale Nauk Społecznych UŚ w Katowicach. W listopadzie 1978 r. rozpoczął pracę w redakcji „Gościa Niedzielnego", a od stycznia 1979 r. również w redakcji „Wiadomości Diecezjalnych". Pozostawił setki stron niepodpisanych informacji w kronice życia Kościoła na świecie, sygnowanych pseud. „Atanazy" lub „HP", homilie i wiele tekstów autorskich. Zajmował się w „Gościu Niedzielnym" nie tylko problematyką religijną. Pisał również dużo o sprawach społecznych. Wcześniej, w okresie stanu wojennego, i później pomagał ludziom skrzywdzonym. Poprzez swe liczne kontakty z górnośląską „Solidarnością" umiał dotrzeć do rodzin, które ucierpiały na skutek internowania bądź uwięzienia bliskich. Przez pewien czas był kapelanem szpitala przy ul. Warszawskiej

(zastępstwo za ks. Henryka Sobczyka) oraz pomagał duszpastersko w parafii Podwyższenia Krzyża Świętego i Matki Bożej Uzdrowienia Chorych w Katowicach na Osiedlu Tysiąclecie Dolne.

Ciężko chorował ponad rok. Zm. 7 I 1993. Pochowany został w Chorzowie, na cmentarzu parafii św. Jadwigi. W uroczystościach pogrzebowych uczestniczyli abp Damian Zimoń i sufragan diecezji bielsko-żywieckiej bp Janusz Zimniak.

AAKat., Akta personalne ks. Henryka Piechy, sygn. 631; Arch. Wyższego ŚSD w Katowicach, Księga alumnów ŚSD, t. 1: 1923–1967, nr 1439 (b. p., rkps). – Grajewski A., *Twój Gość*, Kat. 2008, s. 131 i nast.; Hanke R., *Henryk Piecha*, [w:] *Chorzowski słownik biograficzny*, pod red. J. Modrzyńskiego, Ch. 1997, s. 130–131; *Ks. Henryk Piecha*, „Gość Niedzielny" 1993, nr 4, s. 1; Nalepa E., *Zmarli kapłani Kościoła katolickiego*, t. 4: *Kapłani wyświęceni od 1945 roku (po zakończeniu II wojny światowej)*, Kat. 1999, wersja elektroniczna (CD-ROM), s. 191–192; Olszar H., *Śp. ks. Henryk Piecha (1946–1993). Homileta, dziennikarz, poeta*, „Wiadomości Archidiecezjalne" 1993, nr 1, s. 35–38; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi) diecezji katowickiej 1922–2008*, pod red. J. Myszora, Kat. 2009, s. 303–304 (fot.); Szymik J., *Atanazy. Ks. Henryk Piecha (1946–1993)*, „Gość Niedzielny" 1993, nr 38, s. 20; *„W ciemnościach słyszę Boga kroki..."*. *Wiersze poetów śląskich*, Kat. 1986, s. 88–89; – *Katalog Diecezji Katowickiej*, Kat. 1977, s. 188; 1981, s. 23–24; 1986, s. 53, 214; *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, Kat. 1993, s. 659;

ks. Damian Bednarski

Pirszel Ludwik Karol (1875–1954), inż. górnik, m.in. w l. 1945–1947 inspektor górniczy w ChZPW. W 1917 r. zmienił pisownię swego nazwiska z Pürschel na Pirszel.

Ur. 8 II 1975 w Warszawie, w wywodzącej się z Wielkopolski (miejscowość Bojanów) protestanckiej rodzinie kupca i wytwórcy szkła jenajskiego, kryształów i porcelany, Ludwika Pürschela i Julii z Vobrotdtów, nauczycielki języka polskiego. Po ukończeniu Gimnazjum Realnego w Warszawie studiował w l. 1895–1903 górnictwo w Instytucie Górniczym w Petersburgu; naukę ukończył z wyróżnieniem. W trakcie studiów brał udział w dwóch ekspedycjach naukowych do Zakaukaskiego Kraju. W jednej z nich, której celem była lokalizacja złóż ropy naftowej w rejonie Krasnowodska, uczestniczył jako kierownik.

W okresie 1903–1905 P. był inżynierem w kopalni „Saturn" w Czeladzi, a od 1905 r., aż do agresji niemieckiej na Polskę w 1939 r., pracował w gwarectwie „Hrabia Renard" w Sosnowcu (od 1920 r. na stanowisku naczelnego dyrektora). Jako dyrektor m.in. całkowicie zelektryfikował transport dołowy we wszystkich kopalniach gwarectwa, pogłębił szyby „Wilhelmina" i „Anna", zainstalował w tym ostatnim szybie skip, co zmodernizowało pracę całego przedsiębiorstwa. W l. 1925–1939 pełnił jednocześnie funkcję dyrektora Towarzystwa Francusko-Włoskiego Dąbrowskich Kopalń Węgla (kopalnie „ Koszelew" i „Paryż") oraz dyrektora Franko-Polskiego Towarzystwa Górniczego w Dąbrowie Górniczej (kopalnia „Reden"). Jego dziełem była m.in. budowa nowoczesnego osiedla górniczego w Sosnowcu.

Po wybuchu II wojny światowej został aresztowany przez Niemców, prawdopodobnie za odmowę przyjęcia narodowości niemieckiej, jednak dzięki staraniom żony został wkrótce zwolniony. Opuścił granice Rzeszy (rejencji katowickiej) i wraz z rodziną osiadł w Bieżanowie k. Krakowa. W 1945 r. przeniósł się do Chorzowa i w l. 1945–1947 pracował na stanowisku inspektora górniczego ChZPW. Następnie przeszedł na emeryturę.

Do r. 1914 P. należał do Sekcji Górniczo-Hutniczej Warszawskiego Oddziału Towarzystwa Popierania Rosyjskiego Przemysłu i Handlu, a od 1920 r. – do Stowarzyszenia Polskich Inżynierów Górniczych i Hutniczych. Od r. 1932 był członkiem Prezydium Unii Polskiego Przemysłu Górniczo-Hutniczego. Członek rzeczywisty (prezes semestru zimowego 1930/1931) i Filister honorowy Korporacji Studentów UJ „Lauda".

P. był żonaty z Marią Słomińską, siostrą prezydenta Warszawy, Zygmunta, w l. 1925–1931. Mieli 4 synów: Zdzisława (lotnika, mjr. WP i RAF), Juliusza (inżyniera elektry-

ka), Witolda (inżyniera górnika) i Andrzeja (ekonomistę).

Zm. w Chorzowie 27 XII 1954; pochowany na cmentarzu katolickim w Sosnowcu.

Jaros J., *Pirszel Ludwik Karol*, [w:] PSB, t. 23/3, z. 110, W.– Wr.– Gdańsk – Łódź 1981, s. 541–542; Wróblewski B.P., *Korporacja Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego „Lauda" (Kraków)* na: www.archiwum-korporacyjne.pl

Sylwester Fertacz

Pirszel Witold (1911–1973), inż. górnik, z Chorzowem związany jako główny inżynier (1950) i zastępca naczelnego inżyniera ChZPW w l. 1952–1957.

Ur. w Sosnowcu 9 IV 1911 w rodzinie inżyniera górniczego Ludwika Karola i Marii ze Słomińskich. W 1930 r. ukończył prestiżowe I Państwowe Gimnazjum Męskie im. Bolesława Prusa w Sosnowcu. W l. 1930–1939 studiował na Wydziale Górniczym AG w Krakowie. Po studiach był sztygarem w kopalni „Saturn" (od 1950 r. – „Czerwona Gwardia") w Czeladzi.

Szerszemu gronu historyków P. znany jest jako uczestnik wojny obronnej 1939 r., bohater tzw. incydentu jabłonkowskiego z 26 VIII 1939, kiedy to grupa dywersantów niemieckich pod dowództwem por. Albrechta Herznera, do którego nie dotarł na czas rozkaz Hitlera o przesunięciu agresji na Polskę na dzień 1 IX, zaatakowała nad ranem tunel kolejowy pod Przełęczą Jabłonkowską w pobliżu miejscowości Mosty k. Jabłonkowa na Zaolziu, aby zapobiec jego wysadzeniu przez zmobilizowanego specjalnie w tym celu ppor. rezerwy P., który dowodził dwoma plutonami saperów z 21. Batalionu Saperów z Bielska (21. Dywizja Piechoty Górskiej). Atak dywersantów został odparty, ale jednocześnie przyczynił się do wprowadzenia przez P. zmian w sposobie zakładania i uzbrajania ładunków wybuchowych. Nakazano też rozkręcić tory kolejowe od strony granicy. Gdy 1 IX pod tunelem pojawił się nieprzyjaciel, P. osobiście o godz. 6.00 doprowadził do wysadzenia przejścia, co skutecznie zablokowało ruch kolejowy na prawie 2 lata. Potem dowodził kolumną pontonową 21. Batalionu Saperów. Po kampanii wrześniowej pracował m.in. w kopalni „Jowisz" w Wojkowicach, a w l. 1941–1944 był dyrektorem kopalni torfu Spółdzielni „Torf" w Warszawie.

Po wojnie P. podjął prace na Śląsku. W l. 1946–1950 był dyrektorem kopalni „Polska" w Świętochłowicach, głównym inżynierem (1950) oraz zastępcą naczelnego inżyniera ChZPW (1952–1957), a także naczelnym inżynierem górniczym KZPW (1957–1960). Jest nieco zapomnianym współtwórcą Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedzi (LGOM). Był generalnym projektantem górniczym Legnickiego Górniczego Okręgu Metalowego (1962–1968), współorganizatorem byłego Oddziału Górnictwa Rud Miedzi Biura Projektowego Przemysłu Metali Nieżelaznych „Bipromet" we Wrocławiu oraz wieloletnim zastępcą dyrektora ds. projektowych Zakładów Badawczych i Projektowych Miedzi „Cuprum" we Wrocławiu.

P. należał m.in. do SITG. Od kwietnia 1953 do czerwca 1954 r. wchodził w skład Prezydium Zarządu Oddziału SITG w Chorzowie. Od 1930 r. był członkiem rzeczywistym Korporacji Studentów UJ „Lauda".

Za zasługi w pracy zawodowej został odznaczony: SKZ, ZKZ, KK OOP, Orderem Sztandaru Pracy II klasy, Złotą Odznaką Budowniczego LGOM, Złotą Odznaką „Zasłużony dla Dolnego Śląska", Medalem 10-lecia PL. Był też laureatem Państwowej Nagrody Zespołowej I stopnia w dziedzinie techniki.

Zm. 26 IV 1973, osierocając żonę i córki; pochowany we Wrocławiu na cmentarzu przy ul. Grabiszyńskiej.

Cutter Z.J., *Polskie wojska saperskie w 1939 r.: organizacja, wyposażenie, mobilizacja i działania wojenne*, Częstochowa 2003; Gałuszka K., *Pod Grubą. Z okazji jubileuszu 50-lecia działalności Oddziału SITG Chorzowsko-Rudzkiego*, Ruda Śląska 2003, s. 54; Kiereś K., *Ocalmy od zapomnienia. Z kart II wojny światowej*, „Nasza Trójwieś. Informator Rady i Urzędu Gminy (Istebna)" 2009, nr 9; *Kronika i spis absolwentów Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica 1919–1979*, t. 1: *Pion górniczy*, Kr. 1979, s. 113; Oszczęda W., *Incydent na Przełęczy Jabłonkowskiej, czyli gdzie padły pierwsze strzały II wojny światowej*, „Tygodnik Opo-

czyński" z 2 X 2009; Pirszel W., *Komorowo-filarowy system eksploatacji w górnictwie rud miedzi* „Cuprum" 1973, nr 9–12; *[Trzydziestopięciolecie] 35-lecie działalności SITG Oddziału Chorzów*, Ch. 1988, s. 9; *Witryna III Liceum Ogólnokształcącego im. Bolesława Prusa w Sosnowcu* na: www.prus.sosnowiec.pl i in.; Wróblewski B.P., *Korporacja Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego „Lauda" (Kraków)* na: www.archiwum-korporacyjne.pl;. Zarzycki P., *Plan mobilizacyjny „W". Wykaz oddziału mobilizowanych na wypadek wojny*, Pruszków 1995; – „Monitor Polski" 1956, nr 58, poz. 706; Nekrologi: „MT – Gazeta Robotnicza. Magazyn Tygodniowy" z 28–29 IV 1973, nr 17–747; „Słowo Polskie" nr 100 z 28 IV 1973; *Podziękowanie od Rodziny za udział w pogrzebie*, „Słowo Polskie" nr 104 z 3 V 1973.

Sylwester Fertacz

Polczyk Bernard Jacenty (1911–1986), mistrz piekarski, działacz PPR, PZPR, prezydent (od marca 1950 r. przewodniczący Prezydium MRN) m. Chorzowa; później, od 17 VII 1951 do 5 III 1953, pełnił podobne obowiązki w Szczecinie.

Ur. 14 VIII 1911 w Łagiewnikach Śląskich, syn Hermanna, kowala w kopalni, byłego powstańca śląskiego, zmarłego w 1940 r. w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie, i Marii z Miesopustów. Po ukończeniu Publicznej Szkoły Powszechnej w Łagiewnikach Śląskich został przyjęty w charakterze ucznia kowalskiego w kopalni, skąd po półtorarocznej praktyce został w wyniku ogólnej redukcji zwolniony. W marcu 1927 r. rozpoczął naukę rzemiosła u mistrza piekarskiego Henryka Wyrtkiego w Chorzowie (pl. Jana Matejki 2), gdzie złożył egzamin czeladniczy. Jako czeladnik pracował w różnych warsztatach w Chorzowie, Katowicach i Łagiewnikach Śląskich. Podczas nauki zawodu ukończył 3-letnią wieczorową szkołę dokształcającą. W czerwcu 1934 r. złożył w Katowicach egzamin na mistrza piekarskiego. Od listopada 1934 r. do wybuchu wojny pracował w kopalni „Łagiewniki" jako maszynista lokomotywy. Przed wrześniem 1939 r. należał do Związku Strzeleckiego (był kierownikiem sekcji oświatowej) i ZZG (na kopalni „Łagiewniki" był sekretarzem organizacji zakładowej ZZG).

Zmobilizowany do WP brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r. Dostał się do niewoli. W połowie października 1939 r. wrócił z niewoli do Łagiewnik Śląskich. Tutaj jako Polak nie został przyjęty do pracy, musiał natomiast 3 razy dziennie meldować się na miejscowym posterunku policji. Kiedy na tzw. palcówce przyznał się do polskości, został w styczniu 1940 r. wydalony z Górnego Śląska. Lata okupacji spędził w Warszawie. Pracował tam jako pracownik biurowy w Hurtowni Aptecznej Leonarda Bolkowskiego przy ul. Śniadeckich 15. Współpracował z podziemiem niepodległościowym i brał czynny udział w powstaniu warszawskim. Po kapitulacji dzielnicy mokotowskiej 27 IX 1944 został wywieziony do obozu w Pruszkowie, a stamtąd w głąb Niemiec. Do Chorzowa wrócił w maju 1945 r. Wkrótce potem podjął pracę w kopalni „Chorzów". Tam w dn. 25 VI 1945 został mianowany referentem Mobilizacji Sił Roboczych. Zapewne niedługo potem wstąpił do PPR. Szybko zdobył uznanie członków miejscowej organizacji i został członkiem Komitetu Miejskiego.

Miejscowa organizacja PPR wysunęła go jako kandydata na prezydenta miasta. Na prezydenta m. Chorzowa został powołany uchwałą MRN z dn. 7 XI 1945 (otrzymał 27 głosów, Spaltowski [Spaltenstein] – 16). Obowiązki te pełnił już od kilku dni. Dn. 26 X 1945 zlecił mu je ówczesny wojewoda śląski, gen. Aleksander Zawadzki.

Prezydentem, a później (od marca 1950 r.) przewodniczącym Prezydium MRN m. Cho-

rzowa był do lipca 1951 r. Wtedy uchwałą MRN w Szczecinie z dn. 13 VII 1951 powołano go na przewodniczącego MRN w Szczecinie. Objął te obowiązki 17 VII 1951 i pełnił je do 5 III 1953. Po odwołaniu ze stanowiska powrócił na Górny Śląsk. Dalsze jego losy są nieznane.

23 I 1973 wstąpił do Stowarzyszenia Miłośników Chorzowa im. Juliusza Ligonia.

Był żonaty z Zofią z Korwackich. Mieli 2 synów: Zbigniewa (ur. 1942) i Wiesława (ur. 1945).

Zm. 2 I 1986 r. w Chorzowie.

Arch. UM Chorzów, Kadry; USC w Ch., akt zgonu nr 18/1986. – Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000*, Ch. 2007, s. 300 (tam czytamy, że pełnił obowiązki zarządcy miasta od 7 XI 1945 do 5 VI 1950); *Encyklopedia Szczecina*, t. 2: *P–Ż*, red. T. Białecki, Szczecin 2000, s. 100; Knas K., *Z miłością do miasta. [Pięćdziesiąt] 50 lat Stowarzyszenia Miłośników Chorzowa im. Juliusza Ligonia (1956–2006)*, Ch. 2006, s. 47.

Zbigniew Kapała

Polednia Józef Augustyn (1908–1991), pracownik umysłowy Urzędu Miasta Chorzów.

Ur. 4 IV 1908 w Nowych Hajdukach (obecnie dzielnica Chorzowa), syn Augustyna, górnika, i Berty z d. Lowicer. Ukończył szkołę powszechną, kursy dla pracowników administracji samorządowej oraz 2-letni kurs wyższej rachunkowości. Pracę zawodową rozpoczął 15 VII 1922 jako uczeń w Zarządzie Gminnym w Nowych Hajdukach. Pracował tam do 30 VI 1934, tj. do chwili wcielenia Nowych Hajduk do m. Chorzów, ostatnio w charakterze kasjera gminnego. Od 1 VII 1934 zatrudniony był w zarządzie miejskim (Magistracie) w Chorzowie, w referacie kontroli. Specjalizował się w dziedzinie rachunkowo-kasowej. Kolejno pełnił funkcje rachmistrza, kasjera i przez 5 lat rewizora, sprawując przed wojną urząd kierownika Oddziału Rewizyjnego. W chorzowskim Magistracie był zatrudniony również podczas wojny, do maja 1942 r. Pracował tam wówczas w charakterze siły pomocniczej. W maju 1942 r. został przymusowo zaciągnięty do armii niemieckiej. Nie miał jeszcze wtedy niemieckiej przynależności narodowej. Dopiero w 6 miesięcy później wręczono żonie P. zaświadczenie o zaszeregowaniu ich do grupy III volkslisty – na odwołanie. Od maja 1942 do marca 1943 r. przebywał w formacjach okupacyjnych we Francji, potem w garnizonach w Niemczech, a od marca 1944 r. do końca wojny – w Danii. Stamtąd przez Lubekę repatriował do kraju. Od 1 I 1946 ponownie pracował jako rewizor w Urzędzie Miasta Chorzów. W kwietniu 1946 r. powołano go na kierownika biura Premiowej Pożyczki Odbudowy Kraju na miasto Chorzów. Po zakończeniu subskrypcji i likwidacji biura sprawował przez 7 miesięcy kierownictwo Inspekcji Miejskiej. Następnie, korzystając z urlopu bezpłatnego, był od 1 VIII 1947 do 30 VI 1948 kierownikiem Działu Finansowo-Rachunkowego Wojewódzkiego Związku Międzykomunalnego „Odbudowa" w Katowicach. Po powrocie do służby w administracji miejskiej został we wrześniu 1948 r. mianowany kierownikiem Samodzielnego Oddziału Planowania Gospodarczego; dodatkowo pełnił funkcję Komisarza Oszczędnościowego. W 1950 r., po wysłuchaniu wykładów na kursie planowania gospodarki narodowej, z dn. 1 X t.r. Prezydium MRN powołało go na stanowisko wiceprzewodniczącego Miejskiej Komisji Planowania Gospodarczego (MKPG). W maju 1951 r. brał udział w Łodzi w kursie szkoleniowym dla przewodniczących i wiceprzewodniczących terenowych komisji planowania gospodarczego. W grudniowych

wyborach t.r. do MRN został wybrany na radnego MRN, a 24 I 1955 został członkiem jej Prezydium. W 1956 r. powołano P. na stanowisko przewodniczącego MKPG. Od 1 VIII 1961 był kierownikiem Wydziału Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, które to stanowisko od dłuższego czasu pozostawało nieobsadzone i praca tego Wydziału wykazywała w związku z tym liczne braki. P. swoim wielkim doświadczeniem zawodowym, ofiarnym zaangażowaniem i umiejętną współpracą z załogą doprowadził do znacznego polepszenia pracy tej jednostki. Z dn. 1 VII 1967 przeszedł do Miejskiego Przedsiębiorstwa Oczyszczania (MPO) w Chorzowie na stanowisko I zastępcy dyrektora i głównego ekonomisty. Z dn. 1 III 1970 powierzono mu obowiązki naczelnego dyrektora MPO. Zajmował je do 15 IX 1973. Swoim przejściem na emeryturę P. obchodził rzadki jubileusz 50-lecia pracy zawodowej w organach administracji miejskiej i jednostkach podporządkowanych.

Mimo ważnych obowiązków zawodowych na odpowiedzialnych stanowiskach P. w trakcie pracy zawodowej uzupełniał wykształcenie. Najpierw średnie, uzyskując w 1965 r. w Zaocznym Technikum Ekonomicznym w Chorzowie świadectwo dojrzałości, a potem podjął studia w Zawodowym Studium Administracyjnym UJ, które ukończył w 1968 r., zaś w r. 1972 na Wydziale Prawa i Administracji UŚ uzyskał tytuł magistra administracji.

Nie należał do żadnych ugrupowań politycznych, w ograniczonym stopniu udzielał się społecznie. Jedynie w l. 1922–1930 był członkiem katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej w Nowych Hajdukach (ostatnio był jego prezesem), Towarzystwa Śpiewu „Harmonia" oraz Ligi Morskiej i Kolonialnej.

Został odznaczony BKZ, SKZ oraz Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego".

Był żonaty z Marią Klimek. Zaślubiny odbyły się 25 I 1938 w parafii św. Barbary w Częstochowie.

Zm. 25 II 1991 w Chorzowie; pochowany na cmentarzu parafii św. Jadwigi.

UM Chorzów; Akta personalne; USC w Ch., nr aktu zgonu 345/1991.

Zbigniew Kapała

Pomorski Rafał (1921–1974), malarz, grafik, rysownik, pedagog, autor 13 obrazów znajdujących się w zbiorach Muzeum w Chorzowie.

Ur. w 1921 r. w Poznaniu. Studiował w Miejskiej Szkole Sztuk Zdobniczych w Warszawie oraz w Instytucie Sztuk Plastycznych w Krakowie. W 1945 r. osiadł w Katowicach, gdzie pozostał do końca życia. Rozpoczął pracę pedagogiczną w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych. Od 1947 r. był pedagogiem w katowickiej Filii ASP w Krakowie. Prowadził Katedrę Malarstwa oraz kierował przez wiele lat Katedrą Kształcenia Ogólnoplastycznego. W 1956 r. uzyskał tytuł docenta.

Po II wojnie światowej czynnie uczestniczył w życiu wystawienniczym kraju. Eksponował swoje prace na wystawach indywidualnych (w Warszawie, Katowicach, Łodzi, we Wrocławiu, w Pradze, Bratysławie, Budapeszcie, Sofii, Berlinie). Brał udział w ekspozycjach zbiorowych sztuki polskiej w kraju (w Krakowie, Warszawie, Sopocie, Poznaniu) i za granicą (w Paryżu, Nowym Jorku, Pekinie, Szanghaju, Kijowie, Mińsku, Moskwie, Pradze, Sofii, Londynie, Oslo, Bukareszcie, Lipsku, Rostocku).

Uprawiał malarstwo sztalugowe, ścienne, grafikę i rysunek. We wczesnym okresie twórczości fascynował się sztuką abstrakcyjną. Sięgając z czasem do doświadczeń postimpresjonizmu, poszukiwał indywidualnego sposobu wypowiedzi artystycznej w estetyce obrazów Cezanne'a. Jego intelektualna twórczość poddana została konstrukcyjnym rygorom. W okresie socrealizmu malował zgodne z wymogami ideologicznymi realistyczne pejzaże, które w sposobie widzenia i przedstawiania dążyły do prawdy obrazu przez intelektualną organizację płótna formą, konstrukcją i kolorem.

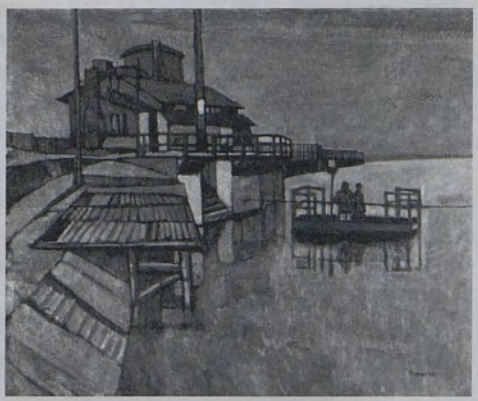

R. Pomorski, *Prom*, 1960 r.

Był jednym z pierwszych artystów, którego twórczość wybiegała poza programowo określony w czasach komunizmu oficjalny obraz regionu. Poszukując indywidualnego sposobu widzenia, sięgał do rygorów malarstwa Paula Cezanne'a. Motywy śląskie stały się dla artysty malarskim problemem – obrazowały świat form statycznych, klarownych i surowych, podporządkowanych geometrycznej strukturze. Linearny szkielet konstrukcyjny wpisany w pionowe i poziome linie rastra, wypełniony płaszczyznami szlachetnej materii malarskiej o wąskiej, subtelnej gamie szarości, brązów, ugrów, zimnych błękitów i zgaszonych zieleni, organizował rytmicznie piętrzące się kompozycje. W l. 60. XX stulecia P. wykreowany został przez mass media i krytykę artystyczną na twórcę śląskiego pejzażu przemysłowego. Autonomiczna, przetransponowana rozumowo synteza natury, emanująca zastygłą atmosferą płócien, zmuszała do refleksji nad przemysłowym miastem – tworem współczesnej techniki.

W zbiorach Muzeum w Chorzowie znajduje się 13 olejnych obrazów artysty pochodzących z lat 50. i 60. XX w. Reprezentują one głównie tematykę śląską, przemysłową. Obrazują industrialne pejzaże Śląska, widoki kopalń i zakładów przemysłowych.

Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie. [Pięćdziesięciolecie] 50-lecie Wydziału Grafiki Filii w Katowicach 1947–1997, Kat. 1997; *Dąbrówki 9. Wokół malarstwa w Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach.* Kat. 2006/2007, s. 16; s. 124; *Kultura Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Studia i szkice*, red. M. Fazan, A. Linert, Kat. 1982; Ligocki A., *Plastycy Śląska i Zagłębia,* Kat. 1977, s. 132–133; *Malarz prawdziwego Śląska*, „Trybuna Robotnicza" z 15–16 VIII 1953; *Rafał Pomorski. Malarstwo.* Katalog wystawy BWA, Kat. 1973; Szczypka-Gwiazda B., *Pomiędzy mitem a rzeczywistością – obraz Górnego Śląska w sztuce XIX i XX wieku*, [w:] *Marmur dziejowy. Studia z historii sztuki*, red. J. Piskorski, P. 2002, s. 479.

Barbara Szczypka-Gwiazda

Przybyła Alfons Edward (1907–1976), ks., proboszcz parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chorzowie Batorym.

Ur. 25 X 1907 w Katowicach, w rodzinie Karola i Pauliny z domu Popanda. Jego ojciec był urzędnikiem. W konsekwencji tego w dzieciństwie często zmieniał miejsce zamieszkania. Edukację szkolną rozpoczął w szkole ludowej w Dębie. Następnie kontynuował ją w Pyskowicach i Strzelcach Wielkich (Strzelcach Opolskich). Od 1919 r. uczęszczał do gimnazjum w Strzelcach Wielkich, a następnie, po podziale Górnego Śląska w r. 1922, przeniósł się wraz z rodziną do Krasów i kontynuował naukę w gimnazjum klasycznym w Katowicach. W 1927 r. złożył egzamin dojrzałości, po czym podjął studia na Wydziale Prawa UJ. W tym samym roku rozpoczął pracę w administracji skarbowej. Zarobione pieniądze przeznaczał w znacznym stopniu na finansowanie wykształcenia brata – ucznia szkoły budowlano-technicznej.

W r. 1929 wstąpił do ŚSD w Krakowie i rozpoczął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął z rąk bpa Stanisława Adamskiego 24

VI 1934. W 1936 r. uzyskał magisterium na podstawie rozprawy: „Psychoanaliza w etyce i pedagogice". Pracę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Katowicach-Józefowcu, w parafii św. Józefa. Od 1936 r. duszpasterzował w Mysłowicach, w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa, skąd w czerwcu 1939 r. bp Stanisław Adamski przeniósł go na stanowisko notariusza Sądu Biskupiego w Katowicach. W czasie pobytu w Mysłowicach prowadził katechezę w Państwowym Seminarium Wychowawczyń Przedszkolnych. Jednocześnie od r. 1938 podjął współpracę ze Związkiem Polaków w Niemczech. Prowadził odczyty dla polskich kongregacji mariańskich w Bytomiu, Strzelcach Wielkich, Raciborzu i Zabrzu.

Jako kapelan wojskowy uczestniczył w wojnie obronnej polsko-niemieckiej we wrześniu 1939 r. Obawiając się aresztowania, wyjechał ze Śląska. Na krótko zamieszkał w Krakowie. Następnie przeniósł się do Kielc, gdzie został inkardynowany do diecezji kieleckiej. Z dniem 24 X 1939 podjął pracę jako sekretarz i kapelan bpa Czesława Kaczmarka. Od sierpnia 1940 r. pełnił tam również obowiązki notariusza przy Kurii Diecezjalnej, obrońcy węzła małżeńskiego oraz duszpasterza sióstr nazaretanek. Jako ksiądz znający biegle język niemiecki reprezentował Kurię wobec niemieckich władz okupacyjnych. Ponieważ groziło mu aresztowanie, wiosną 1942 r. opuścił Kielce. Ukrywał się w Sukowie, Brzezinach k. Kielc, Miechowie, a następnie – od końca 1942 r. – u sióstr norbertanek w Imbramowicach. Wstąpił do AK, w której w randze kapitana był m.in. kapelanem szpitala polowego inspektoratu miechowskiego (kryptonim „Maria") oraz 106. Dywizji AK. W konspiracji występował pod pseudonimem „Edward".

Po wojnie władze komunistyczne zmusiły go do opuszczenia Kielc, w wyniku czego w sierpniu 1945 r. wrócił do Katowic. Następnie na polecenie bpa Adamskiego udał się do Wrocławia. Był bliskim współpracownikiem administratora apostolskiego, ks. Karola Milika. 15 VIII 1945 został mianowany kanclerzem Kurii Administracji Apostolskiej we Wrocławiu. Jej siedziba znajdowała się wtedy w klasztorze sióstr elżbietanek przy pl. Strzeleckim. Wydatnie uczestniczył w organizowaniu polskiej administracji kościelnej na Dolnym Śląsku. Redagował tam w l. 1945–1947 „Wiadomości Kościelne. Organ Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska". Pod koniec 1947 r. pod naciskiem władz komunistycznych zmuszony był opuścić Wrocław i powrócił do rodzimej diecezji katowickiej.

Z dn. 1 II 1948 został mianowany administratorem, a następnie proboszczem parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chorzowie Batorym. Jako proboszcz preferował samodzielne zarządzanie parafią. W konsekwencji rzadko zwoływał radę parafialną. Wobec wyrugowania religii ze szkół, najpierw w czasach stalinizmu, a następnie na początku l. 60. XX w. był zmuszony zorganizować nauczanie religii w kościele. W miejsce zlikwidowanych pod koniec l. 40., pod naciskiem władz komunistycznych, organizacji przykościelnych zaczął tworzyć niesformalizowane grupy modlitewne: Czcicieli św. Franciszka, Czcicieli Matki Bożej Pocieszenia, Czcicieli Matki Bożej Różańcowej oraz Czcicieli Najświętszego Serca Pana Jezusa. Mimo przeciwdziałania władz kontynuował prace mające na celu dokończenie wystroju świątyni i zagospodarowanie jej otoczenia. Pozostawał w złych stosunkach z władzami komunistycznymi. Miedzy innymi bojkotował wybory do Sejmu PRL.

W czasie okupacji opracował a następnie wydał w 1948 r. *Katechizm Diecezjalny*. Napisał krytyczną recenzję książki ks. Leonarda Świderskiego *Oglądały oczy moje*. Pod wpływem soboru watykańskiego II stworzył oparty na kryteriach demograficzno-społecznych projekt zmian struktury diecezjalnej w Polsce – „Problem terytorialnej reorganizacji rzymskokatolickich diecezji w Polsce". W l. 60. XX stulecia prowadził prace nad ułożeniem polskiego *Nieszporału*. Napisał i publikował

w 1970 r. w czasopiśmie „Chrześcijanin w Świecie" refleksje z pobytu we Wrocławiu: *Wspomnienia wrocławskie*. Na kartach „Życia i Myśli" w 1976 r. zamieścił artykuł pt. *List rozwodowy w prawie Mojżesza*.

Od 1955 r. pełnił funkcję dziekana chorzowskiego oraz pełnomocnika i adwokata spraw małżeńskich w Sądzie Biskupim w Katowicach. Pod koniec lutego t.r. został mianowany przez zarządzającego diecezją katowicką ks. Jana Piskorza promotorem Synodu Diecezjalnego w ówczesnym Stalinogrodzie. Kapituła odmówiła jednak mianowania go w październiku kanonikiem. Był członkiem Komisji Głównej I Synodu Diecezjalnego, zakończonego w 1975 r.

Zm. 14 X 1976 w szpitalu klinicznym w Katowicach; pochowany w grobie obok kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chorzowie Batorym.

Bańka J., *Śp. ks. Alfons Przybyła (1907–1976)*, „Słowo Powszechne" 1976, nr 276, s. 6–7; Domin Cz., *Śp. ks. Alfons Przybyła*, „Wiadomości Diecezjalne" 1977, nr 6–7, s. 153–154; Hojka Z., *Parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chorzowie Batorym*, Chorzów – Hajduki Wielkie 2010; Mandziuk J., *Przybyła Alfons*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, red. L. Grzebień, t. 6, W. 1983, s. 735; Pietrzak J., *Przybyła Alfons Edward* [biogram], [w:] PSB, t. 29, z. 1, Kr. 1986, s. 112–113; *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939–1956 w dokumentach*, Kat. 2003, s. 67–71; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor. Kat. 2009, s. 325; Żurek J., *Ruch „księży patriotów" w województwie katowickim w latach 1949–1956*, W.–Kat. 2009, s. 212–213, 228–229.

Zbigniew Hojka

Pustówka Eugeniusz Tadeusz Zygmunt (1933–2003), inż. metalurg, w l. 1963–1966 dyrektor techniczny i pierwszy zastępca naczelnego dyrektora huty „Kościuszko", prezes chorzowskiego AKS-u, od 1971 do 1979 r. naczelny dyrektor huty „Batory" w Chorzowie, w okresie 1979–1989 naczelny dyrektor Kombinatu im. Lenina w Nowej Hucie.

Ur. 19 V 1933 w Kotowskiem, pow. Ostrów Wielkopolski (współcześnie gmina i pow. Ostrzeszów) w rodzinie nauczycielskiej; syn Alojzego i Gertrudy z d. Hofmann. Ojciec Eugeniusza, pochodzący ze Śląska Cieszyńskiego, należał do grona nauczycieli i księży ewangelików, których w okresie międzywojennym skierowano do pracy na trudnym obszarze pogranicza, by ułatwić miejscowej ludności, w części ewangelickiej, adaptację w warunkach państwowości polskiej. W 1939 r. Alojzy Pustówka został zmobilizowany i w czasie kampanii wrześniowej dostał się do niewoli niemieckiej. Tuż przed wybuchem wojny Gertruda Pustówka z trojgiem dzieci została ewakuowana na ziemie wschodnie Rzeczypospolitej wraz z rodzinami nauczycieli i urzędników. W latach okupacji zamieszkała w rodzinnych stronach męża, na Śląsku Cieszyńskim, i utrzymywała rodzinę, pracując w hucie trzynieckiej. P. uczęszczał do niemieckiej szkoły powszechnej. Po zakończeniu wojny jego ojciec został kierownikiem szkoły powszechnej w Iskrzyczynie (współcześnie gmina Dębowiec), na Śląsku Cieszyńskim. Następnie P. rozpoczął naukę w gimnazjum w Cieszynie, a później przeniósł się do Wisły. Mieszkając w internacie, ukończył liceum w Wiśle i po egzaminie dojrzałości, w październiku 1951 r., wstąpił na Wydział Metalurgiczny Politechniki Śląskiej. W r. 1956 z wyróżnieniem ukończył dzienne studia magisterskie o specjalności: maszyny i technologia przeróbki plastycznej.

Po studiach P. podjął pracę w hucie „Pokój" w Nowym Bytomiu (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej), kolejno jako starszy technolog, zastępca głównego technologa i kierownik wydziału walcowni. Kierował wdrożeniem produkcji wysokiej jakości szyn

tramwajowych, nadzorował produkcję blach grubych i cienkich. We wrześniu 1963 r. przeniesiony został do huty „Kościuszko" w Chorzowie na stanowisko głównego inżyniera (dyrektora technicznego) i pierwszego zastępcy dyrektora huty. Kierował w tym zakładzie modernizacją technologii produkcji szyn kolejowych. W związku z zainteresowaniami sportowymi powierzono mu w tym okresie funkcję prezesa chorzowskiego AKS. Od połowy r. 1966 P. pracował na równorzędnym stanowisku w borykającej się z dużymi trudnościami ówczesnej hucie „Dzierżyński" (dawniej huta „Bankowa") w Dąbrowie Górniczej. Jej trudności wynikały ze złego stanu technicznego oraz zużycia obiektów i sprzętu. Prace modernizacyjne w stalowni, a następnie remont walcowni zgniatacza i modernizacja zasilania we wsad wielkich pieców stanowiły podstawę do optymalizacji procesów wytwórczych w hucie „Dzierżyński". Od początku 1969 r. P. przez 3 lata pracował w Zjednoczeniu Hutnictwa Żelaza i Stali w Katowicach na stanowisku zastępcy dyrektora ds. metalurgii, co pozwoliło mu szerzej spojrzeć na problematykę hutnictwa.

W końcu grudnia 1971 r. został dyrektorem naczelnym huty „Batory", w miejsce inż. Tadeusza Palmricha. W hucie tej występowały wówczas pewne trudności techniczno-produkcyjne w związku z koniecznością modernizacji zespołu walcowni rur. W okresie gdy jej dyrektorem był P., opracowano tam i wdrożono technologię produkcji rur o podwyższonej wytrzymałości, przeprowadzono rozbudowę i modernizację wydziału prasowni i młotowni, uruchomiono produkcję stali narzędziowych wysokostopowych o podwyższonych parametrach jakościowych, utworzono stanowisko walcowania blach grubych. Powstał oddział kowarek do kucia prętów ze stali narzędziowych. W drugiej połowie l. 70. XX w. wdrożono m.in. modyfikację stali żelazochromem i opracowano technikę kucia w kowarkach.

Huta „Batory" produkowała w tym czasie poszukiwany, rzadki asortyment, w tym pręty ze stali narzędziowej (szybkotnącej) i żerdzie do wierteł górniczych. Rozpoczęto także specjalną produkcję na potrzeby projektowanego ówcześnie rozwoju energetyki jądrowej. Uruchomiono produkcję asortymentów hutniczych dla przemysłu okrętowego (stale spawalne o podwyższonej wytrzymałości), przemysłu mechanicznego (stale odporne na korozję) i energetycznego. Zainstalowano urządzenia do zgazowywania stali argonem. Osiągnięto poprawę jakości produkcji, m.in. przez obniżenie zawartości siarki i rozwój produkcji stali przetapialnych. Wykorzystywano zagraniczne licencje i uzyskiwano zamówienia produkcji na eksport. Polepszyły się warunki socjalne pracowników huty, a także jej emerytów.

W 1960 r. P. wstąpił do PZPR. Był członkiem Plenum Komitetu Miejskiego PZRR w Chorzowie i Komitetu Zakładowego PZPR. W l. 1973–1977 pełnił funkcję wiceprzewodniczącego MRN w Chorzowie. Uczestniczył w pracach Społecznego Komitetu Upiększania Miasta.

Na stanowisku dyrektora huty P. stale współpracował z Politechniką Śląską, przede wszystkim z Instytutami: Inżynierii Materiałowej, Odlewnictwa, Budowy Maszyn oraz Instytutem Metalurgii Żelaza. Był współautorem publikacji i patentów opracowanych przez pracowników huty „Batory". Podjął także pracę w Instytucie Inżynierii Materiałowej Politechniki Śląskiej, którą jednak przerwał z chwilą przeniesienia się do Krakowa wobec obowiązków związanych z sytuacją społeczno-polityczną po r. 1980.

W r 1979 P. został dyrektorem naczelnym Huty im. Lenina, będącej w tym czasie największym zakładem przemysłowym w kraju, zatrudniającym niemal 40 tys. osób, w tym 2 tys. z wyższym i ok. 8 tys. ze średnim wykształceniem. Jednak pogłębiający się kryzys gospodarczy wpływał na ograniczenie możliwości modernizacji obiektów i urządzeń kombinatu. Brak środków na budownictwo mieszkaniowe utrudniał stabilizację licznej załogi. Czynniki te przesądzały o obiektyw-

nych trudnościach z utrzymaniem wielkości produkcji zakładu. Na stanowisku dyrektora kombinatu P. pozostawał prawie 10 lat, do 10 maja 1989 r. Na okres jego dyrekcji przypadły burzliwe wydarzenia okresu 1980–1981 i stan wojenny. W tym trudnym czasie powszechnie dostrzegano w nim zdolnego negocjatora i człowieka kompromisu. Sierpniowe strajki w r. 1980 nie przybrały w Hucie im. Lenina większego zasięgu. Poza dezintegracją załogi wpłynęła na to postawa dyrekcji, która zaakceptowała przedstawione postulaty socjalne, by nie dopuścić do rozszerzenia się protestu w tak ogromnym i znanym zakładzie pracy. 6 IX 1980 delegaci poszczególnych wydziałów Huty im. Lenina utworzyli Komitet Robotniczy Hutników, a ten stał się później organem założycielskim NSZZ „Solidarność" na terenie Huty im. Lenina. Na początku grudnia 1980 r. spośród 38 tys. osób zatrudnionych w tym zakładzie do NSZZ „Solidarność" przystąpiło 34 tys. pracowników, tworząc największą w kraju zakładową organizację związkową. W dn. 11 IX 1980 dyrektor Huty im. Lenina był jednym z sygnatariuszy porozumienia w hucie „Katowice". Ustalenia dotyczyły gwarancji dla działania Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych. P. umiejętnie rozładowywał napięcia we własnym przedsiębiorstwie. Dopiero ogłoszenie stanu wojennego zdecydowanie ograniczyło płaszczyznę negocjacji. 13 XII 1981 strajk w Kombinacie podjęło 10 tys. osób. 16 XII 1981 doszło do pacyfikacji z udziałem wojska i ZOMO. Część strajkujących została zwolniona z pracy, internowana bądź aresztowana. W stanie wojennym Huta im. Lenina była zmilitaryzowana, a presję na dyrektora wywierali komisarze wojskowi. Pomimo to dość powszechne były oceny, że to dzięki postawie P. w trakcie pacyfikacji zakładu nie doszło do rozlewu krwi ani do większych zamieszek. Nie był on też zwolennikiem sankcji wobec uczestników akcji protestacyjnych, jakie podejmowano w Kombinacie w okresie stanu wojennego. Działacz NSZZ „Solidarność" w Hucie im. Lenina, Mieczysław Gil, zachował w pamięci obiektywne i korzystne dla sądzonych świadectwo dyrektora P., wyrażone podczas procesu przywódców strajkowych.

W okresie, gdy P. był dyrektorem naczelnym, kierownictwo Kombinatu, wykorzystując niedobory rynkowe i pewną liberalizację systemu centralnego rozdzielnictwa – za pomocą umów z odbiorcami wytworów Huty – w ciągu kilku lat doprowadziło do niezbędnych remontów części obiektów zakładu, dzięki czemu udało się poprawić stan jego majątku trwałego oraz prowadzić pewne inwestycje w sferze ochrony środowiska i zabezpieczenia warunków socjalnych załogi. W realiach załamującego się systemu polityczno-gospodarczego były to działania, które nie mogły całkowicie rozwiązać istniejących problemów, jednak dowodziły znacznej elastyczności i umiejętności osiągania efektów w niekorzystnych warunkach społeczno-ekonomicznych. Znaczne trudności wynikały z faktu starzenia się urządzeń; pojawiały się problemy technologiczne i kłopoty z produkcją. Pod koniec l. 80. XX w. sytuacja Kombinatu – wobec stanu gospodarki polskiej i załamania systemu – szybko się pogarszała. Znacząco zmniejszyło się zatrudnienie (o prawie 10 tys. osób); spora część załogi m.in. wykorzystała możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę. Pod koniec kwietnia 1988 r. pracownicy Kombinatu wysunęli postulaty płacowe i rozpoczęli strajk. Protest ten został spacyfikowany w nocy z 4/5 V 1988 przez ZOMO i oddziały antyterrorystyczne. Zdecydowana postawa załogi Huty im. Lenina była jednym z istotnych czynników, które pod koniec l. 80. XX w. prowadziły ku zmianom ustrojowym. Dyrektor P. odszedł ze stanowiska na własną prośbę 10 V 1989, rekomendując na swego następcę Bolesława Szkutnika. Po zakończeniu pracy w Nowej Hucie został przedstawicielem Polski w europejskich strukturach handlu metalami w Genewie.

P. był długoletnim członkiem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu

Hutniczego, m.in. pełnił funkcje w Zarządzie Stowarzyszenia.

Na emeryturze osiadł w Wiśle, na Śląsku Cieszyńskim. Z regionem tym czuł się związany także w okresie pracy zawodowej, życzliwie wspierając potrzeby związane z budową szpitala w Cieszynie, Filii UŚ czy też gazociągu w Goleszowie, na miarę możliwości, jakie stwarzały zajmowane w przemyśle stanowiska. Współpracował z fundacją „Dolinco", wspierającą m.in. szkoły i szpitale, promował walory turystyczne regionu.

Był żonaty z Jadwigą Dołęgowską. Pozostawił córkę Alinę (została lekarzem).

Zm. 19 X 2003.

Arch. Politechniki Śląskiej, sygn. 10573: Akta osobowe Eugeniusza Pustówki. – Słomczyński M., Wawrzyniak H., *Jednej to kuźni ludzie*, Ruda Śląska 1994, s. 122, 193–203, 273, 275; Stanieczek P., *Eugeniusz Pustówka... „był szczególnym człowiekiem"*, „Kalendarz Goleszowski" t. 4: 2004 [druk 2003], s. 136–138; *U progu wolności. Nowa Huta w latach 1980–1989*, Kr. 2005. – http://www.glos-tn.krakow.pl/print.php?type=N&item_id=621. „Głos". Tygodnik Nowohucki; *O zarządzających nowohuckim kombinatem trochę inaczej, czyli... Poczet dyrektorów naczelnych huty (Cz. I)* http://mittal.net.pl/19800911_porozumienie.htm Strona Międzyzakładowej Organizacji Związkowej NSZZ „Solidarność" Arcelor Mittal Poland S.A. Dąbrowa Górnicza.

Joanna Januszewska-Jurkiewicz

R

Rachniowski Tadeusz Stanisław (1914–1983), inżynier górnik, od czerwca 1945 do 15 XI 1948 zawiadowca i dyrektor kopalni „Prezydent" w Chorzowie.

Ur. 17 VIII 1914 w Jaśle. Jego rodzice, Jakub Rachniowski oraz Helena z d. Baturo, byli urzędnikami poczty austro-węgierskiej. W l. 1920–1924 uczęszczał do szkoły powszechnej w Jaśle. Po jej ukończeniu wstąpił do Gimnazjum Humanistycznego w Jaśle, w którym uczył się do 1929 r. W l. 1929–1932 był uczniem II Państwowego Gimnazjum im. Jana Sobieskiego w Rzeszowie. Po zdaniu egzaminu dojrzałości w 1932 r. podjął studia na Wydziale Matematycznym UJ. W r. 1933 przeniósł się na Wydział Górniczy AG w Krakowie, na którym studiował również jego brat, Kazimierz. Studia łączył z pracą, gdyż w l. 1935–1939 był asystentem w Zakładzie Geometrii Wykreślnej tej uczelni. Studia przerwał w 1939 r., po wkroczeniu do Krakowa wojsk niemieckich.

W l. 1940–1941 pracował jako technik w kamieniołomie należącym do firmy „B. Radloff" w Rabce-Zarytem. Następnie był pracownikiem administracyjnym firmy budowlanej tegoż właściciela, znajdującej się w Rozwadowie pod Stalową Wolą (listopad 1941–lipiec 1944). Po wyzwoleniu Stalowej Woli, od sierpnia 1944 do stycznia 1945 r., pracował jako kierownik tartaku w Rozwadowie. Po jego przejęciu przez państwo polskie pełnił w nim funkcję księgowego.

W lutym 1945 r. R. wrócił do Krakowa, aby ponownie zostać asystentem w Zakładzie Geometrii Wykreślnej AG. W czerwcu tego samego roku przeniósł się jednak do Chorzowa i zatrudnił w kopalni „Prezydent". Początkowo objął stanowisko nadgórnika (1 VI–31 XII 1945), potem awansował kolejno na: sztygara zmianowego, kierownika stacji ratowniczej, kierownika planowania, nadsztygara (1 I 1946–31 VIII 1947). W maju 1947 r. obronił na AG w Krakowie pracę dyplomową, napisaną pod kierunkiem prof. Witolda Budryka (nr dyplomu 928). Po uzyskaniu stopnia inżyniera górniczego 1 X 1947 zostało mu powierzone stanowisko zawiadowcy zakładu górniczego. Dnia 15 X 1948 powołano go na stanowisko dyrektora kopalni „Prezydent" w Chorzowie. Pozostał na nim do 28 II 1949. Tak krótki okres kierowania kopalnią związany był z ówczesną polityką władz górniczych, które przenosiły pracowników do przedsiębiorstw odczuwających brak doświadczonej kadry. Dlatego w marcu 1949 r. R. został oddelegowany do Dolnośląskiego ZPW w Wałbrzychu, gdzie objął stanowisko głównego inżyniera górniczego. W październiku t.r. mianowano go

dyrektorem kopalni „Victoria" w Wałbrzychu i funkcję tę pełnił do maja 1950 r. Potem przez 2 miesiące był kierownikiem działu planowania kopalni „M. Thorez" („Biały Kamień") w Wałbrzychu. W sierpniu 1950 r. wrócił na Górny Śląsk i został zatrudniony jako starszy projektant w Centralnym Biurze Projektów Przemysłu Węglowego w Świętochłowicach. Instytucja ta została utworzona w 1950 r., a jej podstawowym celem było projektowanie nowych zakładów górniczych. Biuro miało swe oddziały w Krakowie, Gliwicach i Wrocławiu, a w jego skład wchodziły komórki projektowe, znajdujące się w przedsiębiorstwach budowlanych i projektowo-montażowych.

W lutym 1953 r. R. został powołany na stanowisko dyrektora kopalni „Generał Zawadzki" w Dąbrowie Górniczej (do 1945 r. „Paryż"). Jego głównym zadaniem stało się wyprowadzenie kopalni z głębokiego kryzysu, jakim było znaczne ograniczenie możliwości wydobycia. Zwiększenia produkcji domagały się władze państwowe i partyjne, realizujące ambitny 6-letni plan budowy podwalin socjalizmu w Polsce. Tymczasem kopalnia „Generał Zawadzki" nie była zakładem zbyt nowoczesnym, a jej trudności pogłębiło jeszcze dodatkowo kilka dużych pożarów. Jej poprzedni dyrektorzy, nie mający odpowiedniego przygotowania zawodowego, niezbyt dobrze radzili sobie z prowadzeniem zakładu górniczego. Dlatego stanowisko to powierzono R., gdyż wierzono, że osoba o tak dużym doświadczeniu w kierowaniu różnego typu przedsiębiorstwami poradzi sobie z problemami kopalni. Nowy dyrektor uporządkował jej pracę w taki sposób, aby mogła sprawnie wykonywać narzucone odgórnie zadania planowe. Nie było to zbyt łatwe, gdyż funkcjonowanie przedsiębiorstwa ograniczano wieloma różnego typu przeszkodami biurokratyczno-finansowymi. Trudne warunki pracy oraz niskie płace powodowały dużą fluktuację załogi, dochodzącą do 40% rocznie. Braki w zatrudnieniu uzupełniano wydłużaniem czasu pracy i kierowaniem do kopalni pracowników przymusowych (więźniów, żołnierzy górników, junaków „Służby Polsce").

Pracę kopalni utrudniały zbyt małe dostawy maszyn i urządzeń oraz ich częste awarie, spowodowane nadmierną eksploatacją. Niewielki był również zakres prowadzonych inwestycji, z których wykonano jedynie nowe wentylatory i linie energetyczne zasilające zakład. Zły był stan bezpieczeństwa, a pracę przerywały wybuchające często podziemne pożary. Mimo tych ograniczeń wydobycie wzrosło o 23%, ale przyczyniło się do tego przede wszystkim zwiększenie liczby zatrudnionych. R. udało się również wprowadzić początki mechanizacji procesu urabiania, odstawy oraz transportu węgla (wręboładowarki, przenośniki, ładowarki). Dużo uwagi musiał też poświęcić sprawom podsadzki, gdyż w ten sposób kopalnia wydobywała ponad 80% węgla. Przy kopalni powstały obiekty socjalne: szkoła zakładowa, przedszkole, baraki dla żołnierzy górników, ośrodek zdrowia. R. kierował kopalnią „Generał Zawadzki" do kwietnia 1958 r.

W lipcu t.r. został mianowany dyrektorem Kopalni i Zakładów Przetwórstwa Siarki w Tarnobrzegu. Powierzono mu więc kolejne odpowiedzialne zadanie, polegające na uruchomieniu nowego przedsiębiorstwa, zajmującego się nie tylko wydobyciem, lecz także przeróbką siarki. Powstanie nowego kombinatu zaplanowano po odkryciu w 1953 r. bogatych złóż siarki w Mokrzyszowie pod Tarnobrzegiem. W 1957 r. uruchomiono odkrywkową kopalnię siarki w Piasecznie, a od 1958 r. rozpoczęto budowę zakładu przetwórczego w Machowie, produkującego m.in. kwas siarkowy, nawozy mineralne, siarczan glinowy. R. kierował rozbudową kopalni siarki w Piasecznie oraz wznoszeniem od podstaw kombinatu w Machowie w l. 1958–1961.

W lipcu 1961 r.R. przeszedł do Zjednoczenia Kopalnictwa Surowców Chemicznych w Warszawie, gdzie został zastępcą dyrektora ds. nowej techniki. Zjednoczenie, podlega-

jące Ministerstwu Przemysłu Chemicznego, nadzorowało wydobywanie minerałów niezbędnych dla przemysłu chemicznego. W tym czasie opracowywano tam wiele planów rozwoju tej dziedziny gospodarki narodowej oraz podejmowano decyzje o dalszej rozbudowie tarnobrzeskiego górnictwa siarki. Od września 1961 do marca 1962 r. R. był głównym specjalistą górniczym w Komitecie ds. Techniki w Warszawie.

W kwietniu 1962 r. R. podjął pracę w DZPW w Sosnowcu. Został zatrudniony jako główny inżynier ds. technicznych. Zjednoczenie, w którym pracował, obejmowało kopalnie węgla kamiennego: „Jowisz", „Grodziec", „Generał Zawadzki" („Paryż"), „Czerwona Gwardia" („Saturn"), „Czeladź", „Milowice", „Sosnowiec", „Kazimierz-Juliusz", „Klimontów-Mortimer", „Niwka-Modrzejów". Pełniło ono w tym okresie funkcję przedsiębiorstwa państwowego, opracowującego plany, nadzorującego i kontrolującego działalność podległych mu zakładów górniczych. W kopalniach wchodzących w skład Zjednoczenia przeprowadzano niezbędne remonty, montowano nowe maszyny wyciągowe, wentylatory, pompy, kompresory. Kontynuowano proces koncentracji wydobycia, polegający na łączeniu mniejszych kopalń oraz ograniczaniu liczby poziomów wydobywczych. Z nowych inwestycji zakończono budowę kopalni „Porąbka", do której przyłączono kopalnię „Mortimer". Przy tej ostatniej zlikwidowano upadowe „Mortimer" II, III, IV. W 1973 r. połączono kopalnie „Milowice" i „Czeladź", natomiast w 1974 r. połączono kopalnię „Mortimer-Porąbka" z kopalnią „Klimontów" w jeden zakład wydobywczy „Czerwona Gwardia". Zwiększyła się wówczas systematycznie mechanizacja urabiania, odstawy i transportu. Węgiel pozyskiwano za pomocą kombajnów ścianowych bębnowych (frezujących), natomiast z użycia wyszły wrębiarki. Urobek odstawiano i transportowano przenośnikami zgrzebłowymi bądź taśmowymi. W kopalniach pojawiły się też silniejsze lokomotywy elektryczne i wozy o większej ładowności. Rosła rola obudowy stalowej i murowanej, a w wyrobiskach ścianowych zaczęto stosować obudowę zmechanizowaną. Pojawiły się również pierwsze obudowy zautomatyzowane. Wycofano lampy karbidowe, zastąpione przez oświetlenie elektryczne. Większą uwagę zwracano na warunki bezpieczeństwa i higieny pracy. R. jako pracownik Zjednoczenia wniósł swój wkład do wielu wprowadzanych wtedy rozwiązań. Stanowisko głównego inżyniera ds. technicznych zajmował do 1 VI 1974, kiedy to przeszedł na emeryturę. Mimo sprawowania wielu odpowiedzialnych funkcji R. pozostał bezpartyjny. Przełożeni doceniali jego wiedzę fachową, ogromne doświadczenie oraz umiejętność współpracy.

W związek małżeński z Bogumiłą z d. Pasiek wstąpił R. w czasie studiów na AGH w Krakowie. W 1961 r. urodził się ich syn Zbigniew.

R. został odznaczony: ZKZ (1953), Medalem 10-lecia PL (1954), KK OOP (1955), Orderem Sztandaru Pracy II klasy (1960).

Zm. 20 II 1983 w Sosnowcu.

Arch. Spółki Restrukturyzacji Kopalń – Kopalnie w całkowitej likwidacji, Sosnowiec, ul. Kosynierów 44. – Jaros J., *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945–1970)*, W.–Kr. 1973; tenże, *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1988, nr 11/12; tenże, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Kat. 1984; tenże, Ziemba J., Dłużewski, *Kopalnia Generał Zawadzki 1785–1985*, Kat. 1985; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, Kr. 1979.

Adam Frużyński

Radwański Henryk (1903–1970), prof. Politechniki Śląskiej, dyrektor m.in. w l. 1945–1948 Wytwórni Wagonów i Mostów w Chorzowie.

Ur. 17 II 1903 w Warszawie; syn Piotra, kupca, i Heleny z Sieradzkich.

Po ukończeniu Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego im. Tadeusza Rejtana w Warszawie (1921) studiował w l. 1921–1928 mechanikę na Politechnice Warszawskiej i uzyskał dyplom inżyniera. W l. 1929–

1930 odbył służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Saperów w Modlinie. W okresie 1932–1939 pracował jako starszy asystent Katedry Dźwignic na Politechnice Warszawskiej u prof. Wacława Suchowiaka i równolegle w l. 1928–1944 – w zakładach K. Rudzki i Spółka w Warszawie oraz w Wytwórni Parowozów Zakładów Ostrowieckich. W trakcie studiów, jak i później odbywał praktyki w Jugosławii i we Francji. Wkrótce stał się znany z doskonałych konstrukcji dźwigowych, realizowanych na potrzeby kolejnictwa i portów polskich. Do 1939 r. kilkakrotnie wyjeżdżał do Niemiec w celu poznania organizacji dużych zakładów maszyn i urządzeń dźwigowych, m.in. firm MAN w Norymberdze i „Pohlig" w Kolonii. Działalność badawczą ukierunkował wtedy na dynamikę ustrojów stalowych, ekonomię stali, mechanizację dźwignic i publikował na ten temat artykuły w „Przeglądzie Technicznym" oraz zgłosił kilka patentów urządzeń dźwigowych. II wojnę światową przebył w Warszawie.

Dn. 5 II 1946 R. rozpoczął pracę jako zastępca profesora na Wydziale Mechanicznym Politechniki Śląskiej w Gliwicach, a następnie jako kierownik Katedry Dźwignic i Urządzeń Transportowych tamże. W 1951 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w r. 1966 – profesorem zwyczajnym. Katedra na Wydziale Mechanicznym obsługiwała Wydziały: Elektryczny, Mechaniczno-Energetyczny, Hutniczy, Budownictwa Ogólnego i Przemysłowego. W 1969 r., po wchłonięciu kilku innych, została przekształcona w Katedrę Konstrukcji Maszyn Roboczych na Wydziale Mechaniczno-Technologicznym, którą kierował do śmierci. W l. 1958–1959 był dziekanem Wydziału Mechanicznego, w okresie 1959–1962 prorektorem ds. nauczania, w l. 1962–1965 sprawował opiekę nad Katedrą Ekonomiki, Organizacji i Planowania Zakładów Przemysłowych.

Jednocześnie R. intensywnie współpracował z przemysłem hutniczym i maszynowym. W l. 1945–1948 rozwijał współpracę m.in. z Wytwórnią Wagonów i Mostów w Chorzowie. Mimo trudnych warunków uruchomił seryjną produkcję wagonów towarowych, tramwajów oraz niektórych zespołów fabryk taboru kolejowego. W 1946 r. zaprojektował dla Warszawy konstrukcję stalową mostu Poniatowskiego, wykonaną w hucie „Pokój". W l. 1948–1951 był naczelnym dyrektorem huty „Zygmunt" w Bytomiu; unowocześnił tam metody produkcji stali. W l. 1951–1970 pracował na pół etatu w Biurze Projektów Urządzeń Hutniczych „Biprohut" w Gliwicach.

W pracy R. skoncentrował się na: obciążeniach dźwigowych, konstrukcji różnych typów urządzeń dźwigowych, konstrukcji stalowych mostów przeładunkowych, wprowadzaniu ciągle nowych rozwiązań do urządzeń dźwigowych. Wraz z W. Suchowiakiem opublikował cenną pracę *Dźwignice*. Po II wojnie światowej oprócz kilkudziesięciu artykułów w prasie fachowej, dotyczącej projektów i konstrukcji dla przemysłu, ogłosił wielokrotnie wznawiany podręcznik *Części dźwignic* (1954, 1956, 1958, 1963, 1965). Był rzeczoznawcą Polskiej Izby Handlu Zagranicznego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Polskich, członkiem Komitetu Budowy Maszyn PAN. Od 1947 r. należał do PPR, następnie do PZPR; przez kilka lat był członkiem egzekutywy KM PZPR w Gliwicach.

W 1967 r. otrzymał nagrodę I stopnia Ministra Szkolnictwa Wyższego oraz był wielokrotnie odznaczony.

W małżeństwie z Haliną ze Stawowskich miał 2 synów: Bohdana (ur. 1934) oraz Andrzeja (ur. 1949); obaj są inżynierami.

Zm. 11 VII 1970 w Gliwicach; pochowany w Warszawie na cmentarzu Powązkowskim.

Jasienica P., *Zakotwiczeni*, W. 1955, s. 270; *Politechnika Śląska im. Wincentego Pstrowskiego 1945–1969*, Gliwice 1960, s. 69, 78–79; *Politechnika Śląska 1945–1970*, Gliwice 1970. – „Przegląd Mechaniczny" 1960, nr 10. – Nekrologi: „Dziennik Zachodni" 1970, nr 165; „Trybuna Ludu" 1970, nr 195; „Życie Warszawy" 1970, nr 168.

Jacek Schmidt

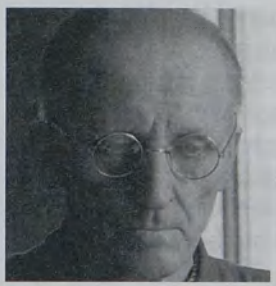

Rak (Rakk) Aleksander (1899–1978), grafik, rysownik, malarz, pedagog, autor znajdujących się w zbiorach Muzeum w Chorzowie rysunków i grafik.

Ur. 18 VIII 1899 w Odessie. Był synem Aleksandra, technika budowlanego (zm. 1917) i Marty z Koktowiczów (zm. 1901). Dzieciństwo spędził w rodzinnych stronach na Wileńszczyźnie (pow. Lida). W 1916 r. uczęszczał do szkoły realnej w Kijowie. Po śmierci ojca wyjechał w 1918 r. do Kalisza, gdzie pracował jako kancelista, a następnie do Warszawy, gdzie sam zarabiał na utrzymanie, jednocześnie podejmując naukę malarstwa w Szkole Rysunkowej, a od 1919 r. – w Szkole Sztuk Pięknych im. Wojciecha Gersona (późniejsza ASP) w Warszawie. Właściwe studia w warszawskiej uczelni podjął w 1923 r., po odbyciu służby wojskowej. Był uczniem profesorów: Miłosza i Mieczysława Kotarbińskich, Karola Tichy'ego, Tadeusza Pruszkowskiego i Władysława Skoczylasa.

W 1926 r. współzałożył (wraz z Karolem Stryjeńskim i Karolem Tichym) Spółdzielnię „Ład". Od r. 1929 był członkiem Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Szkoła Warszawska", z którym wystawiał prace na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu (1929), w warszawskim Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych (1930, 1933, 1936) oraz w Musée Rath w Genewie (1931). Należał też do innych stowarzyszeń artystycznych, jak Koło Artystów Grafików Reklamowych (1934–1939), Blok Zawodowych Artystów Grafików. Brał również udział w wystawach Towarzystwa Szerzenia Sztuki Polskiej wśród Obcych.

W l. 1932–1935 uczył rysunku w warszawskiej Szkole Sztuk Zdobniczych Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej. Wykładał także rysunek w ASP w Warszawie na Wydziale Grafiki, Rzeźby i Architektury Wnętrz (1936–1939). W l. 30. XX w. był wieloletnim kierownikiem artystycznym wydawnictw Biura Propagandy Kolejowej „Ruch".

A. Rak, *Hutnicy*, b.r.

Po II wojnie światowej, którą przeżył w Warszawie, R. osiadł w Gliwicach, skąd w 1956 r. przeniósł się do Katowic. Był współorganizatorem i wykładowcą (od 1945 r.) Państwowej Szkoły Sztuk Plastycznych w Katowicach, a od r. 1947 – kierownikiem katowickiego Oddziału Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych we Wrocławiu. W 1954 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym. Po przyłączeniu się w 1952 r. katowickiego Oddziału Państwowej Szkoły Sztuk Plastycznych we Wrocławiu do ASP w Krakowie, R. został dziekanem Wydziału Grafiki (1957), a następnie kierownikiem Katedry Grafiki na

Wydziale Malarstwa i Grafiki ASP w Krakowie – Oddziału w Katowicach (1965–1969). Autorytet pedagogiczny, wychowawca kilku pokoleń grafików, aktywnie uczestniczył w kształtowaniu oblicza uczelni w Katowicach. Od r. 1945 R. był współzałożycielem i członkiem katowickiego Oddziału Związku Polskich Artystów Plastyków.

Uprawiał rysunek (węgiel, ołówek), grafikę warsztatową (akwaforta, miękki werniks, sucha igła, drzeworyt, linoryt), malarstwo, a także zajmował się sztuką użytkową.

Aktywnie uczestniczył w polskim życiu artystycznym, biorąc udział w wystawach, m.in.: *Polska grafika współczesna 1900–1960* w Muzeum Narodowym w Warszawie (1960), *Wystawy jubileuszowe 150-lecia Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie* w krakowskim BWA (1969), *Malarze z kręgu Tadeusza Pruszkowskiego* w Muzeum Narodowym w Warszawie (1978), *Wystawa twórczości pięciu wykładowców katowickiej ASP* w BWA w Katowicach (1979). W 1982 r. odbyła się pośmiertna wystawa R. w warszawskiej Zachęcie oraz w BWA w Katowicach, a w 1999 r. prezentowano jego dorobek w Muzeum Śląskim w Katowicach.

Wielokrotnie brał udział w ekspozycjach sztuki polskiej za granicą. Były to głównie wystawy grafiki, m.in.: *Polish Prints and Textiles* w National Gallery of Canada w Ottawie (1938), World Fair w Nowym Jorku (1939), *Art graphique Polonais* w Palais de Beaux Arts w Brukseli (1948), *Ausstellung Polnische Graphik* w Kunsthalle w Wiedniu (1949), *Tapeçerias e Gravuras Polonesas* w São Paulo Museum de Arte (1953), *Grabados Polacos* w Museo Nacional de Arte Moderno w Meksyku (1964), *28 Poolse grafici* w Museum Boymans van Beuningen w Rotterdamie (1965), *Polnische Grafik heute* w Museum Folkwang w Essen (1965), *Polnische Grafik der Gegenwart* w Zentrum Bauhaus w Dessau (1981).

Czas tworzenia R., przypadający na 20-lecie międzywojenne (do 1945 r.), charakteryzuje się dynamiczną działalnością w dziedzinie malarstwa i grafiki. Powstały wówczas obrazy olejne, witraże i projekty z zakresu sztuki użytkowej. Po II wojnie światowej twórczość R., wyrażająca się przede wszystkim w grafice artystycznej i rysunku, przypisywana nurtowi realistycznemu, głównym przedmiotem zainteresowania uczyniła człowieka. Zdarzenia i charakterystyczne typy ludzkie w autentycznym środowisku to motywy, którym w rysunkach i rycinach nadawał artystyczny kształt. Tematyka prac skupiła się na kameralnych scenkach rodzajowych i widokach małych miasteczek, podwórek, barów mlecznych czy też na postaciach pijaków, wędkarzy, karciarzy itp. Śląsk był dla niego obszarem, w którym gromadził obserwacje, doskonalił warsztat i formę swoich dzieł. W ostatniej fazie działań artystycznych, przypadającej na l. 70. XX w., tworzył krajobrazy, wizerunki samotnych drzew i zagród wiejskich, pełne nastroju akwafortowe i rysunkowe pejzaże z Ustronia i bieszczadzkiej Komańczy. Twórczość R. wyrażała się również w portretach; wnikliwych studiach starości, autoportretach i karykaturach.

W uznaniu twórczości plastycznej i działalności pedagogicznej uhonorowany został nagrodami i odznaczeniami, m.in. 2-krotnie otrzymał II Nagrodę w Konkursie na plakat reklamowy (Warszawa 1933 i 1934), wyróżnienia na Ogólnopolskiej Wystawie Grafiki Artystycznej i Rysunku (Warszawa 1956, 1961), Nagrodę Ministra Kultury i Sztuki na V Ogólnopolskiej Wystawie Grafiki (Poznań 1961). Był odznaczony KK OOP (1956) i KO OOP (1966).

W l. 1986–1988 w BWA w Katowicach odbywały się wystawy pokonkursowe II edycji Ogólnopolskiego Konkursu Graficznego im. Aleksandra Raka, stawiającego sobie za cel stworzenie szans promocji i rozwoju artystycznego dla młodych grafików.

Od r. 1932 R. był żonaty z malarką Janiną Anastazją Knothe (25 II 1905 Moskwa – 21 VIII 1942 Warszawa), z którą miał 4 dzieci: Martę (ur. 1933), zamężną Podgórską,

artystę plastyka; Annę (ur. 1934), zamężną Kaszanits, architekta, tłumaczkę i dziennikarkę; Barbarę (ur. 1935), prawnika; Tomasza (ur. 1939), historyka, tłumacza.

Zm. 29 VII 1978 w Katowicach; pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie. [Pięćdziesięciolecie] 50-lecie Wydziału Grafiki Filii w Katowicach 1947–1997, Kat. 1997, zwł. s. 8–10, 13, 54, (fot.); *Aleksander Rak. Sztuka poza czasem*, Kat. 1999; *Aleksander Rak 1899–1978*, W. 1982; Bartoszewicz W., *Buda na Powiślu*, W. 1966, s. 17, 197; Biernacka R., *Rak (Rakk) Aleksander*, [w:] PSB, t. 30, Kr. 1987, s. 495–497; *Encyklopedia sztuki polskiej*, wstęp J.K. Ostrowski, Kr. 2001, s. 540; Grońska M., *Nowoczesny drzeworyt polski*, Wr. 1971, s. 211, 440; (H.L.), *„Wieczór" rozmawia z prof. Aleksandrem Rakiem. Zafascynowała mnie praca z młodzieżą*, „Wieczór" 1969, nr 121; Jakimowicz J., *Pięć wieków grafiki polskiej*, W. 1977, s. 200, 410; taż, *Współczesna grafika polska*, W. 1975, s. 11, 217; (kaw), *Poza czasem*, „Śląsk" 1999, nr 12, s. 80; Ligocki A., *Aleksander Rak – artysta, pedagog*, „Poglądy" 1963, nr 1; tenże, *Aleksander Rak*, [w:] *Śląski słownik biograficzny*, red. J. Kantyka, W. Zieliński, t. 3, Kat. 1981, s. 273–274; tenże, *Artyści śląscy w 20-leciu PRL*, „Poglądy" 1965, nr 2; tenże, *Plastycy Śląska i Zagłębia*, Kat. 1977, s. 139–140; Meschnik M., *Biuro Wystaw Artystycznych w Katowicach 1949–1999*, Kat. 2001, zwł. s. 119, 260, 412–413, 457–458, 495, 534; tenże, *Grafika na Śląsku w drugiej połowie XX wieku*, Kat. 2001, s. 7, 21–22, 121–124; Młynarczyk K., *Wystawa z legendą*, „Poglądy" 1982, nr 17, s. 11; *Ogólnopolski Konkurs Graficzny im. Aleksandra Raka Katowice '85*, wstęp A. Pollo, Kat. 1986; Piskor S., *Dobry start Konkursu „Tak i Nie" 1986*, nr 10, s. 13; tenże, *Kontynuacja*, „Poglądy" 1979, nr 1, s. 4; Podolska M., *Aleksander Rak*, „Poglądy" 1972, nr 21; taż, *Pamięci wybitnych twórców i pedagogów. Wielka wystawa w Galerii Sztuki Współczesnej BWA*, „Trybuna Robotnicza" 1979, nr 116, s. 4; taż, *Profesor*, „Trybuna Robotnicza – Magazyn" 1978, nr 34; taż, *Rozmowa z Aleksandrem Rakiem*, „Przemiany" 1956, nr 8; *Polskie życie artystyczne w latach 1915–1939*, red. A. Wojciechowski, Wr.–W.–Kr.–Gdańsk 1974, zwł. s. 591, 593, 598, 612 (fot.); Pudłowska J., *Ołówek Aleksandra Raka*, „Ład" 1982, nr 11, s. 8; Puget J., *O kulturę plastyczną na Śląsku*, „Przegląd Artystyczny" 1946, nr 5; Rak-Kaszanits A., *Paleta na przedramieniu*, „Polityka" 1982, nr 14, s. 11; Snoch B., *Rak (Rakk) Aleksander*, [w:] *Górnośląski leksykon biograficzny*, Kat. 2004, s. 269; Stanisz W., *Początki. Rozmowa z prof. Aleksandrem Rakiem*, „Poglądy" 1969, nr 7; *[Sto siedemdziesiąt pięć] 175 lat nauczania malarstwa, rzeźby i grafiki w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych*, Kr. 1994, s. 14, 401–402; Szczypka-Gwiazda B., *Malarstwo, grafika, rzeźba*, [w:] *Sztuka Górnego Śląska*, red. E. Chojecka, Kat. 2004, s. 481–482, 496–498, 500; Więckowska-Lazar J., *A. Rak. Dzieje Wydziału ASP w Katowicach*, „Zeszyty Naukowe ASP w Krakowie" 1972, nr 8, s. 27–44; *Wystawa twórczości pięciu wykładowców katowickiej ASP: Leon Dołżycki malarstwo, Bogusław Górecki malarstwo, grafika, Józef Mroszczak plakat, Rafał Pomorski malarstwo, Aleksander Rak grafika*, Kat. 1979; Zaczyk E., *Krajobrazy artysty. Optyczne zasłuchanie*, „Trybuna Robotnicza – Magazyn" 1981, nr 97.

Marek Meschnik

Ratzko Teodora, pseud. „Janina Milska" (1905–1978), nauczycielka, w l. 60. XX w. przez 2 kadencje była przewodniczącą Stowarzyszenia Miłośników Chorzowa.

Ur. 4 IX 1905 w Kalwarii Zebrzydowskiej (pow. Wadowice); córka Edwarda Szafrańskiego i Ludwiki z d. Klimeckiej. Pochodziła z rodziny wielodzietnej; ojciec pracował jako inspektor Kontroli Skarbowej. W l. 1917–1925 uczęszczała do 4-klasowego Państwowego Gimnazjum w Wadowicach, a następnie (kl. 4–8) do Państwowego Gimnazjum Żeńskiego w Krakowie. Seminaryjny egzamin dojrzałości (I egzamin nauczycielski) – jako eksternistka – zdawała w Państwowym Seminarium Męskim im. Grzegorza Piramowicza w Krakowie (1925 r.). W 1928 r. uzyskała patent na nauczyciela szkół powszechnych. Praktykę nauczycielską w charakterze tymczasowego nauczyciela z językiem wykładowym polskim odbywała w 2-klasowej szkole powszechnej w Jaworznem/Limanowa (XI 1925 r.), Młyńczyskach (IX 1926 r.), Stopnicach Szlacheckich (XII

1926 r.). Kolejny egzamin nauczycielski złożyła w marcu 1928 r., po czym dalszą naukę podjęła na Wyższym Kursie Nauczycielskim w Krakowie. W marcu 1932 r. zdała (eksternistycznie) egzamin końcowy i rozpoczęła pracę nauczycielską w Bronowiczach Wielkich (pow. Kraków), w 4-klasowej szkole powszechnej (do sierpnia 1940 r.).

Z rozporządzenia władz okupacyjnych R. otrzymała przeniesienie do 4-klasowej szkoły powszechnej w Tłuczani (pow. Wadowice), a od września 1942 do 31 I 1945 uczyła w 1-klasowej szkole powszechnej w Brzezince, gmina Brzeźnica (pow. Wadowice). W okresie od czerwca 1944 do stycznia 1945 r. na terenie pow. wadowickiego prowadziła tajne nauczanie. W Brzezince zorganizowała 2 tajne kursy nauczania. Była 3-krotnie członkiem Tajnej Komisji Egzaminacyjnej, łącznikiem Powiatowej Komisji Oświaty i Kultury, zorganizowanej w ramach terenowych organów (Powiatowej Delegatury Rządu Wadowice) Okręgowej Delegatury Rządu w Krakowie; Wydział Oporu Społecznego (1943–1944). Posługiwała się pseud. „Janina Milska". W czasie wojny utraciła męża Józefa (artysta grafik zatrudniony w Drukarni Narodowej w Krakowie, który zginął jako żołnierz WP w Lublinie we wrześniu 1939 r.).

We wrześniu 1945 r. (po nieudanym wyjeździe na Ziemie Zachodnie) zamieszkała w Chorzowie. Otrzymała mianowanie na nauczyciela stałego (1945) i podjęła pracę w 7-klasowej Szkole Powszechnej nr 3 w Chorzowie. Od marca 1948 do października 1950 r. zatrudniona w Szkole Powszechnej nr 1 w Katowicach, a następnie oddelegowana do pracy w Centralnej Bibliotece Pedagogicznej w Katowicach. W okresie od 1950 do września 1951 r. objęła funkcję podinspektora ds. Oświaty Dorosłych i Walki z Analfabetyzmem. Znała dobrze 3 języki obce: francuski, niemiecki i rosyjski. Od października 1951 do września 1955 r. pracowała na stanowisku kierownika Szkoły Podstawowej nr 17 w Chorzowie. W październiku 1955 r. otrzymała mianowanie na kierownika Oddziału Spraw Osobowych przy Wydziale Oświaty w Chorzowie. W związku z likwidacją Wydziału, w maju 1957 r., przeniesiona została do Szkoły Podstawowej nr 5 w Chorzowie, gdzie pracowała w charakterze nauczyciela bibliotekarza. W szkole tej (po połączeniu SP5 i SP4) przepracowała do września 1960 r., kiedy to przeszła na rentę i została zatrudniona w SP nr 4 w bibliotece szkolnej (na pół etatu). Na emeryturę przeszła w maju 1965 r. Nadal, w niepełnym wymiarze godzin, pracowała w SP4 do r. 1972, kiedy to zakończyła pracę zawodową.

R. prowadziła ożywioną działalność społeczną. W l. 1947–1949 była członkiem Zarządu Grodzkiego ZNP w Chorzowie. Na jednej w konferencji rejonowych dla nauczycieli, na której prelegentem był dr Kazimierz Popiołek z Instytutu Śląskiego w Katowicach, prowadziła lekcję pokazową z historii (luty 1947 r.). Do r. 1949 pełniła funkcję zastępcy przewodniczącego Wydziału Pedagogicznego, sekretarza Kasy Zapomogowo-Pożyczkowej (4 lata) przy ZNP w Chorzowie, a także prezesa Ogniska ZNP nr 1 w Chorzowie (1961–1965). W l. 50. XX w. była instruktorem Szkolnych Kół Odbudowy Warszawy, a w l. 1958–1961 – radną; pełniła funkcję przewodniczącej Komisji Kultury w Chorzowie. W l. 60., przez 2 kadencje (1961–1966) była przewodniczącą Stowarzyszenia Miłośników Chorzowa.

Za swą pracę i aktywność społeczną została uhonorowana Medalem 10-lecia PL (1954), Złotą Odznaką ZNP (1965), Brązową Odznaką Odbudowy Warszawy (1957), KK OOP (1973).

Wyszła za mąż za artystę grafika Józefa Ratzko. Byli małżeństwem bezdzietnym.

Zm. 10 II 1978 w Chorzowie.

UM Chorzów, Kadry, Akta osobowe nauczycieli, sygn. B50/161; USC w Ch., Akt zgonu nr 253/78; *Protokół konferencji z 3 II 1947*, ZNP Oddział Chorzów, Wydział Pedagogiczny, L.dz. 51/47. – Knas K., *Z miłością do miasta...*, s. 41–46; Misztal H., *Kalendarium Publicznej Szkoły Powszechnej nr 5*, [w:] *Jubileusz 100 lat Gimnazjum nr 1*, red. M. Piegza, wyd. 2 zm., Ch.

2009, s. 46; *Monografia Szkoły Podstawowej nr 17 w Chorzowie*, pod red. A. Szewczyk, Ch. 2005, s. 14, 31–32; *Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej. Ofiary wojny, żołnierze, działacze konspiracyjni, nauczyciele w jawnym i tajnym* szkolnictwie, wstęp, oprac. red. J. Chrobaczyński, Kr. 1995, s. 570; Zajdel S., *Stowarzyszenie Miłośników Chorzowa (1956–1965)*, „Zaranie Śląskie" 1966, z. 2, s. 392–396. – Radosław „Butryk" Butryński, Polska Podziemna. Delegatura Rady na Kraj. Okręgowa Delegatura Kraków. Kryptonimy: „Kopiec", „Sól", „Wisła" [online], dostęp 7 X 2010, aktualizacja 09/23.2010. Dostępny w Internecie http://www.dws-xip.pl/PW/RPDL/pw31.html.

Janina Parysz

Riedel Ryszard (1956–1994), muzyk, wokalista bluesowy, autor tekstów piosenek.

Ur. 7 IX 1956 w Chorzowie. Karierę rozpoczął z grupą „Dżem" (1973). Od początku kariery zasłynął charakterystycznym brzmieniem głosu i manierą wokalną. Autor tekstów m.in. takich utworów: *Dzień, w którym pękło niebo; List do M; Mała aleja Róż; Modlitwa III – Pozwól mi; Sen o Victorii; Skazany na bluesa; Jesiony; Naiwne pytania; Naiwni i ja część I i II; Detox; Blues dla Dziadka; Wehikuł czasu; Whisky*. Jego tryb życia naznaczyły narkotyki.

Zm. 30 VII 1994 w chorzowskim szpitalu zakaźnym w wyniku przedawkowania używek. Pochowany został na cmentarzu w Tychach Wartogłowcu. Na nagrobku wykuto jego własne słowa: *w życiu piękne są tylko chwile.*

Od 13 lat w Chorzowie odbywa się Festiwal Muzyczny im. Ryśka Riedla, który przyciąga tysiące miłośników jego talentu.

Dn. 6 XI 2006 w Chorzowie na budynku przy ul. Władysława Truchana 62, w którym urodził się R., odsłonięto pamiątkową tablicę, zaprojektowaną i wykonaną przez Annę Pałys-Zatorską z materiału ceramicznego jako mozaika.

Skaradziński J., *Dżem. Ballada o dziwnym zespole*, Konin 1995, s. 160; Snoch B., *Górnośląski leksykon biograficzny*. Suplement do wyd. 2., Kat. 2006, s. 97; Zawadzki W., *Sen o Victorii dla Ryśka*, „Chorzowianin" 2011, nr 8.

Zbigniew Kapała

Rogoziński Józef Władysław (1920–?), ppłk WP, dowódca 25. Batalionu Obserwacyjno-Meldunkowego (bat. obsmeld) Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju w Chorzowie (OPL OK), komendant Garnizonu Chorzów.

Ur. 12 II 1920 w miejscowości Koronowo w dawnym woj. bydgoskim. Był synem Leona, właściciela piekarni. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Koronowie, a Państwowe Gimnazjum Ogólne ukończył w 1934 r. Następnie pracował jako pomocnik piekarza i piekarz w piekarni u ojca. Do 1. Armii WP wstąpił w kwietniu 1944 r. i został szefem kancelarii tajnej w nowo formowanym 15. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej 1. Dywizji Artylerii Przeciwlotniczej w Sumach. Po kursie oficerskim w 1945 r. awansował na stopień chorążego. W tym samym roku wyznaczony został na stanowisko adiutanta dowódcy 84. Pułku Artylerii Obrony Przeciwlotniczej, a następnie dowódcę baterii w tym pułku. Stopień podporucznika otrzymał w 1946 r., a w r. 1949, po ukończeniu kursu organizacyjno-mobilizacyjnego, został porucznikiem. W kwietniu 1950 r. wyznaczono go na stanowisko starszego pomocnika szefa wydziału organizacyjno-mobilizacyjnego w Dowództwie Okręgu Wojskowego Nr IV we Wrocławiu, a w maju t.r. został przeniesiony na Główny Posterunek Obserwacji Meldunkowej do Warszawy.

Rozkazem ministra obrony narodowej z 18 I 1951 został wyznaczony na stanowisko dowódcy 25. Batalionu Obserwacyjno-Meldunkowego Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju w Chorzowie, pełniąc jednocześnie obowiązki komendanta garnizonu. W roku

tym z dn. 1 V otrzymał awans na stopień kapitana. W kwietniu 1952 r. organizował i nadzorował przeprowadzenie batalionu z Chorzowa do Bytomia. Do rezerwy odszedł w 1953 r.

Po zwolnieniu do rezerwy podjął pracę jako kierownik w Powszechnej Spółdzielni Spożywców (PSS) w rodzinnym Koronowie, do którego powrócił. W 1956 r. został jej prezesem. Od kwietnia 1961 r. pracował w Związku Spółdzielni Spożywców „Społem" Oddział w Bydgoszczy jako starszy inspektor oddziału okręgowego. Ukończył w tym okresie 2-letnie Studium Ekonomiczno-Handlowe w Warszawie. Od kwietnia 1965 r. podjął pracę w Międzyzakładowej Spółdzielni Mieszkaniowej „Budowlani" w Bydgoszczy jako wiceprezes Zarządu. Mieszkał z rodziną w Bydgoszczy.

Awans na stopień majora otrzymał w 1982 r., a na podpułkownika – w r. 2003.

Był żonaty z Reginą z d. Krawczyk. Mieli syna Krzysztofa i córkę Marzenę.

Odznaczony m.in.: Krzyżem Walecznych, Srebrnym i Brązowym Medalem „Zasłużonym na Polu Chwały", SKZ i ZKZ.

WKU Bydgoszcz – TAP, Karta Ewidencyjna Oficera. – *Encyklopedia II wojny światowej*, 1975, s. 38; Mirowski T., *[Osiemdziesiąt pięć] 85 lat polskiej broni przeciwlotniczej*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 2004, nr 8, s. 15; Walancik M., *Dowódcy Jednostek Wojskowych w Chorzowie (1982–1998). Zarys biografii*, Stowarzyszenie Miłośników Chorzowa im. Juliusza Ligonia, Ch. 2004, s. 36–41; tenże, *Formacje Wojska Polskiego w Garnizonie Chorzów w latach 1951–1990*, „Zeszyty Chorzowskie" 2005, t. 8, Chorzów 2005, s. 252–265.

Marek Walancik

Ryłko Józef, pseud.: „Żubr", „Ankwicz" (1907–1963), nauczyciel, mjr AK, komendant obwodu Krzeszowice (okręg Kraków), działacz ZNP – zasłużony dla chorzowskiego środowiska oświatowego.

Ur. 9 V 1907 w Andrychowie, pow. Wadowice (wg *Słownika biograficznego nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej. Ofiary wojny, żołnierze, działacze konspiracyjni, nauczyciele w jawnym i tajnym szkolnictwie* [Kraków 1995, s. 106] – miejscem urodzenia jest Paczółtówka); syn Antoniego i Franciszki z d. Pietraszek. Był ósmym z 10 dzieci. Po zakończeniu nauki w szkole powszechnej w Andrychowie ojciec skierował go do Państwowego Seminarium Nauczycielskiego im. Grzegorza Piramowicza w Białej k. Bielska (obecnie Bielsko-Biała). Ukończył je w 1926 r. Od 1 X 1926 objął posadę nauczyciela w szkole powszechnej w Bolęcinie, zaś z dn. 1 IX 1927 przeniesiony został do szkoły powszechnej w Jęzorze. Uczył w niej do czerwca 1928 r. W latach 1928–1929 pełnił służbę wojskową w Szkole Podchorążych w Krakowie, którą ukończył z wyróżnieniem (uzyskał lokatę 1/78). Po służbie wojskowej rozpoczął pracę w szkole publicznej w Bobrku k. Oświęcimia. W dn. 1 XI 1929 r. został jej kierownikiem. Dn. 28 XII t.r. zawarł związek małżeński z Marią Mączyńską. Z małżeństwa tego przyszło na świat 2 dzieci: syn Zdzisław i córka Teresa.

Uprawnienia stałego nauczyciela szkół powszechnych R. miał od 1 IV 1932 r. Egzamin zdał 11 III t.r. z wynikiem ogólnym bardzo dobrym. Dn. 6 VI t.r. złożył podanie o przydzielenie do Szkoły Powszechnej w Czernej k. Krzeszowic. Z dn. 1 X został tam przeniesiony. Posadę objął 7 X 1932. Tutaj, w szkole mającej dwóch nauczycieli, pełnił obowiązki tymczasowego kierownika. Od dn. 1 IX 1933 podjął jeszcze dodatkową pracę w charakterze kontraktowego nauczyciela w popołudniowej szkole dokształcającej zawodowej w Krzeszowicach. Stałym kierownikiem szkoły w Czernej został mianowany 16 VI 1937. Pracował społecznie w Kółku Rolniczym, był również członkiem ZNP (1932–1939). W l. 1934–1939 pełnił funkcję przewodni-

czącego Wydziału Organizacyjnego Ogniska ZNP w Krzeszowicach. Prowadził tam też Szkolny Hufiec Przysposobienia Wojskowego (1933–1939).

Podczas wakacji uczestniczył w ćwiczeniach wojskowych, awansując na stopień porucznika, (24 XI 1937). W dn. 24 VIII 1939 zgłosił się na wezwanie mobilizacyjne do 12. pp w Wadowicach. Wziął udział w kampanii wrześniowej na stanowisku dowódcy kompanii. W dn. 18 IX został ranny, a 20 IX, po kapitulacji 6. DP dostał się do niewoli i przebywał w niemieckim szpitalu polowym w Jarosławiu, skąd zbiegł z niezagojoną jeszcze raną w dn. 20 X 1939.

Powrócił do Czernej, gdzie odnalazł żonę i dzieci, i nadal pracował w szkole. Z dn. 1 IX 1940 został służbowo przeniesiony do szkoły powszechnej w Raciborsku (Gmina Kuźnice Wielkie). Materialne położenie rodziny było trudne. Utrzymać musiała 2 domy z jednej, skromnej pensji (żona z powodu choroby gardła nie pracowała w wyuczonym zawodzie nauczycielskim). W tej sytuacji rozpoczął starania, by pracować jak najbliżej domu. Inspektorat przeniósł go ostatecznie z dn. 1 X t.r. do Paczółtowic (5 km od Czernej). Nadal mieszkał w Czernej z rodziną, a do pracy dochodził pieszo. Z dn. 1 X 1941 przywrócono mu dawne stanowisko kierownika szkoły w tejże miejscowości. Oficjalnie piastował je do 28 listopada 1943.

Już na początku 1940 r. wstąpił do ZWZ, a następnie został oficerem AK. Przyjął pseud. „Żubr". Gdy okazało się, że Niemcy najprawdopodobniej poznali dotychczasowy pseud. J. Ryłki, zmienił go na „Ankwicz". Jego żona Maria w 1941 r. również wstąpiła do ZWZ, potem do AK i była jego łączniczką ze zwierzchnikami. R. został dowódcą – jak sam to określał – „szkieletowego" batalionu. Przy reorganizacji terenowej latem 1943 r. powierzono mu zadania podkomendanta obwodu Krzeszowice. Był to teren szczególnie niebezpieczny. Krzeszowice bowiem jako letnia siedziba generalnego gubernatora, Hansa Franka, były objęte wzmożoną działalnością wywiadu niemieckiego. Jako komendant AK Obwodu Krzeszowice został awansowany do stopnia kapitana.

W listopadzie 1943 r. w Czernej nastąpiły aresztowania, m.in. zatrzymano adiutanta kpt. R., Franciszka Górskiego, który później zginął w obozie koncentracyjnym w Auschwitz. Wobec wzrastającego niebezpieczeństwa R. przestał przychodzić do pracy i nie nocował w domu. Żona postarała się u rejonowego lekarza w Miękini o przekaz dla męża do szpitala do Krakowa, a sama także się ukrywała.

Po ucieczce z domu i aresztowaniu współpracowników R. ukrywał się nieraz w najgorszych warunkach, np. pod schodami, w stajniach, a nawet w wiejskiej studni. Był poszukiwany przez gestapo listami gończymi. W związku z tym, że był komendantem Obwodu, za pomoc w wykryciu jego miejsca pobytu wyznaczono nagrodę. Mimo niebezpieczeństwa miał rozkaz nie opuszczać terenu Krzeszowic. Dalej zatem jako komendant obwodu działał w podziemiu. Dn. 1 I 1945 został awansowany na stopień majora i zarazem odznaczony Krzyżem Walecznych. Rozkazem z dn. 15 I 1945 nadano mu SKZ z Mieczami – za ofiarną pracę w konspiracji od r. 1940.

Po nadejściu wojsk sowieckich R. zmienił nazwisko na Franciszek Sasorski, a dn. 1 X 1945 ujawnił się. Próbował wrócić do życia zawodowego jako nauczyciel. Od dn. 1 III do 15 IV 1945 jako Franciszek Sasorski pracował w Spółdzielni Spożywców „Placówka" w Krakowie. Wiosną przeprowadził się na Śląsk. Od dn. 1 V 1945 do 28 lutego 1947 był zatrudniony w Spółdzielni Samopomoc Nauczycielska w Katowicach przy ul. Jagiellońskiej 23, a od 1 III 1947 – jako nauczyciel Szkoły Podstawowej nr 1 (jeszcze im. Józefa Piłsudskiego) w Katowicach; mianowany został 1 II 1947. Szybko oddelegowano go do pracy w Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego w Katowicach, gdzie od lutego 1947 r. pracował jako sekretarz w Referacie Zaopatrzenia Nauczycieli, zaś od 1 IV 1949 –

jako starszy inspektor Kontroli w Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego.

Postępujący proces stalinizacji sprawił, że R. jako były oficer AK nie mógł dalej pełnić tej funkcji i z dn. 1 II 1950 został przeniesiony do służby nauczycielskiej, a ściślej do Państwowej Szkoły Podstawowej dla Dorosłych w Chorzowie. Nauka w niej odbywała się po południu. Jednocześnie 1 IV 1950 podjął pracę w Inspektoracie w Chorzowie w charakterze starszego księgowego Akcji Przedszkolnej i po. głównego księgowego w Wydziale Oświaty Prezydium MRN w Chorzowie, awansując później na stanowisko głównego księgowego w chorzowskim Inspektoracie Szkolnym (1 I 1961). Był także skarbnikiem w ZNP w Chorzowie. Z obawy przed aresztowaniem i jego skutkami zniszczył wówczas wszystkie fotografie z czasów służby wojskowej w ZWZ i AK. Pozostała tylko jedna, przedstawiająca go w randze podporucznika.

Za pracę w ZNP otrzymał Złotą Odznakę (19 X 1961), a za pracę w szkolnictwie – Medal 10-lecia PL (17 I 1955), 3 dyplomy uznania oraz wiele nagród pieniężnych. Miał ogromne zasługi dla integracji chorzowskiego środowiska nauczycielskiego. Między innymi zabiegał o przekazanie nauczycielom dawnej willi Ignacego Mościckiego przy zbiegu ulic Zjednoczenia i Powstańców Śląskich. Zasłużony nauczyciel Szkoły dla Pracujących oraz główny księgowy Inspektoratu Oświaty w Chorzowie.

Do końca swoich dni mieszkał w Chorzowie Batorym przy ul. ks. Augustyna Strzybnego 13. Wraz z żoną i 2 dzieci zajmował 2 pokoje z kuchnią na drugim piętrze kamienicy.

Zm. w swoim mieszkaniu 11 I 1963 w wieku 55 lat; pochowany na cmentarzu przy ul. Granicznej. W tym samym grobie w 1996 r. spoczęła jego żona Maria.

W 1995 r. jego imieniem została nazwana Szkoła Podstawowa w Czernej. W r. 2005 nadano jej sztandar z podobizną patrona. W szkole znajduje się Izba Pamięci z pamiątkami zgromadzonymi po patronie. W klasztorze w Czernej znajduje się poświęcona mu tablica.

Dokumenty zgromadzone przez rodzinę R., częściowo przekazane także Szkole Podstawowej im. Józefa Ryłki w Czernej. – *Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej. Ofiary wojny, żołnierze, działacze konspiracyjni, nauczyciele w jawnym i tajnym szkolnictwie*. Wstęp, oprac. i red. J. Chrobaczyński, Kr. 1995, s. 106.

Jacek Kurek

Rymarski Witold Zbyszko (1910–1987), inż. górnik, docent Politechniki Śląskiej w Gliwicach, w l. 1948–1950 główny inżynier w ChZPW.

Ur. 22 V 1910 w Piotrkowie Trybunalskim; syn Włodzimierza i Ireny z d. Russo. Ukończył Państwowe Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego w Piotrkowie. W 1929 r. podjął studia na Wydziale Górniczym AG w Krakowie. Ukończył kurs Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim w l. 1933–1934. W trakcie studiów odbył praktyki górnicze w kopalniach: „Maria", „Orzeł Biały" i „Grodziec". Pracę dyplomową pisał pod kierunkiem prof. Witolda Budryka. Studia ukończył 7 IV 1937, uzyskując dyplom inżyniera górnika.

Od 20 VI 1937 do 30 IV 1939 pracował jako inżynier górnik w Państwowym Instytucie Geologicznym w Warszawie. Od 1 V 1939 do 30 VIII t.r. zatrudniony był jako inżynier ruchu przy głębieniu szybów w kopalni rudy żelaza „Stanisław" w Stąporkowie.

W 1939 r., jako oficer rezerwy, został zmobilizowany i wziął udział w kampanii wrześniowej w stopniu podporucznika 6.

Pułku Artylerii Lekkiej w Armii „Kraków". W latach okupacji pracował jako górnik, a potem nadgórnik i sztygar zmianowy w kopalni „Paryż" (późniejsza kopalnia „Generał Zawadzki") w Dąbrowie Górniczej. Od marca 1943 do grudnia 1944 r. zatrudniony był w Instytucie Geologicznym (*Amt für Bodenforschung*) w Krakowie przy wykonywaniu prac geofizycznych. Po wkroczeniu Armii Czerwonej na teren przedwojennego woj. śląskiego R. zgłosił się do pracy w kopalni „Paweł" w Chebziu, gdzie w lutym 1945 r. pracował jako sztygar, po czym 1 III t.r. przeniesiony został do kopalni „Barbara-Wyzwolenie" w Chorzowie. Przez rok był tam nadsztygarem i kierownikiem robót górniczych. 1 IV 1946 przeniesiony został do kopalni „Śląsk" w Chropaczowie, gdzie powierzono mu funkcję kierownika ruchu, a następnie – do sierpnia 1948 r. – dyrektora kopalni. W l. 1948–1950 pracował jako główny inżynier ChZPW. W lipcu 1950 r. oddelegowany został na 2 miesiące do kopalni „Barbara-Wyzwolenie" na stanowisko dyrektora. Później wrócił do Zjednoczenia jako zastępca, a potem jako pełniący obowiązki dyrektora technicznego. Wstąpił do PZPR. Od połowy 1954 r. aż do przejścia na emeryturę we wrześniu 1970 r. był dyrektorem technicznym w DZPW w Sosnowcu. Pracując na tym stanowisku, organizował mechanizację urabiania i ładowania w przodkach węglowych. Wprowadzał kombajny do pozyskiwania węgla ze ścian podsadzkowych. Jednocześnie pracował naukowo.

Wyrazem uznania dla jego doświadczenia i kwalifikacji było powierzanie mu funkcji i obowiązków w różnych organach konsultacyjnych. W l. 1957–1959 R. był członkiem Rady dla Spraw Techniki przy Prezesie Rady Ministrów, w l. 1957–1964 – członkiem Rady Techniczno-Ekonomicznej przy Ministerstwie Górnictwa i Energetyki oraz rzecznikiem Komisji Dyscyplinarnej przy Wyższym Urzędzie Górniczym. Od 1958 r. przewodniczył Komisji Systemów Eksploatacji w GIG (w 1962 r. podsumowaniem prac tej Komisji stała się publikacja wskazująca kierunki usprawnienia eksploatacji grubych pokładów węgla). Brał udział w pracach Komisji Naukowej Pionu Zakładów Górniczych w GIG, Sekcji Technologii Procesów Górniczych Komitetu Naukowego PAN, Komisji ds. Eksploatacji filarów ochronnych w Ministerstwie Górnictwa i Energetyki. Dysertację doktorską, pisaną pod kierunkiem prof. Aleksandra Anasiewicza (*Ograniczenie liczby pożarów endogenicznych przez zwiększenie postępu frontu eksploatacyjnego*, Kat. 1964) obronił na AGH w Krakowie w 1963 r. Habilitował się na Politechnice Śląskiej w Gliwicach w 1967 r., na podstawie rozprawy *Wpływ parametrów geometrycznych ścian z podsadzką hydrauliczną na efektywność produkcji* (Kat. 1966). Był autorem ok. 50 prac, m.in. książki *Eksploatacja grubych pokładów w świetle zagrożeń pożarowych i wymogów postępu technicznego* (Kat. 1968). Publikował także na łamach „Przeglądu Górniczego", w „Biuletynach GIG", Pracach Naukowo-Badawczych Zakładów Konstrukcyjno-Mechanizacyjnych Przemysłu Węglowego. Był właścicielem patentu dotyczącego sposobu eksploatacji grubych pokładów węgla o upadzie 3–20° w celu uzyskania dużej koncentracji wydobycia i zmniejszenia zagrożenia pożarowego. Działalność praktyczna i naukowa R. koncentrowała się na zagadnieniach związanych z racjonalnymi i bezpiecznymi z punktu widzenia zagrożenia pożarowego sposobami wybierania grubych pokładów węgla, unowocześnieniem eksploatacji grubych pokładów, mechanizacją ścian z podsadzką hydrauliczną, a także eksploatacją bentonitów.

Zainteresowanie problematyką bezpieczeństwa pożarowego kopalń zaowocowało skuteczną akcją ratowniczą podczas wielkiego pożaru w 1960 r. w kopalni „Modrzejów", gdzie wg projektu R. zastosowano po raz pierwszy wentylator rezerwowy na szybie wdechowym, co pozwoliło na skrócenie akcji przeciwpożarowej. W 1964 r. za opracowanie i wprowadzenie metod zapobiegania pożarom

w kopalniach węgla otrzymał Nagrodę Państwową II stopnia.

W l. 1951–1954 R. wykładał przedmiot Górnictwo III w Wieczorowej Szkole Inżynierskiej w Katowicach. Po powołaniu zaś filii Politechniki Śląskiej w Dąbrowie Górniczej pracował tam na pół etatu jako wykładowca. Od października 1970 r. prowadził wykłady z przedmiotu: Górnictwo podziemne i eksploatacja złóż. W 1973 r. powołany został jako kontraktowy pracownik naukowy na stanowisko docenta w Instytucie Technologii Eksploatacji Złóż na Wydziale Górnictwa Politechniki Śląskiej.

Był członkiem Zarządu Głównego ZZG w l. 1954–1958 oraz członkiem Zarządu SITG. Od 1959 r. sprawował funkcję przewodniczącego Społecznego Komitetu Upiększania Miasta Sosnowca. Interesował się budową obiektów sportowych dla załóg górniczych Zagłębia Dąbrowskiego.

Był 2-krotnie odznaczony ZKZ (1952, 1954), KK OOP (1957), KO OOP (1963).

Ożenił się z Wiesławą z Paulusów, lekarką. Pozostawił syna Zbigniewa – inżyniera elektronika.

Zm. 28 XI 1987 w Sosnowcu.

Arch. PŚl., sygn. 11064, Akta osobowe Witolda Rymarskiego. – Jaros J., *Rymarski Witold Zbyszko (1910–1987)*. PSB, t. 3, Kr. 1937; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979.

Joanna Januszewska-Jurkiewicz

Ryszko Mieczysław Czesław (1898–1961), inż. górnik, w l. 1953–1954 dyrektor techniczny ChZPW.

Ur. 1 VI 1898 w Krakowie. W 1926 r. ukończył Wydział Górniczy tamtejszej AG. W l. 1926–1927 był sztygarem w kopalni „Łagiewniki", a w l. 1927–1930 zastępcą naczelnego inżyniera kopalni „Renard" („Sosnowiec"). Później ponownie pracował w kopalni „Łagiewniki" i w l. 1933–1934 był jej dyrektorem, a w l. 1935–1939 pozostawał na stanowisku dyrektora kopalni i koksowni „Dębieńsko". Po wyzwoleniu jako pełnomocnik rządu uruchamiał kopalnie „Dębieńsko" i „Rozbark". W l. 1945–1948 był dyrektorem technicznym DZPW, w l. 1948–1950 – dyrektorem naczelnym Jaworznicko-Mikołowskiego ZPW, a następnie pracował w Departamencie Produkcji Ministerstwa Górnictwa i Energetyki. W l. 1953–1954 pełnił funkcję dyrektora technicznego ChZPW, zaś w okresie 1954–1958 był dyrektorem technicznym ZZPW i dyrektorem inwestycyjnym połączonych zjednoczeń Zabrzańskiego i Gliwickiego. Od 16 VII 1958 dyrektor inwestycyjny Jaworznicko-Mikołowskiego ZPW.

Zm. 9 II 1961.

Jaros J., *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1986, nr 11–12, s. 259.

Zbigniew Kapała

Ryszowiecki Leon (1923–1984), oficer służby stałej, ppłk WP. Dowódca 89. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej w Chorzowie w l. 1955–1958, a jednocześnie komendant Garnizonu Chorzów. Organizator Pierwszej Sportowej Spartakiady Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju w Chorzowie. W dn. 13 X 1957 odebrał sztandar dla Pułku, ufundowany przez społeczność miasta Chorzowa.

Ur. 7 IX 1923 w miejscowości Podwołoczyska (pow. Tarnopol); syn Eliasza. W 1936 r. ukończył tamże szkołę powszechną i przebywał do 1942 r. Powołany do wojska, w l. 1942–1944 służbę pełnił w Armii Czerwonej.

W dn. 15 lipca 1944 jako ochotnik zgłosił się w Moskwie i został powołany do WP, do 21. Zapasowego Pułku Artylerii, a następnie, w październiku t.r. został skierowany do 1. Oficerskiej Szkoły Artylerii. Po jej ukończeniu w marcu 1945 r. i awansie na stopień podporucznika objął stanowisko dowódcy plutonu w 42. pp. Od marca 1946 do października 1950 r. pozostawał w rezerwie. Do WP powołano go ponownie 29 X 1950. Został skierowany na kurs do Oficerskiej Szkoły Artylerii Przeciwlotniczej. Po ukończonym kursie w 1951 r. objął stanowisko dowódcy baterii w 3. Pułku Artylerii Obrony

Przeciwlotniczej, awansując na stopień porucznika. W r. 1953 pełnił obowiązki zastępcy dowódcy pułku ds. liniowych; awansował na stopień kapitana. W dn. 10 X 1953 zostały mu powierzone obowiązki dowódcy 14. Pułku, a po ukończeniu w sierpniu 1955 r. kursu doskonalenia oficerskiego w Oficerskiej Szkole Artylerii Przeciwlotniczej pełnił obowiązki dowódcy pułku, awansując na stopień majora.

Od 22 X 1955 został dowódcą 89. Pułku Artylerii w Chorzowie13. Dywizji Artylerii, będąc jednocześnie komendantem Garnizonu Chorzów. Od 10 do 13 VII 1957 organizował Pierwszą Sportową Spartakiadę Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju w Chorzowie. Pułkiem dowodził do 19 IX 1958. Ostatni okres jego służby związany był z Warszawą, gdzie mieszkał. Od 1958 r. służbę pełnił w Dowództwie Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju (DWLiOPL OK) oraz Centralnym Stanowisku Dowodzenia (DWLiOPL OK). W 1961 r. otrzymał awans na stopień podpułkownika. Zwolniony do rezerwy z dn. 28 VII 1967.

Odznaczony został m.in.: Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945, Brązowym i Srebrnym Medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny".

AWL – Warszawa, sygn. TAP 1217/96/1133. – Mirowski T., *[Osiemdziesiętpięć] 85 lat polskie broni przeciwlotniczej*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 2004, nr 8, s. 16–19, Walancik M., *Dowódcy jednostek wojskowych w Chorzowie (1982–1998). Zarys biografii*, Ch. 2004, s. 42. – „Życie Chorzowa" 1957, nr 43.

Karolina Walancik-Ryba

§

Sadłowski Marian (1908–1994), inż. mechanik; w l. 1945–1947 szef Wydziału Warsztatów Mechanicznych w hucie „Batory" w Chorzowie.

Ur. 2 II 1908 we Lwowie. Studia techniczne odbywał na Politechnice Lwowskiej, którą ukończył w 1932 r. jako inżynier mechanik. Po studiach pozostał na tejże uczelni jako starszy asystent (1 X 1932–31 III 1934). Następnie podjął pracę w Mechanicznej Stacji Doświadczalnej Politechniki Lwowskiej. Pracował tam w okresie 1 IV 1934–2 IX 1939. W okresie wojennym pracował we Lwowie. Po II wojnie światowej (od 1 II 1945 do 1 VII 1947) był zatrudniony na stanowisku szefa Wydziału Warsztatów Mechanicznych w hucie „Batory". Od 2 VII 1947 przeszedł do Zjednoczenia Żelaza i Stali, gdzie pracował do 30 VI 1953. Następnie, do przejścia na emeryturę w 1974 r., pracował w Polskim Komitecie Normalizacyjnym.

Jednocześnie pracował do 1985 r. w Wydawnictwie „Śląsk", pełniąc funkcję starszego redaktora Redakcji Encyklopedyczno-Słownikowej. Był członkiem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego (SITPH). Działał również w Stowarzyszeniu Inżynierów Mechaników Polskich oraz w Polskim Związku Piłki Nożnej.

Zm. 6 VII 1994.

Maziarski B., Wróblewski J., Jurzykowski J., *Tym, którzy odeszli*, cz. 7: *Cmentarze Katowic (2)*, Kat. 2002, s. 6–7; *Ruch stowarzyszeniowy w krajowym hutnictwie*, pr. zbior., Kat. 2002, s. 62, 95, *Wspomnienie pośmiertne Marian Sadłowski 1908–1994*, „Hutnik – Wiadomości Hutnicze" 1994, nr 10–11, s. 352.

Jerzy Jurzykowski

Sałabun Józef, pseud. konspiracyjny „Grom", „Wyrwa" (1902–1973), nauczyciel, działacz polityczny, astronom, dyrektor Planetarium i Obserwatorium Astronomicznego im. Mikołaja Kopernika w Chorzowie.

Ur. 31 VIII 1902 w Komarowicach k. Nowego Miasta w pow. dobromilskim. Pochodził z rodziny chłopskiej; był synem Michała i Albiny z Żywieckich, działaczy ruchu ludowego.

W l. 1918–1925 S. uczył się w I Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Przemyślu, z przerwami od 1 XI 1918 do 28 X 1920, kiedy jako kanonier artylerii polowej brał udział w wojnie polsko-ukraińskiej i w wojnie z Rosją Radziecką. Po maturze zdanej w r. 1925 studiował matematykę i fizykę pod kierunkiem Marcina Ernsta i Stanisława Lorii na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJK, gdzie uzyskał w r. 1929 absolutorium, zaś w r. 1933 – magisterium z fizyki na podstawie nie publikowanej pracy „Promienie Roentgena, metody i wyniki badań". W maju 1929 r. został przyjęty do Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii, figurując od tej pory na liście członków jego lwowskiego oddziału. Podczas studiów pełnił w l. 1928–1930 funkcję prezesa Bratniej Pomocy Studentów UJK; był też działaczem Młodzieży Wszechpolskiej. To sprawiło, iż znalazł się wśród czołowych działaczy studenckich we Lwowie. 26 XI 1929 został wybrany do Lwowskiego Komitetu Akademickiego (LKA), organu wykonawczego Związku Narodowego Polskiej Młodzieży Akademickiej (ZNPMA), powstałego w czerwcu 1923 r. na zjeździe we Lwowie. Został też wtedy desygnowany na członka Naczelnego Komitetu Akademickiego, który był organem wykonawczym ZNPMA w całym kraju.

Z dn. 1 IX 1929 S. podjął na rok pracę nauczycielską w prywatnym Seminarium Nauczycielskim im. Stanisława Wyspiańskiego we Lwowie. Od 12 VIII 1930 do 29 VI 1931 służył w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim, gdzie awansowany na stopień podporucznika rezerwy z pierwszą lokatą i starszeństwem od 1 I 1933 zyskał bardzo wysokie oceny przełożonych; był prezesem Koła Kulturalno-Oświatowego podchorążych.

Od 1 IX 1931 do 31 VIII 1933 r. pracował jako nauczyciel w Państwowym Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Jarosławiu, a potem, do wybuchu wojny, w III Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Staszica w Stanisławowie. Był również kierownikiem grupy metodycznej fizyków na okręg jarosławski (1931–1933) i następnie na okręg stanisławowski (do r. 1939); działał też w ZNP. Był członkiem Stronnictwa Narodowego, Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych oraz Towarzystwa Szkoły Ludowej.

W czasie kampanii wrześniowej 1939 r. S. w stopniu porucznika rezerwy dowodził baterią w 6. Pułku Artylerii Ciężkiej, biorąc udział w walkach pod Lwowem. 22 IX 1939 dostał się do niewoli niemieckiej, skąd po kilku dniach zbiegł i powrócił do Jarosławia. Z dn. 1 IX 1940 rozpoczął pracę jako kierownik Okręgowej Szkoły Zawodowej w Jarosławiu oraz referent ds. szkolnictwa zawodowego w niemieckim inspektoracie szkolnym na okręg Jarosław. Jednocześnie uczestniczył do końca okupacji na tym terenie (lipiec 1944) w tajnym nauczaniu w Jarosławiu jako wykładowca i członek maturalnych komisji egzaminacyjnych. Działał też w konspiracyjnym Towarzystwie Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych.

Na przełomie l. 1940 i 1941 został wprowadzony do konspiracji przez Kazimierza Mireckiego, prezesa Zarządu Rzeszowskiego Okręgu Stronnictwa Narodowego i komendanta Rzeszowskiego Okręgu NOW. Początkowo był szefem Wydziału Organizacyjnego i zastępcą komendanta Okręgu Rzeszowskiego NOW oraz członkiem zarządu Okręgu Rzeszowskiego SN – do lata/jesieni 1943 r. Wiosną 1941 r. został także zastępcą prezesa okręgu SN oraz inspektorem politycznym NOW. Po scaleniu NOW z AK w 1943 r. został prawdopodobnie członkiem komendy Inspektoratu AK Przemyśl, zaś w strukturach Delegatury Rządu w powiecie jarosławskim pełnił do lata 1944 r. funkcję referenta oporu społecznego.

Po wkroczeniu oddziałów radzieckich do Jarosławia, w lipcu 1944 r. S. ponownie pracował w miejscowym Gimnazjum i Liceum jako nauczyciel w okresie 1 IX 1944–31 VIII 1945. Jednocześnie od 15 XII 1944 do 15 X 1945 w ramach LWP organizował przysposobienie wojskowe w Jarosławiu (w książeczce oficerskiej zaliczono 11 miesięcy służby wojskowej). W maju 1945 r., gdy K.Mirecki – zagrożony aresztowaniem – opuścił Jarosław, S. powrócił do działalności konspiracyjnej i został komendantem Okręgu Rzeszowskiego NZW oraz prezesem zarządu Okręgu SN. Ograniczył wtedy pion zbrojny NOW/NZW, natomiast rozbudował SN, a w czerwcu 1945 r. wydał rozkaz zaprzestania walki zbrojnej i rozwiązania oddziałów leśnych. Funkcję komendanta NZW pełnił do sierpnia 1945 r., kiedy to przekazał ją Kazimierzowi Nizińskiemu. Prezesem Zarządu Okręgu SN pozostawał do listopada 1945 r. Będąc na tym stanowisku, zalecał głębokie zakonspirowanie się, nastawienie głównie na pracę ideowo-wychowawczą i ograniczenie do koniecznej samoobrony. Zagrożony aresztowaniem, w listopadzie 1945 r. wyjechał do Bytomia. W lipcu 1946 r. – a więc już na Śląsku – przyjął propozycję Tadeusza Micińskiego (pseud. „Prus"), szefa Wydziału Organizacyjnego Prezydium Zarządu Głównego SN, dotyczącą objęcia kierownictwa Wydziału Wychowania w Prezydium SN. Ostatecznie jednak jako żołnierz konspiracji ujawnił się 3 III 1947 przed komisją amnestyjną w Katowicach. Wkrótce potem, na początku października 1948 r., został aresztowany przez rzeszowski UB, a decyzją Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Rzeszowie zastosowano wobec niego areszt tymczasowy, z którego zwolniono go 9 II 1949. Istnieje wersja (wedle przekazów rodzinnych), iż zwolniony został dzięki interwencji premiera Józefa Cyrankiewicza, swego kolegi ze szkoły podchorążych. Zgodnie z nią data uwięzienia podawana jest także – prawdopodobnie błędnie – na okres późniejszy, tzn. na przełom lat 1951 i 1952, obejmując około 2–3 miesięcy.

Po przybyciu do Bytomia w r. 1945 S. został nauczycielem fizyki i matematyki w tamtejszej II Ogólnokształcącej Szkole (stopnia podstawowego i licealnego), gdzie pracował do 31 VIII 1950. Jednocześnie w r. 1945 w Bytomiu zorganizował pierwszą w Polsce Wytwórnię Pomocy Naukowych (Oddział Spółdzielni Księgarskiej „Ognisko" w Katowicach), którą kierował jako prezes do 28 II 1949. Następnie, po przekształceniu jej w spółdzielnię pracy, był członkiem Zarządu i kierownikiem technicznym do 31 I 1951. Wiele pomocy naukowych z tej wytwórni ofiarował powstającemu wtedy z gruzów Zakładowi Fizyki Doświadczalnej UW. Ukazały się wówczas także jego pierwsze publikacje (wspólnie ze Stanisławem Glücksmanem): *Stolik optyczny do 14 doświadczeń z optyki geometrycznej i fizycznej* (Bytom 1948) oraz *Przyrząd rotacyjny do doświadczeń z aerodynamiki* (Kat. 1950).

Od 1 IX 1950 do 29 II 1956 pracował jako wykładowca w Państwowym Technikum dla Robotników Wysuniętych i w Państwowej Szkole Budownictwa w Bytomiu. Jednocześnie 1 IX 1951 został zatrudniony w WSP w Katowicach, początkowo jako kontraktowy wykładowca, a następnie jako p.o. samodzielnego pracownika nauki, od 31 XII 1954 jako zastępca profesora, zaś od 1 X 1961 jako starszy wykładowca fizyki i astronomii. W r. 1964 S. uzyskał w WSP w Katowicach doktorat na podstawie rozprawy „Ruch radialny ciała w polu grawitacyjnym masy kulistej o jednorodnych warstwach koncentrycznych z zastosowaniem nomografii", napisanej pod kierunkiem Józefa Witkowskiego. Z dn. 1 XII 1968 powołano go na stanowisko docenta w Katedrze Fizyki Doświadczalnej UŚ, a od 7 I 1970 – na kierownika zorganizowanego przezeń Zakładu Astronomii Obserwacyjnej w Instytucie Fizyki tejże uczelni. Pod jego kierunkiem wykonano kilkadziesiąt prac magisterskich i jedną doktorską. Z dn. 30 IX 1972 przeszedł na emeryturę.

Drugim terenem działalności dydaktycznej i naukowej S., której przede wszystkim się

poświęcił i gdzie w pełni ujawnił się jego talent organizacyjny, była praca w Planetarium i Obserwatorium Astronomicznym im. Mikołaja Kopernika w Chorzowie (otwarte 4 XII 1955). Początkowo powołano go (po inż. Romanie Janiczku) na stanowisko p.o. kierownika (faktycznie od 1 IV 1956), a następnie, po zmianie statutu tej placówki, został jej dyrektorem. Funkcję tę sprawował do śmierci. W okresie tym przeprowadził liczne zmiany organizacyjne (zmiany statutu) i podniósł działalność tej placówki do poziomu czołowych planetariów w świecie; m.in. sprowadził do Obserwatorium teleskop zwierciadłowy, teodolity z pełnym wyposażeniem astronomicznym oraz celostat do fotograficznych i wizualnych obserwacji Słońca; zorganizował w r. 1959 Stację Sejsmologiczną (z inicjatywy Janusza Pagaczewskiego, początkowo jako wspólną z Instytutem Geofizyki PAN placówkę naukowo-badawczą i dydaktyczną); utworzył Stację Klimatologiczną i Meteorologiczną w r. 1962 oraz pracownię heliograficzną. Był inicjatorem i twórcą dorocznej Olimpiady Astronomicznej dla młodzieży szkół średnich (od r. 1956), organizatorem wielu wartościowych wystaw problemowych (m.in. ekspozycja wszystkich meteorytów znajdujących się w Polsce, wystawa o czasie i in.) oraz stałej galerii portretów astronomów polskich. Uruchomił cykliczne kursy dla nauczycieli astronomii i fizyki, tworząc faktycznie centralny ośrodek dydaktyki astronomii w Polsce. Do współpracy z Planetarium zdołał pozyskać wielu wybitnych astronomów i utrzymywał liczne kontakty z zagranicznymi placówkami oświatowymi i naukowymi, uczestniczył w krajowych i międzynarodowych konferencjach astronomicznych. Pełnił funkcję prezesa Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii od walnego zjazdu 19 IV 1964 aż do swej śmierci. Był też członkiem Rady Naukowej Zarządu Głównego TWP, a od r. 1956 – członkiem jego Zarządu Wojewódzkiego w Katowicach. Należał do Polskiego Towarzystwa Astronomicznego, Polskiego Towarzystwa Astronautycznego, Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Mikołaja Kopernika. W r. 1969 został wiceprezesem zarządu Międzynarodowej Organizacji Planetariów i członkiem zarządu Międzynarodowej Unii Towarzystw Miłośników Astronomii. Ogłosił monografię *Słońce wiecznym zegarem* (Kat. 1964), kilka prac popularnonaukowych, w tym: *Czas i jego pomiar* (Kat. 1960), *Jak poruszają się sztuczne satelity* (Kat. 1960), *Mapa Księżyca* (Kat. 1962) oraz wiele artykułów. W swoim dorobku S. miał również kilka zastrzeżeń patentowych dotyczących aparatury naukowej, m.in. pod jego kierunkiem została wykonana instalacja wysokich próżni w WSP w Katowicach.

Odznaczony był m.in.: KK OOP, ZKZ (1964) oraz uhonorowany licznymi odznakami.

W małżeństwie z Janiną z Ekiertów (od r. 1931) miał syna Jerzego (ur. 1934), lekarza.

Zm. 13 VII 1973 w Katowicach.

Arch. UŚ w Katowicach, Akta personalne J. Sałabuna; CAW, Akta personalne J. Sałabuna; Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne im. Mikołaja Kopernika w Chorzowie, Akta personalne J. Sałabuna; Derżawnyj Archiw Lwiwskoji Obłasti (DALO): Fond 110, opis 4, sprawa 173, k. 1–2. – Informacje Henryka Chrupały z Chorzowa, Romana Janiczka z Częstochowy, Kazimierza Mireckiego z USA, Andrzeja Zagórskiego z Krakowa i syna, Jerzego Sałabuna, z Bytomia oraz będące materiały w posiadaniu tego ostatniego; wspomnienia i informacje Macieja Mazura. – *Alma Mater Jaroslaviensis. W stulecie istnienia Liceum Ogólnokształcącego w Jarosławiu 1884–1984*, [Jarosław 1984]; Draus J., Terlecki R., *Oświata na Rzeszowszczyźnie w latach 1939–1945*, Wr. 1984; *Drugi rocznik piątego kursu Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu rok 1930–1931*, Włodzimierz Wołyński [b.r.w.]; Grzyb M., *Józef Sałabun*, [w:] *Ludzie 35-lecia. Sylwetki zasłużonych dla województwa katowickiego*, Kat. 1979, s. 262–268 (fot.); *Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach i bandach zbrojnych działających w Polsce Ludowej w latach 1944–1956*, W. 1964; Janicki S., *Działalność i likwidacja Rzeszowskiego Okręgu „Narodowej Organizacji Wojskowej" w latach 1944–1947*, [w:] *W walce ze zbrojnym podziemiem 1945–1947*, pod red. M. Turlejskiej, W. 1972; Kaczmarski K., *Podziemie narodowe na Rzeszowszczyźnie 1939–1944*, Rzeszów 2003 (fot.); *Księga pamiątkowa jubileuszu 100-lecia I Gimnazjum i Liceum w Jarosławiu 1884–1984*, Jarosław 1987 (fot.); *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań*

niepodległościowych 1939–1956, Kr. 1997; Mazur G., Mazur M., *Sałabun Józef*, [w:] PSB, t. 34, Kr. 1993, s. 397–399; Mazur M., *Józef Sałabun nieznany*, „Urania" 1992, nr 7–8, s. 217–218; Terej J.J., *Rzeczywistość i polityka. Ze studiów nad dziejami najnowszymi Narodowej Demokracji*, W. 1979; Trawińska Z., *PPR w Rzeszowskiem na czele frontu demokratycznego w walce o wyzwolenie narodowe i społeczne (lata 1942–1948)*, Rzeszów 1967, s. 31; Wilczek S., *Józef Sałabun*, „Poglądy" 1973, nr 3 (fot.); *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach 1950–1969*, Kat. 1971, s. 167–172, 174, 311, 380; Zajdlem L., *Docent dr Józef Sałabun 1902–1973*, „Urania" 1973, nr 10, s. 274–280 (fot.). – Wspomnienia pośmiertne i nekrologi: „Astronautyka" 1974, nr 1, s. 24 (W.G., fot.); „Dziennik Zachodni" 1973, nr 167–170; „Postępy Astronomii" 1974, z. 1, s. 53–54 (K. Rudnicki, fot.); „Tygodnik Powszechny" 1973, nr 33 (J. Zieliński), nr 37 (J. Kasza); „Urania" 1930, nr 3–4, s. 48;; *Dyrektor chorzowskiego Planetarium, prof. Józef Sałabun*, „Życie Chorzowa" 1957, nr 35 (24–30 VIII); *O pracy Planetarium – mówi dyrektor mgr J. Sałabun*, „Życie Chorzowa" 1959, nr 17 (122) (26 IV–2 V).

Grzegorz Mazur

Sąda Kazimierz (1934–1998), inż. metalurg, zastępca dyrektora ds. produkcji w hucie „Batory" w Chorzowie.

Ur. 21 XI 1934 w Myślenicach. Tam uczęszczał do szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego. W r. 1957 ukończył Wydział Metalurgii AGH w Krakowie. Pracę rozpoczął w t.r. w hucie „Batory", gdzie pracował nieprzerwanie 15 lat, przechodząc kolejno od stanowiska asystenta w Zakładzie Badawczo-Doświadczalnym do zastępcy dyrektora ds. produkcji.

W 1972 r. został służbowo przeniesiony na stanowisko dyrektora huty „Jedność" w Siemianowicach Śląskich, a po roku – na stanowisko dyrektora technicznego Zjednoczenia Hutnictwa Żelaza i Stali w Katowicach. W grudniu 1975 r. objął stanowisko dyrektora generalnego w Ministerstwie Przemysłu Ciężkiego, pełniąc jednocześnie funkcję I zastępcy dyrektora Zjednoczenia. Z chwilą utworzenia Ministerstwa Hutnictwa został podsekretarzem stanu w tym Ministerstwie, a po jego likwidacji w 1982 r. – pełnomocnikiem ministra hutnictwa i przemysłu maszynowego ds. hutnictwa żelaza i stali, następnie zaś dyrektorem powstałego Zrzeszenia Producentów Żelaza i Stali.

Pod osobistym nadzorem S. wdrażane były podstawowe wówczas dla metalurgii inwestycje w hutach: „Zawiercie", „Ostrowiec", „Baildon", „Częstochowa". Również pod jego kierownictwem i z jego wydatnym udziałem opracowany został w l. 80. XX wieku program modernizacji hutnictwa.

W 1986 r. S. ponownie powołano na stanowisko dyrektora huty „Jedność", gdzie pracował do końca życia. Od 1996 r., po sprywatyzowaniu huty, był prezesem zarządu i dyrektorem naczelnym.

W l. 1976–1992 pełnił przez 4 kadencje funkcję prezesa Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego. Wykorzystując umiejętność podejmowania trudnych decyzji, potrafił z powodzeniem przeprowadzić Stowarzyszenie przez trudny okres zawirowań społeczno-politycznych.

S. był twórcą lub współtwórcą kilkudziesięciu projektów wynalazczych, 4 patentów, współuczestnikiem zespołowych nagród państwowych I i II stopnia w dziedzinie techniki oraz kilku wyróżnień Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki za wdrożenie nowej techniki w hutnictwie. Posiadał następujące odznaczenia: Srebrną Odznakę Racjonalizatora Produkcji (1962), Srebrny Medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju" (1968), SKZ (1970), Srebrną Odznakę „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1971), Złotą Odznakę Racjonalizatora Produkcji, Odznakę i tytuł Zasłużonego Pracownika Huty „Batory" (1972), Srebrny Medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju" (1972), Odznakę i tytuł Zasłużonego Pracownika Huty „Jedność" (1973), Sztandar Przechodni Prezesa Rady Ministrów (1973), KK OOP (1974), KO OOP (1976).

Zm. 26 X 1998.

Mgr inż. Kazimierz Sąda nie żyje. Wspomnienie pośmiertne, „Hutnik – Wiadomości Hutnicze" 1999, nr 2; Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku (3)*, Kat. 2002, s. 54–55.

Marian Miciński

Schillak Aleksander (1910–1982), inż. hutnik, w l. 1945–1950 pracownik (w tym dyrektor) huty „Kościuszko" i Hajduckich Zakładów Hutniczych w Chorzowie.

Ur. w 1910 r. w Trzemesznie (Wielkopolska), w rodzinie Piotra i Marii z Tichmannów. W rodzinnym mieście ukończył państwowe gimnazjum klasyczne, a w 1933 r. zapisał się na Wydział Hutniczy AG w Krakowie. Trudne warunki materialne zmusiły go do przerwania studiów i zarobkowania. Początkowo pracował w kopalni należącej do spółki „Godula" w Nowym Bytomiu („Lithandra-Belowssegen", od października 1936 – „Wanda", od lutego 1938 – „Wanda-Lech"), a od 1934 r. w koncernie „Huta Pokój" najpierw jako robotnik (1934–1935), a później młodszy asystent ruchu (1936–1937). W 1937 r. został przeniesiony do powiązanych z „Hutą Pokój" zakładów L. Zieleniewskiego w Krakowie, gdzie był zatrudniony do r. 1942, najpierw w laboratorium technologicznym, a później na stanowisku asystenta w odlewni oraz kierownika hurtowni i cynkowni.

Pracując, S. podjął na nowo studia w AG, które ukończył w 1939 r., jednak dyplom inżyniera otrzymał dopiero po wojnie, w r. 1945. Zmobilizowany do wojska, 9 IX 1939 dostał się do niewoli niemieckiej, z której zbiegł i powrócił do Krakowa. Od 1942 r. pracował w Odlewni Maszyn i Narzędzi Rolniczych w Charsznicy, jednak poszukiwany przez gestapo przerwał pracę i od 1944 r. ukrywał się w Krakowie i okolicy.

W 1945 r. podjął pracę w hucie „Kościuszko" w Chorzowie na stanowisku asystenta. Przechodząc kolejne stopnie zawodowe, został w 1947 r. dyrektorem tej huty. W r. 1948 został przeniesiony na stanowisko dyrektora ds. inwestycji w Hajduckich Zakładach Hutniczych, gdzie pracował do 1950 r. (do rozwiązania Zakładów). Na krótko powrócił do Krakowa, gdzie przez 6 tygodni był terenowym dyrektorem budowy w Przedsiębiorstwie Budowy Zakładów Przemysłu Ciężkiego, a następnie pracował na stanowisku dyrektora ds. inwestycji (naczelnego inżyniera) w hucie im. Bolesława Bieruta w Częstochowie (1950–1951), w CZPH w Katowicach (1951–1958) i w hucie „Florian" w Świętochłowicach (1958–1964).

Od 1 IX 1952 S. pracował także jako wykładowca na Wydziale Metalurgicznym AGH. W l. 1963–1966 pełnił obowiązki kierownika Katedry Gospodarki Cieplnej. Był jednocześnie kierownikiem Studium Podyplomowego z zakresu materiałów ogniotrwałych. Prowadził wykłady i badania z dziedziny budowy oraz eksploatacji pieców przemysłowych i techniki cieplnej. W 1960 r. uzyskał stopień doktora nauk technicznych na podstawie rozprawy pt. „Badania hydrauliczne żużli wielkopiecowych i martenowskich oraz próba ich intensyfikacji z wykorzystaniem ciepła płynnych żużli" (Kr. 1960). Był współautorem kilku patentów, które uzyskała Katedra Gospodarki Cieplnej, a także autorem około 20 artykułów naukowych, opublikowanych w czasopismach polskich i niemieckich. Dn. 1 V 1971 uzyskał nominację na stanowisko docenta. Wchodził w skład Problemowej Komisji ds. Materiałów Ogniotrwałych Huty im. W.I. Lenina (Huty im. T. Sendzimira). Z dn. 30 IX 1980 przeszedł na emeryturę.

Od 1949 r. był członkiem PZPR. Za swoją pracę zawodową otrzymał m.in. w 1951 r. Order Sztandaru Pracy II klasy.

W 1938 r. zawarł związek małżeński z Marią Antoniną z Halrenderów. Nie mieli dzieci.

Zm. 25 III 1982 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Jarecka H., *Schillak Aleksander (1910–1982)*, PSB, t 35/3. z. 146, W.–Kr. 1994, s. 464–465; *Katalog rozpraw doktorskich i habilitacyjnych*, W. 1962, s. 385; *Kronika i spis absolwentów Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica 1919–1979*, t. 2: *Pion hutniczy*, Kr. 1979, s. 109; Bolewski A., Czujowa M., Folkierski W. i in.; *Trudne lata Akademii Górniczej*, Kr. 1989, s. 359; *Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919–1967*, Kr. 1970, s. 174, 240–241, 362–363; 517, 636. – Nekrolog: „Dziennik Polski" 1982, nr 38; nr 42.

Sylwester Fertacz

Schneider Wilhelm Józef (1907–1988), lekkoatleta tyczkarz, olimpijczyk.

Ur. 9 VII 1907 w Załężu (obecnie dzielnica Katowic), w rodzinie robotnika Jana i Zofii z d. Solik. Ukończył szkołę powszechną i zawodową szkołę średnią. Został technikiem specjalistą od budowy pieców. Sportem zaczął zajmować się od ok. 1927–1928 r. Był członkiem sekcji lekkoatletycznej KS „06" Załęże (Katowice). Początkowo specjalizował się w dziesięcioboju. W tej konkurencji lekkoatletycznej oraz w biegu na 110 m przez płotki debiutował w 1930 r. na mistrzostwach Polski. W latach 30. XX w. stał się najlepszym Polakiem w skoku o tyczce. Przyczynił się do tego trener Heinrich Am Ende z AKS Chorzów.

W 1930 r., po fuzji sekcji lekkoatletycznej KS „06" Katowice z KS „Pogoń" Katowice, zmienił przynależność klubową. Został członkiem jednej z najsilniejszych struktur lekkoatletycznych w kategorii mężczyzn w Polsce. W KS „Pogoń" Katowice występował w latach 1930–1933 oraz 1935–1939. Przez 2 lata zaś bronił barw sekcji lekkoatletycznej KS „Stadion" Królewska Huta (obecny Chorzów).

W 1931 r. znalazł się w składzie reprezentacji Polski. Debiutował w meczu międzypaństwowym przeciwko reprezentacji Czechosłowacji, który rozegrano w Królewskiej Hucie. W rewanżowym meczu rozegranym w 1932 r. w Pradze po raz pierwszy odniósł zwycięstwo. W zawodach międzypaństwowych wystąpił 16-krotnie (przeciwko reprezentacjom: Austrii, Belgii, Estonii, Grecji, Łotwy, Niemiec, Norwegii i Węgier). Ostatni jego występ w barwach narodowych miał miejsce w 1938 r. w Oslo. Oprócz skoku o tyczce 2-krotnie w tych zawodach startował w biegu płotkarskim na 110 m. Zwyciężał 10-krotnie.

Był pierwszym polskim sportowcem, który w skoku o tyczce przekroczył wysokość 4 m. Zaczął od 3,975 m na zawodach w Katowicach 18 VII 1935. Na zawodach w Amsterdamie 11 VIII t.r. ustanowił rekord Polski wynikiem 4,10 m. Wynik ten zdołał poprawić na 4,14 m w październiku 1935 r. w Budapeszcie. W glorii rekordzisty Polski wyjechał na XI Letnie Igrzyska Olimpijskie do Berlina. Tam odniósł jeden ze swoich największych sukcesów międzynarodowych. Wynikiem 4,00 m wspólnie z kilkoma innymi konkurentami zajął bardzo dobre, 6. miejsce. Jego kolejnym wielkim osiągnięciem było zdobycie czwartego miejsca na mistrzostwach Europy w 1938 r. w Paryżu. Również w czasie tych zawodów osiągnął rezultat 4,00 m. Po zakończeniu II wojny światowej, w l. 1945–1946, startował w barwach AKS Chorzów.

S. był 4-krotnym mistrzem Polski w skoku o tyczce w 1934 r. i w l. 1937–1939. W 1933 oraz w 1935 r. wywalczył wicemistrzostwo kraju. Ponadto był najlepszym tyczkarzem w kraju w zawodach halowych rozegranych w 1935 i w 1937 r. oraz wicemistrzem Polski w biegu na 50 m przez płotki w tych samym latach. W zawodach tej rangi wywalczył też 2-krotnie 4. miejsce w biegu na 50 m przez płotki w 1934 r. oraz w skoku w dal z miejsca w 1935 r.

Znalazł się na liście 10 najpopularniejszych sportowców dorocznego Plebiscytu „Przeglądu Sportowego". W 1935 r. zajął 7. miejsce. Brał udział w kampanii wrześniowej. Po zakończeniu działalności zawodniczej został trenerem śląskich klubów sportowych KS „Baildon" Katowice, AKS Chorzów i ŁTS Łabędy. Był znanym działaczem Śląskiego Okręgowego Związku Lekkoatletycznego w Katowicach. Często też sędziował zawody lekkoatletyczne. Od 1936 r. pracował na Wydziale Konstrukcyjnym w hucie „Batory" w Chorzowie.

W 1938 r. ożenił się z Barbarą Strzebniok z Radlina. Mieli 2 dzieci: córkę i syna.

Zm. 28 XII 1988 w Chorzowie.

Co robią dzisiaj. Wilhelm Schneider, „Goniec Górnośląski" 1963, nr 25; *[Czterdzieści] 40 lat polskiej lekkiej atletyki w cyfrach 1919–1959*, pod red. Z. Billa, W. 1959; Klimontowicz W., *Ruch olimpijski na terenie Śląska i Zagłębia (leksykon). Olimpijczycy 1924–1994*, Kat. 1996; Kurzyński H., Pietkiewicz S., Rymkowski M., *Od Adamczaka do Zasłony. Leksykon lekkoatletów polskich okresu międzywojennego. Mężczyźni*, W. 2004; Kusa D., Rozwój lekkoatletyki w ramach Śląskiego Okręgowego Związku Lekkiej Atletyki w latach 1922–1992, [mps], Biblioteka AWF w Katowicach; Steuer

A., *Miejsce Katowic w ruchu sportowym II Rzeczypospolitej*, [w:] *Katowice w minionej rzeczywistości*, red. A. Barciak, Kat. 2006; tenże, *Ruch sportowy w Katowicach-Załężu (1895–1998)*, „Kronika Katowic" t. 8, Kat. 1999; tenże, *Ruch sportowy w województwie śląskim 1922–1939*, Op. 2008; tenże, *Z dziejów katowickich klubów sportowych – „Pogoń" Katowice 1920–1949*, „Kronika Katowic", t. 11, Kat. 2010; Tuszyński B., Kurzyński H., *Leksykon olimpijczyków polskich 1924–2006*, [b.m.w.], [ok. 2007]; *Rocznik sportowy na rok 1937/1938*, W. ok. 1936; *The XI th Olympic Games Berlin 1936. Official Report* [wersja elektroniczna]. – Pamiątki po Wilhelmie Schneiderze (fotografie, statuetki, mundur galowy olimpijczyka z 1936 r., medale, dyplomy). Zbiory Muzeum Historii Katowic.

Antoni Steuer

Schroeder Jerzy Stanisław (1912–?), prof. chemii; po wyzwoleniu pracował w ZA.

Ur. 19 VI 1912 we Lwowie. Studiował na Politechnice Lwowskiej; ukończył je w 1940 r. jako jeden z ostatnich absolwentów realizujących jeszcze dawny – polski program nauczania. Już w trakcie studiów (od 1937 r.) pełnił funkcję asystenta naukowo-dydaktycznego na Politechnice Lwowskiej. Po wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej przeniósł się do Krakowa, gdzie w l. 1942–1945 był starszym asystentem w Stacji Chemiczno-Rolniczej. Wykładał również na tajnych kompletach na UJ.

Po wyzwoleniu przeniósł się do Chorzowa i w ZA pracował jako inżynier chemik. Od 1947 r. rozpoczął pracę naukową na Politechnice Wrocławskiej. W okresie 1962–1969 był kierownikiem Zakładu Technologii Związków Nieorganicznych, następnie zaś, w l. 1969–1982, pełnił funkcję dyrektora Instytutu Technologii Nieorganicznej i Nawozów Mineralnych. Od 1952 do 1956 r. był prodziekanem Wydziału Chemii, a w l. 1956–1958 oraz 1962–1966 – dziekanem tegoż Wydziału. W 1964 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1972 r. – profesorem zwyczajnym nauk chemicznych. Z dn. 6 I 1982 objął funkcję rektora Politechniki Wrocławskiej, lecz pełnił ją krótko, jedynie do 31 VII t.r. Następnie przeszedł na emeryturę.

Uczestniczył w ogólnopolskim życiu naukowym jako członek (w l. 1973–1976) Rady Głównej Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki, wiceprzewodniczący Komitetu Nauk Chemicznych PAN oraz członek: Polskiego Towarzystwa Chemicznego, Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Rady Naukowej Instytutu Chemii Nieorganicznej w Gliwicach, członek honorowy Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego. Zasiadał również w Radzie Naukowej przy Ministrze Przemysłu Chemicznego oraz (jako przewodniczący) w Radzie Naukowej Instytutu Nawozów Sztucznych w Puławach. Był współzałożycielem i zastępcą redaktora naczelnego kwartalnika „Chemia Stosowana", a ponadto członkiem komitetów redakcyjnych „Wiadomości Chemicznych" oraz „Przemysłu Chemicznego". Opublikował, jako autor, ponad 120 prac naukowych oraz 46 patentów, zwłaszcza w dziedzinie otrzymywania nawozów mineralnych, fosforanów paszowych i kwasu fosforowego.

Odznaczony został: KO OOP, KK OOP, ZKZ, Krzyżem Partyzanckim, Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Kto jest kim w Polsce 1984. Informator biograficzny, W. 1984; *Księga jubileuszowa 50-lecia Politechniki Wrocławskiej, red. R. Czoch, Wr. 1995; Księga [dwudziestopięciolecia] XXV-lecia Politechniki Wrocławskiej 1945–1970*, Wr. 1970; *Politechnika Lwowska 1844–1945*, red. R. Szewalski, Wr. 1993. – www.portal.pwr.wroc.pl; www.nw.pwr.wroc.pl

Lech Krzyżanowski

Sikora Bogdan (1932–1992), inż. energetyk, w l. 1968–1992 główny energetyk huty „Kościuszko".

Ur. w 1932 r. W 1956 r. ukończył Politechnikę Wrocławską, uzyskując dyplom inżyniera energetyka, a w 1966 r. – AGH w Krakowie jako inżynier metalurg. W 1978 r. uzyskał specjalizację zawodową w zakresie gospodarki cieplnej. W l. 1974–1978 ukończył Studium Podyplomowe w zakresie energetyki cieplnej na Politechnice Śląskiej w Gliwicach. Pracę rozpoczął 1 IX 1956 w hucie „Kościuszko" jako inżynier energetyk na Wydziale Siłowni. Od 1 VII 1957 do 31 V 1965 pełnił funkcję kierownika Oddziału Kotłowni

na Wydziale Siłowni, potem od 1 VI 1965 do 14 II 1968 – kierownika Działu Wykon. Robót Energetycznych, a od 15 II 1968 do 3 V 1992 – głównego energetyka huty „Kościuszko". Był współtwórcą ponad 36 zastosowanych w l. 80. projektów racjonalizatorskich, spośród których opatentowane zostały 3, natomiast 2 projekty stanowiły wzór użytkowy.

Za swe zasługi został uhonorowany: SKZ (1967), Odznaką Zasłużonego Pracownika Huty „Kościuszko" (1973), ZKZ (1974), Złotą Odznaką Zasłużonemu dla Energetyki (1978), Odznaką Honorową NOT (1983), KK OOP (1984), Medalem 40-lecia PL (1985).

Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku (3)*, Kat. 2002, s. 59.

Marian Miciński

Sklarek Norbert (1931–1995), ks., duchowny katolicki, proboszcz parafii św. Barbary w Chorzowie.

Ur. 16 VIII 1931 w Rudzie Śląskiej; syn Piusa, pracownika umysłowego PKP, i Marty z d. Orzoł. Ochrzczony został 23 VIII t.r. w parafii św. Józefa w Rudzie Śląskiej. W 7. r.ż. zaczął uczęszczać do Publicznej Szkoły Powszechnej Nr 2 w tejże miejscowości. 22 VI 1941 przystąpił po raz pierwszy do Komunii św. Sakrament Bierzmowania otrzymał 31 V 1943. W 1945 r. wstąpił do Komunalnego Gimnazjum i Liceum Koedukacyjnego w Rudzie Śląskiej, gdzie w 1948 r. ukończył naukę w zakresie programu gimnazjum. Potem wstąpił do Szkoły Ogólnokształcącej (stopnia podstawowego i licealnego) im. Stanisława Staszica w Rudzie Śląskiej, gdzie w czerwcu 1950 r. zdał egzamin dojrzałości. Z powodu choroby swego ojca był zmuszony po zdaniu matury do podjęcia pracy. Najpierw był rachmistrzem Biura Zarobkowego Rudzkich Zakładów Przemysłu Węglowego, a od 1 III 1951 – nauczycielem kontraktowym Publicznej Szkoły Podstawowej nr 6 w Rudzie Śląskiej.

Do ŚSD w Krakowie wstąpił w 1951 r. Święcenia kapłańskie otrzymał 24 VI 1956 w katedrze Chrystusa Króla w Katowicach z rąk bpa Z. Golińskiego.

Od 9 VII 1956 był wikariuszem w parafii Chrystusa Króla w Katowicach, a od 28 VIII 1959 – w Szarleju. 25 sierpnia 1960 został mianowany kapelanem sióstr urszulanek w Rybniku. Jednocześnie był katechetą w Technikum Gospodarczym i w Zasadniczej Szkole Gospodarczej, tj. w placówkach prowadzonych przez siostry urszulanki. Powierzono mu też duszpasterstwo głuchoniemych w okręgu rybnickim. Gdy w 1962 r. odebrano siostrom urszulankom szkoły, zlecona mu została funkcja rektora kaplicy w Chwałęcicach.

Z dn. 8 VIII 1969 został przeniesiony do parafii św. Barbary w Chorzowie i mianowany adiutorem → ks. Wilhelma Ochmana, proboszcza tej parafii. Po jego śmierci, 16 III 1970, został tamże proboszczem. Jego staraniem w kościele oraz w innych zabudowaniach parafialnych przeprowadzono wielkie prace remontowe i renowacyjne, a także wybudowano Dom Katechetyczny. S. należał do Komisji ds. Duchowieństwa I Synodu Diecezji Katowickiej. 6 IX 1989 był gospodarzem przyjmującym kapłanów diecezji katowickiej, pielgrzymujących do kościoła św. Barbary w Chorzowie. Wspierał budowę Domu Księży Emerytów w Katowicach.

12 V 1995 doznał wylewu krwi do mózgu. Został przewieziony na oddział intensywnej terapii medycznej szpitala przy ul. Strzelców Bytomskich w Chorzowie, gdzie zm. 16 V t.r. Eksportacja do kościoła św. Barbary w Chorzowie odbyła się w piątek 19 V, a pogrzeb – w sobotę 20 V 1995; pochowano go na cmentarzu tejże parafii.

AAKat., Akta personalne ks. Norberta Sklarka, sygn. 749; Arch. Wyższego ŚSD w Katowicach, Księga alumnów ŚSD, t. 1: 1923–1967, nr 862 (b. p., rkps). Krętosz J., *Śp. ks. Norbert Sklarek (1931–1995)*, „Wiadomości Archidiecezjalne" 1995, nr 5, s. 263–265; *Śp. ks. Norbert Sklarek. Odszedł do Pana*, „Gość Niedzielny" 1995, nr 23, s. 15; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 357–358 (fot.); Nalepa E., *Zmarli kapłaci Kościoła katowickiego*, t. 4: *Kapłani wyświęceni od 1945 roku (po zakończeniu II wojny światowej)*, Kat. 1999, wersja elektroniczna (CD-ROM), s. 127–128; Olszowski G., *W służbie duszpasterstwu. Referat duszpasterski Kurii Diecezjalnej w Katowicach w latach 1939–1985*, Kat. 2008, s. 309. – *Diecezja Katowicka*, Kat. 1958, s. 72; *Katalog Archidiecezji Katowickiej*, Kat. 1995, s. 490; *Katalog Diecezji Katowickiej*, Kat. 1977, s. 76; tož 1981, s. 70; tož 1986, s. 135; *Rocznik Diecezji Katowickiej*, Kat. 1970, s. 59; *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, Kat. 1993, s. 139.

ks. Damian Bednarski

Skowronek Jerzy (1917–1991), pracownik umysłowy, mgr ekonomii, w l. 1962–1970 przewodniczący Prezydium MRN w Chorzowie;, jego nazwisko zostało wpisane do Księgi Ludzi Zasłużonych w Chorzowie.

Ur. 15 IV 1917 w Chorzowie; syn Józefa i Katarzyny z d. Schmidt. Będąc uczniem miejscowego Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego, udzielał się aktywnie w ZHP. Po maturze w 1933 roku rozpoczął pracę zawodową w Zarządzie Miejskim Chorzowa; został przyjęty na pomocnika biurowego.

W kilka miesięcy po wybuchu II wojny światowej S. został w kwietniu 1940 roku aresztowany przez gestapo. Osadzono go w więzieniu w Bytomiu, a potem w Sosnowcu, następnie w niemieckim obozie koncentracyjnym w Auschwitz.

Po wojnie wrócił do pracy w Chorzowskim Zarządzie Miejskim. W listopadzie 1947 r. wstąpił w szeregi PPR. Po zjednoczeniu polskiego ruchu robotniczego został członkiem PZPR. Należał już wówczas do aktywnych i zaangażowanych działaczy polityczno-gospodarczych na terenie miasta Chorzowa.

Gdy w 1950 r. ogłoszono w kraju reformę terenowych organów jednolitej władzy państwowej, w wyniku wyborów przeprowadzonych na sesji MRN 5 VI 1950, objął od pierwszej kadencji funkcję sekretarza Prezydium MRN w Chorzowie. Od tego czasu pozostawał przez ponad 2 dziesięciolecia aktywnym działaczem rad narodowych, pełniąc kolejno w l. 1957–1962 funkcję zastępcy przewodniczącego, a w l. 1962–1972 – przewodniczącego Prezydium MRN w Chorzowie.

Na sesji MRN w Zabrzu w dn. 6 VI 1970 został wybrany na przewodniczącego jej Prezydium. Pełniąc tę funkcję, jednocześnie – podobnie jak uprzednio w Chorzowie – działał aktywnie w organizacji partyjnej, będąc członkiem Plenum i Egzekutywy KM PZPR. Pod koniec 1973 r. został mianowany zastępcą dyrektora ds. pracowniczych w katowickim Przedsiębiorstwie Budownictwa Przemysłowego, skąd w 1976 r. przeszedł na emeryturę.

Podczas sesji MRN i Miejskiego Komitetu FJN w Chorzowie, w lipcu 1980 r., jego nazwisko zostało wpisane do Księgi Ludzi Zasłużonych dla miasta Chorzowa.

Mimo że obciążony był licznymi obowiązkami społecznymi i zawodowymi, ukończył studia wyższe, uzyskując tytuł magistra ekonomii.

S. odznaczał się zawsze dużą energią i zaangażowaniem w to, co robił. Dlatego też w swej działalności ma ogromne zasługi na rzecz rozwoju miasta. Kierując aparatem administracji terenowej w Chorzowie, swoim osobistym wkładem przyczynił się do znacznej rozbudowy miejskich urządzeń komunalnych i socjalno-kulturalnych.

Jego zasługą m.in. było powstanie wielu nowych placówek służby zdrowia, w tym Przychodni Obwodowej dla II. dzielnicy mia-

sta przy ul. św. Pawła, szpitala dziecięcego, pawilonu zakaźnego Szpitala im. dr. Ludwika Urbanowicza, Szpitala Chorób Płucnych im. dr. Augustyna Kośnego.

Z jego inicjatywy wybudowany został i oddany do użytku w 1965 r. Pałac Ślubów. Blisko współpracował także z Jerzym Ziętkiem, inicjatorem i organizatorem obecnego Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku, przyczyniając się jako gospodarz miasta do jego rozbudowy.

Za całokształt osiągnięć S. został uhonorowany licznymi odznaczeniami państwowymi i medalami, odznakami wojewódzkimi i resortowymi oraz innymi wyróżnieniami. Otrzymał m.in. KO OOP i KK OOP. W 1973 r. został wpisany do Księgi Ludzi Zasłużonych dla miasta Zabrza, a w rok później wyróżniono go wpisem do wojewódzkiej Księgi Ludzi Zasłużonych.

Był żonaty z Pelagią Reginą Tomaszewską. Mieli jedną córkę.

Zm. w Katowicach 11 X 1991.

USC w Ch., nr aktu urodzenia 293/1917/II. – Baston K., *Czas przeszły i teraźniejszy*, „Goniec Górnośląski" 1965, nr 4; K. B., *Jerzy Skowronek wśród osób wpisanych do Księgi Ludzi Zasłużonych w Chorzowie. Lata ofiarnej pracy dla dobra miasta i jego mieszkańców*, „Goniec Górnośląski" 1980, nr 31; Krawecki T., *Jerzy Skowronek – zasłużony* chorzowianin, [w:] *[Czterdzieści] 40 lat Stowarzyszenia Miłośników Chorzowa im. Juliusza Ligonia. Fakty, myśli, refleksje,* praca zbior. pod red. M. Gałuszki, Ch. 1997, s. 25–26. – „Goniec Górnośląski" 1963, nr 16; 1964, nr 9; 1965, nr 21.

Zbigniew Kapała

Stanoszek Konrad (1910–1992), adwokat, oficer rezerwy WP, działacz SD, od 21 VII 1945 do 11 VIII 1948 II wiceprezydent Miasta Chorzów.

Ur. 5 IX 1910 w Chorzowie; syn górnika, Jakuba i Klary z d. Mnich. W l. 1917–1922 uczęszczał do szkoły powszechnej w Chorzowie, a od września 1922 do 1930 r. tamże – do Państwowego Gimnazjum Klasycznego. Egzamin dojrzałości zdał w maju 1930 r. Potem do r. 1933/1934 studiował na Wydziale Prawa i Administracji UJ. W ostatnim roku studiów, we wrześniu 1933 r., powołany został do czynnej służby wojskowej, którą odbył w Dywizyjnym Kursie Podchorążych Rezerwy 23. DP w Oświęcimiu. Ukończył ją w stopniu plutonowego podchorążego. Po odbyciu corocznych ćwiczeń w rezerwie dn. 1 I 1936 został mianowany podporucznikiem rezerwy; zaś w 1938 r. przeniesiono S. do Obrony Narodowej.

Od lutego 1935 do sierpnia 1939 r. pracował we Wspólnocie Interesów Spółce Akcyjnej w Katowicach. Do 1 IX 1939 należał do następujących organizacji społecznych: Związku Oficerów Rezerwy, Związku Rezerwistów (instruktor i wykładowca), OMP (komendant lokalnego oddziału), Związku Powstańców Śląskich (członek Zarządu Grupy i członek jej Komisji Rewizyjnej przez rok), Stowarzyszenia Urzędników Wspólnoty Interesów w Katowicach (członek Zarządu), PZZ, Towarzystwa Przyjaciół Serbo-Łużyczan (skarbnik) i Stowarzyszenia Akademików (prezes Zarządu).

Dn. 10 VIII 1939 powołany został do czynnej służby wojskowej w Obronie Narodowej w stopniu podporucznika jako dowódca plutonu piechoty. Od 24 VIII 1939 pełnił służbę na granicy jako dowódca punktu oporu Obszaru Warownego „Śląsk", później brał udział w walkach odwrotowych, cofając się od granicy pod Bytomiem przez Kraków, Wiślicę, Stopnicę, Osiek, Baranów, Tarnobrzeg, Biłgoraj, pod Tomaszów Lubelski. 20 IX 1939 wyrwał się z kotła i dołączył do działających jeszcze wojsk gen. Władysława Andersa. Uczestniczył w walkach pod Mościskami, gdzie powtórnie został otoczony.

Stamtąd, po wydobyciu się z zakleszczenia, przedostał się do Krakowa i następnie do Chorzowa. Tu 11 XII 1939 został aresztowany przez gestapo za przedwojenną działalność społeczno-polityczną i uwięziony najpierw w Bytomiu, a potem w obozie koncentracyjnym Sachsenhausen. Przebywał tam do 2 II 1942. Po zwolnieniu z obozu pracował jako księgowy w prywatnej hurtowni jarzynowo-owocowej w Chorzowie.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej do Chorzowa, tj. 28 I 1945, zaangażował się w służbie publicznej, brał udział w organizowaniu struktur władzy miejskiej. Objął wtedy kierownictwo referatu aprowizacji i handlu. Jednocześnie – jak pisze R. Hanke – „z entuzjazmem przystąpił do organizowania pomocy dla leżącej w gruzach Warszawy. Delegacja społeczeństwa chorzowskiego z S. już w maju 1945 r. pilotowała pierwszy pociąg ze Śląska, składający się z 47 wagonów załadowanych cementem, żelazem, stalą, materiałami budowlanymi i przemysłowymi, drewnem i węglem, ubraniem, bielizną i meblami". Podczas pobytu w Warszawie uczestniczył w rozmowach, w których toku zrodziła się myśl wybudowania obecnego mostu Poniatowskiego. Był też jednym ze współzałożycieli miejskiej organizacji SD. Z jej ramienia na posiedzeniu MRN został wybrany 21 VII 1945 na urząd II wiceprezydenta. Należał w tym czasie do Związku Zawodowego Pracowników Miejskich, Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza, Ligi Morskiej i TPPR. W sierpniu 1947 r. był współwłaścicielem (wspólnikiem) firmy „Zakonżel", przedsiębiorstwa konstrukcji żelaznych, założonego i prowadzonego przez b. powstańca śląskiego, Teodora Bożka.

S. pełnił urząd II wiceprezydenta Miasta Chorzowa do 11 VIII 1948. W tymże dniu, z powodu złego stanu zdrowia, zrezygnował z tego stanowiska. Wojewoda zwolnił go z pełnienia obowiązków służbowych w tymże miesiącu (15 lub 27 VIII 1948 – w dokumentach widnieją różne daty). W l. 1949–1953 kierował Okręgowym Związkiem Cechów Rzemieślniczych w Chorzowie, potem przeszedł do pracy w spółdzielczości. W l. 1957–1962 był etatowym sekretarzem Miejskiego Komitetu SD, następnie – do przejścia na emeryturę w 1974 r. – radcą prawnym w różnych instytucjach.

Został odznaczony: KK OOP, 2-krotnie ZKZ, „Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 R.", a także uhonorowany Odznaką Grunwaldzką (1945), Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego, Odznaką Odbudowy Warszawy, Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego".

Był żonaty od 15 VII 1939 z Marią Wieszołek. Mieli 2 synów – Eugeniusza i Witolda.

Zm. w 1992 r.

UM Chorzów, Akta personalne; USC w Ch. – Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000*, Ch. 2007, s. 300.

Zbigniew Kapała

Stebelski Zygmunt (1903–1989), nauczyciel, w l. 1949–1963 dyrektor III Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Batorego w Chorzowie.

Ur. 6 VII 1903 w majątku ziemskim w Orszowicach na Bukowinie rumuńskiej, w polskiej rodzinie. Edukację rozpoczął w pobliskim Śniatynie. Tam ukończył polską szkołę powszechną i Wydziałową. Następnie w Czerniowcach kontynuował naukę w rumuńskiej szkole średniej, gdzie w 1924 r. otrzymał świadectwo dojrzałości. We wrześniu t.r. został przez Konsulat RP w Czerniowcach oddelegowany do pracy nauczycielskiej w Nowym Bytomiu (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej). W tym czasie zrzekł się obywatelstwa rumuńskiego i otrzymał obywatelstwo

polskie, o co zabiegał kilka lat. W 1927 r. zdał uzupełniającą maturę polską w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Mysłowicach, a w 1928 r. – nauczycielski egzamin praktyczny.

W 1930 r. Ministerstwo Oświaty powołało S. na 4 lata na stanowisko instruktora oświatowego przy Konsulacie RP w Czerniowcach. Po powrocie na Śląsk w l. 1934–1937 studiował w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach. Po uzyskaniu dyplomu został przeniesiony do Szkoły Wydziałowej w Orłowej na Zaolziu. Tam poznał nauczycielkę z Nowego Sącza, z którą potem się ożenił.

Okres okupacji spędził w Nowym Sączu. W 1942 r. został aresztowany za tajne nauczanie i osadzony w więzieniu nowosądeckim, a następnie przewieziony do karnego obozu pracy w Przedzielnicy k. Przemyśla. Po 2 latach pracy w kamieniołomach powrócił do domu.

W marcu 1945 r. wyjechał z żoną do Bytomia i tam objął stanowisko inspektora szkolnego. Jednocześnie studiował na UWr. filozofię, uzyskując dyplom magisterski w r. 1949. We wrześniu t.r. objął stanowisko dyrektora obecnego III Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Batorego w Chorzowie Batorym i sprawował tę funkcję przez 14 lat, ciesząc się niekwestionowanym autorytetem wśród pedagogów i młodzieży.

W 1963 r. wraz z żoną przeniósł się do Nowego Sącza, gdzie w Studium Nauczycielskim wykładał propedeutykę filozofii i pedagogiki. Po przejściu na emeryturę w 1973 r. został odznaczony KK OOP.

Zm. nagle 26 VII 1989 w Nowym Sączu, zachowując do końca pełną sprawność fizyczną i intelektualną. Został pochowany na miejscowym cmentarzu.

Przedruk z: *[Pięćdziesiąt] 50 lat III Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Batorego w Chorzowie (6–7 czerwca 1997 r.)*, red. T. Hantke, Ch. 1997, s. 84 [*Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej. Ofiary wojny, żołnierze, działacze konspiracyjni, nauczyciele w jawnym i tajnym szkolnictwie*. Wstęp, prac., red. J. Chrobaczyński, Kr. 1995, s. 395].

Krystyna Puchalska

Stefański Jan Gerwazy (1892–1952), inż. górnik, w l. 1945–1950 naczelny dyrektor ChZPW.

Ur. 19 VI 1892 w Kielcach. Rozpoczął w 1911 r. na uniwersytecie w Liège (Belgia) studia górnicze przerwane przez wybuch wojny; ukończył je w 1920 r. Następnie pracował w kopalniach węgla kamiennego w Zagłębiu Dąbrowskim, m.in. „Milowice" i „Niwka – Modrzejów", gdzie był zawiadowcą. W 1940 r. został aresztowany i wywieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau. Po zwolnieniu z obozu w końcu 1940 r. pracował w Kielcach w firmie „Radomski Torf".

W l. 1945–1950 był naczelnym dyrektorem ChZPW, następnie aż do śmierci dyrektorem GIG, utworzonego zarządzeniem ministra górnictwa z dn. 24 III 1950. Na II Zjeździe Delegatów SITG, który odbył się 5 III 1948 wybrano go na prezesa Zarządu Głównego. Pełnił tę funkcję do IV Zjazdu Stowarzyszenia (14 IV 1950).

Zm. 13 X 1952 w Katowicach.

Dzieje górniczego ruchu stowarzyszeniowego (1892–2002), materiały zebr. i oprac. J. Malara, E. Ragus, T. Zygadłowicz, Kat. 2002, s. 267; Jaros J., *Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie (1136–*1976), W.–Kr. 1978, s. 244, 251, 255: tenże, *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1986 nr 11–12, s. 400; Morawiec A., *Rada Naukowa GiG w czterdziestoleciu 1945–1985*, Kat. 1985.

Bogdan Cimała

Steiner Janos (1908–1960), trener piłki nożnej, trener KS „Ruch" w 1958 i 1960 r.

Ur. 23 IV 1908 w Budapeszcie. Po ukończeniu szkół niższego stopnia zaczął studia prawdopodobnie na AWF (?), których jednak nie ukończył z powodów finansowych. Odznaczał się dużym talentem sportowym. Uprawiał piłkę nożną. Ok. 1924 r. występował w szkolnej (akademickiej) reprezentacji Węgier na pozycji stopera. Po przerwaniu studiów, od 1925 r. występował kolejno w profesjonalnych drużynach piłkarskich „Bataya" Szeged, także w zespole III Kerület Budapeszt, gdzie został dostrzeżony przez selekcjonerów reprezentacji narodowej. W ciągu 15 lat występował w II oraz 2-krotnie w I reprezentacji kraju. W 1940 r. zakończył działalność zawodniczą.

Był absolwentem 3-letniej szkoły trenerów w Budapeszcie. Po jej ukończeniu pracował jako szkoleniowiec, m.in. w „Vasas" Budapeszt (1948–1953).

W 1954 r. wyjechał po raz pierwszy do Polski. Pod jego opieką Centralny Wojskowy KS w Warszawie w 1955 r. zdobył tytuł mistrza Polski. Potem S. powrócił na Węgry. Trenując II-ligowy „Diosgoeri" Vasas, zdobył mistrzostwo i awans do I ligi państwowej. Tuż po powstaniu budapeszteńskim, w wyniku pertraktacji pomiędzy KS „Ruch" Chorzów i Węgierskim Związkiem Piłki Nożnej, ten ostatni zgodził się – aczkolwiek z pewnymi oporami – na wyjazd S. do Polski. Z piłkarzami „Ruchu" rozpoczął treningi na początku 1958 r. Precyzyjnie wytyczone cele, jakie stawiał przed drużyną, połączone z odmładzaniem kadry, były decydującym czynnikiem, który pozwolił na wyprowadzenie klubu z głębokiego kryzysu związanego m.in. z restrukturyzacją sportu po październiku 1956 r. Zdobycie mistrzostwa Polski w 1958 r. przyciągało do klubu nowych działaczy sportowych. Jednak z powodu niewykonania pewnych zobowiązań finansowych klubu wobec piłkarzy i jego samego na początku 1959 r. przeniósł się do KS „Górnik" Zabrze. Tam zastąpił innego węgierskiego trenera, Zoltána Opatę. Również z tym klubem wywalczył mistrzostwo Polski. W 1960 r. powrócił do Chorzowa. Był na najlepszej drodze do powtórzenia sukcesu sprzed 2 lat. Piłkarze „Ruchu" przewodzili w I-ligowej tabeli, gdy S. został zmuszony do poddania się operacji wyrostka robaczkowego. Operacja się udała, jednak później wystąpiły komplikacje sercowe.

S. był 2-krotnie żonaty; pierwszy raz na Węgrzech – owdowiał prawdopodobnie podczas interwencji sowieckiej w Budapeszcie w 1956 r.; po raz drugi ożenił się pod koniec listopada 1958 r. z Marią Krawczyk, długoletnią sekretarką KS „Ruch" Chorzów.

Zm. 6 VI 1960 w szpitalu nr 3 w Chorzowie. Został pochowany na cmentarzu przy ul. Michała Drzymały. W pogrzebie brali udział m.in. przedstawiciele Ambasady Węgierskiej w Warszawie.

Piłkarze „Ruchu" wywalczyli po jego śmierci kolejny tytuł mistrza Polski. Zapoczątkowaną przez S. drogę do tytułu dokończył jego rodak, Lajos Szollár, ściągnięty awaryjnie do klubu z AKS Chorzów.

Czado P., *Górnik Zabrze*, P. 2008; Gowarzewski A., Szczepłek S., Biliński H. [i in.], *Legia Warszawa. [Osiemdziesiąt] 80 lat „Zielonych" – księga jubileuszowa = 80 years of „The Greens". History of the Legi. The jubilee book*, Kat. 1995; tenże, Waloszek J. [i in.], *[Pięćdziesiąt] 50 lat prawdziwej historii (1948–1998) = 50 Years of the true history of Górnik. The jubilee book*; ciż. [i in.], *[Siedemdziesiąt pięć] 75 lat niebieskich. Księga jubileuszowa = 75 Years of „The blues". History of the Ruch. The jubilee book*, Kat. 1995; *Janos Steiner znów w Chorzowie*, „Życie Chorzowa" 1959, nr 50. – „Goniec Górnośląski" 1959, nr 50; 1960, nr 24 (fot. orszaku pogrzebowego); „Sport" 1960, nr 75; „Życie Chorzowa" 1958, nr 2; 1959, nr 8; 1960, nr 22–23.

Antoni Steuer

Steller Paweł (1895–1974), grafik, malarz, autor grafik znajdujących się w zbiorach Muzeum w Chorzowie.

Ur. w 1895 r. w Hermanicach na ziemi cieszyńskiej, w rodzinie kotlarza. W l. 1909–1913 studiował w Państwowej Szkole Przemysłowej we Lwowie na Wydziale Malarstwa Dekoracyjnego pod kierunkiem Tadeusza

Rybkowskiego, Stanisława Tejchmana i Zygmunta Rozwadowskiego. W lipcu 1913 r. podjął dalsze studia w C. K. Umelecko-Prumyslovej Skole (Państwowa Szkoła Przemysłu Artystycznego) w Pradze. Po wybuchu I wojny światowej powrócił w rodzinne strony. W 1915 r. został powołany do armii austro-węgierskiej, gdzie czynnie uczestniczył w działaniach militarnych na wielu frontach europejskich. W 1918 r. powołany został do WP. Od r. 1921 jako porucznik pracował w Wojskowym Instytucie Geograficznym, w Wydziale III Kartografii. Prace kartograficzne nie pozostały bez wpływu na dalszy rozwój twórczy artysty. Po I wojnie światowej S. ukończył Wydział Grafiki Państwowej Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie w klasie Władysława Skoczylasa. Po studiach powrócił na Śląsk. W 1925 r. osiadł na stałe w Katowicach. Włączył się w nurt życia artystycznego i wystawienniczego regionu. Podejmował działania pedagogiczne i społeczne, angażował się w prace nad utworzeniem w Katowicach wyższej uczelni artystycznej. Brał udział w zbiorowych i indywidualnych (autorskich) ekspozycjach w kraju (w Katowicach, Krakowie, Warszawie) i za granicą (w Zurychu, Rzymie, Paryżu, Marsylii). Dla auli Śląskich Technicznych Zakładów Naukowych stworzył cykl witraży obrazujących tematy śląskie ukazane w geometrycznie stylizowanej formie.

W czasie II wojny światowej, nie chcąc podpisać volkslisty, wyemigrował do Międzybrodzia. Natychmiast po wyzwoleniu wrócił do Katowic, gdzie już w lutym 1945 r. otrzymał urzędowe polecenie zaprojektowania pomnika Wdzięczności dla Armii Radzieckiej, który miał stanąć na placu Wolności. Monument odsłonięto 27 II 1945. W marcu t.r., posądzony o kontakty szpiegowskie, został wywieziony na Syberię. Do Katowic powrócił jesienią 1946 r., gdzie już pozostał do śmierci. W nowych realiach politycznych stał się jednym z najbardziej reprezentatywnych plastyków Górnego Śląska.

Jego twórczość międzywojenna, wypływająca z tradycji szkoły Skoczylasa, postrzeżona została jako wartość narodowa nowego, komunistycznego państwa. Osadzona w klimacie ludowości sztuka współczesna stała się najodpowiedniejszym dla władz środkiem przekazu artystycznego. Twórca reprezentował Polskę na wielu ekspozycjach międzynarodowych. Jego dzieła obecne były w prasie i na wystawach krajowych. Wielokrotnie wyróżniony odznaczeniami państwowymi, objęty został także honorami uroczystości państwowych.

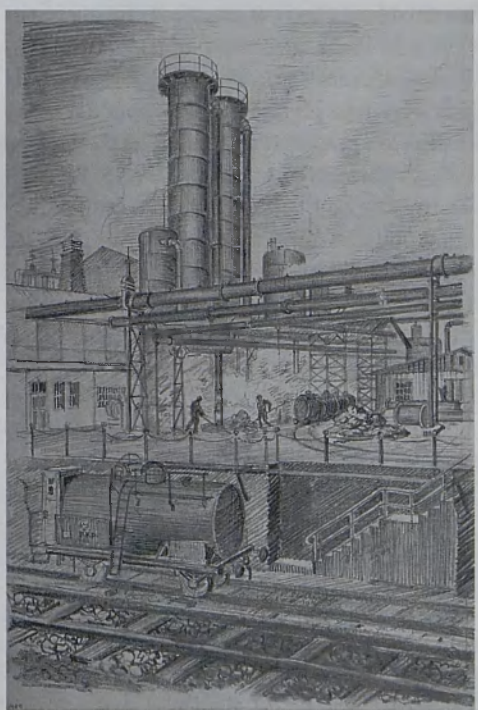

P. Steller, *Koksownia w Zabrzu*, 1949 r.

S. uprawiał głównie drzeworyt langowy i sztorcowy. W okresie międzywojnia, za sprawą swojego mistrza Władysława Skoczylasa, przeszczepił na grunt śląski tendencje sztuki *art deco*, stylu, który na gruncie polskim zyskiwał cechy narodowe, odwołujące się do tradycji sztuki ludowej. Wartości narodowe grafik odnosił do tradycji Beskidu Śląskiego. Wypowiadał się poprzez pejzaż, portret i temat religijny. Jego grafiki prze-

kazują fascynacje rodzimym krajobrazem, obyczajem, legendą i osobliwościami folkloru beskidzkiej góralszczyzny. W l. 30. XX w. styl artysty uległ zmianie. W skrajnie realistycznej, niepozbawionej jednak ducha dekoracyjności, postawie twórczej możemy odnaleźć echa jego kartograficznych umiejętności. Powstałe po 1932 r. 2 teki drzeworytnicze – *Górnośląska* i *Cieszyńska* – zawierają drobiazgowo określone studia portretowe typów śląskich, w których precyzyjne oddanie detalu (bruzdy twarzy, zmarszczki, koronki stroju) stanowi samodzielną enklawę ornamentalną, nie rozbijając jednak zwartości formy.

Po 1945 r., pomimo osobistych, traumatycznych przeżyć, S. włączył się w nurt życia artystycznego kraju. W r. 1956 opublikowano *Tekę Śląską*; w 1960 r. powstały *Teka Opolska* i *Teka zabytków Cieszyna*; w 1968 r. Wydział Kultury przy Prezydium WRN w Katowicach podjął druk *Teki kwiatów*, *Strojów śląskich*, *Śląskich pejzaży*. Jego zachowawcza twórczość poddana została krytyce przez nowe środowisko artystyczne Katowic po 1945 r. Pomimo iż jego sztuka nie poddała się doktrynie socrealizmu, postrzeżony został jako twórca zachowawczy, preferujący realistyczne tendencje, szczególnie w niezbyt wysokiego lotu kreacjach malarskich. Artysta parał się także malarstwem monumentalnym. Wykonał polichromię w kościołach w Pierścieniu i Dębowcu.

Grafika na Śląsku w drugiej połowie XX wieku, red. M. Meschnik, A. Romaniuk, J. Szmatloch, Kat. 2001; Humeński J., *Urzekło go piękno. Paweł Steller 1895–1974*, Kat. 1984 [tam bibliografia]; Janikowska-Skwara J., *Sztuka Pawła Stellera*, [w:] *Górny Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie*, W. 1980, s. 151–153; *Paweł Steller. Jubileuszowa Wystawa Malarstwa, Grafiki i Rysunku*, BWA, Katowice 1974 [wstęp A. Ligocki]; Smotrycki J., *Paweł Steller we Francji*, „Polonia" z 22 IV 1954; Szczypka-Gwiazda B., *Nieznane oblicze sztuki polskiej. W kręgu sztuki województwa śląskiego w dobie II Rzeczypospolitej*, Kat. 1996 [tam bibliografia]; Tarkiewicz J., *Katalog stałej wystawy w Muzeum Biograficznym Pawła Stellera*, Kat. 1979; Tomalska-Kosińska J., *Drzeworyt Pawła Stellera. Katalog wystawy w Muzeum Biograficznym Pawła Stellera w Katowicach*, Białystok 1984.

Barbara Szczypka-Gwiazda

Suszczyk Czesław Gerard, pseud.: „Kombajn", „Mama" (1922–1993), piłkarz, trener, olimpijczyk.

Ur. 4 I 1922 w Chorzowie, w rodzinie Konrada Karola i Katarzyny z d. Kornetzki. Do 1949 r. nosił imię Gerard. Po ukończeniu szkoły powszechnej kontynuował naukę w szkole zawodowej, gdzie wyuczył się zawodu ślusarza i podjął pracę w tym zawodzie.

Działalność zawodniczą rozpoczął przed 1936 r. w Klubie Sportowym Państwowych ZA (późniejsze „Azoty"). Zaczynał na pozycji bramkarza. Ze względu na niski wzrost trenerzy przesunęli go do ataku, co było bardzo dobrym posunięciem taktycznym. Na pozycji napastnika w 1936 r. brał udział w turnieju juniorów, rozegranym na boisku KS „Ruch" Wielkie Hajduki. Zauważony został przez Teodora Peterka, który do tego stopnia był zachwycony wysokimi umiejętnościami młodego piłkarza, że „kupił mi czekoladę". S. szczególnie imponował skutecznością. W 1937 r. w jednym sezonie rozgrywek w kategorii juniorów strzelił 123 gole.

W 1941 r. został wcielony do Krigsmarine. Służył na niemieckim kontrtorpedowcu, operującym na Morzu Śródziemnym. Pod koniec wojny stacjonował w Pireusie, skąd w 1944 r., wkrótce po zajęciu tego greckiego portu przez wojska brytyjskie, został przenie-

siony do Świnoujścia, a następnie na wyspę Wolin. Tu został wzięty do niewoli polskiej. Osadzono go w obozie w Bydgoszczy, skąd w 1946 r. wrócił do Chorzowa. Początkowo kontynuował działalność sportową jako piłkarz KS „Kopalnia Prezydent" przy kopalni o tej samej nazwie w Chorzowie. Występował na pozycji lewego łącznika, jednak jeszcze w tym samym roku przeniósł się do KS „Ruch" Chorzów. W tym czasie z Zachodu wracało do tego klubu wielu świetnych piłkarzy grających w ataku. Wobec takiego rozwoju sytuacji S. kontynuował działalność piłkarską na pozycji prawego pomocnika. W drużynie KS „Ruch" Chorzów zadebiutował w meczu o wejście do I ligi piłkarskiej z Robotniczym Klubem Sportowym „Widzew" w Łodzi. „Niebieskim" pozostał do końca swej sportowej działalności. W ciągu 12 ligowych sezonów, przypadających na lata 1948–1959, rozegrał w barwach „Ruchu" 233 spotkania. W tym czasie strzelił 17 goli. W l. 1951–1953 przyczynił się do zdobycia 3 tytułów mistrza Polski i Pucharu Polski w 1951 r.

Do kadry narodowej został powołany w nie najlepszym dla polskiej piłki okresie, na mecz z Rumunią rozgrywany 8 V 1949 r. w Bukareszcie. Ten mecz oraz 3 kolejne spotkania międzypaństwowe, w których występował, zakończyły się porażkami biało-czerwonych. Dopiero 2 X 1949 po zaciętym meczu z Bułgarią, rozegranym w Warszawie, z wynikiem 3:2 na korzyść biało-czerwonych, zakończyła się fatalna passa reprezentacji narodowej i S. mógł cieszyć się pierwszym zwycięstwem. Przeprowadzona jednakże w t.r. reforma polskiego sportu niekorzystnie odbiła się na kondycji polskiego futbolu, toteż występy biało-czerwonych nie mogły zadowalać kibiców. Były nawet kłopoty w odniesieniu zwycięstwa nad słabiutką Albanią. Niemniej S. praktycznie nie zawodził na swojej pozycji, toteż praktycznie stale jego osobę brano pod uwagę przy ustalaniu składu reprezentacyjnego. Wyjechał na Igrzyska Olimpijskie, które w 1952 r. odbywały się w Helsinkach. S. wystąpił tam w pierwszym spotkaniu, zwycięskim 2:1, z reprezentacją Francji. Było to jego pożegnanie z turniejem olimpijskim, gdyż w drugim meczu, w którym Polska uległa Danii i odpadła z turnieju, S. już nie wystąpił. Łącznie bronił on barw narodowych 26-krotnie, wliczając w ten bilans start olimpijski. Ponadto 3-krotnie występował też w II reprezentacji kraju. Po raz ostatni wystąpił w meczu z Irlandią w 1958 r. Uchodził za piłkarza, który w ważnych chwilach nigdy nie zawodził. Ambitny, impulsywny, ostry i bojowy ponad miarę. Po zakończeniu działalności zawodniczej został trenerem KS „Ruch" Chorzów (1957), KS „Dąb" Katowice (1960), ROW Rybnik, który wprowadził do I ligi. Z juniorami „Ruchu" zdobył mistrzostwo Polski (1965). Poza tym trenował piłkarzy ZKS „Stal" Mielec.

Za działalność sportową otrzymał tytuły: Mistrz Sportu (1953) oraz Zasłużony Mistrz Sportu (1960). Uhonorowano go również odznaczeniami, m.in. ZKZ (1970).

Był żonaty z Elżbietą Pauliną Brzozowską; mieli 2 dzieci (syna i córkę).

Zm. w Chorzowie 1 IV 1993.

USC w Ch., akt urodzenia nr 9/1922/3, akt zgonu nr 514/1993;– *Czesław Suszczyk* „Sport Śląski" 1960, nr 40; 1986, nr 37 (fot.); *Czesław Suszczyk nie żyje*, „Sport" 1993, nr 66; Głuszek Z., *Polscy olimpijczycy 1924–1984*. Leksykon, W. 1988; Gowarzewski A., *Biało-czerwoni: piłkarska reprezentacja Polski 1921–2001. Ludzie, mecze, fakty, daty*, Kat. [2001]; Gowarzewski A., Waloszek J., Biliński H., [i in.], *Ruch Chorzów: 75 lat „Niebieskich" – księga jubileuszowa = 75 years of „The Blues" – history of the Ruch. The jubilee book*, Kat. 1995; Hałys J., *Polska piłka nożna*, Kr. 1996; Klimontowicz W., *Ruch olimpijski na terenie Śląska i Zagłębia: (leksykon). Olimpijczycy 1924–1994*, Kat. 1996 (tu błędna data śmierci 10 IV 1993); Okapiec J., Potorejko E., Rylski L., *Pięćdziesiąt lat Polskiego Związku Piłki Nożnej 1919–1969. Informator*, W. 1969; Ozga M., Szymkowiak M., *Sport Polski 1953*, W. 1954; Tuszyński B., Kurzyński H., *Leksykon olimpijczyków polskich 1924–2006*, W. 2008; *Wielki Finał. Opowieść o udziale Polaków w piłkarskich turniejach olimpijskich*, W. 1977; *Zakłady Azotowe im. P. Findera*, pod red. A. Topola, Kat. 1979. – Strona internetowa Polskiego Komitetu Olimpijskiego, portal olimpijski.

Antoni Steuer

Szafrański Stanisław (1904–1972), inż. metalurg, w l. 1949–1962 naczelny dyrektor huty „Kościuszko" w Chorzowie.

Ur. 4 VI 1904 w Kalwarii Zebrzydowskiej w rodzinie Edwarda i Ludwiki z d. Klimecka. Był absolwentem IX Państwowego Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego w Krakowie. Od 1923 r. studiował na Wydziale Hutniczym AG. Tam w 1934 r. pod kierunkiem prof. Józefa Buzka wykonał i obronił pracę dyplomową (nr dyplomu 451). Przybył na Śląsk i w 1934 pracował jako asystent koksowni w hucie „Florian" w Świętochłowicach, zaś w l. 1935–1939 był w hucie „Florian" kierownikiem walcowni. Zmobilizowany jako podporucznik do 75. pp uczestniczył w kampanii wrześniowej. Dn. 5 IX dostał się do niemieckiej niewoli w okolicach Kielc. Osadzono go w obozach XC Lubeka, potem w obozie IID Gross Born, wreszcie od 30 IX 1942 w obozie XA Itzehoe k. Hamburga. Po wyzwoleniu z obozu powrócił na Górny Śląsk i kontynuował pracę zawodową w hucie „Florian" jako główny technolog. W okresie od 1 IV 1949 do 30 VIII 1962 naczelny dyrektor w hucie „Kościuszko" w Chorzowie. Jednocześnie był radnym MRN w Chorzowie. W l. 1962–1969 generalny projektant „Biprohutu" w Gliwicach. Z dn. 1 X 1969 przeszedł w stan spoczynku. W ostatnich latach mieszkał w Krakowie.

Zm. 18 VII 1972 w Chorzowie.

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu, zesp. WWSt, sygn. WWSt – Oflag II D, I 274; sygn. WWSt – Oflag X A, I, 1; Muzeum Historii Katowic, mps huta „Kościuszko" 1945–1975, s. 69. – *Gratulujemy...* [o mgr inż. Stanisławie Szafrańskim], „Życie Chorzowa" 1960, nr 21; *Jubileusz dyrektora Stanisława Szafrańskiego*, „Życie Chorzowa" 1959, nr 15 [fot]; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1939, s. 180; *O Chorzowie bez dymów* [o inż. Stanisławie Szafrańskim], „Życie Chorzowa" 1961, nr 13.

Bogdan Cimała

Szewczyk Ernest (1932–1975), hutnik-formierz, inżynier metalurg, kierownik stalowni w hucie „Kościuszko", adiunkt w Instytucie Metalurgii Żelaza w Gliwicach.

Ur. 13 IV 1932 w Chorzowie; syn Hermana, telegrafisty, i Anny z d. Bąk. Okres okupacji spędził w Chorzowie; od 1939 r. uczęszczał do szkoły niemieckiej. Choroba i śmierć ojca (Herman Szewczyk zm. w styczniu 1947 r.) zmusiły 15-letniego chłopca do podjęcia pracy zarobkowej od września 1946 r. Z dn. 1 II 1947 przyjęty został do huty „Kościuszko" jako uczeń formierski. Ukończył szkołę zawodową w r. 1949 i podjął naukę w Państwowym Technikum Mechaniczno-Hutniczym dla Pracujących w Bytomiu. Jednocześnie przechodził kolejne stopnie hutniczego wtajemniczenia jako formierz, wytapiacz, murarz płyt spodowych, żużlowy i czadnicowy w stalowni huty „Kościuszko". Był członkiem ZMP. Po uzyskaniu matury w maju 1953 r. wstąpił do Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej, a po 2 latach kontynuował naukę na Wydziale Hutniczym Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Cały czas pracował w stalowni huty „Kościuszko" jako technik technolog, kierownik odlewni staliwa (1949–1953) i kierownik pieców martenowskich. Studia ukończył, zdając egzamin dyplomowy 29 V 1957. W hucie awansował na stanowisko zastępcy kierownika (w l. 1959–1960) i kierownika wydziału stalowni (1960–1963). W pracy doceniano jego koleżeńskość, a zarazem stanowczość w egzekwowaniu poleceń, podnoszono jego inicjatywę, samodzielność i dążenie do poszerzania wiedzy.

W 1963 r. Sz. przeniósł się do huty „1 Maja" w Gliwicach. Objął stanowisko zastępcy kierownika wydziału stalowni ds. techniki i technologii. Był autorem wielu wniosków racjonalizatorskich (ogółem zgłosił 62 projekty, z czego zrealizowano 35, co pozwoliło na podniesienie efektywności nadzorowanych procesów produkcyjnych). Podjął studia magisterskie w AGH w Krakowie, uzyskując tytuł magistra inżyniera metalurga w 1967 r.

Rzadko spotykany pęd do nauki i uzupełniania wykształcenia zaprowadził Sz., rozpoczynającego swe związki z hutnictwem, od pracy fizycznej i szkoły zawodowej, poprzez kolejne szczeble hutniczego wtajemniczenia do otwarcia przewodu doktorskiego w AGH w Krakowie. 19 II 1973 uzyskał na tej uczelni stopień doktora nauk technicznych. Znając doskonale pracę w hutnictwie od strony praktycznej, poświęcił się działalności naukowo-badawczej. W czerwcu 1973 r. rozpoczął pracę w Instytucie Metalurgii Żelaza w Gliwicach. Został adiunktem w Zakładzie Metalurgii Stali i Żelazostopów; objął kierownictwo pracowni technologicznej. W 1975 r. wszczął przewód habilitacyjny, ale wszystko przerwała niespodziewana śmierć. Pozostawił syna Damiana i córkę Barbarę.

Był autorem 2 patentów i wielu wniosków wynalazczych. Odznaczony został Srebrną i Złotą Odznaką Zasłużonego Racjonalizatora Produkcji oraz SKZ (1962) i ZKZ (1968).

Arch. PŚl w Gliwicach, sygn. 64137, Akta osobowe Ernesta Szewczyka; Arch. Instytutu Metalurgii Żelaza w Gliwicach, Akta osobowe Ernesta Szewczyka. – Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku*, cz. 1: *Metalurgia żelaza i stali*, z. 3. [Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa przy Zarządzie Głównym SITPH], Kat. 2002, s. 53.

Joanna Januszewska-Jurkiewicz

Szmatloch Augustyn (1890–1964), rzemieślnik (elektrotechnik), współzałożyciel i wieloletni działacz Izby Rzemieślniczej w Katowicach, powstaniec śląski.

Ur. 13 IV 1890 w Vogelheim (Niemcy, Nadrenia – Północna Westfalia, niedaleko Essen); syn Pawła i Franciszki z d. Tłoka. Początkowo zamieszkiwał w Gliwicach. Brał udział w III powstaniu śląskim (zweryfikowany w l. 1936–1939 przez ówczesny Związek Powstańców Śląskich). Po podziale Górnego Śląska w 1922 r., obawiając się niemieckich represji za udział w powstaniu, opuścił Gliwice, przenosząc się do ówczesnej Królewskiej Huty (obecnie Chorzów). W 1922 r. był w gronie założycieli Izby Rzemieślniczej w Katowicach, w której później (po zakończeniu II wojny światowej) aktywnie działał jako rzeczoznawca w branży elektrotechnicznej oraz przewodniczący komisji egzaminacyjnej na stopnie czeladnika i mistrza.

Zawarł związek małżeński z Heleną Malik.

Wyróżniony został Honorową Odznaką Rzemiosła. Odznaczony był Śląskim Krzyżem Powstańczym (nadanym od 1947 r.) i BKZ. Był członkiem honorowym Cechu Rzemiosł Różnych w Chorzowie.

Zm. 6 III 1964 w Chorzowie.

USC w Ch., akt agonu 140/1964. – *Księga pamiątkowa rzemiosła wydana z okazji 25-lecia istnienia Izby Rzemieślniczej w Katowicach*, Kat. 1948. – „Życie Chorzowa" nr 15 z 8–14 IV 1960. – Informacje z Pracowni Powstań Śląskich Muzeum Śląskiego w Katowicach.

Marcin Bojdoł

Szmyd Franciszek (1894–1987), nauczyciel, działacz ZNP w Chorzowie.

Ur. 14 X 1894 w Rogach Lwowskich (pow. Krosno); syn Stanisława i Marii z d. Muszyńskiej.

Szkołę powszechną (4-klasową szkołę ludową) ukończył w swej rodzinnej miejscowości a następnie, w l. 1907–1914, uczęszczał do państwowego gimnazjum w Jaśle. We wrześniu 1914 r. – jako ochotnik – (w wieku 20 l.) wstąpił do III Batalionu 3. Pułku II Brygady Legionów Polskich. Od czerwca 1915 do 1 XI 1918 był w niewoli rosyjskiej (pod Łężanami na Bukowinie). W okresie 15 XI 1918–17 VIII 1919 (był wówczas w stopniu plutonowego otrzymał urlop na dokończenie nauki szkolnej.

Egzamin dojrzałości zdał w kwietniu 1919 r., w Jaśle. Po maturze – jako ochotnik – walczył w obronie Lwowa (IV–X 1919). Od listopada 1919 do grudnia 1920 r. był kierownikiem 1-klasowej szkoły w Węgrzynowie (woj. kieleckie), a następnie (od 15 XII 1920 do 1 IX 1926) pracował jako kierownik w 2-klasowej szkole w Grodzisku (woj. kieleckie). W 1923 r. w Katowicach zdał egzamin uzupełniający na nauczyciela szkoły specjalnej. We wrześniu 1926 r. rozpoczął pracę tymczasowego nauczyciela szkoły pomocniczej w Katowicach, w której uczył do czerwca 1935 r.

W l. 1925–1928 kontynuował naukę w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, uzyskując (1928 r.) dyplom i uprawnienia do pełnienia obowiązków nauczyciela szkół specjalnych dla dzieci umysłowo upośledzonych. W 1928 r. zdał w Katowicach II praktyczny egzamin nauczycielski i uzyskał patent na nauczyciela stałego szkół powszechnych. Od czerwca 1935 do lipca 1936 r. był zatrudniony w charakterze kierownika 5-klasowej Szkoły Powszechnej Specjalnej nr 12 w Siemianowicach Śląskich. Od lipca 1936 do 1939 r. pracował jako kierownik publicznej 6-klasowej Szkoły Specjalnej nr 16 w Chorzowie.

We wrześniu 1939 r. wyjechał do Starego Sącza, gdzie przebywała żona z 2 dzieci. W czasie okupacji pracował jako kierownik szkoły we wsi Równe (pow. Krosno), (od września 1942 do października t.r.), a następnie – w Łękach Dukielskich (od listopada 1942 do lutego 1945 r.). Pełnił funkcję męża zaufania tajnego nauczania na całą gminę Chorkówka (pow. Krosno).

W czerwcu 1945 r. wrócił do Chorzowa. Podjął tu ponownie pracę kierownika Szkoły Powszechnej Specjalnej nr 16. Po uzyskaniu płatnego urlopu został oddelegowany (1946 r.) do pracy w ZNP – Okręg Śląski. W grudniu 1950 r. kolejny raz objął stanowisko kierownika Szkoły Podstawowej Specjalnej nr 16 w Chorzowie, w której pracował do emerytury (1963 r.).

Sz. prowadził aktywną działalność związkową i społeczną. W l. 1928–1932 był członkiem Zarządu Okręgu Śląskiego ZNP, sekretarzem Zarządu Okręgu ZNP i administratorem pisma związkowego „Ogniskowiec", prezesem ogniska ZNP w Katowicach. Ponadto był przewodniczącym Komitetu Medalu Niepodległości Józefa Piłsudskiego.

W l. 1928–1932 pełnił funkcję społeczną w Związku Obrony Kresów Zachodnich (od 1934 r. PZZ). M.in. organizował kursy dla żołnierzy analfabetów.

Na pierwszym powojennym Zjeździe Zarządu Okręgu ZNP w Katowicach wybrano Sz. na zastępcę przewodniczącego Wydziału Organizacyjnego. Pełnił ponadto funkcję przewodniczącego Wydziału Prawno-Ekonomicznego przy Zarządzie ZNP w Katowicach (1948 r.). Od czerwca 1945 r. pracował (3 kadencje) w Zarządzie ZNP – Oddział Miejski, pełniąc funkcję wiceprezesa i przewodniczącego Wydziału Organizacyjnego, a następnie sekretarza Zarządu ZNP w Chorzowie. W 1946 r. był inicjatorem zorganizowania w dzielnicach Chorzowa 4 ośrodków konferencyjnych dla nauczycieli. Był kierownikiem jednego z nich. Sprawował funkcję przewodniczącego Komisji Oświaty w MRN. W l. 60. XX stulecia był członkiem Komisji Historycznej ZNP w Chorzowie.

Przez 3 kadencje kierował sekcją Szkolnictwa Specjalnego Zarządu Okręgu w Katowicach. W l. 1968–1973 Sz. sprawował funkcję przewodniczącego Komisji Historycznej ZNP w Katowicach. W ramach prac

Komisji gromadził materiały i podejmował działania dokumentujące tajne nauczanie na Śląsku, martyrologię nauczycieli w czasie II wojny światowej oraz dzieje ZNP na Śląsku. Efektem prac były wydawnictwa, których wydawcą był m.in. Zarząd Okręgu ZNP w Katowicach. Były to publikacje: Sz. Kędryny, A. Szefera, *Nauczyciele śląscy polegli i pomordowani w latach okupacji hitlerowskiej*, *[Pięćdziesiąt] 50 lat ZNP w woj. katowickim 1922–1972*, red. Sz. Kędryna. W ramach prac Sekcji Szkolnictwa Specjalnego, którą kierował, opracował *Szkic 50-letniej działalności Sekcji Szkolnictwa Specjalnego na Śląsku*. Był autorem artykułu zamieszczonego w prasie fachowej („Nowa Szkoła") na temat dzieci specjalnej troski, a także współtwórcą programu nauczania dla szkół specjalnych, dostosowanych do warunków śląskich. Na potrzeby Okręgowej Komisji Historycznej przygotował kwerendę prasy śląskiej okresu międzywojennego, dotyczącej działalności ZNP. W ramach Sekcji Historycznej opracowywał historię działalności Oddziału Miejskiego ZNP w Chorzowie (w wyniku pożaru budynku ZNP przy ul. Powstańców 27 spłonęła dokumentacja związkowa).

W uznaniu zasług za zaangażowanie i pracę otrzymał wiele odznaczeń, w tym m.in.: Krzyż Niepodległości (1931), ZKZ (1946), KK OOP (1956), Złotą Odznakę Związkową (1956), Odznakę Zasłużony Nauczyciel PRL (1960), Złotą Odznakę „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1960).

W 1922 r. (Turośl, woj. białostockie) zawarł związek małżeński z Marią Zofią Reszczyńską, nauczycielką. Mieli 2 dzieci: córkę Eugenię i syna Mieczysława.

UM Chorzów, Kadry, Akta osobowe nauczycieli, sygn. B. 50/1148, B 50/861; USC w Ch., akt zgonu nr 11/87. – *[Siedemdziesięciopięciolecie] 75-lecie ZNP*. Referat: *Postępowe tradycje organizacji związkowej ZNP w Chorzowie*, s. 11; Kronika ZNP Oddział Chorzów, sekcja emerytów. – Kędryna Sz., Szefer A., *Nauczyciele śląscy polegli i zamordowani w latach okupacji hitlerowskiej. Księga Pamiątkowa*, Kat 1971, s. 7; *[Pięćdziesiąt] 50 lat Związku Nauczycielstwa Polskiego w województwie katowickim 1922–1970*, pr. zbior. pod red. Sz. Kędryny, Kat. 1972, s. 12, 124, 149, 165; Prażmowski J., *Szkolnictwo w województwie śląskim*, Kat. 1936, s. 87; *Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej. Ofiary wojny, żołnierze, działacze konspiracyjni, nauczyciele w jawnym i tajnym szkolnictwie*, wstęp, oprac., red. J. Chrobaczyński, Kr. 1995, s. 283; Szmyd F., *O dzieciach specjalnej troski*, „Nowa Szkoła" 1964, nr 7/8, s. 72–73. – *Łęki Dukielskie – 650 lat historii. Szkoła w Łękach Dubielskich lata 1939–1943* [online], Portal historyczny wsi [dostęp 6 X 2010], aktualizacja 12/23/2008, Dostępny w Internecie, http://www.stowlekidukielskie.dukla.org./Historia wsi; *Polski słownik biograficzny [planowane hasła] [online]* [dostęp 12 X 2010], Dostępny w Internecie: http://www.psb.pan.krakow.pl/news/ Sze- Szyk- lista haseł. doc.

Janina Parysz

Sznuk Witold (1910–1989), inż. metalurg, w l. 1950–1955 zastępca dyrektora ds. inwestycji huty „Kościuszko".

Ur. w 1910 r. W 1935 r. ukończył Wydział Chemii Politechniki Warszawskiej. W tym samym roku rozpoczął pracę w Instytucie Metalurgii i Metaloznawstwa tejże uczelni. W l. 1936–1937 pracował w stalowni huty „Batory" jako asystent. W okresie 1938–1939 pracował w hucie „Stalowa Wola" przy jej budowie, a następnie jako kierownik działu fabrykacji, zaś w czasie okupacji (od 1944 r.) zatrudniony był jako urzędnik. Brał czynny udział w powstaniu warszawskim jako ochotnik przydzielony do batalionu „Baszta". Po kapitulacji przebywał w obozie jenieckim. Po wojnie, od 1946 do 1950 r., pracował jako kierownik działu w CZPH, w l. 1950–1955 – w hucie „Kościuszko" na stanowisku zastępcy dyrektora ds. inwestycji, od 1955 do 1960 r. na tym samym stanowisku w hucie im. Bolesława Bieruta w Częstochowie, od 1966 do 1975 r., tj. aż do przejścia na emeryturę, został zatrudniony w „Biprohucie", w tym do 1970 r. jako zastępca dyrektora ds. perspektyw, a następnie był kierownikiem działu ekonomiki i programowania w Pionie Rozwoju Hutnictwa. Zajmując się przez 25 lat na wysokich kierowniczych stanowiskach problematyką inwestycyjną polskiego hutnictwa, wniósł duży wkład w rozwój tej gałęzi przemysłu.

Za swoją działalność uhonorowany został m.in. ZKZ oraz Orderem Sztandaru Pracy II klasy.

Miciński M., *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa XX wieku*, cz. 1: *Metalurgia żelaza i stali (2)*, Kat. 2002, s. 40 [Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa].

Marian Miciński

Szweda Konrad (1912–1988), ks., duchowny katolicki, proboszcz parafii św. Floriana w Chorzowie, więzień obozów koncentracyjnych Auschwitz i Dachau.

Ur. 31 XII 1912 w Rybnickiej Kuźni k. Rybnika, najmłodszy z 12 dzieci Pawła i Ludwiny z d. Szweda. Ojciec był murarzem, matka zajmowała się gospodarstwem. W l. 1919–1926 uczył się w szkole powszechnej w Orzepowicach. W 1926 r. podjął naukę w Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Rybniku. Po maturze, w 1934 r. zamierzał wstąpić do seminarium franciszkańskiego, ale pod wpływem swego proboszcza, ks. Tomasza Reginka, skierował swe kroki do ŚSD w Krakowie. W 1939 r. uzyskał magisterium na podstawie pracy „Autorstwo listu do Żydów". Święcenia kapłańskie przyjął 25 VI 1939 z rąk bpa Stanisława Adamskiego w kościele św. św. Piotra i Pawła w Katowicach.

Jako neoprezbiter objął zastępstwo w swej rodzinnej parafii Matki Bożej Bolesnej w Rybniku. Z dn. 6 X 1939 objął obowiązki wikariusza w parafii św. Józefa w Świętochłowicach-Zgodzie. Prowadził systematyczne wykłady dla młodzieży w języku polskim i za tę działalność 25 II 1940 został aresztowany przez niemieckich żandarmów. Jednakże wskutek interwencji proboszcza i kilku niemieckich rodzin tego samego dnia wypuszczono go na wolność. 18 XII 1940, oskarżony o przynależność do polskiej organizacji podziemnej, został ponownie aresztowany i wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz (nr 7669). Od 16 XI 1941 do maja 1942 r. odprawiał potajemnie Msze św. lub w nich uczestniczył, przynosił chorym Komunię św., zaopatrywał na śmierć. Udzielał współwięźniom wszelkiej możliwej pomocy, przekazywał lekarstwa, żywność, listy. Na początku czerwca 1942 r. został przewieziony w transporcie 58 duchownych do obozu koncentracyjnego w Dachau. Po wyzwoleniu obozu, 29 IV 1945, udał się do Francji. Z dn. 20 VI 1945 objął funkcję kapelana obozu deportowanych Polaków w Decise (departament Niévre). Prowadził również szkołę, inicjował kursy wieczorne, lekcje śpiewu, zorganizował teatr i bibliotekę. Wrócił do kraju z transportem Polaków 14 III 1946. Na początku kwietnia 1946 r. objął zastępstwo w parafii św. św. Apostołów Piotra i Pawła w Świętochłowicach, a po 3 tygodniach został mianowany wikariuszem w parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie. Dwukrotnie, w 1947 i 1949 r. wygłaszał kazania przed ścianą śmierci w Oświęcimiu, które transmitowało Polskie Radio. W Cieszynie spotkały go szykany i represje ze strony miejscowych władz. Nachodzony był przez pracowników UB i często wzywany na przesłuchania. Pomawiano go m.in. o wrogi stosunek do państwa polskiego. Wielokrotnie wzywany był też do Inspektoratu Szkolnego, żądano od niego rozwiązania Krucjaty Eucharystycznej dzieci szkolnych, zakazywano organizowania imprez dla dzieci, w końcu zerwano umowę w sprawie nauczania religii w szkołach.

Po opuszczeniu Cieszyna 2 X 1950 został skierowany do Piekar Śląskich. Pełnił tam obowiązki wikariusza i jednocześnie prowadził duszpasterstwo pielgrzymów przybywających do piekarskiego sanktuarium.

W sierpniu 1952 r. otrzymał prawo noszenia pelerynki proboszczowskiej. 24 XII 1953 na polecenie wikariusza kapitulnego, ks. Filipa Bednorza, został wikariuszem ekspozytem kościoła filialnego w Chudowie. Od podstaw zaczął tworzyć struktury przyszłej samodzielnej parafii. Szczególnie zajął się kształceniem grup elitarnych, organizując często dni skupienia i rekolekcje dla różnych stanów. 27 X 1955 otrzymał tytuł proboszcza.

Po powrocie biskupów katowickich z wygnania, 17 I 1957, został skierowany do nowo powstającej parafii św. Floriana w Chorzowie, a 15 kwietnia t.r. mianowany na jej proboszcza. Mimo niesprzyjającej sytuacji, w krótkim czasie ukończył budowę kościoła parafialnego, wstrzymaną przez władze państwowe w 1951 r. oraz wybudował plebanię. 20 IX 1960 został aresztowany pod zarzutem „udzielania korzyści materialnych" urzędnikowi Stoczni Rzecznej w Koźlu. Dopiero 18 I 1961, po wielokrotnych interwencjach ordynariusza katowickiego, uchylono wobec niego areszt tymczasowy. Od 1 II do 10 IV 1961 trwała rozprawa sądowa, w której wyniku skazano go na 8 miesięcy więzienia z zawieszeniem.

Pełnił także funkcje ogólnodiecezjalne. Od września 1960 r. sprawował urząd diecezjalnego przewodnika walki z pijaństwem oraz akcji Różańca rodzinnego. W 1963 r. został mianowany dyrektorem Papieskiej Unii Misyjnej Duchowieństwa, a w 1968 r. – dyrektorem Papieskich Dzieł Misyjnych w diecezji. Funkcje te pełnił przez 17 lat. W 1966 r. został członkiem Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej. Brał czynny udział w pracach I Synodu Diecezji Katowickiej; był członkiem Prezydium IV Sesji Plenarnej. 30 XI 1962 otrzymał godność prałata.

17 I 1980, ze względu na zły stan zdrowia, złożył rezygnację z parafii św. Floriana i z końcem r.szk. przeszedł na emeryturę. Po kilku miesiącach wrócił do pracy duszpasterskiej. 2 II 1981, mając 67 lat na własną prośbę objął parafię Matki Bożej Różańcowej w Łaziskach Górnych. W krótkim czasie przeprowadził tam renowację kościoła i wybudował nowy Dom Katechetyczny. Z chwilą ukończenia najważniejszych prac, 17 V 1988, złożył ponownie rezygnację.

Był autorytetem w zakresie spraw dotyczących martyrologii Polaków w hitlerowskich obozach. W charakterze świadka wystąpił w procesie beatyfikacyjnym o. Maksymiliana Kolbego, z którym zetknął się w obozie oświęcimskim. 17 X 1971 wziął udział w uroczystościach beatyfikacji o. Maksymiliana w Rzymie, a 10 X 1982 na zaproszenie Jana Pawła II był jednym z koncelebrujących Mszę św. kanonizacyjną. Występował również jako świadek w procesach beatyfikacyjnych bpa Michała Kozala i ks. Stefana Frelichowskiego. Współpracował z Państwowym Muzeum w Oświęcimiu. Do przeżyć obozowych często wracał w swoich kazaniach, wykładach i konferencjach.

Pozostawił po sobie imponujący dorobek pisarski. Opublikował 236 artykułów w różnych czasopismach (m.in. w „Gościu Niedzielnym", „Homo Dei", „Przewodniku Katolickim", w piśmie „Oświęcim", „Rycerzu Niepokalanej", „Wiadomościach Diecezjalnych") oraz w pracach zbiorowych. Większość opublikowanych tekstów (125) dotyczy tematyki obozowej.

Zm. 28 VII 1988 w Łaziskach Górnych. Jego pogrzeb odbył się 1 sierpnia t.r.; pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym.

AAKat., Akta personalne ks. Konrada Szwedy, sygn. 838; Arch. Wyższego ŚSD w Katowicach, Księga alumnów ŚSD, t. 1: 1923–1967, nr 384 (b. p., rkps); Zbiory specjalne, nr kat. 34, 37, 38, 46; K. Szweda, Pamiętnik życia i posługi kapłańskiej, t. 1 [mps]. – Borowiec K., Życie i działalność duszpasterska ks. Konrada Szwedy w latach 1912–1953. Praca magisterska, Kat. 1990, [mps] w Bibliotece Wydziału Teologicznego UŚl; Brzytwa A., Życie i działalność duszpasterska ks. Konrada Szwedy w latach 1953–1988. Praca magisterska, Kat. 1992, [mps] w Bibliotece Wydziału Teologicznego UŚl; Dziurok A., *Szweda Konrad*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t. 1, W. 2002, s. 279–281; Grajewski A., *Wygnanie. Diecezja katowicka w czasach stalinowskich*, Kat. 2002, s. 114; Hanke R., *Szweda Konrad*, [w:] *Chorzowski słownik biogra-*

ficzny, pod red. J. Modrzyńskiego, Ch. 1997, s. 154–156; Jacewicz W., Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, z. 3, W. 1978, s. 209; *Kazanie biskupa katowickiego D. Zimonia podczas pogrzebu śp. ks. proboszcza Konrada Szwedy*, „Wiadomości Diecezjalne" 1988, nr 9, s. 301–304; *Kazanie księdza biskupa Janusza Zimniaka w czasie eksportacji śp. księdza proboszcza Konrada Szwedy*, „Wiadomości Diecezjalne" 1988, nr 9, s. 298–300; Kiedos J., *Śp. Ksiądz prałat Konrad Szweda*, „Wiadomości Diecezjalne" 1988, nr 9, s. 305–307; tenże, Brzytwa A., *Świadectwo śląskiego kapłana. Życie księdza Konrada Szwedy*, Bytom 1995; Legierska, *Ksiądz Konrad Szweda*, „Przewodnik Katolicki" 1988, nr 47, s. 6; Marek Ł., *„Kler to nasz wróg". Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956–1970*, Kat. 2009, s. 126 i nast.; Markiewka A., *Lata obozowe i działalność pisarska ks. Konrada Szwedy*. Praca magisterska, Kat. 1991, [mps] w Bibliotece Wydziału Teologicznego UŚl; Myszor J., *Historia diecezji katowickiej*, Kat. 1999, s. 362, 465, 494, 509; Olszar H., *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kat. 2000, s. 271; Nalepa E., *Zmarli kapłani Kościoła katowickiego*, t. 2: *Kapłani wyświęceni w latach 1923–1939 (do wybuchu II wojny światowej)*, Kat. 1999, wersja elektroniczna (CD-ROM), s. 286–288; Olszowski G., *W służbie duszpasterstwu. Referat duszpasterski Kurii Diecezjalnej w Katowicach w latach 1939–1985*, Kat. 2008, s. 240, 415; Piecha H., *Ks. Konrad Szweda*, „Gość Niedzielny" 1989, nr 16, s. 1, 4–5; tenże, *Ks. Konrad Szweda*, „Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1991", s. 50–54; tenże, *Szweda Konrad*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, pod red. M. Patera, Kat. 1996, s. 423–425; Puchała S., *Duszpasterstwo akademickie w diecezji katowickiej w latach 1947–1992*, Kat. 2007, s. 96; *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939–1956 w dokumentach*, pod red. K. Banaś i A. Dziuroka, Kat. 2003, s. 7 i nast.; Skworc W., *Budownictwo kościołów na terenie miasta Chorzowa w latach 1945–1970*, [w:] *Z dziejów parafii św. Barbary w Chorzowie*, red. J. Myszor, Ch. 1998, s. 48 i nast.; tenże, *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945–1989*, Kat. 1996, s. 13 i nast.; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi) diecezji katowickiej 1922–2008*, pod red. J. Myszora, Kat. 2009, s. 402–404 (fot.); *Szweda Konrad*, [w:] Golec J., Bojda S., *Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej*, t. 2, Cieszyn 1995, s. 231; Weiler E., *Die Geistlichen in Dachau, sowie in Andersen und Konzentrationslagern und in Gefängnissen*, Moedling 1963, s. 594; Zielniok M., *Szweda Konrad*, [w:] *Słownik biograficzny ziemi pszczyńskiej*, pod red. A. Lysko, Pszczyna 1995, s. 280–281; Żurek J., *Ruch „księży patriotów" w województwie katowickim w latach 1949–1956*, W.–Kat. 2009, s. 87, 105, 281. – *Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)*, Kat. 1947, s. 33; *Rocznik Diecezjalny*, Stalinogród 1953, s. 53; 1955, s. 38; *Diecezja Katowicka 1958*, Kat. 1958, s. 35; *Rocznik Diecezji Katowickiej*, Kat. 1970, s. 17, 24, 61; *Katalog Diecezji Katowickiej*, Kat. 1977, s. 17, 25, 77; 1981, s. 21, 169; 1986, s. 42, 326.

ks. Damian Bednarski

Szymkowiak Bronisława (1896–1975), aktywistka ruchu kobiecego, działaczka społeczno-narodowa i oświatowa, posłanka do Sejmu Śląskiego.

Ur. 17 IX 1896 w Radzionkowie, w rodzinie krawca Antoniego i Marii z Kamińskich. Ojciec działał w Towarzystwie Czytelni Ludowych, w TG „Sokół" i zespołach śpiewaczych. W 1896 r. rodzina przeniosła się do Katowic, gdzie Sz. ukończyła szkołę podstawową i średnią. Atmosfera domu rodzinnego wpłynęła na to, że wcześnie weszła w wir pracy społecznej. Od dziecka towarzyszyła ojcu w organizowanych przez niego wycieczkach do Krakowa, recytowała wiersze na polskich wieczornicach i zebraniach. W ich mieszkaniu przechowywany był księgozbiór Koła katowickiego TCL, udostępniany m.in. robotnikom zatrudnionym w przemyśle. Sz. należała do Komitetu Oświatowego TCL. W l. 1918–1922 organizowała tzw. skupiska dzieci robotniczych. Prowadziła tajną naukę pisania i czytania, śpiewu i deklamacji polskiej poezji. Spośród uczestników tych lekcji stworzyła polski chór dziecięcy. W 1918 r. założyła przy kościele Mariackim w Katowicach Chór Mieszany pw. św. Cecylii. Jako delegatka organizacji oświatowych pow. katowickiego uczestniczyła w obradach Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu (3–5 XII 1918). Dn. 15 XII t.r. została sekretarką Wydziału Powiatowego Naczelnej Rady Ludowej Górnego Śląska.

Po zakończeniu I wojny światowej zaczął się gorączkowy okres walki politycznej. Sz. uczestniczyła w życiu publicznym, wygłaszając odczyty i przemówienia na wiecach, spotkaniach organizacji i zjazdach. W tym czasie podjęła działalność w polskim ruchu kobiecym. Początkowo w Towarzystwie Kobiet, powstałym w Katowicach w 1903 r., zwanym Czytelnią dla Kobiet. Celem tego

Towarzystwa było uświadomienie narodowe, organizowanie odczytów, przedstawień amatorskich, do których włączano także dzieci. Sz. zagrała m.in. rolę w farsie *Ciotka* Karola T. Brandona. Szerzono również czytelnictwo. Sz. jako bibliotekarka objęła od 5 XI 1917 w zarząd Czytelnię Zjednoczonych Towarzystw w Katowicach. Jako działaczka Związku Towarzystw Kobiecych opracowała nowy statut, który m.in. zmienił nazwę organizacji na Towarzystwo Polek. Sz. wybrano na sekretarkę Zarządu Powiatowego Towarzystwa Polek w Katowicach. Biuro Zarządu mieściło się w jej mieszkaniu, przy ul. Andrzeja 2.

Bronisława Szymkowiak (z prawej)

W marcu 1919 r. nawiązała współpracę z Komitetem Wykonawczym POWGŚl. W czasie I powstania śląskiego organizowała zaopatrzenie dla powstańców, a po jego upadku dostarczała żywność uchodźcom i uwięzionym. Przechowywała broń i sztandary powstańcze. Przed wyborami komunalnymi (9 XI 1919) agitowała kobiety do głosowania na polską listę wyborczą. W czasie przygotowań do II powstania, z polecenia POWGŚl., werbowała w Towarzystwie Polek sanitariuszki i łączniczki, organizowała tajne kursy sanitarne. W 1920 r. założyła w Katowicach przy parafii Mariackiej Polski Związek Służby Domowej pw. św. Zyty. Związek prowadził biuro pośrednictwa pracy dla dziewcząt przybyłych ze wsi, stołówkę, a także organizowała wycieczki do Częstochowy, Krakowa, Warszawy, umacniając je w polskości.

W ramach agitacji plebiscytowej przemawiała na licznych zebraniach kobiet, jeździła do kół terenowych. Współpracowała z Polskim Komisariatem Plebiscytowym w Bytomiu, prowadząc sekcję kobiecą powiatu katowickiego. Należała do Komisji Doradczej Komitetu Plebiscytowego miasta Katowic. Była członkiem Komitetu Przyjmowania Emigrantów Polskich, przyjeżdżających na plebiscyt. Po wybuchu III powstania śląskiego (1921) zorganizowała ośrodek sanitarny i socjalny w Ligocie, gdzie udzielano pierwszej pomocy medycznej.

Po przyznaniu Polsce części Górnego Śląska weszła w skład Komitetu Przyjęcia Wojsk Polskich. W uznaniu jej społecznikowskiej pasji i patriotycznej działalności Generalny Sekretariat Chrześcijańskiego Zjednoczenia Ludowego wysunął jej kandydaturę na posła do Sejmu Śląskiego. We wrześniu 1922 r. została posłanką z listy Polskiego Bloku Narodowego, z okręgu Katowice – Ruda Śląska. Na pierwszym posiedzeniu Sejmu w dn. 10 X 1922 pełniła funkcję sekretarki. W Sejmie zasiadała w Klubie Chrześcijańskiej Demokracji, którego była sekretarzem. Wchodziła w skład Komisji Oświaty, opowiadała się za wyznaniowym charakterem szkolnictwa, popierała sprawę celibatu nauczycielek. W Komisji Socjalnej zajmowała się kwestią rent wdowich i sierocych oraz kobietami wymagającymi opieki instytucji społecznych. W 1928 r. przeszła do prosanacyjnego klubu Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji. Utworzono wówczas prorządową organizację Towarzystwa Polek. Została sekretarką Głównego Zarządu Związku Towarzystw Polek na Województwo Śląskie. Z jego ramienia prowadziła Biuro Pośrednictwa Pracy. W 1927 r. odwiedziła polskie ośrodki

emigracyjne we Francji i Belgii. Wnioski przekazała Polskiemu Towarzystwu Emigracyjnemu, apelując o pomoc dla dziewcząt, młodych matek oraz ich dzieci.

W okresie międzywojennym pracowała we Wspólnocie Interesów Górniczo-Hutniczych jako kierownik referatu socjalno-oświatowego. Udzielała się społecznie w Towarzystwie Polek i Młodych Polek, Związku Obrony Kresów Zachodnich, w Kole Przyjaciół Harcerstwa oraz TG „Sokół". We wrześniu 1939 r. wraz z ojcem schroniła się w Krakowie. Podjęła tam pracę konspiracyjną. Po wyzwoleniu wróciła do Katowic. Pracowała jako kierownik ds. socjalnych w hucie „Ferrum". Prowadziła kursy repolonizacyjne. W 1950 r. podjęła pracę w hucie „Kościuszko" w Chorzowie. Była kierownikiem działu socjalnego do czasu przejścia na emeryturę w 1958 r. Organizowała pracownikom huty wycieczki w różne regiony kraju w celu pokazania im piękna polskiej ziemi. Udzielała się nadal społecznie w ZBoWiD, TRZZ i innych stowarzyszeniach. Wiele lat pracowała w Komitecie Pomocy Społecznej.

Sz. nie założyła rodziny.

Odznaczona była KK OOP, ZKZ, SKZ i BKZ, Śląskim Krzyżem Powstańczym i Krzyżem Plebiscytowym. Za udział w powstaniach śląskich w 1972 r. została awansowana do stopnia podporucznika. Stowarzyszenie „PAX" w Katowicach przyznało jej w 1963 r. Nagrodę im. Juliusza Ligonia.

Zm. 12 VI 1975 w Katowicach.

BŚl Kat.: Zbiory specjalne; Materiały związane z działalnością Sz. – Muzeum Górnośląskie w Bytomiu: Księga pamiątkowa pracy społeczno-narodowej kobiet na Górnym Śląsku od r. 1880–1922, rkps; AP-Kat.: ŚIN, kartoteka osobowa, sygn. 1/2351; EPŚl; ŚSB, t. 3, Kat. 1981. – Borth W., *Naczelna Rada Ludowa na Górnym Śląsku 1921–1922*, Op. 1980, s. 141; *Dzieje Górnego Śląska w latach 1816–1947*, red. F. Hawranek, Op. 1981; *Dzieje ruchu robotniczego na Górnym Śląsku*, red. F. Hawranek, Op. 1982; *Dziennik Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu, w grudniu 1918*, P. 1918, s. 115; Helik J., Kornecki A., *Szkic do portretu Bronisławy Szymkowiak*, „Rocznik Katowicki" 1975, s. 125–131; *Inwentarz akt Sejmu Śląskiego w Katowicach 1922–1939*, oprac. E. Długajczyk, W.–Łódź 1988, s. 69; Kamińska-Kwak J., *Rozwój i działalność społeczno-polityczna Związku Towarzystw Polek w Województwie Śląskim (do 1927 r.)*, [w:] *Z dziejów tradycji, historii i kultury Wielkich Hajduk. Materiały z sesji popularnonaukowej 4–5 października 1995 r.*, Ch. Batory 1996, s. 56–58, 62, 64–66; Kornecki A., *Bronisława Szymkowiak 1896–1975, działaczka oświatowa, posłanka do Sejmu Śląskiego*, Kat. 1982; Olszewski K., *Kronika teatralna Górnego Śląska 1848–1914*, Kr. 1979; Piernikarczyk J., *Ilustrowana księga pamiątkowa Górnego Śląska*, Kat. 1923, s. 94 (fot.); Rechowicz H., *Sejm Śląski 1922–1939*, wyd. 2 zmien. i rozszerz., Kat. 1971, s. 117, 150, 313, 352; Snoch B., *Górnośląski leksykon biograficzny*, Kat. 1997, s. 211–212; *Sprawozdania stenograficzne Sejmu Śląskiego 1922–1930*, s. 8, 24; Stęślicka H., *Rzut oka na historię Związku Towarzystw Polek*, „Głos Polek" 1927, nr jubileuszowy; Szymkowiak B., *Przed czterdziestu laty*, „Katolik" 1961, nr 12 (fot.); taż, *U pani Bronisławy Szymkowiak*, rozm. D. Daszkiewiczowa, „Katolik" 1960, nr 52; Trąba M., *Ksiądz dr Teodor Kubina. Działalność społeczna i narodowa w latach 1905–1925*, „Rocznik Świętochłowicki", t. 4, red. nauk. Z. Kapała, Św. 2002; Waleczek J., *Bronisława Szymkowiak. Laureaci Nagrody im. Juliusza Ligonia*, „Katolik WTK" 1963, nr 48; [J. Waleczek] (J.W.), *Jedna z wielu – Bronisława Szymkowiak*, „Katolik WTK" 1963, nr 20; Wilczek S., *Żołnierki i działaczki*, „Poglądy" 1969, nr 3 (fot.), Zajdel-Wichura E., *Życie wpisane w historię Górnego Śląska*, „Katolik WTK" 1971, nr 51; *Zmarła Bronisława Szymkowiak*, „Poglądy" 1975, nr 14.

Irena Nitsche

Szymkowiak Edward, właśc. Gerard Józef, pseud. „Szymek" (1932–1990), piłkarz bramkarz, olimpijczyk.

Ur. 13 III 1932 w Małej Dąbrówce (obecnie dzielnica Katowic). Był synem Michała, policjanta, i Marii z d. Sobczyk. Do szkoły podstawowej uczęszczał w Małej Dąbrówce. Był absolwentem Technikum Górniczego w Bytomiu.

Działalność sportową rozpoczął w 1944 r. w Turn- und Sportverein w Bogucicach (obecnie dzielnica Katowic), grając na pozycji prawoskrzydłowego. W 1947 r. wznowił ją jako członek KS „22" („Unia") Mała Dąbrówka. Tam też uczęszczał na treningi bokserskie. Został dostrzeżony przez Teodora Peterka i z jego inicjatywy bądź – według innych opracowań – odgórnie przez Radę Główną Zrzeszenia Sportowego „Unia" w 1950 r. znalazł się w drużynie piłkarskiej Koła Sportowego „Unia-Ruch" Chorzów, w której

rozegrał 24 mecze ligowe. W tej drużynie występował do 1952 r. Służbę wojskową odbył w CWKS w Warszawie. Wówczas też zmienił swoje imię na Edward. W 1956 r. zasilił barwy sekcji piłkarskiej Koła Sportowego „Ogniwo" (od 1957 r. – KS „Polonia" Bytom). Występował w niej do 1969 r. i tu zakończył działalność zawodniczą.

W każdym z wymienionych wyżej klubów zdobył tytuł mistrza Polski. W 1951 r. – dla „Unii-Ruch" Chorzów; w 1955 i w 1956 r. – w CWKS Warszawa oraz w 1961 r. w KS „Polonia" Bytom. Łącznie zdobył 4 tytuły mistrza Polski, a 3-krotnie wywalczył Puchar Polski: w 1951 r. – w barwach klubu chorzowskiego, zaś w 1955 i 1956 r. – stołecznego.

W 1950 r. zadebiutował w reprezentacji Górnego Śląska, która we Wrocławiu pokonała 6:2 reprezentację Dolnego Śląska. Jako 18-letni junior rozegrał kapitalny mecz przeciwko reprezentacji Wrocławia. W 1951 r. powołano go do reprezentacji Polski. Po raz pierwszy został powołany na mecz przeciwko Rumunii rozegrany w Bukareszcie. Reprezentacyjnym goalkeeperem (bramkarzem) został do 1965 r., stając między słupkami 52 razy. Jego ostatni nieudany występ to przegrany 0:2 mecz wyjazdowy w Finlandią w Helsinkach. Zaliczył też jeden występ w II reprezentacji. W 1950 r. wystąpił w Morawskiej Ostrawie przeciwko II zespołowi Czechosłowacji. Reprezentacja, której bramki bronił, była bardzo chimeryczna; w jednym meczu pokonała groźnego rywala, w innym zaś uległa przeciwnikowi klasyfikowanemu w trzeciej lub czwartej dziesiątce w europejskich rankingach piłkarskich.

W olimpijskiej reprezentacji Polski po raz pierwszy wystąpił na Igrzyskach Olimpijskich w Helsinkach w 1952 r. Stanął między słupkami bramki zarówno w zwycięskim spotkaniu z Francją, jak i w przegranym meczu z Danią. Pomimo porażki w oczach fachowców piłkarskich uzyskał dobre noty za swój występ. Dziennikarz Mieczysław Szymkowiak podkreślił wówczas takie jego cechy jak: refleks, zwinność, skoczność i pewność siebie. Przewidywał już wówczas rozwój talentu Sz., który na przełomie lat 50. i 60. XX stulecia stał się najlepszym bramkarzem Polski. Po raz drugi wystąpił na igrzyskach olimpijskich w Rzymie w 1960 r. Rozegrał dwa spotkania – w zwycięskim 6:1 meczu z Tunezją oraz w przegranym w stosunku 1:2 meczu z Danią.

O wysokich notowaniach Sz. świadczył również fakt 4-krotnego przyznania mu Nagrody „Złotych butów" w całorocznej klasyfikacji, prowadzonej przez dziennikarzy „Sportu". Nagrodę tę otrzymał w latach: 1957, 1958, 1965 i 1966.

Uważany był za wzór sportowca, koleżeńskiego, ofiarnego przez kilka lat utrzymującego się w wysokiej formie. W poświęconych jemu publikacjach przypomina się go jako efektownego bramkarza, prawdziwego ekwilibrystę między słupkami, znakomicie prezentującego się na linii bramkowej i z kocią zwinnością oraz nadzwyczajną, nieprawdopodobną intuicją wyłapującego strzały nawet z najbliższej odległości. Lubił, gdy rywale z przeciwnej strony od razu zmuszali go do pracy. Był wówczas nie do pokonania. Bardzo odważny – brawurowo rzucał się pod nogi rywali, często ryzykując kontuzje. Do legendy polskiego futbolu przeszedł jego wyczyn z ligowego meczu „Polonii" z „Górnikiem" Zabrze. Bytomianie zwyciężyli 3:0, a Sz. obronił 3 rzuty karne, strzelane kolejno przez Ernesta Pola, Erwina Wilczka i Romana Lentnera. Grał w czasach, kiedy nie było specjalistycznego szkolenia bramkarskiego, toteż jego wartość polegała głównie na odwadze. Gorzej natomiast było u niego z taktyką i techniką. Te drobne mankamenty – zdaniem Mieczysława Szymkowiaka – nie pozwoliły mu zostać wówczas najlepszym bramkarzem świata. Jego wzorem był węgierski bramkarz Gyula Grosics. Zebrał też pochwały od wielkich postaci światowej piłki nożnej: za występy przeciwko reprezentacji Hiszpanii – od Alfredo di Stefano, przeciwko „Santosowi" – od Pelego.

Był ulubieńcem bytomskich kibiców. Część widzów przychodziła na stadion pół godziny przed rozpoczęciem meczu, by móc oglądać długą i efektowną rozgrzewkę Sz., upiększoną wspaniałymi robinsonadami. Ich głosami 3-krotnie zwyciężył w plebiscycie lokalnej gazety – „Życia Bytomskiego". Na treningach był systematyczny i wytrwały, nie sprawiał nigdy kłopotów natury wychowawczej.

Jemu samemu najbardziej utkwił w pamięci i przyniósł najwięcej satysfakcji (o czym zadecydowały m.in. wspomnienia rodzinne z późnego dzieciństwa) mecz z reprezentacją Związku Radzieckiego na Stadionie Śląskim w 1957 r. Spotkanie to, prowadzone w ramach eliminacji mistrzostw świata, biało-czerwoni wygrali 2:1 dzięki 2 golom Gerarda Cieślika i paradom Szymkowiaka.

Był pracownikiem umysłowym w Bytomskich Zakładach Mięsnych. Za działalność sportową władze państwowe nadały mu ZKZ, władze lokalne uhonorowały go Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego", władze sportowe zaś 2-krotnie – Złotym Medalem „Za wybitne osiągnięcia sportowe" i nadały mu tytuł „Zasłużony mistrz sportu".

Po zakończeniu działalności zawodniczej uczęszczał na wykłady w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego w Katowicach. Został absolwentem Wydziału Trenerskiego tej uczelni. Pracował jako szkoleniowiec w pierwszej drużynie KS „Polonia" Bytom oraz w jej rezerwach.

W 1955 r. Sz. zawarł związek małżeński z Elżbietą z d. Świątek.

Zm. 28 I 1990 w Bytomiu, gdzie pochowano go na głównym cmentarzu Mater Dolorosa. Jest patronem stadionu KS „Polonia" Bytom.

Arch. parafii św. Antoniego Padewskiego w Małej Dąbrówce, Księga chrztów. – Bagier T., *ABC piłkarza. Vademecum na 1959 r.*, Kat, 1959; *Edward Szymkowiak. Śląscy rekordziści w reprezentacji Polski*, „Sport Śląski" 1988, nr 21; *Edward Szymkowiak nie żyje*, „Przegląd Sportowy" 1990, nr 21; Gorzelany F., *Piłka jest okrągła*, Kat. 1971; Gowarzewski A., Waloczek J., *Ruch Chorzów. 75 lat niebieskich – księga jubileuszowa*, Kat. 1995; Janik T., *KS Polonia Bytom 1920–1970*, „Magazyn Bytomski" 1970, Bytom 1971; Klimontowicz W., *Ruch olimpijski na terenie Śląska i Zagłębia. Leksykon. Olimpijczycy 1924–1994*, Kat. 1996; Maliszewski T., Szymkowiak M., *Na stadionach piłkarskich*, W. 1967; *Mała encyklopedia sportu*, t. 2, W. 1987; Okapiec J., Potorejko E., Rylski L., *Pięćdziesiąt lat Polskiego Związku Piłki Nożnej. Informator 1969*, W. 1969; *Polonia Bytom 1920–1945–1995*, [b. m. i r. w.]; *Pożegnanie Szymka*, „Życie Bytomskie" 1990, nr 6; *Raz naprawdę się bałem*, „Życie Bytomskie" 1967, nr 19; Steuer A., *Sport na Górnym Śląsku (1896–1996)*, Kat. 1997; *Szymek nie żyje*, „Goniec Górnośląski" 1990, nr 5; Szymkowiak M., *Edward Szymkowiak 1932–1990*, „Piłka Nożna" 1990, nr 6; Tuszyński B., *Leksykon olimpijczyków polskich 1924–2006*, W. [ok. 2007]; *Wielki Finał. Opowieść o udziale Polaków w piłkarskich turniejach olimpijskich*, W. 1977. – „Życie Bytomskie" 1959, nr 11; 1960, nr 34; 1965, nr 1.

Antoni Steuer

Ś

Ślęczkowski Adam (1913–1990), dr, nauczyciel wychowania fizycznego w Liceum Pedagogicznym w Chorzowie, wykładowca w AWF w Katowicach, doskonały wuefista, a przede wszystkim metodyk wychowania fizycznego, działacz sportu szkolnego.

Ur. 11 XII 1913 w Nowym Sączu. Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Tarnowie, a następnie Wyższy Kurs Nauczycielski i Akademię Wychowania Fizycznego (AWF) w Warszawie, gdzie uzyskał magisterium i obronił pracę doktorską. W zawodzie nauczycielskim przepracował 57 lat, w tym

33 lata w zakładach kształcenia nauczycieli. Pracę pedagogiczną rozpoczął w 1933 r. jako absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Tarnowie. W l. 1933–1938 był nauczycielem szkół powszechnych w pow. gorlickim i jasielskim (m.in. w Lipinach, Stróżnej i Żmigrodzie). Pracę dydaktyczno-wychowawczą umiejętnie godził z działalnością w ZHP. Okupację spędził w kilku miejscowościach woj. lwowskiego i krakowskiego (obecnie teren woj. podkarpackiego), prowadząc tajne nauczanie. Od 1945 r. pracował jako nauczyciel Szkoły Podstawowej w Bobowej (pow. Gorlice). Dn. 1 IX 1946 otrzymał mianowanie na nauczyciela Państwowego Liceum Pedagogicznego w Chorzowie, gdzie przez 25 lat uczył zamiłowania do sportu i wychowania fizycznego. Działalność w szkole rozpoczął od organizowania sali gimnastycznej wraz z sanitariatami i prysznicami.

W pierwszych latach pracy pedagogicznej w Liceum oprócz wychowania fizycznego Ś. prowadził wychowanie muzyczne i zespół orkiestrowy, a akompaniowała mu na fortepianie jego żona Krystyna, absolwentka Konserwatorium i Studium Nauczycielskiego. Prowadząc klasy dziewcząt ze specjalizacją wychowania fizycznego, wprowadził – za zgodą Ministerstwa Oświaty – lekcje ćwiczeń gimnastycznych przy muzyce.

W późniejszych latach jednocześnie studiował w AWF w Warszawie, którą ukończył w 1964 r., uzyskując tytuł magistra wychowania fizycznego. W t.r. został powołany na kierownika sekcji wychowania fizycznego Okręgowego Ośrodka Metodycznego w Katowicach. W l. 1959–1970 pracował także w Studium Nauczycielskim Wychowania Fizycznego w Katowicach, prowadząc wykłady i ćwiczenia z metodyki wychowania fizycznego.

Z jego inicjatywy powstał w l. 50. XX stulecia Szkolny KS „Pedagog". Należał do współorganizatorów i działaczy Szkolnego i Akademickiego Związku Sportowego w Katowicach. W 1958 r. reaktywował KS „Zryw" Chorzów i przez 17 lat pełnił funkcję jego prezesa. Jednocześnie był trenerem siatkarek, które już w 1962 r. zdobyły mistrzostwo Śląska, mistrzostwo Polski Związku Szkolnego i wicemistrzostwo Polski juniorek.

Od 1970 r., tj. od powołania w Katowicach Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego, był starszym wykładowcą, a po uzyskaniu stopnia doktora – adiunktem, prowadząc wykłady i ćwiczenia z organizacji kultury fizycznej oraz urządzeń sportowych.

Od 1973 r. był również pracownikiem naukowo-dydaktycznym Oddziału Kształcenia Nauczycieli. Od 1980 r. przebywał na emeryturze. Działał jednak nadal w ODN i AWF.

Jest autorem i współautorem 63 publikacji naukowo-metodycznych, wśród których na wyróżnienie zasługują podręczniki: *Wychowanie fizyczne w szkołach bez sal gimnastycznych* (W. 1962, 1965); *Wychowanie fizyczne w szkołach podstawowych* (W. 1970) oraz artykuły publikowane w fachowych periodykach.

Ś. był współzałożycielem i wieloletnim prezesem Oddziału Polskiego Towarzystwa Naukowego Kultury Fizycznej w Katowicach (1970–1978); jak również członkiem Zarządu Głównego PTNKF (1972–1981).

Za wybitne osiągnięcia naukowo-metodyczne, pedagogiczne i społeczne w dziedzinie kultury fizycznej był wielokrotnie wyróżniany odznaczeniami: KK OOP, ZKZ, SKZ, Medalem Edukacji Narodowej, Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury Fizycznej i Działacza Szkolnego Związku Sportowego oraz Medalem 100-lecia Sportu Polskiego.

Zm. 13 XI 1990.

Baston K., *Rola rodziny w procesie wychowania fizycznego dzieci. Pionierska w Polsce praca doktorska Adama Ślęczkowskiego z* Chorzowa, „Goniec Górnośląski" 1974, nr 37; Gąsior H., *Wspomnienie o doktorze Adamie Ślęczkowskim*, „Chowanna" 1990, z. 3–4, s. 419–421; *Liceum Pedagogiczne w Chorzowie 1945–70. Zjazd absolwentów* [Ch. 2009], s. 49, 51, 57, 59; *Liceum Pedagogiczne w Chorzowie 1945–70. Pozjazdowe refleksje 2009* [Ch. 2009], s. 72, 79, 80, 88; Ślężyński J., *Ślęczkowski Adam*, „Wychowanie Fizyczne i Sport" 1993, nr 3, s. 101–102.

Zbigniew Kapała

Ślimakowski Tadeusz (1915–1988), malarz i rzeźbiarz.

Ur. 28 VI 1915 w Krakowie; syn Zygmunta i Marii z d. Hulka. W dzieciństwie stracił rodziców (ojciec zm. w 1926, a matka w 1929 r.). Od tego czasu aż do uzyskania pierwszej pracy pozostawał na utrzymaniu brata, urzędnika (rewidenta) Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych RP w Krakowie.

Po ukończeniu 4-klasowej publicznej szkoły powszechnej kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum im. Józefa Hoene-Wrońskiego w Krakowie, które ukończył w 1935 r. Natępnie, w roku akademickim 1935/1936 był słuchaczem Wyższego Naukowego Kursu Spółdzielczego przy Wydziale Rolnym UJ. W 1937 r. odbywał służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy we Włodzimierzu Wołyńskim i 5. Pułku Artylerii Ciężkiej w Krakowie, którą ukończył w stopniu plutonowego podchorążego. Następnie podjął pracę w Spółdzielni Małopolski Przemysł Chałupniczy w Krakowie, a w 1938 r. – w firmie „Elibor" S.A. Handlo.-Przem. Agentura w Krakowie, gdzie pracował aż do 25 VIII 1939. Zmobilizowany w tym dniu do WP kampanię w wojnie obronnej 1939 r. odbył jako oficer zwiadowca – obserwator w 5. Pułku Artylerii Ciężkiej, uczestnicząc w jego walkach aż po Tomaszów Lubelski. Tam od wybuchu pocisku artyleryjskiego został kontuzjowany i 28 IX 1939 w rejonie wsi Osucha wzięty do niewoli. Przez obóz w Cieszynie trafił do obozu jeńców Stalag VIIIA w Görlitz-Moys. Następnie przeniesiony był do obozu w Ostrzeszowie, gdzie w marcu 1940 r. został zwolniony z niewoli jako inwalida wojenny.

Po powrocie wiosną 1940 r. do Krakowa podjął pracę jako kierownik konsumu „Spólnota" – pracowników Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych. Od 1942 r. pracował w firmie J. Czarnecki i W. Czarnecki Art. Szklane i Gospodarcze. W t.r. zawarł związek małżeński z Wandą Sowińską. W 1943 r. objął stanowisko księgowego w Firmie Instalacyjno-Blacharskiej St. Nawrocki w Krakowie, gdzie pracował do stycznia 1945 r. W kwietniu t.r. wstąpił na ASP w Krakowie, gdzie do sierpnia ukończył rok wstępny i pierwszy studiów. Trudne warunki materialne zmusiły go do przerwania studiów i przeniesienia się na Górny Śląsk. Jesienią 1945 r. podjął w Katowicach pracę w centrali Aprowizacji Przemysłu Węglowego, przemianowanej później na Spółdzielnię Spożywców Przemysłu Węglowego, organizując magazyny w Lipinach i Wirku.

Dn. 1 I 1949 podjął pracę w Sekcji Wystaw Centrali Zbytu Węgla w Katowicach, gdzie pracował do 1951 r., organizując stoiska przemysłu węglowego na targach międzynarodowych. Równolegle współpracował ze Spółdzielnią Pracy Artystów Plastyków. W 1950 r. zrezygnował z pracy etatowej, poświęcając się działalności twórczej, najpierw malarstwu, a od 1954 r. – także rzeźbiarstwu. W 1953 r. (wraz z Ireną Bąk, Zdzisławem Bilińskim, Urszulą Broll, Krystyną Broll, Stefanem Gajdą, Klaudiuszem Jędrusikiem, Hilarym Krzysztofiakiem, Marią Obrembą, Zdzisławem Stankiem i Konradem Swinarskim) współtworzył awangardową grupę plastyków St–53 (nazwa nawiązująca do słów: Studyjność, Strzemiński, Stalinogród oraz do roku powstania grupy), która podjęła studia nad *Teorią widzenia* Władysława Strzemińskiego. Ś. brał udział w licznych wystawach grupy St–53, prezentując początkowo malarstwo, a następnie także rzeźbę: w 1953 r. – w Bradzie, w 1954 r. – w Katowicach (ów-

czesnym Stalinogrodzie) (obie wystawy były nieoficjalne), w 1956 r. w pierwszej oficjalnej wystawie grupy w Katowicach, następnie w Krakowie i Warszawie. Uczestniczył też m.in. w poznańskiej wystawie grup: St–53, R–55 i Grupy 55 (1957) w II i III Wystawach Sztuki Nowoczesnej (1957 i 1959), w Festiwalu Sztuk Plastycznych w Sopocie (1959), w I Festiwalu Malarstwa Współczesnego w Szczecinie (1962), w Wystawie Młodej Plastyki Śląskiej w Katowicach (1962), w Wystawie Malarstwa i Rzeźby Okręgu Katowickiego w Ostrawie (1963), w kolejnych Wystawach Galerii Rzeźby Śląskiej w Chorzowie (1963, 1965, 1968), w Wystawach Małych Form Rzeźbiarskich w Bytomiu (1970, 1977). Prezentował też wystawy indywidualne malarstwa i rzeźby: w 1959 r. – w Galerii „Krzywe Koło" w Warszawie oraz w 1961 r. – w Klubie Prasy i Książki w Chorzowie. W 1958 r. został członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków (ZPAP); pełnił funkcję sekretarza Sekcji Rzeźby Okręgu Katowickiego (1965–1977).

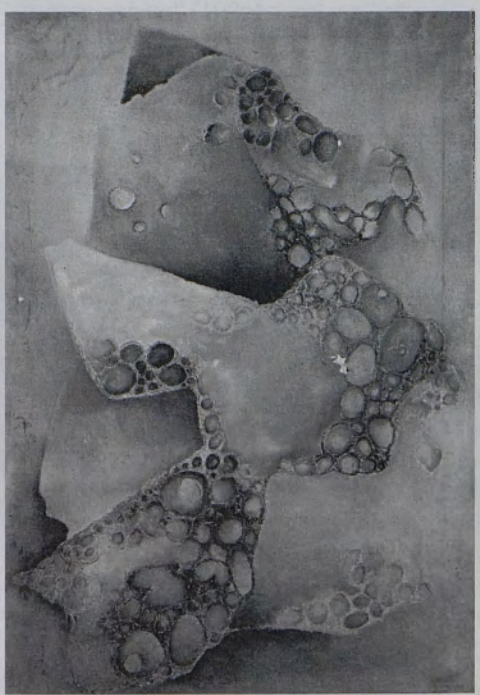

T. Ślimakowski, *Struktura II srebrna*, 1958 r.

W l. 1962–1965 był radnym MRN w Chorzowie, pracował w Komisji Kultury. W okresie 1964–1965 otrzymał dyplomy uznania za pracę na polu upowszechniania kultury. W 1963 r. inicjował i współorganizował Galerię Rzeźby Śląskiej w Wojewódzkim Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie, która co 2 lata była uzupełniana. W 1969 r. współorganizował Ogólnopolską Wystawę Rzeźby Plenerowej w Bytomiu. Od 1960 r. nieprzerwanie uczestniczył w Wystawach Okręgu Katowickiego ZPAP w Katowicach oraz w wystawach organizowanych w Ostrawie, Miskolcu i w Muzeum w Chorzowie. W 1980 r. uhonorowany został Nagrodą im. Juliusza Ligonia oraz Medalem „Zasłużony dla miasta Chorzowa".

W 1977 r. został mianowany przez Ministerstwo Kultury i Sztuki rzeczoznawcą w dziedzinie rzeźby. Jesienią 1981 r. przeszedł na emeryturę, zaś po rozwiązaniu ZPAP, w grudniu 1983 r., został członkiem Związku Artystów Rzeźbiarzy w Warszawie.

Obrazy Ś. z l. 1953–1956 dokumentują studia malarskie nad różnymi stylami i kierunkami w sztuce – poczynając od najprostszych środków wyrazu, kończąc na kubizmie. Te warsztaty samokształceniowe rozwinęły twórczość artysty. W samodzielnej pracy artystycznej czerpał jednak głównie z kubizmu oraz z innych kierunków awangardowych pierwszej połowy XX w. Od ok. 1957 r. jego malarstwo rozwinęło się w kierunku abstrakcji organicznej (rzadziej geometrycznej), inspirowanej formami roślinnymi, zwierzęcymi oraz zjawiskami obserwowanymi w naturze (cykle: *Ptaki*, *Osty*, *Owady*, *Morze*, *Ruch*). Znaczną część dorobku Ś. stanowią drobne formy rzeźbiarskie, wykonane najczęściej z blachy repusowanej i spawanej, także z prętów, drutu, gipsu, drewna. Są to abstrakcyjne, ażurowane kompozycje przestrzenne, jak również przedstawienia ptaków, postaci ludzkich oraz form biomorficznych, wykazujące bliższy związek z naturą, choć poddane daleko idącym uproszczeniom, kubizacji, syntezie.

Pomnik Powstańca Śląskiego, 1971 r.

Do ważniejszych realizacji pomnikowych Ś. (niektóre wykonane we współpracy z innymi artystami) należy zaliczyć: w Chorzowie – rekonstrukcję *Pomnika Powstańca Śląskiego* (wspólnie z Henrykiem Gorajem), *Pomnik 35-lecia Ludowego Wojska Polskiego*, *Pomnik Nieznanego Żołnierza* na cmentarzu w Chorzowie Batorym, rzeźbę plenerową *Lot* w Wojewódzkim Parku Kultury i Wypoczynku, *Pomnik Zwycięstwa* – w Namysłowie. Wykonał też kilka płaskorzeźb: w Chorzowie – w Domu Kultury kopalni „Barbara-Wyzwolenie" i przy ul. Henryka Sienkiewicza, natomiast w Katowicach – *Kwiat* w Parku Leśnym.

Spuścizna artystyczna po Ś. znajduje się w Muzeum w Chorzowie, a ponadto jego prace są również w posiadaniu muzeów w Szczecinie i w Zabrzu oraz Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach.

Zm. 18 V 1988 w Chorzowie.

USC w Ch.; Materiały archiwalne Muzeum w Chorzowie; Materiały chorzowskiego Oddziału Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, ankieta wstąpienia T. Ślimakowskiego do ZboWiD-u; K. Jędrusik, St–53, mps, Muzeum Śląskie w Katowicach. – Broll U., *St–53. Jak było*, „Śląsk" 1996, nr 7, s. 62–63; Dobrowolski T., *Nowoczesne malarstwo polskie*, t. 3, Wr.–W.–Kr. 1964, s. 435; Jędrusik K., *Narodziny i śmierć legendarnej grupy artystycznej St–53*, „Śląsk" 1996, nr 3, s. 61–64; *Katowicki underground artystyczny po 1953 roku*, red. J. Zagrodzki, Kat. 2004, s. 10–13, 82, 159–161, 163–171, 334–340; Kowalska B., *Polska awangarda malarska 1945–1970. Szanse i mity*, W. 1975, s. 60–61, 64, 72; Krypczyk A., *Studyjność w Stalinogrodzie*, [w:] *Katowicki underground artystyczny po 1953 roku. St–53; Twórcy, postawy, ślady* [Katalog wystawy w Muzeum Historii Katowic], Kat. 2003, s. 3–31; Ligocki A., *Plastyka śląska*, [w:] *Województwo katowickie w Polsce Ludowej*, Kat. 1967, s. 467, 473; tenże, *Plastycy Śląska i Zagłębia*, Kat. 1977, s. 190; Sawicka-Oleksy D., *Grupa Chorzów. Malarstwo, grafika, rzeźba* [Katalog wystawy w Muzeum w Chorzowie], Ch. 1978; taż, *Kolekcje Muzeum w Chorzowie. Jan Wysocki, Tadeusz Ślimakowski* [Katalog wystawy w Muzeum w Chorzowie], Ch. 2001; taż, *Wystawa „Chorzowscy Artyści Plastycy"* [Katalog wystawy w Muzeum w Chorzowie], Ch. 1993; Tarkiewicz J., *Małe formy rzeźbiarskie 1978* [Katalog wystawy w BWA w Katowicach], Kat. 1978; Wydrzyński A., *St–53* [Katalog wystawy w Klubie Pracy Twórczej w Stalinogrodzie], Stalinogród 1956; tenże, *Malarstwo, rysunek, rzeźba* [Katalog w CBWA w Katowicach], Kat. 1957; *Z wizytą u artysty-plastyka Tadeusza Ślimakowskiego*, „Życie Chorzowa" 1960, nr 15.

Maria Łysik

Śmietanko Zbigniew (1930–1995), mgr inż. metalurg, dyrektor huty „Kościuszko" w Chorzowie w l. 1972–1990.

Ur. 22 I 1930. W l. 1946–1947 pracował jako uczeń w ZZPW. W 1954 r. ukończył AGH w Krakowie, w 1963 r. uzyskał tamże jako inżynier magisterium. Od 1 III 1954 do 31 X 1972 pracował w hucie „Florian" w Świętochłowicach na różnych stanowi-

skach – od kierownika zmiany poprzez kierownika pieców, zastępcę głównego technologa do p. o. kierownika wydziału stalowni.

Od 1 XI 1972 do 29 V 1990 pracował w hucie „Kościuszko" jako starszy technolog, potem jako specjalista zaplecza badawczo-technicznego, kierownik Działu Techniki, główny technolog, zastępca dyrektora huty ds. technicznych, p. o. dyrektora huty i dyrektor huty.

Był współautorem artykułów z dziedziny stalownictwa, publikowanych kilkakrotnie w „Wiadomościach Hutniczych". W hucie „Kościuszko" w l. 70 XX stulecia współtworzył kilkadziesiąt projektów racjonalizatorskich.

Był działaczem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego oraz NOT.

Został odznaczony: SKZ (1964), Złotą Odznaką Racjonalizatora Produkcji (1969), ZKZ (1971), KK OOP (1980), Odznaką Zasłużonego Pracownika Huty (1980), Medalem 40-lecia PL (1985), Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1986).

Jurzykowski J., Maziarski B., Wróblewski J., *Tym, którzy odeszli*, cz. 10: *Cmentarze Chorzowa*, Kat. 2007, s. 9; Miciński M, *Zasłużeni dla rozwoju polskiego hutnictwa*, z. 3, Kat. 2002, s. 58–59.

Marian Miciński

T

Til Jerzy Karol (1922–1982), szczypiornista, jeden z najlepszych w ocenie ekspertów piłkarz ręczny w Polsce w l. 50. XX w., wychowanek KS „Azoty" (1936–1939), od 1945 r. w AKS Chorzów, trener kadry narodowej w l. 1950–1972 (do połowy 1949 r. nosił nazwisko Thiel; zmiany dokonano na żądanie Wydziału Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach). Środowiska sportowe, w celu odróżnienia go od brata, dodały mu po nazwisku rzymską jedynkę.

Ur. 14 I 1922 w Bytkowie, w pow. katowickim (obecnie dzielnica Siemianowic Śląskich). Był starszym synem Jerzego, ślusarza, i Agnieszki z d. Kandzia. Edukację szkolną rozpoczął w rodzinnej miejscowości. Wcześnie osierocony przez ojca, z matką i bratem Pawłem przeniósł się do Chorzowa, gdzie zamieszkał przy ul. Siemianowickiej. W miejscowej Szkole Powszechnej nr 28 zakończył naukę na poziomie podstawowym. Od 1936 r. do wybuchu II wojny światowej kontynuował edukację w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Chorzowie II.

W wieku szkolnym był zaangażowany w pracy harcerskiej. Od 1 II 1932 do 1 IX 1939 r. należał do II Drużyny Harcerskiej przy Szkole Powszechnej nr 28 w Chorzowie Starym.

W tej właśnie szkole, do której uczęszczali m.in. Rajmund Gładki i Antoni Kawka, zainteresował się – pod ich wpływem – szczypiorniakiem, dyscypliną sportu, w której później został cenionym sportowcem i trenerem.

Po wybuchu II wojny światowej, w l. 1940–1941 pracował jako goniec w ekspedycji ZA. Zaciągnięty do wojska niemieckiego, prawdopodobnie znalazł się potem w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie. Do Polski powrócił w 1946 r.

W 1947 r. został pracownikiem umysłowym ZUS w Chorzowie. Do 16 IX 1950 r. Pracował tam jako referent w oddziale nazywanym „zbiegiem rent", w sekcji wypłat świadczeń. Potem przeniósł się do Zjednoczenia Śląsko-Dąbrowskiego Państwowych Przedsiębiorstw Budowlanych przy ul. Jana Matejki 3 w Katowicach. Jego zadaniem była organizacja sportu w Zrzeszeniu Sportowym „Budowlani" w woj. katowickim.

Był już wtedy cenionym sportowcem. W 1947 r. poszedł w ślady młodszego brata i został członkiem sekcji piłki ręcznej AKS Chorzów. W ocenie ekspertów był jednym z najlepszych piłkarzy ręcznych w Polsce. Kierownictwo klubu powierzyło mu funkcję kapitana zespołu. W barwach tego klubu zdobył w l. 1947–1955 mistrzostwo Polski.

Powołany do reprezentacji Polski, debiutował w 1947 r. w pierwszych w powojennych dziejach „jedenastki" zawodach międzypaństwowych, będących jednocześnie eliminacjami do II Mistrzostw Świata, w których reprezentacja Polski uległa 4:19 reprezentacji Szwecji, późniejszej mistrzyni świata. T. był kierownikiem ataku. W 1948 r. uczestniczył w rozgrywanym w Budapeszcie turnieju szczypiorniaka wchodzącego do programu II Środkowoeuropejsko-Bałkańskich Igrzysk Sportowych. Reprezentacja Polski uległa tam zespołowi Węgier i zwyciężyła Jugosławię. Jako piłkarz ręczny wyróżniał się zdecydowanym opanowaniem technicznym

Równolegle z działalnością zawodniczą zajął się pracą szkoleniową w AKS Chorzów. Był uczestnikiem kursów trenerskich i obozów szkoleniowych organizowanych przez Polski Związek Piłki Ręcznej, od 1949 r. – Polski Związek Koszykówki, Piłki Ręcznej i Siatkówki. Z polecenia Głównego Komitetu Kultury Fizycznej otrzymał tytuł trenera I klasy.

Jako trener rozpoczął działalność w 1947 r. w AKS Chorzów. Szkolił pierwsze drużyny męską i żeńską oraz zespół juniorów tego klubu. Był przewodniczącym Rady Trenerów Polskiego Związku Piłki Ręcznej. Jako szkoleniowiec w lipcu 1953 r. został trenerem jedenastoosobowej reprezentacji Polski w piłce ręcznej kobiet, która uczestniczyła w IV Światowym Festiwalu Młodzieży i Studentów w Bukareszcie. W 1963 r. zaś był jednym z dwójki szkoleniowców opiekujących się męską reprezentacją Polski na VI Mistrzostwach Świata w piłce ręcznej 11-osobowej, rozegranych na boiskach Szwajcarii, w których biało-czerwoni wywalczyli zaszczytne 4. miejsce. Był to jeden z największych sukcesów T. w roli szkoleniowca. W 1966 r. został kierownikiem jednego z przedolimpijskich ośrodków szkoleniowych w piłce ręcznej 7-osobowej, zlokalizowanego w Siemianowicach Śląskich. Podczas XX Igrzysk Olimpijskich w Monachium (w 1972 r.) był drugim trenerem olimpijskiej reprezentacji Polski.

W okresie działalności trenerskiej niekiedy występował jako sportowiec w sekcjach piłki ręcznej chorzowskich klubów sportowych. Tak było w 1958 r. Wówczas zasilił z bratem drużynę KS „Azoty", która zdobyła mistrzostwo Śląska i awansowała do I ligi.

Jego zasługą wspólnie z Tadeuszem Tomoszem było rozpropagowanie i wprowadzenie piłki ręcznej „7-osobowej" jako zaprawy zimowej dla szczypiornistów. Jemu też należy zawdzięczać współudział we wprowadzeniu piłki ręcznej do programu organizacji sportowych przy żeńskich szkołach typu licealnego w Chorzowie. Inspirował wprowadzenie „siódemki" do programu wychowania fizycznego szkół podstawowych.

W 1950 r. podjął pracę zawodową w Zrzeszeniu Sportowym „Budowlani". Pracując w strukturach podlegających Głównemu Komitetowi Kultury Fizycznej, nie pozostawał bezkrytyczny wobec ówczesnej naczelnej magistrali sportu polskiego w takich sprawach jak: długotrwały brak kontaktów międzynarodowych polskich szczypiornistów, zniesienie rozgrywek ligowych, zbyt późna zgoda na usamodzielnienie piłki ręcznej w zdominowanej przez koszykarzy i siatkarzy Sekcji Piłki Koszykowej, Ręcznej i Siatkowej Głównego Komitetu Kultury Fizycznej. Fakt ten zaistniał w 1953 r. również w woj. stali-

nogrodzkim. Wówczas T. objął kierownictwo Wydziału Wyszkolenia Samodzielnej Sekcji Piłki Ręcznej Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej. W t.r. doprowadził do zorganizowania rozgrywek o mistrzostwo Polski w piłce ręcznej 11-osobowej kobiet i przeprowadzenia ich w formie ligowej. W kwietniu 1957 r. został wybrany na przewodniczącego Komisji Szkoleniowej Śląskiego Okręgowego Związku Piłki Ręcznej w Katowicach, zaś we wrześniu t.r. został wybrany na wiceprezesa tej struktury organizacyjnej.

Organizator pierwszych w Polsce ogólnopolskich zawodów w piłce ręcznej 7-osobowej mężczyzn (tzw. Turnieju Miast), który odbył się w dn. 20–21 XII 1952 w sali Technikum Wychowania Fizycznego w Katowicach. Dla jeszcze większej popularyzacji piłki ręcznej wprowadził zawody w piłce ręcznej 5-osobowej dla tych szkół, które nie miały do dyspozycji pełnowymiarowych hal sportowych.

Od 1960 r. został trenerem koordynatorem Związku Piłki Ręcznej w Polsce, trenerem Handball Spiel Gemeinschaft Graz.

Jako teoretyk piłki ręcznej pozostawił po sobie (do 1970 r.) 11 pozycji dotyczących szkolenia, sędziowania, taktyki gry; był sprawozdawcą z międzynarodowych kursów szkoleniowych dla trenerów piłki ręcznej (brał udział w takim kursie w 1963 r. w Jugosławii). Wszystkie artykuły opublikował w „Biuletynie Szkoleniowo-Informacyjnym Polskiego Związku Piłki Ręcznej".

Jego skrzętnie zbierane wycinki prasowe przyczyniły się do powstania w 1970 r. pierwszej i – jak dotąd – jedynej monografii historycznej piłki ręcznej na Górnym Śląsku.

T. był żonaty od 23 XII 1947 z Małgorzatą Anną Marią z d. Setnik, także szczypiornistką (podobnie jak jej siostra Irena w AKS Chorzów). Mieli syna Ryszarda Piotra (ur. w 1948 r.).

Zm. 25 IX 1982 w Graz, w Austrii.

Arch. Zakładowe ZUS w Chorzowie, Akta personalne Jerzego Tila.– Jarecki S., *Rozwój piłki ręcznej na Śląsku*, cz. 1: *(1925–1960)*, Kat. 1972; cz. 2: *(1961–1970)*, Kat. 1973; Ozga M., Szymkowiak M., *Sport Polski 1953*, W. 1954; Steuer, A., *Dzieje piłki ręcznej w Chorzowie (1922–1939)*, „Zeszyty Chorzowskie" 1999, t. 4, Ch. 1999; *Trener J. Til wierzy w chorzowskie* szczypiornistki, „Życie Chorzowa" 1957, nr 50; *Ulubieńcy kibiców. Thiel I*, „Dziennik Zachodni-Wieczór" 1948, nr 116; *Zakłady Azotowe im. P. Findera*, pod red. A. Topola, Kat. 1979; Żarek J., *Polskie piśmiennictwo w zakresie piłki ręcznej za lata 1945–1970. Bibliografia*, W. 1973. – „Goniec Górnośląski" 1960, nr 35.

Antoni Steuer

Trenarowski Józef (1907–1965), rzeźbiarz i konserwator zabytków, współtwórca rzeźby *Światowid* dla Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie (1965, wraz z Anną Dębską, ur. 1929, absolwentką warszawskiej ASP, mieszkającą obecnie w USA).

Ur. 9 III 1907 w Kobylnicy. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu, a następnie do Szkoły Sztuk Zdobniczych w Poznaniu. W l. 1931–1938 studiował rzeźbę na ASP w Warszawie (dyplom zdobył w pracowni Taudeusza Breyera). W czasie II wojny światowej tworzył rzeźbę sakralną do kościołów w Pruszkowie, Jankowicach i Wilczycach. Tuż po wojnie wykonał ołtarz, stalle i ambonę do konkatedry Matki Boskiej Zwycięskiej na Kamionku w Warszawie. Rekonstruował też rzeźby w stołecznej katedrze św. Jana oraz w pałacu w Natolinie. Współpracował przy wykonawstwie rzeźb pomnika Braterstwa Broni na placu Wileńskim na Pradze-Północ; stworzył również posągi lwów przy dawnym kinie „Moskwa". W l. 1945–1946 był wiceprezesem Zarządu Głównego ZPAP. W 1947 r. zdobył II nagrodę w konkursie na pomnik Powstańców Śląskich na Górze Św. Anny. W 1955 r. przyznano mu ZKZ. W rzeźbach: *Idol, Światowid, Lelum-Polelum* reprezentował tradycję formistyczną dwudziestolecia międzywojennego, nawiązując do stylizacji archetypicznej, właściwej członkom ugrupowania Rytm.

Zm. 23 XII 1965; pochowany na Starych Powązkach.

Encyklopedia sztuki polskiej, słowo wstępne J.K. Ostrowski, Kr. 2001, s. 668; *Indeks artystów plastyków, absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plastycznych*

oraz członków ZPAP działających 1939–1996, Wydz. II, Gdańsk 1997, s. 131; *Leksykon PWN*, W. 1972, s. 1207; *Trenarowski Józef. Katalog wystawy*, ZPAP CBWA Zachęta, W. 1967.

Irma Kozina

Truchan Władysław (1904–1951), hutnik stalownik, znany w l. 40. XX w. racjonalizator produkcji w hucie „Kościuszko".

Ur. 12 V 1904 we wsi Gromnik, w pow. tarnowskim, w wielodzietnej rodzinie. Był synem ubogiego chłopa, który – aby utrzymać się na swej roli – musiał dorabiać w kamieniołomach. Od 1919 r. pracował okresowo w różnych miejscach w Tarnowie, m.in.: we młynie, w cegielni i przy naprawie torów.

W 1930 r. wyemigrował do Francji. Osiedlił się w Lotaryngii, w rejonie Nancy. Najpierw pracował w Pont-a Mousson przy piecach wapiennych, a następnie podjął pracę w stalowni w Dieulouard jako wytapiacz pieca martenowskiego. Później przeniósł się do huty w Pompey. Pracował tam przy elektrycznych piecach stalowniczych. W 1936 r. wstąpił do CGT, a w 1945 r. stał się członkiem FPK.

W 1947 r. powrócił do Polski. Dn. 10 VIII 1947 rozpoczął pracę w stalowni huty „Kościuszko". Szybko awansował; wkrótce został I wytapiaczem pieców martenowskich. Był członkiem Komitetu Miejskiego PPR i PZPR w Chorzowie oraz KW w Katowicach, także członkiem MRN w Chorzowie. Wybrano go też do Polskiego Komitetu Obrońców Pokoju. W r. 1949 podjął bardzo popularne wówczas współzawodnictwo pracy, charakteryzujące się m.in. skróconymi cyklami wytapiania stali. Wysokie wyniki osiągał dzięki odpowiedniej organizacji pracy, utrzymywaniu pieca w dobrym stanie technicznym, szczególnie jeśli chodzi o wymurówkę ogniotrwałą, dbaniu o prawidłowy odciąg spalin itd. Pierwszego szybkościowego wytopu dokonał w połowie 1949 r. w ciągu 4 godz. i 44 min. zamiast dotychczasowych 7 godz. i 19 min. Osiągnięciem rekordowym było wytopienie stali w czasie ok. 3 godz. i 20 min. W ciągu kilku miesięcy 21 brygad huty „Kościuszko" pracowało już metodą T. Osobiście wdrażał on tę metodę w stalowniach śląskich hut, a także za granicą – w sąsiedniej Czechosłowacji w hucie „Vitkowice" w Ostravie.

T. był jednocześnie znanym społecznikiem; udzielał się aktywnie w mieście. Pomagał w uruchomieniu i następnie funkcjonowaniu hutniczego przedszkola. Angażował się w zagadnienia związane z budową specjalistycznego szpitala dziecięcego, obecnego Centrum Pediatrii i Onkologii w Chorzowie. Oba te obiekty mieściły się przy ulicy nazwanej później jego imieniem.

W 1950 r. aktywnie uczestniczył w II Światowym Kongresie Pokoju w Warszawie. Jego pasją było łowiectwo. Założył z kolegami Koło Łowieckie Przodowników Pracy przy hucie „Kościuszko", późniejsze Koło Łowieckie „Przodownik".

Zm. 16 II 1951 w Chorzowie. Spoczął na cmentarzu parafii św. Jadwigi Śląskiej.

Pośmiertnie został odznaczony Orderem Sztandaru Pracy I klasy. Jego imieniem nazwano jedną z najstarszych ulic Chorzowa, w jego królewskohuckiej części, dawniej noszącej nazwę Ligoty Górniczej.

Całka E., *Zwycięstwo Władysława Truchana*, „Wiadomości Hutnicze" 1951 (luty), s. 27–28; Jurzykowski J., Maziarski B., Wróblewski J., *Tym, którzy odeszli*, cz. 10, Kat. [b.r.w.], s. 7–8 [Komisja Historii i Ochrony Zabytków Hutnictwa]; Ryszka F., Ziemba S., *Dwa dziesięciolecia huty „Kościuszko"*, W. 1955, s. 136, 139–141, 192; *W 10 rocznicę śmierci Władysława Truchana* [fot.], „Życie Chorzowa" 1961, nr 7.

Jerzy Jurzykowski

Tuleja Janusz Julian (1908–1980), mgr inż. górnik, w l. 1947–1950 kierownik planowania, a następnie kierownik robót górniczych w kopalni „Chorzów".

Ur. 10 VIII 1908 w Sądowej Wiszni; syn Ludwika. Ukończył Państwowe Humanistyczne Gimnazjum w Jaworowie oraz Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodziemierzu Wołyńskim (w l. 1931–1932). Od 1926 r. był studentem Wydziału Górniczego AG w Krakowie. W trakcie studiów aktywnie działał w Korporacji Studentów AG „Gnomia". Od 1937 r. do wybuchu II wojny światowej wchodził jako asystent wolontariusz w skład Zakładu Geodezji i Miernictwa Podziemnego (Górniczego) AG w Krakowie.

Był uczestnikiem kampanii wrześniowej 1939 r. (walczył w rejonie Przemyśla i Lwowa); dostał się do niewoli, z której udało mu się zbiec. Podczas okupacji podjął pracę jako urzędnik w Instytucie Technicznym w Krakowie (od 1939 do 1945 r.). W czasie wojny brał udział w tzw. akcji ratowania inwentarza AG (inwentaryzacji mienia uczelni). Po zakończeniu działań wojennych powrócił na AG. 27 VII 1945 obronił pracę dyplomową, napisaną pod kierunkiem inż. J. Kwiecińskiego, oraz podjął na krótko pracę asystenta w Katedrze Geodezji i Miernictwa Górniczego AG. Po wojnie pracował m.in. jako sztygar oddziałowy w kopalni „Centrum" w Bytomiu (od 1945 do 1946 r.), inżynier ruchu w tej samej kopalni (1946 r.) i technik wentylacji w kopalni „Łagiewniki" w Łagiewnikach Śląskich (od 1946 do 1947 r.).

Od 1947 do 1950 r. związał się z Chorzowem (z kopalnią „Chorzów") – najpierw jako kierownik planowania, a następnie kierownik robót górniczych. Od 1950 r. podjął pracę inspektora kopalń Bytomskiego ZPW (do 1969 r.). W ostatnich latach aktywności zawodowej był głównym inżynierem ds. postępu technicznego w kopalni „Szombierki" w Bytomiu. W 1971 r. przeszedł na emeryturę.

Zm. w 1980 r.

„Gnomia" Korporacja Studentów Akademii Górniczej, „Biuletyn Krakowskiego Koła Międzykorporacyjnego" (za semestr letni roku akademickiego 1938/1939), Kr. 1938, s. 8 i n.; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 190; Niewiarowski M., *[Piętnaście] XV lat Bytomskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego 1945–1960*, Bytom 1960, s. 13; Pielok J., *Rozwój i działalność Katedry (Zakładu) Geodezji Górniczej w okresie 1920–2005* [http://galaxy.agh.edu.pl/~zgg/historiaZGG.pdf – dostęp 5 V 2011]; [http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/krakow/k-gnomia – dostęp 5 V 2011]; *Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919–1967*, oprac. J. Sulima-Samujłło i in., Kr. 1970, s. 99.

Maciej Fic

Tymowski Janusz Ernest (1902–1992), inż. mechanik, prof. i dr honoris causa Politechniki Warszawskiej, organizator przemysłu maszynowego, wybitny działacz stowarzyszeniowy, w l. 1946–1947 dyrektor naczelny Fabryki Wagonów i Mostów w Chorzowie.

Ur. 1 IX 1902 w Lublinie; syn Ernesta, geometry, i Jadwigi Truchlińskiej, która po śmierci męża w 1911 r. prowadziła stancję uczniowską. Od 1912 r. uczęszczał do Gimnazjum Filologicznego (tzw. szkoła lubelska), które charakteryzowało się bardzo wysokim poziomem nauczania. T. wyniósł z niej znajomość 4 języków obcych: rosyjskiego, francuskiego, niemieckiego i łaciny. Należał do tajnej organizacji harcerskiej, a od 1916 r. do tzw. kadr szkolnych, przybudówki POW. W 1918 r. brał udział w rozbrajaniu żołnierzy austriackich.

Po zdaniu matury (1920) zgłosił się ochotniczo do 7. Pułku Ułanów; od lipca do października t.r. walczył z bolszewikami. Zdemobilizowany zgłosił się pod koniec t.r. na Politechnikę Warszawską. Wydział Mechaniczny tej uczelni ukończył w 1926 r. projektem turbiny o mocy 3000 KM, opra-

cowanym pod kierunkiem prof. Wiesława Chrzanowskiego. W okresie studiów działał w Kole Mechaników Studentów Politechniki Warszawskiej; był jego przewodniczącym. Koło m.in. wyszukiwało i rozdzielało praktyki, w tym zagraniczne. T. odbył podczas studiów 3-miesięczną (1925) praktykę we francuskiej stoczni Chantier Mediteranées, a po obronie pracy dyplomowej w 1926 r. – w Zakładzie Hotchkissa w Levallois Perret, również we Francji. Pracował tam od września 1926 do marca 1927 r. jako frezer; przygotowywał się w ten sposób do objęcia pracy w polskim przemyśle zbrojeniowym.

Pracę zawodową rozpoczął w maju 1927 r. w radomskiej Fabryce Broni jako młodszy asystent szefa produkcji, a wkrótce starszy asystent na Wydziale Obróbki Mechanicznej. W kwietniu 1930 r. przeszedł do Fabryki Karabinów w Warszawie na stanowisko kierownika Wydziału Obróbki Mechanicznej. W tym czasie uruchomiono produkcję ckm Browning wz. 30 i maszyn do pisania na licencji francuskiej firmy Contin. W czerwcu 1932 r. powrócił do Fabryki Karabinów w Radomiu; został wtedy szefem inspekcji technicznej i pozostawał nim do stycznia 1936 r. Uczestniczył w uruchomieniu produkcji kbks, rewolwerów Naganta i rowerów. W Radomiu był wiceprezesem Oddziału Stowarzyszenia Inżynierów Mechaników Polskich, delegatem Towarzystwa Wiedzy Wojskowej ds. zawodowego szkolnictwa uzbrojeniowego w Radomiu. Z tytułu pracy zawodowej wyjeżdżał do zakładów przemysłu zbrojeniowego w Czechosłowacji, Belgii, Francji i Szwecji. Od lutego 1936 do listopada 1937 r. był dyrektorem technicznym Wytwórni Amunicji w Rembertowie. W grudniu 1937 r. przeniósł się do powstających właśnie Zakładów Południowych w Nisku na stanowisko szefa produkcji, a następnie wicedyrektora ds. technicznych zakładu mechanicznego, gdzie uczestniczył w uruchomieniu produkcji haubic 100 mm, armat 105 mm oraz luf i zamków do dział przeciwpancernych 37 mm.

W momencie wybuchu II wojny światowej fabryka w Stalowej Woli otrzymała rozkaz ewakuacji, którą T. sprawnie przeprowadził. Kolumny fabryczne dotarły do Lublina, a ponieważ nie było dalszych rozkazów, T. rozpuścił pracowników, a sam wrócił do Stalowej Woli, skąd wyruszył do Niska i dotarł do Janowa. W okolicy tej miejscowości napotkał szpicę ułanów z kolumny płk. Lipkowskiego, który z braku amunicji musiał rozproszyć swoich żołnierzy. Wkrótce T. dotarł do Lublina i rozpoczął pracę w Fabryce Maszyn Rolniczych „Plon" (X 1939–VIII 1943) jako inżynier warsztatowy. W fabryce tej produkowano konspiracyjnie broń dla partyzantów, m.in. miotacze ognia o wyglądzie opryskiwaczy drzewek.

W 1940 r. wstąpił do ZWZ-AK, działał w grupach przygotowujących przejęcie po wojnie zakładów przemysłu wojennego. W sierpniu 1943 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie w konspiracji pełnił obowiązki szefa Biura Wojskowego Przemysłu w strukturze AK. Występował pod pseud. „Ernest" i „Jaworski". W okresie bezpośrednio poprzedzającym powstanie warszawskie był jednym z zastępców szefa Oddziału Produkcji Konspiracyjnej Sztabu Komendy Głównej AK. W czasie powstania warszawskiego kierował, jako zastępca gen. Tadeusza Kossakowskiego, produkcją środków walki w rejonie Śródmieścia, m.in. granatów, granatników. Wykonywano także naprawy sprzętu pozyskanego ze zrzutów.

Po upadku powstania warszawskiego T. dostał się do niewoli; najpierw osadzono go w Łambinowicach, a potem wraz z 400-osobową grupą oficerów Komendy Głównej AK przewieziono go do oflagu Gross-Born (obecnie Borne Sulinowo w woj. zachodniopomorskim) k. Piły. W obozie tym znajdowało się ok. 5 tys. polskich oficerów, którzy prowadzili bardzo czynną działalność szkoleniową i kulturalną. T. prowadził kurs organizacji zarządzania, pisał artykuły do obozowych gazetek, uczestniczył w szkoleniu wojskowym. Pod koniec stycznia 1945 r.

obóz ewakuowano, a jeńcy rozpoczęli 700-kilometrowy marsz do Sandbostel, gdzie dotarli pod koniec marca, a w końcu kwietnia t.r. obóz wyzwoliły wojska brytyjskie. T. organizował szkolnictwo zawodowe dla Polaków w zachodniej strefie okupacyjnej. W grudniu 1945 r. powrócił do kraju; w Poznaniu odnalazł żonę z dziećmi.

Już w styczniu 1946 r. otrzymał nominację na dyrektora naczelnego Fabryki Wagonów i Mostów w Chorzowie, która uczestniczyła wówczas w budowie mostu Śląsko-Dąbrowskiego w Warszawie. Fabryka produkowała węglarki na potrzeby zakładów Hipolita Cegielskiego w Poznaniu, zestawy kołowe, przy współpracy fabryki w Porębie usprawniono produkcję dzięki wprowadzeniu do użytku półautomatu. W Chorzowie utworzył szkołę zawodową, zorganizował Oddział Górnośląski Stowarzyszenia Inżynierów Mechaników i Techników Polskich, wykładał w Państwowym Technikum dla Pracujących w Bytomiu.

Po uruchomieniu Fabryki Wagonów i Mostów w Chorzowie został dyrektorem Zarządu Budowy Maszyn Ciężkich w Centralnym Zarządzie Przemysłu Metalowego w Bytomiu (XI 1947–V 1948), a następnie dyrektorem inwestycji w Centralnym Zarządzie Przemysłu Metalowego w Warszawie (V 1948–VI 1949). Za przynależność do AK zdegradowano go i przeniesiono na stanowisko radcy ministra przemysłu ciężkiego (VI 1949–XII 1949). Kolejno był dyrektorem technicznym w Warszawskich Zakładach Budowy Urządzeń Przemysłowych im. Ludwika Waryńskiego (1950–1951), a potem dyrektorem technicznym Zakładów Mechanicznych „Ursus" (1951–1952). To ostatnie stanowisko musiał opuścić po kilku nieporozumieniach z Julianem Tokarskim, ówczesnym ministrem przemysłu maszynowego. Przeciwstawiał się m.in. uruchomieniu produkcji licencyjnej ciągnika „Białoruś".

W 1951 r. prof. Jerzy Bukowski, rektor Politechniki Warszawskiej, zaproponował T. objęcie Katedry Technologii Budowy Maszyn na nowo tworzonym Wydziale Mechaniczno-Technologicznym. Szybko rozbudował Katedrę, opracował programy nauczania i przygotował podręczniki akademickie: *Automatyzacja procesów technologicznych w przemyśle maszynowym* (W. 1966, 1974, tłum. węgierskie w 1969), *Technologia budowy maszyn* (W. 1970, 1972). T. w trakcie swej działalności zawodowej starał się przekonać kadrę inżynierską o istotnym znaczeniu technologii i technologów, którzy organizują produkcję w sposób zapewniający odpowiednią jakość, trwałość i możliwie najniższe koszty. Opowiadał się za rozwojem wydziałów i katedr technologicznych.

T. wypromował 11 doktorów, napisał wiele recenzji prac doktorskich i habilitacyjnych. Był prorektorem Politechniki Warszawskiej (1960–1963), sekretarzem Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (1960–1963), pełnomocnikiem ministra nauki ds. Politechniki Telewizyjnej (1966–1972). Pomagał władzom Brazylii (1965) i Algierii (1979) w organizowaniu wyższego i średniego szkolnictwa technicznego. Wiele uwagi poświęcił doskonaleniu systemu kształcenia inżynierów na uczelniach, jak również podnoszeniu kwalifikacji w ramach tzw. kształcenia ustawicznego poprzez system kursów dokształcających, w tym z wykorzystaniem przekazu telewizyjnego. Spraw związanych z organizacją szkolnictwa wyższego dotyczyła jego publikacja pt. *Organizacja szkolnictwa wyższego w Polsce* (W. 1975, 1980).

T. żywo interesował się zagadnieniami postępu technicznego i wykorzystania kadr technicznych. Jako pierwszy w kraju przeprowadził obliczenia dotyczące zapotrzebowania na inżynierów w Polsce w l. 1961–1975, które opublikował w 1958 r. w książce pt. *Obliczanie zapotrzebowania na kadry techniczne w przemyśle* (W. 1958). W swych publikacjach wypowiadał się na temat wykorzystania kadry inżynierskiej, jej roli w społeczeństwie i etyki zawodowej. Na uwagę zasługują zwłaszcza: *Inżynier. Gospodarka. Społeczeństwo* (W. 1975) i *Problemy kadr wysoko kwalifikowanych* (Wr. 1982). Był

wieloletnim przewodniczącym Rady Polskiej Fundacji Promocji Kadr.

Swoje idee propagował i realizował nie tylko na Politechnice Warszawskiej, lecz także w działalności stowarzyszeniowej. W 1957 r., po burzliwym III Zjeździe Techników, został wybrany na przewodniczącego Rady Głównej NOT i pełnił tę funkcję do 1966 r. Następnie prowadził do r. 1984 Komitet Naukowo-Techniczny ds. Doskonalenia Kadr. Organizował i prowadził do 1983 r. Olimpiadę Wiedzy Technicznej. Poza NOT czynnie działał w Towarzystwie Naukowym Organizacji i Kierownictwa (w l. 1967–1974 przewodniczący Rady Naukowej) oraz w Towarzystwie Wiedzy Technicznej (wiceprezes Zarządu Głównego w l. 1973–1983). Od 1989 r. do końca życia przewodniczył Radzie Programowej *Słownika biograficznego techników polskich*.

Od sierpnia 1947 r. był członkiem PPR, a następnie PZPR.

T. posiadał liczne odznaczenia i tytuły: SKZ z Mieczami i ZKZ z Mieczami, Krzyż Walecznych – za działalność konspiracyjną, SKZ i ZKZ (1953), KO OOP (1956), Order Sztandaru Pracy II klasy (1961) i I klasy (1966), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1967), tytuł honorowego członka Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Mechaników Polskich (1969), tytuł „Zasłużony dla Politechniki Warszawskiej" (1978), godność honorowego prezesa NOT (1983), Medale 10-, 30-, 40-lecia PL, KKomG OOP (1985). Otrzymał także tytuł doktora honoris causa Politechniki Warszawskiej (1990).

W małżeństwie (1928) z Marią Osuchowską miał 6 dzieci: Jerzego (1929) – inżyniera, Marię (1933) – architekta, Ewę (1940) – psychologa, Jana (1942) – architekta, Jarosława (1948) – informatyka i Zofię (1950) – filologa.

Zm. 23 V 1992 w Warszawie. Został pochowany na cmentarzu Powązkowskim (kwatera 41-1-19). Nazwisko profesora umieszczono na tablicy zasłużonych.

BN Warszawa, Wycinki prasowe – Tymowski Janusz. – *Informator o pracownikach nauki prowadzących badania w zakresie oświaty i wychowania*, oprac. W.J. Tarnowski, W. 1973, s. 96–97; Kopacz H., *Wspomnienia prof. Janusza Tymowskiego. Nigdy nie miałem być widzem...*, „Przegląd Mechaniczny" 1982, z. 23–24, s. 48–49 (fot.); Kastory B., *Sukces i niespełnienie. „Życie" rozmawia z prof. Januszem Tymowskim*, „Życie Warszawy" 1983, nr 183, s. 3; Legat J., Skoczyński Z., *Tymowski Janusz Ernest (1902–1992)*, [w:] *Słownik biograficzny techników polskich*, z. 6, W. 1995; Ney-Krwawicz M., *Komenda Główna Armii Krajowej 1939–1945*, W. 1990, s. 145, 231, 465, 483, po s. 224 fot.; Panek K., *Z kart 40-lecia. Pionierzy przemysłu*, „Trybuna Ludu" 1985, nr 130, s. 3; *Rozmowa Edmunda Moszyńskiego z prof. Januszem Tymowskim*, „Tygodnik Polski" 1984, nr 24, s. 8–9 (fot.); Szafarczyk M., *Janusz Tymowski (1902–1992)*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego" 1992, s. 42–44 (fot.). – Nekrologi: „Więź" 1992, nr 8, s. 159; „Życie Warszawy" z 6/7 VI 1992.

Józef Piłatowicz

U

Uherek Antoni Józef (1911–1993), dyrektor Centralnego Zarządu Gospodarki Złomem w Katowicach (od 1958 r. Centrala Gospodarki Złomem „Centrozłom"), radny MRN w Chorzowie w l. 1950–1965, działacz (później prezes) Okręgu Śląskiego PCK w Katowicach.

Ur. 15 III 1911 w Wodzisławiu Śląskim; syn Pawła i Zofii z d. Niemczyk.

W 1950 r. desygnowany do MRN w Chorzowie z ramienia PZPR (do 1954 r. członko-

wie rad narodowych pochodzili z mianowania, nie z wyborów powszechnych). Na sesji zwyczajnej MRN i kadencji (pochodzącej już z powszechnych wyborów) w dn. 18 VII 1957 w tajnym głosowaniu wybrano go na członka Prezydium tejże Rady. W wyborach do MRN II kadencji w r. 1958 wybrany został z ówczesnego okręgu wyborczego nr 2, będąc wówczas Naczelnym Dyrektorem Centralnego Zarządu Gospodarki Złomem w Katowicach. 10 II 1958 na sesji inauguracyjnej Rady wybrano go jako „członka niestałego" Prezydium MRN.

25 IV 1961 na sesji inauguracyjnej MRN III kadencji wybrany do Prezydium tejże (z adnotacją „dyrektor Centrozłomu"). W 1965 r. (MRN IV kadencji) wszedł w skład Komisji Zdrowia, Opieki Społecznej i Zatrudnienia. W MRN kolejnych kadencji już nie zasiadał. Na wszystkie kadencje wybrany z ramienia KM PZPR w Chorzowie.

W 1980 r. zawarł w Katowicach związek małżeński z Magdaleną Brańczyk.

Zm. 14 III 1993 w Katowicach.

USC w Ch., akt zgonu nr 430/93. – Dziergwa L., Moj A., *Działalność MRN w Chorzowie 1945–1976*, [w:] *Kronika miasta Chorzowa*, Ch. 1977, s. 29–40 (uchwała MRN w Chorzowie 4/8/65 z dn. 9 VI 1965). – „Życie Chorzowa" 1957, nr 31; 1958, nr 2, nr 6–7; 1961, nr 17. – nr 17(227) 26 IV–2 V 1961 r., informacje uzyskane w PCK w Katowicach.

Marcin Bojdoł

Uliczka Wilhelm (1913–1981), ciężarowiec, zapaśnik, wielokrotny mistrz Śląska i medalista mistrzostw Polski w podnoszeniu ciężarów w kategorii do 54 kg (waga „kogucia"), zawodnik KS „Mars" Wielkie Hajduki, trener ciężarowców KS „Ruch" Chorzów, radny MRN w Chorzowie w l. 1950–1952.

Ur. 28 XII 1913 w Chorzowie; syn Jana i Jadwigi z d. Heinze. Treningi rozpoczął w 1928 r. w Klubie Ciężkoatletycznym „Mars" Wielkie Hajduki (zawodnicy tego klubu uprawiali jednocześnie podnoszenie ciężarów i zapasy). W 1929 r. (będąc jeszcze w wieku juniora) zajął 3. miejsce w mistrzostwach Śląska. W rok później został już mistrzem Śląska w podnoszeniu ciężarów (tytuł utrzymał do wybuchu wojny). Brał udział w międzynarodowych meczach ciężarowców z Czechosłowacją i Łotwą. Powołany następnie do służby w WP, reprezentował wojsko w zawodach sportowych. Jako zapaśnik odnosił mniejsze sukcesy (wicemistrzostwo Śląska). W 1946 r. w pierwszych po wojnie mistrzostwach Śląska zdobył w swojej wadze 1. miejsce, a na mistrzostwach Polski – 2. miejsce. W l. 1947–1955 zdobył tytuły mistrza Śląska i 3. miejsce w Polsce. Czynnym zawodnikiem pozostawał do 1955 r.; jako ciężarowiec zaliczony został do I klasy, jako zapaśnik – do klasy II.

Karierę trenera rozpoczął w „Gwardii" Chorzów. Następnie trenował AKS Chorzów, wreszcie od 1956 r. nowo utworzoną wówczas sekcję ciężarowców KR „Ruch" Chorzów. Z „Ruchem" w 1958 r. awansował do I ligi podnoszenia ciężarów, gdzie następnie drużyna zajęła 4. miejsce. Po rozwiązaniu I ligi ciężarowców (w 1960 r. już nie funkcjonowała), drużyna pod jego kierownictwem z powodzeniem startowała w lidze śląskiej.

Zawarł związek małżeński z Marią Kowalik.

Zm. 28 XII 1981 w Chorzowie.

USC w Ch., akt zgonu 1981.1991. – Dziergwa L., Moj A., *Działalność MRN w Chorzowie 1945–1976*, [w:] *Kronika miasta Chorzowa*, Ch. 1977, s. 29–40. – „Życie Chorzowa" 1957, nr 32; 1958, nr 7; 1960, nr 7.

Marcin Bojdoł

V

Vičan Michal (1925–1986), trener piłki nożnej, w l. 1971–1976 trener KS „Ruch" Chorzów.

Ur. 26 III 1925 w niewielkiej miejscowości Hlohovec na Słowacji jako jedno z 10 dzieci miejscowego murarza. Stan badań nie pozwala na ustalenie faktów z jego dzieciństwa i młodości. Na sportową drogę wszedł po zakończeniu II wojny światowej. Jesienią 1945 r. został członkiem KS „Slovan" (w l. 1949–1956 „NV" Bratysława). Pozostał mu wierny do końca działalności zawodniczej w 1957 r. W jego barwach rozegrał 231 spotkań. Z klubem tym kolejno w l. 1949, 1950, 1951 zdobył 3-krotnie mistrzostwo Czechosłowacji. W 1952 r. zaś zdobył wicemistrzostwo tego kraju. W l. 1947–1952 10-krotnie reprezentował barwy Czechosłowacji w zawodach międzypaństwowych. Uważano go wówczas za najlepszego piłkarza słowackiego. Występował na pozycji stopera. Był znany z bardzo twardej gry. Po zakończeniu działalności zawodniczej został zaangażowany na stanowisko trenera. W tym charakterze pracował w „Elektrosvite" Nové Zámky, „Inter" Bratislava, VSŽ Košice w Koszycach, „Jednota" Trenčín w Trenczynie. Z ostatnim z wymienionych klubów awansował do finału rozgrywek Pucharu „Mitropa". W okresie 1969–1971 zajmował się szkoleniem piłkarzy „Slovan" Bratysława. W 1969 r. doprowadził ten klub do finału Pucharu Europejskiego Zdobywców Pucharów. W rozegranym w Bazylei meczu „Slovan" zwyciężył renomowany FC Barcelona wynikiem 3:2. Było to największe, jak dotąd, osiągniecie w dziejach piłki nożnej w Słowacji.

Renomowanego trenera latem 1971 r. ówczesny minister hutnictwa Ryszard Trzcionka sprowadził do KS „Ruch" Chorzów. Wraz z żoną Evą zamieszkał on w Kasynie huty „Batory". W 1976 r. z klubem tym wywalczył mistrzostwo, jak również Puchar Polski.

W kontaktach z piłkarzami był bardzo surowy. Aplikował swym podopiecznym zestaw ćwiczeń, których starsza część kadry „Ruchu" nie wytrzymała. Ta kontrowersyjna metoda okazała się jednak skuteczna, gdyż wiodła „Ruch" na europejskie salony. Dzięki zaś rozlicznym koneksjom trenera „Ruch" miał możliwość rozgrywania meczów z najbardziej znanymi europejskimi klubami piłkarskimi. Rósł w ten sposób poziom umiejętności piłkarzy. Fakt ten skłonił austriacką firmę „Puma" do w miarę systematycznego dostarczania obuwia sportowego.

V. nie cieszył się natomiast sympatią wśród działaczy klubowych. Różnił się od nich diametralnie odmiennym spojrzeniem na wkład poszczególnych piłkarzy w zwycięskie mecze i nie pozwolił np. na wynagrodzenie tych, którzy podobali się zarządowi klubu. Za jedynie godnego partnera do rozmów uważał ministra R. Trzcionkę. Obydwaj mieli podobne charaktery i takież ambicje. Kłócąc się, mieli na uwadze jedynie dobro klubu, aczkolwiek każdy widział je inaczej. Spod ręki V. wyszło wielu reprezentantów Polski na igrzyska olimpijskie w Monachium: Zygmunt Marx, Zygmunt Maszczyk i Marian Ostafiński zdobyli złote medale. W Montrealu zaś w 1976 r. Jan Beninger i Zygmunt Maszczyk wywalczyli medale srebrne.

Po wyjeździe z Chorzowa V. był trenerem greckiego klubu Aris Saloniki. Z zespołem tym wywalczył w 1980 r. wicemistrzostwo Grecji.

Miał 2 córki, z których jedna ukończyła Instytut Filozofii, druga zaś wybrała kierunek: wychowanie fizyczne.

Zm. 27 I 1986 w Bratysławie. Na pogrzebie była obecna delegacja z huty „Batory" w Chorzowie. Pamiątki po V. zgromadziło Muzeum w Hlohovcu. Jest uważany za najlepszego trenera w dziejach Słowacji.

Gowarzewski A., Waloszek J., Biliński H., *Ruch Chorzów. 75 lat „Niebieskich". Księga jubileuszowa = 75 years of „The „Blues" – history of the Ruch. The jubilee book*, Kat. 1995; *Ruch bez tajemnic. Trener Vičan odpowiada na listy czytelników*, „Goniec Górnośląski" 1975, nr 13; *[Sto] 100 pytań –[sto] 100 odpowiedzi trenera Michala Vičana*, „Goniec Górnośląski" 1975, nr 11. – Strony internetowe: Wielcy trenerzy. Michal Vičan (dostęp 31.03.2011), Michal Vičan. The free Encyclopedia (fot.); sports123football (dostęp 31.03.2011);

Antoni Steuer

Wadas Euzebiusz (1907–1981), inż. hutnik, specjalista z zakresu obróbki cieplnej metali, dyrektor huty „Batory" w Chorzowie w l. 1951–1952.

Ur. 14 VIII 1907 w Warszawie. Od 1924 r. pracował m.in. w Zakładach „Skoda" w Warszawie i Fabryce Samochodów „Ursus" we Włochach pod Warszawą (obecnie dzielnica stolicy). Z hutnictwem związał się w 1934 r., rozpoczynając pracę w hucie „Batory" na stanowisku mistrza, a później nadmistrza obróbki cieplnej. W hucie tej pracował do wybuchu wojny. We wrześniu 1939 r. podjął pracę w warszawskim „Ursusie". Po przerwie okupacyjnej, w lutym 1945 r., powrócił do huty „Batory", obejmując początkowo stanowisko zastępcy kierownika wydziału obróbki cieplnej. W 1948 r. został kierownikiem tego wydziału, a od 1 I 1951 – dyrektorem naczelnym huty „Batory". Na stanowisku tym pracował do 31 V 1952.

Dn. 1 VI 1952 stanął na czele Centralnego Zarządu Przemysłu Stali Specjalnej (CZPSS). Centralą zarządzał do chwili jej likwidacji w 1958 r. W okresie tym odbył studia na AGH w Krakowie. Od lipca 1958 r. był dyrektorem naczelnym huty „Baildon". Funkcję tę pełnił do r. 1970, Na 3 lata przed przejściem na emeryturę zatrudnił się w firmie „Intermetal" w Biurze Produkcji i Kooperacji w charakterze radcy.

Był znanym i cenionym społecznikiem, działającym w SITPH. Został wyróżniony odznaczeniami państwowymi i resortowymi, m.in. Orderem Sztandaru Pracy II klasy, ZKZ i tytułem honorowym Zasłużony Hutnik PRL.

Zm. 5 VIII 1981; spoczął na cmentarzu przy ul. Henryka Sienkiewicza w Katowicach.

Maziarski B., Jurzykowski J., *Tym, którzy odeszli. Cz. 7: Cmentarze Katowic*, Kat. 2002, s. 4–5; Słomczyński M., Wawrzyniak H., *Jednej to kuźni ludzie*, Ruda Śląska 1994, s. 20, 170–171; Widuch B., Szędzielorz G., Kędzierzawski J., Kurek R., *Huta Batory*, Ch. 1993, s. 290–291;

Jerzy Jurzykowski

Węgrzyk Zygmunt Stanisław (1932–1986), mgr inż. górnik, dr nauk technicznych, w l. 1966–1969 dyrektor kopalni „Prezydent" w Chorzowie.

Ur. 27 I 1932 w Mokrem, niewielkiej miejscowości pod Tychami w woj. śląskim. Jego rodzicami byli Alfons i Marta z d. Przyklęk. Ojciec był pracownikiem PKP. Za przynależność do Związku Powstańców Śląskich został w okresie okupacji wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec. Powrócił stamtąd dopiero po zakończeniu działań wojennych w 1945 r.

W czasie okupacji W. uczęszczał do szkoły powszechnej w Mokrem. Wkrótce po wyzwoleniu Górnego Śląska rozpoczął naukę w Gimnazjum i Liceum im. Mikołaja Kopernika w Katowicach. Uczęszczał tam do klasy o profilu matematyczno-fizycznym. Po zdaniu matury w 1949 r. rozpoczął studia na Wydziale Górniczym AGH w Krakowie. W 1952 r. został skierowany na obowiązkową praktykę górniczą, którą odbywał na katowickiej kopalni „Wujek". Po jej zakoń-

czeniu uzyskał tytuł inżyniera górniczego. Kontynuował studia i w 1955 r. obronił pracę magisterską z zakresu mechaniki górotworu. Otrzymał za nią ocenę bardzo dobrą z wyróżnieniem.

Pracę zawodową rozpoczął 15 III 1955 w kopalni „Wieczorek". Pracował tam do 1966 r., zajmując kolejno stanowiska: sztygara zmianowego (1955), sztygara oddziałowego (1955–1958), sztygara objazdowego (1958–1960), nadsztygara (1960), kierownika robót górniczych (1960–1963) i zastępcy naczelnego inżyniera (1963–1966). We wrześniu 1966 r. został powołany na stanowisko dyrektora kopalni „Prezydent" w Chorzowie. W tym samym roku jako stypendysta ONZ został wysłany na 3 miesiące do Wielkiej Brytanii. Zapoznał się tam z wieloma zagadnieniami związanymi z organizacją pracy oraz badaniami operacyjnymi, jakie prowadzone były wtedy w brytyjskim przemyśle węglowym. Wiele poznanych wówczas rozwiązań wprowadzono w kierowanym przez niego zakładzie. Utworzono sekcję badań metod organizacji pracy, zastosowano również metody programowania liniowego. W kopalni „Prezydent" skoncentrowano się na zwiększeniu wydajności poprzez wprowadzenie mechanizacji procesu wydobycia węgla. Jako jej dyrektor W. był nie tylko odpowiedzialny za wykonanie zadań planowych i wskaźników techniczno-ekonomicznych, lecz także za sprawy BHP, kontrolę wewnętrzną, organizację zakładu, szkolenia, sprawy socjalno-bytowe oraz kulturalno-oświatowe. Do jego obowiązków należało organizowanie narad wytwórczych, popieranie i rozwijanie ruchu współzawodnictwa pracy, ruchu wynalazczości i racjonalizacji. Musiał kontaktować się i ściśle współpracować z organizacjami partyjnymi i związkowymi.

W maju 1969 r. objął stanowisko dyrektora kopalni „Nowy Wirek". W t.r. został mianowany dyrektorem górniczym I stopnia. Pod jego kierownictwem kopalnia została w znacznym stopniu zmodernizowana. Nastąpił wzrost koncentracji i mechanizacji wydobycia, wprowadzono nowe obudowy zmechanizowane, kombajny ścianowe (KWB-4, KWB-RDS KR, strugi SWS-4). Uporządkowano gospodarkę złożem, wprowadzono nowoczesny system wycinki, a do podsadzania części wyrobisk zastosowano mieszaninę piasku i kamienia. W l. 1972–1974 wybudowano nowy zakład przeróbki mechanicznej.

Praca zawodowa nie ograniczyła jego działalności naukowej. Dn. 24 XI 1971 otrzymał stopień naukowy doktora nauk technicznych na podstawie rozprawy pt. „Osadzanie powierzchni wywołane eksploatacją pokładu jako ugięcie płyty na sprężystym podłożu poddanej działaniu momentu zginającego i siły poprzecznej". W 1974 został powołany na stanowisko dyrektora ds. studialno-badawczych w Głównym Biurze Studiów i Projektów Górniczych. Biuro wraz z podległymi mu przedsiębiorstwami stanowiło zaplecze studialno-projektowe, mające opracowywać plany nowych kopalń. Było to ważne zadanie, gdyż w l. 70. XX stulecia władze partyjno-państwowe położyły szczególny nacisk na wzrost wydobycia węgla kamiennego. Projektowane kopalnie miały być zakładami nowoczesnymi, o dużej wydajności (do 20 tys. t węgla na dobę). Proces wydobycia, odstawy i transportu węgla miał być całkowicie zautomatyzowany. Oprócz budowy nowych kopalń zaplanowano również gruntowną modernizację wielu istniejących zakładów górniczych.

W 1975 oraz w l. 1978–1980 W. był przewodniczącym, a także wiceprzewodniczącym (1976–1978) Komitetu Węglowego Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ. Reprezentował w niej państwa obozu socjalistycznego. W 1970 oraz w 1973 r. był delegatem PRL na sesjach Międzynarodowej Organizacji Pracy. W grudniu 1975 został dyrektorem górniczym III stopnia. Od 1 VII 1981 pracował w Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ w Genewie.

W. był członkiem wielu organizacji społeczno-politycznych, w których pełnił odpo-

wiedzialne funkcje. Należał do organizacji młodzieżowych – OMTUR (1948) i ZMP (1948–1952). Był przewodniczącym Koła Naukowego Studentów Wydziału Górniczego AGH (1953–1955), członkiem ZZG (od 1955 r.), SITG (od 1955 r.); należał do PZPR (od 1965 r.). Pełnił w niej funkcje członka egzekutywy Zakładowej Organizacji Partyjnej w kopalniach „Prezydent" i „Nowy Wirek" oraz członka egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Rudzie Śląskiej.

Otrzymał wiele wyróżnień i odznaczeń, m.in.: SKZ (1962), KK OOP (1969), KO OOP (1972), Złotą Odznakę „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1978), Złotą Odznakę im. Janka Krasickiego, Srebrną i Złotą Odznakę Przodownika Pracy Socjalistycznej oraz Złotą Odznakę Racjonalizatora Produkcji. W 1977 r. otrzymał wyróżnienie NOT za opracowanie systemu Transmag, racjonalizującego gospodarkę materiałową w resorcie górnictwa. Był również autorem patentu, 30 usprawnień oraz 28 artykułów, opublikowanych w czasopismach naukowo-technicznych.

Zm. 1 IX 1986 w Genewie.

Arch. Działu Kadr Biura Studiów i Projektów Górniczych w Kat. – Jaros J., *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945–1970)*, W.–Kr. 1973; tenże, *„Salamandra" – pamięci Kolegów Górników*, „Przegląd Górniczy" 1988, nr 11–12, s. 42; tenże, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Kat. 1984; *[Sto dziesięć] 110 lat górniczych organizacji technicznych 1892–2002*, pr. zbior. pod red. J. Malary, E. Ragusa i T. Zygadłowicza, Kat. 2002, s. 280; *[Sto sześćdziesiąt] 160 lat kopalni „Nowy Wirek". Dzieje kopalni i załogi 1824–1984*, Kat. 1984.

Adam Frużyński

Wichary Zygmunt (1928–1966), pianista, kompozytor, aranżer, akompaniator, dyrygent, bandleader, popularyzator jazzu w Polsce.

Ur. 2 IX 1928 w Wielkich Hajdukach (obecnie Chorzów) jako drugie dziecko Ryszarda i Julii (Julianny) z d. Kiolbasa (Kiełbasa). W dn. 16 IX t.r. został ochrzczony w kościele parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny jako Zygmund Stefan. Jego ojciec był kapelmistrzem.

W. początkowo grywał w różnych amatorskich zespołach o charakterze rozrywkowym. W 1954 r. wraz z grupą muzyków sympatyzujących z jazzem tradycyjnym utworzył zespół dixielandowy. Znaleźli się w nim: Norbert Jarczok, Rudolf Malcherowicz, Michał Niemira, Franciszek Okoń, Roman Tesarczyk. Podjął także współpracę z solistami – Januszem Gniatkowskim i Carmen Moreno, której talentu był odkrywcą. W ciągu lat zespół W. często zmieniał skład i współpracował z wieloma muzykami, m.in. Zbigniewem Namysłowskim, Ryszardem Gromkiem, Władysławem Jagiełłą. Grali z W. także: Janusz Mańkowski, Andrzej Szybowski, Władysław Anders, Piotr Kott, Mirosław Wójcik, Paweł Niezgoda, Zbigniew Wojciechowski, Waldemar Hajer, Tadeusz Petrow, Konrad Jargoń, Włodzimierz Kruszyński, Bruno Buczek, Stanisław Sikora. Śpiewali poza wymienionymi m.in.: Zbigniew Kurtycz, Urszula Dudziak, Bogusław Wyrobek, Toni Hardy, Rena Holm, Jeanie Johnstone, Anita Mrajska. Od debiutu płytowego w 1955 r. zespół W. zyskał dużą popularność. W tym czasie jazz w Polsce dopiero z wolna zyskiwał akceptację władz, za to przyjmowany był entuzjastycznie przez coraz szersze kręgi słuchaczy.

W. chętnie skłaniał się też w stronę muzyki rozrywkowej. Na koncertach występował m.in. z programami: „Jazz gra", „Dixieland,

swing i rock and roll", „Hot Jazz", „Soliści mają głos", „Stare i nowe", „Nie tylko w karnawale", „ABC Jazzu". W październiku 1955 r. wziął udział w „Turnieju Jazzu" w warszawskiej Hali Gwardii, w lutym 1956 r. – w turnieju Zespołów Jazzowych we Wrocławiu. W tym samym roku wystąpił na I Międzynarodowym Festiwalu Jazzowym w Sopocie, a w 1958 r. – na Międzynarodowym Festiwalu Jazzowym w Budapeszcie. Na Węgrzech gościł w tamtym okresie kilkakrotnie. W maju 1959 r. wraz z zespołem (który liczył wówczas 13 osób) występował w Brnie w Międzynarodowym Varietes „Rozmaryn". Chętnie uczestniczył w jam session z czeskimi jazzmanami. W następnym miesiącu rozpoczął trasę obejmującą 20 miast Rumunii. Śpiewali z nim wtedy: Elizabeth Charles, Carmen Moreno i René Glaneau (Roman Środa). Jan Walasek z jego zespołu szczycił się pozłacanym saksofonem, co dodawało występom komercyjnej atrakcyjności. W. z zespołem koncertował także w ZSRR, NRD, Bułgarii, Finlandii. Nagrywał dla Polskiego Radia w Opolu i Olsztynie, a także dla węgierskiego Qualitonu. W 1962 r. uczestniczył w Międzynarodowym Festiwalu Piosenki w Sopocie. W 1963 r. wystąpił w Sopocie z programem „Rytmy z kapelusza". W. opracowywał także polską muzykę ludową na potrzeby zespołów jazzowych.

9 VI 1953 w Zabrzu, gdzie wtedy mieszkał, ożenił się z Edytą Głuch. W tym samym roku urodziła się ich córka Daria (obie w l. 80. XX stulecia wyjechały do Niemiec). W 1959 r. W. przeprowadził się do rodzinnego Chorzowa. Stwierdzając, że to spełnienie jednego z jego marzeń, dodał z przekąsem, że następnym byłoby zdobycie telefonu.

Mieszkał do końca życia w Chorzowie, lecz zm. w Opolu 11 X 1966.

AAKat., Księga chrztów parafii WNMP w Chorzowie; Arch. Urzędu Miejskiego w Chorzowie; Arch. USC w Ch. – Adrjański Z., *Kalejdoskop estradowy 1944–1989*, W. 2002, s. 494; Panek W., *Encyklopedia muzyki rozrywkowej*, W. 1995, s. 244. – „Życie Chorzowa" nr 25 z 19–23 VI 1959, s. 8.

Jacek Kurek

Wicik Jan, pseud. „Dziadek" (1906–1995), konstruktor lotniczy, turysta, powstaniec śląski.

Ur. 14 V 1906 w Szarleju (obecnie Piekary Śląskie), w rodzinie Jana i Augustyny z d. Glowatz.

W Szarleju ukończył szkołę powszechną. W charakterze kuriera brał udział w III powstaniu śląskim. Po powstaniach śląskich przeniósł się do Chorzowa Starego. Tam w 1922 r. rozpoczął pracę zawodową w biurze konstrukcyjnym inż. Cyrusa Sobolewskiego. Był członkiem gniazda TG „Sokół" w Chorzowie Starym. W 1924 r. powołano go do odbycia służby wojskowej. W 2. Pułku Lotniczym w Krakowie mógł rozwijać swoje pasje konstruktorskie. Został konstruktorem awionetek. Jego maszyny pilotowane przez sierż. Działowskiego zwyciężyły w I Rajdowych Awionetkowych Ogólnopolskich Zawodach Sportowych. Po powrocie ze służby wojskowej został zatrudniony od nowa. W 1929 r. pracował na wydziale syntezy amoniaku w ZA, w l. 1931–1939 zaś w modelarni huty „Pokój" w Nowym Bytomiu (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej). Tu założył młodzieżową modelarnię lotniczą i został w niej instruktorem. Był absolwentem Śląskich Technicznych Zakładów Naukowych w Katowicach. W czasie nauki w tej instytucji odbył szkolenia szybowcowe na Górze Chełm k. Goleszowa oraz w Bezmiechowej, w Bieszczadach. W 1939 r. zaś ukończył kurs spadochronowy na Wieży Spadochronowej w Katowicach. Od 1945 r. powrócił do pracy w ZA, a w 1953 r. otrzymał nominację na kierownika Oddziału Biura Projektów i Realizacji Inwestycji PROSYNCHEM w Gliwicach z siedzibą w ZA.

Po przejściu na emeryturę w 1971 r. mógł powrócić do swoich młodzieńczych pasji, dlatego też podjął się pracy na pół etatu w warsztacie konstrukcyjnym. Tam stworzył 3 profesjonalne lotnie mięśnioloty. W 1974 r. pomimo zaawansowanego wieku zdecydował się uczestniczyć w zawodach i zlotach lotniarskich. Od 1975 r. był stałym uczestnikiem

obozów lotniarskich w Olsztynie. Drugą jego pasją była turystyka wodniacka. Jako turysta był uczestnikiem 25 spływów kajakowych na Dunajcu. W 1978 r. był najstarszym uczestnikiem imprezy. Nie zrażał się kontuzjami i zawsze wracał do swoich pasji.

Zawarł związek małżeński z Marią z d. Sławik.

Był uhonorowany Złotą Wielką Odznaką Kajakową oraz Złotą Honorową Odznaką Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego.

Zm. 22 VI 1995 w Chorzowie.

AAKat., akta metrykalne parafii Matki Boskiej Piekarskiej i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich, sygn. KM 1571; Muzeum w Chorzowie; pismo USC w Ch. z dn. 26 kwietnia 2005 r. – *Encyklopedia Chorzowa*, red. G. Grzegorek, Kat. 2009; *Latający dziadek*, „Goniec Górnośląski" 1979, nr 52.

Antoni Steuer

Wilczek Aleksander Włodzimierz (1917–1993).

Ur. 30 VI 1917 w Pudłowie (obecnie dzielnica Bogumina). Studia na Wydziale Mechanicznym Politechniki Lwowskiej przerwała mu wojna w 1939 r. Dokończył je dopiero w 1949 r. na Wydziale Mechanicznym Politechniki Śląskiej uzyskując w t.r. dyplom magistra inżyniera mechanika. W okresie 1949–1958 pracował w Elektrowni Chorzów kolejno jako kierownik Działu Kontroli i Eksploatacji oraz jako główny mechanik – zastępca głównego inżyniera. W l. 1958–1970 był zatrudniony w Zakładach Energetycznych Okręgu Południowego (ZEOPd) jako kierownik Działu Wytwarzania, a następnie główny mechanik. W 1970 r. został mianowany dyrektorem Departamentu Energomechanicznego Ministerstwa Górnictwa i Energetyki ds. remontów i części zamiennych. Po rozdzieleniu resortów górnictwa i energetyki został w 1976 r. kierownikiem Ośrodka Informatyki w ZEOPd. W 1983 r. przeszedł na emeryturę. Był czynnym członkiem Sekcji Energetycznej Stowarzyszenia Energetyków Polskich.

Zm. 12 XII 1993 w Katowicach.

USC w Kat., nr aktu zgonu 4538/1993. – *Dzieje górniczego ruchu stowarzyszeniowego (1892–2002)*, materiały zebr. i oprac. J. Malara, E. Ragus, T. Zygadłowicz, Kat. 2002, s. 281.

Jacek Czyż

Wilczewski Mieczysław Stefan (1932–1993), jeden z najbardziej utalentowanych polskich kolarzy l. 50. XX stulecia, triumfator Tour de Pologne (1953), 7-dniowy lider Wyścigu Pokoju (1954), olimpijczyk z Rzymu (1960).

Ur. 30 X 1932 w Zdołbunowie, w powiecie Równe (obecnie Ukraina). Był jedynym synem Szczepana, oficera WP zatrudnionego po zakończeniu II wojny światowej na sta-

nowisku komendanta straży przemysłowej w jednym ze śląskich zakładów przemysłowych, i Anny z d. Kummert. W l. 1939–1945 uczęszczał do szkoły podstawowej w rodzinnej miejscowości. Stamtąd z matką jako repatriant przybył na Górny Śląsk i osiadł w Bytomiu. Mieszkał w kamienicy przy ul. Józefa Lompy 3. Ojciec, który dołączył do rodziny później zm. w 1948 r. Na zakupionym przez ojca rowerze, który sam sobie przystosował do wyścigów, wystartował w 1947 r. poza konkursem w imprezie zorganizowanej przez drużynę harcerską w Bytomiu i zwyciężył. Pieniężną nagrodę przeznaczył na zakup nowego roweru, który chałupniczymi sposobami przekształcił w sprzęt wyścigowy. W 1948 r. debiutował na nim w zawodach kolarskich dla niestowarzyszonych, biorąc udział w Wyścigu o nagrodę Redakcji „Dziennika Zachodniego-Wieczoru". W 1949 r., zajmując w tej imprezie 4. miejsce, został członkiem sekcji kolarskiej Koła Sportowego „Unia". A w l. 1957–1960 – KS „Ruch" Chorzów (cała kariera sportowa z prawie 3-letnia przerwą trwała w latach 1962–?). Pod opieką chorzowskich trenerów: Ewalda Rurańskiego i → Roberta Nowoczka w 1950 r. wygrał wyścig „Dziennika Zachodniego". W tym samym roku debiutował w mistrzostwach Polski, zajmując 4. miejsce w wyścigu górskim.

W. był jednym z najbardziej utalentowanych kolarzy powojennych (obok Wiktora Standtkego, Henryka Hadasika, Grzegorza Chwiendacza, Stanisława Królaka, Henryka Łasaka, Mieczysława Ulika i Mariana Więckowskiego), którzy już w pierwszej połowie l. 50. minionego stulecia zastąpili przedwojennych mistrzów. Międzynarodowy debiut nastąpił w 1951 r. Został wówczas powołany do młodzieżowej reprezentacji Polski na I Światowy Festiwal Młodzieży i Studentów w Berlinie. Polski zespół wywalczył Srebrny Medal w wyścigu na 100 km. Indywidualnie W. zajął 14. miejsce.

W Bytomiu w l. 1947–1952 uczęszczał do średniej szkoły ogólnokształcącej Technikum Statystycznego Liceum Administracyjno-Handlowego – zapewne Technikum Ekonomicznego (?). W tej placówce od 1 XII 1948 został członkiem Związku Młodzieży Polskiej.

Po roku przerwy, spowodowanej intensywnym przygotowaniem do matury, nadal uprawiał działalność sportową. Wyrastał w atmosferze niebywałego zainteresowania Wyścigiem Pokoju (był jednym z jego bohaterów; w 1945 r., zwyciężając na dwóch pierwszych etapach, przez 6 jechał w żółtej koszulce lidera. Wówczas przylgnął do niego tytuł „elegancki lider". Na etapie z Berlina do Lipska, z powodu wielu defektów i słabej obsługi Wyścigu przez polski wóz techniczny, na niedopasowanym do jego stosunkowo wysokiego wzrostu 1,79 m rowerze stracił do nowego lidera ponad 10 min.). W imprezie tej uczestniczył czterokrotnie: w 1953 r. zajął w niej – 11. miejsce, w 1954 r. – 7., w 1955 r. wycofał się, a w 1960 r. – 13. miejsce. W klasyfikacji drużynowej był współautorem 6. miejsca w 1953 r., 2. miejsca w 1954 r. oraz 4. miejsca w 1960 r.

Został 2-krotnym wicemistrzem Polski: w 1955 r. tytuł ten zdobył w kolarskim wyścigu górskim, zaś w 1960 r. – w indywidualnym wyścigu szosowym, który został rozegrany w Rzeszowie. W tej drugiej specjalności wywalczył również Brązowy Medal w 1953 r. Największy sukces sportowy w kraju odniósł w 1953 r., wygrywając bezapelacyjnie wyścig kolarski Tour de Pologne, uważany także za wieloetapowe zawody o mistrzostwo Polski. W drugim starcie w 1955 r. został sklasyfikowany na 7. miejscu. Największym międzynarodowym osiągnięciem zaś było zdobycie Złotego Medalu na IV Światowych Igrzyskach Młodzieży i Studentów w Bukareszcie w 1953 r. W tym samym roku jeden raz w swojej działalności zawodniczej uczestniczył w Mistrzostwach Świata, które wówczas odbywały się w Lugano, w Szwajcarii. Sukcesu jednak nie odniósł.

Od 1952 r. studiował stomatologię na Akademii Medycznej w Zabrzu. Dzielenie obowiązków sportowych (udział w licznych

obozach kondycyjnych, szkoleniowych), akademickich (przekładanie zaliczeń) i rodzinnych (w czasie studiów ożenił się) doprowadziło do ich kolizji, toteż po zaliczeniu 5 semestrów 25 XI 1958 W. zakończył edukację na tej uczelni. Po 2-letniej przerwie, w 1960 r., po konfliktach ze środowiskiem sportowym, wrócił jednak na szosę i po krótkim treningu zakwalifikował się do drużyny olimpijskiej trenowanej wówczas przez chorzowianina, Roberta Nowoczka.

Na Igrzyskach Olimpijskich w 1960 r. w Rzymie brał udział w szosowym wyścigu drużynowym na 100 km. Zespół, w którym partnerami byli: Jan Chtiej, Bogusław Fornalczyk i Władysław Podobas, wywalczył 10. miejsce na 32 startujące zespoły w czasie 2:23.44,16.

U schyłku działalności zawodniczej W. podejmował różne prace zarobkowe. W l. 1958–1966 był trenerem KS „Ruch" Radzionków. W klubie tym jednym z jego wychowanków był Lucjan Lis, srebrny medalista w drużynowym wyścigu szosowym na 100 km podczas XX Letnich Igrzysk Olimpijskich w Monachium. Następnie w 1969 r. pracował jako szkoleniowiec, m.in. w sekcjach kolarskich KS „Ruch" Chorzów i GKS „Bobrek". Był także kierownikiem działu administracyjnego w przedsiębiorstwie „Haldex-Dymitrow" w Bytomiu. Zdobył uprawnienia czeladnika – fotografa. Na przełomie l. 60. i 70. XX w. był właścicielem stacji benzynowej w Piekarach Śląskich.

Wówczas dokonał historycznej i krytycznej oceny kolarstwa polskiego l. 50. Jego zdaniem brak większych sukcesów był spowodowany ograniczeniem do minimum kontaktów z czołowymi ośrodkami kolarskimi na Zachodzie Europy, zachowawczą pracą trenerów oraz niedowładem organizacyjnym.

Był żonaty. Ślub zawarł w Bytomiu 5 IX 1956 ze Stanisławą z d. Stefankiewicz. Mieli 2 synów: Marka (ur. w 1956 r.) i Witolda (ur. w 1958). W l. 70. XX w. wyjechał do USA.

Był odznaczony SKZ (1954) i uhonorowany tytułem „Mistrza Sportu" (1960).

Zm. 8 XII 1993 w miejscowości Merrit-Island (wg innych źródeł – w Cocoa, k. przylądka Canaveral na Florydzie, USA).

Arch. Dziekanatu Wydziału Stomatologicznego ŚlAM w Katowicach-Zabrzu, Akta osobowe Mieczysława Stefana Wilczewskiego (życiorys z fotografią, korespondencja organizacji sportowych i Mieczysława Wilczewskiego, protokoły zaliczeń egzaminacyjnych, indeks studencki); APKat., zespół: Śląski Okręgowy Związek Kolarski, sygn. 1; Muzeum w Chorzowie, pismo USC Bytom, z dn. 4 V 2005. – *Asy 25-lecia*, „Życie Bytomskie" 1969, nr 30; Dutkowski Z., *Co u Pana słychać? Mieczysław Wilczewski*, „Dysk Olimpijski" 1972, nr 4; *Elegancki lider nie żyje*, „Sport" 1993, nr 242; *Elegancki lider pozostał wierny kolarstwu*, „Życie Bytomskie" 1967, nr 18; Głuszek Z., *Polscy olimpijczycy 1924–1984. Leksykon*, W. 1988, s. 363 (tu brak miejsca urodzenia i daty śmierci); *Mała encyklopedia sportu*, t. 2, s. 607 (tu błędnie rok urodzenia – 1931); Klimontowicz W., *Ruch olimpijski*, s. 85 (tu błędnie: ur. 12 X 1932, zm. 10 XII 1993, Floryda); *Mieczysław Wilczewski*, „Sport" 1974, nr 26; *Na nich liczymy*, „Dziennik Zachodni" 1960, nr 102; *Nasi olimpijczycy*, „Goniec Górnośląski" 1960, nr 31; Porada Z., *Igrzyska*, s. 851; *EP Fuji, Ruch Chorzów*, s. 185 (tu błędnie dzień śmierci 10 XII?); Sieniarski S., *Wilczewski jest wrogiem piłki nożnej*, „Sport" 1953, nr 32, nr 34; *Sportowcy XV-lecia*, „Trybuna Robotnicza" 1960, nr 85; Tuszyński B., *Od Dynasów do Szurkowskiego*, W. 1986; *[Siedemdziesiąt] 70 lat Tour de Pologne*, s. 98–103; tenże, *[Sto] 100 lat Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów, [Sto] 100 lat kolarstwa polskiego*, W. 1986; tenże, *Wyścig Pokoju 1948–1988*, W. 1989; tenże, *Złota księga kolarstwa polskiego*; Weissberg K., *Z matką Wilczewskiego przy odbiorniku radiowym*, „Sport" 1954, nr 40; *Zapomniany talent znów wśród najlepszych*, „Goniec Górnośląski" 1960, nr 18. – „Życie Bytomskie" 1967, nr 18; 1974, nr 20.

Antoni Steuer

Wojda Antoni (1907–1981), nauczyciel, w l. 1946–1948 wiceprezydent miasta Chorzowa, później prezydent Bytomia i Katowic, działacz PPS, potem (od grudnia 1948 r.) PZPR.

Ur. 4 I 1907 w miejscowości Wierbce (gmina Pilica, pow. Olkusz); syn Józefa, robotnika fabrycznego, i Doroty z d. Bątkowska. W 1914 r. wstąpił do przyfabrycznej szkoły powszechnej w Wierbcach, którą ukończył w r. 1921. W r. szk. 1922/1923 uczęszczał na I kurs Państwowej Preparandy Nauczycielskiej w Skałce k. Olkusza, a następnie w r. 1923 na podstawie egza-

minu wstępnego został przyjęty na I kurs do Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Mysłowicach, gdzie 5 VI 1928 zdał egzamin dojrzałości. Dn. 1 IX 1928 został mianowany nauczycielem w Łągiewnikach Śląskich w Publicznej Szkole Powszechnej nr 1. Obok pracy w szkole działał na polu kulturalno-oświatowym oraz w miejscowej organizacji ZNP, której był prezesem przez dłuższy czas.

W l. 1932–1933 odbył Wyższy Kurs Nauczycielski w Warszawie. Z dn. 1 IX 1935 został przeniesiony do Chorzowa, do Szkoły nr 23.

Dn. 20 VII 1936 wstąpił w związek małżeński z Emilią Drabczyńską, z zawodu nauczycielką. 15 IX t.r. rozpoczął naukę w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach, który ukończył w czerwcu 1939 r.

Po wkroczeniu Niemców musiał opuścić Górny Śląsk. Od października 1939 r. ukrywał się na terenie GG, w rodzinnej wsi Wierbce (w gm. Pilica). Pracował tam jak kierownik szkoły w Wierbcach, a potem w Dobrakowie (w gm. Kidów, do 1 V 1943). Następnie wraz z żoną i synem (ur. 18 I 1941) do końca wojny musiał się ukrywać. Wśród młodzieży wiejskiej prowadził tajne nauczanie w zakresie szkoły powszechnej i średniej. Po wyzwoleniu zgłosił się 9 II 1945 do pracy w Chorzowie. 1 III 1945 został mianowany instruktorem oświatowym przy Inspektoracie Szkolnym w Chorzowie. Działał w tym okresie aktywnie w ZNP i miejscowej organizacji PPS, był organizatorem Rad Zakładowych ZNP. We wrześniu 1945 r. został powołany do MRN. Po utworzeniu w kwietniu 1946 r. Powiatowej Rady Związków Zawodowych został z ramienia ZNP członkiem jej Prezydium.

Dn. 24 VI 1946 został wiceprezydentem miasta Chorzowa i funkcję tę pełnił do 20 X 1948. Wówczas powołano go na stanowisko prezydenta miasta Bytomia; stanowisko to zajmował do 1 IV 1953.

Brał czynny udział w pracach partyjnych, najpierw jako członek egzekutywy Miejskiego Komitetu PPS w Chorzowie, zaś od roku 1947 jako jego przewodniczący. W t.r. został wybrany na członka KW PPS w Katowicach. W dn. 15–17 XII 1947 brał udział w Ogólnopolskim Kongresie PPS we Wrocławiu. Po zjednoczeniu (15 XII 1948) obu robotniczych partii został członkiem KW PZPR w Katowicach; od 1 I do 1 III 1949 pełnił funkcję kierownika Wydziału Administracyjno-Samorządowego KW PZPR.

Po kilkuletniej pracy w Bytomiu, w dn. 1 IV 1953 wybrano go na przewodniczącego Prezydium MRN w Katowicach.

W okresie tym ukończył kolejne studia. W dn. 26 VI 1961 otrzymał dyplom ukończenia studiów wyższych na Wydziale Filologiczno-Historycznym WSP w Katowicach.

Był odznaczony: KK OOP, KO OOP, SKZ, ZKZ oraz Śląskim Krzyżem Powstańczym.

Zm. 17 IX 1981 w Katowicach.

Arch. Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach, sygn. W–1191. – *Bytom. Zarys rozwoju* miasta, Pr. zbior. pod red. W. Długoborskiego, W.–Kr. 1979, s. 543; Drabina J., *Historia Chorzowa 1257–2000*, Ch. 2007, s. 300 (tam informacja, że pełnił obowiązki wiceprezydenta miasta Chorzowa od 26 VI 1946 do 19 XI 1948); Kantyka J., *Burzliwe lata. Z dziejów ruchu socjalistycznego na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1939–1948*, W.–Kr. 1977, s. 447.

Zbigniew Kapała

Wojtyczek Franciszek Józef (1901–1983), nauczyciel Miejskiego Instytutu Kształcenia Handlowego w Chorzowie, wieloletni dyrektor szkół zawodowych, które wraz z zapotrzebowaniem rynku pracy ulegały przekształceniom.

Ur. dn. 16 VIII 1901 w Krośnie, woj. lwowskie (obecnie woj. podkarpackie); syn Jana, robotnika, i Julii ze Skrzypkowskich, córki chłopa małorolnego. Edukację rozpoczął w wieku 7 lat w szkole podstawowej, a następnie kształcił się w szkole realnej w Krośnie. W 1920 r. zdał maturę.

Od września 1920 do sierpnia 1921 r. pracował w Banku Przemysłowym w Krośnie. W październiku t.r. zapisał się na Kurs Abiturientów przy AH we Lwowie. Po zakończeniu kursu podjął tamże studia w Wyższej Szkole Handlu Zagranicznego. W 1924 r. zdał egzamin dyplomowy. Podczas studiów mieszkał na prywatnej stancji we Lwowie, utrzymymując się z prowadzonych korepetycji. W czasie wakacji zaś pracował w banku lwowskim. Jako dyplomowany absolwent Wyższej Szkoły Handlu Zagranicznego we Lwowie przeniósł się na Śląsk, gdzie kształtowało się polskie szkolnictwo. W l. 1924–1939 pracował jako nauczyciel przedmiotów zawodowych (towaroznawstwa, arytmetyki i księgowości) w Miejskim Instytucie Kształcenia Handlowego w Chorzowie.

W r. 1927 ożenił się z Heleną Bieniówną i zamieszkał w Chorzowie. Mieli 2 dzieci: córkę Janinę, która ukończyła Miejski Instytut Kształcenia Handlowego i Akademię Ekonomiczną w Katowicach, potem pracowała w banku, oraz syna Stanisława, który został lekarzem.

W 1936 r. W. otrzymał dyplom Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie, który nadawał mu pełne kwalifikacje pedagogiczno-zawodowe do nauczania w średnich szkołach i na kursach zawodowych. Jako pełnozatrudniony nauczyciel pełnił opiekę nad samorządem szkolnym i kołem absolwentów Miejskiego Instytutu Kształcenia Handlowego. W realizacji zadań opiekuńczych wykazał się dobrą organizacją imprez szkolnych, umiejętnie łącząc cele wychowawcze z patriotycznymi i obywatelskimi. Czynnie uczestniczył w pracach pozaszkolnych środowiska: w l. 1933–1939 pracował w TCL, pełniąc funkcję skarbnika i członka Zarządu, w okresie 1934–1939 był członkiem Zarządu Okręgowego Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Zawodowych w Katowicach, początkowo jako sekretarz, a następnie skarbnik.

Podczas okupacji przebywał w Krośnie; w l. 1940–1944 pracował tamże jako nauczyciel przedmiotów zawodowych w Miejskiej Szkole Handlowej.

Po wyzwoleniu, w czerwcu 1945 r., zgłosił się ponownie do Miejskiego Instytutu Kształcenia Handlowego w Chorzowie, gdzie otrzymał posadę nauczyciela przedmiotów zawodowych. Wyróżniał się w pracy pedagogicznej jako dobry i utalentowany nauczyciel, organizator wielu zajęć ponadprogramowych. Cieszył się bardzo dobrą opinią, był niezwykle szlachetnym i skromnym człowiekiem. Jako fachowiec obdarzany był zaufaniem. szacunkiem i poważaniem środowiska szkolnego, miejskiego oraz uznaniem władz szkolnych. Władze oświatowe doceniały jego niezwykłe zdolności pedagogiczne i organizacyjne, powierzając kierownicze stanowiska w szkolnictwie handlowym i ekonomicznym: 1946–1948 kierownik Ośrodka Metodycznego Okręgu Katowickiego; 1949–1951 kierownik Liceum Administracyjno-Handlowego przy Państwowym Zakładzie Kształcenia Handlowego w Chorzowie; 1951–1955 zastępca dyrektora Technikum Ekonomicznego i Gastronomicznego w Chorzowie; w 1955 r. na wniosek dyrektora szkoły, mgr. T. Karbowiaka, Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego w Katowicach przyznało W. tytuł profesora; 1955–1970 dyrektor Technikum Ekonomicznego i Zasadniczej Szkoły Handlowej w Chorzowie.

W 1970 r. przeszedł na emeryturę i nadal pracował jako nauczyciel, w niepełnym wymiarze godzin do 1977 r. Był jednym z nielicznych nauczycieli, który w chorzowskiej szkole przepracował 47 lat, w tym w strukturach kierowniczych – 23 lata. Jako nauczyciel przepracował 51 lat w szkolnictwie zawodowym o profilu ekonomiczno-handlowym. Jego sumienna i odpowiedzialna praca przy-

czyniła się do budowania solidnych fundamentów polskiego szkolnictwa zawodowego na Śląsku, a przede wszystkim w Chorzowie. Wychował całe przedwojenne i powojenne pokolenia młodzieży w zawodzie handlowiec i ekonomista jako solidnych i niezbędnych specjalistów w handlu, szeroko rozumianej administracji, bankowości i własnej działalności gospodarczej.

Przez cały okres pracy nauczycielskiej aktywnie działał w środowisku nauczycielskim, dzieląc się swoim doświadczeniem oraz pełniąc odpowiedzialne funkcje: jako członek ZNP był przewodniczącym Sekcji Nauczycieli Szkół Zawodowych w Chorzowie, po wojnie był aktywnym członkiem Zarządu ZNP Oddziału Miejskiego w Chorzowie; przez kilka kadencji pracował jako członek Zarządu Oddziału Miejskiego, następnie jako przewodniczący Komisji Rewizyjnej.

Za wzorową, nienaganną i wieloletnią pracę został odznaczony m.in.: Medalem 10-lecia PL (1955), ZKZ (1957), Złotą Odznaką ZNP (1962), Złotą Odznaką „Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego" (1963), Złotą Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego (1964), KK OOP (1969), Medalem 200. rocznicy powołania Komisji Edukacji Narodowej (1973), Medalem 30-lecia PL (1974), a także uhonorowany tytułem „Zasłużony Nauczyciel PRL" (1975).

Po zakończeniu pracy zawodowej przeniósł się do Krosna, gdzie zamieszkał wraz z rodziną syna Stanisława.

Zm. w 1983 r., w wieku 82 lat. Jego mogiła znajduje się na cmentarzu w rodzinnym Krośnie.

Materiały arch. Zespołu Szkół Ekonomicznych w Chorzowie, wywiady z byłymi współpracownikami F.J. Wojtyczki. – Kauczyński L., *Wychowawca kilku* pokoleń, „Goniec Górnośląski" 1970, nr 29.

Józefa Dziadek-Wilk

Wójcik Andrzej (1904–1981), inż. metalurg, prof. nadzw. w Instytucie Mechaniki Precyzyjnej w Warszawie, znawca stali do wyrobu szyn kolejowych i stalowych sprężyn śrubowych.

Ur. 4 XI 1904 w miejscowości Żuklin (obecnie pow. Przeworsk, woj. podkarpackie); syn Michała, małorolnego chłopa, i Marii z d. Majkut. Ukończył klasyczne gimnazjum w Jarosławiu (1925), a następnie Wydział Hutniczy AG w Krakowie z dyplomem inżyniera metalurga (1930). Rok przed uzyskaniem dyplomu rozpoczął pracę na stanowisku asystenta kierownika pracowni metalograficznej Centralnego Laboratorium PWU w Warszawie. Tu, pod opieką wybitnego metaloznawcy, prof. Iwana Feszczenki-Czopiwskiego, wykonał pracę dyplomową pt. „Azotowanie stali przez amoniak i zjawiska starzenia", którą wydrukowano w pierwszym zeszycie „Prac Badawczych PWU" (1931). W Centralnym Laboratorium zajmował się: uruchomieniem azotowania sprawdzianów w Fabryce Sprawdzianów (wchodziła również w skład PWU), zwiększeniem twardości warstwy azotowanej za pomocą kulowania na świeżo zakupionej przez Politechnikę Warszawską maszynie pod nazwą „Cloudburst". Badania te opisał w trzech publikacjach: *Azot w stali* („Przegląd Górniczo-Hutniczy" 1931), *Studium nad wahadłem Herberta* („Mechanik" 1932), *Utwardzanie powierzchniowe stali na maszynie „Cloudburst"* (Przegląd Techniczny" 1933).

W marcu 1935 r. przeniesiono W. służbowo do Fabryki Amunicji w Skarżysku-Kamiennej na stanowisko kierownika Zakładu Badawczego, gdzie pracował do wybuchu II wojny światowej. Rozwiązał w tej fabryce kilka ważnych problemów: ustalił przyczyny pękania szyjek łusek amunicji karabinowej w magazynach mobilizacyjnych i wziął udział w ich wyeliminowaniu w bieżącej produkcji amunicji, uruchomił produkcję zgniotków artyleryjskich (kreszerów) przez opracowanie WT na pręty miedziane i opracował technologię wyżarzania zgniotków w atmosferze CO_2, zbadał przyczyny lokalnej kruchości krajowego drutu spiżowego na sprężyny zapalnikowe i uruchomił produkcję tegoż drutu w Fabryce Amunicji, zbadał pochodzenie wad materiałowych oraz przyczyny

niejednorodności struktury w prętach mosiężnych do wyrobu toczonych elementów zapalników. Ten ostatni temat opracował po kilkumiesięcznym pobycie (1933) w szwajcarskiej fabryce Selve w Thun. Badania i obserwacje w tejże fabryce zainspirowały W. do napisania obszernej pracy pt. *Zagadnienia technologiczne i jakościowe mosiądzu prętowego*, opublikowanej dopiero po II wojnie światowej (Kat. 1947). W języku czeskim książka ukazała się w 1952 r.

W okresie międzywojennym 1936–1937 opublikował na łamach „Przeglądu Mechanicznego" 3 artykuły: *Trudności spotykane przy wyrobie sprężyn śrubowych i przyczyny tychże*, *Obrabialność plastyczna mosiądzów na gorąco*, *Przeciąganie, jego czynniki i płynięcie materiału w metryczce a jakość drutu*. Następny artykuł pt. *Zagadnienie gazów w miedzi, mosiądzu, spiżu i brązie cynowym* przygotował do druku, ale wybuch II wojny światowej spowodował, że opublikował go dopiero w 1946 r. na łamach czasopisma „Hutnik". Niemal wszystkie publikacje były poprzedzone referatami wygłoszonymi na zebraniach odczytowych lub na zjazdach Stowarzyszenia Inżynierów Mechaników Polskich. Uczestniczył w Konferencji Metaloznawczej w Düsseldorfie (1937).

Pracował również nad zagadnieniami stalowniczymi, dotyczącymi zwłaszcza produkcji rdzeni i skorup pocisków przeciwpancernych oraz jakości stalowego drutu patentowego do wyrobu sprężyn zapalników. Na uwagę zasługuje wyjaśnienie przyczyn tzw. „przebić" spłonek mosiężnych i wyeliminowanie tego zjawiska przez wprowadzenie próby rtęciowej do bieżącej kontroli spłonek.

Podczas okupacji zawodowo nie pracował. Nie zgłosił się do Fabryki Amunicji i odmówił w niej pracy także w momencie aresztowania po godzinie policyjnej. W celu zdobycia środków utrzymania założył sklep z kwiatami w Skarżysku-Kamiennej. Zagrożony aresztowaniem opuścił to miasto w październiku 1942 r. i do końca wojny ukrywał się w stronach rodzinnych.

W lipcu 1945 r. został kierownikiem laboratorium huty „Kościuszko" w Chorzowie, a na początku stycznia 1946 r. awansował na stanowisko kierownika Działu Kontroli Technicznej w tymże zakładzie. W początkach listopada 1954 r. przeniesiono go służbowo do huty „Batory" w Chorzowie, gdzie objął kierownictwo Zakładu Badawczego. Zajął się wówczas niską jakością szyn kolejowych, która była przyczyną licznych reklamacji ze strony PKP – szyny nader często pękały podczas silnych mrozów. Świeżo walcowane szyny miały bardzo niskie własności plastyczne. W. postawił wtedy tezę, że przyczyną tych zjawisk była nadmierna zawartość wodoru i udowodnił ją w dysertacji doktorskiej pt. „Zagadnienia wodoru w stali szynowej", obronionej w 1960 r. w AGH w Krakowie. Wykazał w niej po raz pierwszy w świecie, że przyczyną niskiego wydłużenia próbek z główki szyn świeżo walcowanych jest rzeczywiście wysoka zawartość wodoru. Do badań nad tym zagadnieniem zaprojektował i wykonał urządzenie do oznaczania zawartości wodoru w całych próbkach wytrzymałościowych o średnicy pomiarowej 20 mm. Na urządzenie to otrzymał świadectwo na wzór użytkowy (Nr 14755 z 1962 r.). Dobra znajomość roli wodoru w stali pozwoliła W. na szybkie usuwanie trudności produkcyjnych huty „Batory", gdyż były one spowodowane najczęściej nadmiernym nawodorowaniem stali.

Zaprojektował też urządzenie do próżniowego odlewania stali. Przyczynił się do szybkiego opanowania produkcji odkuwek na wykorbienia wałów okrętowych, po załamaniu się jej z chwilą wprowadzenia warunków Lloyda w przebudowie statków dla armatorów zachodnich. Dokonał tego przez dostatecznie długie przeciwwodorowe wygrzewanie odkuwek. Badania te wykorzystał w pracy habilitacyjnej pt. „Rola wodoru w anizotropii własności plastycznych cienkich odkuwek okrętowych", którą obronił w 1965 r. na Wydziale Mechanicznym Technologicznym Politechniki Warszawskiej.

Praca w tych przedsiębiorstwach hutniczych owocowała kilkoma artykułami, opublikowanymi na łamach „Hutnika" np.: *Zagadnienia stalownicze szyn kolejowych* (1949), *Zagadnienia walcownicze i jakościowe szyn kolejowych* (1950), *Powierzchniowe hartowanie główki szyn kolejowych* (1951), *Urządzenie do oznaczania wodoru w stali* (1962), *Problem wodoru w odkuwkach na korby wałów okrętowych* (1963), *Zagadnienie oznaczania wodoru w stali* (1963), *Wyniki jakościowe próżniowego odlewania stali w hucie „Batory"* (1963), *Wodór w stali szynowej* (1964). Wygłosił kilka referatów na konferencjach organizowanych w Instytucie Metalurgii Żelaza.

W październiku 1964 r. opuścił hutę „Batory" i przez krótki okres (do 15 XII 1964) pracował na stanowisku szefa produkcji gospodarstwa pomocniczego Katedry Metaloznawstwa Politechniki Warszawskiej. Stąd przeniósł się do Pracowni Stali Konstrukcyjnych i Specjalnych Instytutu Mechaniki Precyzyjnej w Warszawie, gdzie skoncentrował się na badaniach dotyczących poprawy jakości produkcji maszyn i urządzeń, a szczególnie na poprawie jakości drutów sprężynowych i sprężyn, jakości stali szybkotnącej. Badania nad jakością sprężyn objęły zagadnienia materiałowe, technologiczne i konstrukcyjne. Opracował projekty nowelizacji norm na walcówkę oraz drut sprężynowy w 1967 r. i dopilnował ich aktualizacji w postaci normy PN–71/H–92602 na walcówkę, jak też normy PN–73/M–80055 na drut patentowany specjalnego przeznaczenia. Podsumowaniem badań w tych zakresach była monografia pt. *Zagadnienia materiałowe, technologiczne i konstrukcyjne w produkcji stalowych sprężyn śrubowych* (W. 1979). Problemom tym poświęcił kilkadziesiąt opracowań w postaci tematów naukowo-badawczych i ekspertyz materiałowo-technologicznych.

Liczne prace naukowo-badawcze W. zostały wdrożone i przyniosły konkretne efekty finansowe, np. ustalenie przyczyny pęknięcia korbowodu głównego silnika lotniczego oraz przyczyny zniszczenia zębów azotowanych reduktora silnika lotniczego. Pierwsze orzeczenie uchroniło WSK – Kalisz od zabrakowania co najmniej 100 korbowodów, będących już częściowo w eksploatacji, natomiast drugie orzeczenie dało podstawę do odrzucenia zagranicznej reklamacji oraz wynikających z niej konsekwencji. W Fabryce Samochodów Ciężarowych w Lublinie ustalił przyczynę urywania się śrub piasty koła samochodu produkowanego w tej fabryce.

Poza działalnością badawczą zajmował się dydaktyką, prowadził wykłady z wybranych tematów na studiach podyplomowych organizowanych przez Politechnikę Warszawską (1967–1976) i Wojskową Akademię Techniczną (1971). Przez 6 lat wykładał metaloznawstwo i obróbkę cieplną w Pomaturalnej Szkole Technicznej, kształcącej techników tej specjalności.

W uznaniu całokształtu działalności naukowej otrzymał w 1974 r. tytuł profesora nadzwyczajnego nauk technicznych.

Wkrótce (1975) przeszedł na emeryturę, ale pracował w Instytucie Mechaniki Precyzyjnej na części etatu i pozostał członkiem (od 1968 r.) Rady Naukowej tego Instytutu.

W małżeństwie z Wilhelminą z d. Mazurkiewicz (zm. w 1949 r.) miał 2 córki: Aleksandrę – dziennikarkę, i Zofię – chemika. Powtórnie ożenił się w 1963 r. z Krystyną z d. Cofała, obecnie Pełczyńska, absolwentką Technikum Fotograficznego, wieloletnim pracownikiem Pracowni Fotograficznej Instytutu Technologii Bezwiórowych na Wydziale Mechanicznym Technologicznym Politechniki Warszawskiej.

Zm. 18 I 1981; pochowany na cmentarzu wojskowym na Powązkach (kwatera C–37).

Arch. PWarsz.., Akta osobowe, sygn. 2808 – Wójcik Andrzej; Informacje żony. – *Księga pamiątkowa wychowanków i wychowawców Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (1919–1979)*, Kr. 1979, s. 205. – „Metaloznawstwo i Obróbka Cieplna" 1979, nr 40 (fot.). – Nekrolog: „Życie Warszawy" 1981, nr 21.

Józef Piłatowicz

Wójcik Witold (1894–1966), mgr inż. górnik.

Ur. 13 X 1894 w Puławach na Lubelszczyźnie; syn Juliana. Studia rozpoczął w Instytucie Górniczym w Jekaterynosławiu (Rosja). Ukończył je w 1923 r. w Krakowie, pisząc pracę dyplomową pod kierunkiem prof. Henryka Czeczotta – wcześniejszego wykładowcy AG w Petersburgu, a od 1922 r. – prof. zw. AG w Krakowie. W listopadzie 1923 r. podjął pracę w kopalni „Król" w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów) na stanowisku inżyniera ruchu. Do czerwca 1927 r. piastował w niej stanowiska technika systemu wentylacji oraz kierownika stacji ratowniczej. Najprawdopodobniej w tym też czasie został członkiem Polskiego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Województwa Śląskiego (wcześniej Związku Inżynierów i Techników Województwa Śląskiego), którego okres działalności przypadał na l. 1922–1939. Stowarzyszenie miało swoje koła w Bielsku, Katowicach, Królewskiej Hucie, Rybniku, Tarnowskich Górach. W. brał udział w zebraniu założycielskim, które wyłoniło pierwszy zarząd. Zadaniem Stowarzyszenia (poza edukacją techniczną i działalnością oświatowo-kulturalną) było zorganizowanie polskich kadr oraz ich przygotowanie do przejęcia i spolszczenia przemysłu na Górnym Śląsku. W l. 1927–1931 pracował na stanowisku kierownika głębienia szybów oraz inspektora ruchu w Towarzystwie Akcyjnym dla Budowy Kopalń i Szybów w Królewskiej Hucie. W maju 1931 r., po kilkumiesięcznej przerwie w pracy zawodowej, objął stanowisko kontrolera technicznego w Konwencji Węglowej w Katowicach. W r. 1934 został kierownikiem technicznym w chorzowskiej Metallonii, zajmującej się prowadzeniem robót górniczo-budowlanych.

Wybuch wojny pozbawił go pracy. Po blisko półrocznej przerwie udało mu się zdobyć stanowisko dozorcy dołowego w kopalni rudy żelaza „Joanna" w Żychcicach. W listopadzie 1940 r., jako pracownik biurowo-techniczny, zatrudniony został w Ingenieuer-Büro Rösenauer w Sosnowcu, by następnie w 1942 r. przejść do Elektromechanische Werke Ingenieur w Dąbrowie Górniczej, gdzie pracował do marca 1944 r. Do końca t.r. był jeszcze dozorcą w Oberschlesische Chumstewerke w Katowicach, a następnie w Bauunternehmen A. Furmanek w Wojkowicach-Komornem.

W lutym 1945 r. został dyrektorem i kierownikiem ruchu w kopalni „Radzionków" w Radzionkowie. Następnie, w grudniu t.r. podjął pracę w Zakładach Górniczych Nowy Orzeł Biały, gdzie został dyrektorem technicznym. W r. 1948 przeszedł do Centralnego Zarządu Kopalń Rud Nieżelaznych Katowice – Bytom, gdzie pełnił funkcje inspektora ruchu i kierownika działu kopalń miedzi. Działalność na tym stanowisku wprowadziła go w poczet twórców oraz kadry kierowniczej polskiej miedzi (dzisiejszego KGHM Polska Miedź S.A.) W 1949 r. rozpoczął pracę w Zakładach Górniczych „Konrad" w Raciborowicach, gdzie został dyrektorem budowy, głównym inżynierem oraz kierownikiem ruchu. Od 1953 r. związał się z Biurem Projektów Metali Nieżelaznych „Biprometi" w Katowicach. Tam też do r. 1964 pełnił funkcję głównego projektanta, starszego inżyniera dokumentatora, głównego specjalisty. Do licznych zmian miejsc zatrudnienia W. dodać należy jeszcze epizod związany z Przedstawicielstwem Budowy Kopalń Rud Bytom z l. 1953–1955, gdzie pełnił obowiązki kierownika kontroli technicznej i starszego inżyniera budowy. W r. 1964 przeszedł na emeryturę.

Zm. 14 II 1966 w Katowicach.

Jaros J., *Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie (1136–1976)*, W.–Kr. 1978; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło Kr. 1979; Piłatowicz J., *Ruch stowarzyszeniowy inżynierów i techników polskich do 1939 r.*, t. 2: *Słownik polskich stowarzyszeń technicznych i naukowo-technicznych do 1939 r.*, W. 2005. – Internet: http://www.50lat.kghm.pl/index,ludzie,302.html (stan z dnia 16 VI 2011).

Miłosz Skrzypek

Wróbel Henryk Franciszek (1913–1984), lekarz ogólny i górniczy.

Ur. 24 X w Woli Pękoszewskiej, pow. Skierniewice. Był synem Wincentego, zarządcy w rolnictwie, i Michaliny z Gromadzkich.

Gimnazjum im. Joachima Lelewela ukończył w Warszawie. Od 1932 r. studiował w Szkole Podchorążych Sanitarnych CWSan w Warszawie, którą ukończył w 1938 r. w stopniu podporucznika. Równolegle, jako podchorąży, studiował medycynę na Wydziale Lekarskim UW, gdzie dn. 30 IX 1938 otrzymał dyplom lekarza. Staże podyplomowe odbywał w wojskowym 7. Szpitalu Okręgowym w Poznaniu. W lipcu 1939 r. został powołany przez komendanta CWSan na obóz szkoleniowy we wsi Rudna pod Lubomlem, a w sierpniu t.r. został zmobilizowany do WP. W wojnie obronnej 1939 r. brał udział jako lekarz 7. Batalionu Strzelców w Armii „Poznań". Po kampanii wrześniowej pracował w oddziale chirurgicznym Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie. W październiku 1940 r. podjął pracę kierownika ośrodka zdrowia w Nadarzynie k. Warszawy. Współpracował z AK. Po upadku powstania warszawskiego w Nadarzynie zorganizował szpital dla wysiedlonych z Warszawy.

Po wojnie, w maju 1945 r., osiedlił się na stałe w Chorzowie. Był lekarzem domowym Ubezpieczalni Społecznej, dodatkowo: od 1946 r. lekarzem górniczym w KWK „Prezydent" i od 1948 r. – lekarzem szkolnym w Miejskim Ośrodku Zdrowia w Chorzowie. Od 1955 r. został pierwszym kierownikiem i organizatorem Oddziału Górniczej Służby Zdrowia w Wydziale Zdrowia w Prezydium WRN w Katowicach i na tym stanowisku był współtwórcą górniczej służby zdrowia. W 1956 r. uzyskał specjalizację II stopnia w zakresie medycyny przemysłowej. W 1961 r. został organizatorem i kierownikiem Obwodowej Przychodni Górniczej KZPW, którą kierował przez 2 lata. Od 1 I 1963 był kierownikiem Zakładu Leczniczo-Zapobiegawczego przy KWK „Prezydent". Z dn. 1 II 1968 przeszedł na emeryturę, ale do 1982 r. w niepełnym wymiarze godzin pracował w Międzyzakładowej Przychodni Specjalistycznej przy KWK „Gottwald" w Katowicach. Był członkiem Śląskiej Izby Lekarskiej aż do jej likwidacji w 1950 r. i Koła w Chorzowie PTL.

Odznaczony był m.in.: KK OOP, ZKZ, Odznaką za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia. Miał tytuł Dyrektora Górniczego II stopnia.

Ożenił się w 1940 r. z Danutą Wolikowską. Mieli 2 córki: Martę i Małgorzatę.

Zm. 29 IV 1984 w Chorzowie; pochowany na cmentarzu w Chorzowie Starym.

Arch. Śląskiej Izby Lekarskiej w Katowicach, teczka personalna; Relacje ustne: Danuty Wróbel, zam. w Chorzowie, z l. 80. XX w.; dr. Tadeusza Krawieckiego, zam. w Chorzowie, z 2010 r. – Bayer S., *Nie byłem Kolumbem*, W. 1977, s. 12–13; Brożek K., *Polscy lekarze na Górnym Śląsku i Śląsku Cieszyńskim od końca XIX do połowy XX wieku*, Kat. 2009, s. 320; Felchner A., *Służba zdrowia Wojska Polskiego (od jesieni 1918 r. do mobilizacji w 1939 r.)*, cz. 2, Łódź 1990, s. 515; *Górnicza służba zdrowia województwa katowickiego w latach 1962–1971*, Kat. 1972, s. 12–13, 20; *Podchorążowie z Ujazdowa. Wspomnienia Szkoły Podchorążych Sanitarnych 1922–1939. W 50. rocznicę założenia Szkoły*, oprac. B. Markowski, Londyn 1972, s. 449; *Polski almanach medyczny na rok 1956*, oprac. Z. Woźniewski, W. 1957, s. 388; Sitek M., *Wróbel Henryk Franciszek*, [w:] *Słownik medycyny i farmacji...*, t. 2, Kat. 1999, s. 280, fot.; *Spis fachowych pracowników służby zdrowia*, W. 1964, s. 394; Wankiewicz R., *Ocena pracy służby zdrowia w czasie wojny obronnej 1939 roku*, Bydgoszcz 1987, s. 75 – Nekrologi: „Dziennik Zachodni" nr 103 z 2 V 1984, s. 7; nr 104 z 3 V 1984, s. 7; nr 105 z 4 V 1984, s. 6; „Służba Zdrowia" nr 20 z 13 V 1984, s. 7.

Krzysztof Brożek

Wrzesień Kazimierz (1909– ?), inż. metalurg, w l. 1945–1950 szef wydziału walcowni blachy grubej w hucie „Batory" w Chorzowie.

Ur. 5 XI 1909 w sosnowieckiej dzielnicy Środula, w rodzinie Antoniego i Józefy z d. Machura. Uczęszczał do Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego w Sosnowcu, a następnie od 1932 r. studiował na Wydziale Hutniczym AG w Krakowie. Tam 4 VI 1934 obronił pracę dyplomową na seminarium inż. Adama. Stupnickiego (nr dyplomu – 935). Po ukończeniu studiów pracował od kwietnia 1936 do sierpnia 1937 r. jako asystent w Katedrze Wielkich Pieców AG w Krakowie, następnie od września 1937 do czerwca 1939 jako asystent w Państwowej Szkole Górniczo-Hutniczej w Dąbrowie Górniczej, wreszcie od czerwca do września 1939 r. w hucie Trzyniec, pełniąc funkcję asystenta stalowni. Zmobilizowany jako podporucznik piechoty walczył w kampanii wrześniowej. Do niewoli niemieckiej dostał się 20 IX 1939 pod Cieszanowem. Przewieziony do obozu jenieckiego IIC Woldenburg, przebywał w nim od 23 IX 1939 do 1 II 1945. Po wyzwoleniu z obozu przybył na Górny Śląsk. Tu w lutym 1945 r. podjął pracę jako szef wydziału blachy grubej w hucie „Batory" i pracował tam do października 1950 r. Następnie przeniósł się do Huty im. Bolesława Bieruta w Częstochowie na stanowisko głównego inżyniera, na którym pracował od października 1950 do sierpnia 1951 r., następnie od sierpnia 1951 do lipca 1952 r. piastował stanowisko naczelnego dyrektora. Od lipca 1952 do maja 1954 r. wrócił na stanowisko głównego inżyniera. Po tych doświadczeniach przeniósł się na Górny Śląsk, obejmując w okresie od maja 1954 do października 1955 r. stanowisko szefa produkcji w hucie „Kościuszko". Jednocześnie od września 1951 do września 1955 r. pracował na Politechnice Częstochowskiej jako kierownik Zakładu Walcownictwa. Od października 1955 do maja 1964 r. pełnił obowiązki dyrektora zakładu hutniczego huty „Stalowa Wola". Od maja 1964 do września 1968 przebywał w Moskwie w siedzibie Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej jako ekspert oddziału metalurgii żelaza, po czym wrócił na Górny Śląsk, by od września 1964 do 31 V 1972 piastować stanowisko dyrektora ds. produkcji w hucie „Kościuszko" w Chorzowie, a następnie przejąć obowiązki kierownika w hucie „Katowice", które pełnił od 1 VI 1972 do 31 III 1977. Po tym okresie przeszedł na emeryturę.

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach – Opolu, zesp. WWSt, sygn. WWSt – Oflag II D, I 80, pag. 166; sygn. WASt – Oflag XI B, t. 1. – *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1939, s. 207.

Bogdan Cimała

Wrześniowski Romuald (1912–1981), inż. mechanik, w l. 1946–1979 współorganizator, a następnie dyrektor techniczny Przedsiębiorstwa Energomontażowego Przemysłu Węglowego w Chorzowie, pracownik naukowy Politechniki Częstochowskiej.

Ur. 12 X 1912 w Mikulinie na Wołyniu (obecnie Ukraina). Po ukończeniu gimnazjum w Zdołbunowie rozpoczął studia na Wydziale Mechanicznym Politechniki Lwowskiej, gdzie w kwietniu 1937 r. uzyskał dyplom inżyniera mechanika na podstawie pracy z zakresu kotłów okrętowych. Jeszcze na studiach w lipcu 1936 r. zasiadał w Komitecie Organizacyjnym I Ogólnopolskiego Zjazdu Inżynierów. Zjazd ten wytyczył kierunki rozwoju NOT.

Po studiach odbył służbę wojskową w Modlinie i wziął udział w kampanii wrześniowej 1939 r. W latach okupacji pracował we Lwowie, a następnie w Krakowie w dozorze kotłowym.

Po przybyciu na Śląsk podjął pracę w DOKP Katowice jako rzeczoznawca ds. kotłowych, ale wkrótce wraz z kolegą ze studiów – Bronisławem Kryszczukajtisem, zorganizował w Chorzowie Przedsiębiorstwo Energomontażowe Przemysłu Węglowego. Miał wielki udział w powstaniu i rozwoju tego przedsiębiorstwa, pełniąc w nim w l. 1946–1979 funkcję dyrektora technicznego oraz głównego inżyniera ds. rozwoju i techniki.

Pełnił także wiele funkcji dydaktycznych i naukowych. Był m.in. pracownikiem naukowym na Wydziale Budowy Maszyn Politechniki Częstochowskiej, a także specjalistą w Państwowym Inspektoracie Gospodarki Paliwowo-Energetycznej. W Politechnice Częstochowskiej zatrudnił się z dn. 1 IX 1953. W pół roku później został kierownikiem Katedry Kotłów Przemysłowych. Od marca 1957 r. pracował na etacie zastępcy profesora. Istniejący wtedy taki tytuł został mu nadany na mocy postanowienia Ministra Edukacji Narodowej na wniosek Politechniki Częstochowskiej. Od 1961 r. był starszym wykładowcą Zakładu Kotłów Parowych w Katedrze Maszyn Cieplnych Wydziału Budowy Maszyn. Pracę na uczelni zakończył we wrześniu 1974 r. Był promotorem wielu prac dyplomowych, projektantem kilku stanowisk badawczych, współautorem kilku patentów, znakomitym wykładowcą. Otrzymał nagrody za osiągnięcia w prowadzonych zespołowo pracach badawczo-wdrożeniowych w zakresie techniki kotłowej.

Mieszkał w Chorzowie, gdzie zm. 26 XII 1981.

Arch. PCzęst., Akta personalne; USC w Ch. – *[Pięćdziesięcioleciej] 50-lecie Politechniki Śląskiej*, „Zeszyty Naukowe", Gliwice 1996; Wilgusiewicz W., *Energetycy kresowiacy na Śląsku*, Kat. 1999.

Jacek Tomczyk, Władysław Wilgusiewicz

Wygrzywalski Feliks Michał (1875–1944), artysta malarz, dekorator, witrażysta, scenograf, pedagog, kilka obrazów znajduje się w zbiorach Muzeum w Chorzowie.

Ur. 20 XI 1875 w Przemyślu. Jego ojciec był inżynierem, a matka, z d. Szatowska, starościanką. Naukę rozpoczął w swym rodzinnym mieście, a po r. 1889 kontynuował edukację w Wyższej Szkole Realnej we Lwowie. Już wówczas nauczyciel rysunku zwrócił uwagę na jego talent. Na przyszłym malarzu duże wrażenie wywarły dzieła Henryka Siemiradzkiego *Jaskinia piratów* i sybirskie obrazy Jacka Malczewskiego. W r. 1893 W. zdał egzamin dojrzałości. Dzięki stypendium z Fundacji im. Malinowskiego udał się na studia malarskie do Monachium, gdzie kształcił się do r. 1898. W Akademii jego profesorem był Johann Caspar Hertrich, a następnie Carl von Marr. Podczas studiów 4-krotnie został wyróżniony za rysunki aktów. Młody malarz zdobył sobie uznanie krytyki artystycznej obrazem *Mojżesz na górze Synaj*. Był członkiem komitetu redakcyjnego i ilustratorem czasopisma „Jednodniówka".

W Monachium poślubił Różę Samassa, z pochodzenia Włoszkę. Następnie wyjechał na rok do Paryża, gdzie uczęszczał do prywatnej Akademii Juliana.

W 1901 r. wyjechał do Włoch. Zamieszkał w Rzymie; jego pracownia mieściła się na via Flaminia pod nr. 122. W „wiecznym mieście" zaprzyjaźnił się z Maxem Klingerem, Henrykiem Siemiradzkim, Janem Kasprowiczem, Leopoldem Staffem, rodziną Gierymskich. W r. 1903 przyszedł na świat jego syn Feliks Kazimierz (zm. 1966), który w przyszłości poszedł w ślady ojca i również został malarzem. Utrzymanie W. zapewniło malowanie kopii z dzieł Caravaggia, Rafaela, Guercina, Velasqueza i Tycjana. W tym czasie tworzył też akty i pejzaże. Został także korespondencyjnym ilustratorem kilku czasopism: polskiego „Wędrowca" i „Tygodnika Ilustrowanego", rosyjskiego „Strakaza", niemieckich „Illustrierte Zeitung", „Deutsche Verlags-Anstalt", „Jugend". Współpracował

również z „Biesiadą Literacką", „Naszym Krajem" i „Światem".

Duży wpływ na twórczość W. miała rewolucja roku 1905. Spod jego pędzla wyszły wówczas dzieła o wymowie społecznej: *Pochód strajkujących*, *Wezbrana rzeka, Rok 1905* (dyptyk), *Strajk*, *Krwawe głoski* i *Wyzwolenie* (1907) (tryptyk). Ten ostatni, wystawiony w rzymskiej Galerii Nazionale d'Arte Moderna, zyskał przychylność publiczności i krytyki; został zakupiony przez władze miasta Lwowa. W tym czasie powstają również płótna *Kwartet, Orfeusz*, *Słup soli, Prometeusz,* a także ołtarz Świętej Rodziny w kościele w Przybyszewie (1905). Wiosną r. 1906 W. udał się w podróż do Egiptu. Plonem wyprawy były dzieła: *Córka Fellachów*, *Ulica w Kairze, Karawana*, *Hamsin.* Często wyjeżdżał także nad morze, aby malować pejzaże; jego ulubionymi miejscami były Possitano i Capri.

F.M. Wygrzywalski, *Biedaszyby*, 1926 r.

Już od czasów studenckich żywo uczestniczył w życiu wystawienniczym. Eksponował swoje dzieła m.in. w warszawskim Salonie Krywulta w r. 1900, w Salonie Kulikowskiego w 1906/1907 (wystawa indywidualna) oraz w 1908 r., w krakowskim Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych w latach: 1901, 1902, 1903, 1908, 1916, a także w lwowskim Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych w latach: 1909, 1910, 1911, 1912.

W r. 1907 artysta otrzymał propozycję wykonania polichromii w lwowskiej Izbie Przemysłowo-Handlowej. Przyjął ją i powrócił do Lwowa. Mozaikowy fryz w Izbie został wykonany w 1910 r. i składał się z następujących scen: *Siła – Cierpliwość (Syzyf), Kapitał żelazny*, *Kapitał płynny*, *Fortuna*, *Praca.* W styczniu r. 1909 W. został zaangażowany jako inspektor sceny w Teatrze Lwowskim, którą to funkcję pełnił do 1914 r. W tym czasie wykonał dekoracje do następujących spektakli: *Życie człowieka*, *Zmierzch bogów*, *Peer Gynt*, *Brandt*, *Noc listopadowa*, *Irydion.* W późniejszym czasie nie współpracował już z teatrem.

W. brał czynny udział w życiu artystycznym Lwowa. W l. 1910–1915 pełnił funkcję profesora Akademii Wolnej Sztuk Pięknych. W r. 1910 kierował dekoracją Powszechnej Wystawy Sztuki Polskiej; wykonał wówczas freski w Pałacu Sztuki. Był także autorem wielu dzieł z zakresu malarstwa dekoracyjnego: mozaik w kaplicy Trzech Króli w cerkwi wołoskiej (1913), polichromii w kawiarni „Sztuka" (1913), „Renaissance" (1913) i kinie „Palace" we Lwowie, a także witraży w katedrze w Tarnopolu (1911).

Podczas I wojny światowej przebywał w Rostowie n. Donem, gdzie objął Katedrę Rysunku. Jako obywatel austriacki został internowany; przez kolejne lata tułał się po Rosji. Do Lwowa powrócił w r. 1918 (?). Wystawiał swoje dzieła w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie w latach: 1925, 1927, 1928, 1932 (wystawa indywidualna, ponad 100 szkiców i studiów z podróży do Włoch), 1933, 1935. W tym czasie regularnie podróżował do Włoch. Zrealizował ilustracje do *Katalogu Pasów Polskich* Izydora Czosnowskiego (1926), a także namalował 14 obrazów ukazujących tańce, dzieła te były przeznaczone do sali balowej hotelu „Lwigród" w Krynicy (1928).

W. był artystą bardzo wszechstronnym i kreatywnym. Tworzył zarówno polichromie, witraże, ilustracje, scenografie, jak i obrazy sztalugowe. Podejmował różnorodną tematykę, malował sceny o wymowie społecznej, religijnej, portrety. Dominującą rolę odgrywały jednak prace o tematyce orientalnej i pejzaże, w późniejszej fazie twórczości powtarzane niemal mechanicznie. Analizując dzieła malarza, możemy wskazać charakterystyczną dla niego mocną kreskę, szczególnie widoczną w przedstawieniach aktów. Jednocześnie W. dał się poznać jako kolorysta stosujący nasycone barwy.

Jego dzieła znajdują się m.in. w zbiorach Lwowskiej Galerii Malarstwa i w Muzeum Narodowym w Krakowie. W kolekcji Muzeum w Chorzowie przechowywane są następujące prace: *Południe*, *Biedaszyby* (1921 lub 1926), *Pejzaż fabryczny*, *W kopalni* (1928), *W tkalni dywanów*, *W polu*.

Zm. 4 IX 1944 podczas deportacji w drodze ze Lwowa do Rzeszowa.

Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des 20. Jahrhunderts, hrsg. von. H. Vollmer, Bd. 6, Leipzig 1962, s. 486; *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, hrsg. von U. Thieme, F. Becker, Bd. 36, Leipzig 1947, s. 326; *Feliks Michał Wygrzywalski, 1875–1944. Katalog wystawy, Desa Unicum*, W. 2007; Gerstan T., *Feliks Wygrzywalski*, „Tygodnik Ilustrowany" 1907, półrocze 1., s. 42; Grajewski L, *Bibliografia ilustracji w czasopismach polskich XIX i pocz. XX w. (do 1918 r.)*, W. 1972, s. 313–314; Lem A., *Wizja Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej w malarstwie polskim 2 poł. XIX i 1 poł. XX wieku. Wybrane wątki i zagadnienia*, „Dzieła i Interpretacje" 1996, t. 4, s. 56, 79; Lewicki T., *Wygrzywalski F. M. na aukcjach*, „Gazeta Antykwaryczna" 2001, nr 4; *Malarstwo polskie od około 1890–1945 roku. Nowoczesne malarstwo polskie. Katalog Zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie*, oprac. S. Kozakowska, B. Małkiewicz, Kr. 1997, s. 506–507; *Orientalizm w malarstwie, rysunku i grafice w Polsce w XIX i 1. połowie XX wieku*, red. A. Kozak, T. Majda, W. 2008, s. 234–237, 389; Peretiatkowicz A., Sobeski M., *Współczesna kultura polska: nauka – literatura – sztuka. Życiorysy uczonych, literatów i artystów z wyszczególnieniem ich prac*, Poznań 1932, s. 300; *Polskie życie artystyczne w latach 1890–1914*, red. A. Wojciechowski, W.–Wr.–Kr.–Gdańsk 1967, s. 48, 63, 76, 84, 86, 88, 92–93, 95, 98, 101, 105, 111; *Polskie życie artystyczne w latach 1915–1939*, red. A. Wojciechowski, W.–Wr.–Kr.–Gdańsk 1974, s. 24, 40, 138, 140, 162–163, 178, 183, 267, 274, 300, 303, 305, 346, 388; Rutowski T., *Feliks Wygrzywalski*, „Sztuka" 1912, t. 2, s. 197–212; *Słownik biograficzny teatru polskiego 1765–1965*, W. 1973, s. 816; Stępień H., *Artyści polscy w środowisku monachijskim w latach 1856–1914*, W. 2003, s. 133, 146, 152, 158, 161, 163–164; Stępień H., Liczbińska M., *Artyści polscy w środowisku monachijskim w latach 1828–1914. Materiały źródłowe*, W. 1994, s. 19, 67, 200, 252–254, 257–261; Swieykowski E., *Pamiętnik Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie 1854–1904*, Kr. 1905, s. 565; Wankie W., *Prace F. Wygrzywalskiego na Salonie Kulikowskiego*, „Świat" 1906, nr 51, s. 5; *Wielka ilustrowana encyklopedja powszechna*, Kr. 1938, s. 220. – „Die Kunst" 1903, t. 7, s. 124; 1905, t. 11, s. 504; „Die Kunst" 1903, t. 7, s. 124; 1905, t. 11, s. 504.

Agata Wójcik

Z

Zachorowski Stefan (1914–1990), inż., od lutego 1945 r. kierownik sekretariatu głównego ChZPW.

Ur. 22 III 1914 w Krakowie. Ukończył w 1933 r. Wydział Rolniczy w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszynie. W 1937 r. zatrudniony został w Spółce „Paliwo" w Katowicach, kierowanej przez Polską Konwencję Węglową, na stanowisku zastępcy dyrektora. Od lutego 1945 r. stał się organizatorem górnictwa polskiego jako kierownik Sekretariatu Głównego ChZPW. W 1946 r. przeniesiony został do Centrali Zbytu Produktów Przemysłu Węglowego w Katowicach gdzie pełnił funkcję kierownika Wydziału Organizacyjnego, a następnie był dyrektorem Działu Przeładunków Morskich w Gdańsku. W 1948 r. powierzono mu stanowisko dyrektora Działu Planowania Centrali Zbytu Paliw Przemysłu Węglowego, potem zastępcy dyrektora naczelnego ds. eksportu morskiego. Od 1951 r. pracował w ChZPW na stanowisku starszego inspektora planowania inwestycji. W okresie łączenia zjednoczeń Chorzowskiego z Katowickim podjął pracę w kopalni „Polska" na stanowisku inżyniera organizacji produkcji, a od

1966 r. – głównego specjalisty ekonomicznego ds. postępu technicznego.

Zm. w Katowicach w 1990 r.

Dzieje górniczego ruchu stowarzyszeniowego (1892–2002), materiały zebr. i oprac. J. Malara, E. Ragus, T. Zygadłowicz, Kat. 2002, s. 284.

Jolanta Mulewicz

Zagała Józef, pseud. „Justyn Socha" (1907–1954), nauczyciel, od 5 VIII 1949 dyrektor Szkoły Ogólnokształcącej (stopnia podstawowego i licealnego) w Chorzowie (późniejszego I Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego w Chorzowie).

Ur. 22 VII 1907 w Wierzbicy, gmina Kidów, pow. Olkusz, w woj. kieleckim; syn Jana i Marii ze Wspaniałych. Tam też rozpoczął w 1916 r. kształcenie w szkole powszechnej. Od 1 IX 1917 do 15 VI 1921 był uczniem Szkoły Filologiczno-Koedukacyjnej w Pilicy, gdzie ukończył 4 pierwsze klasy gimnazjalne. Od 1 IX 1921 do 28 VI 1922 kontynuował naukę w Koedukacyjnej Szkole Średniej w Szczekocinach i Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Mysłowicach, które ukończył w 1925 r. Po ukończeniu gimnazjum w Mysłowicach jeszcze w tym samym roku podjął studia w zakresie filologii romańskiej na Wydziale Filozoficznym UJ. Tytuł magistra uzyskał na podstawie pracy pt. „Wpływ języka francuskiego na język angielski w średniowieczu". Następnie, po zdaniu egzaminu przed Komisją Egzaminów Państwowych na Nauczycieli Szkół Średnich w Krakowie w 1934 r. i odbyciu praktyki nauczycielskiej, uzyskał kwalifikacje zawodowe do nauczania języka francuskiego jako przedmiotu głównego w szkołach średnich ogólnokształcących oraz seminariach nauczycielskich państwowych i prywatnych, a także języka angielskiego jako przedmiotu dodatkowego.

Od 1 IX 1929 do 30 XI 1931 był nauczycielem kontraktowym w Państwowym Gimnazjum im. Hugona Kołłątaja w Pińczowie. Następnie od 1 I 1932 do 31 VII t.r. pracował jako nauczyciel kontraktowy w Państwowym Gimnazjum im. Jędrzeja Śniadeckiego w Kielcach. Po przeniesieniu się na teren woj. śląskiego, od 27 I 1934 do 30 VI 1935, był nauczycielem kontraktowym w Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). Potem, od 1 VII 1935 do 29 X 1938, został zatrudniony jako nauczyciel w Państwowym Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym im. Stanisława Kostki w Chorzowie. Z dn. 29 X 1938 został przeniesiony do Państwowego Liceum i Gimnazjum nr 863 im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie. Jako zaliczony w 1930 r. do pospolitego ruszenia we wrześniu 1939 r. nie brał udziału w działaniach wojennych. Podczas okupacji, od listopada 1939 do stycznia 1945 r., pracował w szkolnictwie konspiracyjnym. Osobiście kierował pracami tajnego nauczania w gminach: Kidów, Pilica i Żarnowiec. W sumie nauczał ok. 200 uczniów, z których 21 zdało egzamin dojrzałości. Wykładał tematykę z języków: francuskiego, łacińskiego i polskiego, historię i propedeutykę filozofii. Był członkiem konspiracyjnej Państwowej Komisji Egzaminacyjnej dla powiatów włoszczowskiego i olkuskiego.

Dn. 17 II 1945 zgłosił się do służby w Kuratorium Śląskiego Okręgu Szkolnego i objął obowiązki w Państwowym Gimnazjum im. Odrowążów w Chorzowie. Od 26 III 1945 był kierownikiem Ogniska Metodycznego języka francuskiego, gdzie uzyskał wzorowe oceny swojej pracy pedagogicznej. Z dn. 25 VIII 1948 został powołany na stanowisko p.o. dyrektora szkoły ogólnokształcącej (rozwojowej) koedukacyjnej w Chorzowie Batorym. Tu dał się poznać jako organizator życia pracy szkoły oraz popularyzator pracy społecznej. W dn. 5–23 VII 1949 uczestniczył w kursie dyrektorów w Otwocku. Od 1 II do 31 VIII 1949 pracował dodatkowo w charakterze nauczyciela języka francuskiego w Państwowym Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym dla Dorosłych w Chorzowie. Dn. 4 VIII 1949 został odwołany ze stanowiska dyrektora Szkoły Ogólnokształcącej

w Chorzowie Batorym i przeniesiony na stanowisko dyrektora Szkoły Ogólnokształcącej Męskiej (stopnia podstawowego i licealnego) w Chorzowie (późniejsze I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego). W kilka miesięcy później, w dn. 28 XI 1949, zrezygnował ze stanowiska kierownika Okręgowego Ośrodka Dydaktyczno-Naukowego Języka Francuskiego. Ostatnia informacja o Z. pochodzi z 1950 r. Później prawdopodobnie pracował w Kuratorium Śląskim. 14 X 1993 Rada Pedagogiczna I Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego w Chorzowie podjęła uchwałę o wpisie Z. do Złotej Księgi Zasłużonych Nauczycieli I Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego.

W czasach akademickich Z. należał do młodzieżowej organizacji lewicowej, działającej na UJ jako Związek Niezależny Młodzieży Socjalistycznej „Życie". W 1948 r. został członkiem PPR w Chorzowie, a później PZPR, z której ramienia był członkiem Koła Nauczycieli oraz wykładowcą na kursie prelegentów przy Komitecie Miejskim partii. Był również członkiem ZNP i PCK.

Od 1933 r. był żonaty z Zofią Kazimierą Bacówną. Mieli troje dzieci: syna Jacka (ur. 1934) oraz 2 córki – Ewę (ur. 1937) i Annę (ur. 1939). W 1943 r. został wdowcem i od tego czasu aż do powtórnego ożenku z Janiną Ireną z d. Kublińską (po pierwszym mężu Ryszką, także nauczycielką) samotnie wychowywał potomstwo.

Zm. 17 XI 1954 w Chorzowie.

Arch. Akademickiego Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie, teczka personalna A–024; Kronika Państwowego Liceum i Gimnazjum w Chorzowie; Złota Księga Zasłużonych Nauczycieli I Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego w Chorzowie. Uchwała Rady Pedagogicznej z dn. 14 X 1993; USC w Ch., akt małżeństwa nr 588/1947/1, akt zgonu drugiej żony nr 855/1954/1. – *[Druga] Księga Jubileuszowa. Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie, Stowarzyszenie Przyjaciół Słowaka*, red. A. Zyska, Ch. 2009; *Księga Jubileuszowa I Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego w Chorzowie*, red. M. Rutkowska, Ch. 1999; Paprocki J., *Sylwetki Mistrzów*, „Goniec Górnośląski" 1998, nr 50; *[Pięćdziesiąt] 50 lat Liceum Batorego im. Stefana Batorego w Chorzowie (6–7 czerwca 1997)*, red. T. Hantke, Ch. 1997; *Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej. Ofiary wojny, żołnierze, działacze konspiracyjni, nauczyciele w jawnym i tajnym szkolnictwie*. Wstęp, oprac., red. J. Chrobaczyński, Kr. 1995, s. 427.

Krystian Kazimierczuk

Zaniewski Kazimierz (1896–1988), inż. górnik, dyrektor kopalni „Barbara-Wyzwolenie".

Ur. 4 III 1896 w majątku Drahle, pow. sokólski, obecne woj. białostockie; syn Kazimierza i Kazimiery z d. Cydzik. Jego ojciec posiadał 90 ha ziemi ornej. Szkołę powszechną ukończył w 1907 r. w Grodnie. W l. 1908–1914 uczęszczał do szkoły realnej w Grodnie. W 1914 r. musiał przerwać naukę z powodu zamknięcia szkoły ze względu na bliskość działań wojennych. Wobec zbliżania się linii frontu cała jego rodzina z okolic Grodna została w 1915 r. ewakuowana w głąb Rosji. Egzaminy maturalne złożył w szkole realnej w Kustanaju, obł. Turgajska. Zaraz po zdaniu matury, w 1917 r., zapisał się na Wydział Górniczy Instytutu Technologicznego w Tomsku (Syberia), gdzie studiował do 1920 r., kiedy to wrócił wraz z rodziną do Polski. Studia wyższe dokończył na Wydziale Górniczym AG w Krakowie w l. 1922–1924. Pracę dyplomową przygotował pod kierunkiem prof. zw. Henryka Czeczotta. Egzamin dyplomowy złożył z ogólnym wynikiem dobrym i 19 II 1924 uzyskał, na podstawie uchwały Komisji dla Egzaminu Dyplomowego, tytuł inżyniera górnika (nr dypl. 24). Podczas studiów odbył praktyki w następujących kopalniach: złota – w Koczkarze (Ural), 4 mies.; węgla – w Zagłębiu Kuznieckim (Syberia), w charakterze sztygara, 6 mies.; węgla – w Zagłębiu Dąbrowskim („Jowisz"), 6 mies.; „Grodziec II", 4 mies.; „Grodziec I", 4 mies. W armii rosyjskiej w l. 1918–1920 był kapelmistrzem, w rezerwie armii polskiej – kapelmistrzem rezerwy.

Z dn. 4 III 1924 objął stanowisko sztygara wentylacyjnego na Polu Zachodnim

(„Święta Barbara") kopalni „Król" w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów) należącej do „Skarbofermu", które piastował do 31 XII 1925. W t.r. ukończył kurs dla techników strzałowych. Z kolei od 1 I 1926 do 30 IX 1928 pracował w Biurze Statystycznym przy Dyrekcji Technicznej „Skarbofermu" jako zastępca kierownika działu kosztów własnych. Od 1 X 1928 przeniesiono go na Pole Zachodnie w charakterze inżyniera asystenta zawiadowcy. Z dn. 1 V 1930 podjął funkcję kierownika ruchu kopalnianego kopalni „Król-Zachód" (szyb „Św. Barbara").

Z powodu kryzysu gospodarczego unieruchomiono szyby wydobywcze w Polu Północnym („Wyzwolenie"), a 1 I 1933 kopalnie „Pole Północne" i „Pole Zachodnie" połączono administracyjnie w jedną kopalnię pod nazwą „Pole Zachodnio-Północne". W 1937 r., po przebudowie i zmodernizowaniu, nastąpiło ponowne uruchomienie tych szybów, a nazwę kopalni zmieniono na „Barbara-Wyzwolenie". Z. został mianowany w 1933 r. kierownikiem robót górniczych oraz zastępcą zawiadowcy kopalni „Pole Zachodnio-Północne". Pełniąc te funkcje, w l. 1933–1938 sprawował jednocześnie nadzór nad modernizacją kopalni „Wyzwolenie". Wprowadzono w niej wozy kopalniane, do których można było załadować po 2,5 t węgla, skip mieszczący w sobie 5 t węgla, rozbudowano i unowocześniono sortownię. Od 1938 r. do 31 VIII 1939 Z. pozostawał kierownikiem robót górniczych kopalni „Barbara" i jednocześnie zastępcą dyrektora kopalni „Barbara-Wyzwolenie". W okresie pracy w „Skarbofermie" zamieszkiwał w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów) i Nowych Hajdukach, w Hotelu Polskim oraz w mieszkaniach służbowych przy ul. Wolności i Józefa Lompy.

W l. 1939–1941 był zatrudniony dorywczo w Warszawie jako pracownik fizyczny. Od 1941 do 1945 r. kierował odkrywką Radom w firmie „Radomer Torf". Na Górny Śląsk przyjechał w 1945 r. z Grupą Operacyjną Radomską i od 19 II t.r. został przez ówczesne władze mianowany dyrektorem kopalni „Barbara-Wyzwolenie". Na stanowisku tym zatwierdził go dyrektor generalny CZPW, inż. Fryderyk Topolski, dn. 16 IV 1945. W okresie urzędowania w kopalni „Barbara-Wyzwolenie" Z. był członkiem drużyny ratowniczej. W l. 1945–1948 roczne wydobycie węgla w tej kopalni wzrosło z 500 737 t do 1 273 259 t, czyli pod względem wielkości wydobycia uplasowała się ona na 3. miejscu wśród 7 kopalń ChZPW. W 1948 r. postanowiono w jak najkrótszym czasie zastosować podsadzkę płynną we wszystkich kopalniach tego Zjednoczenia. Na mocy decyzji inż. F. Topolskiego z dn. 1 VI 1948 Z. został odwołany ze stanowiska dyrektora kopalni „Barbara-Wyzwolenie" i przeniesiony do Dyrekcji Technicznej ChZPW, gdzie powierzono mu obowiązki kierownika Wydziału Podsadzkowego oraz łącznika między Dyrekcją Administracyjną i Dyrekcją Techniczną w sprawach dostaw maszyn dla Zjednoczenia. Dzięki swej dużej praktyce w ruchu kopalnianym Z. położył wielkie zasługi w zakresie prac związanych z wprowadzeniem podsadzki płynnej w kopalniach ChZPW. W l. 1956–1959 pełnił funkcję inspektora podsadzki płynnej w KZPW. Po likwidacji ChZPW 1 IV 1957 należące do niego kopalnie i inne przedsiębiorstwa weszły w skład KZPW. Z dn. 31 I 1959 Z. przeszedł na emeryturę.

W okresie międzywojennym był członkiem Polskiego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Województwa Śląskiego, Ligi Morskiej i Kolonialnej, Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, a po II wojnie światowej – Centralnego ZZG w Polsce oraz TPPR. Nie należał do żadnej partii politycznej.

Nie ożenił się, natomiast utrzymywał swoją matkę i siostrę Zofię. Miał liczne rodzeństwo – braci: Czesława, Edwarda, Józefa, Mieczysława, Romualda oraz siostry: Jadwigę, Wiktorię, Zofię. Ostatnie lata życia spędził w Warszawie-Włochach.

Zm. 22 XI 1988; pochowany na cmentarzu Powązkowskim (katolickim) w Warszawie.

APKat., zespół „Skarboferm" 1921–1939, jedn. 343, 824; zespół „Skarboferm", akta personalne, jedn. 2670; zespół Chorzowskie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego w Chorzowie 1945–1957, jedn. 24; Arch. KHW S.A. KWK „Murcki-Staszic", teka akt osobowych nr 1064, Chorzowskie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego, inż. Zaniewski Kazimierz. – Białas S., Szybiński A., *Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie w latach 1919–1959. Kronika*, t. 1, Kr. 1959, s. 50, 167; Jaros J., *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945–1970)*, W.– Kr. 1973, s. 30, 34; tenże, *Historia kopalni „Król" w Chorzowie (1791—1945)*, Kat. 1962, s. 130–131, 134, 138; tenże, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Kat. 1984, s. 160–161; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, red. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979, s. 211; Luksa J., *Rozwój wydobycia w kopalniach węgla kamiennego w Polsce w latach 1769–1948*, Kat. 1959, s. 96. – Informacje uzyskane od autorów strony *Nekrologi warszawskie* (http://www.nekrologi-baza.pl).

Zenon Szmidtke

Ziętek Jerzy Jan Antoni (1901–1985), powstaniec śląski, gen. bryg. WP, poseł na Sejm RP i PRL, naczelnik gminy Radzionków, wojewoda śląski, I wicewojewoda śląsko-dąbrowski, I wiceprzewodniczący i przewodniczący Prezydium WRN w Katowicach, członek Rady Państwa PRL.

Ur. 10 VI 1901 w Szobiszowicach, później dzielnicy Gliwic. Był pierwszym z 6 dzieci maszynisty kolejowego Antoniego i Marii z Urbanów prowadzącej dom. Po skończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Gliwicach. W 1920 r., na krótko przed maturą, został z niego usunięty za udział w polskim kółku uczniowskim. Od tego momentu całkowicie poświęcił się działalności w organizacjach polskich. W Szobiszowicach założył Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży i był jego pierwszym prezesem. Bardzo czynny był w TG „Sokół"; m.in. kierował ćwiczeniami wojskowymi grupy członków w Gliwicach. Sam odbył przeszkolenie w POWGŚl., uzyskując stopień podchorążego. Jednocześnie pracował w Polskim Komitecie Plebiscytowym na pow. gliwicki, a bezpośrednio przed plebiscytem górnośląskim prowadził działalność narodową w okręgu Sieroty pod Gliwicami. Po plebiscycie dowodził specjalnym plutonem, tzw. szturmowym, chroniącym polską ludność przed napadami niemieckich bojówek. W czasie III powstania śląskiego uczestniczył w walkach wokół Gliwic, a następnie pod Starym Koźlem, Januszkowicami i Niezdrowicami k. Sławięcic. Po podziale Górnego Śląska w 1922 r. Ziętkowie przenieśli się do Tarnowskich Gór. Z. otrzymał pracę w miejscowym Starostwie Powiatowym, a potem awansował na sekretarza i starszego sekretarza Wydziału Powiatowego.

Momentem zwrotnym w życiu Z. było poznanie Emila Gajdasa, wybitnego działacza narodowego i osoby niezwykle wpływowej w pow. tarnogórskim. Stał się on jego dozgonnym przyjacielem, protektorem, nauczycielem i doradcą. Gajdas, związany z obozem Wojciecha Korfantego, po przewrocie majowym 1926 r. rychło przeszedł na stronę sanacji i znalazł się w kręgu osób bliskich wojewodzie śląskiemu M. Grażyńskiemu. Dzięki jego zabiegom i manipulacjom Z. w styczniu 1929 r. został naczelnikiem Radzionkowa, gdzie Gajdas mieszkał i miał aptekę. Mimo ostrej opozycji ze strony mieszkańców gminy, Z. utrzymał się na tym stanowisku aż do września 1939 r. Okazał się dobrym, sprawnym gospodarzem i po kilku latach został zaakceptowany przez lokalną społeczność. Z. doceniło również kierownictwo sanacji śląskiej. W 1930 r. otrzymał,

choć przypadkowo, mandat posła na Sejm RP, a ponadto wybierano go w następnych latach na stanowiska wiceprezesa Zarządu Powiatowego Związku Powstańców Śląskich w Tarnowskich Górach W październiku 1934 r. został przewodniczącym Głównej Komisji Rewizyjnej w Katowicach, a od grudnia 1934 r. – sekretarzem powiatowym NChZP (śląskiej sanacji) w Tarnowskich Górach. Po przekształceniu w 1937 r. NChZP w śląski obwód nowego ugrupowania sanacji – OZN – powierzono mu stanowisko zastępcy sekretarza Zarządu Powiatowego OZN w Tarnowskich Górach. Był organizatorem i prezesem OZN w Radzionkowie.

Latem 1939 r. kierował miejscową obroną cywilną, a gdy 2 IX t.r. oddziały Wehrmachtu zajęły Radzionków, Z. wraz z rodziną schronił się w Krakowie, gdzie ją zostawił, sam zaś udał się do Lwowa. Uznany przez władze radzieckie za „podejrzany element", 26 VI 1940 został wywieziony do obozu w Rybińsku (na północ od Moskwy) i tam wykonywał ciężkie prace ziemne przy budowie elektrowni wodnej, a potem przeniesiono go do podobnych prac na Kaukazie. 15 VI 1943 został zmobilizowany do WP, organizowanego pod egidą komunistycznego Związku Patriotów Polskich, i wcielony do 2. DP im. Henryka Dąbrowskiego. Wkrótce otrzymał nominację na oficera oświatowego bez stopnia i awans na zastępcę dowódcy ds. oświatowych 1. Batalionu 6. pp. W październiku 1943 r. skierowano go do Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Sielcach n. Oką. Opuścił ją w kwietniu roku następnego w stopniu podporucznika. Uczestniczył w walkach 2. DP n. Wisłą w rejonie Puław i Warki. Niedługo potem otrzymał awans na stopień kapitana i na zastępcę dowódcy ds. oświatowych 3. DP im. Romualda Traugutta. Wziął udział w desancie na Saską Kępę w Warszawie i wyzwoleniu stolicy. Latem 1944 r. został posłem do Krajowej Rady Narodowej.

Na początku stycznia 1945 r. Z., mianowany miesiąc wcześniej na stopień majora, wszedł w skład Grupy Operacyjnej „Górny Śląsk", która pod kierownictwem gen. Aleksandra Zawadzkiego miała zbudować aparat władzy, uruchomić instytucje publiczne i gospodarkę na terenie Zagłębia Dąbrowskiego i przedwojennego obszaru woj. śląskiego. Był przewidziany na wojewodę śląskiego i do czasu spodziewanej nominacji pełnił obowiązki wojewody; jednocześnie uzyskał awans na podpułkownika WP. W związku z administracyjnym połączeniem Zagłębia Dąbrowskiego, byłego woj. śląskiego i Śląska Opolskiego, A. Zawadzki został z dn. 14 III 1945 wojewodą śląsko-dąbrowskim, a Z. powierzono funkcję zastępcy wojewody. Od czerwca 1945 r. przewodniczył także Wydziałowi Wojewódzkiemu – organowi wykonawczemu samorządu terytorialnego. W styczniu 1947 r. Z. został posłem na Sejm Ustawodawczy. Ze względu na znajomość spraw śląskich i zaufanie A. Zawadzkiego, Z. odegrał decydująca rolę w pozytywnym rozwiązaniu statusu Ślązaków wpisanych na niemiecką listę narodowościową (*Volksliste*) oraz weryfikacji ludności rodzimej Śląska Opolskiego, dzięki czemu ogół ludności rodzimej uzyskał polskie obywatelstwo. Był za to bardzo ostro atakowany, m.in. przez Komitet Wojewódzki PPR i Wojewódzki UB Publicznego w Katowicach. W 1948 r. z trudem uniknął osobistej katastrofy. W końcu 1949 r. usunięto go z PZPR. Pozostał jednak na stanowisku I wicewojewody, a w maju 1950 r., gdy utworzono tzw. jednolity system władzy, mianowano go na I zastępcę przewodniczącego Prezydium WRN w Katowicach. We wrześniu 1952 r. ponownie przyjęto go do PZPR.

Z. podjął i zrealizował ogromną liczbę inicjatyw, które poprawiły byt społeczeństwa w różnych dziedzinach. Należała do nich m.in. budowa Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie, rozpoczęta w 1951 r., na blisko 600-hektaorowym obszarze wyrobisk i hałd górniczych, pełnym głębokich, zalanych wodą dołów, będących źródłem niezdrowych wyziewów

i gigantyczną wylęgarnią komarów. Z. najpierw musiał przekonać oponentów, że plan przekształcenia „księżycowego pustkowia" w wielką oazę zieleni, wypoczynku i zabawy dla 1,3 mln ludzi w centrum Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego jest w ogóle realny. Poza tym zamysł objął jeszcze budowę wielkiego stadionu sportowego, nazwanego wkrótce „Śląskim". Nie było to łatwe, ale dopiął swego. Do opracowania projektu zaangażował wielu znakomitych fachowców. Założenia i ogólną koncepcję opracowali: prof. dr inż. arch. Kazimierz Wejchert, inż. arch. Tadeusz Braun, → inż. arch. Krystyn Olszewski. Autorem projektu wstępnego i generalnym projektantem parku był → dr inż. Władysław Niemiec. Formalna akceptacja planu nastąpiła na mocy uchwały sesji WRN z 20 XII 1950, po uprzedniej aprobacie przez KW PZPR.

„Polityczne wsparcie" w owym okresie w znacznym stopniu rozwiązało problem siły roboczej. Dostarczały jej zakłady pracy, wojsko, Straż Pożarna, pracowali sportowcy i młodzież szkolna. Wszystko w ramach mniej lub więcej dobrowolnych „czynów społecznych". Przez dłuższy czas nie brakowało autentycznego entuzjazmu. Projekt wielkiego parku istotnie zyskał szeroki oddźwięk. Praca tzw. społeczna była zresztą konieczna, ponieważ w tym czasie przemysł miał absolutnie pierwszeństwo. Niezmiernie trudno było o fachowców.

Jeszcze bardziej dawały się odczuć braki materiałów, a przede wszystkim niemożność uzyskania ciężkiego sprzętu, koparek, dźwigów, samochodów ciężarowych. Z. i jego współpracownicy niemal dokonywali cudów, aby roboty posuwały się naprzód. Np. brak cementu rekompensowano kamieniem z Brennej. W odległych rejonach kraju „zdobywano" wysłużone parowozy wąskotorowe i szerokotorowe, wagony-wywrotki, szyny. Dopiero, gdy park nabrał realnych kształtów, władze centralne dostarczyły różnych cennych urządzeń, jak np. całego technicznego wyposażenia planetarium, z aparaturą do wyświetlania firmamentu nieba łącznie sprowadzoną ze słynnych zakładów Zeissa w Jenie. W dn. 1 V 1952 przekazano do użytku społecznego pierwszy obiekt WPKiW: tereny festynowe z kręgami tanecznymi, w rok później – alpinarium; w 1954 r. był gotów ogród zoologiczny. Po 2 dalszych latach ukończono 2 największe obiekty parku: Planetarium i Stadion Śląski. W 1956 r. nastąpił finał pierwszego etapu inwestycji. Przez kolejne lata przybywały dalsze obiekty: kolejka linowa „Elka", „Wesołe Miasteczko", kanał wodny z wyspą, Ośrodek Postępu Technicznego urządzający wystawy, Ośrodek Turystyczny, Ośrodek Harcerski, kawiarnie, restauracje. Z. z niezwykłą troską dbał o WPKiW, toteż po jego śmierci nazwano Park jego imieniem.

Przełom polityczny w październiku 1956 r. umożliwił mu odzyskanie silnej pozycji w systemie władzy wojewódzkiej. 17 IV 1964 r., dzięki poparciu I sekretarza KW PZPR Edwarda Gierka, Z. otrzymał wreszcie awans na przewodniczącego Prezydium WRN w Katowicach. Z urzędu zasiadł w Egzekutywie KW PZPR. Od stycznia 1957 r. ponownie był w Sejmie, a w marcu 1963 r. powołano go na członka Rady Państwa PRL. Talenty administracyjne Z. doceniły również władze centralne: w l. 1958–1960 podporządkowano mu przedsiębiorstwa budownictwa mieszkaniowego, przez co woj. katowickie uzyskało w tej dziedzinie swoistą autonomię. Był to absolutny wyjątek w skali kraju.

Przy poparciu KW PZPR, a szczególnie E. Gierka, zmieniło się urbanistyczne oblicze regionu. Rozwinięto masową budowę tanich mieszkań. Najbardziej zaniedbane miasta przebudowano gruntownie; wiele z nich uzyskało nowoczesne centra. Duży nacisk Z. kładł na budownictwo szkolne i szpitalne. Pod jego bezpośrednim kierownictwem powstały wielkie specjalistyczne ośrodki lecznicze, m.in. w Reptach Śląskich, oraz ośrodki rekreacyjne i sanatoryjne w Ustroniu-Jaszowcu i Wiśle. Zagospodarowano do celów turystycznych i wypoczynkowych

Jurę Krakowsko-Częstochowską. Tym celom i ochronie środowiska naturalnego służyło stworzenie rozległego Leśnego Pasa Ochronnego wokół Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Wspólnym dziełem Z. i Edwarda Gierka było powołanie UŚ w Katowicach w 1968 r.

Ogromną wagę przywiązywał Z. do pielęgnacji śląskich tradycji. Dbał o byt weteranów powstań śląskich i popularyzację historii tych powstań, m.in. przez budowę wielkiego pomnika w centrum Katowic. Jego osobistej opiece wiele zawdzięczała śląska kultura regionalna, której swego rodzaju „wizytówką" stał się Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk". Wspierał także miejscowe środowisko artystyczno-literackie, czemu służyło Wydawnictwo „Śląsk".

Sytuacja Z. w systemie władzy bardzo pogorszyła się po odejściu E. Gierka na funkcję I sekretarza Komitetu Centralnego PZPR, mimo honorów i zaszczytów, jakie go wówczas spotkały, jak np. nominacja na generała brygady WP. Jeszcze w grudniu 1973 r., po reformie administracyjnej, bez przeszkód otrzymał stanowisko wojewody katowickiego, ale to był ostatni sukces. Wskutek nieustannych nacisków podał się do dymisji, którą władze centralne zatwierdziły 10 VI 1975 i przeszedł na emeryturę. E. Gierek starał się przy różnych okazjach uhonorować Z. Pozostał on m.in. posłem na Sejm, a w kwietniu 1980 r. wybrano go na zastępcę przewodniczącego Rady Państwa. W tym czasie Z. coraz bardziej niedomagał zdrowotnie.

Zm. 20 XI 1985; pochowany w Katowicach na cmentarzu przy ul. Francuskiej. Już za życia stał się człowiekiem-legendą, której upływ czasu nie zniweczył ani trochę.

Konieczny A., *Serce powinno nie tylko kochać...*, Kat. 1987; Kutz K., *Człowiek, któremu się udało*, „Polityka" z 17 I 1987; Topol A., *Jerzy Ziętek 1901–1985, generał, wojewoda, mąż stanu*, Kat. 1986; Walczak J., *Generał Jerzy Ziętek. Wojewoda Katowicki. Biografia Ślązaka 1901–1985*, Kat. 1996 (nast. 2002); tenże, *Ziętek Jerzy*, ŚSB, Seria nowa, t. 1, Kat. 1999.

Jan Walczak

Ż

Żemaitis Kiejstut Gabriel (1906–1973), inż. metalurg, prof. i rektor AGH w Krakowie, minister rządu PRL.

Ur. 18 III 1906 w Piotrkowie. Był synem Macieja, nauczyciela łaciny i greki, i Albiny z Millerów, nauczycielki. Po śmierci ojca w r. 1911 wraz z matką zamieszkał w Chełmie Lubelskim, gdzie uczył się w Gimnazjum im. Stefana Czarnieckiego i zdał maturę w r. 1923. Od t.r. studiował na Wydziale Hutniczym AG w Krakowie i pod kierunkiem prof. Henryka Korwin-Krukowskiego uzyskał 31 V 1928 dyplom inżyniera metalurga z odznaczeniem. Roczną służbę wojskową odbył w Szkole Podchorążych Rezerwy Lotnictwa w Dęblinie i otrzymał stopień plutonowego podchorążego (nominację na podporucznika uzyskał w r. 1932, a porucznika – w r. 1937). W l. 1929–1930 pracował jako konstruktor w hucie „Handtke" w Częstochowie. Po jej zamknięciu przeniósł się do Krakowa i został maszynistą na PKP, a jednocześnie asysten-

tem u prof. Adama Ludkiewicza w Katedrze Metalurgii Żelaza AG. W l. 1932–1939 pracował w hucie „Baildon" w Katowicach; początkowo w biurze konstrukcyjnym, potem zaś jako inżynier ruchu w elektrostalowni.

W czasie okupacji niemieckiej przebywał początkowo w Chełmie Lubelskim, a od r. 1941 – w Warszawie, gdzie pracował w Zakładach Tele-Radiotechnicznych na Pradze. Po jej zajęciu przez Armię Czerwoną wstąpił do II Armii WP i wraz z 8. Drezdeńską Dywizją przeszedł szlak bojowy od Warszawy po Mielnik w Czechosłowacji, biorąc udział w walkach n. Odrą i Nysą oraz w Saksonii. W r. 1945 został przeniesiony do rezerwy w stopniu kapitana.

W l. 1946–1949 był początkowo dyrektorem huty „Kościuszko" w Chorzowie, a następnie zastępcą dyrektora CZPH w Katowicach. W r. 1949 objął stanowisko ministra i do r. 1959 kierował kolejno resortami: przemysłu ciężkiego, hutnictwa, przemysłu maszynowego i ponownie przemysłu ciężkiego. Jednocześnie był w l. 1952–1956 posłem na Sejm PRL. W okresie 1959–1962 był zastępcą przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów. W owym czasie Ż. znacznie przyczynił się do powojennej odbudowy hutnictwa polskiego i jego modernizacji; często osobiście angażował się w nowe inwestycje hutnicze, m.in. w budowę huty w Mogile pod Krakowem (Huta im. Lenina). Brał także udział w wytyczaniu kierunków rozwoju technicznego w przemyśle ciężkim i rozbudowie zaplecza naukowo-badawczego w instytucjach resortowych, placówkach PAN i uczelniach.

W r. 1961 przeszedł Ż. do pracy dydaktyczno-naukowej w AGH w Krakowie. Mianowany w t.r. profesorem nadzwyczajnym został kierownikiem Zakładu Elektrometalurgii Stali, a po śmierci prof. Feliksa Olszaka w r. 1965 objął Katedrę Metalurgii Stali. W l. 1963–1969 pełnił funkcję rektora uczelni. Po przeprowadzonej zmianie jej struktury (likwidacja katedr i utworzenie instytutów) w r. 1969 kierował Zakładem Stalownictwa w Instytucie Metalurgii. W r. 1971 otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. Opublikował wiele prac dotyczących przede wszystkim sprawności procesów metalurgicznych, kinetyki odtleniania ciekłego żelaza, redukcji krzemianowych wtrąceń niemetalicznych węglem z roztworu żelaza pod obniżonym ciśnieniem oraz parametrów odfosforowania i odsiarczania kąpieli w tlenowym procesie konwertorowym. Pełnił też różne funkcje poza uczelnią, m.in. przewodniczył Radzie Naukowej Instytutu Metalurgii Żelaza im. Stanisława Staszica w Gliwicach oraz Radzie Naukowo-Technicznej przy Ministrze Przemysłu Ciężkiego, był zastępcą przewodniczącego Komitetu Hutnictwa PAN oraz Komisji Głównej Hutnictwa Komitetu Nauki i Techniki, a także członkiem Rady Naukowej Ministerstwa Górnictwa i Energetyki oraz Sekcji Technicznej Rady Naukowej Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. W r. 1947 wstąpił do PPR; następnie, od r. 1948, należał do PZPR, w której pełnił funkcję zastępcy członka (1959–1964) i członka (1964–1968) Komitetu Centralnego; był też członkiem KW w Krakowie i Komitetu Zakładowego w AGH.

Za zasługi dla polskiego przemysłu hutniczego został odznaczony m.in. Krzyżem Walecznych, Orderem Budowniczych Polski Ludowej, 2-krotnie Orderem Sztandaru Pracy I klasy, KKomG OOP oraz nadanym przez ZSRR Orderem Czerwonego Sztandaru Pracy.

W małżeństwie z Włodzimierą Urszulą Fiałkowską, geografem, miał córkę Magdalenę, po mężu Fikus, profesora biofizyki w Instytucie Biochemii i Biofizyki PAN.

Zm. 23 IX 1973 w Warszawie; pochowany na cmentarzu komunalnym na Powązkach (kwatera 55-I-23). Jego imieniem nazwano jedną z ulic na Przegorzałach w Krakowie.

Bibliografia publikacji pracowników AGH z lat 1959–1967, Kr. 1969, s. 768; *Encyklopedia Krakowa*, W.–Kr. 2000, s. 1104; *Słownik biograficzny techników polskich*, W. 1989, z. 1, s. 174–175; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919–1949)*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1979,

s. 217; Wacławik J., *Kronika Wydziału Górniczego 1919–1999*, Kr. 1999, s. 119; *Wydział Metalurgii i Inżynierii Materiałowej AGH. Jubileusz 75-lecia Wydziału 1922–1997*, Kr. 1997 s. 58–59 (fot.); *Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919–1967*, oprac. J. Sulima-Samujłło, Kr. 1970, passim. – Nekrologi: „Dziennik Polski" nr 227–228, 233; „Trybuna Ludu" 1973, nr 267–268; „Tygodnik Powszechny" 1973, nr 46; „Życie Warszawy" 1973, nr 229. – Wspomnienia pośmiertne: „Hutnik" R. 40: 1973, nr 11, s. 518–520 (fot.); „Nafta" R. 29: 1973, nr 12, s. 575–576 (fot.); „Przegląd Geologiczny" R. 22: 1974, nr 1, s. 23–25 (A. Białaczewski, J. Kostecki, fot.); „Wiadomości Hutnicze" R. 29: 1973, nr 10, s. 347 (fot.); „Zeszyty Naukowe Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica" 1974, nr 434, Seria: Metalurgia i Odlewnictwo, nr 57, s. 7–9 (fot.).

Stanisław Tadeusz Sroka

Żmudziński Tadeusz (1924–1992), pianista, pedagog.

Ur. 9 VI 1924 w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). Do wybuchu wojny mieszkał w Chorzowie. Od 5. r.ż. systematycznych lekcji na fortepianie udzielała mu babcia. W 1933 r. zdał egzamin do Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Katowicach. Niespełna 10-letni został przyjęty na II rok niższego kursu i rozpoczął naukę gry na fortepianie w klasie Władysławy Markiewiczówny. Równolegle uczęszczał do Państwowego Gimnazjum im. Odrowążów w Chorzowie.

Wybuch II wojny światowej przerwał naukę w obu szkołach. Rodzina Żmudzińskich przeniosła się do Krakowa. Tu korzystał z tajnych lekcji udzielanych mu przez Władysławę Markiewiczównę, grał w kawiarni Domu Plastyków oraz w mieszkaniach prywatnych na terenie Krakowa i w Zakopanem.

W 1945 r. Żmudzińscy powrócili do Katowic. Edukację ogólną uzupełnił w szkole średniej o profilu artystycznym w Państwowym Liceum Muzycznym w Katowicach. Po kilku miesiącach nauki w maju 1946 r. zdał maturę. W październiku 1946 r. rozpoczął studia z zakresu gry na fortepianie pod kierunkiem Władysławy Markiewiczówny w PWSM w Katowicach. Ukończył je w 1947 r. uzyskując dyplom z najwyższym odznaczeniem. Na koncercie dyplomowym zagrał 3 koncerty fortepianowe: *Es-dur* Ludwiga van Beethovena, *f-moll* Fryderyka Chopina, *IV Symfonię* Karola Szymanowskiego. Był pierwszym dyplomantem katowickiej PWSM.

Po ukończeniu studiów korzystał z konsultacji pianistycznych znanych mistrzów: Imré Ungára w Budapeszcie (1948), Waltera Giesekinga i Alfreda Cortota w Paryżu (1948/1949) oraz Zbigniewa Drzewieckiego i Jana Ekiera w Warszawie (1949). W 1952 r. reżyser Aleksander Ford sfilmował w zbliżeniach dłonie Ż. do filmu *Młodość Chopina*. W r. 1964 otrzymał stypendium Departamentu Stanu USA w celu zaznajomienia się z amerykańską pedagogiką. Był uczestnikiem IV Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina w Warszawie (1949), którego został laureatem XII nagrody.

W 1950 r.ż. poślubił Ewę Pawlik; 19 stycznia 1956 r. urodził się ich syn Adam.

W 1961 r.ż. objął klasę fortepianu w PWSM w Krakowie, a w r. 1973 – w PWSM w Katowicach. W dn. 10 VI 1976 Rada Państwa nadała artyście tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego sztuki muzycznej, a 13 II 1986 – tytuł profesora zwyczajnego.

Ż. prowadził bardzo intensywną działalność koncertową. Jego międzynarodowa kariera rozpoczęła się w 1948 r. koncertami w Danii i Holandii. Występował m.in. w Austrii, Szwajcarii, na Węgrzech, w Czechosłowacji, Niemczech, Belgii, Holandii, Francji, Hiszpanii, Włoszech, Jugosławii,

Grecji, Rumunii, Bułgarii, Rosji, Finlandii, Szwecji, Norwegii, Danii, Islandii, Stanach Zjednoczonych, na Kubie, w Urugwaju, Argentynie, Nigerii i Chinach.

Jako solista odbył ponad 30 artystycznych podróży po wielu krajach świata z orkiestrą Filharmonii Narodowej w Warszawie: Rumunia (1952, 1969), Włochy (1960), Austria (1960), Hiszpania (1977), Francja (1978), Niemcy (1978, 1982); z orkiestrą Filharmonii Śląskiej w Katowicach: Czechosłowacja (1959, 1979), Bułgaria (1970, 1972), Rumunia (1970), Włochy (1970, 1972, 1977, 1983), Niemcy (1980, 1983), Francja (1981), Austria (1981), Szwajcaria (1981); z orkiestrą Filharmonii Łódzkiej: Czechosłowacja (1964), Niemcy (1967, 1968); z orkiestrą Filharmonii Krakowskiej: Rosja (1968); z orkiestrą Filharmonii Pomorskiej w Bydgoszczy: Niemcy (1961, 1971); z orkiestrą Filharmonii Bałtyckiej w Gdańsku: Niemcy (1982); z orkiestrą Filharmonii Wrocławskiej: Rumunia (1975), Bułgaria (1979); z Narodową Orkiestrą Symfoniczną Polskiego Radia w Katowicach: Belgia (1959), Rosja (1982), Niemcy (1990); z orkiestrą Polskiego Radia w Krakowie: Austria (1973), Włochy (1973), Niemcy (1979); z orkiestrą Filharmonii w Cluj: Bułgaria (1969). Został zaproszony do udziału w wielkim koncercie, który odbył się 10 XII 1964 w Sali Posiedzeń Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z okazji proklamowania Deklaracji Praw Człowieka.

Koncerty i recitale fortepianowe w Chorzowie: 13 X 1945 w Teatrze Miejskim – recital fortepianowy (koncert wypełniły utwory Fryderyka Chopina i Karola Szymanowskiego); 11 XII 1948 – recital z utworami: Jana Sebastiana Bacha, Fryderyka Chopina, Jana Brahmsa; 16 X 1949 – nazajutrz po zamknięciu Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina w Warszawie – wystąpił na uroczystym koncercie w Miejskim Domu Kultury w Chorzowie, z okazji odsłonięcia pomnika Fryderyka Chopina przy ul. Henryka Dąbrowskiego (z Wielką Orkiestrą Symfoniczną Polskiego Radia pod dyrekcją Witolda Rowickiego wykonał Koncert *f-moll* Fryderyka Chopina); w październiku 1951 r. – seria recitali chopinowskich; 14 I 1955 – Koncert *Es-dur* op. 73 Ludwiga van Beethovena z Orkiestrą Filharmonii Śląskiej pod dyrekcją S. Skrowaczewskiego; maj 1976 – Koncert *c-moll* op. 18 Siergieja Rachmaninowa z Miejską Orkiestrą Symfoniczną pod dyrekcją Czesława Płaczka.

Uczestniczył w międzynarodowych festiwalach muzycznych w kraju i za granicą: w Kopenhadze (1948), Warszawie (1955, 1959, 1961, 1978), Dusznikach-Zdroju (1957, 1962, 1980), Wrocławiu (1957, 1984), Ostendzie, Spa (1959), Brescii (1960), Florencji (1960), Bukareszcie (1960), Reykjaviku (1961), Mariańskich Łaźniach (1962), Dubrowniku (1967), Słupsku (1968, 1970, 1972, 1976, 1980), Berlinie (1969), Russe (1969, 1970, 1979), Sofii (1973), Como (1973), Villach (1973), Wiedniu (1973), Pradze (1975), Paryżu (1978), Kilonii (1980), Dreźnie (1982), Poznaniu (1984).

Miał rozległy repertuar – od baroku do współczesności. Najbardziej był ceniony za interpretacje dzieł Johannesa Brahmsa i Karola Szymanowskiego. Dokonał prawykonań dzieł Bronisława Szabelskiego (Wiersze na fortepian i orkiestrę, 1961; Koncert fortepianowy, 1976), Roberta Nesslera (Koncert fortepianowy, 1961) i Krzysztofa Meyera (Koncert fortepianowy, 1984). Pozostawił sporo nagrań radiowych (Beethoven, Brahms, Chopin, Debussy, Liszt, Strawiński, Szabelski, Szostakowicz, Szymanowski) i płytowych (Chopin, Szabelski, Szymanowski).

Od 1975 r. zasiadał w jury: Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina w Warszawie (1975, 1980, 1985, 1990), Międzynarodowego Konkursu Dyrygentów im. Grzegirza Fitelberga w Katowicach (1979), Konkursu Pianistycznego im. Karola Szymanowskiego w Łodzi (1983), Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Alessandro Casagrande w Terni (1975, 1976), Międzynarodowego Konkursu Piani-

stycznego im. Ferruccio Busoniego w Bolzano (1984), Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego w Porto (1986).

Był także społecznikiem: prezesem Towarzystwa Muzycznego im. Karola Szymanowskiego, członkiem Zarządu Towarzystwa im. Fryderyka Chopina, członkiem Narodowej Rady Kultury i Rady Muzyki przy Ministrze Kultury i Sztuki.

Otrzymał 2-krotnie Nagrodę Ministra Kultury i Sztuki (1955, 1972) oraz Nagrodę Artystyczną Miasta Katowice (1958). Odznaczony został: KK OOP (1959), Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta (1977), Orderem Sztandaru Pracy II klasy (1983).

Zm. 17 X 1992.

Dybowski S., *Słownik pianistów polskich*, W. 2003; tenże, *Laureaci konkursów chopinowskich w Warszawie*, W. 2005; *Encyklopedia muzyki*, W. 1995; Kański J., *Tadeusz Żmudziński 1924–1992*, „Ruch Muzyczny" 1993, nr 3, s. 8; tenże, *Wieczór z jubilatami*, „Ruch Muzyczny" 1983, nr 13, s. 10–11; *Leksykon polskich muzyków pedagogów urodzonych po 31 grudnia 1870 roku*, Kr. 2008; *Mówi Tadeusz Żmudziński*, „Ruch Muzyczny" 1981, nr 4, s. 2; Przybylski T., *Z dziejów nauczania muzyki w Krakowie*, Kr. 1994, s. 145, 195, 242; Skarbowski J., *Sylwetki. Tadeusz Żmudziński*, „Poradnik Muzyczny" 1989, nr 6, s. 16–17; *Słownik muzyków polskich*, Kr. 1967; *Tadeusz Żmudziński*, „Ruch Muzyczny" 1961, nr 11, s. 22; Woźniakowska A., *Pamięci Tadeusza Żmudzińskiego*, „Ruch Muzyczny" 1998, nr 16, s. 25; taż, *Tadeusz Żmudziński. Pianista i nauczyciel w faktach i dokumentach*, Kr. 2002; Żmudziński T., *Z moich wspomnień*, [w:] *[Trzydzieści] 30 lat Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Katowicach. 1929–1959*, Kr. 1960, s. 171. – Nekrologi: „Ruch Muzyczny" 1992, nr 10, s. 1.

Iwona Bias

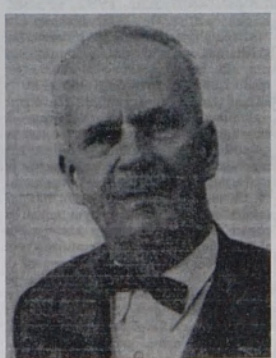

Żółkowski Witold (1887–1979), hutnik, doc. mgr inż., w 1934 r. kierownik wydziału wielkich pieców w hucie „Kościuszko" w Chorzowie.

Ur. 21 XII 1887 w Pietrozawodsku (Rosja), gdzie ojciec jego prowadził w miejscowej hucie jeden z pierwszych w ówczesnej carskiej Rosji pieców martenowskich. Do szkół średnich uczęszczał kolejno w Pietrozawodsku, Mariupolu i Petersburgu. Tu uzyskał w 1907 r. świadectwo dojrzałości z najwyższym odznaczeniem (Złoty Medal). Dalsze studia odbywał w Instytucie Politechnicznym w Petersburgu i ukończył je w 1916 r., zdobywając dyplom inżyniera metalurga.

W latach tych studiował także malarstwo w Szkole Sztuk Plastycznych w Petersburgu. Praktykę zawodową rozpoczął w 1912 r., korzystając z udzielonych mu przez Instytut Politechniczny urlopów, współpracując w hucie w Mariupolu i w hucie w Jurowce ze znanym konstruktorem i modernizatorem wielkopiecownictwa rosyjskiego, W.J. Griebiennikowem (po dłuższym pobycie tegoż w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej), w wyniku czego w hucie mariupolskiej powstał pierwszy europejski wielki piec z zaworem systemu Mc Kee.

W tym samym czasie Ż., wykorzystując wszystkie wolne chwile, podejmował liczne dalekie, samotne – na wysoce oszczędnościowych zasadach zorganizowane – egzotyczne podróże morskie na Bliski Wschód, zapuszczając się aż do brzegów Afryki Północnej oraz Azji Mniejszej i poznając świat wysp Morza Jońskiego i Morza Egejskiego. Jednocześnie pogłębiał swą znajomość języków francuskiego i niemieckiego oraz przyswajał sobie języki: angielski, włoski, hiszpański i norweski. W 1913 r. wystawił w Petersburgu swe akwarele z owych podróży.

Gdy w 1917 r. obalono carat, powszechne głosowanie w Mariupolu powołało Ż. na radnego miasta, a po zdobyciu Mariupola przez Armię Czerwoną został on wybrany w 1919 r. do Rady Robotniczej huty mariupolskiej i kierował w niej stalownią – aż do swej repatriacji w 1921 r.

Przybywszy do Polski, Ż. wykładał w Warszawie przez krótki czas język angielski, potem zaś pracował w stalowniach w Zawierciu i w Kielcach. Przeszedłszy następnie do Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, pełnił w nim obowiązki inspektora pracy, a zarazem kierownika Działu Organizacji.

Pod koniec 1926 r.ż. przeniósł się do Częstochowy, gdzie prowadził w tamtejszej hucie wielki piec oraz odlewnię żeliwa. Stworzył on tu ponadto pierwszą w Polsce Centralę Pomiarową, wzorując się na instalacjach, które poznał uprzednio, podczas zwiedzania w tym celu niektórych hut we Francji, Belgii, Włoszech, Holandii, Szwecji, Czechosłowacji i Niemczech. Był także w owych czasach współorganizatorem Stowarzyszenia Hutników Polskich.

W l. 1930–1934 Ż. pełnił funkcję dziekana Wydziału Metalurgicznego w Szkole Górniczo-Hutniczej w Dąbrowie Górniczej, po czym wrócił do przemysłu hutniczego i kierował wydziałami: wielkich pieców, koksowni, materiałów ogniotrwałych i kamieniołomów w obecnej hucie „Kościuszko" w Chorzowie. W okresie późniejszym prowadził wielkie piece – kolejno w hutach: „Florian" w Świętochłowicach, „Laura" w Siemianowicach Śląskich i w Ostrowcu Świętokrzyskim. Zapoczątkował też budowę wielkiego pieca z zaworem Mc Kee w Chorzowie na wzór wielkiego pieca w Mariupolu, opracowawszy jego profil w porozumieniu z prof. M.A. Pawłowem.

Podczas okupacji (1939–1945) pracował w Zakładach Ostrowieckich w charakterze kierownika wydziałów: wielkich pieców, stalowni i kamieniołomu. Po wyzwoleniu (11 II 1945) udał się – w myśl decyzji Rządu Lubelskiego – do Katowic, do dyspozycji Pełnomocnika Rządu w sprawach hutnictwa, gdzie otrzymał nominację na zastępcę naczelnego dyrektora CZPH, mgr. inż. Ignacego Borejdy. Zajmował się tu bardzo intensywnie organizacją śląskiego powojennego hutnictwa i kopalnictwa rud.

W okresie 1946–1947 był dyrektorem huty „Bobrek", a w latach następnych wykładał na Politechnice Warszawskiej kurs maszyn hutniczych i kierował Wydziałem Wyższych Studiów Technicznych w Ministerstwie Oświaty, po czym przeszedł do Szkoły Inżynierskiej w Częstochowie i jednocześnie pełnił tam obowiązki kierownika Działu Weryfikacji w biurze projektów „Koksoprojekt" w Zabrzu.

Po kilku latach, uzyskawszy w Politechnice Częstochowskiej stopień docenta, prowadził w niej wykłady z dziedziny budowy wielkich pieców, koksownictwa i bezpieczeństwa pracy w hutnictwie.

Z przemysłem hutniczym współpracował od 1956 r. jako konsultant naukowy. W tym czasie odbył kilka podróży zagranicznych (do Wielkiej Brytanii, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Czechosłowacji i Szwecji) w celu zbadania pewnych problemów z zakresu swej specjalności. Wygłosił też w owych latach kilka odczytów i publikował swe artykuły na łamach „Hutnika" oraz „Problemów Projektowania Hutnictwa".

Zm. 1 VI 1979 w Gliwicach.

Hutnictwo na ziemiach polskich, Kat. 1992, s. 368; Kurek R., *Dwa wieki chorzowskiego przemysłu. Zarys monograficzny*, t. 2, Ch. 2009, s. 231; *Wspomnienie pośmiertne. Doc. mgr inż. Witold Żółkowski*, „Hutnik" 1979, nr 11, s. 485–486. – „Hutnik" 1960, nr 11, s. 449–450.

Jacek Czyż

MUZEUM BIBLIOTEKA w Chorzowie

Spis ilustracji

s. VI. – Siedziba Urzędu Miasta Chorzowa (*Chorzów* [Informator, Ch. 1999, s. 2, fot. S. Wlaźlak])
s. 2. – Bańka Gerard Paweł (zdjęcie ze zbiorów ks. prof. J. Myszora, zob. także *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 11–12)
s. 4. – Bazarnik Wawrzyniec (*Gwiazda chorzowskiego boksu W. Bazarnik nie może się doczekać następcy*, „Życie Chorzowa" 1959, nr 20)
s. 6. – Bekier Antoni Henryk (*Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska*, red. A. Puzio, t. 1: *biograficzny (A–Z)*, Kat. 1993, s. 52)
s. 7. – Blaska Ludwik („Goniec Górnośląski" 1964, nr 35)
s. 9. – Braszka Zbigniew (W. Wilgusiewicz, *Energetycy kresowiacy na Śląsku*, Kat. 1999 – zdjęcia Kresowiaków)
s. 11. – Bujakowska Helena (*Zjazd absolwentów Liceum Pedagogicznego w Chorzowie 1945–70*, Ch. 2009, s. 44)
s. 12. – Bukowy Kazimierz (ze zbiorów M. Walancika)
s. 16. – Chrostowska-Piotrowicz Halina (*Halina Chrostowska. Akademia prezentuje*, red. M. Sitkowska, M. Chipczyńska, W. 2000, s. 3)
s. 17. – Chrostowska-Piotrowicz Halina, *Górnicy*, fot. T. Szemalikowski (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 17. – Chwastek Leopold (K. Baston, *Czas przeszły i teraźniejszy*, „Goniec Górnośląski" 1965, nr 4)
s. 18. – Czechowicz Tadeusz Karol (*Życiorysy profesorów i asystentów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (1919–1964)*, red. M. Odlanicki-Poczobutt, Kr. 1965, s. 47)
s. 23. – Domin Rajnhold (*Chorzowski słownik biograficzny*, red. J. Modrzyński, Ch. 1997)
s. 24. – Drabant Czesław (ze zbiorów M. Walancika)
s. 26. – Droździok Edward (zdjęcie ze zbiorów ks. prof. J. Myszora, zob. także *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 72)
s. 29. – Dudek Józef (ze zbiorów L. Pluty)
s. 31. – Dudkiewicz Jan, *Pejzaż przemysłowy II*, fot. T. Szemalikowski (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 32. – Dunikowski Xawery (*Wielka Encyklopedia PWN*, t. 7, W. 2002, s. 434)
s. 33. – Dyllus Ryszard (*Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 78)
s. 34. – Dziewit Jan Tadeusz (ze zbiorów K. Brożka)
s. 36. – Faska Marceli Jan („Goniec Górnośląski" 1963, nr 50)
s. 42. – Fritz Kazimierz Rudolf (ze zbiorów K. Brożka)
s. 46. – Furmanik Michał Henryk (ze zbiorów A. Lapskiego)

s. 49. – Furmanowa Joanna Celestyna (z arch. J. Furmana)
s. 50. – Gabrylewicz Aleksander („Goniec Górnośląski" 1963, nr 18)
s. 56. – Gałeczka Paweł, *Ludzie 30. Sylwetki zasłużonych dla województwa katowickiego*, pr. zbior. pod red. H. Rechowicza, Kat. 1974, s. 94–99)
s. 56. – Głowacki Ludwik (L. Głowacki, *Działania wojenne na Lubelszczyźnie w roku 1939*, wyd. 2, Lublin 1976 [lewa strona zakładki obwoluty])
s. 64. – Górski Andrzej (J. B., *W pracowniach naszych twórców. Flirt z podkasaną muzą*, „Goniec Górnośląski" 1983, nr 35)
s. 65. – Gregorczyk Karol Franciszek (*Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska...*, t. 1, s. 30)
s. 67. – Natalia Piekarska (1956)
s. 67. – Wśród uczennic obecnego LO im. Marii Skłodowskiej Curie w Chorzowie (Barbara Galbas (w środku) i Zofia Klimonda (druga z prawej))
s. 72. – Hanke Wit (Wilhelm) (*Ludzie 30-lecia. Sylwetki zasłużonych dla województwa katowickiego*, pr. zbior. pod red. H. Rechowicza, Kat. 1974, s. 142)
s. 75. – Hornig Alfred Franciszek („Goniec Górnośląski" 1964, nr 31)
s. 79. – Horoszko Eugeniusz Jan (*Who is who Wydziału elektrotechniki, automatyki i elektroniki Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie. W 45-lecie Wydziału 1952–1997*, Kr. 1997, s. 23)
s. 84. – Jackowski Stanisław (ze zbiorów M. Walancika)
s. 86. – Janiszewski Eugeniusz (*Życiorysy działaczy Oddziału Zagłębia Węglowego SEP w Katowicach*, oprac. Z. Białkiewicz, Kat. 1999, s. 129)
s. 89. – Jankowicz Piotr Roman (ze zbiorów M. Walancika)
s. 90. – Jańczak Wawrzyniec (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 91. – Jarczyk Franciszek (*Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 130–131)
s. 92. – Jaros Jerzy („Przeglądy" 1975, nr 23)
s. 98. – Jezierski Karol (*Instytut Metalurgii Żelaza im. Stanisława Staszica. Kronika lat 1956–1980*, oprac. K. Markiewicz, Gliwice 2005, s. 19)
s. 99. – Jopek Franciszek (*Ludzie 30-lecia. Sylwetki zasłużonych dla województwa katowickiego*, pr. zbior. pod red. H. Rechowicza, Kat. 1974, s. 163)
s. 101. – Jóźwiak Stanisław (ze zbiorów M. Walancika)
s. 102. – Jurzykowski Zbigniew (ze zbiorów J. Jurzykowskiego)
s. 103. – Kapusta Bolesław (z arch. L. Pluty)
s. 106. – Kempka Paweł (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 113. – Kotulla Theodor Bernard (Lewandowski J.F., *Kotula – chorzowianin w Monachium*, „Śląsk 2011, nr 11, s. 59)
s. 115. – Krogulski Henryk (L. Magieres, *Dr Henryk Krogulski obchodzi 80-te urodziny. Pół wieku ze stetoskopem*, „Goniec Górnośląski" 1969, nr 3)
s. 116. – Krygiel Teodor (*Życiorysy działaczy Oddziału Zagłębia Węglowego SEP w Katowicach*, oprac. Z. Białkiewicz, Kat. 1999, s. 52)
s. 119. – Kryszczukajtis Bronisław („Goniec Górnośląski" 1965, nr 49)
s. 120. – Krząkała Teodor (*Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 185)
s. 121. – Kuc Franciszek (ze zbiorów M. Walancika)
s. 123. – Latusek Paweł (*Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 211–212)

s. 127. – Loch Alojzy („Poglądy" 1976, nr 3, s. 2)
s. 129. – Lubos Konrad (*Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 227–229)
s. 132. – Lubos Roman (z akt osobowych znajdujących się w Urzędzie Miasta Chorzów)
s. 132. – Ojcowie naszego miasta [zdjęcia: Romana Lubosa, Jerzego Skowronka, Marcelego Faski, Stanisława Szafrańskiego, Antoniego Uherka („Życie Chorzowa" 1961, nr 18)]
s. 133. – Przewodniczący MRN w Chorzowie Roman Lubos wręcza sztandar miejscowej jednostce wojskowej (j.w.)
s. 133. – Łoś Józef („Goniec Górnośląski" 1965, nr 49. Zob. także: *Żarliwy wychowawca i społecznik*, „Goniec Górnośląski" 1973, nr 42)
s. 135. – Łuczyński Jerzy (*Ostatnia droga Jerzego Łuczyńskiego*, „Goniec Górnośląski" 1974, nr 31)
s. 136. – Majętny Bronisław („Poglądy" 1977, nr 2)
s. 138. – M. Malina, *Portret ojca na tle huty*, ok. 1952, fot. P. Komander (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 139. – Malkiewicz Tadeusz Marian („Hutnik" 1981, nr 8–9, s. 407; *Instytut Metalurgii Żelaza im. Stanisława Staszica*, t. 1: *Kronika lat 1945–1955*, oprac. K. Markiewicz, Gliwice 2005, s. 97, 19)
s. 140. – Marchacz Władysław Stanisław (ze zbiorów Archiwum Państwowego w Katowicach)
s. 142. – Marcinów Stanisław (ze zbiorów Irmy Koziny)
s. 143. – Maroń Józef („Goniec Górnośląski" 1973, nr 29; „Życie Chorzowa" 1957, nr 28, s. 6–12)
s. 144. – Mazanek Eugeniusz („Hutnik" 1984, nr 12, s. 460; A. Bęben, *Górnicza lampa się pali... O tradycjach górniczych i hutniczych w Akademii Górniczo-Hutniczej – i nie tylko – bogato ilustrowany przewodnik subiektywny*, Kr. 2008, s. 191)
s. 146. – Mazanek Tadeusz („Hutnik" 1985, nr 3, s. 114)
s. 151. – Misiaczkowa-Pater Zofia (z akt osobowych znajdujących się w Urzędzie Miasta Chorzów)
s. 152. – Misz (Misch) Paweł Walenty (*[Druga] II Księga Jubileuszowa. Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie, Stowarzyszenie Przyjaciół Słowaka*, red. A. Zyska, Ch. 2009)
s. 153. – P. Misz w towarzystwie Gustawa Holoubka
s. 154. – Murgot Józef („Goniec Górnośląski" 1969, nr 47)
s. 156. – Murski Cezary („Hutnik" 1972, nr 4, s. 200)
s. 160. – Naramowski Mieczysław (ze zbiorów K. Brożka)
s. 164. – Nicer Aleksander („Goniec Górnośląski" 1965, nr 1)
s. 166. – Niepokojczycka Kamila (*Zjazd absolwentów Liceum Pedagogicznego w Chorzowie 1945–70*, Ch. 2009, s. 97)
s. 167. – Nita Jan (*Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 227)
s. 172. – Nowoczek Robert („Goniec Górnośląski" 1963, nr 17)
s. 174. – Ochman Wilhelm (*Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 284)
s. 178. – Osiecki Zygmunt Teodor („Goniec Górnośląski" 1976, nr 29)
s. 181. – Pańczyk Jerzy („Goniec Górnośląski" 1973, nr 1)

s. 186. – Piecha Henryk (*Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008,* red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 303–304)
s. 189. – Polczyk Bernard Jacenty (z akt osobowych znajdujących się w Urzędzie Miasta Chorzów)
s. 190. – Polednia Józef Augustyn (z akt osobowych znajdujących się w Urzędzie Miasta Chorzów]
s. 192. – Pomorski Rafał, *Prom*, 1960, fot. P. Komander (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 192. – Przybyła Alfons Edward (*Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 325)
s. 194. – Pustówka Eugeniusz Tadeusz Zygmunt (ze zbiorów J. Januszewskiej-Jurkiewicz)
s. 201. – Rak (Rakk) Aleksander (*Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie. 50-lecie Wydziału Grafiki Filii w Katowicach 1947–1997*, Kat. 1997, s. 54)
s. 201. – A. Rak, *Hutnicy*, b.r., fot. T. Szemalikowski (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 203. – Ratzko Teodora (z akt osobowych znajdujących się w Urzędzie Miasta Chorzów)
s. 205. – Rogoziński Józef Władysław (ze zbiorów M. Walancika)
s. 206. – Ryłko Józef (z arch. J. Kurka)
s. 208. – Rymarski Witold Zbyszko (ze zbiorów J. Januszewskiej-Jurkiewicz)
s. 211. – Sałabun Jerzy („Poglądy" 1973, nr 3)
s. 219. – Sklarek Norbert (*Słownik biograficzny (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 357–358)
s. 220. – Skowronek Jerzy (K. Baston, *Czas przeszły i teraźniejszy*, „Goniec Górnośląski" 1965, nr 4)
s. 221. – Stanoszek Konrad (*Chorzowski słownik biograficzny*, red. J. Modrzyński, Ch. 1997)
s. 222. – Stebelski Zygmunt (*[Pięćdziesiąt] 50 lat III Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Batorego w Chorzowie (6–7 czerwca 1997)*, red. T. Hantke, Ch. 1997, s. 84)
s. 223. – Stefański Jan Gerwazy (ze zbiorów L. Pluty; zob. także J. Jaros, *Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie (1136–1976)*, W.–Kr. 1978, s. 253)
s. 225. – Steller Paweł, *Koksownia w Zabrzu*, 1949, fot. T. Szemalikowski (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 226. – Suszczyk Czesław Gerard („Goniec Górnośląski" 1982, nr 19)
s. 228. – Szafrański Stanisław (*Gratulujemy...*, „Życie Chorzowa" 1960, nr 21)
s. 229. – Szmyd Franciszek („Goniec Górnośląski" 1963, nr 47)
s. 232. – Szweda Konrad (*Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Kat. 2009, s. 402–404)
s. 235. – Szymkowiak Bronisława (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 238. – Ślęczkowski Adam (K. Baston, *Rola rodziny w procesie wychowania fizycznego dzieci. Pionierska w Polsce praca doktorska Adama Ślęczkowskiego z Chorzowa*, „Goniec Górnośląski" 1974, nr 37)
s. 240. – Ślimakowski Tadeusz (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 241. – T. Ślimakowski, *Struktura II srebrna*, fot. T. Szemalikowski (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 242. – T. Ślimakowski, H. Goraj, *Pomnik Powstańca Śląskiego w Chorzowie*, 1971, fot. T. Biliński (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 242. – Śmietanko Zbigniew („Goniec Górnośląski" 1966, nr 18)
s. 243. – Til Jerzy (*Trener J. Til wierzy w chorzowskie szczypiornistki*, „Życie Chorzowa" 1957, nr 50)

s. 246. – Truchan Władysław (*W 10. rocznicę śmierci Władysława Truchana*, „Życie Chorzowa" 1961, nr 7)
s. 247. – Tymowski Janusz Ernest (M. Ney-Krwawicz, *Komenda Główna Armii Krajowej 1939–1945*, W. 1990, po s. 224)
s. 250. – Uherek Antoni Józef (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 251. – Uliczka Wilhelm (*O wiecznym „kogucie"*, „Życie Chorzowa" 1960, nr 7)
s. 252. – Vičan Michal („Goniec Górnośląski" 1975, nr 13)
s. 255. – Wichary Zygmunt (*Gdy gra zespół Wicharego*, „Życie Chorzowa" 1961, nr 14)
s. 257. – Wicik Jan („Goniec Górnośląski" 1979/1980, nr 52)
s. 260. – Wojtyczek Franciszek („Goniec Górnośląski" 1970, nr 29)
s. 266. – Wróbel Henryk Franciszek (ze zbiorów K. Brożka)
s. 267. – Wrześniowski Romuald (W. Wilgusiewicz, *Energetycy kresowiacy na Śląsku*, Kat. 1999)
s. 269. – Wygrzywalski Feliks Michał, *Biedaszyby*, 1926, fot. P. Komander (ze zbiorów Muzeum w Chorzowie)
s. 274. – Ziętek Jerzy Jan Antoni („Poglądy" 1963, nr 10)
s. 277. – Żemaitis Kiejstut Gabriel (*Instytut Metalurgii Żelaza im. Stanisława Staszica. Kronika lat 1956–1980*, oprac. K. Markiewicz, Gliwice 2005; *Dziesięć dekad Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie 1919–2009*, Kr. 2009, s. 45)
s. 279. – Żmudziński Tadeusz („Goniec Górnośląski" 1976, nr 20)
s. 281. – Żółkowski Witold („Hutnik" 1960, nr 11, s. 449)

MUZEUM BIBLIOTEKA w Chorzowie

Hasła 4. tomu *Chorzowskiego słownika biograficznego. Edycji nowej – uzupełnień i sprostowań*

Ostatni w tej serii tom *Chorzowskiego słownika biograficznego. Edycji nowej* będzie poświęcony uzupełnieniom i sprostowaniom do trzech poprzednich tomów. Chcemy w ten sposób wzbogacić i zweryfikować przyjęty program *Słownika*. Za wzór postępowania przyjęliśmy drugi tom wydawnictwa Stanisława Łozy *Czy wiesz, kto to jest?* (Warszawa 1938). Prosimy zatem Szanownych Czytelników o nadsyłanie pod adresem Muzeum w Chorzowie (ul. Powstańców 25, 41-500 Chorzów) dodatkowych informacji, w tym sprostowań i uzupełnień do biogramów oraz zawartych w nich faktów podanych w tomach, które dotąd się ukazały. W uzupełnieniach, wykraczających poza program dotychczas drukowanych haseł, prosimy jednak uwzględniać tylko te osoby, które zmarły co najmniej 20 lat temu, zgodnie z przyjętą w *Słowniku* zasadą. Niewątpliwie powinna znaleźć się wśród nich postać Ernsta Fuhrmanna, długoletniego naczelnika Hajduk Wielkich (obecnego Chorzowa Batorego) oraz inne mniej znane postacie, do tej pory nie uwzględnione w *Słowniku* z braku do nich pełnej dokumentacji źródłowej.

ISBN 978 - 83 - 92 65 87 - 0 - 2
ISBN 978 - 83 - 92 65 87 - 7 - 1 (TOM 3)